Fran.Maturãtio. Antonio. Manci. M.T.C. M.Fabio Victo.

M.T. Ciceronis Rhetoricorum libri re-
center caſtigati interpretibus

Franciſco Maturantio

Antonio Mancinello

M.Fabio Victorino uiris clariſſimis

iunximus præterea uocabulorum indicem.

INDEX. Rerū quæ tam apud Ciceronem ipſum q̃ apud interpretes legunt.

A

Abiectio 14.
Abrogare 40.
Abrogatum 41.
Abuſio 95.
Actio 45.
Acceſſo 24.
Actiones 26.
Acrimonia 74.
Addico 91.
Adiutores 36.
Adiumenta 36.
Adiunctio
Aequum bonumq; 39.
Aerarium 25.
Affectio 47.
Affines 11.
Agnatus 27.
Alba 56.
Albella 56.
Alexandria 60.
Allegoria 96.
Ambigū 14. 44.
Amphibologiæ ſpēs 25.
Amphitriones 28.
Amplificatio 29.
Amphibologia 41.
Amplitudo 91.
Ampliare 96.
Antemalorum 33.
Antitheta 50.
Annominatio 89.
Anadiploſis 86 92.
Antonomaſia 94.
Anaphora 86.
Apologus 14.
Arrogare 2.
Argumētorū gn̄a duo 4.
Ars quid 5.
Argumentū 6 7 14. 36 48. 66.
Argumentum de minore ad maius 13.
Arriſio 13.
Arridere 13.
Arceſſo 24.
Argumenta unde deducātur 31.
Argumentatio probabilis 32.
Argentarius 44.
Argumentatio 48.
Arteria 71.
Ars 75.
Artificialis memoria 76.
Architectus 76.
Articulus 88.
Aſſeuerare 7.
Attentus auditor 1. 11.
Attæ 28.
Attributio 36.
Athenienſium laus 37.
Auia loca 89.
A.Licinius 8.

B

Beneuolētiæ captatio 1.2
Beneuolentia a reb⁹ ipſis ab ignauia ac deſidia: a luxuria 12.
Bes 25.
Bonorū genera tria 58.
Breuis narratio 19.
Breue 95.
Breuitas 105.
Bracchilogia 105.

C

Cauſarū genera 3. 51
Cauſa quid 46.
Cauſæ accidentia 7.
Calamitas 10.
Capitolinus mōs 13.
Cauſarum diuiſio 22.
Caſus 24. 66.
Cauſa iuridicialis 49.
Caſſilinus 65.
Cauſæ impellentes ad maleficium 77.
Carcer 80.
Catachreſis 95.
Cæſaris dictum 35.
Celtiberia 92.
Ciſta 26.
Caracteriſmus 101.
Chartæ 76.
Circumſcribere 89.
Circuitio 94.
Climax 90.
Confirmatio 6. 23. 49.
Confutatio 6 23.
Concluſio 6.
Confidentia 10.
Contemptio 11.
Cōtētio 11.71.88.86.100.
Contendo 12.
Comparo 12.
Collatio 14 34.
Commune exordium 16.
Conturbare 20.
Coniectores 24.
Conſpicor 24.
Conſtitutiones cauſarum 29 30.
Controuerſio ex ſcripto & ſententia & ex contrariis legibus 24.
Contio 24.
Conſtitutionum genera 23. 44.
Cognatus 27.
Cœnacula 23.
Cōſtitutio iuridicialis 28.
Commeatus 28.
Comparatio 29. 45.
Coniecturalis cā 52. 49.
Corruptor 34.
Conſcientia 36.
Confidens 36.
Cōmendatio 39.
Contrarium 40. 88.
Contrariæ leges 40.
Cognatio 44.
Cognitor 45.
Conceſſio 46.
Complexio 49. 86.
Compendium 50.
Cōplexiōis uirtutes 57.
Conqueſtio 59.
Concluſiones 57.
Contendere 72.
Corporis motus 74.
Continuatio 88.
Compar 89.
Correctio 91.
Coniunctio 92.
Conduplicatio 92.
Commutatio 92.
Concluſio 93.
Colon 83.
Compoſitio 85.
Conuerſio 86.
Commoratio 101.
Confirmatio 102.
Crepida 27.
Curia 89.
Curriculum 80.

D

Deliberatiuum genus 3.
Demonſtratiuum genus 3 66.
Deſes 11.
Demochares Pyrrhi medicus 13.
Deprauatio 14.
Deprecari 23.
Deprecatio 28 47.
Defenſor 33.
Derogare 40.
Derogatum 41.
Depulſio 45.
Deliberatiui generis finis 61.
Depeculari 91.
Denominatio 94.
Delinquere 81.
Deſcriptio 98.

Demonſtratio 103.
Diſpoſitio 4 60 69.
Diuiſio 5 6 98.
Diſtributio 22 96.
Diffinitionis ſpecies 42.
Diſpendium 50.
Diuortium 53.
Diſquiſitio 55.
Dictio 55.
Diſciplinabilis ſcia 62.
Diuiſio duplex 67.
Dictare 75.
Diffinitio 91.
Dignitas 91.
Diſiunctio 92.
Diſſolutio 95.
Dyalyton 95.
Difectus 79.
Dignitas 86.
Diminutio 97.
Dialogos 102.
Docilis auditor 1. 2.
Dodrās 25.
Dolus malus 46.
Dolus 61.
Doctrinam omnem memoria conſtare 74.
Dubium genus 7 8.
Dupondius 25.
Dubitatio 95.

E

Effectio 10.
Eloquētiam cum ſapiētia cōiunctā eē oportere 2.
Eloquutio 5.
Eloquens 79.
Elegantia 85.
Enthymema 31.
Enumeratio falſa 52.
Enantioſis 88.
Enniū Rhodiū fuiſſe 79.
Emphaſis 103.
Epodi 8.
Epichirema 31 32.
Epilogi 57.
Equiuocū 53.
Eutychia 16.
Eutyches 16.
Exercitatio 5.
Exordium 6.
Exordium a diuiſione differre 9.
Exiſtimatio 11.
Expectatio 15.
Exordiū in demonſtratio genere 16.
Exordii genera 16.
Exceptiones 26.
Executio 45.
Exornatio 49.
Expoſitio uitioſa 51.
Exputare 55.
Expeditio 95.
Exclamatio 87 82.
Exoletus 84.
Explanatio 85.
Expolitio 99.
Exemplum 101

F

Fauor 10.
Factio 11 54.
Facere fidem 13.
Fabula 14.
Fama 34.
Falſa enumeratio 52.
Fatum 60.
Facies 1 74.
Fides 14.
Fiducia 56.
Flagitium 10.
Fortitudo 7.
Fortuna 24 28 47 53 60. 66.
Folliculum 27.
Forma 75.
Fraus 47.
Frequens 91.
Fregellæ 83.
Frequentatio 98.
Furtum 26. 91.

G

Gentiles 27.
Genus quid 52.
Gloria qd 2. 3. 64. 68.
Globare 52.
Gnomæ 87.
Græca figura 16.
Gradatio 90.
Græcorum mors 79.

H

Habitudo 84.
Hæredipeta 73.
Herminia 92.
Hexephegeſis 92.
Hermetes 25.
Hiſtoria 6.
Hippos 94.
Hyperbaton 94 13.
Hypothetica 32.
Hyperbole 94. 97.
Hypetra 95.
Honeſtum genus 7. 8.
Homo pro homine 12.
Hominis dotes 33.
Horologium 84.
Homiōſis 100.
Humile genus 7. 8.

I

Icon 101.
Idea 14.
Ignauus 11.
Imprudentia 28. 47.
Impedimentum 30.
Imago 101.
Imitatio 5. 14.
Inuentio 5. 14.
Inuentionis partes 5.
Inopia 10.
Inuidia 10.
Iners 11. 64.
Inueſio 14.
Interpellatio 15.
Inſimulatio 24.
Interdico 42.
Inde mortuus 25.
Intentio 45. 51.
Infirmatio 45. 52. 53.
Inductio 49.
Intentio uitioſa 51.
Iniuria 54.
Indignatio 58.
Induſtria quid 68. 71.
Inferere 73.
Interſecare 73.
Ingenium quid 75.
Intercolumnium 75.
Interpretatio 92.
Interrogatio 87.
Intellectus 95.
Iocus notandus 16.
Irriſio 14.
Iuditiale genus 3.
Iuriditialis 23.
Iuriditialis cōſtitutio 28.
Iuriditialis abſoluta conſtitutio 44.
Iuriditialis cauſa 49.
Iuris partes 44.
Ius naturæ 44.
Ius legitimum 44.
Iudicatum 44. 57.
Ius ex æquo & bono 45.
Ius ex pacto 45.
Iudicatio 45.
Iudicium 59.
Iuſticia duplex 62.
Iuſticia quid 62.
Ius triplex 63.

L

Largitas 26.
Largitio 26.
Lex 3 8 24.
Lex & ſcriptura differe 9.

Lex pompeia 27
Legum contrarietas 40.
Lex quid 40.
Legitima cauſa 49.
Licinius 8.
Litterarum mutatio 15.
Libripens 27.
Liueſcere 36.
Libare 80.
Licentia 97.
Lydii mors 74.
Locus 6 35.
Loci 7.
Locus comparatiuus 13.
Locorũ oportunitates 21.
Locus communis 29 46.
Loci proprii 34.
Locus ab euentu 46.
Locus ad idem 48.
Luxuria 11.
Lumina orationis 90.

M

Manſuetudo 11.
Maieſtatis diminutio 26.
Maturare 31.
Maieſtatem minuere 42.
Malus dolus 42.
Malitia 67.
Maieſtas 91.
Manere in officio 83.
Memoria 5 74 75.
Metalepſis 26.
Mediocritas 64.
Memoriæ ſedes 75.
Membranæ 76.
Memoria artificialis 76.
Membrum 88.
Metabaſis 91.
Metonymia 94.
Metaphora 95
Mimiſis 101.
Mos 3 39.
Morbus ſonticus 45.
Mollitudo uocis 72.
Multa 25.

N

Narratio 5 6 39.
Narrationũ genera 17.
Narratio breuis 19.
Narratio dilucida 20.
Narratio ueriſimilis 20.
Natura 20 39.
Negotium 1 36.
Negotialis 23.
Neceſſitas 28.
Nepos ex filia 13.
Nequitia 67.
Nemea 80.

Nouitas 15.
Nodus 41.
Noxa 52.
Nomen 56.
Noſce te ipſum 88.
Nominatio 95.
Notatio 101.
Nũmularius 44.

O

Obtundo 70.
Occupatio 80 91.
Occaſio 35.
Odium 10.
Oeſtrum 14.
Officium oratoris 2.
Olympici ludi 80.
Omioptoton 89.
Opus 16.
Opera 16.
Operatio 16.
Opinio 20.
Oratoris officium 2.
Orator quid 3.
Oratoris finis 3.
Oraculi uerba 55.
Orcha 78.
Orationis lumina 90.
Ornamenta 85.
Oſcitatio 97.

P

Parricidarum pœna 27.
Partitio 6 22.
Parricida 7.
Pango 45.
Pacta 45.
Paruus 95.
Paranomaſia 89.
Paradigma 101.
Paraphraſis 95.
Peroratio 22.
Perſuadere 23.
Pecũiis repetũdis 24.25.
Peculatus 26.
Peculator 26.
Perfidus 34.
Perperam 34.
Petitio 43.
Peculari 91.
Permiſſio 92.
Pecunia 93.
Petilla 93.
Periphraſis 94.
Periodos 81.
Peccare 81.
Perduelliones 84.
Permutatio 96.
Pecuaria 96.
Petulantia 96.

Philoſophiæ ſpecies 1.
Philoſophiæ laus 1.
Philoctetes 93.
Pietas 44. 63.
Platonis ſententia 65.
Plebiſcitum 29.
Plagios 94.
Pœna 25.
Pronunciatio 5. 70.
Proinde 7.
Prohemium 7.
Prætoris uerba 8.
Principium: propinquum & remotum 19.
Prætoria exceptio 27.
Propoſitio 32. 49. 51.
Prophanum 35.
Prudentia 47.
Propoſitio uicioſa 51.
Proditor 54.
Prouidentia 62.
Præciſio 95.
Pronominatio 94.
Proſopopœia 102.
Purus 10.
Purgatio 28.
Pudor 36.

Q

Quadruplator 54.
Quæſitor 37.
Queſtiones plures ĩ una cauſa 30.
Queſtio 3. 7. 45. 95.

R

Ratiocinatio 43.49.87.
Ratio 45. 49. 71.
Ratio uana 52.
Rapina 91.
Res pro re 13.
Remotum principiũ 19.
Repræhenſio 33.
Repetundis pecuniis 34.
Remotio criminis 29.48.
Recitatio 39.
Rectum quid 64.
Repetitio 86.
Rhetor 3.
Rhythmus 84.
Ridiculum 18.
Rumor 34.
Rubrica 78.

S

Sapienter 11.
Sacrum 35.

Sariſſa 94.
Satiſacere 83.
Scriptura a lege differt 9.
Scapha 24.
Scriptum 39.
Sententia 4.
Seiunctio 21.
Semis 25.
Sextans 25.
Senatus conſultum 44.
Sententia Platonis 65.
Sermo 71. 88.
Sermonis partes 73.
Sedes memoriæ 75.
Setius 76.
Sententia ſimplex & duplex 87.
Sermocinatio 102.
Similitudo 13. 56. 100.
Signum 33. 55.
Sicca 54.
Simonides 75.
Simplex ſententia 87.
Similiter cadens 89.
Similiter deſinens 89.
Significatio 103.
Syllogiſmus 26. 31. 43.
Synecdoche 95.
Sophiſta 3.
Solitudo 10.
Sodalis 11.
Sodalitas 11.
Solea 27.
Sonticus morbus 45.
Solarium 84.
Sparcus 10.
Spatium 35.
Spes 35.
Spondere 90.
Studium 1.
Stultitia 14.
Stipulatio 39.
Status uenialis 46.
Strictoria 83.
Suppeditare 1. 77.
Supina 2.
Sulpitio 14.
Suadendi partes 61.
Subiectio 90.

T

Tabularii 44.
Tarpeius mons 94.
Teſtamentum per æs & libram 23.
Tempus 33.
Tempora duo 35.
Temeritas 53.
Timoleon 8.
Titubare 36.
Totillas 62.
Triens 28.
Tranſlati 26.
Tranſlatio cris 29 46.
Tranſlationum gña 43.
Tripudium 53.
Tria genera bonorũ 58.
Tricolon 88.
Tranſitio 91.
Traductio 86.
Tranſlatio 95.
Turpe genus 7 8.
Tuti partes 64.

V

Verba prætoris 8.
Verſus 18.
Veriſimilis narratio 20.
Venialis ſtatus 46.
Vena 71.
Vitioſum exordium 16.
Vim uocabulis Ciceronẽ addere 22.
Virtus legis 24.
Vita hominis 33.
Vitioſa expoſitio 51.
Vitioſa propoſitio 51.
Vitioſa intentio 51.
Vitioſa ratio 52.
Virtutes cõplexionis 57.
Virtus quid 62 64.
Virtus uerũ bonũ 67.
Vitia 84.
Vniuocum 54.
Vox 39.
Vocabulũ 56.
Vocis molitudo 72.
Vſu capio 93.
Vulgare exordium 16.
Vultus 74.

X

Xenius 11.
Xemia & apophoreta 11.

Z

Zythum 94.

¶ Franciſcus Maturantius Peruſinus Antonio Moretto Brixienſi. S. d.

IN æquo beatitudinis gradu in quadā ad tacitum epiſtola eos locat Cæcilius: quibus deorū munere datū eſt: aut facere ſcribenda: aut ſcribere legenda. Criſpus uero ait: Et qui fecere: & q̄ facta aliorū ſcripſere: multi laudantur: ¶ Recte ſane: & uere uterq;: nā & q̄ facit breuis admodū gloriæ conſequit̄ fructum: niſi aliquē nācTſcatur ſcriptorē: a quo res a ſe geſtæ ad poſteros tranſmittantur: Et fruſtra ſit ingeniū: ac facundia neceſſe eſt: niſi adſit materia: in q̄ uerſent̄: & uires ſuas promāt: Ego uero in pari meritorū & laudis faſtigio libēs illos locaue rim: qui & locupletant latinā linguā aliquid edendo: qđ ſit ſtudioſis ad frugē: & quæ cōdita & elaborata ab aliis ſunt: ſedulo ꝑquirunt: latere diutius nō ſinunt: Sed ueluti e quodā deprōpta theſauro: in lucem ꝓferunt: ac ut eē uſui omnibus poſſint ꝓuirili ſua efficiunt: Cumq; ſcribere ipſis cōceſſum nō ſit: aliorū ſcripta ſedulo fouent: publicāt: illuſtrant. Quo laudis genere nequaquā paruo: aut contēnēdo ſi q̄s ornari dignus eſt: poſt admirabile: & prorſus diuinū libros imprimendi inuentū: per qđ latina lingua: quæ ꝓpe interierat: ſic reſurgere: & iam inſtaurari cepit: ut ſpes ſit ꝓpemodū firmæ. antiquū ex aliqua p̄te ſplen dorē & decus propediem recepturā. Tu mi Antoni Morette oīum modo nō inuideant conſenſu digniſſi mus iudicaris: Qui quicq̄d rei litterariæ ꝓ tuo exactiſſimo iudicio fore arbitraris adiumēto: diligēter: uel anxie potius inueſtigas: & uel ab inuitis dn̄is extorques: tradis impreſſoribus: & ut q̄ optime ac emendatiſ ſime imprimantur: operam das: Non minus pro tam ardēti in latinā linguā ſtudio: & in lr̄as ac doctos om nes obſeruantia: habiturus apud poſteros noīs: quam aut Triphon ille bibliopola: cuius quotidiano conui tio coactū ſe fatetur Fabius: ut iāpridem ſcriptas oratorias æderet inſtitotiones: aut Soſii. Quorū pumice nitidus horatianus liber ſpectari: & proſtare in publico properat: conſecuti ſunt: Ego tamen dcam ne tibi quod nr̄as in rhetoricos ad Herennium dare impreſſoribus enarratiunculas: & uoluiſti: & propaſti: nō ſa tis ſcio. Quippe q̄ uereor ne dū cōſulere fortaſſe famæ credis: maliuolorū & inuidorū lacerādū ineptis po tius obiicias uoculis. Qui ut fuci cœleſti liquore cōgeſta ab apibꝰ mella: ignaui ipſi abſumūt: ſic nihil prot ſus ædētes: alienos inuadunt labores. Et quātum in ipſis eſt: conant̄ atterere. ¶ Quos tn̄ homines cōtēne mus & nr̄a carpere non moleſte feremus: ſi modo pungere ſe: ſed minime penetrare intellexerint. Vale.

¶ Franciſcus Maturantius Antonio Moretto ſalutem.

NIſi ad te epiſtolam quam addas: enarrationibus illis noſtri in rhetoricos ad Herennium. Ad te ſcri bimus: & ſi non quantum mereris: certe quantum poſſumus: laudamus. Quando acceperis: pergra tum erit ſi admonebis: & ſimul uitruuium tuum iamdiu per tot uiros clariſſimos recognitum: ad nos tranſmittas uelim. Vale: & reſcribe Vicentiæ Tertio Kalendas ſeptembres.

¶ ANTO. Mancinellus Generoſiſſimo Adoleſcēti Hieronymo Omphredi Iuſtiniano: Patritio Veneto: Prothonotario apoſtolico: Archidiacono Concordienſi.

¶ Rhetoricen ad herennium eſſe Ciceronis.

AQuo uerba in ordinē primū redacta: Vbi nā primus orator Vbiue monumentis & lr̄is pri mū cōmiſſa oratio: Quis orationē primus oīum ſcripſit: Quis oratoriæ cāpos primus apu it: & plura huiuſmodi ſcriberē hoc loco Hieronyme benigniſſime: niſi iampridē in ſcribēdi orandiq; Modo ſatis ut noſti aperuiſſē. Itaq; illis omiſſis oſtēdā rhetoricen ad herēnium. M. Tulii Ciceronis nō alterius (ut quidē uulgo cōtēdūt) eſſe. Id āt ipſius Tulii uerbis patebit argumēto firmiſſimo: Scri. n. ꝑrio ad herēniū li. ubi de ueriſimili narratōe meminit: hmōi uer ba. Adhuc q̄ dicta ſunt arbitror mihi conſtare cū cæteris artis ſcriptoribus: niſi quia de inſinuationibus nos noua excogitauimus: q; ea ſoli nos p̄ter cæteros i Tria t̄pa diuiſimus ut plane certā uiā & ꝑſpicuam rōnē exordiorū haberemus. hæc ille. In rhetoricis itē de inuentione: unde hæc ad herenniū (ut patet) maxi ma ex p̄te ferme excerpta eſt: īſinuatio in tria quoq; t̄pa diuiſa eſt. Scribit. n. in illis ita. Nunc inſinuationes quēadmodū tractari conueniat deinceps dicendū uidetur. Inſinuatione igit̄ utendū eſt: quū admirabile ge nus cauſæ eſt: hoc eſt ut ante diximus quū aīus auditoris infenſus eſt. Id aūt tribus ex cauſis maxime fit: ſi aut ineſt in ipſa cā quædā turpitudo. Aut ſi ab his q̄ ante dixerunt iā quiddā auditori ꝑſuaſum uidetur aut ſi eo t̄pe locus dicēdi datur quū iā illi: quos audire oportet: defeſſi ſunt audiendo &c. Audebūt ne iā ampli us Ciceronis eſſe rhetoricē ad herenniū negare? Præterea in opere ipſo ad herenniū inquit: Deinceps de in ſinuatione aperiendū eſt. In rhetoricis uero de inuentione idē fere. ſit. n. ait: Nunc inſinuationes quēadmo dū tractari cōueniat deinceps dicendū uī. Ciceronis ergo rhetoricē ad herenniū eſſe: Qui dubitāt? De. C. āt herēnio Salu. ēt meminit: Aulus Gelius. n. li. ix. c. xx. ita ſcribit. Salu. quoq; ꝓprietatū in uerbis retinen tiſſimus cōſuetudini cōceſſit: & priuilegiū qđ de Cn. Pompei reditu ferebat̄ legē appellauit. Verba ex ſecū da eiꝰ hiſtoria hæc ſunt: Nā Scyllā cōſulē de reditu eius legē ferentē ex cōpoſito Tribunꝰ plæbis. C. herē nius prohibuerat. hæc ille. Qđ itē argumentū eſt Ciceronis eſſe rhetoricē ipſam ad herenniū: Cū eodē fue

rint tpe Herēniorūq; domus amiciſſima Ciceroni:Nā in oratione prō.M.Cælio ita ſcribit.Animaduerti .n.iudices audiri a uobis meū familiarē.L.herēniū peraitēte:&c.Eſt & aliud argumentū:quū ait.Et ſi negociis familiaribus impediti.uix ſatis ociū ſtudio ſuppeditare poſſumus:& idipſum qđ datur ocii libenti⁹ in philoſophia cōſumere cōſueuimus:&c.Solet.n.M.Tullius Cicero ſæpe idē fere ſuis libris inſerere.Vnde in ꝓlogo tuſ.qōnum ait idē pene:nā ita incipit.Cū defenſionū laboribus ſenatoriiſq; muneribus aut oī no aut magna ex aliqua pte eēm aliqn̄ liberatus.retuli me:Brute te hortāte maxime ad ea ſtudia:quæ retēta aīo:remiſſa temporibus:longo interuallo intermiſſa reuocaui.Et paulo inferius:philoſophia latuit uſq; ad hanc ætatē:nec ullū hūit lumen litterarū latinarum & excitanda nobis eſt:ut ſi occupati profuim⁹ aliqđ ciuibus nr̄is proſimus eſt ſi poſſumus ocioſi.&c.libro itē quarto ad Lentulū in epi.ad Seruiū Sulpitiū ſic. Non amicorū negociis:non reip.procuratōe impediebātur cogitationes meæ.in ſeptia quoq; philippica ita:Oē.n.curriculū induſtriæ noſtræ in foro in curia in amicorū periculis ꝓpulſandis elaboratū eſt.Patet ne iā rhetoricē ad herrēniū Ciceronis eſſe!ita quidē.taceo āt Priſcianū & eo antiquiorē hiero.ſanctū:pluteſq; alios:q ſæpius Ciceronē ad herēniū citant.taceo itē illud qđ ipſemet Cicero ad herenniū lib.i.a ſeipſo exemplū dicens ſic ait:Paterfamilias quū filiū hæredē teſtamto faceret:uaſa argētea uxori legauit.hoc mō tullius hæres meus terentiæ uxori meæ triginta pōdo uaſoꝝ argēteoꝝ dato quæ uolet.poſt mortē ei⁹ uaſa ꝓcioſa & celata magnifice illa petit:tullius ſe quæ ipſe uolet in triginta pōdo ei debere dicit.Conſtitutio ex ambiguo.&c.ita non ne & hoc firmiſſimū ē argumentū:& illi primo cōueniens.Si.n.alius a Cicerone rhetoricen ad herenniū ſcripſiſſet:Nunq̄ ꝑfecto nec tulii nec terentiæ meminiſſet:Cū uti oñdimus de inſinuatōe dixerit illa adhuc quæ dicta ſunt arbitror mihi cōſtare cū cæteris artis ſcriptorib⁹:niſi qa de inſinuatōibus nos noua excogitauim⁹.&c.¶Quæ qdē Cice.prius ſcripſerat.Nō meminiſſet inquā.Nec tullii nec terentiæ:ne furtū illud potiſſimū depræhenderetur:quū ſibi Ciceronis inuenta de inſinuatōe aſſumpſiſſet:ut plurima ex illo eodē opere.Quod ut mihi credat Agendū qīo HIEronie generoſiſſime paſſim præcepta illa de inuentiōe cum præceptis ad herenniū conferas:Videbis.n.ſæpiſſime eadē uerba in eiſdē clauſulis poſita:præceptaq; eadē.Quæ quidē ſi cū nr̄is uigilis ſæpe relegeris IVStiniane mi humaniſſime: Quā tibi natura tribuit eloquētiam ſplendidiorē locupletioremq; reddes facilime.Eſt.n.in te acumī ingenii perſpicax:Eſt ille memoriæ duplex effectus:facile nāq; ꝑſpicis:fideliter cōtines:quæcunq; ſemel acceperis.Eſt inde rerum multarū cognitio.Accedit natura decoris munus.Accedunt mores q̄optimi.Quis enī te probitate gr̄a continentia modeſtia pietate religione inter æquæuos præſtantior? fœlices igitur tali filio parentes:fœlices amici:fœlix & patria.Quod āt cōmentariolus iſte ad primi dūtaxaxat uolumīs calcē peruenerit:nulla eſt alia cā: niſi quia dum opus id romæ publice profitebar ante diem reliqui prouinciam uenetias petiturus:Nec ulterius addere licuit.Quantos.n.labores(ut prima ſaltem cōmentariorum meorum in Iuuenalē:& Horatium Flaccum.editio emendatior uagaretur)ſum paſſus:& in aliis item opuſculis te fugit minime.Scio autē uoluminum quattuor primum eſſe difficilimum:quo circa maiori cura maioriq; ſtudio opus fuit:In reliquis ubi occaſio dabit̄ aliquid operæ noſtræ adiiciet̄.Addo ulterius anq̄ iſtæc collegiſſem uidiſſe me cōmentarios quoſdam ſine certo auctoris noie:quibus cum multa meo marte tum noua tum neceſſaria adiici poſſe uiderem:eo libentius in romano gymnaſio rhetoricen ad herennium profitebar.Hinc quæcunq; eo tpe legenti mihi oblata ſunt & in libello notata:Nunc impreſſoribus trado:Sæpe enim Vir egregius Antonius Moretus brixienſis peritus quidē & cui ſtudioſi oēs ob eius in imprimendis libris curam & ſtudium debent illa & ſi minime ad operis finem peruenerant a me petiit: itaq; & amico & occaſioni ſatiſfacere uolui.Nam propediem Venetiis ſoluam patriam coniugem filios reuiſurus iam triennium abſens.tibi aūt commentariolum iſtum HIERonyme gratioſiſſime dedico tuo erga me animo:meaque in te beniuolētia motus.Vale & Salue.Mancinellumq; tuum ut facis Ama. Datum Venetiis Octauo idus nouembres.M.cccc.xcii.

¶Tituli uoluminis primi Rhetoricees nouæ ad Herennium.

De oratoris officio.Tit.i.
De tribus cauſarum generibus.ii.
De quinq; rebus:ſeu officiis oratoris.iii.
De ſex partibus inuentionis.iiii.
De quattuor cauſarum generibus.v.
De exordio.vi.
De exordio ſecundum cauſæ genus & qualitatem.vii.
De docilitate:& Attentione.viii
De beniuolentia a noſtra perſona.ix.
De beni.ab aduerſariorum perſona.x.
De beniuo.ab auditorum perſona.xi.
De beniuolentia a rebus ipſis.xii.
De inſinuatione.xiii.
De inſinuatione ſi perſuaſus auditor fuerit.xiiii.
De inſinuatōe ſi defeſſus eſt iudex audiēdo.xv.
De inſinuatione & principii differentia.xvi.
De principio exordiendæ cauſæ.xvii.
De uitioſo exordio.xviii.
De tribus narrationum generibus.xix.
De ſecundo genere narrationum.xx.
De tertio narrationum genere.xxi.
De breui narratione.xxii.
De dilucida narratione.xxiii.
De ueriſimili narratione.xxiiii.
De cauſarum diuiſione.xxv.
De confirmatione:& confutatione.xxvi.
De conſtitutione.xxvii.
De iuridiciali.xxviii.

ℭFRANCISCI MATVRANTII PERVSINI VIRI ERVDITISSIMI.M.TV.CICERONIS RHETORICORVM LIBROS INTERPRETATIO.

ET ſi negociis familiaribus. Titulus eſt.M.Tullii Ciceronis ad Herenniũ de arte rhetorica Liber primus.Quattuor uero oino ſunt. Herẽniũ ex cognatione ſua in peroratiõe huius opis fuiſſe tradit Cicero his uerbis: Nam & ſimul libenter exercebamur pp amicitiam:cuius initiũ cognatio facit. Multi nouam hos libros uocant rhetoricam illos in quibus de ſola inuẽtione præcipit:quos ipſe non probauit:nam ſibi adoleſcenti dicit excidiſſe:ueterem appellant. Veterem autem uel nouam rehtoricã nominari quos dixi libros apud aliquem ueterem auctorem non comperio.Herennii hortatu hunc ſe dicit laborem quãuis impeditum agendis amicorum cauſis ſuſcepiſſe.ne aut ea nolle uideretur quæ herennius uellet:aut laborem ſubterfugere putaretur quorum utrunq; Ciceroni turpe erat. Exordii proprietates ferme omnes habet hæc præfatio : Docilem reddit auditorem.Beniuolum.attentum.Docilitatem prius comparat:cum quibus de rebus dicturus ſit.Exponit.Vt Virgilius:Arma uirumq; cano.Beniuolentiam colligit:cum ſuum ſine arrogantia officium laudat:& qualis in amicum ſic oſtendit:cuius uoluntati: quamuis maioribus negociis occupatus:morem gerere non recuſat.Attentum facit:quum multum in ſe utilitas habere artem dicit. Ruſus beniuolũ reddit græcorum ſcriptorum arguens arrogantiam:qui ut difficilem artem eſſe oſtenderent:ea quæ minime utilia erãt tradiderunt. Se autem utilia tantum:& pene neceſſaria ſcripturum pollicetur.¶Familiaribus.non domus aut familiæ:cuius tantus uir & ſenator miniſtros & procuratores habebat:ſed familiarium hoc eſt amicorum:pro quibus partim in foro:partim in ſenatu & apud populum dicebat.Manifeſtumq; eſt:in amicis defendendis ſemper ferme occupatum fuiſſe Ciceronem:Nam ipſe in oratione pro lege Manilia ſic ait:omne meum tempus:amicorum temporibus tranſmittendum putaui.& in epiſtola ad Qu.fratrem : & nulla eſt pene dies:quo non dicam pro reo.¶Negociis:laborioſis occupationibus.¶Suppeditare : impartiri. Subminiſtrare abunde præbere:ut ſub pedibus:ſicut in prouerbio eſt:etiam ſit.¶Studio:litterarum .¶Id ipſum:emphaſis eſt:modicum ſcilicet.¶Libentius in philoſophia . Argumentum intendit:parum datur ocii & id parum quod datur:libentius in philoſophia:quam dicendi arte conſumere ponere:& locare ſolemus. Triplex eſt philoſophia ſic a platone diuiſa.Moralis:Naturalis:Ratiocinalis.Moralis in tres ſcinditur partes:Monoſticam quæ poſita in contemplatiõe eſt:œconomicam:& polliticam. Ratiocinalis Logicam continet:& rhetoricam.Cum enim duo genera orationis ſint conciſa:& perpetua:conciſa dialetica:perpetua rhetorica aſſignatur.& Zeno eleates quid intereſſet inter rhetoricam & dialecticam interrogatus:clauſam prius compreſſis digitis dialecticam indicans:deinde diductam & apertam rhetoricam ſignificans:manum porrexit.Sed hic illud occurrit.Si libentius in philoſophia quã in rhetorica ocium cõſumere Cicero conſueuit:ergo rhetorica quam partẽ ratiocinalis diximus:philoſophia non eſt.facile ſoluitur queſtio.Nam moralem per excellentiam dicimus intelligi : quæ bonum reddit uirum:cum doctum tantum naturalis & ratiocinalis efficiat:cæterum rhetoricam philoſophiam eſſe aperte in paradoxis Cicero indicat dicens.Quia nos ea philoſophia plus utimur quæ peperit dicendi copiã.

Docilis auditor

Beniuolus

Attẽt⁹

Suppeditare

Philoſophia triplex

M.T.CICERONIS ORATORIS clariſſimi rhetorices nouæ liber prius icipit

ET SI NEGOCIIS familiaribus impediti uix ſatis ocium ſtudio ſuppeditare poſſimus : & id ipſum quod datũ ocii:libentius in philoſophia cõſumere cõſueuim⁹:

ℭANTONII MANCINELLI.Cõmmentariolus in Rhetoricen ad herẽniũ.Ad Hierõnymũ Omphredi Iuſtinianum Patritium Venetum. Prothonotarium Apoſtolicum. Archidiaconum Concordienſem.

ET ſi negociis familiaribus impediti:primũ beniuolẽtiam captat a perſona ſua:oñdit eñi qualis fuerit in amicos:Quum dicit ſe negociis familiarib⁹ impeditum fuiſſe:Quã ẽt ꝑfert q̃ incõmoda quæq; difficultates circa ſtudiũ ſuum eẽnt. Nam uix ſatis ocium illi ſuppeditare poterat.Demũ inſtantibus quoq; difficultatibus amico obſequi uelle oñdit.Captat beniuolentiã ab auditoris perſona:quum dicit illũ non ſine cauſa Rhetoricẽ cognoſcere uoluiſſe.Inde ab rebus ipſis.laudando.n.extollit illas:nã inqt in ſe non parũ fruct⁹ hr̃e dicẽdi copiã cõmoditatemq; orationis. Docilẽ poſtea reddit auditorẽ ibi. ¶Quas ob res:oñdit quippe ſe neceſſaria tantum copiæ dicendi ſcripturum:poſtremo attentum facit ibi. Nũc ne nimiũ longa ſumatur oratio.Pollicetur namq; iamiam de re ipſa dicere.Etſi coniũctio eſt aduerſatiua:eſt autem aduerſatiua:quæ aduerſum conuenienti ſignificat:uñ ſe impeditum oſtendit negociis familiaribus

Beniuolẽtia a ꝓpria perſona

Beniuolẽtia ab auditoris pſona

beniuolentia a reb⁹ ipſis

Docilis auditor

Attẽt⁹

ita:ut ſtudio uacare uix poſſit.Etſi negociis ordo ē.O Caii herēni uoluntas tua cōmouit nos ut de rōne dicēdi cōſcriberemus ne aut tua cā noluiſſe:aut fugiſſe nos laborem putares. Etſi negociis familiaribus impediti &c.Q uoties.n.iſunt.Q uāuis licet & ſi.Q uaq̄ ſimiliaq̄:& T amen.Nimirum a uerbo cui adhæ rebat tñ ipſo tñ excuſſo incipiēda eſt conſtrui oratio.qd iccirco in ligatura & quaſi iunctura orationis in ſertum eſt:quia oratio unde nō debuerat incæperat.Q uod ſi principali uerbo cœpiſſet:ſupuacuum fuiſ ſet inſerere tñ.T unc igitur quum recte inchoatur illam dictionē ut ſuperfluam quaſi functam officio ſuo debemus abiicere. Negociis familiaribus.Actionibus cauſarū & defenſionibus amicorū.Ait.n.lib.iiii. epiſtola ad Seruium ſulpitium.Non amicorum negociis.Non reip.procuratione impediebantur cogita tiones meæ.Et philippica ſeptima inquit.Oē enim curriculum induſtriæ noſtræ ī foro in curia ī amicorū periculis propulſandis elaboratum eſt.In fine etiā libri primi ad herenniū illa ſcribit.Etſi quo tardius hæc q̄ ſtudes abſoluentur:cum rerum magnitudini:tū noſtris quoq̄ occupatiōibus aſſignare debebis. Nego ciis:negociū dictum q̄ non ſit ocium ut ſcribit feſtus.V t uero fabius li.iii.ait.ſic finit Apollodorus.Nego cium eſt congregatio perſonarum locorum temporum cauſarum factorum inſtrumentorū ſermonū ſcri ptorū & non ſcriptorū. Familiaribus:familiares ex eadē familia dicebant olim ut ſcribit feſtus. Amicus autē familiaris & neceſſari⁹ quo pacto differāt.M.Ci.i orōne p̄ rege deiotaro pādit his uerbis.Laboro eq dē regis deiotari cā:quo cū mihi amicitia populi Ro.cōciliauit hoſpitiū:uolūtas utriuſq̄ cōiūxit.Familia ritatē cōſuetudo attulit.ſummā uero neceſſitudinē magna eius officia ī me & ī exercitū meū effecerūt &c. Ociū q̄ occaſionē & tpis oportunitatē:V acationēq̄ a labore.Cicero āt li.v.tuſc.ait:Q uid eſt.n.dulci⁹ ocio lr̄ario ubi p̄ labore ſtudii ociū accepit:qa is q̄ ſtudiis opam dāt neceſſe ē ut nō negocioſi ſint. Stu dio. Studiū ē animi ad aliqd agēdū ptinacia:V el ſtudiū ē aī cōſenſus ad aliqd utrūq̄ V ictorin⁹ ſcribit li.i.rh.V bi ēt Cicero inqt Studiū ē animi aſſidua & uehemēs ad aliq̄ rē applicata cū uolūtate occupatio: ut pħiæ poetriæ geometriæ lr̄arum. Suppeditare.ſubminiſtrare. Poſſumus:poſſumus pſentis.Indica tiui uoce in antiq̄s legit:& ita legēdū eſt.Nā & ſi Et quāq̄ indicatiuū ſp aſciſcūt:in principio.ſ.orōnū epi ſtolarū librorū:Q uāuis & licet in hoc loco raro:in cæteris oia in differēter. In pħia: Moralē intelligit quæ oratori ualde eſt neceſſaria:itaq̄ niſi eam tenuerat nihil in quo magnus eē poſſit habebit.fabius itē li.ii.ait q̄ Rhetorice locum in ethice negocialem aſſignant.i.pragmaticō.Et Cicero li.i.tuſc.pħiam ſtu dium ſapientiæ interpetatur.Et li.v.eiuſdē operis pħos ſapientiæ ſtudioſos appellat. V bi etiam de philo ſophia ſic ait:O uitæ philoſophia dux.O uirtutis idagatrix expultrixq̄ uitiorū.Q uid non modo nos:ſed oīno uita hoīum ſine te eſſe potuiſſet! T u urbes peperiſti. T u diſſipatos hoīes in ſocietatē uitæ cōuocaſti. T u eos inter ſe primo domicilliis deinde cōiugiis tum litterarū & uocum coniunctione iunxiſti. T u inuē trix legum : T u magiſtra morum & diſciplina fuiſti. Ad te cōfugimus.a te opē petimus tibi nos.ut antea magna ex pte ſic nunc penitus totoſq̄ tradimus hæc Cicero.qui etiam.li.i.tuſ.ſic dixerat pħia uero oium mater artium qd eſt aliud niſi ut Plato ait:Donū ut ego inuentū deorū:hæc nos primū ad illorū cultū de inde ad ius hoīum qd ſitū eſt ī generis humani ſocietate tū ad modeſtiā magnitudinēq̄ animi erudiuit.ea dēq̄ ab aīo tanq̄ ab oculis caliginē diſpulit &c.Idē uero li.i.de oratore ſcribit quo mō philoſophia in tres ptes eſt diſtributa:in naturæ obſcuritatē:in diſſerendi ſubtilitatē:in uitā atq̄ mores:tertiū genus inqt q̄ ſemp oratoris fuit niſi tenebimus nihil oratori in quo magnus eſſe poſſit relinquemus.Macro.ēt lib.ii.de ſom.ſcribit philoſophiam triplicē eſſe:Moralē:Naturalē & rōnalē.Moralis eſt q̄ docet morum elimatam perfectionem.Naturalis quæ de diuinis corporibus diſputat. Rationalis quum de incorporeis ſermo eſt quæ mens ſola complectitur.Eſt autem philoſophia ut ſcribit Alcinous affectio ſapientiæ.quæ ſoluit ac reducit ad intelligibilia:conuertitq̄ nos ad ea quæ ſunt ſecundum ueritatem.

Negocium

Studiū

Philoſophiæ laus

FRAN.T ua tñ nos uoluntas. Non parua beniuo lentiæ captatio eſt:cum negociorum & ſtudiorum in termiſſa conſuetudo dicit:ut amici ſatiſfieret uolunta ti.In quo & a perſona propria beniuolentiam compa rat Cicero.bonum enim uirum ſe oſtendit:cum amici cauſa laborem ſuſcipit quem honeſtum & utilem non ſubterfugit.quod ſi faceret turpe:& dedecus eſſet.Nā amicis honeſta petentibus negare nefas eſt:cum ut ip ſe ait in lælio:Hæc in amicitia lex ſanciatur:ut ab ami cis honeſta petamus:& amicorum cauſa honeſta fa ciamus rogati.officio certe fungit amicitiæ:quæ eſt ut Saluſtius ait idem uelle:& idē nolle. Ne nos aut tua cauſa noluiſſe. Duo ſunt quæ ad ſcribendum Ci ceronem impellunt:primū ut amici morem gerat uo luntati.alterū ne laborē ſubterfugere uideat . quorū

Beniuolentia a ppria pſona

tua nos tamen Caí Herenní uoluntas com mouit : ut de ratíone dícendí conſcribere mus:ne aut tua cauſa noluíſſe:aut nos fugiſ ſe laborē putares:& eo ſtudioſíus hoc nego cíum ſuſceperímus : quod te non ſíne cauſa uelle cognoſcere rhetorícam íntellígamus. Non eum parum fructus habet copía dícen dí:& commodítas oratíonís : ſí recta íntellí gētía & díffiníta anímí moderatí one guber net. Q uas obres ílla:quæ græcí ſcríptores

neutrum honeſte facere poterat. T um cauſa.Debem⁹ enim uelle geſtiq̄ tuis.De rōne dicēdi. Rheto rices diffinitionē complexus eſt:q̄ rō dicendi ē. Dicere āt eſt apte copioſe:diſtincte loq̄:nec dicit:quiſ quam niſi qui ex arte loquit.At uero loqui a natura ipſa eſt.Cōſcriberemus.non ſine cauſa ſic locutus eſt: nā de oībus rhetorices partibus tractat.qd in eo libro nō facit:quē ueterem rhetoricam nominant in quo de ſola ut dictum eſt inuētione pcipit. Et eo ſtudioſius.Attentum hic reddit Herennium.Attentos eni facimus.

Attēt⁹ auditor

facimus.Cū de rebus magnis nouis:iuſitatis & q̄ utiles ſint:illis ꝑſertim q̄ audiūt:uerba nos facturos pol
licemur.⸿Eo ſtodioſius.iō libētius.Laborē hūc igt ſuſcepti qm̄ te iō artē rhetoricā cognoſcere uelle itel
lexi:ꝙ utilē nō malā ſicut multi eā eē iudices.In ueteris phœmio.Multos dicit illis tpibꝰ fuiſſe qbꝰ rheto
rices nomē erat inuiſū:ꝙ noxiā eā eſſe putabāt & plꝰ mali q̄ bōi i ſe hr̄e.Sed utiliſſima ē ſiqs eā cū ſapia
cōiūgat.⸿Nō ſine cā.Nō temere ſed ꝙ utilē ducis eē.⸿Copia dicēdi rhetorica. Quā rōnē dicēdi ſupiꝰ
uocauit.Copiā nūc dicit:nihil ē.n.tā oratori neceſſariū:q̄ idoneoꝝ uerboꝝ copia.illud.n.maxie i orone
cauēdū ē:ne arrida & ieiūa ſit.⸿Cōmoditas orōnis.Nō ſruſtra hoc additū:nā i eo ꝑcipue occupatꝰ eē dēc
orator:ut utilitatē aliq̄ afferāt q̄ dicit.Cōmoda āt tūc erit orō.Cū nihil ſupfluū dicet:nihil omittet neceſ
ſariū.Ille tn̄ ſenſus uerior ē ut Cōmoditatē dicamꝰ orōnis cū accōmodant uerba ſniis:& humilibus hūi
lia.Mediocribus mediocria.ſublimibus ſublimia efferunt.Quod i opibus ſuis ſeruare Virgiliū aiaduerti
mus.⸿Recta intelligētia:ut recte ea de qbꝰ dicēdū ē orator itelligat.omnē.ſ.ſubiectā materiā. Ne illa i
eū cadat repræhēſio:q̄ a Mutio Scæuola i Seruiū Sulpitiū oratorē ꝑitātiſſimū ꝑfecta olī tradit. Turpe eē
patricio & nobili & cauſas oranti ius in quo uerſaret ignorar̄.Cū de re amici ſui q̄rens Seruius qd̄ rn̄ſum
a Mutio d̄ iure fuerat paꝝ intellexiſſet uerūq; iterrogaſſet.Qua cōtūelia adductꝰ.Ciuili iuri opam d̄dit.
Et certe recte dicere nemo pōt niſi q rē intelligat de q̄ cōtigit dicere.Diffinita ai moderatōe. Breuiſſime
hoc loco illud attingat qd̄ in ueteris rhetorices phœmio:plixe diſputauit. Eloq̄ntiā.ſ.cū ſapia optere eſ Loquentiam cū ſapia cōiunctā eē oportere
ſe cōiunctā.Nā eloquētiā ſine ſapia ꝓdeſſe nunq̄ dicit:obeiſe plerūq; ſatiuſq; ē ſapiētē eē ſine eloquentia.
Quā eloquētē ſine ſapia.Vtētiū āt uitio mala ſit eloquētia.Quod ſi a d̄ malū tm̄ data eēt.nō mater na
tura ipſa q̄ dedit.Sed nouerca : ut Quintilianus ait fuiſſet:cū adeo ꝑſtās ſublimiſq; res ſit. Sapiām uero:
cui Eloquētiā cōiūctā debere eē aſſerimꝰ:uirtutē illā itelligimꝰ:q̄ ſic diffinit.Virtꝰ eſt hitus animi in na
turæ modū rōni cōſentaneus.In naturæ modū dr̄ ut platonē ſecutꝰ ait Victorinꝰ.Qm̄ duobꝰ cōſtamus
anima & corpore.Immortalis anima eſt:& ſi imortalis a diuinis deſcēdit.ergo ꝑfecta ē.Sed acies q̄uis ꝑfe
cta animæ quodā corpis craſſo tegmine irretit.& circūfundit.Et ita ſit ut quādā obliuionē ſui capiat.Cū
uero ſtudio:ac diſciplina ueluti detegi cœperit atq; nudari.Tūc in naturæ ſuæ modū ai habitus reuertit:
atq; reuocat.Hāc uirtutē Plato dicit nūc arte fieri:nūc cū hoibus naſci : nūc exercitatiōe cōfici:nūc a deo
dari.Cicero eādē ponit cū ſapiētia in eo qd̄ uel in naturæ modū qd̄ uerꝰ ē. Quoniā ut zēo dicebat hois
finis ē:Cōſentaneæ ſm naturā uiuere.Id aūt eſſe ſecūdū uirtutē uiuere:ad eā.n.natura nos ducit.Diffinita
ergo moderatione Sapientiā quā cū eloquentia cōiunxerit.diffinite animi moderatiōe gubernabit:neq;
ea defēdet:q̄ defendēda nō ſūt neq; ea oppugnabit q̄ oppugnare nefas ē.Vel uirtute q̄ eadē cū ſapia ē dif
finita certa & recta & ueluti circūſcripta clauiaq; extrēis q̄ uitia ſūt:neq; iclinās p exceſſum neq; declinās
p defectū ſemperq; ſibi in faciēdis & nō faciendis cōſonans. ⸿Moderatione oia.n.moderat uirtus:Quæ
ut ait oratius.Mediū eſt uitioꝝ utrinq; redactū.Quas ob res.Hic a perſona aduerſarioꝝ beniuolentiam
colligit quos in odiū rapit.Cū eorū arrogāter:& inaniter facta cōmemorat:Dicit.n.ſuperflua nimiū:& q̄ Beniuolētia a pſona aduerſariorum
nihil ad artē ptinebant.cōquiſiuiſſe & ut multa ſciſſe crederent:& ut difficilior ars cognitu uideret:ſcien
dū aūt eſt auctore Varrone oium pene artiū quædā intrinſeca eſſe quædā extrinſeca.Intrinſeca ꝑcepta.
Sic neceſſaria ſunt.ſic artē cuius ſunt cōſtituūt:ut Sine illis tradi ars ipſa nō poſſit & haberi.Exēpli gra
tia:ne a noſtra diſcedamus facultate.Rhetoricā qui tradit:regulas & ꝑcepta tradat inuētionis:elocutio
nis:memoriæ & ꝓnunciationis neceſſe eſt.Exordiū ꝑterea:& reliquarū orationis partium:quot ſint ſtatus
doceat & cætera oia aperiat.Sine qbus percipi ars nō pōt.Intrinſeca hæc dicent.Extrinſeca uero ad artē
qdem aliquo mō pertinet:neceſſaria tn̄ non ſunt.Et ſi ꝑtereas nihil afferas arti uel diſcituro detrimenti.
Vt q̄rere de origine & auctoribus rhetorices:an ſit ars:an uirtus diſſerere:non.n.q̄tū ad ipſum ptinet ar
tificiū qcq̄ inſtruunt oratorē:In huiuſmodi rebus inanis gloriæ cupidi:occupati erant græci.Se utilia di
cit tantum q̄ ſcriberet aſſumpſiſſe.In quo a ſua pſona beniuolentiā cōparat.In rhetores illos græcos dici
cito q ſuperflua & inutilia multa ſcripſerunt:ut hermagoras:de quo ait i ueteri. Nam Hermagoras quod
nec quid dicat attendere:nec qd polliceatur:intelligere ur̄.Cæterū multi artē utiliter & cōmode ex græ
cis tradiderūt:ut Ariſto.Theophraſtus:Theodorꝰ:Gadaræꝰ:Apolloniꝰ:Malō:Dionyſiꝰ Halicarnaſeꝰ:
& alii non pauci.Quas ob res.Recte plurali numero uſus eſt.Duo.n.ſuperius dixit fuiſſe:q̄ ſuſcipere la
borem ſcribendi compulerunt:alterum ne amici cauſa noluiſſe alterum ne laborem ſubterfugiſſe putaret.
⸿ANTO.Voluntas.Voluntas eſt q̄ quid cū rōne deſiderat:eſtq; in ſolo ſapiente. Quæ aūt aduerſus
rōnem incitata eſt uehementius:ea libido eſt uel cupiditas effrenata:que in oibus ſtultis inuenit.Auctor
eſt Cic.lib.iiii.tuſc.⸿De rōne dicendi periphraſis eſt uel interpretatio rhetorices.⸿Conſcriberemus:de
oibus partibus ſimul docentes.Vnde in prologo.li.iii.ait.Ne quid tibi rhetoricæ artis deeſſe poſſit.Rhe
toricam.rhetoricen in latinum transferentes tum oratoriam tum oratricem nominauerunt:ut docet fa
bius lib.ii.c.xv.Et lib.v.ſcribit ꝙ rhetorice eſt benedicendi ſcia.Aut rhetorice eſt inueniendi recte & diſ
ponendi & eloquendi cum firma memoria & dignitate actionis ſcientia . ⸿Si recta intelligentia,ſcribit
Cicero in prohemio rhe.Sapientiam ſine eloquentia parum prodeſſe ciuitatibus.

inanis arrogantiæ cauſa ſibi aſſumpſere:reli
quimus.Nā illi ne parū multa ſciſſe uideren
tur ea cōquiſiuerūt:quæ nihil ad propoſitum

⸿FRAN.Inanis arrogantiæ cauſa:nō ut ſuis pro
deſſent ſectatoribus.Sed ut gloriam ipſi:ſi multa di
cerent & inſolita:parumq; ad artem ſpectantia con
ſequerentur. Arrogare eſt nimium de ſeipſo ꝑſume Arrogare
re ſibi ipſi idulgere:& placere: ac propriis bonis ſup

attinebant:ut ars difficilior cognitu uideret͂. Nos autem ea quæ putauimus : ad rationem dicendi pertinere ſumpſimus. Non.n.ſpe q̄ſtus aut gloria commoti uenimus ad ſcribendum queadmodum cæteri:ſed ut induſtria noſtra tuæ morem geramus uolūtati. Nunc ne nimium longa ſumatur oratio:de re dicere incipiemus.Sed ſic te illud unum monuerim⁹: artem ſine aſſiduitate dicendi non multum iuuare:ut intelligas hanc præceptionis rationē ad exercitationem accommodari oportere.

bire:maioraq; ea exiſtimare:q̄ re uera ſint.ꝓpriæ autē eſt de ſeipſo aliquid prædicare.tunc aūt nobis arrogamus : cum de nobis ipſis aliquid prædicamus. Quod inanis iactātiæ:Superbiæ.& inſolētiæ ē.Sic aliis tribuimus quos laudamus.& magnifacimus.Cicero non tantū mihi arrogo inquit:neq; aſſumo.Idē nō tm̄ mihi arrogo quātum tibi tribuo.Inanē dixit: qm̄ ianes:hoc ē uanos & ſtultos hoies reddit. ¶ Aſſumpſerunt tanq̄ ab ipſis inuēta:tanq̄ ipſoꝝ labore quæſita. ¶ Parū multa hoc eſt:ut multarū rerū tenere ſcietiā uideret͂. ¶ Difficilis:& ipſi ꝓpterea magis cōmendarent͂:qd tā occulta & obſtruſa inuenirēt ex
Supinū plicarentq;. ¶ Cognitu:ut cognoſceretur.Sicut effabilis dictu:hoc eſt ut dicatur.Supinū.n.ē:quod a no
Appria mine tātū & eodē adiectiuo regitur:nō rem:nō ſub
perſona ſtātiā:aut qualitatē.Sed actione potius uel paſſionē
colligit͂ uerbi ſignificat. ¶ Nō.n.ſpe q̄ſt⁹.Et hic rurſus a pſona ſua beniuolū facit herēniū.offm̄ ſuū ſine arrogātia
beniuo laudans.Dicit.n.ſe utilia tm̄:& neceſſaria cōquiſiuiſſe:qm̄ nō ſpe lucri:aut cupiditate gloriæ ſurrexerit ad
lentia ſcribendū:ſed ut amico obſequeret͂ honeſta petēti. ¶ Quæſt⁹ lucri:ihoneſtū āt lucrū ſignificat q̄ſtus.Vñ Meretricius dr̄ q̄ſtus. ¶ Gloria inani.ſ.quā ex rebus q̄rimus minus honeſtis.Nā uera gloria ex honeſtate
Gloriæ naſcens:q̄renda eſt:ꝓ qua adipiſcēda romani ueteres ſemp laborarūt ꝓ qua ēt mori nō recuſarunt.quā ſic
diffini- diffinit Cicero.Gloria eſt frequens fama cū laude queadmodū cæteri.ſ.fecerunt. ¶ Nā & Ariſtoteles Iſo-
tio cratis rhetoris:ut Cicero ait:Gloria cōmotus cuius ſcolam frequētari uidebat:cū ſua nō admodū frequētaretur:ꝓ meridianis horis rhetoricā docere incepit.Noto illo ex philoctetæ uerſu frequētet uſus αισχρο νεμσ σιωπανκαι ισωκρατηεαν λεγειν hoc eſt turpe eſt Ariſto.tacere:& Iſocratē pati dicere. ¶ Induſtria nr̄a.labore noſtro & diligētia.cum qua induſtria cōuertitur. Quæ eſt honeſtus labor:in re honeſta ſuſceptus. ¶ Morē gerā:obſequar.obediā.utimur & integra dictione morigeror.Vnde moriger:& moriger⁹ obſequēs & obediēs.Nunc ne nimiū longa.Præfationē concludit.ne ſi ea nimis lōga utatur:imitari eos uideatur:quos ſuperflua quæſiuiſſe accuſat. ¶ Aſſiduitate cōtinua quadā dicēdi cōſuetudine:cuius magna uis eſt:ut ipſe ait Cicero.Ouidius quoq; inquit nihil aſſuetudine maius optimus dicēdi magiſter uſus eſt.ſine quo parū diſcenti artis cōferent ꝑcepta. ¶ Hanc rōnē ꝑceptionis:hāc doctrinā & hæc artis rhetorice documenta. Ars ꝑceptio dici ideo iure:pōt qm̄ i ꝑceptis reguliſq; conſiſtit. ¶ Accōmodari.adaptari.adiungi. ¶ Ad exercitationē:ſine qua nulla i arte:quæcūq; ſit:excellere poſſumus.Oratoris offm̄ eſt. De
Orato- arte rhetorica ꝑcepturus:prius oratoris diffinit offm̄.In qua diffinitione quis finis rhetorice ſit ſimul oſtē
ris offm̄ dit.nō.n.offm̄ recte diffiniri pōt ſine admixtione finis:neq; finis ſine cōmixtione officii:quare ut facilius cognoſci res poſſit:quod ſit rhetorices genus.q̄ ſpēs:quæ materia quæ artis partes integrales:qd inſtrm̄: quod partes inſtr̄i:quod opus rhetorices:quis effector: qd eius officium:quis finis ſit dicēdum ur̄. His.n. expoſitis melius quæ de oratoris tradit officio intelligentur. Genus rhetorices facultas eſt:quæ omnium artiū quoq; eſt:ut eū dicimus dialectice facultas eſt diſcernendi uerū a falſo:Rhetorica benedicendi:Grāmatica recte loquēdi:Geometria metiendi:in iis oībus genus eſt facultas.Species tres ſunt. Demonſtratiua.Deliberatiua.Iudicialis:quæ & cauſarū genera dicuntur.ſed de his multa inferius.Materia ciuilis quæſtio eſt.Sicuti cicero uult hoc loco.& in ueteri rhetorica ubi ait.Ciuilem quādam rōnem eſſe quæ multis & magnis ex rebus cōſtat:& eius quādā magnā & amplā ptem eſſe artificioſam eloquētiā:quā rhetoricā uocant.Idem Cicero in libris de oratore omnibus de rebus dicēdū:oratori arbitrat͂.Quītilian⁹ quoq; res oēs materiā iudicauit rhetorices eſſe:quæcunq; ſubiectæ fuerint:& ad dicēdum ꝓpoſitæ.Et re uera circa oē orator ſubiectū uerſatur.de quo ꝓbabiliter dici poſſit.Integrales rhetorices partes q̄nq; ſunt.Inuētio Diſpoſitio Elocutio Memoria & ꝓnunciatio.Inſtrumētū ipſa eſt oratio cuius hæ ſunt partes exordiū narratio diuiſio cōfirmatio confutatio concluſio.Opus rhetorices eſt docere & monere.qd ex hiſdē ſex iſtrumenti partibus ſubminiſtraretur effector ipſe eſt orator:cuius offm̄ eſt dicere appoſite ad perſuaſionem.finis eſt tamen in ipſo:tum ī altero.In ipſo quidē benedixiſſe ideſt dixiſſe appoſite ad perſuaſionē:in altero uero perſuaſiſſe.Neq;.n.ſi qua impediant:oratorem quo minus perſuadeat:finem ſuum non eſſe conſecutum diceris modo q̄tum in ipſo eſt officium impleuerit:& perſuadere nixus ſit.

¶ ANTO.Eloquentiā uero ſine ſapiētia nimiū obeſſe plærūq;: ꝓdeſſe nunq̄:Fabius etiam lib.xii.ſcribit ꝙ ſi uis illa dicendi malitiam inſtruxerit nihil ſit publicis priuatiſq; rebus pernicioſius eloquētia.Intelligētia autē ut Cicero circa finē rhe.docet eſt ꝑ quā aius ea pſpicit quæ ſunt:eſt.n.una ps prudētiæ. Prudētia uero eſt reꝝ bonaꝝ & malaꝝ ſcia ptes eius memoria intelligētia ꝓuidētia.Memoria eſt ꝑ quā aius repetit illa quæ fuerunt. ¶ Intelligentia eſt &c.ut diximus. Prouidētia eſt per quā futurū aliqd ur̄ ante q̄ factum
Docilē eſt. ¶ Difinita certa. ¶ Quas ob res:Docilē facit auditorē oñdēs ſe neceſſaria tm̄ copiæ dicēdi ſcripturū.
facit au ¶ Arrogātiæ:Arrogās ꝑclara & ea q̄ non inſunt & maiora q̄ inſunt fingere ſibi ur̄.diſſimulator autē con
ditorē tra negare quæ ſibi iſunt aut iminuere ſolet.Ita interꝑtat͂ li.iiii.æth.Ariſtotelis Argyropylus. ¶ Vt ars: diuidit͂ Rhetoricæ in artē Artificē & opus ars ē q̄ diſciplia pcipi debet;Ea eſt bñdicēdi ſcia.Artifex eſt q

ꝑcipit hãc artẽ.i.oratõr:cuius eſt ſũma benedicere.Opus quod efficiẽ ab artifice.i.bõna orõ.hæc fabi⁹ li.
ii.ſcribit:Rationẽ dicendi Rhethorices definitio.Quæſtus lucri. ¶ Gloria:gloria ẽ illuſtris ac ꝑuagata: Gloria.
uel in ſuos ciues uel in patriam uel in oẽ genus hoium fama meritoꝝ.Auctor Cic.in orõne ꝑ.M.Marcel
lo.Idẽ uero li.ii.rhe.ſic ait. ¶ Gloria eſt frequens de aliquo fama cũ laude. ¶ Non.n.ſpe quæſtus:beniuo
lũ maxime erga herẽnium auctor ſe hic oſtendit:cum nõ quæſtus nõ gloriæ cauſa ſcripſerit ſed dũtaxat
uti amico obſeq̃retur. ¶ Induſtria cura labore ſtudio. ¶ Morẽ geramus:obſequamur. ¶ Nunc ne nimiũ:at Attẽt⁹
tentum facit auditorem pollicetẽ.n.tãtam de re dicere. ¶ Sed ſupple de re dicere incipiemus. ¶ Artẽ ſine aſ fit audi
ſiduitare dicendi:Multo labore aſſiduo ſtudio uaria exercitatiõe plurimis experimẽtis altiſſima prudentia tor
ꝯſentiſſimo conſilio conſtat ars dicendi.ut ſcribit fabius li.ii. ¶ Rõnem:Cauſa eſt q nos ĩpingit ad aliq̃d
faciendum.Ratio aũt eſt q̃ utimur in faciẽdo.Seruius auctor in arte. Victorinus uero li.i.rh.ſic ait:Cauſa
eſt animi impulſus ad aliquid agendum:Ratio eſt gerendoꝝ ordo ex cã uenientium:ut quid quo loco fa-
cias ac dicas intelligas. ¶ Præceptionis diſciplinæ:ꝑcepta enim & ꝑceptiones ĩdifferenter pro diſciplina
ponimus. ¶ Accommodari adiungi. ¶ Vir.lib.ii.æn.Laterĩq argiuum accõmodat enſem.

¶ De oratoris officio Ti.primus.

ORatoris officium eſt de his re-
bus poſſe dicere q̃ res ad uſum
ciuilem moribus & legibus cõ-
ſtitute ſunt cũ aſſenſione audi-
toꝝ quo ad eius fieri potuerit.

¶ FRAN.Oratoris offm̃.Hic materiã tangit rhe- orato- ris Materia
torices:Nã ſi oratoris officiũ ẽ de his rebus poſſe di
re:q̃ ad uſum ciuilẽ ꝑtinent:omnes ciuiles cõtrouer
ſias materiã ĩtelligimus oratoris eſſe.Et conſtitutio
nes q̃ tres ſũt.cõiecturalis.legitima.iuridicialis.Ci-
uilis quæſtionis partes ſunt:quod & in libro de ora
tore dicit:ut nulla rhetorices pars eſſe poſſit.quæ in
ciuili negocio nõ ſit. Oratos a cenſorio catone quẽ Orato- ris diffi nitio
primũ apud romanos legimus rhetorẽ fuiſſe:uir bo
nus diffinitur:dicendi peritus.Quintilianus quoq
li.inſtitutionum oratoriarum.talem quem conſtitu-
it ĩſtruit ipſe:oratorẽ uult eẽ:nec ĩtelligi citra uirtutẽ poſſe.Et re uera ſi malo uiro adiũcta fuerit eloq̃ntia
publicis priuatiſq rcb⁹ ꝑniciosius nihil erit. ¶ Adde q malis ẽt cũ uera dicũt nõ creditẽ.Et ut aureli⁹ augu
ſtinus dicit:oi grauitate ſermonis maius põdus hẽt uita dicẽtis. Deniq talis ſit orator:q̃lẽ deſignaſſe his
uerſib⁹ uirgili⁹ uidetẽ. Tũ pietate grauẽ:ac meritis ſi forte uiꝝ quẽ cõſpexere ſilẽt:arrectiſq aurib⁹ adſtãt.
Ille regit dictis aĩos:ac pectora mulcet.Officiũ ſic diffinitẽ:auctorẽ uictorio.officiũ uniuſcuiuſq ꝑſonæ act⁹ Officii diffini- cio
congruẽs eſt:ſm mores & ĩſtituta ciuitatis.ſed ꝑ ꝑſonis ut ſcimus officia diuerſa ſunt.aliud patris aliud fi
lii.aliud dñi:aliud ſerui offm̃ eſt:ex quo ipſa ſumitẽ uirtute:nõ nunq̃ & ꝑ bñficio ſiue obſequio.Vnde offi-
cioſus.ſingulæ quoq artes ſuã actionẽ offm̃ uocãt:ut offm̃ grãmatici.offm̃ oratoris. ¶ Poſſe dicere facul
tatẽ dicẽdi hẽre.qm̃ nõ tũc ſolũ orator dr̃ & hẽtur cũ orõnẽ hẽt:ſed ẽt cũ nõ dicat:mõ ita ĩſtitut⁹ ſit atq ĩ
ſtructus & arte igenioq patus ut dicẽdi ui hẽat & facultatẽ qñ opus ſit. ¶ Quæ res ad uſum ciuilẽ.politi
cã oñdit q̃ i gubernatiõe ciuitatis & negotiis ciuilib⁹ uerſatẽ.Cũ uero ait morib⁹ & legibus cõſtituta ſunt
ciuilẽ ĩnuit q̃õnẽ:q̃ ex his oriri cognoſcitẽ:q̃ moribus & legib⁹ cõtinentẽ.Et certe ois reip.ſtatus moribus
& legib⁹ cõſtat.Ciuilẽ ãt q̃õnẽ materiã rhetorices eẽ plæriq quos hic ſecut⁹ eſt Ci.uoluerũt.Mos differt quæſtio
a lege:nã mos ſine ſcripto ẽ:in cõſuetudine poſitus lõgo tp̃e oium cõſenſu approbatus:ut uenerari ſene-
ctutẽ:lex ſcripta eſt:eadẽ in cõſenſu unius & uolũtate qñq poſita ẽ mos nõ niſi multorũ:ꝑt ꝑterea uni⁹ Mos
diei aut paucorũ lex eẽ:mos nõ:niſi lõgi tp̃is. ¶ Cũ aſſenſione auditorũ quoadeius fieri poterit. Hoc ad Lex
didit:qm̃ nõ ſp ꝑſuadet orator:ꝑſuaſio.eni tũ i ipſo:tũ in auditore ẽ.duplex igitẽ finis ẽ intrinſecus in ip-
ſo ꝑſuadẽdi:extrinſecus in auditore:ut ꝑſuaderi uelit.Nec uitiũ dicetẽ oratoris ſi qñ nõ ꝑſuaſerit:ſed audi
toris q ꝑſuadere noluerit:ſicuti medici uitiũ nõ erit:ſi egrotus q intꝑans ẽ ei parere nõ uult:ſanatus non
fuerit:q̃tũ.n.in eo extitit:& offm̃ ſuũ curãdi & finẽ ſanãdi ĩpleuit.bon⁹ quoq gubernatoris bñ & uigilan finis ora
ter nauẽ regẽs:ſi portũ tenere nõ põt:in quẽ ꝑuenire ſtudet.& uẽto & tẽpeſtate alio impellitẽ.non nomẽ toris
gubernatoris amittit.qm̃ quoadeius fieri potuit offõ ſuo gubernandi & fine portũ tenẽdi functus eſt.Pa
ri rõne ſi ita orator dixerit:ut perſuadere potuerit quãuis non ꝑſuaſerit.ſuũ tñ tuetẽ officiũ & finẽ . Quo
ad eius male ſentiũt q uolũt eius ꝑ ab eo põi more græco.Modus loquendi eſt.& pars una:quod in epiſto
la cognoſcitur ad apium cum ſic ait Cice.ſi eam quoadeius fieri poterit qua expeditiſſimam traderis quo
adeius ergo ſignificet quatenus:& ut uulgo dicunt inquantum.

¶ ANTO.Oratoris offm̃:orator ẽ uir bonus dicẽdi peritus ut.M. Cato definit auctore fabio li.xii.Vir Orato- ris diffi nitio
bon⁹ ãt cõſiſtit natura morib⁹ uita artib⁹:dicẽdi peritus cõſiſtit artificioſa eloq̃ntia:q̃ cõſtat ꝑtib⁹ q̃nq ĩ
uẽtione diſpõne Elocutiõe Memoria ꝓnũciatione & fine officii:q̃d eſt aliq̃d ꝑſuadere . Vtq Cice.li.i.de
oratore ſcribit.Is orator erit q q̃cunq res inciderit q̃ ſic dictõe explicãda prudẽter & cõpoſite & ornate
& memoriter dicet:cũ quadam actionis ẽt dignitate.At uictorinus inq̃t orator eſt q in cauſis priuatis
ac publicis plenã & ꝑfecta utitẽ eloq̃ntia.Rhetor eſt q docet litteras atq artes tradit eloq̃ntiæ. Sophiſta
eſt apud quẽ dicendi exercitium diſcitẽ. Officium eſt:officium dicitur q̃ſi efficium ab efficiendo quod uni Orator Rhetor Sophi- ſta
cuiq ꝑſonæ:congruit.Vt donatus in adelphis inq̃t:hic Victorin⁹ ait.offm̃ ẽ q̃d ex legibus uel ex natura
neceſſe ẽ nos ĩplere.De his reb⁹ poſſe dicetẽ.Ci.li.i.de oratore ait:Oratorẽ plenũ atq ꝑfectũ eẽ eũ q de oi
bus rebus poſſit copioſe narieq dicere:Fabius ẽt li.ii.ſcribit q Vis oratoris ꝓfeſſioq ipſa bñdicẽdi hoc ſu
ſcipe ac polliceri ur.ut oi de re q̃cũq ſit ꝓpoſita ornate ab eo copioſeq dicatur. ¶ Dicere.Scribit.Cice.

in Bruto Dicere ꝓprie eſſe oratoꝝ:loqui uero dialecticoꝝ.Et de claris oratorib⁹ inq̄t qđ ſunt duæ ſũmæ i oratore laudes.Vna ſubtiliter diſputãdi ad docẽdũ.Altera grauiter agẽdi ad aios audiẽtiũ ꝑmouẽdos. ⸿Ad uſum ciuilẽ:ad ciuiũ utilitatẽ:li.ẽt.i.rhe.ait oratoriã facultatẽ ciuilis ſciæ partẽ eẽ.⸿Morib⁹ & legibus.Mos ẽ iſtitutũ patrũ ptinẽs maxĩe ad religionẽ cerimoniaſq̃ deoꝝ antiquoꝝ auctore ſeſto.Lex ãt eſt rõ ſũma inſita in natura:q̃ iubet ea q̃ facienda ſunt:ꝓhibetq̃ cõtraria.ut Tulius li.i.de legi.inq̄t.Scdo uero ait ꝯſtat ꝑfecto ad ſalutẽ ciuiũ Ciuitatũq̃ icolumitatẽ uitãq̃ oĩum qetã & beatã cõditas eẽ leges.⸿Aſſenſione.i.cõſenſu.Quoad eius fieri poterit:q̄tũ in ea re:Gellius quoq̃ li.xiii.in pricipio ſic ait.Capita ãt locoꝝ argumẽtorũq̃ qbus uſus eſt quoad eius meminiſſe potui egreſſus ibi ex auditione ꝑperam notaui.

¶De tribus generibus cauſaꝝ Ti.ii.

TRía ſunt genera cauſaꝝ q̃ recipere debet orator.Demõſtratiuũ.Deliberatiuũ.Iudiciale.Demõſtratiuũ gen⁹ ẽ:qđ attribuit̃ i alicuius certæ pſonæ laudem uel uituperiũ. Deliberatiuũ eſt:quod poſitũ in cõſultatione habet in ſe perſuaſionem & diſuaſionem.Iudiciale eſt:quod poſitum in cõtrouerſia habet accuſationem in ſe:aut petitionẽ cum defenſione.

¶FRAN.Tria ſunt genera cauſarum.⸿In oratoris diffinitione materiã artis & finẽ cõplexus eſt.nunc qđ ſit qđ ad uſum ciuilẽ ſpectet in quo oratoris uerſatur: officium exponit.Et de ſpẽbus tractat rhetoricæ:q̃ & genera cauſarũ uocant̃.Sunt aũt tres.Demonſtratiua.Deliberatiua.Iudicialis.In quibus tota facultas rhetorices eſt.& eadem in.Singulis itegra.Nã q harũ unã tenuerit.perfectus orator erit:cũ ſingulæ ſpẽs oratorem abſoluant.Tetamenes cognomento Cothurnus deliberatiuam tm̃ apphendit:& orator dictus eſt.zeno iudicialem tantum adeptus:orator habitus fuit.Georgias demõſtratiua cõtentus oratoris noie non caruit.hæ ſpẽs quẽadmodum facultatis ſpẽs ſunt:ita & cauſarum genera ſub quoꝝ quolibet cauſæ omnes ſiue ſpãles:ſiue indiuiduæ comphendunt̃.Sub iudiciali ſpãlis cã eſt repetundaꝝ & maieſtatis:ideo ſpãlis ꝙ ad oẽs eius criminis eos ptinere poteſt.Indiuidua erit:Maieſtatis cornelii:& repetundarum.Verris.Sub deliberatiuo ſpãles cãæ ſũt oẽs q̃ uenire i cõſultationẽ pñt:ut de pace:de bello.Indiuiduæ ut de pace aut bello Pyrrhi. Eodẽ mõ ſub demõſtratiuo cãæ oẽs q̃ i laudẽ cadũt.uel uituperationẽ.ſpãles ſũt ut de laude uiri fortis:idiuiduæ: ut de laude Scipiõis.Hoc pacto facile cognoſcit̃ cur q̃ ſpẽs ſunt facultatis rhetorices:ut cãrum dicant̃ genera.Nam q̃ ſpẽs ſunt eoꝝ reſpectu qbus ſubſunt genera ẽt pñt eſſe eoꝝ reſpectu:qbus ſupponunt̃.Sub oĩ ãt gñe ſpẽs eſt q̃ dr̃ de pluribus numero differẽtibus & idiuiduũ qđ ſingulare eſt:ut ſub aiali hõ:& idiui

Genera cauſarũ

duũ Frãciſcus qdã demõſtratiuũ.deliberatiuũ.iudiciale tres pter uocauerũt rhetorices:qdã gña Rhetorices dicere maluerũt.optie illi quos ſecutus eſt Ci.genera cãrũ noiauerunt.Vt Quint.ſentit.fuerũt qui duo tm̃ genera eſſe uellẽt.deliberatiuũ:& iudiciale.Demõſtratiuũ excludẽtes:qm̃ q laudat uel culpat minime pſuadeat.qđ oratoris eſt offm̃:ſed decepti ſunt.qm̃ cũ laudamus tacite ſuadem⁹ ut is apud oẽs talis hẽatur qlẽ demõſtramus.& cõtra cũ uituperamus diſſuademus:Ariſtotelẽ ſecuti tribus generib⁹ cõtẽti fuerunt:aliq inumerabilia pene gña eſſe uoluerũt. Quintilianũ ut tria dũtaxat eſſe opinet̃ rõ ea ſuccurrit:ꝙ oẽ oratoris offm̃ aut in iudicis eſt:aut extra iudicia.Eoꝝ de qbus iudicio q̄rit̃.Manifeſtũ genus ẽ:ea q ad iudicẽ nõ uentũt:aut pteritũ hñt tꝑs aut futurũ.pterita laudamus aut uituperamus:de futuris deliberamus: itẽ oĩa de qbus dicẽdũ eſt:aut certa ſũt neceſſe eſt:aut dubia.certa ut cuiq̃ eſt aius:laudat:aut culpat:ex dubiis parti nobis ipſis ad delectationẽ ſunt libera:& de his deliberat̃:ptim ſniæ alioꝝ cõmiſſa:& de his lite cõtẽdit̃.His ad hæc rõnibus tria nõ plura aut pauciora gña eſſe oñditur:qm̃ qcqd eſt de quo dici põt aut cõſilii eſt:aut iudicii:aut delectatiõis.Cõſilio deliberatiuũ genus cõſtituit̃:iudicio iudiciale.Delectatione Demõſtratiuũ.Quicqd pterea agit̃ aut uenit in iudiciũ:aut extra illud eſt.qđ i iudiciũ uenit de pterito ẽ: cũ de eo agit̃ iudiciale genus efficit̃:qđ extra iudiciũ eſt:aut futurũ ẽ:aut pñs:ſi futurũ deliberatiuũ gen⁹ cũ de eo cõſultat̃ cõſtituit:ſi pñs laudat̃ aut rephẽdit̃:ſicq̃ demõſtratiuũ genus naſcit̃.ſunt q q̄runt q̃ tpa. q̃ loca quas pſonas reſpiciãt:quã materiã quẽ finẽ hẽant:a qbus deniq̃ ai ptibus pficiſcant̃.Iudiciale pteritũ reſpicit tꝑs agitur.n.de his q̃ fcã ſunt.Deliberatiuũ futura cõſiderat nõ nunq̄ pñtia. Demõſtratiuũ pñtia ſemp cõplectit̃:nã q̃ pterita comemoramus ea ad pñs noſtrũ traducimus negotiũ laudãdi uel uituperãdi inuenies tñ de futuro accidere iudiciũ:& laudẽ ẽt uel uituperationẽ:& ut de locoꝝ dicam⁹ diuerſitate: iudiciali forũ patet:demõſtratiuo apud romanos olim cãpus martius patuit:nũc ſenatus porticus & tẽpla patẽt:deliberatiuũ i comitio & ſenatu exercet̃ rurſus pſone q̃ tractant hæc gña diuerſæ ſunt:nã iudicialis cauſidicus eſt:demõſtraui & deliberatiui ſenator:populus priceps:& prudẽs cõcionator.materia ẽt ſingu

Iudicialis Deliberatiui Demonſtrariui Materia

lis generib⁹ ꝓpria eſt:cũ qua finis cõiunctus eſt:nã iudicialis materia eſt æquũ:iniquũ:iuſtũ:iniuſtũ finis æqtas hoc eſt ꝑs q̃dã honeſtatis deliberatiui materia utile iutile:finis ut Ariſtoteli placet utilitas:ut Cic.honeſtas & utilitas:demõſtratiui materia laus:uitupatio:uitiũ uirtus finis honeſtas. Ex tribus ai partibus:ꝙ unũ reſtat explicandũ pficiſcunt̃:ab iraſcibili iudiciale:ita.n.cõpulſus qs accuſat.a cõcupiſcibili deliberatiuũ.q.n.aliqua de re cõſultat:cupiditate aliq̃ motus.ꝙ ĩtẽdit ſuadet uel diſuadet.a rõnali demonſtratiuũ: laus.n.oĩs ab aliqua deſcendit rõne.⸿Tria ſunt genera cauſarũ genus tribus modis accipit̃:p cuiuſq̃ patria:ut a peruſia pruſinus p ſanguie & cognitiõe uel deriuatiõe generis ut a romulo romulidæ romani dñr: a iulio iulia familia:ſicuti aũt pbi accipiũt genus de plurib⁹ dr̃ differẽtibus ſpẽ:prædicari in eo qđ qd eſt:

ut aial de hoīe & æquo qui differunt ſpecie predicatur:in quā ſignificationem & nos hoc loco accipimus
nā ſingulis generibus cauſarū ſuæ ſubſunt ſpecies ut ſuperius diximus.⸿Cauſarū:cā duob⁹ intelligiť mo Cauſa
dis:aut enim eſt ex qua aliqs ſequitur euentus:ut puta ex igne in lignū imiſſo : incendiū:aut res in cōtro Duplex
uerſia poſita circūſtantiis loci temporis uel perſonæ implicita quæ a græcis υποΘεσις nomiātur:hæc &
infinita queſtio nūcupatur:nam infinita a q̄ deſcendit eſt ſine aliquo cōplexu:a græcis Θεσις uocata qd̄
ut exēplo pareat:infinita erit qō an uxor ducēda ſit:finita an caterina ducēda q ſuā alteri cōceſſit.Recipe-
a litigatore:non.n.ipſe orator cauſas habet de qbus in foro aut in curia agēdū ſit:ſed recipit.a reo aut ab
eo qui laudari uult aliquid:uel de aliqua re conſultari.⸿Demōſtratiuū:hoc laus & uituperatio contineť:
laus eſt oratio amplificans res bonas quas certæ pſonæ ineſſe dicimus:uituperatio eſt oratio amplificans
res malas quas certe perſonæ ineſſe dicimus a potiore tū parte laudatiuum uocatur & demonſtratiuum:
utrūq; nomen e græco fluxiſſe crediť:nam επιδεικτικον γενος ſικηετιΔικ τκον græci appellant.deliberatiuum
iidem ουμβουλευτικ dicūt πραον γορικον hoc eſt contionale nominauit ariſtoteles:iudiciale uero Cauſa
Sικανικον ſingula gña ab effectu diffinit.qd efficiant oñdens:prius āt demonſtratiuum quod laudat uel differt a
uituperat:nam deliberatiuū ſuadet aut diſſuadet.iudiciale accuſat.uel defendit . ⸿Alicuius certæ pſonæ qōne
non ſine cā hoc additum nam quod paulo ante diximus cā differt a queſtione a:queſtio generalis eſt cum
ſpecialis & īdiuidua cā ſit quæ ab oratore recipitur & tractatur:nam queſtio philoſopho magis cōuenit
q̄ quærit q̄ mūdi forma ſit:q̄ta magnitudo ſolis an aliquid ꝑter uirtutē bonum ſit.ueniunt ut ait quintilia
nus & queſtiones in cauſas:quæ prius tractatæ nō mediocriter adiuuāt:& Cicero in oratione pro milone
diſputat liceat ne unquā hominē occidere ut probet inſidiatorem clodium iure a milone potuiſſe occidi.
⸿Conſultatione:diſceptatiōe & quodam opinionū conflictu hēt.n.ſniæ dictionē & ei⁹ ptes ſuaſio & di
ſuaſio:ſuaſio qd faciendū ſit oñdit & hortatur:diſſuaſio & faciendo dehortať & auocat.⸿Iudiciale:iudicia
lis ptes ſunt accuſatio & defenſio accuſatione āt in crimen:aut in debitum rapim⁹ aduerſariū:defenſione
crimen aut debitum a nobis repellimus.Petitionem cum accuſatione cōiūxit:defenſionē cum negatione:
qui.n.negat ab eo ſe defendit:q petit quando cedis uel furti aliqs accuſatur . accuſatorem habet:cū aliqd
ab aliquo petitur.ut prædium habet petitorem.ſed in accuſatione ſe defendit reus ī petitione negat & qa
is q negat defendere ſe uideť uno uocabulo defenſionis utrunq; mire & oportune concluſit.In controuer
ſia:in diſceptatiōe & mutua cōtradictione.uidelicet feciſti.ñ feci.eſtq; cōiecturalis cōſtō:poſſides iniuſte
ꝑdium meū:non poſſideo iniuſte:eſt autem controuerſia cum alius inſtat eſſe factum aliquid alius negat.

⸿De tribus generibus cauſarum Titu.ii.

⸿ANTO.Tria ſunt genera cauſaꝝ ꝑbus ēt in rh.ad Ale.ſic ait.tria ſunt genera ciuiliū cāꝛum delibera
tiuū.demōſtratiuū.Iudiciale horū āt ſunt ſpēs ſeptē:ſuaſio:diſſuaſio:laus:uituperatio:accuſatio:defenſio
& qō.In qbus oīs uerſať orō.⸿Cārū.cā ē negociū oībus ſuis ptibus ſpectās ad qōnē. Aut cā eſt negociū
cuius finis eſt cōtrouerſia ſic finit Apolodorus ut ſcribit fab.li.iii.hermagoras uero: Cām eē dicit rem q̄
habet in ſe cōtrouerſiā in dicēdo poſitā.cū certarū pſonarū interpoſitione.auctor Cic.li.i.rh.Demonſtra
tiuū.id ēt laudatiuū fab.li.iii.appellat.⸿Perſonæ:pſona eſt rōnalis ſubā q̄ ſermo expleť ut ſcribit diome-
⸿Laudē.laus eſt expō bonorū:q̄ alicui accidūt pſonæ:uel cōiter uel priuati. cōiter ut laus hoīs priuatim
uero ut laus ſocratis priſcianus auctor ex hermogene.⸿In cōſulatiōe:in deliberatione uel qōne infinita.
Oīs.n.orō ē aut de īfinite rei qōne ſine deſignatione pſonaꝝ aut tēporū aut de re certis ī pſonis ac tpib⁹
locata.In utraq; āt re qcqd in cōtrouerſiā ueniat in eo q̄ri ſolet aut factū ne ſit aut ſi eſt fcm̄ q̄le ſit : aut ēt
quo noīe uoceť aut ꝙ nōnulli addūt rectū ne fcm̄ eſſe ur̄.hæc ſcri.Ci.li.i.de oratore.Cōſultare uero eſt de
liberare & aliqd petere niſi.n.adſit q cōſiliū petat & q cōſiliū det:nō ē deliberatio ſiue conſultatio.Conſul
tare igiť quū altera ps petit altera dat conſiliū.Q ō āt duas ptes hēt īfinitā quā cōſultationē & definitam
quā cōtrouerſiā noiat Ci.in ptionibus.Et in thopicis ait ꝙ qōnū duo ſunt gña . Vnū cognitionis alterū
actionis.Cognitionis ſunt hæ q̄rū finis eſt ſcīa.ut ſi q̄rať natura ne ius pro fcm̄ ſit an ab aliq̄ q̄ſi conditione
hoīum & pactione.Actionis āt hmōi exempla ſunt Sit ne ſapientis ad rēp.accedere:hæc & plura de qōne
Cice.in thopicis.⸿Suaſionem & diſſuaſionem.Suaſio eſt ad aliquid eligendum aut dicendum agendum
ue exhortatio.diſſuaſio uero nequid eligatur aut dicatur agatur ue dehortatio.ita ſcribit interpres ariſto
telis philoſophus in rhe.ad alexandrum.In controuerſia in queſtione definita.Accuſationem aut petitio
nem accuſatio eſt iniuriarum delictorumque expoſitio.Defenſio autem eſt delictorum & iniuriarum quæ
uel in accuſationem uel in ſuſpitionem uenerint diſſolutio.Vt legitur apud philoſophum in rhetori.ad
Alexandrum.⸿Petitio uero eſt quum aliquid ab reo ipſo per actorem petitur.

⸿FRAN.Nunc q̄s res &c.oratoris diffiniuit cſfm̄:& Ariſtotelē ſecutus triplicē dixit rhetorices materi
am eſſe.Demonſtratiuam.Deliberatiuā.Iudicialē.nunc quot ſint ptes oſtēdit artis.Et precepto ſuo uſus:
quod eſt in ueteri rhetorica:cōiunctim de materia:ac paribus agit:q̄ ſine materia eē nō poſſunt niſi enim
cōtrouerſiā aut demonſtratiuam:aut deliberatiuam aut Iudicialē dicam⁹:q̄ materia ſūt iuentione : Diſpo
ſitione:Elocutione:memoria:pnunciatione:q̄ partes ſunt uti nō poſſumus.Oīs ut Quintilianus ait oran
di rō his quinq; partibus conſtat.omnis.n.Quod idem colligit ſermo quo uolūtas aliqua enunciatur:res
habet & uerba res inuentionis ſunt.uerba elocutionis.⸿Quod ſi breuis ſermo ē & una cōcluſiōe finitur
nihil ultra deſiderat:ſed oratio lōgior plura exigit.Nō.n.refert quid & quomodo dicamus ſed quo loco
opus ergo eſt diſpoſitiōe:ſed nec oīa q̄ res poſtulat
dicere nec ſuo q̄q; loco poterim⁹ niſi adiuuāte mēo

nūc quas res oratorē hr̄e oporteat docebim⁹.

Deinde quomodo has cauſas tractari conue-
niat oſtendemus. Oportet igitur in oratore
eſſe inuentionem: diſpoſitionem. elocutionẽ:
memoriam: & pronunciationem.

¶De quinq; officiis oratoriis. Ti. iii.

INuentio eſt rerũ uerarũ: aut uerisi
miliũ excogitatio: quæ cãm ꝓbabi-
lẽ reddant. Diſpoſitio eſt ordo & di
ſtributio rerũ q̃ demonſtret: quid
quibuſque locis ſit collocandum. Elocutio eſt
idoneorum uerborum & ſententiarum ad in-

ria: Omnia ꝑterea corrumpit & quaſi perdit indeco
ra uel uoce uel geſtu ꝓnunciatio. Quare memoria
& pronunciatione opus eſt: quibus quartus & Qui
tus aſſignatur locus. Quidã ut Albutius tres tantũ
uoluerunt partes eſſe: primas ſcilicet. ꝙ memoria at
ꝗ actio non arte contingunt. hos nõ eſſe audiẽdos
idem Auctor dicit. Cum etiam de his duabus parti-
bus præcepta ipſa tradat: & alii tradiderint augeriq;
artificio uel emendari manifeſtũ ſit. Quiddam addi
derunt ſextam partem iudicium. Inuentioni ſubne-
ctentes. Vt primo inuenire eſſet: inde iudicare de in
uentis. Quintilianus iudicium primis tribus ptibus
dicit eſſe permixtũ: nam nec inuenire nec diſponerẽ
nec eloqui: quiſq̃ poterit niſi diligens iudicium adhi
buerit quod etiã in ipſam tranſit actionem. Multi ꝑ
terea alicuius nouitatis cupidi de his partibus diuer
ſa ſenſerunt: quorũ omnium opiniones artifex dicen
di probatiſſimus. Quintilian⁹ refellit. ⸿Nũc quas
res &c. materiam ut diximus recipit a litigatore ora
tor: aut a quo uis alio. q̃cunq; ſit: ſiue iudicialis: ſiue deliberatiua: ſiue demõſtratiua. ptes quæ ſecũtur habe
re in ſe ipſo debet. ⸿Oportet: neceſſe eſt. Integrales. n. ſunt: ut oẽs habere oratori conueniat. nã ſi aliqua
ei defuerit efficere opus: hoc eſt orationẽ non poterit. Nec proderit inuenire. niſi inuenta diſponas diſpoſi
ta exornes: memoriæ cõmendes: & conuenienter pronunties. ⸿Has cãs iudicialẽ. Demonſtratiuam. Deli
beratiuam. ⸿Tractari conueniat. tã ab actore: q̃ a reo. ⸿Inuẽtio. More ſuo ſingulas diffinit. Et iuentionẽ
primo quæ princeps eſt omnium partium excogitatio diligens: & intẽta cogitatio. ⸿Rerũ uerarũ aut ue
Duô argumentorũ genera i q̃bus maxime uerſaẽ orator Inuẽtio
riſimiliũ. inuentio omnis ad negotii fidẽ. aut ad uerarũ rerũ: aut uerisimiliũ ẽ excogitatio: orator quidem
in uerisimilibus maxime uerſatur. Duo. n. genera ſunt argumentorũ. Neceſſariũ & probabile. neceſſarium
in ueris rebus eſt ꝓbabile in uerisimilibus: nam non ſemper uera: ſed plerunq; uerisimilia dicere oratorem
Quintilianus oſtẽdit: qui ẽt nõ incõgruũ eſſe dicit eũ aliqñ a ueritate diſcedere. dũmõ id bono publico
fiat. Et ut uno exẽplo rudes artis quo pacto in uerisimilibus uerſeẽ orator itelligãt: oĩs oĩo uerisimilibus
argumẽtis. cõſtabit: ſi in eũ a quo dicat hr̃ditatis cã hoiem & occiſũ: ſic itẽdat orator. Occidiſti hominẽ:
qm eius hr̃ditatẽ ſpabas: & magnã hereditatẽ & pauper eras. & tum maxĩe a creditoribus appellabaris: &
offẽderas eũ: cui⁹ hæres eras. & mutaturũ tabulas ſciebas. ⸿Probabilẽ: credibilẽ ut audiẽtes facile credãt.

¶De quinq; rebus ſeu officiis oratoriis. Titu. iii.

¶ANTO. ⸿Nunc quas res. Idẽ Cice. li. ii. de oratore ita ſcribit. deniq; quinq; faciunt quaſi membra elo
quentiæ. inuenire quid dicas: inuenta diſponere deinde ornare uerbis. poſt memoriæ mandare: tum ad ex
tremum agere & ꝓnunciare. Et li. i. eiuſdem operis ita prius dixerat: quumq; eſſet oĩs oratoris uis ac facul
tas in quinq; partes diſtributa: Vt deberet reperire primũ quid diceret: deinde inuenta non ſolum ordine
ſed ẽt momento quodam ac iudicio diſpenſare & componere: tum ea deniq; ueſtire atq; ornare oratione
poſt memoria ſepire. ad extremam agere cũ dignitate & uenuſtate. De diſpoſitione & reliquis late inferi⁹
Sñia
ſuo loco tractabitur. ⸿Idoneorum uerborũ. Verborũ ea ſunt maxime ꝓbabilia q̃ ſenſum animi noſtri ma
xime ꝓmunt. atq; in aĩs iudicum qđ nos uolumus efficiunt. ut Fabius li. viii. inq̃t. ⸿Sententiaꝝ idoneaꝝ:
ſupple. Sñia autem eſt aduerſis res oĩs opinionis ꝓprie declaratio: ut interpres philoſophi in rhe. ad alex.
ait Fabius item li. viii. ſcri. Sñiam ueteres qđ animo ſenſiſſent uocaſſe: unde & iuraturi ex aĩ noſtri ſenten
tia: & gratulantes ex ſñia dicimus. Priſcianus autem ex hermogene ait. Sententia eſt oratio generalẽ pro
nunciationẽ habens hortans aliquam rem uel deterrens. i. dehortans uel demonſtrans quale ſit aliquid. tu
uero latius de hac uideto iferius ubi de dignitate tractaẽ Fab. li. x. ſcri. Sñiam eſſe decretum quodam atq;
preceptum qđ de re. i. de iudicio rei quæri põt. Et li. iiii. ad herennium legitur ita. Sententia eſt oratio ſum
pta de uita. que aut quid ſit aut quid eſſe oporteat in uita breuiter oſtendit. hoc pacto difficile eſt primũ
uirtutes reueri qui ſemper fortuna ſecunda ſit uſus. Item liber eſt is exiſtimandus qui nulli turpitudini ſer
uit. ⸿Accommodatio: adiunctio. ⸿Memoria de hac Cice. lib. i. de oratore ſic ait. ⸿Quid dicam de the
ſauro rerum omnium memoria: quæ niſi cuſtos inuentis: cogitatiſque uerbis & rebus adhibeatur. intelli-
gimus omnia etiam ſi præclariſſima fuerint in oratore peritura.
Diſpoſitio
¶FRAN. ⸿Diſpoſitio. In hac diffinitione duplicẽ diſponẽdi rõnẽ cõplectitur: & eã q̃ ab arte ꝓficiſciẽ
& eam q̃ ad caſum tẽporis oratoris iudicio accõmodaẽ. Artis ordo ille ẽ: ut prio exordium. deinde cæte
ræ orationis partes ut ordinatæ ſunt: collocanẽ. Ille uero ad caſum tẽporis ſe accõmodat. quem cãæ diffi
cultas: aut aliqua alia ſepæ peruertit neceſſitas: ut prius cõfutem⁹: q̃ narrem⁹. Quod in orõne pro Milone
facit Cicero. Ante. n. q̃ narrare incipiat. & rem geſtam aperiat: quattuor q̃ aduerſarii obiiciebant: purgat.
Quòd niſi feciſſet: iratos auditores & aduerſos habuiſſet. Qui q̃ obiiciebãt: uera eẽ credidiſſent: niſi pur
gata fuiſſent. Idẽ apud Virgiliũ ilione⁹ facit: q̃ ſtati poſt exordiũ cõfutaẽ icipit: i ea orõne q̃ ad Didonem
hẽt libro æneidos primo. Nã cũ ꝑdandi gratia ueniſſe troiani crederenẽ. Suſpitionẽ auertere neceſſe fuit:

ꝙ egit neceſſitatē excuſās.Nō.n.ꝑdādi cā uēiſſe:aut uēir potuiſſe dicit.Sȝ necītate & tēpeſtai[ui ɔpulſos Ordo ergo naturalis eſt:qñ ſingula ſuis locis ponūt.q ñ ſolū i collocatōe ptiū orōnis ꝟuād⁹ ē.Sed i argumētis ēt:ut prio & ultīo loco ualidiora collocēt:i medio īfirmiora.Nā paꝝ p ſe ualēt:cū aliis ɔiūcta ui magnā obtinēt.Reꝝ.materiæ ipſi⁹.⸿Eloc.Tertia ps:ut iter oēs oratores ɔuēit difficilima. qd Quī.ait.M. Anto.apd Ci.diſertos a ſe multos uiſos eē dicit.Eloquētē āt neminē.Cic.inuē.ac diſpōne prudētis hoīs putat.Eloquē.oratoris.lōꝗ ꝑcipuæ circa eā laborauit.Eſt āt eloq oīa q̄ mte ɔcepis:pmere atq ad audiē Elocutio

Inuētionē accōmodatio. Mēoria ē firma aī rerū & uerboꝝ diſpoſitiōis pceptio. Pronūciatio ē uocis:uult⁹ & geſt⁹ moderatio cū uēuſtate. Hæc oīa trib⁹ reb⁹ aſſeq poterius:arte:imitatiōe:& exercitatiōe.ars ē ꝑceptio:q̄ dat certā uiā rōnēq; dicēdi.Imitatio eſt q̄ ipellimur diligēti rōe.ut aliquoꝝ ſiles in dicēdo eē ualeāus. Exercitatio ē aſſidu⁹ uſus ɔſuetudoq; dicēdi.

tes pferre.⸿Sine quo iuētio & diſpō ſupuacua ſūt:& ſilia gladio ɔdito atq itra uaginā ſuā hærēti. In duabus āt rebus elocut.pōit Cic. idoneis uerbis & īniis .ſ.ne i uerbis ſingulis barbariſmus ſit.ne in pluribus ſolæciſmus.peccaṙ.n.circa dictionē unā barbariſ.ē: circa plures uero ſolæciſ.⸿Idone.uer.q̄ apta ſint:& materiæ congruāt.Et hoc q̄tū ad ſingula attinet uerba.Nā cū eloq̄ntia uerbis ſingulis ſpectet:aut cōiunctis:In ſingulis ītuēdū ē ut ſint latia:pſpicua:ornata & ad id qd efficeṙ uolumus accōmodata. In cōiūctis ut emendate collocata:& figurata . Hæc āt appellat ſnias. De figur[āt uerboꝝ & ſniaꝝ q̄ græci ΣΧΗΜΑΤΑ uocāt ΛΕΞΕΩΣ ΚΑΙ ΔΙΑΝΟΙΑΣ li.iiii.ꝑcepta tradet Ci.Ad iuē.accōmo.ut ſiue ſingula uerba. ſiue ɔnexa.hoc ē ſniæ iuētiōib⁹ diſpoſitis accōmodēt.⸿Mēoria:ps ē q̄rta q̄ aliq naturæ tm̄ mun⁹ exiſtimātes.ptē eē artis ñ uoluerūt.Sed certe ē:nā arte augeṫ q̄ ēt cæteræ ptes ueluti ſpū quodā cōtineṫ:ut Quī.ait.Hæc Memoria oīa cōſeruat:q̄ diſcim⁹:& cōſeruata ſuggerit ac ſubmiſtrat.Iureq eloq̄ntiæ theſaurus dṙ.Inuentiones retinet argumēta uel uerba firmiter pcepta cuſtodit magiſq dicentis:q̄ legētis ē.Ai p.Ai uis q̄ pcipit.Rerū: cū ſūmā rei & uti ſubſtātiā apꝑhēdit.ꝙ ad iuēta ptinet.⸿Verborū.Ad elocutionē hoc reierṫ ut q̄ elocutus fuerit memoriæ cōmēdes:eaq & ſingula ēt uerba cōſerues.⸿Diſpōnis:ut memineris qd quoq loco collocaueris q̄ ī pricipio q̄ in medio in ultio loco poſueris.⸿Pronū:hāc:ut Quin.ſcri.Actionē plæriq dixerūt.Sed pnūciatio a uocæ dṙ:actio a geſtu.Cice.actionē iterdū q̄ſi ſermonē iterdū eloq̄ntiā q̄dā corporis uocat.mirā uim hēt ac ptātē i orōnibus nec.n.tā refert:q̄lia ſint q̄ ītra noſmet ipſos cōpoſuimus:q̄ Pronunciatio q̄uo efferenṫ.Nā ita q̄ſq ut audit moueṫ.Quāti āt pnūciatio faciēda ſit Dēoſthe. declarauit:q iterrogatus:qd i toto ope dicēdi primū eēt pnūciatiōi palmā dedit.Iteꝝq ac tertio iterrogatus pnūciatio rñdit. Idē adhuc ulteri⁹ rñſurus:ſi q̄ri deſitū ñ fuiſſet.Ex quo nō ꝑcipuā:ſed ſolā iudicaſſe uṙ.cōſiſtere Cic.dicit pnūciationē.ſ.i uultu.i uoce:i geſtu.Sed ut p q̄litate negocii:mō remiſſa:mō itēſa uox ſit:ut rē triſtē triſti: lætā læto recitem⁹:& cū crīe exageram⁹:iracūdo ac turbato uultu agam⁹.Nā ut Orat.ait.triſtia mœ.uul. uer.de.ira.pl.mi.Lud.la.ſe.ſe.di.ut alio geſtu q admotū ſpectat mēbroꝝ:capitis:manuū:pedū leuē & ſedatā orōnē efferam⁹ alio mīacē & pturbatā cōcitatiori.ſ.Cū uēu.Vt materiæ cōgruāt geſt⁹ & uerbis.Nā ſic pnūci.alibi diffiniuit.pnūciatio ē ex rerū & uerborū dignitate:uocis & corpis moderatō.uel cū uenuſtate intelligas:ut ab hiſtriōib⁹ differam⁹:q & ipſi actōe utunṫ.ſed ci tra uēuſtatē iterdū.hoc ē cōuēiētiā & modeſtiā:cui⁹ īprimis rō oratori hn̄da ē.ne ſi nimi⁹ i actōe fuerit:nō orator habeaṫ. Sed mīmus.qd in hortēſio uitiū tēpeſtate illa notatū fuit.A uenere q̄ cultus dea ē uenuſtas ꝺducta ē:auctor Ci.⸿Hæc oīa. q̄ futurū oratorē hr̄e cōueniat expoſuit.qb⁹ modis ea aſſeq poſſit oñdit.Tres āt dicit eē artis imitatiōis. exercitationis.Quidā naturā addiderūt q̄ q̄dē nēcīa ē.Tū iueniēdi & loq̄ndi tū mēoriæ mādādi ac pnūciādi facilitate.Sed de natura nihil oīo loq̄ṫ Ci.ñ.n.illis ſcri.& ꝑcipit q apti nālit̄ nihil ſint.Sed illis quos adiuuat natura q ſi qd hn̄t uitii ꝑceptis artis corrigeṙ pn̄t.qn quoq illꝺ īprimis oratorē īſtitueṙ uolēs teſtādū duxit.nihil ꝑcepta atq artes ualeṙ niſi adiuuāte natura:& ñ magis ei cui defuerit īgēiū.ſcripta eē q̄ ſcribit q̄ q̄ de agrorū cultu ſterilib⁹ terris ꝑcipiūṫ:q̄ſitū ꝑterea ē plus cōferat eloquētiæ ars:an natura:q̄ ē īſita & īgenita nobis ad dicēdū cōmoditas māifeſtūq ē.cōſumatū oratoı ē:niſi ex utraq fieri ñ poſſe:qd & Orat.de car.loq̄ns i arte poe.tradit his uerſi.Ingēio fie.lau.car.an arte q̄ ē. Ego īge.ſi.di.ue.nec ru.ꝙ po. ui.īg.al.ſic al.po.opē:& res cōiu.aīce.⸿Ars ē ꝑceptio:bōa diffinitio ē:q̄ñe.n.& dr̄ia cōſtat.Sed ñ minus aliis artib⁹ q̄ rhetoricæ cōgrueret:niſi p hæc uerba:rōnē dicēdi.ſ.ab aliis ſepareṫ:nā & medicia & Aſtronomia:& geometria artes ſunt:q dant certā uiā & rōnē.Sed nō dicēdi:ñ āt ſunt idē:uia & rō:nā ars oīs & uiā dat agēdi aliqd & rōnē:cur ſic hoc uel illud fieri uelit:aſſignat:ut ars rhetorica uiā dat cōponēdæ orōnis cuius ſex dicit pricipales ptes eē:Exordiū & cæteras.Deide rōnib⁹ cur prio exordiri cōueniat oñdit. Artis Qm̄ aī auditoꝝ diſponēdi ſūt p exordiū ad rē ipſam de q̄ dicturi ſumus audiendā.ſua āt rō ſingulis ſiṫ partibus artis ueluti iudiciū adhibeṫ:q̄q̄ aliq ſic īterꝑtenṫ:ut alterū alterius uelint eē expōnē.Imitatio. Tria diffinitio in oī imitatione ſpectāda ſunt:quos imitemur:pbatos.n.& utiles eligere dēmus:q qm̄ bona & honeſta ac pbabiliter dicta imitari cōuenit:q̄tū:ne ſi p oīa alicuius hereamus ueſtigiis:iam non imitatores:ſed fures appellamur.riſumq merito legentibus uel audientibus moueamus. Et ſp. ſed eorū candidiſſimū queq & Imitatō maxime expoſitum ut Liuiū magiſq̄ Saluſtium:qui maior hyſtoriæ auctor eſt.⸿Exercitatio:hæc oīa pficit dicendi & reꝝ oīum magiſtra:deniq ars certum efficit oratorem.Imitatio raptū. Exercitatio pmptū. Exercitatio ⸿ANT:⸿Diſpoſitiōis.i.ordis:ordo.n.maxie lumē Mēoriæ affert:ꝙ lati⁹ explicabimus inferius ſuo loco.⸿Pronūciatio:actio q̄ in dicēdo una dn̄aṫ.de q̄ plenius ſuo loco hr̄.⸿Vocis uultus geſtus:affect⁹ oīs lāgueſcat necē ē niſi uoce uultu tot⁹ ppe hitus corpis iardeſcat:ut fab.iq̄t li.xi.dn̄aṫ āt i pnūci. maxie uultus.decor quoq a geſtu atq a motu.uēit.⸿Modera.temperātia. ⸿Cū uenu.cum decoro dignitate grā &

uenerẽ.ab uenerẽ.n.ũcuſtas dr̃.Nã Ci.li.i.of.tradit pulchritudĩs duo gñã quoꝝ ĩ alt̃o ũcuſtas ſit ĩ alterò di gnitas. Venuſtatem muliebrem ducere debemus inquit:Dignitatẽ uirilem. Præceptio:diſciplina. Cũ diligenti oratione exactiſſimo enim iudicio circa imitationẽ examinãda ſunt omnia.primum quos imite mur nam ſunt plurimi qui ſimilitudinẽ peſſimi cuiuſq & corruptiſſimi concupierint. Tũ in ipſis quos ele gerimus quid ſit quod nobis efficiendum cõparemus:nam in magnis auctoribus icidunt aliqua uitioſa:& a doctis inter ipſos etiam mutuo repræhenſa:Ergo primum eſt:qđ imitaturus eſt quiſq intelligat:& qua re bonum ſit ſciat. Tum in ſuſcipiendo onere conſulat uires ſuas:nam quædam ſunt inimitabilia:quibus aut firmitas naturæ non ſufficit aut diuerſitas repugnat:id fabius ſcribit lib.x.

¶De.vi.partibus inuentionis titu.iiii:

QVoniam igitur demonſtratum ẽ: quas cauſas oratorem recipere oporteat:quaſque res habere cõ ueniat:nunc quemadmodum ad oratiõem poſſint oratoris officia accommodari dicendum uidetur.Inuentio in ſex partes orationis conſumitur in exordium: narrationem:diuiſionem:confirmationem cõ futationem:& cõcluſionem.Exordium eſt pri cipium orationis:per quod animus auditoris: aut iudici conſtituitur:uel apparatur ad audiẽ dum.Narratio eſt rerum geſtarum aut perin de ut geſtarum expoſitio .Diuiſio ẽ per quam aperimus quid conueniat : ideſt diſconueniat & quid in controuerſia ſit : & per quam expo nimus:quibus de rebus ſumus dicturi.Con firmatio eſt noſtrorum argumentorum expo ſitio cum aſſeueratione.Confutatio eſt contra riorum locorum diſſolutio.Concluſio eſt arti ficioſus terminus orationis . Nunc quoniam una cum oratoris officiis:quo res cognitu faci lior eſſet.producti ſumus:ut de orationis par tibus loqueremur : & eas ad inuentionis ratio nem accommodaremus.de exordio primũ di cendũ uidetũ.cauſa poſita:quõ cõmodius exor diri poſſumus:genus cauſe conſiderandum ẽ.

¶FRAN. Quoniam demõſtratũ eſt. Docuit qđ oratoris officiũ & ſimul q̃ materia.qs finis eſſet rhe torices:q̃ materie ſpecies:q̃ etiã genera cauſarũ uo centũ:quæ habere oratorẽ cõueniat oñdit.& ea qbꝰ adipiſci modis poſſumus.aperuit:colore nunc utitũ q transitio dr̃. Nam quæ dixit breuiter repetit.& q̃ dicturus ſit ꝑponit:ut Virgil. Hactenus aruorũ cultus & ſydera cæli:Nunc te bache canã. Quas cãs. Tres ãt fuerunt demõſtratiua deliberatiua & iu dicialis. Quas res.Inuẽtionẽ & partes reliquas. Nũc quẽadmodũ. Quo pacto fieri inſtrumentũ poſſit:nunc ſe dicturũ pollicetũ. Oratoris officia. Inuẽtio & cæteræ ptes q̃s Oratoris officia iõ appel lat:quoniã ad ipſum ptinet oratorẽ.non.n.extrin ſecꝰ eas accipit ſed a ſe ipſo habet:& ſi oratoris of ficiũ eſt poſſe dicere de his rebus q̃ ad uſum ciuilẽ moribus ac legibus conſtitute ſunt:quod facerẽ nõ poteſt niſi dicenda inueniat:diſpõat:eloquatũ mẽo riæ cõmẽdet:& demũ ꝑnunciet:manifeſtũ eſt quin que illas partes:q̃ eſſe in eo debent:eiꝰ officia:hoc eſt actiones eſſe:nã cũ inuenit:officio utitũ inuentẽ di:cum diſponit diſponendi:cũ eloqtur eloquẽdi: ergo oratoris offm̃ diffiniens:uniuerſale quo oia q̃ ad eũ ptinent cõpræhendit:intellexit officiũ:nũc partes officii intelligit q particularia ſunt officia.

Inuẽtio nis ptes

Inuentio:De primo ꝓcipit Oratoris officio : qđ inuẽtio eſt:quomodo ad orationẽ accõmodatũ:ſex autẽ orationis ptes ſunt quas oratorẽ iuenire opor tet cuius operis ꝙ eſt docere:mouere.delectarẽ:fun damentũ inuentio ẽ.Mouet ꝙ ad dicẽda p exordiũ ad dicta p cõfirmationẽ:p quã & cõfutatiões expli cite docet:p narratõnẽ uero iplicite.Delectatio oĩ bus ptibus orationis cuius terminꝰ cõcluſio ẽ:ſi re cte orator dixerit aſperſa eſt . de diſpõne & reliqs ptibus ſuis locis ꝓcepta dabit inferius:primo regu las inuẽtionis tradit:qbus i iudiciali qđ oĩum diffi cilimũ eſt:deinde qbus in demõſtratiuo:& dlibera tiuo gñe utimur:ſed iudiciale ab oratoꝝ uſu:nunc omnio uidetũ receſſiſſe:ab iperitis.n.eloq̃ntiæ iudi ciales aguntũ cauſæ:quæ tñ de eo ꝓcipiuntũ ſtudioſis.eloquẽtie cognoſcere opere ꝓcium eſt:pp Ciceronis orationes:quaꝝ plurimæ q̃ habentũ in iudiciali ſunt genere poſitæ : iuri quoq ciuili operam daturi:non nihil hac ſe iuuari pte intelligẽt:cum agere cuiuſpiã in iudicio cauſam continget. Cõſumitũ:Non diuidi tur:ſed potius uniuerſa conſtituitũ:& quaſi pficitur:qm̃ in his ſex ptibus oĩs uerſatur:ut exordiũ inueniat narrationem:& reliquas ptes:ergo cõſumitur:diffunditũ & tota cõpletur. Exordiũ:Pars prima eſt partiũ

Narra tio differũt Diuiſio

oronis q̃ iure optimo eſſe ſex uidentur:exordio.n.ad audiendũ ꝑſona apparatũ. Narratione docetur rem geſtã.Diuiſione qđ ad noſtram cauſam trahamus cognoſcit uel quot de rebus dicturi ſumus:differt.n.in ter narrationẽ & diuiſionẽ:ꝙ narratio rem aperit ut q̃ geſta ẽ:Diuiſio cõtrouerſiã cõſtituit:quã iure cõfir matio ſeqtur:qua id ꝓbamus qđ per diuiſionẽ intenderamus:fruſtra .n.diuiſũ eſſet: Et qm̃ ꝓpria argumẽ ta cõfirmare ſatis nõ eſt niſi aduerſarii deſtruas:neceſſaria cõfutatio eſt:ut uero q iudicaturus eſt.cũ multa te dicẽte audierit:meminiſſe poſſit:Cõcluſione opus eſt:q̃ ueluti capita totius colligat & repetat oronis: multi tñ q̃tuor fecerũt ptes.Exordiũ narrationẽ.cõnẽ & epilogũ:qnq uoluit eẽ Quintilianus ꝓhemiũ narrationẽ ꝓbationẽ refutationẽ ꝑorationẽ.Diuiſionẽ ꝓbationi ſubiecit.qdã ꝓpoſitionẽ & exceſſum ad diderũt:ſed ꝓpoſitio ꝓbatiõi ſuccedit.exceſſus uel egreſſio ps eẽ nõ pt:ſiue extra cãm:ſiue i cã ẽ ornamẽ tũ & adiumẽtũ ptiũ eaꝝ ex qbus egreditũ:Nã ſic qcqđ in cã ẽ:ps ẽẽt:ut Quitilianus ait:Argumentum ſi

nil tudo

militudo.Locus cõis extra ptes uocaretᷣ:Ariſt.refutationẽ ꝓbationi ſubiecit:qđ,Quintilianus nõ ꝓbat
cõfirmatio.n.cõſtituit cõfutatio deſtruit:ſi diuerſi ſunt actus:diuerſa ſũt & quæ agunt.nec ſatis eſt tua ꝓ
bare niſi aliena q̃ cõtra te ſunt infringas:ſicut nec iperatori ſatis eſt obſidere & oppugnare ciuitatem : niſi
oppugnãdo capiet:nec ſatis uidetur eſſe ferre arma:quibus te ꝓtegas:opus eſt & illa ferre quibus aduerſari exordiũ
um lædere uolentẽ lædas.⸿Exordium eſt principium orationis.Exordiũ diffinit:cũ aliis diuidens rebus:
cum ait per qđ animus auditoris uel iudicis conſtituiᷣ uel,apparatu audiendũ:principiũ eni genus ẽ:exor
dium ſpecies:quoniam omne exordiũ principiũ ſed non conuertis:nam aliarũ quoq̧ rerũ principiũ ẽ nõ
orationis tantũ:ab exordior deriuari exordiũ certũ eſt:ordiri aũt & exordiri incipere eſt a textoribus tra
ctũ uerbũ:ſillius:ordior arma q̃bus cælo ſe gloria tollit enæadũ.⸿Anim⁹ auditotis:Nã cũ laudam⁹:uitu
peramus & ſniam dicimus:ad ſenatũ uel populũ orationẽ habemus:cũ accuſamus uel defendimus ad iudi
cẽ ioq̧ uel iudicis ſubdit.⸿Cõſtituiᷣ uel appaᷣ ad audiendũ:Nulla alia cam exordio utimur niſi ut eos ad
audiẽdũ diſponamus apud quos dicturi ſumus:diſponimus & in cõcluſione:ſed ad iudicãdũ nõ ad audiẽ
dum & quos in exordio deguſtamus.affectus eoſdẽ in cõcluſiõe totos.effundim⁹:qdã utrũq̧ uolunt tãgi
exordiũ:aptũ & qđ inſinuatio dr̃:ut per apertũ conſtituamus p inſinuationẽ apparemus . aperto exordio
aperte beniuolos dociles & attentos reddimus auditores.Inſinuatione clam & p diſſimulationẽ quandã
ad eãm deſcendimus.⸿Narratio eſt rerũ geſtarũ:Naturale eſt:ut præparato p exordiũ iudice aut audito
re res de qua ꝓnunciatur⁹ eſt iudiceᷣ:iure igiᷣ narratio exordiũ ſeqtur:huius multi plura fecerũt gñã:ut Narra-
nõ ſola ſit negocii de quo apud iudicẽ agiᷣ expoſitio:ſed ꝑſonæ ut.M.acylius hũilimo loco picẽus magis tio
loquax q̃ facũdus eãrũ q̃bus hyſtorici utunᷣ:cũ exponũt:uñ bellũ:peſtilẽtia:fames ſeditio:& Lucanus ci
uilis belli inter Cæſarẽ & Põpeiũ geſti.Libro primo pharſaliæ cauiam cõmemorat:Tp̃is:ut uere nouo
gelid⁹ canis cũ mõtib⁹ humor liquiᷣ:& zephiro putris ſe gleba reſoluit.⸿Loci:ut ẽ loc⁹ hemõiæ rupta:
qđ undiq̧ claudit:ſilua:uocant tẽpe:Cicero rerũ geſtarũ dicit eẽ expoſitionẽ:hoc ẽ ꝓteriti tp̃is:nã in iudi
ciali genere qđ de ꝓterito tp̃e eſt ꝓprie narramus.Eſt tñ ut ait Quintilianus ẽt ꝓſentium rerum narra-
tio:& futurarum:quæ dari ſolis uaticinantibus ꝓt:ſed cũ in demõſtratiuo uel deliberatiuo genere narraᷣ
Quorũ alterũ pñtis tp̃is eſt:alterũ futuri:nõ propria ſed quaſi incidens:narratio ẽ:ut ſi alicuius añ actã
uitã laudes aut prætetita mala quæ p negligentiam acciderunt cõmemores.qđ demoſthenes facit frequẽ
tiſſime:& certe iudicialis generis ꝓpria narratio eſt.⸿Aut ꝓinde ſit geſtarũ.Hæc diffinitio narratiõis oĩa
q̃ ad eã aperiendã ꝑtinet:colligit:atq̧ icludit.Et qm̃ nõ tm̃ ea narranᷣ q̃ geſta ſunt ſed ea ẽt q̃ geri potue
rũt:iõ addidit:aut ꝓinde ut geſtarũ exẽpli gr̃a.Liuius libro ab urbe cõdita nono mẽtionẽ Alexãdri faciẽs
q̃ illis fuit tp̃ib⁹ quorũ res geſtas ſcribit.æſtimatis populi rõani uiribus:q̃ tũc erãt:nõ tã facilẽ habiturum
de rõanis uictoriã Alexãdrũ colligit fuiſſe:ſi i italiã traieciſſet:q̃ de his hũit gẽtib⁹:quas in oriẽte ſub ege
rat:nõ ne rẽ narrat q̃ geſta nõ eſt ſed geri potuit:& ut melius ꝑcipiatis:ſi rerũ uerarũ aut uériſimiliũ inuẽ
tio eſt & narratio q̃ inuẽtione ꝑficiᷣ nõ tm̃ ueras:ſed ẽt ueriſimiles res cõtinebit:ꝓinde ãt ac ſi uel atq̧ ſi q̃
ut poſt ſe flagitat:cũ ſignificatio eius ſit ira:Suetonius i uita domiciani:nulla eãm rẽ perinde motus.q̃ tñ
ſo Aſchiterionis mathematici:accipiᷣ & ꝓ equæ:ſed tũ nulla ſuperius dicta ſequiᷣ particula.Plinius iuni
or furii ruſi clariſſimi uiri & perinde fœliciſſimi:ſumiᷣ p multũ ſiue ualde.Suetonius i uita galbæ:aduẽtus
eius nõ perinde gratus fuit.⸿Diuiſio eſt.Nunc diuiſionẽ diffinit:quæ ut ipſe i ueteri tradit rhetorica re- Diuiſio
cte habita i cã illuſtrẽ:& perſpicuã totã efficit orationẽ:ſed partionẽ illic nõ diuiſionẽ appellat:differre ãt Partitio
inter partionẽ & diuiſionem.Quintilianus & Victorinus auctores ſunt.Nã partitio eſt totius cãæ p ptes
conſtitutio diuiſio rerũ eſt ſub ꝑtitione iacẽtium.Illa generalis eſt:hæc ſpecialis genus in ſpecies diuidiᷣ:
exempli gratia animal eſt genus qđ diuidiᷣ iu rationale & in rationale:mortale & imortale:ex his diuerſe
ſunt ſpecies.Mortalis ſpecies eſt homo:Leo:equus:imortalis angelus.cacodemon:rationalis homo:irra
tionalis bruta oĩa partitio igitur ut genus in ptes ſcindiᷣ:utq̧ aliqđ totum ſicut domus : q̃ in tectũ:parie
tes:& fundamenta diuidiᷣ:tectum uero in tegulas:tigna:pies in lapides & calcẽ taliſq̧ eſt diuiſo:& ut aper
tius intelligas:cũ de genere alicuius:& uirtute dicturum me polliceor:particio eſt:cũ genus deinde in ma
ternũ & paternũ:diuido:uirtutẽ uero in prudentiã:iuſticiã:fortitudinem:tẽperantiãq̧ ſcindo:ut ſingulas
in eo oſtendã eſſe quẽ laudo:diuiſio eſt:cuius ptes:due ſunt quarũ utraq̧ ad aperiendã cauſam:& cõſtituẽ
dam ꝑtinet cõtrouerſiã:una ps eſt:q̃ qđ cũ aduerſariis nobis conueniat : & quid in cõtrouerſia relinquaᷣ
aperit.ex quo certũ aliqđ deſtinaᷣ auditori:in quo habere occupatũ animũ debeat . altera eſt.in qua rerũ
earũ de q̃bus erimus dicturi breuiter expoſitio poniᷣ diſtributa:ex qua efficiᷣ ut certas res aĩo teneat audi
tor:q̃bus dictis peroratũ fore intelligat exemplũ prime partis eſt:accuſatur Oreſtes q̧ clitẽneſtrã matrẽ
occiderit.q̃ partitur:ſic dicit:interfectã eſſe matrẽ a filio conuenit mihi cũ aduerſario:ſed cũ oreſtes iure
a ſe factũ defendat:qm̃ illa partẽ ſuũ occiderat:& nõ licuiſſe filio matrẽ indẽnatã necare:aduerſarius di-
cat:hoc nõ cõuenit:relinquiturq̧ in cõtrouerſia:iure ne an iniuria factũ ſit:ſecundæ partis exẽplũ eſt : cũ
ſingula q̃ dicturi ſumus breuiter oñdimus:qđ in orõne ꝓ põpeio cicero facit dicens primũ mihi uidetur
de genere belli:deinde magnitudine:tũ de imperatore deligendo:eſſe dicendũ:& in oratione p.p.Seſtio.
ſed quoniam ſingulis criminibus cæteri reſponderunt:dicam ego de omni ſtatu.p.ſeſtii de genere uitio :
de natura:de moribus:de incredibili amore in bonos:de ſtudio conſeruandæ ſalutis communiſq̧ ocii:par
titur ſic.& apud Terentium.ſenex.in andria que cognoſcere libertum uelit.eo pacto & nati uitam & con-
ſilium meum cognoſces.& quid facere in hac re te uelim deinde quemadmodum in partitione expoſuit.
ita narrauit.enumeratione interdũ utimur.quæ per nomina numeralia fit.cũ duo uel tria nos dicturos eſſe

dicim⁹:qd cõueniat.qd ſit ĩ quo cõueniãus.¶ Quibus de reb⁹ hoc ãt facim⁹ & res ipſas exponẽtes & enu
meratione utentes diffinitio narrationis ab eo quid ſit diuiſio non ab eo quod faciat colligĩ:cõfirmatio.
Confirmatio Hic ab eo quid ſit cõfirmatio diffinitur:alibi ab eo quid faciat diffinitio eius colligĩ.his uerbis:confirma
tio eſt ꝑ quã argumentando noſtre cauſæ fidẽ ẽt auctoritatem & firmamentum adiũgit oratio.Quintilia
nus probationem appellat & maxime neceſſariã dicit eſſe.nam ex quinq; aliis iudicialis materiæ ꝑtibus q̃
cũq; alia poteſt aliquãdo cauſæ,neceſſaria non eſſe.lis uero nulla eſt.cui ꝓbatione opus non ſit. quæ diui
ſione ſtatim in orõne cõſequiĩ.quod in ea dictũ eſt.confirmans & ꝓbans Cicero in oratione pro Milone
cum ſic diuiſiſſet nũquid agitur aliud.in iudiciũ uenit niſi uter utri inſidias fecerit. ꝓfecto nihil:niſi ſi hic
illi ut ne ſit impũe.ſi ille huic.tũ nos ſcelere ſoluemur.ſtatim ſubiũxit quo nam igĩ pacto probari poteſt.
inſidias Miloni feciſſe clodiũ:& ꝓbare incipit factas a clodio iſidias.ſatis ẽ quidẽ ĩquiens in illa tam auda
ci,tã nefaria bellua dicere magnam ei cauſam:magnã ſpem:in milonis morte ꝓpoſitam:magnas utilitates
fuiſſe.¶ Noſtrorũ argumẽtorũ.Probationũ noſtrarũ.argumentũ rõ eſt rei dubie faciens fidem & ut aper
Argumentum tius diffinit Quintilianus ratio probationẽ præſtans:qua colligitur aliud ꝑ aliud & quæ quod dubiũ eſt,
per id quod dubiũ non eſt confirmat ſed noĩe argumẽti omnia quæ græci ἐνθυμήματα ἐπιχειρήματα
καὶ ἀποδείξεις uocant comprehendimus:habet & alias ſignificationes nam & comediarũ argumẽta:
ſunt de quibus dicemus inferius.& argumenta dicuntur ut orationum Ciceronis:qđ asconii pediani aucto
ritate probatur qui Ciceronis interpretans orationes ita in pricipiis dicit.hoc eſt huius orationis argu
mentum ponitur pro omni materia ad ſcribẽdum deſtinata.Cicero in epiſtola ad Curionẽ quoniã mihi.
nullũ ſcribẽdi argumẽtũ relictũ eſt.ad opifices quoq; hæc ſignificatio tranſiuit nam Virgi.ait Argumen
tum ingens.& uulgo argumentoſum opus dici ſolet.auctor Quintilianus.¶ Cum aſſeueratione:Cum
inſtãtia quadam:& uocis:uultuſq; actione:ut nobis dicẽtibus auditorũ animi cõcitẽtur:uel ut & argumẽ
temur:& argumẽtando fidem orationi ueſtræ faciamus:quod erit ſi firmæ ualide & neceſſariæ pene ueſtræ,
erunt argumẽtationes.Aſſeuerare uero eſt firmiter aliqd comprobare.¶ Cõfutatio:Hanc refutationem.
Confutatio Quintilianus appellat.Cicero alibi repræhenſionem.Quam etiam ab eo qđ agit ſic deſcribit:Reꝑhẽſio.
eſt per q̃ argumentando aduerſariorum confirmatio diluitur:aut infirmatur:aut alleuiatur:ex hiſdẽ uero.
locis argumentorum ſumitur ex quibus confirmatio:hoc eſt ex attributis perſonæ:& attributis negocio
& materia argumentorũ cõis eſt tã confirmationi q̃ refutationi:neceſſaria:ut diximus:in oratione eſt:cum
non ſatis ſit:q̃ cauſæ ueſtræ proſint confirmare:niſi & quæ aduerſariorũ cauſæ utilia ſunt:diſſoluamus at
q; refellamus.¶ Cõfutare aũt eſt contraria diſſoluere.¶ Locorum:Argumẽtorum:differt tamen locus ab
Locus argumento.nam locus eſt argumenti ſedes a quo argumentum ſumitur τόπος græce uocatur.Vñ Ariſto
telis Ciceronis Boetii libri in q̃bus de locis agitur topici appellanĩ:& ut differentiam percipias:pſonæ at
tributa hæc ſunt.Nomen:natura uictus:fortuna:habitus:affectio:ſtudia:cõſilia:facta:caſus:orõnes:ſi quẽ
piam furti accuſauero:& iõ perpetratum ab eo ſcælus credi uoluero:q; alias furari conſueuerit:a factis qđ
eſt unum ex perſonæ attributis:argumentum erit:ipſa uero facta ſedes argumenti huius dicẽĩ a quibus a
me ad ꝓpoſitam trahitur criminationẽ. ¶ Concluſio: Hæc ut Cicero alibi deſcribit:exitus eſt totius ora
Concluſio tionis:quã aliqui cumulum uocant.Quintilianus perorationem appellat.& recte quidẽ nam inter perora
tionem & concluſionẽ multũ intereſt.qđ oĩs peroratio eſt cõcluſio.ſed non contra ꝑoratio eſt totius cau
ſæ finis concluſio:ẽt partis ut argumẽti:& argumentationis illius q̃ quinqueꝑtita eſſe põt:de qua infe
rius ꝑcipietur:ex genere & differentia hæc diffinitio colligitur:terminus genus eſt:differentia artificioſus
& orationis.Artificioſum autẽ ꝓpterea uocauit:qm̃ ſine magna arte finis orationi imponi non poteſt oĩa.
breuiſſime repetenda ſunt:ita tñ:ut non iterata oratio ſed renouata uideatur totos ꝓterea in concluſione.
effundimus affectus:quos in exordio deguſtauimus:& uel per enumerationẽ fit q̃ animos moueri.& fidẽ
facit:uel coaceruans:& colligens:uel repetens quæ dicta ſunt:per indignationẽ & conqueſtionem quoq;
quæ tantũ animos moueat:ſed exitu diuerſo:inclinatio cõtra aduerſariũ:conqueſtio erga nos. Nũc qm̃
Et hic tranſitione utiĩ q̃ dicta ſunt breuiter colligens:& dicenda proponẽs.¶ Oratoris officiis:recte offi
cia dixit ſine q̃bus eẽ orator nõ poteſt:plura autẽ ſunt:primũ poſſe dicere de his rebus &c.deinde inuẽtio
ac reliquæ partes.Quo res cognitu facilior eſſet:Si ab ipſis incipemus quaſi ieunabilis & nihil omnino re
linqueremus.¶ Ad inuentionis rõnẽ:Quæ ſingulis partibus ineſt:ueluti in corpore ſanguis.tunc omnes
orationis partes ad inuentionẽ accomodantur:cum ſingulæ partes ad inuenta collocantur.¶ De exordio
qđ primum omnium eſſe debet ut merito de eo prius dari præcepta conueniat. Sed qm̃ eum qui dicturus
eſt:qualis cauſa ſit cognoſcere oportet:qũo exordium accõmodare ad eam poſſit:prius cauſæ qualitates
quot ſint:exponit:non enim ſatis eſt docere quod fieri debeat.niſi & quomõ fiat oſtendas.¶ Cauſa poſita:
Cauſa Propoſita & oblata a litigatore uel cliente:aut a quo uis alio.Cauſa autem circunſtantiis implicita contro
uerſia eſt in iudicio ac diſceptatione poſita.tres autem cauſæ ſunt iudicialis ꝛ demonſtratiua:deliberatiua.
¶ Genus cauſæ:quale ſit:Genus cum ſit:ſub quo multæ ſpecies:& pro origine accipiaĩ hic ꝓ qualitate ſu
mitur:ſicut cum dicimus huius generis ueſtris.qualis cã ſit intuendũ eſt.honeſta an turpis dubia uel humi
lis ut pro cauſæ qualitate exordiri poſſimus:ex uiſceribus enim eſſe exordium ſumendũ eſt:unde fuerunt
qui dicerent uocatum exordium quod ex re ortũ ſit.& quidã quos.Quintilianus nõ ꝓbat nouiſſime ſcri
bendũ ꝓhemiũ putauerunt.debet quidẽ prius materia oĩs diſcuti:ſed ab iis q̃ prima ſunt incipiẽdũ eſt:nã
nec pingere quiſq̃ neq; fingere a pedibus cœpit nec ars ulla conſumatur ibi:unde ordiendum eſt.
CANTO.Narratio ĩquit fabius.li.iiii.eſt rei factæ utilis ad perſuadendum expoſitio.Cicero uero i par

tionibus ſic.Narratio eſt rerum explicatio & quædã quaſi ſedes:&.fundamẽtum cõſtituendæ fidei.Proinde ut:ideſt ueluti nõ.n.tantũ illa narrãtur quæ geſta ſunt:ſed etiam illa quæ nõ geſta ſunt aũt geri potuerũt. Quid in controuerſia ſit:omne quod in controuerſiã uenit id aut ſit aut ne ſit aut q̇d ſit aut ɋle ſit quæritur ut Cice.tradit in partitionibus.ſuperius aũt diximus controuerſiam eſſe queſtionis partẽ definitam. Acturi dicturi. Argumentoꝝ eſt argumentum ratio ꝓbationẽ præſtãs qua colligitur aliud ꝑ aliud & quæ quod eſt dubium per id quod dubium non eſt confirmat ſabius id li.v.Cice.itẽ in topicis ſic argumẽtum ratio eſt q̃ rei dubiæ faciat fidem. Et in partitionibus ita Argumentũ ẽ ꝓbabile inuentum ad faciẽdã fidem.Cum aſſeueratione Aſſeuerare eſt inter ipſa argumenta probationeſq; admiſcere uim motumq; animi Contrariorum locorum dicuntur loci ex quibus argumẽta eruũtur:ex quibus itẽ omnia ad omnẽ orationem inuenta dicuntur. Vt Cice.li.ii. de oratore ſcribit idem quoq; ad Brutum de perfecto oratore locos quaſi argumentorum notas appellat Vnde omnis in utranq; partẽ trahitur oratio.Et in Topicis inq̄t ꝙ quum peruestigare Argumentum aliquod uolumus locos noſſe debemus.ſic enĩ appellatæ ab ariſtotele ſunt eæ quaſi ſedes e quibus argumenta promuntur.Itaq; licet diffinire ait locum eſſe argumenti ſedem.

Proide

Argu-mentũ

Aſſeuerare

Loci

De quattuor generibus cauſarũ Ti.y.

Genera cauſarũ ſunt quattuor: honeſtum:turpe:dubiũ:& humile. Honeſtum genus cauſæ putatur cum ait:id defendimus quod ab omnibus defendendũ uidetur:aut id oppugnamus: quod ab omnibus oppugnari debere uideť:ut pro uiro forti contra parricidam.Turpe genus cauſæ intelligitur:cũ aut honeſta res oppugnatur aut defenditur turpis.Dubium genus eſt:cum habet in ſe cã honeſtatis & turpitudinis partẽ. Humile genus eſt cum cõtempta res antefertur. Cum hæc ita ſint conueniet exordiorum rationem ad omne genus cauſæ accõmodari.

FRAN.Genera cauſarum. Quiq; alibi fecit Cicero honeſtum:admirabile:humile:anceps:obſcurũ totidem plurimos quoq; feciſſe.Quintilianus dicit idem ait eſſe quibus recte uideatur turpe addiici:& ab aliis hũili ab aliis admirabili ſubiici quattuor hic Cic.genera facit honeſtũ:turpe:dubiũ.humile.ſed quæſtio exoritur.& ea quidẽ minime facilis:cur genera cauſarũ tria eſſe.ſuperius dixerit nũc quattuor rurſus genera eſſe dicat:quã tamen peracutæ uir eruditiſſimus uictorinus diſſoluit animaduertere inq̄t debemus:quid Cicero ſecutus ſit res multæ inũt:q̃rum una eſt ſubſtantia relique accidunt: itaq; cum ſubſtantiæ acciderit una qualitas:põt & alia accidere ſed quæ nõ ſit in eodẽ genere:in quo prima qualitas fuit.utputa ſi dicas filiorum genera duo ſunt de mẽbrana & de cartha:hic folium ſubſtãtia eſt acceſſit ei qualitas una mẽbrana & cartha ꝑt tñ eidẽ ſubſtantiæ ideſt folio alia qualitas accidere.quæ nõ ſit in eodẽ genere in quo prima qualitas:ſi dicas foliorum tria ſunt genera oblongum.eſt latum:eſt quadratũ:quare ſi circa primã qualitatẽ numerus diffinitionis uarietur uiciũ eſt: Sin autem in eiſdem ſubſtantiæ:circa alias:qualitates numerus diffinitionis uarietur:nõn eſt uicium.Vt hic ait:primum cauſarum genera tria ſunt cauſa hic ſubſtantia eſt:accidit ei una qualitas:ut demonſtratiuũ genus.deliberatiuũ: iudiciale deinde ait genera cauſarum quattuor ſunt licet eadem ſit ſubſtantia:alia tamẽ ei qualitas accidit. In iudiciali enim ſine alio genere cauſæ:inuenitur & honeſtum:cauſæ genus:& turpe:& dubium:& humile ergo duplici hoc modo poſſumus intelligere:aut ꝙ ſubſtantiæ multæ ſepæ occidunt qualitates:aut ꝙ multæ qualitates ſubſtantiales ſunt.i.ꝙ eis qualitatibus poſſunt aliæ accidere qualitates ut hic ſubſtantia eſt cauſa:accidit cauſæ ut ſit iudicialis ita ꝙ iudicialis qualitas eſt:rurſus hæc ipſa cã ſubſtantialis eſt:nã ei accidit ut habeat in ſe aut honeſtũ cauſæ genus:aut turpe aut dubium:aut humile.Item in deliberatiuo genere cauſæ:uel demõſtratiuo poteſt hoc ipſum euenire quare nullus hic error eſt generis cauſarum circa diffinitionẽ numeri ſiquidẽ ſubſtãtiæ nunc plures accidant qualitates:ut ſupra dicimus nunc multæ ſint qualitates ſubſtantiales.i.q̄bus pñt aliæ accidere qualitates. Honeſtum cauſæ genus:ſingula genera diffinit. cũq; oĩs diffinitio nunc ex euẽtu:nũc ex rebus ipſis colligať has diffinitiões honeſti:turpis:dubii:hũilis cicero ex utroq; colligere uideť:honeſtũ autẽ aнλoξaн græce diciť. Defendendũ uŕ:nõ ab re inquit uidetur.qm̃ id ſeruare orator ſemp debet:ut quæ dicit cũ hoĩum opiniõe cohereãt:nã ẽt ſi honeſta defenderet: & ab opinione hoĩum diſcreparet q̄bus honeſta nõ uiderenť:minime ꝑſuaderet:ſæpe autẽ honeſtis uel nõ honeſtis rumorum opinionibus abutimur q̄a rumori facile crediť ꝑuenit aũt rumor uſq; ad iudicẽ.Orator porro qui apud iudicẽ agit:neceſſario nõ rei honeſtatẽ ſequi debet:ſed opinionẽ quæ ẽt iudici nota ẽ:duobus modis honeſtũ ꝑcipue ſpectať:& ſi ex oĩbus circũſtantiis haberi poteſt rei.& ꝑſonæ rei ut ſi uirtutẽ defendas cõtra iprobos:& contra hoſtẽ patriã perſonæ:ſi pro uiro forti.Qui patriã fortiter pugnãdo cõtra tyrãnum defenderit:aut ꝓ uiro bono cõtra parricidã dicas:aut ꝓ parente.fratre ꝓpinquo.uel amico parricida aũt ut priſcianus auctor eſt a par paris.r.addito æuphoniæ cã deriuari uŕ:aut a patre patris.t.in.r. conuerſo:uel a parenticida per ſincopam.Plautus integrum protulit.diciť & matricida & fratricida & patricida:ſed patricida:ut Põpeius ait:non utiq; is qui parentẽ occidiſſet dicebať.ſed qualẽcunq; hominem id autem fuiſſe indicat lex numæ Pompilii his compoſita uerbis:ſi quis hoiem liberum morti ſciens dederit parricida eſto. Turpe genus:Hoc contrariũ honeſto eſt.i quo ſimul res ſpectatur & perſona in q̄bus

quæſtio notãda

Cauſæ acciden tia

Hõeſtũ genus

Parricida

Turpe genus

turpitudo eſſe poteſt.res ſi adulteriū:furtum:coniurationē:proditionemq̧ defendas perſonā ſi pro parricida uirum bonum oppugnas:auditores quoq̧ reſpectu rpis cā eſſe poteſt:ut ſi apud actionem ſtudioſiſſimum uenationis:uenationem:& apud hectorem uel achillem rem militatem accuſes:apud catonem uel ciceronem Monarchiā.apud Alexandrū ariſtochratiā laudes.⸿Dubiū ἄπορον græci dicūt ἀμφίδοξον cum partim honeſta partim turpis cā:uidet̄ qđ ut exēplo pateat.Thoymolā corinthius Thymophanē fratrē:q tyrānidē occupauerat interficiendum curauit:accuſat̄ eā hinc turpis eſt fraterne cedis auctorem fuiſſe illine honeſta tyrānide patriam liberaſſe corinthium Brutus filios ſuos q̧ cum aquiliis & uitelliis de recipiendis clam in urbē tarquiniis conſilia iniiſſent uirgis cedi ꝑ more & in cōſpectu ſuo ſecuri iuſſit percuti conſul.n.erat turpis bruti cauſa:qui necari filios pati potuiſſet:honeſta tñ eadem q̧ patriam ꝓdere & tyrānis illi aperire tētaſſet.huiuſmodi & Manlii torquati factū qui filium q̧ ſe abſente manum cum hoſte conſeruerat & uicerat:qm̄ contra paternū mandatum egerat occidi uoluit.Humile genus ἄπορον græce dr̄ cum humilis cā fuerit & tñ de ea dicere oratori neceſſe ſit.Res contēpta:uilis & q̄ contēnitur:ſed tripliciter genus hoc cōſideratur rōne rei pſonæ q audit:& perſonæ de qua agitur:rei:ut ſi quis uitam laudet ſolitariam quæ a pleriſq̧ improbatur:perſonæ ut ſi qs ſtodioſum laudet agricolationis & ciuilium negociorum cōtēptorem:cum tñ honeſtum in ciuitate tenere locum poſſit:nam uilis abiectuſq̧ a multitudine exiſtimatur:auditoris:ſi militi ocium & quietē laudare contendas.⸿Anteferꝛ:affertur ante iudicem : uel qđ melius eſt:extollitur:nā attenti in hoc genere auditores reddi debēt.& res q̄uis humilis cōmendari & anteferri:cum hæc ita ſint:hoc eſt cum diuerſæ qualitatum cauſæ ſint diuerſa quoq̧ exordia debent eſſe.

Dubiū genus

Humile genus

⸿CANTO.Genera cauſarū ſunt quattuor.Superius tria cauſarū genera dixit eſſe genera inq̄ generaliſſima demōſtratiuū deliberatiuū iudiciale.hic uero quatuor eſſe dicit.ſed aduertēdū hæc q̄tuor cōtineri ſub quolibet illoꝝ triū.Aut.n.honeſta ār turpis aut dubia aut humilis cā erit.In uno quoq̧ illoꝝ.Ergo genera hoc in loco qualitates ſignificāt.Eſt.n.triplex genus.Primū genus eſt pr̄ia parētes origo ſanguis.Scđo eſt genus ſub quo multa ſimilia ex eodē deſcendētia continent̄:ut animal genus. Eſt tertium illud genus quo cuiuſlibet rei qualitas indicat̄.ut ſi dicas.Cuius generis ueſtis.Id uictorinus ſcri.in rhe.idē uero Cicero li.i.rhe.dixerat olim.Cauſarū genera eſſe q̄nq̧ honeſtū admirabile humile anceps obſcurū.Honeſtum quod totū aut ex aliqua parte pp ſe petitur honeſtū noīabimus ut Cice.lib.ii.rhe.ait. ⸿Vt pro uiro forti cōtra parricidā:uti.L.Cornificius ægit &.M.agrippā Auguſtus.n.cæſar accuſatorē bruti cōſtituit Cornificiū caſſii.M.agrippā.Vt plutarchus in uita bruti meminit.⸿Viro forti fortitudo eſt doloꝝ laborūq̧ cōtēptio.& fortitudinis ꝓpriū eſt nil extimeſcere:oia hūana deſpicere.nihil qđ hoī accidere poſſit ītolerandum putare.Auctor.Cic.li.iii.off.Et lib.i.dixerat Stoicos dicere fortitudinē Virtutē eſſe pugnantē pro æquitate:Dixerat item Viros fortes & magnanimos eoſdē bonos & ſimplicis ueritatis amicos minimeq̧ falaces eſſe.⸿Patricidā:parricida nō utiq̧ is qui parentē occidiſſet dicebatur ſed qualēcūq̧ hominē ut feſtus ait.Et fabius lib.viii.inquit p Catacreſin.i.abuſionē parricidam matris quoq̧ aut fratris interfectorē dici.Honeſta res oppugnat̄:ut ſiquis uituperaret religionē. ⸿Defendit̄ turpis:ut ſiquis defenderet furtū adulteriūue alicuius.⸿Honeſtatis partē ut illud Oreſtis qui ut patrē ulciſceret̄ occidit matrē.In ultiōe.n.paterna honeſtatis ps inerat:in cedæ materna turpitudinis.Contēpta res.i.uilis:uti ſi de alicuius colaphis cæſi agere.Cū hæc ſupple cauſaꝝ genera.Ita ſint.i.ita diuerſa exordiorū rationē:q̄ triplex ē:i exordio.n.attentos dociles beniuolos auditores efficimus.

Fortitudo

⸿De exordio Titulus ſextus.

EXordiorum duo ſunt genera.Principium quod græce appellatur ꝓhemium:& inſinuatio : quæ ἔφοδος nominatur.Principium eſt cū ſtatim auditoris animum nobis idoneum reddimus ad audiendum.Id ita ſumitur ut attentos:beniuolos : dociles auditores habere poſſimus.

⸿FRAN. Exordiorū:anteq̄ ſua cuiq̧ cāæ adhiberi doceat exordia:de ipſius exordii qualitatibus loq̄tur duplicem exordiendi rationē dicēs eſſe apertā.& per inſinuationē:genera autē p qualitatib⁹ pōit. ⸿Principium maiore quadā ratione ꝓhemiū græcos appellaſſe q̄ noſtros pricipiū uel exordiū.Quintilianus dicit quoniā ea non tantum orōnis initiū.ſed cuiuſq̧ rei ſignificāt ꝓhemium uero illam ptem dumtaxat:quæ ante ingreſſum rei ſit:de qua dicēdū eſt ſine ἀπροοίμιον,quod cāt⁹ eſt quo citharœdi anteq̄ uerum inchoent certamen emerēdi fauoris gr̄a:uti ſolent:ſiue ab eo q̧ οἶμον græci uiā appellāt:ut ſit uel quaſi quoddā præludium:uel quaſi aliqd ante uiā:ingreſſumq̧ rei.⸿Inſinuatio:hac eū ad dicenbū nō apte ingrediamur;ſed occulte & diſſimulāter uti ſolemus:nā ut Cicero diffinit īſinuatio ē orō quadā diſſimulatione:& circuitione obſcure ſubiēs auditoris animū:Inſinuare.n.ē p ſinus hoc ē circuitus quoſdā ingredi ad cām & q̄ſi ſubrepere aīs:Nonius tñ dixit īſinuari eē imiri & ī ſinus accipi ἔφοδος ab ἐπικαίοδος dicta proprie impetū q ex inſidiis in uia alicui ſit.ſignificat cum craſſator tranſeuntem inuadit ἐφοδεύειν uerbū agredi eſt incautū:& ex inſidiis inuadere adoriri.⸿Principiū:finem deſcribit principii:qui eſt ad audiendum aīos apparare:cum non occulte:nec p diſſimulationem:ſed aperte:aut docile:aut attētū:aut beniuolū auditorem reddimus:quæ tria ſimul interdum efficimus:nonnunq̄ tantum ex his ſeruamus aliquando unum:ſed ſine aliquo trium eſſe principium orationis non poteſt.Id principium.

Prohemium uero

⸿CANTO.⸿Exordioꝝ duo ſunt genera:Idē Cicero lib.i.rh.ſic ait.Quare qm̄ tā diuerſa ſunt gn̄a cau-

ſarū exordiri quoq; diſpari rōne in unōquoq; gn̄e neceſſe eſt.igiť exordiū in duas ꝑtes diuidiť.In pricipiū & iſinuationē.Principiū eſt orō ꝑſpicue & ꝓtinus ꝑficiens auditorē beniuolū aut docilē:aut attentum.Inſinuationē eſt orō qdā diſſimulatiōe & circuitiōe obſcure ſubiēs auditoris aīum.⸿Prohemiū:ꝓhemiū dcm̄ eſt ſiue ꝙ oi cātus eſt:& citharœdi pauca illa:q̄ anteq̄ legitimū certamē inchoēt emerēdi fauoris gratia canunt ꝓhemiū cognominauerūt.Oratores quoq; ea q̄ priuſq̄ cām exordianť ac cōciliādo ſibi iudicū aīos ꝓloquunť:eadē appellatiōe ſignarūt.ſiue ꝙ oimos græce uia appellať id qđ ante īgreſſum rei ponīť ſic uocare eſt iſtitutū ut fab.ſcri.⸿Epodos epodi dn̄r uerſus quolibet metro ſcripti:& ſeq̄ntis clauſulæ habētes ꝑticularæ:q̄les ſunt Epodi Horatii.In q̄bus ſingulis uerſibus ſingulæ clauſulæ adiiciunť.Dicti autē Epodi ſynecdochicos a ꝑtibus uerſuū:q̄ legitis & ītegris uerſibꝰ Epadōtæi.i.accinunť Auctor ē diomedes.Stati ſignāt exordiū breuitate gaudere:& ambagibꝰ eē uacuū:ne ī caput orō creuiſſe uideať qđ ēt fabius monet. Epodi

¶De exordio Ti.yii.

SI genus cauſæ dubiū hēmus: a beniuolentia principium cōſtituemꝰ:ne qd turpitudinis ꝑs illa nobis obeſſe poſſit.Si hūile erit genꝰ.Si turpe erit genus cauſæ inſinuatiōe utendū eſt:de qua poſteriꝰ dicemus.niſi qd nacti erimꝰ.Q ua

¶FRAN.⸿Si dubiū genus eē poſtq̄ eſſe quales ſint oſtdit:quo pricipio in cā honeſta.quo in turpi:quo in dubia:& quo ī humili:utendū ſit docet:& primū quo mō exordiri ī dubia cā debeamus:q̄ ꝑtem habet honeſtatis ꝑtē turpitudinis:præcipit:ita āt incipiēdū dicit eē ut ꝑte turpitudis omiſſa beniuolū auditorē a parte honeſtatis faciamus:qđ pro milone dicturus Cice.facit:qm̄.n.cā dubia erat:aperte honeſtatis exordiť ueriti te dicēs ne turpe ſit minimeq; diceat pro uiro fortiſſimo dicere incipiētem timere eum ipſe.T.Annius magis de reipublice ſalute q̄ de ſua ꝑturbetur partem turpitudinis præterit:oīo & ꝙ eū defenſurus accederet quē hoiem occidiſſe cōſtabat:a beniuolentia igiť: ut dixi:cum pro uiro fortiſſimo dicere inciperet initiū cōſtituit:ſi qs ꝓterea ꝓ thymoleōnte de quo ſuperius ſermo fuit:dicere uellet:Beniuolū auditorē a p̄te honeſtatis redderet:ſic que exordiri cōmode poſſet:ſi eos q a ſeuiſſimis tyrānis occupatas liberāt reſpublicas ꝓmiis ampliſſimis maiores noſtri dignos ſemꝑ iudicauerūt:qd ī uiꝝ optimū & reipublice amātiſſimū thymoleontē uos facere par ē:q fraternā cōtēpſit:& dedidicit charitatē:ut nos ſeuiſſimi tyrāni cruciatibꝰ eriperet:& in dulciſſima libertate cōſeruaret:certe tm̄ abeſt ut pœna aliqua uel minima dignꝰ uideri debeat: ut oium iniuſtiſſimi niſi exq̄ſito aliquo honore & maximis ꝓ tāto bn̄ficio ꝓmiis illū affeceritis merito iudicari poſitis qui ſic diceret:parte turpitudinis omiſſa beniuolos auditores redderet.⸿Sin humile genꝰ cāæ erit:Rē humilē hoc,eſt uilem atq; obiectā nō niſi cū cōtēptu accipere auditores ſolent:quotiens itaq; accidit ut de re huiuſmodi dicendū ſit:excitādi & attenti reddēdi ſunt quod poeta optimus in georgicis ſeruauit:de apibus.n.re apprime humili ſcripturus:auditorē Mecenatem attentū fecit his uerſibus:ꝓtinus aerei mellis cœleſtia dona exeq̄r:hanc ēt Mœcenas accipe ꝑtē:admirāda tibi læuiū miracula reꝝ magnanimoſq; duces:totiuſq; ordine gētis:mores & ſtudia & populos & ꝓlia dicā:hūilis generis diffinitio de aīs iudicū ſūpta eſt.⸿Sin turpe cauſæ genus erit apto uti pricipio ī hoc genere nō poſſumus qm̄ alienus a nobis auditoris animus eſt:aut eē crediť iſinuatione itaq; uti neceſſe eſt:& q̄buſdā deſcēdere ad cām circuitōibꝰ: ſed quo pacto inſinuari ī huiuſmodi cauſis cōueniat:Cic.iferius docebit:& nos exēplis:explicaturi ſumus.

Si dubium genus cāæ

Si humile genꝰ cauſæ

Si turpe genus cauſæ

¶ANTO.Si genus cauſæ dubiū habebimus:a beniuolētia pricipū cōſtituemꝰ:id qdē hoc pacto agere poteris.Niſi ꝑſuaſum hērē iudices uos ea uirtute ac prudētia uigere ut unāquāq; rē magis ex ſua cā q̄ ex euentu iudicaretis:non auderem ī hac ipſa re de qua nō ſum corā uobis acturꝰ orare.cū igiť ueſter mihi ꝓſpectus ſit aīus & in iudicādo modeſtia faciā nō tā libēter q̄ neceſſario ut ītelligatis patrē meū alias optimū non ſatis iuſta ratione aduerſum innocētiā & integritatē modeſtiſſimæ femīe genitricis meæ cōmotum eſſe.Aliud itē Exemplū erit.Accuſatur thymoleon ciuis Corithius ꝙ fratrē occiderat q pricipatū urbis appetebat:poterit orator hoc pacto exordiri Credo iudices uos nō latere q̄ta fuerit Thymoleōtis bēniuolētia ī ꝑriā:q & amicitias & affinitates æſtimauit:ꝓpriū uero fratrē pemit:ut cōe oibus libertatē a tirānorū impetu uindicaret.⸿Turpitudinis pars:turpe enim ē cōtra patrē orare.licet hōeſtū ſit matrē defendere.Turpe item occidere fratrē & ſi fas eſt ꝑriam liberā reddere.⸿Sin hūile genus cāæ erit faciemus attētos:Exemplum erit huiuſmodi Magnū iſtat iudices nr̄æ reip.ꝑiculū:niſi reſtringať īcendia:quæ ſūma cū indignatione in urbe noſtra oriri uideo.Sæpe.n.animaduerti ex re minima nō paruū odium & ꝑturbationē cōcitari:præſertim cum ab illis infertur:iniuria per quos maxime tutos eē cōueniret.Virgilius quoq; lib.iiii.g.quum uellet de apibus ſcribere ait:Protinus aerii mellis cæleſtia dōa exequar:hanc ēt Mecœnas aſpice partē Admiranda tibi Leuiū ſpectacula rerū.Magnanimoſq; duces totiuſq; exordie gētis.Mores & ſtudia & populos & prælia dicam.⸿Sin turpe cauſæ genus erit inſinuatione utendum eſt:niſi quid nacti erimus quare aduerſarios crimināđo beniuolentiā capere poſſimus.Exemplum erit tale.Q uum nacti qd erimus quare aduerſarios &cæ.Non auderem iudices præſertim apud uos pro ſilio dicere cuius uita uobis ſuſpecta eſſet:Sed cum turpitudinem & īfamiā accuſatoris perſpicio defenſionem huic reo denegare non poſſum.Q uum.n.is accuſat de criminibus:de quo primum eſſet cognoſcendum fit ut hunc reum innocentem credam quem bono uiro accuſante noxium eſſe concederem.

Thimoleon

Niſi qd nacti erimus

ℭFRAN. Niſi quid nacti erim⁹: niſi oblata nobis facultas fuerit: ut æque turpe crimē aduerſario obiicia mus nam illud ēt facere uiator ſtudet cum turpis eius cā extiterit: ut re omiſſa de quo agēdū fuerat: crimē aliquod qđ in ore omniū ſit. aduerſario obijciat: ut ſenſim cū audiuerint illud iudices cōciliēƭ: aduerſarij uero pſona: in odiū adducaƭ: exempli gratia: ſi dicamus: diligenter uitā ſuā conſideret aduerſarius ꝙ ſi fecerit: nō tā audacter: atꝗ ipudenter: ad accuſandos alios accedit: deinde occupatione utamur: addamuſꝗ nolo ei adulteriū (cū poſſim) nolo homicidiū obiicere: hæc norūt oēs ſenſim deīde cōciliato nobis auditor deſcēdere ad cauſam nr̄am poſſumus & ut apertius res intelligaƭ Cicero ligarium a tuberone accuſatum: ꝙ cōtra cæſarem ſenſiſſet & puintiā affricam tenuiſſet apud cæſarem defendit: ſed anteq̄ ad cām accedat illud tuberoni obiicit crimen. quod ligario grauiſſimum tubero ipſe obiiciebat pōpeianum eum nō min⁹ q̄ ligarium fuiſſe Tuberonē dicit: his uerbis habes igiƭ tubero quod eſt accuſatori maxime optādū: cōfitentem reū. ſed tñ hoc ita cōfitētē ſe in ea pte fuiſſe qua te: qua uirū oī laude dignū patrē tuum ita q̄ prius de uro delicto cōfiteamini neceſſe eſt: q̄ ligari ullā culpā rephēdatis: hac rōne & cæſarē turpitudine cāæ a ſua defenſiōe abhorrentē ſibi cōciliauit orator & in odiū atꝗ inuidiā aduerſariū rapuit: p deiotaro rege ēt dicens q ꝙ cæſarē cū apud ſe diuertiſſet: occidere cogitauerat: accuſabaƭ: cām iuenit: q̄ aduerſarios criminaƭ: ſic. n. ait: accedit ut accuſatoꝝ alterius crudelitate alteri⁹ idignitate ptutbet: crudelē caſtorē ne dicā an ſceleratū & ipſū: q nepos auū idiſcrimē capitis adduxerit &c.

Si honeſtum genus cāæ

⸿ Sin honeſtū gen⁹ eē. ſi īqt honeſta cā fuerit: pteriti principiū poterit: qm̄ ut ait Quin. honeſtū cāæ gen⁹ ſatis ad cōciliationē p ſe ualet pti. n. ad rē honeſtā audiendā iudicū ſunt ai ut labore nr̄o ab eos dr̄ diſponēdos minime opus ſit: qđ ſi exordiri placuerit: cur cā nr̄a honeſta ſit aperiēus. Beniuolētiæ āt ptibus utemur: ut id ꝙ eſt augeaƭ. Exēplū āt ē: ut ſi libertatē apud optiates laudatur⁹ aliqs aſſurgat: ſic exordiaƭ. q̄ti faciēda libertas: ſiq̄ nihil hoīum generi dulcius nihil optatius: aut honeſtæ uitæ rōib⁹ cōducibilius eē pōt: neminē noſtrū laterē mihi pſuadeo. Ego medius fidius: ut de me ipſo loquar: ſic tāto & tā pcipuo bono delector ſic afficior: ut q̄uis lōge ipare dicēdi oneri me cognoſcā aſſurgere tñ & ad eā tuendā ac cōſeruandā: qđ tñ ueſtra ſpōte facere parati eſtis: uos adhortari minime uerear: poſſumus & qbus de reb⁹ dicturi ſumus breuiter exponere: qđ uirgili⁹ obſeruat. cū ait: qđ faciat lætas ſegetes quo ſydere terrā uertere Mœcenas: ulmiſꝗ adiūgere uites cōueniat: q̄ cura boū: qs cultus hn̄do ſit pecori: atꝗ apibus q̄ta experiētia pcis hic cauere incipiam. ⸿ Recte uti: ſicuti oñſum eſt. ⸿ Vel nō uti: ſi honeſta cauſa ſit: & eſſe credatur cui ſua ſponte auditores faueant.

re aduerſarios criminando beniuolentiam capere poſſimus. Si honeſtū cauſæ genus erit: licebit recte uti: uel non uti principio. Si uti principio uolemus: aut id oportebit oſtendere: quare cauſa ſit honeſta. aut breuiter quib⁹ de rebus ſumus dicturi exponere.

ℭANTO. ⸿ Quare eā ſit hōeſta. Exēplū erit. Siqd unq̄ fuit iudices: qđ apud maiores nr̄os ſingulari & pcipuo fauore pſequēdū fuerit ſp ī pris eoꝝ: qui pp īfirmitatē ætatis ſe ipſos tueri nō pn̄t actiōes & cāæ aliquo ſingulari priuilegio ſūt tractatæ. Quid. n. honeſti⁹. aut æqus eē pt q̄ illis adeſſe: quos nōdū uel rō uel natura ita cōfirmauit ut ſe tueri poſſint: Cū pſertī hæc una res ſit: q̄ & reipu. dignitatē & priuatā cōmoditatē aſpiciat: Nā ſi liberis nr̄is & amicoꝝ nr̄oꝝ ac cæteris cōſultū eē uolumus apud poſteros illud neceſſe ē: ꝙ pupilloꝝ cās reb⁹ oībus pponſitas uelim⁹. &c. Itē aliud

Aulus licinus

Aulus licinius Archias poeta ātiochiæ nat⁹ romæ uixit. Ciceroni īter alios chariſſim⁹. nā & ei⁹ præceptor ī græcis fuit. fuerat aūt pri⁹ heracliæ ciuis effect⁹: demū ſibi de ciuitate lis mota ē a quodā gracccho ꝙ ciuis nō eēt. Tūc Cicero archiā defēdēs ita exordiri potuit.

Attēde .C. uerba

Si apud maiores noſtros eſt cōſeruatū o iudices ut pceptores p parētibus haberenƭ debeo q̄tū ē ſcitū ī me huic pſtātiſſimo uiro & itegerrimo & opē & ſalutē afferre: & eo magis qm̄ illius doctrina & optimis pceptis ita īſtitutus ſum ut nōnullos aliqñ defenderim nā ſi cæteros adiuuamus a qbus nihil utilitatis ad hāc rē adipiſcēdā cōſecuti ſumus quāto magis ei attribuere debemus a quo id accepimus p qđ etiā ignotis pdeſſe poſſumus: Aut breuiter expōere &c. Exēplū erit: Sūma rei iudices: de q̄ corā uobis acturus ſum: & de pœna & ſupplicio p uos īferēdis ciuibus ſeditioſis ciues: hn̄di ſunt q necē bonoꝝ hoīum. & perniciem reip. meditati ſunt. Erit itē exēplū Naſonis illud: Innouas fert aīus mutatas dicere formas corpora. Et illud Maronis. Arma uirumꝗ cano.

Si uti principio uti uolem⁹

A lege

Verba ptoris

Lex attende

ℭFRAN. Si principio uti uolemus. quid agēdum ſit monet: ſi uti principio non uolumus: a lege īqt aliqua exordiendū eſt: aut a ſcriptura: aut ab aliquo firmiſſimo cāæ nr̄æ adiumento: a lege q̄ in iure ciuili contineaƭ uel principis reſcripto: ut ſi apud prætorem ſtare pactis aduerſariū compellere uelis. ut ſic a uetuſta lege incipies: ptor ait pacta ſeruabo: itē ſi ī iudicium uenire meſſium uindemiarumꝗ tpe ab aduerſario compelleris: qui ante: quod ſibi debeƭ: forte petit cum non poſſe cogi te ad ſatiſfaciendū illo tēpore pbare uis ab hac exordiens lege icipis q̄ in digeſtis eſt de feriis ne quis meſſiū uindemiarumꝗ tpe aduerſariū cogat ad iudiciū uenire oratione

ſi principio uti uolemus a lege: uel a ſcriptura: aut ab alio firmiſſimo noſtræ cāæ adiumēto principium capere oportebit: quoniā igitur docilem: beniuolum & attentū habere auditorem uolumus: quomodo quodꝗ eorum confici poſſit aperiemus. Dociles auditores habere poterimus.

ℭDe docilitate & attentione Ti. yiii.

SI ſummam cauſæ breuiter exponemus: & ſi attentos eos faciemus. Nã docilis eſt ille: qui attente uult audire.

diui Marci exprimitur qa occupati circa rem ruſticã: in forum cõpellendi non ſunt. multe item ſunt leges q̃ uariis cauſis applicari pñt: ut ſi dicas peccata nocentiũ nota eſſe & oportere & expedire paulus ait: item ea q̃ notabiliter fiunt: niſi ſpecialiter notenť: uidentur: quaſi neglecta: itẽ dolo malo ait ꝓtorius ſe nõ ſeruaturũ. A ſcriptura: Lex ſpecialis eſt ſcriptura generalis: ꝑ quã intelligere potes teſtiũ: cõtractũ: ſtipulationẽ: ſyngraphũ: chrirographũ: & alicuiꝰ auctoris ꝓbatã auctoritatẽ q̃ iuicti cã ueſtra uideať: ut ſi cõcordiã laudaturus ſic exordiari: cõcordia ut ait Salu. pue res creſcunt diſcordia magnæ dilabunť. itẽ ſi ei q̃ fortiter rẽpublicã geſſit: ꝓmiũ dari uelis ſic icipias honos alit artes igẽ Cic. oẽſq; accedunť ad ſtudia gloria: qđ ſi meritis hũc afficere muneribus ſtatuetis: fortiſſimus qſq; noſtræ iuuẽtutis ad res magnas & ꝑclaras gerẽdas mihi credite exercitabiť. Ab aliquo firmiſſimo cãæ noſtræ adiumẽto: ut ſi dicã: maxĩe iuſticia reipublicas cõſeruari: iuſticiæ ãt minus ꝑcipuũ eſſe: bñmerẽtibꝰ ꝓmia exhibere: itẽ ſi dicã ſæpe prius hoc a uobis cõceſſum fuit: qđ poſtulo mimũ dubiũ eẽ poſſit: uos idẽ mihi quoq; cõceſſuros: item ſæpe hoc idem iudicatũ eſt qđ in cã mea iudicari peto. ¶ Principiũ capere: non exordiri ꝑtibus exordii & ꝓprietatibus ſeruatis: ſed ſimpliciter incipere: qm̃ igitur: quid exordiũ eſſet oſtendit: qđ in duas partes diuiſit: quid inde fiat & ubi fiat: in generibus. ſ. cauſarũ poſtea docuit: nam in alia cã: attentos in alia beniuolos: in alia dociles fieri ꝓcepit idem. n. ſimul ſemp in omni cã ſeruare uix contigit: nunc q̃bus rõnibus: & q̃bus ex locis: docilitas: attentio: & beniuolẽtia colliguntť oſtẽdit. ¶ Dociles: tunc dociles inq̃t reddenť auditores: cum breuiter ac dilucide ſũma rei: hoc eſt quid ſit in quo conſiſtat cã & res noſtra de qua dicturi ſumus iudicabiť quod operũ ſuoꝝ principiis homerus & uirgilius obſeruarunt: Cic. in oratione quoq; pro lege manilia ſumã eſſe breuiter expoſuit dicens: Dicendũ eſt. n. de Gn. pompei ſingulari eximiaq; uirtute. ¶ Et ſi attẽtos facimus de rebus magnis nos dicturos ꝓmittentes uel ut attente audiant rogantes: poteſt quidem reddi docilis: qui nondum attentus ſit auditor: ſed attentus reddi non poteſt: q̃n ſtatim & docilis reddatur nam qui attentus eſt: docilis eſt: & qui attente audit docilis uocatur.

A ſcriptura

A firmiſſimo adiumẽto

¶ ANTO. Ab lege exẽplũ erit: lege latoria cautũ eſt iudices: ut ſiqs pupilloꝝ bona dirriperet acerrimas pœnas lueret. Cũ ita Titius Marci pupilli bona diripere uelit pœna multãdus ẽ. A ſcriptura: lex ſpãlis ẽ. Scriptura uero generalis. Eſt aũt allegatio alicuius ſcripti: & ſniæ generalis. ut illud Ciceronis in ꝓhemio tuſcu. Honos alit alter. oẽſq; incendunť ad ſtudia gloria. Cũ igitur hic ciuis pro pr̃ia egregie pugnauerit merito mihi honore ac ꝓmiis afficiendus uŕ. ¶ Firmiſſimo adiumento. Exẽplum erit. Quid eſt o iudices qđ ciuitatẽ magis cõſeruet: q̃ iuſtitia & eqtas iuris? quæ cũ iubeat ut morruo patre filio potius q̃ fratri hr̃editas debeatur. debetis huic cõcedere equitatem quæ quidẽ uinculum eſt ciuitatis ubi. n, equitas deeſt: oĩa confunduntť. ¶ Si ſummã rei breuiter exponemus. Exẽplũ eſt ibi ſuperius. Aut breuiter exponere & cætera

Lex a ſcriptura differt

Attentos hẽbimus ſi pollicebimur nos de rebus magnis: nouis inuſitatis uerba facturos aut de his rebus que ad rempu. ꝑtineant aut ad eos ipſos qui audient: aut ad deoꝝ immortaliũ religionẽ: aut ad pietatẽ nos eẽ dicturos

¶ FRAN. ¶ Attentos hẽbimꝰ. ¶ Docet quo pacto attẽti auditores reddi poſſint: & rebus magnis: nouis inuſitatis fieri oſtẽdit. Si quid nos eiuſmodi dicturos pollicebimur: Sciendũ eſt hæc tria i unum idemq; exordium ſimul incedere. nõ ſemp tñ aliqñ. n. eiuſmodi res eſt de q̃ futurus ſermo ẽ: ut uel a magnis: uel a nouis: uel ab inuſitatis tm̃ facere attẽtos ualeamus. a magnis li. æneidos ſeptimo attentos fecit Virg. Graue bellũ qđ cũ turno æneas geſſit: ſe ꝓmittẽs deſcripturꝰ maior reꝝ mihi naſciť ordo: Maius opꝰ moueo. Cice. quoq; in huius opis huius ꝓfatione attẽtum reddidit auditorẽ: a magnitudie rei cũ nõ parũ i ſe fructus copia dicendi hẽre dixit: & cõmoditatẽ orõnis. Liuius i pricipio ſecũdi libri ab ur. cõ. Attentionẽ colligit de nouis rebus ſcripturũ ꝓmittens: his uerbis. Liberi iã hinc ppł'i romãi res bello paceq; geſtas annuos magiſtratus: iperiaq; legum: potiora q̃ hoium peragam. idẽ libro ſeptio Annus hic erit iſignis noui hoĩs aſulatu: nouis duobꝰ magiſtratibꝰ: ꝓtura & curruli edilitate hos ſibi pr̃icii q̃ſiuere honores ꝑ cõceſſo plebi altero cõſulatu ꝑ res magnas & inuſitatas ſimul qdẽ auctor attẽtos reddit lecturos in pricipio de bello punico ſcđo dicẽs ꝑte opis licet mihi ꝓfati qđ in pricipio ſũmæ totiꝰ ꝓfeſſi ſũt: pleriq; reꝝ ſcriptores: bellũ maxime memorabile oium q̃ unq̃ geſta ſunt me ſcripturũ & reliq̃ differunt inter ſe magna: noua: & inuſitata: magna laudamus: uel uituperamus: noua admiramur luſitata & admiramur: & timemus aliqñ rurſus magna ſæpe cõtingũt: noua memoria nr̃a nõ fuere: inuſitata: fuerũt qdẽ añ: ſed raro eueniũt. ¶ Aut de his q̃ ad rẽpublicã ꝑtinent Ci. ꝓ. C. Rabirio: & ſi quirites nõ eſt meæ cõſuetudinis initio dicẽdi rõnẽ reddere qua de cã queq̃ defendã ꝓpea ꝙ eũ oibus i coꝝ picul is ſemp ſatis mihi iuſtã cãm neceſſitudinis eſſe duxi: tñ i hac defenſione capitis famæ fortunarũq;. C. Rabirii ponẽda rõ uŕ officii mei: ꝓpea ꝙ q̃ i iuſtiſſima cã eſt mihi eadẽ uobis ad abſoluendũ uideri debet: nam me tũ amicitiæ uetuſtas: tũ dignitas hoĩs tum rõ humanitatis tum meæ uitæ ꝑpetua cõſuetudo ad. C. Rabiriũ defendẽdũ ẽ adhortata at uero ut id ſtudioſiſſime factã ſalus reipublice cõſultare efficiã: cõſulatus deniq; ipſe. ¶ Aut ad eos ipſos q audiũt: ut in uerrẽ dicens: timorẽq; iudicibus adhibẽs admonet caueat ne male ſentiat populus: ne iudicĳ tráſferať & ꝓ domo ſua ad põtifices ſic ait: Nã ſi illa labes ac flãma. r. p. ſuũ illũ peſtiferũ & furioſũ tribunatũ: quẽ eqtate hũana tueri nõ põt: diuĩa regiõe defenderit: aliæ cerimoniæ nobis erũt: alii antiſtes deoꝝ imortaliũ: alii iterꝑtes religiõe regrendi. Ouid. quoq; in faſtis materiã de qua ſcriberet plurimũ oñdit ad germanicũ. ꝑtinere: cũ ait. Sacrã recognoſces annalibꝰ eruta priſcis: & quo ſit merito quæq; notãda dies. iuenies illic & ſacra domeſtica uo

Liuius

Ad rem publicã

Ad ipſos qui audiunt

bis ſæpe tibi pr̄ eſt:ſæpe legendus auus:Attētos igit̄ facimus ſi magna:noua inuſitata:& q̄ ad rēpublicā p
Ad relli gionem — tineant uel eos ipſos q audiunt:dicturos pollicemur.¶ Ad deoꝝ imortaliū religionē:qđ in eadē oratione
pro domo ſua ad pontifices Cic.facit q eum cā ſua aras:focos & deos penates cōiunctos dicit eſſe his uer
bis.qđ ſi ullo tp̄e magna cā in ſacerdotum populi romani iudicio ac ꝑtāte uerſata eſt: hoc profecto tanta
eſt ut omnis reipublice dignitas omnium ciuium ſalus:uita:libertas:are:ſocii:dii penates : bona fortunæ
domicilia:ueſtræ ſapientiæ:fidei poteſtatique commiſſa.credit aque eſſe uideantur.

¶ANTO.¶ Et ſi attētos eos faciemus:Id i hūili gn̄e ſuabit̄.ut illud Marōis li.iiii.g.đ apibꝰ.hāc ēt Me
cænas apice ꝑtē.Ci.li.ii.de orator̄ ſcribit græcos mōer̄ ut pricipio faciāus iudicē attētū & docilē:q̄ ſſ uti
lia ſed n̄ pricipii magis ꝓpria q̄ reliquaꝝ ꝑtim faciliora ēt i pricipiis:ꝙ & attēti tū maxie ſſ quū oīa expe
ctant:& dociles magis initiis eē pn̄t.Illuſtriora.n.ſunt q̄ in pricipiis q̄ q̄ i mediis cauſis dn̄r:aut.arguēdo
aut refellēdo.¶ De rebus magnis:ut illud.Magna res priceps illuſtriſſime ē ea quā expoſiturus ſum uobis
Cui niſi tēpeſtiue cōſilio & uirtute occurrat̄:nō mediocrē ꝑiecto i urbe nr̄a diſcordiā excitabit Q uid.n.
iniquius eſſe ꝑt q̄ ciues noſtras ab his nō poſſe tutos eē quos armis & fide oporteret eiſdē auxilio eſſe!De
rebus nouis &c.Exēplū erit.Noua res & pēitus iaudita priceps optie p me exponet̄.ea qdē talis ē:ut ſum
mā indignationē atꝙ odiū cōcitatura ſit niſi prudētia ueſtra mitiget̄.qd.n.magis contra mores publicos
pōt q̄ extorquere ꝗcquā.qđ luxuriā ciuitati & uoluptatibus materiā ſit allaturū!Nouis noua dn̄r q̄ ſuere
nunq̄.Inuſitata uero ſunt:q̄ licet icā ſint rarius tn̄ accidūt.¶ Q uæ ad remp.ꝑtineāt . Exēplū erit cū inſti
tuiſſem pr̄es ampliſſimi id apud uos dicere.qđ uiſum eēt optimū.Nihil certe poſt religionē noſtri & uniꝰ
& ueri dei qđ uel me dignius uel uobis magis gratum dici poſſet occurrit q̄ de cōſeruatione & amplitudi
ne reip.diſputare.Eas igit̄ res apud uos in primis exponā noua quadā & inuſitata rōne ut plane itelliga
tis me ꝑſpexiſſe quo mō illā a nr̄is maioribus nobis traditā & maiorē & meliorē nr̄is poſteris relinqmꝰ.
¶ Ad eos ipſos q audiunt:exēplū erit:Niſi patres cōſcripti cōſilio & uirtute ueſtra reprimet̄ audacia & te
meritas eorū q ueſtr ordis & ſanctiſſimæ p̄riæ nr̄æ publici hoſtes ſunt:plane uideo uos cū tota repu.ma
xima breui ſubituros icōmoda.Ad deorū imortaliū religionē & pietatē:Exemplū erit in genere honeſto.
Agitur iudices de cœleſti cultu ac religione diuina q̄ re nunq̄ fuit apud noſtros maiores uel præſtantior
uel acceptior.Eſt.n.res prorſus admiratione & quadam laude ſingulari digniſſima. Religione : Religio
eſt:q̄ ſupioris cuiuſdam naturæ quā diuinā uocāt curā cerimoniāꝙ affert.ut Cice.inquit lib.ii.rh.¶ Pie
tatē:Tullius ꝓ plantio inqt.Nā meo iudicio pietas fundamentū eſt oīum uirtutum . Itē qđ eſt pietas:niſi
uoluntas grata in pentes.Et.li.ii.rh.pietas per quā ſanguine cōiūctis patriæꝙ beniuolis offm̄ & diligēs
tribuitur cultus.Superius quoꝙ eodē libro ſic dixerat pietatem appellant quæ erga patriam aut parentes
aut alios ſanguine iunctos officium ſeruar̄ moneat.At in libro de.n.d.ait pietas ē iuſtitia aduerſus deos.

¶FRAN.¶ Et ſi rogabimus ut attēte audiāt ut cū
dicimus.Benignes q̄ſo ac patientes i hac cā mihi au
res accōmodare uelitis . Q đ in ꝓlogis fit comœdia
riū.Cū dr̄ fauete:adeſte æquo aīo:& rē cognoſcite.
Cice.ꝓ Archia attentos fecit auditores : rogans ut
Cicero pro archia de humanitatis ſtudiis — de humanitatis ſtudiis paulo liberius loq eū ſineret
bis uerbis.Q uæſo a uobis ut i hac cā mihi detis hāc
ueniā accōmodatū huic reo:uobis q̄ admodū ſpero
nō moleſtā:ut me ꝓ ſummo poeta:atꝙ erudititiſſimo
hoīe dicēt:hoc concurſu hoīum lr̄atiſſimoꝝ:hac ue
ſtra humanitate hoc deniꝙ ꝑtore exercente iudiciū.
patiamini de ſtudiis humanitatis ac lr̄aꝝ. paulo loq
liberiꝰ.Idē in orōne ꝓ ſex.Roſcio.Q uapp uos oro
atꝙ obſecro iudi. ut attēte bonaꝙ cum uenia uerba
mea audiatis.fide ſapiaꝙ ur̄a fretꝰ plus oneris ſubſtu
li q̄ ferre me poſſe intelligi.¶ Numero exponemus.

Et ſi rogabimus:ut attente audiāt:& ſi nume
ro exponemus res de quibus dicturi ſumus.
Beniuolos auditores facere quattuor modis
poſſumus a noſtra ab aduerſariorum:ab au
ditorum perſona:& a rebus ipſis.a noſtra per
ſona beniuolentiam contrahemus.

¶De beniuolentia a noſtra perſona.

SI noſtrū officiū ſine arrogantia laudabi
mus:aut in rēpublicam q̄les fuerimus.

Cū duabus de rebus:tribus aut pluribꝰ:nos dicturos pollicebimur:de docilitate ſupiꝰ loqns ſi ſūmā īquit
cāæ breuit̄ exponēus:nūc nūero dicit.qđ idē ferme ē.Nec miꝝ:Nā q attētꝰ:idē & docilis reddit̄.Sed qō
hic exorit̄:ſi idē in exordio fit:qđ i diuiſiōe:q i duas ſcindit̄ ptis:expōnē:& enumerationē:ut ſumatim aut
numero:q̄bus de rebus & quot dicturi ſumꝰ apiamus.Exordiū & diuiſio idē erunt.Nō idē erūt ſed idē effi
Exordium diuiſio differunt — ciene:diuerſo tn̄ exitu exordiū ſumatim & nūero expōere ꝑt q̄ dicēda ſunt:ut docilē faciamus aut atten
tum auditorē ꝑtitio ut cām ꝑparato iā p exordiū auditore cōſtituat:& aīos in re certa occupatꝰ rentat de
qua iudiciū futurū ſit.Deniꝙ exordiū mouet tm̄ īplicite ꝑtitio & monet & docet.ſed explicite. Bēiuolos
auditores.Seqt̄ qn̄o auditoꝝ cōpare beniuolentiā poſſumus.q̄ a locis quatuor dicit̄ auditores in quo uis
genere.ſi in demōſtratiuo & deliberatiuo:ſenatus uel populus.Si ī iudiciali iudex.¶ Si nr̄m officiū ut fere
Si nr̄m officiū — Cice.in oratione pro.L.Archia.dicens.ſiquid eſt in me igenii iudices qđ ſentio q̄ ſit exiguū ut ſi qua exer
citatio dicendi:in qua me nō iſſcior mediocriter eē uerſatū.Et in oratione ꝓ ſexto roſcio credo ego uos
Aut in rēpubl. — iudices mirari qđ ſit.ꝙ cū tot ſūmi oratores hoīeſꝙ nobiliſſimi ſedeant ego potiſſimū ſurrexerim q neꝙ
ætate neꝙ ingenio:neꝙ auctoritate ſum cū iis qui ſedeāt cōparandus.¶ Aut in rempublicā.quales fueri
mus.ut cicero in oratiōe fecit ꝓ flacco ſic.n.exordit̄.Cū in maximis ꝑiculis huius urbis atꝙ ipii:grauiſſi
mo atꝙ acerbiſſimo reipublice caſu ſocio atꝙ auditore cōſiliorū ꝑiculorūꝙ meorū.L.Flacco cædē a uo

bis cōniugibus liberis ueſtris:uaſtitatem a templis de lubris:urbe:italia:depellebam:ſperabam iudices ho
noris potius.L.flacci me auditorem futurum:q̄ miſeriarum dapræcatorem.
¶ANTO.Vt attēte audiāt:exēplū erit illd̄ ſūptū ex iuectiua.Ciceròis i Catilinā. Attēdite q̄ſo iudices
& ea q̄ dicā pčit⁹ aīs ueſtris rōibuſq̄ mādate.Et illud Terētii Nūc q̄ rē uitio dent q̄ſo aīaduertite. Si nūc
ro exponem⁹ res.Exēplū Agiť pr̄es cōſcripti de duob⁹de cōcordia ciuiū nr̄oꝝ & cōpſſione bellorū ciui
liū:q̄ iādudū nr̄am prīā aiflexerūt.li.āt.i.rh.addit p̄dict⁹.ꝙ attētos faciem⁹ſi nos pollicebimur breui nr̄aȝ
cām demōſtraturos.¶Si offm̄ nr̄m ſuū ſine arrogātia laudabius.Exēplū erit. Quāq̄ turpe ē iudices offm̄
ſuū ita expōere ut ꝓpria laus intēdať.attn̄ qa aduerſarii mei ſic me nup contumeliis affecere ut niſi uitæ
meæ rōnē hēam:& q̄liter ab adoleſcētia me inſtituerim dicā plane tacēdo confirmare uidere oēs aduerſæ
ptis in me falſo obiectas cōtumelias faciā itaq̄ nō tā libenter q̄ neceſſario:ut intelligatis me longe abeſſe
a criminibus:q̄ mihi obiiciunť & fictā coꝝ accuſationē cognoſcatis.Ego q̄dē ſic in oculis meorum ciuiū
uixi:ſic me geſſi ut neminē unq̄ offenderim pluribuſq̄ ſæpe nūero auxilio cōſilioq̄ extiterim.Quid.n.in
cauſis forenſibus & publicis ægerim ꝙ uobis oibus patere arbitror facile p̄tereo. Quare magnopere ad
miror q̄ temeritas uel quod potius reor q̄ inuidia meos aduerſarios ipulerit ad ea deſingenda a q̄bus q̄dē
ita abſum ut ipſi ab honeſtate atq̄ uirtute.¶Aut in republica quales fuerimus: Exemplum erit Et ſi pa-
tres conſcripti nunq̄ ſatis pro republica propugnare quis poteſt.Illud attamen aſſero me nullos pro ea la
bores fugiſſe unquam:neq̄ nulla euitaſſe pericula.Quare non poſſum non moueri ꝙ nefariæ coniuratio
nis reum apud uos facere me a-duerſarii auſint. In pare-tes
¶FRAN.Aut in pentis:ut apud uirgiliū.æneas li.
vi,cū ait.Illū ego p flāmas & mille ſequentia tela:eri
pui his humeris medioq̄ exhoſte recæpi:parens uul
go pr̄ aut mr̄ appellať.Sed iuris prudētes auos & pa
uos:auias & pauias parētū noīe appellari dn̄r.Aut in In ami-cos
amicos:Vt cic.i or̄one p lege manilia: q̄lis i amicos
fuerit oñdit dicēs nā cū antea p ætatē huius auctori-
tatē loci nundū cōtingeřauderē:ſtatuerēq̄ nihil huc
niſi p̄fectū ingenio elaboratū iduſtria afferri oporte
re oē meū tp̄s amicoꝝ tpibus trāſmittēdum putaui:
idē in or̄one p ſexto roſcio egit p.L.cornelio balbo
& p.C.Rabirio poſtumo:In eos ipſos q̄ audiunt: ut
apud Lucanū q̄lis in cæſarē curio fuerit cōmemorat

aut i pentes:aut i amicos:aut i cos ipos:q̄ au
diūt aliq̄d referem⁹ dūmō hæc oīa ad cā ipſā
rē:de q̄ agiť ſint accōmodata:Itē ſi noſtra icō
moda p̄feremus:inopiā:ſolitudinē:calamita
tē.Et ſi rogabimus:ut nobis ſint auxilio:& ſi
ſimul oñdemus in aliis ſpē nos hēre noluiſſe.
Ab aduerſariorum perſona beniuolentia ca-
ptabitur:ſi cos in odium:in inuidiam:in con
temptionē adducemus.In odium rapiemus:

dicēs dū uoces tuæ potuere iuuari cæſar ait ptes q̄uis uolēte ſenatu: Traxim⁹ ipiū:& Cic.i or̄one q̄ p redi
tu ſuo ppl'o gratias agit:idē facit:qd̄ p̄cat⁹ a ioue optio maxio cæteriſq̄ diis imortalib⁹ ſū q̄rites:eo tpe cū
me fortunaſq̄ meas p ur̄a icolumitate:otio cōcordiaq̄ deuoui.¶Dū hæc oia:oñdit optere hæc ad cām ac,
cōmodari ut ubi attēti reddēdi auditores ſunt:nō reddenť bēiuoli:nā ſi locis uteremur mime rei nr̄æ con
gruētib⁹uitiū & id q̄dē graue eēt ñ.n.oēs loci ſupius dicti oibus cauſis cōueniūt & aduertēdū eſt p̄roni &
eius de quo diciť pſonā unā putari cū inuentio eadē fere ſit hiſdēq̄ locis utēdū ſiue a p̄roni ſiue ab ei⁹ de
quo dr̄ pſona exordioꝝ ſniam excogitare uolumus.¶Itē ſi nr̄a icōmoda p̄ferem⁹:ut Ci.p.p.ſylla maxie Si nr̄a i commo da
uellē iudices dicēs ut.p.Sylla & antea dignitatis q̄ ſplēdorē obtieret:& poſt calamitatē acceptā modeſtiæ
ſuæ fructū aliquē potuiſſet pcipe:Sed qn̄ ita tulit caſus ifeſtus ut āpliſſimo i honore cū cōi ambitōis iuidia
tū ſingulari Attenii odio euerteret:& in his priſtinis fortūæ reliq̄s miſeris afflictis:tn̄ hēret:quoſdā:quoꝝ
aīus ne ſupplicio q̄dē ſuo ſatiaripoſſet:q̄q̄ ex hui⁹icōmodis magna aio moleſtiā capio:tn̄ i cæteris malis fa
cile patior oblatū mihi tp̄s:i.q⁹ bōi uiri leuitatē meā miamq̄ notā oib⁹ quōdā nūc q̄ itermiſſā agnoſcerēt
Inopiā cui ɔtrariū copia ē:iops āt ē q̄ ope hoc ē auxilio uel diuitiis & copia eget. Ci.p publico q̄nto uerū
ita ſe res hēt:ut ego q̄ ñ uſu ſatis & igenio paꝝ poſſū cū p̄rono diſertiſſimo cōpr̄ &.p.Qu.cui tēues opes Inopia
nullæ facultates:exiguæ amicoꝝ copiæ ſūt cū aduerſario gratioſiſſimo ɔtēdat.Solitudinē Solitudo ē qn̄
caret aliq̄s ꝓpinq̄s aicisq̄:neq̄ ſpē i quoq̄ q̄ hr̄e p̄t:niſi i ſe ipo & ſolus loc⁹ dr̄ icultus inhitatuſq̄:oui.Flu Solitu-do
mis illa lat⁹ cui ſūt uada iūcta torēti aſpicit:& ſpſas p loca ſola cāſ:uñ & loci q̄ ſolitudo añ oſtiū:calamita
tē ſūma q̄dā miſeria calāitas itelligiť:igēſq̄ dānū quotiēs ex diuite paup:redderit & ad uilē abiectāq̄ for
tunā deduceris ēt p̄ter culpā tuā:dānū quo ex grādie afficiūť calāitatē dicer̄ ſolēt ruſtici:ꝙ cōmiuat cala Calami tas
mos.i.culmū ac ſegetē:uñ ait i eunucho Terē.ur̄i fundi calamitas:q̄dā a cadēdo dictā crediderūt:hæc cū
p̄ſerunť beniuolus reddiť auditor.ſ.iopia:ſolitudo calamitas Terē.oēs noti iq̄t atq̄ amici deſeruerūt:Idē Pro la-boranti bus ſtat fauor
qd̄ ego te p hāc dextrā oro p igeniū tuū & p fidē tuā perq̄ huius ſolitudinē te obteſtor:ne abſte ſegreges
ne ne deſeras:Cic.p ſexto roſcio iō ſe unū ex oibus q̄ ſedebāt ad dicēdū ſurrexiſſe iq̄t ne oio deſertus Ro
ſcius eſſet cū timore pìculi cæteri defēdere nō auderēt.Et ſi orabimus ut nobis auxilio qd̄ p milone feciſſe
ur̄ Ci.dicēs:nā ſi unq̄ de bonis de fortib⁹ uiris:ſi unq̄ de bn̄meritis ciuib⁹ ptās uobis iudicādi fuit:ſi dēiq̄ In aliis ſpē non habuiſ-ſe
unq̄ loc⁹ ampliſſimoꝝ ordinū delectis uiris datus ē ad ſtudia ſua ergo fortes & bonos ciues ut eq̄ uultu &
uerbis ſepæ ſignificaſſēt:re & ſniis declararēt.hoc p̄fecto tpe eā ptātē oēs uos hētis & ſtatuatis utrū uos q̄
ur̄æ auctoritati ſp dediti fuimus ſp miſeri lugeamus an diu uexati a p̄ditiſſimis ciuib⁹aliqn̄ p uos ac ur̄am
fidē.uirtutē:ſapiamq̄ recreamur.¶Nos i aliis uoluiſſe ſpē hr̄e:i multis firma nobis p̄ſidia iudices erāt ſ; i
ſola uirtute ur̄a:itegritate cōſtātia æq̄tate ſpē locare uoluim⁹.¶Aduerſarioꝝ pſona docet q̄b⁹ rōib⁹p ad
uerſarii pſona colligi auditoris uel iudicis beniuolētia poſſit.In odiū rapiēus docet q⁹ pacto trahi aduerſa Odium

rium in odium poſſit auditoris:hoc eſt ut cum oderit & cauſæ noſtræ faueāt:odiū latens eſt maliuolentia
affectio iſta qua taciti ſceleratos & flagitioſos inſectamur.
¶ANTO.Aut in parentes amicos.Exēplū erit. Quo aio iudices in parētes & in amicos meos ſemp ex
titerim q̄uis oībus notū eſſe putē illud deniq̄ auſim dicere neminē aut maiori beniuolētia aut maiori cura
uſum eſſe ſuos q̄ ego in meos cōtinue utor. ¶ Aut in eos q audiunt:Exēplū:erit. Cum in nr̄a rep.iudices
multos mihi ꝓpoſuerim quos maxime charos & ꝓcipuos haberē ſemper tn̄ uos in primis & amare & uene
rari cōſtitui.hinc euenit ut oēm fortunam ueſtram meā dicerē.decernenteq̄ nil poſſe uobis aduerſi accide
re quod mihi ipſi nō foret cōe:libenter itaq̄ pro ſalute ueſtra meā quotiens opus erat oppoſui neq̄ ꝓ ue
ſtro honore ac ſtatu ullū fugi periculū neq̄ fugiā dum uiuā. ¶ Si noſtra incōmoda ꝓferemus:Exēplū eſt:il
lud iudices uerū eſſe expior qd̄ uulgo dr̄ fortunā eos uix unq̄ relinq̄re quos ſemel cœpit urgere:quo i ſta
tu q̄dē extiterim & ī quo numero poſitus ſim neminē uſ̄um ignorare arbitror.Quis.n.i urbe nr̄a aut diui
tiis aut potētia aut amicoꝝ frequētia magis abūdabat?Nūc eo ꝓduct⁹ ſūt neq̄ diuitiæ neq̄ potētia neq̄
ulli mihi aſſint:Oēs.n.me noti atq̄ amici deſeruerunt. ¶ Ut nobis ſint auxilio:& in aliis noluiſſe ſpē hr̄e
Exemplū erit.Cum eo loco poſita ſit cauſa mea iudicis ut niſi miſericordia ueſtra mihi ſit p̄ns atq̄ ꝓpitia
ueluti ſæpe numero multis fuit:plāe ſim ab oībus deſtitut⁹ Hūanitatē itaq̄ ueſtrā & clemētiā q̄io atq̄ ob
teſtor ut mihi auxilio ſint i uſ̄a nāq̄ dūtaxat uirtute mea ſpes oīs icūbit.Cū.n.multi fortunis meis ꝓſidio
Spurc⁹ eſſe pollicerenī nos elegi & cōſtitui illarum tutores

ſi qd̄ [illegible]coꝝ:ſpurce:ſupbe:perfidioſe:crudeli
ter:cōfidēter:malitioſe:flagitioſe fcm̄ ꝓfere
mus in.Inuidiā trahemus:ſi uim:potentiā:fa
ctionē:diuitias:incontinentiā:nobilitatē clien
telas hoſpicium:ſodalitatē affinitatēs aduerſa
riorum referemus:& his adiumentis magis
quam ueritati eos confidere aperiemus.

Purus ¶FRAN.Spurce:Impure:nam ſpurco contratius
eſt purus Plautus tot noctes reddidit ſpurcas quot
claras hūit:eſt ꝓprie ſpurcū qd̄ non uiſū.ſolū ſed au
ditu q̄q̄ refugimus q̄le illud qd̄.M.Antonio in phi
lippicis obiicit Cic.dicēs Crapulā illum heſterna cū
ꝓ tribunali ſecederet ſede euomiſſe & ueſtem fruſtis
exculētis uinūq̄ redolētib⁹totūq̄ tribunal impleſſe:
Sunt q uelint ſpurcū dici qd̄ ī illud abominātes ſpue
re ſoleamus.Superbe:inſupiores:atq̄ inferiores ex q̄
re beniuolū fecit auditorem Cic.in orōne ꝓ milone:
cū ait unū genus eſt aduerſum infectū q̄ nobis eorum quos.P.Clodii furor rapinis:incendiis.& oībus exi
tiis publicis parauit:qui externa etiam cōtione incitati ſunt.ut nobis uoce præirēt:quoꝝ clamor ſi qs for
te fuerat admonere nos debebit:ut illum ciuem retineatis qui ſemp illud genus hominū clamoreſq̄ maxi
mos:pro ueſtra ſalute neglexit:non mediocris certe ſuperbia eſt præire iudicibus uoce:recte igiī ſi Ci.ad
uerſarios in odiū aducit. ¶ Perfidioſe:cum dicis perfidia uſos aduerſarios:& datā fidē non ſeruaſſe.Sicuti
in æneam apud Virgiliū Dido nec tibi diua parēs:generis nec dardanus auctor ꝑfide:& alibi en deſtra fi
deſq̄ quē ſecum patrios aiunt portare penates.Itē alibi:diſſimulare etiam ſuperaſti perfide tantū poſſe ne
fas taciteſq̄ mea diſcedere terra.Nec te noſter amor nec te data dextra deſtræ : Nec pitura tenet crudeli
uulnere dido. ¶ Crudeliter Crudelis intelligitur is qui pronus ad nocendū nulla humanitate:nulla tangi
tur miſericordia ut in eadem didonis in æneam orōne:Quin & hyberno molitis ſydere claſſem & dubiis
properas aquilonibus ire per altū crudelis.Cicero pro.P.Sylla & in his priſtinis inquit reliquis miſeriis &
afflictis tn̄ hēret quoſdam:Quorum animos ne ſupplicio quidē ſuo ſatiare poſſet:Idē pro deiotaro rege
accidit ut accuſatoꝝ alterius crudelitate alterius īdignitate pturber.crudele caſtorē ne dicā an ſceleratū
& impiū q nepos auū in diſcrimē capitis duxit. ¶ Malitioſe:Malitia uerſata eſt & fallax rō nocendi p diſſi
mulatione qn̄ iprudēter facere nos aliqd ſimulamus qd̄ tn̄ dedita opa facimus.Cicero ꝓ cæcina dicens in
odiū ebutiū trahit aduerſariū:& ꝙ audax in ui faciēda extiterit:cū ex ſuo cæcinā expulit fundo:& ꝙ in iu
diciū imprudens poſtea manifeſte reus uenire auſus ſit malitiaq̄ id ait feciſſe:tanq̄ iuſtæ feciſſet:q̄ fecerat
Cōfidēter.nimia & temeraria audacia cōfidētia eſt.qn̄ quiſpiā impunitū exiſtimat futurū qcqd peccauerit
Confi dentia Terē.o ingentē inqt cōfidentiā.Cōfidens ꝓ improbo:audaci & temerario ponit̄.Reperit̄ tn̄ non mala ſi
gnificatiōe Terē.in andria neſcio qs ſenex modo uenit:illū confidens cautus.Maxime in odiū aducit ad
uerſarios Cic.eorū nimiā ſignificās confidentiā his uerbis quæ in orōne ſunt pro.P.Sextio q oīa diuina
Flagiti um & humana uiolarint uexarint:pturbarint:euerterint:nō ſolū alacres lætoſq̄ uolitare.ſed ēt uolūtarios for
tiſſimis atq̄ optimis ciuibus piculū moliri de ſeipſis nihil timere. ¶ Flagitioſe:Cū ſcelus tm̄ & tale eſt ut
ēt humanā exuperet cōſuetudinē:eſt aūt flagitiū ꝓprie ī libidine q̄ſi flagris dignū crimē ꝓ cæteris tn̄ acci
Inuidia pit̄ peccatis ēt q̄ p negligentiā iprudentiā & obliuionē cōitant̄ flagitiū eſt q̄le a Cicerone clodio eſt obie
ctū ꝙ nō pluris bonā cleā feciſſet q̄ tris ſorores. ¶ In inuidiā trahemus.Quo pacto colligi auditoris be
niuolētia poſſit adductis in iuidiā aduerſariis nūc docet.Inuidia dolor eſt ex aliena felicitate ſuboriēs.Oīa
ferme quib⁹ adduci i iuidiā aduerſarius ꝑt in orōne Cæſaris cōtra Pōpeiū Luca.ſeruaſſe appet uim eū ait.
Quid iā iura loq̄r tecū ſuppſſa p orbē:Ac uiſā ſeruire famē.Quis caſtra timēti neſcit mixta foro:Gladii
cum triſte minātes iudiciū i ſolita trepidum cinxere corona:atq̄ auſo medias prumpere milite leges.Pom
peiana reū clauſerūt ſigna milonē Ci.ꝓ.A.cæcina ſi q̄tū i agro ſociſq̄ deſertis.Audacia ꝑt tm̄ in foro atq̄
in iudiciis ipudētia ualeret nō min⁹ in cā cederet.A.cæcia ebutii ipudētiæ q̄tū ī ui faciēda ceſſit audaciæ
¶ Potētiā:Hāc idē Lucanus in eadē orōne facit pōpeio a cæſare obiici his uerbis quē tn̄ iuenerit tā lōga
potētia finē:qs ſcelerū modus eſt.Et Ci.ꝓ.P.Quintio q̄ res in ciuitate duæ plurimū ꝑnt cāæ q̄ nos ambe
faciūt:in hoc tpe ſūma grā & eloquētia quarū alterā.c.aquili uereor alterā metuo eloq̄ntiā.Quinti hortē

ſi ne me ĩ dicẽdo ĩpediat ñ nihil cõmoueor grã Sexti neuii ne pu. Quĩtio nõcuerit uereor id uero ne me
diocriter pertimeſco:& paulo iſeri⁹ hẽt aduerſarium. P. Quintium uerbo Sextum næuium re uera huiuſce
ætatis hoies fortiſſimos diſertiſſimos & ornatiſſimos nr̃æ ciuitatis q̃ cõi ſtudio ſummis opibus Sextũ ne
uiũ defendãt. Si id eſt defendere cupiditati alterius obtẽperare. Quo is facilius quem uelit iniquo iudicio
opprimere poſſit item in oratione ꝓ Sex. roſcio adoleſcens uel potẽtiſſimus hoc tp̃e nr̃æ ciuitatis. L. Corneliũ
Chryſogonus. ¶ Factionẽ diuiſio ciuium in diuerſa ſtudia factio notatur cũ aliq̃ ſe principes ac prima Factio
rios uicinitate efficere uolunt:inter quos æmulatio eſt uñ factioſi dicuntur q̃ q̃ maximam pr̃t ciuiũ multi
tudinẽ ꝑ fas & nefas ad ſe trahunt certatim:eos uero q̃ hos conſecuntur clientes uocam⁹ uñ clĩtele mul
titudo a q̃bus rebus ĩ iudiciũ põpeiũ cæſar adducit. dicens. ſcilicet extremi põpeiũ emptiq; clĩetes cõtiuo
ꝑ tot ſatiabũt tp̃a bello. Diuitias. Quib⁹ in ſolẽtes reddi & importuni hoies ſolẽt pleriq;. ¶ In continẽti
am:libidinẽ luxuriãq; quarũ cõtinẽtia ueluti frenũ dr̃ eẽ. Ci. ꝓ Sexto Roſcio ſe hoc meo homini nõ arbi
tranẽ huius ĩnocẽtis p̃rimoniũ tã amplũ & copioſum poſſe obtinere dãnato & eiecto ipat ſe poſſe quod
adeptus ẽ ꝑ ſcelus:id ꝑ luxuriã effundere & cõſumere uides:quõ clã icõtinẽtẽ eẽ dicẽs Chryſogonum in
inuidiã rapiat:idem in orõne de reſpõſis aruſpicũ facit ẽt in clodiũ:cũ reprimẽdã dicit fuiſſe eius impudi
cam impudicitiã Qui. P. Tullioni ſyro cui ſe uenierat operã daret. Nobilitatẽ:Nã & nobilitas tollit aĩos
atq; confidentes facit:quã rẽ ſic aiaci apud ouidium ulyſſes obiicit. Nã genus & ꝓauos & q̃ non fecim⁹ ip
ſi uix ea noſtra uoco. Hoſpitiũ:multitudo hoſpitum. Qui domũ ſuã cõmeant ex alia ciuitate:ſtu q̃ inuicẽ Xeuius
illorũ nõ mediocri animos amoris uinculo hoſpitalitas copulabat cui & iuppitẽ ꝑeſſe a maiorib⁹ credebaẽ. hoſpita
q̃ ẽt xeuius hoc eſt hoſpitalis dicebaẽ. Virgili⁹ iupiter hoſpitibus nã te dare iura loquunẽ. Sodalitates:ſo lis dice
dales dicti ꝙ una ſederent:& eſſent:uel ꝙ ex ſuo datis ueſci ſoliti ſint. uel qđ inter ſe inuicẽ ſuaderent. qđ batur
utile eſſet auctor. Põpeius unde ſodalitas uſus & numerus eorũ q̃ una edũt:ide ſodalitiũ & leges ſaicis le- Sodalis
gimus ad ſodalitia cohercẽda: Affinitatẽ:Et hoc eã ſolet iſoletiæ eſſe. ſi multos affines habuerimus. Affi unde
nes autem ſunt qui legitimis nuptiis nobis copulantur ex uxorum. ſ. parte. Terẽtius millõ ego pacto affi Sodali-
nitatem cremetis effugere potero pro omni hic accipere potes cõiunctione. ¶ Et his adiumẽtis ſapiẽter tas
hoc additum eſt. quacunq;. n. ſupius cõmemorauit. Laudi aſcribi ſolẽt:Siq̃s bñ illis utaẽ qđ male uſus:q̃l Affines
piam fuerit non mõ non laudatur:Sed uehemẽtiſſime ẽt ab oĩbus ĩprobatur pleraq;. n. eiuſmodi bõa ſunt Cõtem
media:q̃ uel bona uel mala utentes faciunt uideri. ¶ Veritate cauſæ quã ipſemet iniquam cognoſcunt. In ptio
contentionem adducemus ut contemnatur & ludibrio ſint iudicibus. nam a contemno contemptio pro Contẽ-
contemptu deſcendit:a contendo contentio quæ pro conatu accipitur & color eſt rhetoricus. tio

¶ De beniuolentia ab aduerſariorum Titu. x.

¶ CANTO. Spurce:Exẽplũ eſt. Quanq̃ ſæpenumero uidi iudices eos q̃ aliẽa flagitia manifeſtarit magis
offendere aĩos audiẽtiũ q̃ q̃ cõiſerint. Magnitudo tñ delicti & eris facit ut de ſcelere aduerſarii tacerẽ neq̃
am:Tã ꝑditæ nãq; luxuriæ hõ ẽ ut ꝑ omnem turpitudinẽ reuolutus ea:& faciat & patiaẽ q̃ q̃dẽ cuiuſq; bo
ni uiri maximã in ſe poſſent indignationẽ accẽdere. Supbe exẽplũ erit. Si ꝑter cõſuetudinẽ meam iudices
ces priuſq̃ de re dicã pauca de morib⁹ aduerſarii expoſuero id me ñ ſine atroci cã facerẽ arbitrari poteſtis.
Cũ. n. ſupbiã & elationẽ. P. Clodii cõſidero nõ poſſum nõ moueri. Qui neq; ſibi queq̃ ĩ hac urbe ſupiorẽ
nec parẽ hr̃e uel pati põt. Quid ĩ colegã ſuũ. Q. aulũ quẽ unũ reip. ſp amantiſſimũ cognouiſtis ægerit ſa
tis oĩbus notũ eſt:Nemo itaq; talem hoiem imo truculẽta ferã & ſæuiſſimã reip. peſtẽ ſatis digno poſſet
odio ꝓſequi. Perfidioſe Exemplũ erit. Si q̃d eſt iudices apud noſtros maiores qđ maxĩo fuerit unq̃ odio
dignum illud certe in ꝑfidia totum eſt poſitum. Cũq; uaria ſint & pluria aduerſarii noſtri uitia q̃ ſatis puto
uobis eẽ nota:nullum tamen atrocius frequẽtius ut in eo exardeſcit uitiũ q̃ ꝙ neq; ulla fides:neq; charitas
neq; dicti:factiq; cõſtãtia ſibi ineſt:ſed ſũma infidelitas tã in ſupiores q̃ in pares & amicos extitit ſemper.
¶ Crudeliter. Exemplum erit Moueor patres conſcripti & grauius q̃ uel ætas mea uel cõſuetudo ferat per
turbor quũ aduerſarii mei q̃dã incredibilis ihũanitas & ĩpia ĩ miſerrimũ queq; Crudelitas mentem ſubiit:
Qui nedũ ulla moueẽ miſericordia ſup afflictos & calãitoſos hoies:ſed eorũ ſanguĩe atq; ſuppliciis ñ ſatis
ſatiari põt. Cõfidẽter. Exẽplũ ẽ ſemper ea iudices nr̃i fuit aduerſarii cõſuetudo ut q̃cq̃d ei collibuiſſet totũ
id ẽt licere ſibi crederet hic ẽ ꝙ temerario quodã auſu & ĩproba ſpe dictis ac factis ĩ optimũ quẽq; & ĩno
centẽ uirũ inuectus eſt pluries niſi igiẽ iuſticia ur̃a freno adhibito tẽpereẽ mihi creditæ iudices tantã ſibi
aſſumet arogantiam ut ueſtrũ q̃ſquã uix ferre poſſit. ¶ Malicioſe exemplũ eriẽ. cũ multa ſint iudices q̃ ab
aduerſario meo facta digna uideri poſſint uenia:illud mihi ur̃ ĩ primis cõſiderandũ potius q̃ mente quoue
animo geſta ſint:q̃ q̃d actũ fuerit:Nemini ꝑfecto ur̃um iudices dubiũ eſſe dẽt. q̃ malicioſe & ꝑperam cæteris
in rebus ſeſe geſſerit. Cũ ẽt in illis q̃ apud alios & dcẽ & hitæ ſũt honeſte prauo & iniquo ſp ſit uſus inge-
nio. flagitioſe Exẽplum erit & ſi maiores nr̃i iudices grauis pœnas in eos excogitauerũt q̃ aliquod ſcelus
aut ĩprobe factũ cõmiſſerunt. Singularia tñ & exq̃ſita ſupplicia reliquerũt aduerſus eos quorũ ſcelera mul
tis flagitiũ attullerunt. Cũ itaq; aduerſarius meus ſic uixerit ut oĩs eius nõ ſolũ ſibi turpis & infamis uita
ſit:uerũ ẽt ciuibus noſtris flagitioſa. Videte quo aĩo q̃ ſeueritate uti in eũ uobis cõueniat flagitioſe flagitiũ
more militari dr̃ res flagitatõe hoc ẽ increpatione digna:ut Dona. in eu. Si ui : Exẽplũ erit Quãuis iudi
ces ea ſit aduerſarii mei uis & mẽbrorũ firmitas q̃ cæteris ꝑſtet:tñ abuti hoc naturæ bñficio & ĩ bonorũ ꝑ
niciẽ cõuertere mĩme cõueniebat. Cũ itaq; maius poſuerit in uiribus q̃ ĩ æq̃tate ꝑſidiũ: Vr̃m erit iudices
ne iniuſtiſſima uiolentia ſua cãm meã opprimat. ¶ Si potentiã Exẽplũ erit Maxĩe uellẽ iudices ut aduerſa
rius meus ea modeſtia eſſet ut plus æquitatem & noſtrorum maiorum leges poſſe crederet. q̃ ĩmoderatã
& imẽſam eius potẽtiam. Sed cum neq; ulla iuſtitiæ reuerentia neq; pietas neq; reſpectus honeſti moueat

cũ:illd mihi uĩ:ꝙ ñ iure ſed metu potẽtiæ ſuæ ſibi uelit oẽs ſubmiſſos eẽ.Factioñẽ.i.ↄiuratioñẽ & maloꝝ conſenſum.Exemplũ erit.Niſi iudices aduerſarii mei factiones nĩa iuſtitia ↄprimatis:plane cerno optimã cãm meã opꝓſſum iri.Video.nãq; lõge magis ea multitudie eũ ↄfidere:q̃ neſaria cõiuratõe ſe cũ iãdiu eõ ucit:q̃ iuſticia & eqtate.Diuitias:exẽplũ erit:ñ ↄuẽibat iudices aduerſariũ meũ diuitiaꝝ ſuaꝝ magnitudie ſic inflari atq; tolli:ut plus ſpei crederet i auro atq; argẽto poſitũ eẽ.q̃ i legibus & iſtitutis maioru nĩorũ.

⸿ Incõtinẽtiã:exẽplũ erit:Si aliqñ ꝓ nĩa rep.iudices.Aduerſariꝰmeꝰ impatiẽtia atq; impetu aĩ bñ ſit:uſus illud tñ decebat:ſiue id cõſilio ſiue fortuna ut potius reor bene ceſſerit:nolle hãc iuã iracũdiã & aĩ furorẽ a militari cõſuetudine in ciuiles cãs trãſferre:& hac ſua icõtinẽtia uelle iuſtas bonorũ ciuiũ cãs oppreſſas eſſe.Nobilitatem:Solet per ſæpe iudices aduerſarius meus ꝑclara maiorum ſuorũ geſta & egregias imagi nes numero & magnitudine cæteris cõparare:q̃ & ſi nobilitatem ſuã pluribꝰ & maximis urbis nĩæ prici pibus fortaſſe nõ iniuria ꝑferẽda cẽſeat tñ illud eũ arbitrari cõueniẽs eſt:ut nõ oĩa nobilitati:ſed pleraq; iuſticiæ & æqtati ſubiecta eſſe cõ fiteaẽ.Verũ cũ ipſe ſibi pſuadeat oĩa ſplendori ſuo concedenda. Veſtrũ eſt iudices aduerſus ambitionem ſuã leges & iura defendere.Cliẽtelas.Exẽplũ erit. Magnæ ſibi ducit glo ria: meus aduerſarius iudices ꝙ nemo ſit hac i nĩa ciuitate & opulentiſſima & florẽtiſſima:q̃ ex mũicipiis italie plures in cliẽtelã aſſumpſerit:eo fit:ut nemiñẽ ferre æquo poſſit aio:qui ſuũ ius tueri uelit.Cum ar bitretur uos ipſos & leges & iura ſibi hoc ipſo dẽre ſubiiceẽ.Hoſpiciũ.Exẽplũ erit cõfiteat iudices neceſſe eſt:illud uerũ eſſe:ꝙ ſæpe nũero gloriari ſolet:& ſe extollere aduerſarius meꝰ ſp domũ ſuam primis urbis noſtræ atq; totius italie pricipibus hoſpitio patuiſſe:q̃ res ſibi dat aĩos:& ipatiẽtẽ reddit:ut in ius uoceẽ. tum uel metu uel gĩa uel ſuoꝝ hoſpitiũ leges ueſtras oportere largiri ſuæ libidini uos arbitreẽ.Sodalitatẽ Exemplũ erit.Et ſi nemini ciuiũ nĩoꝝ iudices plures aut magis fidos ſodales adeſſe:q̃ ſibi meꝰglorieẽ ad uerſarius:nõ tñ ideo decet uelle quemquã iniuria opꝓſſum eẽ & plꝰ ꝑſidii i ea ſodalitate:q̃ ſibi cũ pluribꝰ ineſt q̃ in rigore iuris credere poſitũ eẽ.Sodales ãt ut feſtus ait:dicti ſũt:ꝙ una ſederẽt & cẽnt:uel ꝙ ex ſuo datis ueſci ſoliti ſint.uel ꝙ iter ſe inuicẽ ſuadereẽ:qđ utile eẽt.⸿ Affinitates exẽplũ erit:Aiaduerti iudices aduerſariũ meũ nõ pp ſe audere mihi obeſſe:ueꝝ ꝓpter affinitates pricipiũ q̃s ut optĩe noſcitis nõ ad ſalu tẽ bonoꝝ ſed in pniciẽ potiꝰ traxit.Itaq; nõ dẽtis id iudices pati ut reſpectu affinitatis uxoris cæterarũq; nobilium urbis nĩæ matronarũ.qbus ſp fortũatꝰ fuit:i hac libera ciuitate uellit ſibi & leges & iura cedeẽ.

In contẽptioñẽ adducemus ſi inertiam:igna uam:deſidiam:luxuriam aduerſarioꝝ ꝓfere mus.Ab auditorũ perſona beniuolentia col ligetur:& ſi res coꝝ fortiter:ſapiẽter mãſue te: magnificæ iudicatas ꝓferimus: & ſi quæ de his extimatio:& quæ iudícii expectatio ſit aperiemus.A rebus ipſis beniuolũ:auditorẽ efficiemus:ſi noſtram cauſam laudãdo extol lemus:& aduerſariorũ ꝑ contentioñẽ depri memus.Deiceps inſinuatiõe aperiẽdum eſt.

⸿ FRAN.Si inertiam:hæc contemni faciunt a no bis hoĩes ſi inertes:ſi ignaui:ſi deſides ſũt inertia eius

Iners Ignauꝰ eſt:q;nullã nouit artẽ:ignauus eſt q̃ pẽitus abhorrẽs a labore ẽt ſi nouit artẽ nõ tñ exerceet:neq; in ea ẽ pſe uerãs:uñ & ignauus dici putaẽ ꝙ nõ ſit nauus:ſcimꝰ .n.nauũ ſignificare ſtrenuũ & diligẽtẽ uñ nauare uer

Deſes bũ.⸿ Deſidiã:deſes:is ẽ q ſubterfugit laborẽ. Vñ de ſidioſus hõ:& deſidioſũ ſtudiũ. Sedeẽ ocioſũ eẽ ſigni ficat:de ñ auget.Lẽtitudo q̃dã eſt deſidia & ociũ imo dicũ inertiã & ignauiã pompeianis obiicit militibus apud lucanũ Cæſar his uerbis. Nec ſanguine multo ſpẽ mũdi petitis grais delecta iuuẽtus Gymnaſiis de erit ſtudioq; ignaua paleſtræ: & uix arma ferens:idẽ obiicit Ci.regis deiotari accuſatoribus dicens:ſed añ q̃ de accuſatione ipa dico:de accuſatorũ ſpe pauca di cã q cũ uideanẽ nõ igenio neq; uſiti atq; exercitatiõe rerũ ualere tñ ad hãc cãm non ſine aliq̃ ſpe & cogita tione uenerũt:itẽ lucanꝰ i cæſaris pſona ſic in cõtẽptione põpeiũ adducit:ueniat lõga dux pace ſolutꝰ mi lite cũ ſubito pteſq; in bella togatæ:Marcelluſq; loquax & noĩa uana: Catõis ignauia.n.q̃dã petulantiãq;

luxuria aduerſariorũ ſignificat.⸿ Luxuriã:ꝑ hãc oẽm itelligimus apparatũ ſupfluũ ſiue ſit i uictu:ſiue i ueſtitu:ne credas fortaſſe de uenereis rebus tm̃ dici.Ci.in orõne ꝓ ſexto Roſio luxuriã obiiciẽs aduerſario in cõtẽ ptionẽ adducit dicens:ſeſe hoc incolumi nõ arbitraẽ huius inocẽtis pĩmõiũ tã amplũ & copioſum poſſe obtinere dãnato & eiecto ſperat ſe poſſe qđ adeptus ẽ ꝑ ſcelus:id ꝑ luxuriã effundere & conſumere.⸿ Ab

Ab audi toꝝ ꝑ ſona auditorũ pſona docet quo pacto colligi ab auditoribus beniuolẽtia debeat.nã iudicẽ cõciliare nobis con uenit ut qntilianus ait nõ tm̃ laudando eũ qđ fieri cũ mõ dẽt:ne aſſentari apte uideamur. Et hoc eſt ptim utriq; cõe:ſed laudẽ eius ad utilitatẽ nĩæ cãæ trahẽdo:ut allegẽius ꝓ hõeſtis dignitatẽ illi illæſam ſuã:ꝓ hũinibus iuſticiã ꝓ infœlicibus miam pro læſis ſeueritatẽ.⸿ Fortiter:ps hõeſti fortitudo ẽ piculoꝝ ſuſce ptio & laborũ ppeſſio:ut a cicerone diffiniẽ:Is ãt fortiter iudicat q nõ ꝓce nõ ꝑcio:nõ minis:a recto auo

Fortiẽ cari põt.Sapiẽter prudẽter nã ad prudẽtiã referẽ ſapĩa hoc loco.⸿ Mãſuetæ:& magnifice fortitudinis.ps

Sapienẽ ẽ.⸿ Magnificẽtia & rerũ magnarũ & excelſarũ cũ aĩ ampla q̃dã & ſplẽdida ꝓpoſitione cogitatio:atq;ꝰad

Manſue te miniſtratio a cicerone diffiniẽ:mãſuetudo uero eadẽ eſt q̃ clemẽtia tpantiæ ps ꝑ quã aĩ temere in odiũ ali cuius-iuectionis cõcitati comitate retineñẽ frequẽs uero beniuolẽtiæ captatio ẽ cũ fortiter ſapienter:ma gnifice manſuete:a iudicibus ſp añ iudicatũ dicimus.Quæ de iis exiſtimatio ſit:ſi de illis oẽs recte ſentire dixerimus uiros bonos:integros iuſtoſq; haberi.nã exiſtimatio bona eſt opĩo quæ nobis de aliquo eſt ſe, ciſſe qđ hic ꝑcipit ꝓ milone uĩ cicero cũ ait in iudicio uĩo & in eo cõcilio in quo ex cũctis ordinibus am

Exiſti matio pliſſimi uiri iudicarẽt nũq̃ exiſtimaui ſpẽ illã eẽ habituros milonis inimicos:ad eius nõ ſalutem mõ extin guẽdã ſed & gloriã per tales uiros infringendã his uerbis q̃ iudiciũ exiſtimatio ſic oſtendit cum ex oibus

ordinib⁹ lectos eſſe dicat:ſimul & q̄ iudicii ſit expectatio inuit.cū dicit ſe nūq̄ exiſtimaſſe:ut p tales uiro⁹
q̄lem te iam antea populo romano ꝓbuiſti:cum huic qōni iudex ꝓeſſes:talē re & nobis & populo ro. hoc
tpe in ptias:quāta multitudo hominū conuenerit ad hoc iudiciū uides : q̄ ſit oīum expectatio mortaliū q̄ A reb⁹
cupiditas ut acria ac ſeuera iudicia fiāt itelligis.⸿A rebus:docet nūc quo pacto ab auditorib⁹ p res ipſas ipſis
colligi beniuolētia poſſit:& fieri tūc dicit cū cām nr̄am laudamus:ꝙ honeſtū ſit:ꝙ utilis aduerſariorū ue
ro deprimimus ꝙ iniq̄ & in honeſta:utrūq̄ p milone dicēs cicero fecit:cū cām ſuā extulit:aduerſariorum
uero nō mediocriter extenuauit.cū.n.ſe defēdere oñdit:qui ipſis iudicibus ſaluti fuiſſet:ꝙ nefariū & pni
tioſū ciuē ſubſtuliſſet:aduerſariorū āt cām deterrimā eſſe demōſtrauit:q audacia teliſq̄ illius oppugnare
uitā tētauerit q ſuū pro rep.caput ſæpe obiecerit:in prefatione quando pñtis operis cām ſuā cōmendauit
ꝙ nō ſpe quæſtus aut gloriæ ueniſſet ad ſcribendum . Aduerſariorum de preſit qui ne parum multa ſciſſe
uiderentur ea conquiſierant:quæ nihil ad propoſitum attinebantur:ars difficilior cognitu uideretur.
ℭANTO.⸿Si iertiā exēplū erit ſi ſatis æquo aīo ferr̄ ualeo iudices uitā aduerſarii mei.q ſuā iertiā uult ab ignauia
apud uos iudicati īduſtriā & hoc ipſo moderatior cē & magis iuſtus cēſeri exoptat.Sed qs ē q hūc hoiem
cuius aīus nō ſolū ab hōeſtis artib⁹atq̄ diſciplinis abhorruit ſed ēt ab illis actiōib⁹qs uulgares & mechani a dſidio
cas uocamus nō ſpnat.atq̄ cōtēnat?Ignauiā:exēplū erit.Q uis uſm ē iudices q aduerſariū meū nō cōtēnat
atq̄ oborreat quū ſe ad ignauiā & ſecordiā ſuā retulerit?adeo qdē eſt hebeti & tardo īgenio ut nec ſtudiis A luxuria
nec ullis ꝓceptiōibus quoꝝ ſibi maxima ſp copia fuit ī ulla re unq̄ honeſta liberoq̄ hoīe digna qcq̄ ꝓfece
rit.⸿Deſidiā:Exēplū erit.Cū multa ſint ī hac uita iudices q̄ uel cōſuetudo ciuitatis uel reſpectus uirtutis
repꝛehendēda faciat:illud certe nō ſolū repꝛhēſione uerūtamē multa potius īdignatiōe atq̄ cōtēptu dignū ui
deri debet ꝙ maxime in aduerſario meo ſcimus oēs uiguiſſe.Q ui cū ab ineunte ætate plurimis atq̄ hone
ſtis eruditus artib⁹ fuerit adeo deſidiæ & corpi deditus ſit ut totus ocio marceat:totq̄ labores:atq̄ uigiliæ
a primis uſq̄ annis ſuſceptæ plane oēs in caſum abſumptæ ſint ita ut aliq̄to melius fuerit uūq̄ pcepiſſe ſtu
dia q̄ ꝓcepta nunq̄ repetere.⸿Luxuriā:Exēplū eſt ſi antea iudices qualis aduerſarii mei uita extiterit urbis
ignotū fuit:me dicēte nūc primū:diſceris:Sic.n.uitā eius uſq̄ ab ānis adoleſcētiæ:īſtituit ut oī muliere īſa
mi uulgatior :ac magis ipudicus fuerit:nihil.eni ſibi turpe qd ei dbuerit credidit.Q uare iudices cōſidera
te quā uos deceat hunc in iudicio admittere q̄ nihil non turpiſſimū atq̄ infame ſemp in ſeipſum admiſit.

ℭDe tribus temporibus.

TRía ſunt tpa quæ diligēter ſūt
cōſiderāda:in quibus pricipio
uti nō poſſumus. Aut cū tur
pem cām habem⁹ hoc eſt : cū
ipā res aīum auditoris a nobis
alienat aut cum aīus auditoris perſuaſus ui
deē eſſe ab his:qui ante cōtra dixerūt:aut
cū defeſſus ē eos audiēdo : q ante dixerūt.

ℭFRAN.⸿Tria ſunt tpa exordiū cicero ī duas diui
ſit pres pricipiū & īſinuationē:de pricipio dictū eſt:de
inſinuatiōe dicere incipit tria aūt poſſe tpa incidere di
cit qbus inſinuatione utendū eſt aut cum turpis cā fue
rit:aut pſuaſi auditores aut cū defeſſi:q̄ cum acciderint
qcqd aperte per principium fit:diſſimulatione & occul
tatione quadam faciendum eſt.⸿Principio : per quod
apertæ beniuolētia colligitur.Conſideranda:ne fruſtra
dicat & obſit potius illi pro quo q̄ proſit. ⸿Turpē cau
ſam:ut ſi paricidā defendamus cōtra uirū forrē aut pro
illo dicamus:qui parēti manus iniecerit aut furtum pe
culatūue comiſerit.⸿Aut cum aīus auditoris perſuaſus
eſſe uiꝛ cū aduerſariis nr̄is fidem ꝓſtitiſſe iudices uidenꝛ
nam maxima tunc q̄ aīo cōceperint euellere difficultas
eſt ideoq̄ ad cauſam artificio deſcēdere oportet.⸿Aut
cū defeſſus:cū lōga eius qui ante nos dixit ōrone ſic defatigatus auditor erit ut nihil tam honeſtum affer
ri poſſit qd equo aīo audire uelit.⸿Si cauſa turpitudinē habebit:quō in cā turpi exordiēdum ſic oſtendit.

ℭDe beniuolentia ab auditorum perſona T i.xi.

ℭANTO.⸿Fortiter:Exēplū erit.Q uū ueſtrā iudices inferēdis ſentētiis cōſtātiam atq̄ fortitudinē con
ſidero:nihil eſt ꝙ meoꝝ timeā aduerſarioꝝ uim aut minas.Soleo ſæpe añ oculos ponere & crebris idipm
referre ſermonibus q̄ forti fueritis aīo aduerſus eos qui magnitudine ſuæ potētiæ ueſtra cōati ſunt iudicia
ſubuertere.⸿Sapiēter exemplū erit.Nihil eſt iudices ꝙ meæ diffidā cāæ cū mihi occurrit apud quos agiꝛ
de hac ipſa re p qua mihi ſumma eſt cū aduerſario meo cōtrouerſia.Cū.n.cōſidero ſingularē prudentiā &
in oībus rebus agendis curā atq̄ ſtudiū uſm qd eſſe pōt uel tā arduū uel difficile qd ueſtræ nō ſit.Sapiētiæ
planū ac pfacile?Veſtræ quidē hac in nr̄a ciuitate.Sentētiæ ita & pbatæ ſunt & laudatæ ut neq̄ maiori in
genio nec attētiori ſolertia quicq̄ agi potuerit.⸿Māſuete exemplū eſt.Et in multa ſunt iudices q̄ uſm poſ
ſint in hac ipſa cā perturbare aīum tāta tñ ſemp fuit in ſententiis ferēdis ueſtra.Modeſtia ut nec odio neq̄
gratiæ cōtra ius & equitatē locus unq̄ apud uos ullus fuerit bñ.itaq̄ meæ cōſultū eſſe cāæ nō iniuria conſi
do.⸿Magnifice:Exemplū eſt.Q uāq̄ plurima ſunt iudices q̄ in uris ſpectare ſentētiis & admirari ſoleā ni
hil tñ eſt qd maiori laude & ueneratione dignū ducā q̄ ueſtrā illā ſingularem in rebus pficiendis. Magnifi
centiā.Minime igiꝛ cui q̄ mirū eſſe debet ſi populus ipſe in oībus ad rempu.Pertinētibus ꝓcipuo quodā fa
uore atq̄ ſtudio ſpectatā & admirabilē iuſticiā ueſtrā ſemp pſecutus fuerit.Exiſtimatio.i.iudiciū. Exēplū
erit.Bono & optio qdē Ciuitas nr̄a pēdet iudicio.Cū ſciamus tali igenio uos eſſe ꝓditos ut nullius timea
tis iniurias nullius inimicitias.Nullū deniq̄ impetū improboꝝ hoium q aīum ueſtrū ab officio deterreāt.
⸿Expectatio:Exēplū eſt.Cū h ita ſit iudices ut oīb⁹ iuſticiā & eqtatē ꝓuaueritis nulla icidit dubitatio itet.
Ciues qui hūc ꝓſtātē adoleſcentē abſoluatis q quidē ab īprobis accuſator ſolū uti cū pr̄nis bonis expoliēt.

¶ De beniuolentia ab rebus ipſis. Titu. xii.

¶ Si noſtrā cām laudādo extollem⁹. Aduerſariorū p cōtēptionē deprimem⁹. Exēplū erit niſi cā mea iudi
Cōtēdo ces talis eſſet ut ſatis ipſa p ſe apud uos poraret plurib⁹ uerbis ac maiori ſtudio uterer. Sed cū nihil ſit qd
cōparo magis ad rē uel publicā uel priuatā ptineat ꝙ hoc ipm de quo nūc ſum actur⁹: qd eſt ꝙ tā neceſſitate atq; honeſte rei diffidere debeā cū pſertim ea ſit aduerſarii mei cā ꝙ ſi apud uos accepta fuerit: plurimum detrimēti patriæ & bonis uiris pniciē allatura ſit! Per cōtēptionē: id aliqui legunt per contemptionem. i. comparationem. Contendo enim ut aiunt quandoq; comparo ſignificat. Placet autem utrunq;.

¶ De inſinuatione. Titu. xiii.

¶ Quib⁹ pricipio uti nō poſſumus. Quo pacto pricipiū & īſinuatio differāt ſupi⁹ patuit Tit. vi. de exordio. ¶ Diligēter attēt⁹ hic reddit herēni⁹. Aium auditoris a nobis aliēat. i. cū materia ñ placet auditori. ut puta dānat caſtitatē apud uitū pbū: uel luxuriā approbat caſta uiro aut laudare cōtinētiā ipudico: tūc. n. auditoris aius alienat Turpis āt cā bifariā eſſe pt. ¶ Aut reſpectu ipſi⁹ materia Aut reſpectu auditoris. uñ ſi cōtinētiā iniquo laudes reſpectu auditoris Turpis cā dr: Hic Victorin⁹ ait ꝙ duob⁹ modis cā cōtrahit turpitudinē: Aut. n. res turpis ē aut pſona. Si pſōa turpis fuerit aut aliū hoiem ſubiicies q amat aut rē p pſōa. Deide ſi res turpis fuerit aut aliā rē ꝙ hōeſta ē ſubiicies aut rē p hoie &c. Perſuaſus mot⁹ ad credēdū.

Si cauſa turpitudinē habebit: exordiri poterimus his rōibus hominem non rem: rem nō hominem expectari oportere: nō placere nobis ipſis quæ facta dicantur ab aduerſariis & eſſe indigna: aut nefaria. Deinde cum rem

Hoīem nō rem ¶ FRAN. ¶ Hoīcm nō rē: hoc facimus: ſi is p quo dicimus eiuſmodi uir fuerit: ut pfuerit ſuperiori tpe & iprimis utilis reipu. extiterit: qd ut aptius intelligatur exemplo opus eſt. M. Maulius cum galli capitoliū obſiderēt: quo uniuerſi cōfugerāt q genere arma poterāt. ſolus gallis ſcalis muros aſcēdentibus ſe obiecit: ſolus pene tellis & clypeo a muris quos iā tenebāt detruſit: ſolus qd ſuparet reip. ſeruauit: poſtea eiectis e ciuitate gallis & ad unum a camillo trucidatis. p teferri ſibi iniquo aio Camillū ferēs q ſecundus urbis conditor hēbat: malis artibus quē bonis nō poterat ſuperare tentauit: & largitione populū romanū corrūpere incepit: cūq; iter ad regnū affectare manifeſtiſſime cognoſceret. affectati regni crie accuſat. q cū defenderet hoiem diceret non rem ſpectari oportere. hoc mō qs affectati regni crie inſimulat Maulius q capitoliū defendit: q gallos ab arce repulit q e muris detruſit: qui rep. ſeruauit id ſi ita eſſet certe nec mihi nunc cuiꝙ bono pbari poſſet: cū libertatē tollere cogitaſſe: q un⁹ eſt fecerit ne libertas & ciuitas penitus interirent: deinde cū rem diu auxiſſet ad cām deſcenderet & Mauliū ipm bñ de patria & omnibus ciuibus meritum non maliuolorum calūnias & iniquiſſimā accuſationum falſumq; crimen ſpectari diceret oportere ſed illud occurrit cur ī turpi cā exordiri dicens: duo tm̄ pcipiat
Homo p hoīe ſeruāda cū ad rem ipſam inſinuamur: ut rē nō hominē: aut hominē nō rē ſpectari dicamus oportere: cū in rhetoricis de inuētione: ſic præcipiat ſi cauſæ turpitudo contrahet offenſionē: aut p eo hoie ī quo offendi
Res p re tur alium hominē q diligitur interponi oportet: aut p re in qua offendit aliam rem: ꝙ probetur: aut p re hominē: aut pro homine rem: minime mirū eſſe rñdeo: qm̄ & ſi accidit hominē pro homine rem pro re ponere frequentius tñ in iudiciali genere: cāæ rem pro homine & hominem pro re ponere contigit. Quintilianus quoq; duo tātum dixit eſſe in cauſa turpi: ad quæ refugiamus: ut cū cā laboram⁹ pſona ſubueniat cū pſona cauſa cæterū nōnunꝙ p homine homo ſubiicit. uictus & pſtratus ab ænea apud Virgilium tur
Res p homine nus: qm̄ ipſe erat inuiſus ſic mouet inimicū tētat: miſeret te: ſi ꝙ parētis tāgere cura pt oro fuit & tibi talis Anchiſes genitor dauni miſerere ſenectæ: res ēt pro re affectet: ut ſi uir fortis adulterii accuſet: ſic p eo dicēs exordiri poteris: noſtris iudices ꝙ uitiis ſine nēo naſcit. & ꝙ optim⁹ ille ē q urgetur minimis. ego mehercule ut non inficias eo: non ſolum maximis ſuppliciis dignos illos eſſe q ōis generis corrupti uitiis: nihil quo ſe ab illis uēdicēt uirtutis habēt: ſic illos q uirtute pſtāt: & ſi aliqd aliqñ appeat uitii ī qd magni ēt & prudentis uiri ſæpe incidunt q homines ſunt: æquo aio tolerādos cēſeo: ſemp. n. quod utilius maiuſq; eſt tum in rebus tum in hominibus ſpectari conueniens eſt. qd ſi ægregiæ uiri huius pro quo pauca dicturus accedo: fortitudinis rōnem aduerſarii habere uoluiſſent: nunꝙ tā atrociter ī eius icōtinētiā quā tñ nullam eſſe aut pexignā uobis patefaciā iuecti cēnt: exēpli gr̄a lex ē ut ei q fortiter fecerit: & hoſtes repulerit ſtatua ī medio foro pōat: leuo fortiter facit obſidiōe liberat patriā: ſtatuā ſibi ī foro pōi poſtulat itur pis cā eſt rōne pſonæ: Res p pſona ſuccurrit: & qd fecerit intuendū dicimus: nō qs p lētulo aut cetego dicat quorum uterq; in patriam coniurauit: cum catilina ſpectandum in utroq; maiorū dicet ſplendorem & generis nobilitatem p philoſophi: item aut iperatores ī adulterio dephēſi pſona uirt⁹ egregia ſuccurret. Non placet nobis qd in formiōe Terētius obſeruauit cū adoleſcēs ſic ait: ſi ē patruā culpa ut antipho ī ſe admiſerit: ex ꝙ re minus aut famæ foret: aut rei tpans nō cām dicā: qn ꝙ merit⁹ ſit ferat ſed ſiqs forte malitia ſua fretus: inſidias noſtræ fecit adoleſcētiæ ac uicit nr̄a culpa ē. an iudicū illorū: q ſæpe pp inuidiā adimūt diuiti: & pp minimā addūt paupi: in q orōne nō placere ſibi ꝙ acta ſint adoleſcēs dicit & deide pedetētī ad cām ꝙ turpis erat defēdēdā accedit: accuſabat āt ꝙ pr̄e iſcio uxorē duxiſſet: ī iudices igit q coegerūt culpā refūdit: & cicero ī orōe p ſexto roſcio: ñ placet ſibi dicit ꝙ ab aduerſario obiicerēt: cūq; obiectū crimē auxiſſet: nihil a roſcio ſimile factū oñdit: dicēs ꝙ ſi aut cā criminis: aut fci ſuſpitio: aut ꝗlibet dēiq; uel mīma res repiet: quā ob rē uideant illi aduerſarii. ſ. ñ nihil ī deferēdo noie ſecuti: poſtrēo ſi pter eā pdā ꝙ dixi qcꝙ aliud cāæ iueneritis: ñ recuſam⁹ qn illor̄ libidini. Sex. roſcii uita d dat: ſin aliū agit nihil: niſi ut iis neqd dſit: qb⁹ ſatis ē nihil: ſi b ſolū hoc tpe pugnat ut ad illā opimā pclarāq; pdā dānatio ſex. roſcii ue

lut eumol⁹ accedat.nõ ut cũ multa idigna:tũ uel hoc idigniſſimũ ẽ:uos idõeos hitos ꝑ quoꝝ ſnias ſuſq; iu rãdũ.id aſſeqnẽ:ꝙ antea ipſi ſcelere:& ferro aſſeq cõſueuerũt idẽ & ꝑ.L.mure fecit ãbitus accuſato his uerbis.Nã ꝙ de ãbitu legẽ tuli certe ita tuli:ut eã q̃ mihimet ipſi iã pridẽ tulerã de ciuiũ ꝑiculis defẽdẽdis ñ abrogarẽ:&.n.ſi largitionẽ factã eẽ cõfiterer:idq; recte fcm̃ eſſe defenderẽ facerẽ iprobe:ẽt ſi alius legem tuliſſet:cũ uero nihil cõmiſſũ cõtra legẽ eẽ defendã:qd ẽ ꝙ meã defenſionẽ latio legis ipediãt idigna:& ipſis q̃ feceſint & aliis.⁋ Et nefaria:abominabilia cõtra leges hũanas & diuinas nefariũ dr̃:eſſe ãt nefarius exiſtimaẽ:cui⁹ tale tm̃ ꝑ ſcelus ẽ ne ferre ꝙ expiari poſſe credaẽ auxerim⁹ ãplificauerim⁹:qd i ſupioꝛib⁹ Ci.exẽplis p₃:ubi ille obiectũ ab aduerſario crimẽ ãplificat:& clã deide ab eo quẽ defendit nihil tale fcm̃ oñdit.

⁋ ANT.Turpi hẽbit:Tũc cã turpitudis hr̃e itelligiẽ ul'quũ ꝑ ſe turpis ẽ ut dixius uel quũ auditori ñ placet illã audir̃ ẽt ſi hõeſta eẽt.Hoiem ñ re:Idẽ Ci.li.1.rh.de iſinuatõe quoq; memit:atq; ꝙ ſi cãæ turpitudo cõtrahet offenſionẽ aut ꝑ eo hoie i quo offẽdiẽ aliũ hoiem q̃ diligit iterpõi op₃: Aut ꝑ re in q̃ offendiẽ aliã rẽ q̃ ꝓbeẽ.Aut ꝑ re hoiem.Aut ꝑ hoie rẽ.Aut ab eo ꝙ oderit ad id ꝙ aius auditoris diligit traducaẽ &c.Exẽpiũ iſinuatõis ponẽdo hoiem ꝑ hoie:erit hmõi.Neminẽ ur̃m fugit iudices q̃ta nr̃a₃ i rẽp.ſupioꝝ aphricãi merita extẽt i hũcuſq; diẽ:q tã & ſi celebres triũphos uelut imortale qddã uirtutis ſuæ ꝑmiũ duxerit nũq̃ tñ eã laudẽ diuis tãti uiri meritis æq̃ cẽſebo.quo circa mea qdẽ ſnia ſuis hñda poſteris & referẽda erit grã q̃ diu i hora pulcherrio ac florẽti ipio maxia uiri h⁹ tenem⁹ & ſentim⁹ bñficia.Cũ itaq; Tiberiũ gracchũ aphricãi ex filia nepotẽ tãq̃ ſeditioſum qdã accuſauerit & euerteẽ penit⁹ cõati fuerit.Aut meritꝰ ſaltẽ abſoluẽdũ eẽſemus.⁋ Rẽ ꝑ re:Verres triũphauerat de dacis:ꝑtor poſtea i ſicilia ,turpiſſime ſe geſſit hic multis crimibus accuſat⁹ eſt.In defenſionẽ ãt ei⁹ traheẽ exordiũ ab re grata:quã cõtra dacas geſſerat. Exẽplũ itaq; tale erit.Crebras dacaꝝ rebelliões q̃ ꝓximis ãnis fuere Neminẽ ur̃um iudices ignorare arbitror.Nec ullus erat q ſe contra imanes barbaros romanã expeditionẽ ducere ꝓfitereẽ Cũ unuſqſq; graue bellũ id arbitrareẽ huic tñ ꝑiculo ac labori ſe ducẽ uerres obtulit . quare infrenã gentẽ magna cũ uirtute fudit:ac nr̃o tãdẽ ipio ſubegit hæc ſũt iudices ꝓclara Vertis geſta:q uos admonere debent quotiẽs de criminibus eius dr̃ nõ tm̃ ꝑñte q̃tũ ante actã & ſuperiorẽ uitã iſpicere oporteẽ.Cũ ꝑſertim illa uobis notiſſima hæc uero ꝑ maliuolos hoies & iuidos falſa ſint.⁋ Hoiem ñ rẽ.Exẽplũ erit.a.C.Mario q accuſat⁹ repetũdarũ ſic exordiẽdo defẽdit.poterit.Ampliſſima uirt⁹.C.Marii & clariſſima reꝝ geſtaꝝ gloria eouſq; creuit ut cũ finib⁹ romani imperii fere termineẽ.Q uar̃ iudices iniquũ uobis & idignũ uideri dẽat tãtã claritatẽ ſuſpitiõe obiecti crimis obſcurari.⁋ Rẽ nõ hoiem Exẽplũ erit hmõi pirrh⁹ epyrota cõtra romãos tarentinus fauebat.Eius medicus democares rõanos petiit pollicens pyrrho ſe uenenũ daturũ ſi romanis rẽ gratã faceret.Romãi ãt illũ captiuũ remiſere ad pyrrhũ.q de re duct⁹ ẽ ad ſuppliciũ.Res ipſa reſpectu auditoris.i.ipſius pyrrhi turpitudinẽ hẽt poterit tñ orator ita exordiri. Cũ nulla i ꝓditores hñda ſit miſericordia magnifice pyrrhe nõ negabo Deocarẽ tibi uenenũ paturũ oĩ ſupplicio eẽ digniſſimũ:Sed cũ medicinæ peritiſſimus ſit & phiæ oiq; bõarũ artiũ ſcia erudit⁹ curãdũ ẽ a te pyrrhe ne tot bõæ artes depereãt. Itaq; nõ hoi ſed eius doctriæ ignoſcẽdũ ur̃.Nõ placere nobis.Exẽplũ ſumiẽ ab morte aiacis i defenſionẽ ulyſſis.Res idigna iudices & ꝑſus nefãda ẽ:q̃ aduerſari⁹ me⁹ dieb⁹ ꝓximis cõmiſſam dicit.Q uis.n.ferre poſſit uirũ fortiſſimũ atq; itegerrimũ aiacẽ dolo & ꝓditiõe iterfectũ eẽ.Q uis ſatis ſupplicii poſſet excogitar̃ illi q clariſſimũ græciæ lumẽ tã crudeliẽ extixiſſet.Illud ãt optarẽ iudices ne dolor ac ira illi⁹ cædeſũpta magis ꝯ iudiciũ q̃ æq̃tas r̃geret.aut ne ſtudio ulciſcẽdi pœnã inocẽs ſubiret nihil.n.ambigo ulyſſẽ tã lõge ab hoc abeẽ maleficio ut nihil magis ueꝝ dici poſſit.qd niſi certis & aptiſſimis rõib⁹ uobis oñdo oẽm pro ipſo pati pœnam ac ſupplicium non recuſabo.Nefaria nefandum eſt non fandum

Nepos ex filia
Rẽ ꝑ re
Hoiem nõ rem
Rẽ nõ hoiem
Democares

diu auxerimus nihil ſimile a nobis factũ eſſe oſtendemus aut aliquorum iudicium de ſimili cauſa aut de eadẽ:aut de minori: aut de maiori proferemus.Deinde ad noſtram cauſam pedetentim accedemus & ſimilitudinem conferemus item ſi negabimus nos de aduerſariis: aut de aliqua re eorum dicturos & tamẽ occulte dicemus interiectione uerborum.

⁋ FRAN.⁋ Aut aliquoꝝ iudiciũ de ſimili cã.Locus cõparatiuus diciẽ quotiens comparationibus utimur uel ꝑ idẽ aut ſimile uel ꝑ minus ad maius & contra maius ad minus iudicata.maiorũ ꝓferẽtes:& iudiciũ de ſimili re factã oñdiſſe uideẽ Ci.i orõne ꝑ rege deiotaro:q a ſeruo accuſabaẽ ꝙ Cæſarẽ ꝑ iſidias eũ apud eũ diuertẽtem occidere cogitaſſet:non eſſe ſeruo i ea accuſatiõe fidẽ adhibẽdam dicens ꝙ more maiorũ de ſeruo in dñm ne tormentis qdẽ quæri liceat:in qua q̃ſtione dolor uerã uocẽ elicere poſſit.ẽt ab initio & inuentus eſt inqt ſeru⁹ q quẽ i eculeo appellare nõ poſſet eũ accuſaſſet ſolutus.Aut de eadẽ: ut in orõne ꝑ ligario:multis dicit Ci.cæſarẽ pepiſſe q cõtra eũ ſenſerãt.ut peeẽ ligario ꝙ & ipſe ut aduerſarii obiiciebãt cæſarẽ nõ amaſſet facile dr̃et.ĩoq; ironia utiẽ.ut dicit Q uin.quo tanq̃ i rẽ nõ nouã cæſar itẽderet.Aut de miore ꝑ mius ad maius ut ſi eũ qſpiã ꝙ hoiem occiderit accuſeẽ.ñ opteret cõiecturis credi dicam⁹.Q m̃ maiores nr̃i ñ mõ id cã cædis ſed ne i actiõe qdẽ pecuniaria ↄiecturis fidẽ adhiberi cõſenſerũt hic a minori ad maius argumẽtũ ẽ.ſi i eã pecũiaria cõiectura nõ crediẽ multo mius i cædis cã.q̃ longe grauior res ẽ credi debet.Maiore:ut ſi ꝑ eo dicas q cõiurãtẽ cõtra ꝑriã occidit. Sic argumẽtaberis multi fratres parentes:at quoq; ẽt filios ipſos ſcel⁹ i ꝑriã & ꝓditionẽ moliẽtes.Sæpe ipune occiderũt & hic qui hoiem nefariũ nobis & huic reip.exitiũ ultimũ meditãtẽ parẽtẽq; occidit dign⁹ uel mima pœna iudicabi

De ſimili cauſa locus cõparatiuus
de eadẽ
De miore
De maiore

tur.L.Ant.ſeruū ad pōpeiū fugiētē:& a ceſarīāis captū:ultio ſupplicio.affecit.Idē āt fuluiū filiū Catilinā ī
caſtra ſeqntē reuocatū iterfecit:pr̄iæ ſi filiū catiliæ ñ gēuiſſe dicēs:ſi cedis ſui re⁹ fiat.ſic defendi poterat:
filiū occidit pr̄iæ hoſtes comitātē:& ñ mō ñ dānat⁹ ſed laudat⁹.uehemēter ē:& ignaui ac inutilis ſerui cæ
dis ɔdēnabit̄.Itē ſi p eo uerba facias q ſeditioſū ciuē trucidauerit:ſic argumtū itēdere poteris.Scipio naſi
ca grachū tribunū plebis.Viq̄ nobiliſſimū pnicioſas reip.leges ferr̄ tētātē ui oppſſit:& cedis re⁹ qm̄ iuſta
fuit fact⁹ nō ē q̄to igit̄ magis ipunitus dēt eē:q hominē nouū & nomini oīo pbatū malis artibus getū ci
Simili-
uitatis ſtatū puertētē.ne ceſſaret̄ ulteri⁹eōi cōſules utilitati de medio tollere ſol⁹ ē auſus.⸿Pedetētim:ſen
tudinē ſim:& paulati a cæcis' tractū ē aduerbiū:q iter pedib⁹ pc̄tāt.⸿Et ſimilitudinē conferemus hoc pacto.L.
conſere ant.q filiū cōiuratos ſeqntē occidit re⁹a nullo factus ē idē q ſeruū ad hoſtes trāſfugiētē necauerit dānari
mus mime dēr.itē naſica rēp.puertētē grachū & getū ciuitatis ſtatū:ſubuertētē uiq̄ nefariū ſubſtulit ille dāna,
tus mīme fuit:nec dānari hūc i cā pari equū ur̄ cū pſertim pſonā i q̄ admiſſū ē lōge diſpar eē ab oībus co.
gnoſcat̄.Quid.n.ignobili & priuato cū nobiliſſimo & tribūo ſimilitudis oīo pr eē.Itē ſi negabim⁹:exor
diri quoq; iqt i turpi cā ſic poterius:ſi aliqd de aduerſariis dicturos eē nos negabim⁹:& tñ uerba aliq̄ q̄ ad,
uerſariū nō mediocrit̄ pūgāt iterpōem⁹.qd cæſar apud ſaluſtiū feciſſe ur̄.ñ turpē hn̄s cām:p cōiuratis.n.
dicit de decio ſyllāo q nouū gen⁹pœnæ excogitādū īcſerat ut cōtra legē portiā cōiurati uirgis cæſi ſecuri
pcuterēt:nihil niſi honorificū loq ur̄:cū ait deciū ſyllanū uiq̄ fortē atq; ſtrenuū certe ſcio q̄ dixerit ſtudio,
reip.dixiſſe.neq; illū ſcio in tanta re aut gratiā aut inimicitiā exercere.eos mores eāq; modeſtiam uiri co
gnoui.uerum ſnīa eius mihi nō crudelis quid enim crudele in tales homines fieri poteſt:ſed aliena a rep.
noſtra uidetur.Nam profecto aut metus aut iniuria te ſubegit o ſyllane conſulem deſignatum genus pe-
næ nouum decernere ecce quō quædam interiacet uerba:quæ pūgere aduerſariū nō mediocriter.uideant̄.
Nefariū:qd ſacra polluit farre pio ſolita celebrari:ergo nefarii ſacrilegi:ita ſcribit pedian⁹ li.ii.Verrinaq̄.
CANTO.⸿Aliquoq̄ iudiciū de ſimili cā:docet innuationes ēt p cōpatiōes rerū fieri debere.Itaq; dēt
orator expōere cām ſuā & p cōparationē aliā adiūgere.Auditor.n.q pri⁹ cāæ turpitudinē obhorrebat at
tētus fiet tanq̄ noua auditur⁹ p illā cōparationē.Vt ſi Cicero defēdēs milonē p cōpationē afferat horatiū
quoq; ſororē occidiſſe & ſaluū & abſolutū fuiſſe &c.⸿Aut de eadē:Eādē cām dicim⁹ quū & idem ſcelus
& quū ob eādē cām ɔmiſſū ē.Vt ſi duo eadē cā ipellēte hoīem occidiſſent:priorq; abſolut⁹eēt eadē pacto,
alter abſoluend⁹ ur̄.⸿Aut de minore.Exēplū ē.⸿Nunq̄ placuit maioribus nr̄is iudices temere pcedi quū
Capito de fama & ſalute agit̄:pbatiōes.n.luce clariores eē cōuenit.Nimiq̄ igit̄ ſi capitolin⁹quū apd cæſarē furti
linus accuſaret̄ q aureā coronā ex ipſo iouis ſimulachro ſubſtuliſſet & ſi māifeſtis iditiis ɔuict⁹ uideret̄ a cæſar̄
tñ abſolutus & liberatus fuit.Quar̄ iudices arbitror nihil aduerſus morē nr̄oq̄ maiorē i hac criatōe q̄ q
dē lucius de rebus maximis furti reus agit̄ p uos decerni cōueniret niſi ueritatē ipſā firmiorib⁹argumētis
q̄ ſuſpitionibus aut cōiecturis pbatā eē uideretis.Aut de maiori.Exēplū erit:Nōnulli ſūt iudices q.L.An
tōiū accuſabāt q ſeruū ſuū p factionē ad Pōpeiū fugiētem uſq; ad necē pulſauerit ii tñ mīme reminiſci ui
dent̄ q fuluiū eius filiū Catiliæ caſtra ſequētē occidit addēs ſe filiū pr̄iæ nō catilinæ ñ pditorib⁹ gēuiſſe.
Quare ſi fuluiū q nō uerberauit ueq̄ occidit filiū p pr̄ia abſolutus ē:q̄to magis i leuiori cā.L.Anto.abſol
uendus uidet̄.Pedetētim paulatim prius.n.iudiciū pferemus de minori:uel de maiori deīde cām noſtrā ſu
biiciem⁹ p cōparationē ut patuit p exēpla.⸿De aduerſariis.Exēplū erit.Nihil dictur⁹ ſū iudices de latro
ciniis homicidiis & adulteriis cæteriſq; ſcelerib⁹ aduerſarii mei q̄ qdē ſupiorib⁹ tpib⁹ tā in pegrinos q̄ in
ciues nefariæ & crudeliter admiſit ſum.n.in aliis ipeditus &c.Id āt p occupationē fit.De aliq̄ re eorū exē
plum erit.Teſtor iudices me.uos non adiiſſe ut in hac cā q̄ nūc agit̄ quicq̄ actur⁹ ſim.Nihil.n.ad me per,
tinet ſiue abſolutus ſic hic reus ſiue accuſator fidem uobis faciat.Arbitror tñ prudentiæ ueſtræ conuenire
diligenter aduertere quid hoc in iudicio decernatis ſæpe.n.inuidiorum maliuolentia miſeros inſectatur.

Si pſuaſus auditor fuerit.ſi orō aduerſario-
rū auditorib⁹ fidē fecerit:neq;.n.nō facile ſci
re poterimus.qm̄ nō ſumus neſcii qbus reb⁹
fides fieri ſoleat.Ergo ſi fidē factā putabimus
his nos rebus inſinuabimus ad cām.De eo qd̄
aduerſarii ſir miſſimū ſibi adiumentū putaue-
rint primum nos dicturos pollicebimur: aut
ab aduerſarii dicto exordiemur.& ab eo ma-
xime qd ille nuperrime dixerit:aut dubitatio
ne utemur quid potiſſimū dicamus aut cui lo
co primum reſpōdeamus cum admiratione.

FRAN.Si perſuaſus auditor fuerit.Tria tpa di-
xit icidere qbus cū uti priicipio nō poſſim⁹ ad iſinua
tionē fugere cōpellimur unū explicatū iā eſt cū tur-
pis eſt cā & qd agēdū ſit onſum duo reliqua ſunt i q
b⁹ q̄ exordiēdi rō ſit,nūc declarat.⸿Si pſuaſus audi
tor fuerit.Ipſe ſubiicit declarationē qd ſit perſuaſus
Facere eē & facere fidē pbare eſt Cic.ī ptitiōibus:ut īueniat
Fidem quēadmodū fidem faciat:eis quibus perſuadere uult.
cui uero qppiā rōnibus pbat̄ is pſuaderi ſolet.Neq;
n.nō facile.qa occurrebat quo pacto fidē factā audi
toribus ſcire poterimus:& eoq̄ aios in cām aduerſa
riorum ppenſos eſſe Cice.reſpōdet:aut difficile eſſe
dicēs hoc oratori cognoſcere:qppe q optime nouit
& ex ſeipſo colligit:quib⁹ fieri rōnibus fides audito
ribus conſueuerit:qd̄ tū ex argumētis:& artificioſa
orōne:tū ex auditoq̄ uultu geſtuq; ac ſæpe ēt dicto
Hypba aliquo intelligit.⸿Igitur ſi fidē:hipbaton eſt in quo
ton aut eadem uerba quæ in principio poſita ſunt repetere ſolemus;aut diuerſa q̄ intellectum eūdem hēant pa

nere.¶ Inſinuabimus:clã imitẽus & dirigemꝰ.¶ De eo qđ ſibi aduerſarii:de eo nos dicturos pollicebimur qđ ualidiſſimũ ſibi fore i cã putabãt aduerſarii:excitant.n.iudices cũ ñ terreri nos aĩaduertũt & cupidi fiũt ilico audiẽdi qđ ſit ꝙ cõtra aduerſarii tam ualidã argumẽtationẽ dicere poſſimꝰ fecit hoc apud Ouidium ulyſſes:cũ aiace de achillis armis cõtẽdẽs.Cũ.n.ille ſic dixiſſet atq; ego ſi uirtꝰ i me dubitabilis eẽt nobilitate potẽs eẽm telamõe creatꝰ Menia q forti troiana ſub hercule cæpit littoraq; itrauit pegaſea Colcha carina.Eacꝰ huic pr̃ ẽ q iura ſcilẽtibus illic.Reddit:ubi æolidẽ ſaxũ graue ſiſyphõ urget leacõ agnouit ſummus ꝓleq; fatet:iuppiter eẽ ſuã:ſic a ioue tertiꝰ aiax.Hoc añ oia argumẽtũ cõſutauit:ſed.n.qa retulit aiax eẽ iouis ꝓnepos uñ quoq; ſanguis auctor iuppiter ẽ totidẽq; gradꝰ diſtamꝰ ab illo.¶ Ab aduerſariorum dcõ.qđ i orõne ꝑ ligario facit cicero.Nã a dicto accuſatoris ꝑ ironiã icipit dicẽs nouũ crimẽ.C.Cæſar,& añ hũc diẽ inauditũ ꝓpinquus meꝰ ad te.Q u.tubero detulit.Q u.Ligariũ i africa fuiſſe:idq;.C.pãſa ꝓſtãti uiř igenio fretus fortaſſe ea familiaritate q̃ ei ẽ tecũ auſus ẽ ↄfiteri.¶ Ab eo maxie idẽ pene ẽ.ſic ãt locutus ẽ qm̃ q̃ ualidiſſima argumẽta ſũt:i fine collocare oratores cõſueuerũt Vt paulo añ dcã firmiꝰ auditorum hereat ais & ſit eorũ memoria recẽtior.Exẽpli grã puniẽdos dixit aduerſariꝰ ſceleratos eẽ. & nulla i eos lenitate utẽdũ:qm̃ ipunita ſcelera alii ſũt ad malũ icitamẽta.ide & defenſor icipit.Puniẽdi ut meꝰ mõ dixit aduerſarius ſcelerati ſunt:& meritis afficiẽdi ſuppliciis:ſed illud intuẽdũ iudices ẽ.ne ſi aĩaduertere i oẽs q delinquerint uolueritis:iã in quos:exercere iudicia poſitis minime habeatis rñ iproborũ hoĩum numerus eſt:q̃q̃ fore ſpero:ſi mõ me attẽte audire Volueritis ut:aut a nullo aut lõge q̃ aduerſariꝰ oñderit minoř ſupplicio dignũ hũc hominẽ iudicetis:ac ſic paulatim erit ad cãm deſcẽdẽdũ.¶ Vtemur fecit hoc cicero i orõne ꝓ qnto ligario cũ.n.dixiſſet.Nouũ crimen & añ hũc diẽ iauditũ.C.Cæſar ꝓpiquus meꝰ ad te tubere detulit.ſubiũxit itaq; quo me uertã neſcio patꝰ.n.uenerã.Cui loco cui argumẽto orõnis aduerſarii.

¶ De inſinuatione ſi perſuaſus auditor fuerit. Titu.xiiii.

CANTO.Fecerit fidẽ auditoribus:fides ẽ firma opinio.ut inqt Cicero i ptitionibꝰ qbꝰ rebus fides fieri ſoleat fit fides ꝑ argumẽta & rõnes:hic ait Ci.i ptitionibꝰ ꝙ argumẽtũ ẽ ꝓbabile iuẽtũ ad facienda fidem. Fides
Et i topicis iqt.Argumẽtũ rõ ẽ q̃ rei dubiæ faciat fidẽ.Firmiſſimũ adiumentũ.Exẽplũ ẽ longe ſua iudices Argumentũ
opione ſallit ꝑs aduerſa:ſi fidẽ putat apud uos feciſſe his argumẽtis & rõnibꝰ:qbꝰ i hac ẽ uſus cã.Et ut clare pcipiat quã uim cætera ſint i ꝑſuadẽdo habitura argumẽta.Ab eo me uobis iceptuꝝ eẽ polliceor:ꝙ ipſe fortiſſimũ ac firmiſſimũ ſuæ cãæ putauit adiumẽtũ.qđ niſi plãe docuero nihil ꝓrſus de cæteris argumẽtis apud uos cõtẽdã &c.Aiax ꝓterea i petitione armoꝝ:achillis ut ſcribit Ouid.li.xiii.meth.Inter firmiſſima argumẽta ait de Achille.Frater erat fraterna peto:qđ ſanguĩe cretꝰ.Siſyphio furtiſq; & fraude ſimillimus illi.Inſeris æacidis alienæ noia gẽtis.ad qđ ulyſſes rñdẽs ait.Dũ mõ ꝙ fratres thelamõ peleuſq; fuerũt.aiacis meritũ nõ ſit:nec ſanguis ordo.Sed uirtutis honor ſpoliis q̃rat i iſtis.Aut ſi ꝓximitas primuſq; regrit hæres ẽ gẽitor peleus:ẽ pyrrhꝰ filiꝰ illi.Q uis locus aiaci.phithiã hæc ſcyronq; ferant.¶ Aduerſarii dcõ exẽplũ erit.Q uod i primis nr̃æ reip.rõ ſit habẽda iudices:id ita hõeſtũ ac neceſſariũ eẽ dico ut nihil ſit qđ huic rei ſit añponẽdũ.Verũ qm̃ aduerſariꝰ meꝰ ab hac ipſa re ſuæ cãæ ſumpſit exordiũ uelut ego huic rõni diſſẽtiã.Illud habetote cãm meã cũ utilitate reip.cõiũctã:nec me qcq̃ ab nobis ſpar̃ niſi illud feceritis qđ publico bono magis cõuenir̃ iudicaueritis.Nuprime.In pricipio.n.& i fine ualidiora cõſtituũt erit ãt exẽplũ tale.Cũ ꝑ multa iudices aduerſariꝰ meꝰ ſuæ cãæ i mediũ attulerit adiumẽta ab eo potiſſimũ icipiã qđ ille nouiſſime ꝓtulit nihil ait eẽ ex his q̃ ad iuſtitiã ꝑtineãt qđ magis oportunũ ſit q̃ delicta debito ſupplicio coherceri.Ego uero arbitror nihil eẽ magis ab hũanitate remotũ q̃ hoiem inocẽtẽ plecti ac ſub ſpecie iuſtitiæ ſũmã iniqtatẽ & crudelitatẽ agi.Aut dubitatiõe utemur.Exẽplũ ẽ. Neſcio quo me uertã iudices & uñ potiꝰ dicẽdi ſũmã initiũ:tot.n.ſe ide ad rñdẽdũ rõnes igerũt:ut uñcũq; icipiã plãe uideat oẽm eius argumẽtationẽ poſſe diluere.Aut cui loco primũ rñdeamus.Exẽplũ ẽ cũ cæteris in cauſis iudices id i primis curæ mihi ſoleat eẽ.ut excogitẽ qbꝰ poſſum aptiꝰ argumẽtis cõtrarias rõnes diluere.Nũc non qđ inueniã ſed cui potiſſimum loco reſpondeã mihi multo magis eſt difficile.adeo.n.perplexe.Aduerſarius meus ſua omnia miſcuit argumenta ut cui potiſſimum tanq̃ firmiori reſpondeã penitus ignorẽ.

Si defeſſi erũt audiẽdo:ab aliqua re quæ riſum mouere poſſit exordiemur.ut ab apologo:a fabula uериſimili imitatione:deprauatione:inuerſione:ambiguo:ſuſpitione:irriſione:ſtultitia:exuperatione:collatione:abiectone:litterarũ mutatione præterea expectatione:ſimilitudine:nouitate:hiſtoria:uerſu:aut ab alicuius interpellatione:aut arriſione. Si ꝓmiſerimus aliter ac parati fuerimus nõ eſſe dicturos nos nõ eodẽ mõ ut cæteri ſoleãt uerba facturos qđ alii ſoleãt:qđ nos facturi ſumꝰ breuiter expõemꝰ

¶ FRAN.Si defeſſi erũt audiẽdo:Nunc cũ defeſſi auditores fuerit lõgã aduerſariorũ orõnẽ audiẽdo qđ agendũ ſit docet:& ab aliqua re que mouere riſum poſſit incipiendum dicit ut ſenſim quaſi recreati auditorum aĩ noſtram orõnem non grauentur audire:ex quacũq; ãt re q̃ iocũ mouere poſſit:ut ait fabius ꝓſidiũ q̃rendũ eſt:quotiens fatigatos eſſe auditores contigerit.Q uæ riſum mouere poſſit:ſuauis eſt & uehemẽter utilis iocus.& facetiæ:odioſas res q̃ argumentis dilui non facile pñt:ſæpe diſſoluit rerũq; maxiarũ momẽta uertit:cũ odiũ.iramq; frequẽtiſſimæ frãgat documento ſunt iuuenes tarẽtini:q multa de pyrro rege ſecurius iteruentu iocuri eum ratione facti repoſceret:& neque negari res neque defendi poſſet : Riſu ſunt & oportuno ioco elapſi. nãq; unus ex iis.Immo iqt niſi lagẽda defeciſſet oe

cidiſſem⁹ te.Eaq urbanitate tota ē iuidia criminis diſſoluta ſūt āt ad locos ſpectātia & riſū cōcitādū -tū a
græcis tū a latinis Cicerone libro de oratore:& Quit.pcepti cōpoſita:a qbus de oī genere ridiculi diſpu
tatē in.quo eoꝶ materia uerſeē q̄ ue fugiēda ſint oñdiē ut ab apologo.Apologus ē ex rebus humilib⁹cōpo
Apologus ſita q̄dā formæ ac ſpēs ad uitæ hūanæ iſtitutionē:ut æſopi fabulæ:uel apologus ē ſermo fict⁹ad mortalita
tē:ēt uitæ inſtōnē.ut de mure & Leone:de coruo & uulpe debēt āt ad cām noſtrā apologi & fabulæ a qui
bus incipimus ptinere:nō ſi ex abrupto aſſumereē.Nihil oino pdeſſent ſed ab apologo ſic q̄ſpiā cōmode
incipet uulpes hiſtrionis domū igreſſa cū ſingula eius inſtra pſcrutata eēt pſonā offendit egregiæ adorna
tā quā manibus ſuſpiciēs o quale inqt caput & cerebrū nō habet.Idē mihi i aduerſarii oronē dicere licet q̄
Fabula magno & elegāti uerborū apparatu iſtructa:nullā hūit ſubiectā ſniam.¶Fabula.Fabulæ ſunt q̄s extitiſſe
uidemus:ex phedris.¶Medeis Clytēneſtris:aliiſq; ſimilibus.Cōtinent aūt res neq; ueras:neq; ueriſimiles:
ſunt & fabulæ q̄ ſi nō ueras res ueriſimiles:tñ tractant:quales terentii ſunt.Sed hæ magis argumenta ap
pellanē.Sunt & fabulæ rōnales in qbus quippiā ſauens homo fingiē:a fabula ſic initiū capere poſſemus:
ſatis iudices admirari:iam nō poterā.Cū Orpheū neſcio quē ſuaiſſima cantilena & dulciſſimo lyre cōcē
tu:ſaxa ad ſe audiendū traxiſſe audiebā.Nunc illa admiratio pene ois excuſſa eſt:nam parū abfuit quē ad
Imitatō ueris uerſarii mei oratione undiq; in hunc locū modo ſaxa cōuolarent.qbus uerbis ſignificatur ſic diſplicuiſſe:
ut uix ſe circūſtantes qñ lapidibus inuaderēt dicentē cōtinere potuerint.¶Veriſimili imitatione:ſi uelu-
ti minus imiteris balbū ſtrabonē ſenē uarionē ois āt hæc imitatio tā in re q̄ i dicto poſita eſt ſcā.n.demō
ſtranē uultus exprimunē & uerba:cautiſſime uero hoc ridiculi genus tractādū eſt ne ſi nimia fuerit imita
Depra- uatio tio & ſcurulis animorum nō oratorum eſſe uideaē.¶Deprauatione.Hæc prauam uerbi imitationē hēt ut
nō nobilis ſed mobilis nō orator ſed arator Catoni qdē de ambulatū inqt eamus:& ille rñdit q; op⁹ fuit
te:imo uero qd opus fuit te illa āt elegans in primis deprauatio fuit:q̄ in Claudiū Tiberiū Cæſarē mana
uit:cū p Claudio Tiberio nerone.Claudius Tiberius mero uocatus e:ē āt deprauare puertere & corrūpe
inuerſio re uñ liber deprauatus & mores deprauati hoc ē corrupti appellanē.¶Inuerſiōe:Hac q̄ ſūt coniuncta na
tura ſubuertunē imutanēq;:ut ſi dicas ueritus ſum nō mediocriter iudices ne oculos hic mihi aſcinderet:&
manus erueret.Et ſi oculos ad audiēdū apiuſſeris ut ad uidendū aures patefeciſtis iudices nunq̄ hodie qd
falſum eſt nobis pſuaſiſſe meus gloriareē aduerſarius.Illa āt cōcinna iuerſio ē q̄ in ſniis poſita ē. Qualis
Mar.Craſſi oratoris fuit in.L.helmū latinā q cū odioſe iterpellaret deformiſq; eēt & ſenex audiamus iqt.
Craſſus pulchellū puerū:& cū ille rñdiſſet nō potui mihi illā formā fingere:igeniū potui tūc rurſus ſubie
cit Craſſus audiamus diſertū ē āt inuertere ordinē rei naturalē cōmutare cōiuncta diſſoluere & q̄ priora
Ambi- guum ſunt natura poſteriora facere.deniq; in cōtrariū ē uertere pposteraq; uerba pnūciare:& res.¶Ambiguo
qd in duas plures ſignificationes trahi pt ambiguū uocaē:& ē i uerbo poſitū cuius multe ſunt ſpēs:exēpli
cā obiiciebat Miloni accuſatori argumētū facturū Clodio iſidiarū qd bonilas añ horā nouā diuertiſſet:
ut expectaret dū clodius a uila ſua exiret:& idē tñ idētidē interrogauit quo tpe clodius occiſus eēt cicero
rñdit ſero:ē in uerbo ambiguitas nā & ad extremā diei ptem referri pōt ſero:& ſicuti Ci. accepit tarde ſi
gnificat occiſum fuiſſe clodiū.qppe q oium ſceleratiſſimus multo ante meruerat mori ē & illud optimum
ambigui exēplū:qd duo ſed diuerſa ſignificat.Nero q ante ciceronis ætatē fuit:de furrace.Seruio loquēs
ſolum inqt eſſe cui domi nihil eſſet:neq; obſignatum:neq; occluſum:Idem & de bono ſeruo dici poterat.
abiectō ¶Abiectione.cū abiicim⁹:aliqd qd dictioni attraimus:ut ſi dicā nō optie aduerſari⁹ dixit.Sed optie & no
lite iudices mirari tā aduerſariū meū in cōſtātē eē nō.n.tam baculo q̄ bacho nitiē:nec tā diuitiis q̄ uitiis
abūdat.ſalſe ēt in eū q placidus uocabaē.eratq; acerbus natura.dcm̄ oli ē:q; nō tā placidus eſſet.q̄ acidus
ſuſpitione.hoc eſt dcō qd ridiculi.¶Suſpitione hoc eſt dicto qd ridiculi ſuſpitionē abſcōditā habeat:quo
Suſpitō in gñe ē illud ſiculi cuiuſdā:cui cū familiaris qdē cōq̄rereē Qui diceret uxorē ſuā ſuſpēdiſſe ſe de ficu ama
bo te inqt da mihi de iſta arbore quos ſerā ſurculos in eodē gñe.Illud ēt eſt qd catullus cuidā malo orato
ri dixit.Qui cū in epilogo miſericordiā ſe mouiſſe putaret : & poſtq̄ aſſedit catullū rogaſſet uidereē ne
miſericordiam mouiſſe at magnam quidem inqt catulus neminē.n.puto eſſe tam durū cui non oratio tua
Irriſio miſeranda uiſa ſit.In his exemplis:& ſi aperte ridiculum nō apparet:ſuſpitio tamen eſt ſæuo ne an per io-
cum dictū ſit.¶Irriſione.ſi pter opinionem:& repente quēpiam deridemus in quo multū gratiæ eſt pluri
ſtultitia mumq; ad conciliandos animos:uel recreandos ualet:Ci.cum Lentulum generum:ſuum exiguæ ſtaturæ
homines lōgo gladio accinctum uidiſſet:quis inquit generum meū ad gladium alligauit:idem uatinium
qui cōnſulatum paucis diebus geſſit urbaniſſime irriſit:magnū anno uatinii oſtentū factum eſſe dicens:q;
illo conſule nec bruma nec æſtas nec uer nec autūnus fuiſſet.¶Stultitia.Non ut ſe ſtultum fingat orator
ſed ut aduerſariorum dicto aliquo faceto ſtultitiam derideat:quod empedocles fecit:Qui cū Mirmillo re
tiarum neq; cōſequeretur neq; feriret uiuum inqt capere uult campatur quoq; q theatrum egrediebantur
cum forte.C.Marius ei occurrit & interrogauit an ludos ſpectaſſet:ſtultam interrogationem quis enim
nō putaret tum ludos ſpectaſſet:qui in theatro fuiſſet.ſic irriſit.Spectaui quidem ſed in orcheſtra pila luſi
hæc hyperbole a græcis diciē:Cum ueritatem res excedit:& aliqd augendi aut minuendi cauſa ad incre
dibilem admirationē effertur ut Vir.rorantia uidimus aſtra.Itē ſi concordiam retinebimus in ciuitate im
perii magnitudinem ſolis ortu atq; occaſu metiemur:erit ſuperatio ſi dicas.qm̄ actione hortenſium dictio
Colla- tio ne Ciceronē:meus hodie aduerſarius ſuperauit:attonitos uos iudices redditos eē itueōr.¶Collatione q̄
ē-ea cōparatio q ſingula q̄ dñr cū ſingulis cōparanē.ad q̄ referunē:ut ſic oculos ſic illa man⁹ſic ora ferebat
nec obſtat qm̄ ſimilitudo ſeqē:nā collatio ēade re ēt q̄ nō ſubiiciaē oculis ſimilitudo uero pcipue de re aliq̄

ꝙ oculis cernitẽ ĩ q Ridicul⁹ exercet.ꝙ tñ raro cõtigere Q uin. dicit ad hæc ſimilitudo ẽ ĩ uno tm̃:colla
tio uero in pluribus:p ſimilitudinẽ imagines rident:q in deformitatẽ:aut, in alicuius corporis uitiũ dñr:
cũ ſimilitudine turpioris:ut fecit.C.Iulius q cũ helmio Mãcipi ſæpius obſtrepenti ſibi diceret ẽt oñdam
qualis ſis illꝙ plane inſtaret interrogatione qualẽ ſe tandẽ oñſurus eſſet imaginẽ galli digito demõſtra
uit inſcuto cimbrico pictã:cui mãceps ẽt ſimillimus uiſus ẽ.Taberne ãt erant circa forũ ac ſcutũ illud
ſigni gratia poſitũ.hac ſimilitudine oium q aderãt riſus ẽ igẽs cõcitatus.Ꝑ Litterariũ mutatione differt Lĩariũ
a depraũatione q imitationẽ hẽt alterius uerbi ut non nobilior ſed mobilior:hæc uni⁹ dictionis tm̃ lĩas mutatio
aut ſyllabas ſubuertit:& pmutat ſine aliq imitatiõe alterius uerbi exẽpli grã fur qdem fuit noie Tullius
q p iocũ a tollẽdo appellat⁹ ẽ tulli⁹ mutatio lĩaꝝ erit:ſi qs dixerit diſciplina p diſciplina :optim⁹ latro
p legis lator. Ꝑ Expectatiõe eũ de reliq magna redicturos nos ſimulamus:ut ſi dicamus paulo poſt itelli Expe-
getis iudices q de re dictur⁹ acceſſerim.Deponet mihi credite ſuã tãdẽ cũ meã audierit aduerſarius meus ctatio
inſolentia uel expectatione utimur conſiſtentes & mirabundi quaſi qd dicamus neſcii multũ uero pdeſt
expectatio:nã & recreanẽ tantiſp auditores:&ı attenti reddunẽ:cũ.n.morari & diutius anteq̃ incipias in
tuenẽ:& ipſi admirari incipiunt:qdnã dicturus ſis & uel nõ hr̃e qd dicas:uel tũc demũ excogitare ſuſpi nouitas
canẽ.Ꝑ Nouitate ſp nouitas ut auctor eſt ſtrabo.Dulcis eſſe cõſueuit:eadẽ uehemẽter mouet:uñ ouidi⁹.
ait nouitate mouebere facti a nouitate incipiemus:ſi de re aliqua noua dicturos nos pollicebimur : uel ſi
nouũ aliqd acciderint uñ aucupari principiũ poſſimus uñ ſi caſu rudere aſinus incepit. Et audite me iudi
ces.audite inq̃ nõ ne feuritis:pco impar.Ꝑ Hiſtoriaq̃ eſt res geſta:ut illa iphicrates dux atheniẽſiũ eũ pſi Hiſto-
dio corinthũ tenebat:accidit ut ſub hoſtiũ aduẽtu uigilias ipſe circuens dormientem uigilem offenderit ria
quem haſta pcuſſit & occidit.q aderant ueluti crudele nimis factũ increpare cœperunt:tunc iphicrates
nihil eſt inqt:qd idignemini:qualẽ.n.inueni.Ꝑ Talẽ dimiſi:Id mihi nõ mediocriter timẽdũ ẽ iudices:ne
qles nos iueni tales dimittam : niſi nos non ut iphicrates talo ſed orone mea excitaueri:ex hiſtoria ut
Q uin.ait ducere urbanitatẽ eruditũ ẽ.Ꝑ Verſu:Sæpe uerſus facere iterponiẽ ut Q uinti.ait uel ut ẽ uel Verſus
paulũ imitatus aut aliq ps uerſus.Cato aduerſariũ i cã Galbã oratorẽ icurũ labẽs ſic exorſus ẽ qd miꝶ ſi
pturbati eſtis iudices:nã fere hyemẽ nautis ſpumoſa p equora delphi.Rudes ẽt & icẽpti uerſum feſſus re
creare auditorẽ poterũt.Q uales ſunt.Ieiunus uẽter nõ audit uerba libẽter:cũ ſaẽ ẽ uẽter cõprẽdit uet
ba libẽter.itẽ ſi dicas pturiẽt mẽtes naſcet ridicul⁹mus.Aut ab alicuius iterpellatõe : ut ſi nares emugẽtẽ Interpel
ſpedieris apphenſa mãu uel annulũ i oſcitãtis os cõieceris.Eſt ãt iterpellare dicẽtẽ faciẽteq̃ aliqd ipedi latio
re.Ꝑ Arriſione:ut ſi ridiculus qſpiã ſupueniat:cũ icipe uoluerim⁹ quẽ ad nos accedere iubeam⁹. Heus tu
dicẽtes te ipm nolebamus oportune aduenis aliud eſt erriſio aliud arriſio:nã irridemus ẽt nõ uidẽtes neq̃ Arriſio
rñdentem:cũ in eũ iocamur aliqd rephendẽtes. Atridem⁹ uero ad uidẽtes:& itelligẽtes ſicut amic⁹ ami
co arridet cui occurrit.Et martialis ait:oib⁹arrides dicteria dicis i oẽs.Et ſi pmiſerim⁹:ut ſi dicas Multa
erãt q̃ rñdere poterã iudices:& pauerã:ſed qm̃ lõga orone aduerſarii mei fatigatos uos cognoſco mutare
cõſiliũ ſtatui uñm.n.rõ hñda mihi ẽ itaq̃ paucis re abſoluã:& ex multis argumẽtis qbus uti poſſe pauca in
mediũ afferã nã aduerſariũ meũ nolle imitari certũ ẽ.Nõ eodẽ mõ quo cæteri.ut ſi dicas. plixe nimiũ alii
dicere ſolẽt:qppe q ueſtrũ rõnem uullã hñr exordiri.n.ſp cõſueuerũt:& ad rẽ ipſam p lõgos circuitus
deſcẽdere ego uero nõ ſtatim aduerſarii argumẽtis rñdebo. Q d ſp facere conſueui:breuitate.n.gaudeo.

ℭ De inſinuatione Si defeſſus eſt iudex audiendo. Titu.xv.

ℭ ANTO.Apologo.Apologi ſunt ex rebus humilibus cõpoſitæ qdã forme ac ſpẽs ad uiuẽdũ ut extat
illa de mure & leone. Victorinus id ſcribit li.i.rh. Q uin.aũt li.y.c.x.de rõne exẽplorũ ſic ait. Ille quoq̃
fabellæ:q ẽt ſi nõ originẽ ab Aeſopo acceperunr. Natura ut earũ prius auctor heſiodus:noie tñ Aeſopi
maxime celebranẽ.Ducere aios ſolẽt pcipue ruſticoꝝ & iperitoꝝ q & ſimplicius q̃ ficta iunt audiũt.& ea
pti uoluptate facile his qbus delectanẽ cõſentiũt.Sicqdẽ & Meneni⁹ agrippa plæbẽ cũ pribus in grãm tra
ditur reduxiſſe:nota illa de mẽbris humanis aduerſus uentrẽ diſcordibus fabula.V t & Hora.ne in poema
te quidẽ humilẽ generis huius uſum putauit.'Olim qd uulpes ægroto cauta leoni.Ꝑ A fabula fabula eſt ĩ
qua nec uere nec uériſimiles res cõtinenẽ.Cuiuſmodi eſt Angues ingẽtes alites iugo iũcti.Id ſcribit.Cic.
li.i.rh. Et Victoriinqt fabulæ ſunt qs fere uidemus extitiſſe ex phædris Medeis.Clytẽneſtris:aliiſq̃ ſimi
libus. Apologo.Exemplũ erit.Q m̃ uideo iudices aios ueſtros multitudine uerboꝝ aduerſarii mei eſſe de
feſſos puto nõ uobis ingratũ eſſe:ſi apologũ narrauero q pulchre legiẽ apud Aeſopũ de coruo ægrotãte:
ſic.n.ait coru⁹ quũ ægrotaret matrẽ rogauit:ut ſua p⁹ſalute deos pcareẽ.Inquiẽs mr̃ noli plorare ſed deos
potius pcare ut ſalutẽ mihi reſtituãt:ei mater:Iere reſpõdit quẽ deoꝝ tibi fore ppitiũ putas eũ nullus ſit e
cuius aris ſacra nõ rapueris:p id ſignificans ꝙ q in pſperitate queuis offendit in aduerſis amicũ ſibi repe-
rit neminẽ.V trum aũt idem aduerſario meo cõueniat nullis pfecto latet.Oẽs.n.fere aut factis aut uerbis
olim offendit.Vñ auxilio aliquo dignus eſſe uẽ minime preſertim eũ eius nunc crimina apertiſſima ſint.
Ꝑ A fabula ueriſimili.Exemplũ erit.Narrabo iudices fabulãq̃ nõ penitus forſitã abhorret a ueritate.Q ui
dam cũ oẽ patrimoniũ amiſiſſet pditis liberis & uxore facto abſumpta ad quãdã laqueo arborẽ arborẽ ſe
ſuſpendit.forte euenit uti a pꝼereunte inciſo laqueo reſtitutus uitæ ac ſeruatus ſit.Agit inde iniuriæ eum
liberatore ſuo corã ptore:eo ꝙ mori eupientẽ impedierit:neq̃ pmiſit ipm finire morte miſerias.Is qui ſuæ
fuit auctor ſalutis nihil in mediũ affert niſi pietatẽ ac miſericordiã ſuã:non oportere aũt ob ſuũ beneficiũ
ſe ad ſuppliciũ repoſci.Sed igrati⁹potius crimẽ i ſuũ accuſatorẽ agi cõuenire.Simile mihi accidit cũ aduer
ſario meo iudices qm̃ eũ ab iniutia phibui nec pmiſi liberos ac cæteros neceſſarios furiori ſuo. Nũc uero
ab eo ſub alterius.cãæ ptexto reus agor.Videte itaq̃ quã apud eũ grãm p bñficio conſequor.qdq̃ uos de

moribus ſuis ac de uita iudicare conueniat. Imitatione: Exēplū erit neſcio iudices an nōtus ſit uobis ꝓcurator negocioꝝ geſtoꝝ inter me & aduerſariū meū: q ſi ueſtras ꝑ occupationes minus familiaris cognitus ſit ꝗ oporteat. Curabo ipſm uerbis & geſtu ꝗto aptius fieri pōt repñtare. Et ſi qdem homo ſtaturæ breuis naſoſimo & lingua balbutiēte. Cuius ſane uox magis naribus ꝗ palato reſonat &c. De prauatiōe. Exēplū erit. Nunꝗ dubitaui iudices qn religioſi uiri noſtræ urbis iuxta ſanctiſſima documēta ſua talē ēt uitā agerent. Docēt.n. uulgus eo maxie oportere cōiugatis mulieribus abſtinere: qm̄ ſacris līs: cauet ne quos deus cōiunxit hō ſeparet. Ex qua ſnia illud aiunt cōſeq tolerabilius eſſe fortaſſe ēt eligibilius multaꝝ uirginū & ſi religiōi dedicataꝝ intactā libare pudicitiā ꝗ ſacrū uiolare cōiugiū &c. Inuerſione. Exemplū erit. Ne uras aures iā multoꝝ uerboꝝ partis aduerſæ tedio defatigatas ulterius orone mea afficiā iudices. Narrabo qua uerboꝝ īuerſione ſæpe uti ſoleat uicinus meus maxie quū aio turbatus eſt ſolet.n. nō nunꝗ quū iratus eſt: uel ſeruo uel ancillæ illud minari niſi caueris hodie uel hoc tibias tibi eruā digito uel oculos hac falce abſcindā. Et tu mulier temulēta ac ipudica nō potes diutius fallere. an reris me his auribus nō uidiſſe & his ipſis oculis nō audiuiſſe. Sunt & hmōi plura. Sed iam ſi placet iis omiſſis ueniamus ad ea de qbus hoc in iudicio mihi firma eſt cū aduerſario cōtentio. Ambiguo: Exemplū eſt Recreādi ſunt iudices aī riſu aliquo ubi audiendo defeſſi fuerant. Itaq id agā prius deinde ad cām q̄ mō agiṫ reuertar. Sutor qdā militis cuiuſdā uxorē noie. Gallā ſub ingens interrogatus ſuo a familiari qd ageret rñdit ſe. Gallā ſubigere: Vir qdam uobis ꝑfecto notus illac forte trāſiens idq accipiens uxorē ſuā eiuſdē nois ſuſpicatus eſt. Iratus igiṫ domū adiens illā baculo petiit: nullo uerbo prius edito. Vbi uero miſellā pene occiderat inqt ipudica mulier qd tibi eſt cū ſutore faciā poſthac ne unꝗ amplius talia cōmiſeris. Iurabat mulier ſe hominē illū uidiſſe nunquā: uixiſſeq ſemp pudicē. demū nois ambiguitate uerberibus affecta eſt. Sed reuertamur ad cām. Suſpitione. Exēplum erit. Si qs ueſtrū iudices eſt q aduerſarii mei patrē regrat ſciat illū eſſe cuiuſdā filiū q nūꝗ niſi cubito naſum tergit. Nūc aūt ad cām potius ꝗ actus ſum mentes aduertite &c. Intellexit aūt laniū. Irriſione. Exēplū erit. Nō mirū eſt iudices ſi uos attētos & dociles fecit aduerſarius meus qm̄ Cic. fabio atq boetio ſemp ſtudet. Id eſt Cicer amat fabas & boues. Stulticia. Exēplum erit. Q̄m tps hortaṫ me iudices aliqd dicere qd aios ueſtros reficiat. Rē uobis exponā q̄ ut ſupo cunctis nō medio crē riſum excitabit. Vt itelligatis qua prudētia degant pleriq noſtræ urbis cauſidici. Fuit oli iudices hac in noſtra ciuitate. Vir qdam ſūmo iudicio. Is quū ſe domo cōferret in forū clientū ſuoꝝ cām acturus fec⁹ fabri limē pteriēs. Candentē adhuc ferri laminā i uia ſtratā cōſpexit. Vir prudētiſſimus illico ferrū eleuat ut in fabri domū coniiciat. q de re ita qdē exuſſit digitos ut nō ſine gemitu dolorē oñderit. Poſt hæc magno clamore in fabrū irruit illū arguēs acriter. Rñdebat faber nō ſua cā uerū ipſius iprudētia ſeipſm offendiſſe. Vtq hoiem ſimplicē magis cōfunderet paruulū aduocat filiū iubēs ut eādē laminā tollat. Ille uero prius ſputo ferrū ſparſit. Cūq illud ferueſcere uideret ait nō tangā pr. Tunc Cauſidicus aduertēs tandē ſtulticia ſua tibi ipſi nocuiſſe ueniā afabro petiit. Experimētū aūt hoc tanti ſe facere ait ut in rebus ēt aliis ꝓdeſſe ſibi poſſet. Itaq ubi e foro domū ſe recepit ei uxor polentæ ferculū appoſuit feruens maxime. qui memor egregii documenti nup a fabro accepti in ferculū ſpuit. qd uidēs nō feruēſcere ſicut in lamina ferri uiderat iam ſecurus polēta os ad impleuit. Q̄uātus aūt hic fuerit dolor iudices qs nō uident Accuſabat poſtea & uxorē & fabri documētū. Multa deniq iudices de hoie iſto narraṙ poſſem uerū ad cām nr̄am reuertamur. Exuperatione: id eſt hypbole & exceſſu ueritatis. Erit āt exēplū. Q̄uū puer iā adhuc eſſem iudices ſæpe ſenes grādæuos referre audiebā inſulā quādā eē extremis ptib⁹ orbis ſitā ubi mures aduerſus leones pugnarēt: nullāq tantæ magnitudinis ferā eſſe neq tā ſæuā quā uerberib⁹ caudæ nō pſternerēt. Addebant inſuper dentes illis eſſe qles ſæuiſſimis apris inſunt: q qdē ſi ulla poſſent arte uel humano donari ingenio nullum bello aptius aial nec fortius eſſe poſſet pluralis aderē niſi uideṙ ingens riſus negaret fidē. Rectius itaq me cōuertā ad cām de qua mihi ſūma eſt cū aduerſario cōtrouerſia. Collatione. i. cōparatione aliq. Exēplū erit Nō puto iudices me uobis hoc tpe moleſtū eſſe ſi uim & cōſuetudinē maiorū in reip. Adminiſtratione ſimilitudine aliqua comparatione expreſſero. Sicut.n. peritus gubernator nauis non ſp eundē curſum tenet quāq ad Vnū tendat portū: ſed clauū ꝓut uentoꝝ fert impetus moderaṫ. Sic ēt nr̄i. ſuperiores qbus reſpu. ſe ipiam cōmiſcerat Cū unū ſp finē intēderent tñ ꝓ temporꝝ uarietate leges & inſtituta ciuitatis exponebant. Ex quo actū eſt ut iterdū reus abſolueret: ubi ꝓ eodē crīe alio tpe grauī ſupplicio coherceret. Merito itaq ꝑcipuā adepti ſunt laudē. Exēpliq poſteris reliquerūt. quo tranquille poſſet ac tute regi ciuitas. Q̄ua de re nequeo nō optimā de uobis ſpē hr̄e. Dicā igiṫ illud qd ad ueritatē cauſæ meæ ptinere uideaṫ. Vos aūt ut ſoletis benignos attētoſq mihi ꝑbebitis. Abiectione lrarum Exemplū erit: nō iudices aduerſariū meū a teneris uſq annis Meto ſtuduiſſe uolebā homero dicere & nō poculis ſed oculis bibiſſe. Lrarū mutatione. Exemplū erit Referā iudices marci balbi eloquentiā. Is.n. cum aliqn̄ rogatus eſſet ut in cōcilio publico ſniam ſuā explicaret hoc pacto exorſus eſt. Si patres cōſcripti recte cōſidero diſciplina atq in ſtatuta maiorū nr̄orū nihil eſt qd nr̄æ reip. magis conuenire arbitror ꝗ in oibus rebus gerendis ſeruare modeſtiā. Cumq ingēs riſus oibus exort⁹ eſſet ita cōfundebaṫ ut nec uerbū efferre amplius. Redeo nunc ad cām de qua nūc agitur. Expectatione: nō ſtatim poſt aduerſari argumēta rñdere ſed tanꝗ rñſurum expectēt auditores: uti Vlyſſes ægit q qdē poſt aiacis aduerſarii ſui rōnes paulū imoratus eſt. Naſo. li. xiii. met. ſic ait. Finierat thelamone ſatus: uulgiq ſecutū. Vltima murmur erat donec laertius heros. Aſtitit: atq oculos paulū tellure morat⁹. Suſtulit ad ꝓceres: expectatoq reſoluit. Ora ſono: neq abeſt facundis gratia dictis. Expectatiōe. Exēplū erit. Cū ueſtras aures audiēdo feſſas aduertam iudices iocoſa quādā in medium feram. Marioctus nr̄ heſterna luce ruſticum quendam

Ridiculum aduerte

deluſit dum defeſſis auditoribus ſuis ueluti & uobis nũc accidit magna uoce ruſticũ ad ſe uocauit:q ubi acceſſit tũc marioctus ſimulandi.& diſſimulandi peritus ſtãs in admiratõe nullũ uerbũ fecit cõfuſus agre ſtis receſſit.Iterũ poſtea & tertio eũdẽ ſimiliter reuocauit.decipitq; . Aſcendit deide tribunal quaſi noua magnaq; de illo dicturus.Vniuerſiſq; expectantibus qd nã eſſet acturus tãdẽ tacitus ide deſcendit.Tũc ruſticus tanto rubore affectus ut oĩb⁹ riſum ingẽtẽ moueret.Ego ẽt ſimile aliqd agerẽ niſi ad tales iocos male inſtitutus eſſem.Satis igiť uobis erit ex me cognoſcere ab aliis geſta.Reſtat qd ſim aduerſario meo rñſurus placidis auribus ĩtelligere.Similitudie nõ mirũ eſt iudices ſi aduerſari⁹ meus cũ temeritate locu tus eſt putat.n.ſe hic in ueſtro cõſpectu eſſe tanquam ſit minus inter anſeres.¶Nouitate magna res iudi ces nuper accidit:quam quod uos defeſſos aduerto breuiter enarrabo.Bos qdam ſylueſter horrendæ ma gnitudinis & uillis amplis meridie piſanam urbem irripuit.ſtatimq; mugitu horriſono ciuitatem oẽm de terruit deinde nunc illos aut cornu aut calce offendens oibus erat pauori maximo . Baliſtis demũ & bel licis machinis oppreſſerunt. Hæc ſunt iudices noua q̃ nobis duxi referenda priuſq̃ meam cãm exordier quo urĩ animi defatigati recentiores eſſent ad meas rõnes intelligendas . ¶Hiſtoria. Q ue ueſtros aios audiendo defeſſos leuare poſſint iudices aliqua ex hiſtoria breui referã.Plutarchus in Antonii uita ſcri bit Auguſtũ Cæſarem quum in epiro ante lucẽ caſtris egreſſus eſſet naueſq; uiſeret obuiam habuiſſe q aſi num agitabat.Roganti aũt Cæſari qd ei nomen eſſet rñdit ille Eutyco ſibi nomen eſſe.Aſinũ uero nicõ ta appellari.Potius deinde uictoria Cæſar ea demũ loca ornaret ſtatuit inter cætera hominẽ & aſinum æneũ.Audiſtis iudices rem non uulgatẽ neq; uſitatã:tp̃s eſt ut cãm meã uobis annuentibus exponã.Præ terea eutychis:eutycheos dr̃ fortunatus fœlix eutychia fœlicitas bona fortuna eutycheo fœlix ſum. ni cao uinco ſignificat.nici uictoria dr̃ nicitis uictor niciticos uictorioſus.tonicos niceos uictoria. Interpel latione interruptione interpoſitione.Exemplũ erit.Cõ nihil iudices cõſtituiſſem extra cãm dicere factũ eſt ut multitudine uerborũ defeſſis animis urĩs me conuertã potius ad eã rem q̃ uobis gratũ aliquid affe rat.Velim igiť mihi rñdeat Albinus ꝓpinquus meus uobis familiaris qs animus aut ſnĩa ei ſit de nuptiis q̃s diebus ſuperioribus inſtituit.Dic Albine quæſo quã ex oĩbus uoluptatibus pte iam habitis efficatiorem habueris.Nec te pudeat.Oibus.n.rem gratã facies aut mihi ſoli in aurẽ tradas.bñ ſe habet iudices.Refert albinus puellã ſexagenariã uxorẽ aſſumpſiſſe cui inſipientes oculi atri dẽtes & pectus inane ac rugoſum ſit: habet & cætera maximã cuilibet.Nauſeam mõnẽtia.q̃ in aliud tp̃s differo:ut ad cãm reuertar audite quæ ſo benignis auribus.¶Arriſione arridere eſt alteri ridere.Ouid.Riſerit arride.Erit aũt. Exemplũ qm̃ tp̃s hoc iudices exigit ut aliqd inter agendũ cõmemoretur:qd uos defeſſos reddat attẽtiores referam paucis. Forbius uir faceti̇ſſimus.Cũ Ruſinũ hoiem illiteratũ & inſipiẽtẽ cui ſane ẽt minima res riſum cõmouebat ſoluto plerũq; riſu aiaduertiſſet. Et tam ſuauiter arridebat ut nemo illic ꝓſens eſſet quin ex tali arriſione maximã uoluptatẽ perciperet.Solebat ẽt non nunq̃ in hos ridentis digitũ conicere & inde confeſtim re uocare.quod homo.Inſulſus & inſipidus aduertens cum ſe deluſum iri intellexiſſet aſſeruit ſe uelle denti bus ulciſci.Q ua re cognita forbius candelam recenti ſuo cõfectam implicuit digito:ſtatutoq; tpe cachin nanti arridens ut ſolebat cãdelam pro digito in os ridentis illico mittit.quã acriter compreſſit. Forbius autẽ illius papirum attrahens ſeuũ in ore aduerſarii ſui reliquit.Tunc plane tãtus oibus riſus motus eſt ut nullus fere eſſet quin effunderet lachrymas.Confuſus ergo ruſinus celeri gradu inde diſceſſit.Sed de hoc ſatis:nũc ab ioco ad rem ſeriam ueniamus.¶Si promiſerimus aliter ac parati fuerimus nos eſſe dicturos: exẽplum erit.Cum inſtituiſſem iudices apud uos agere quo cæteris in cauſis ordine ſoleo nouo quodam inuſitatoq; dicendi genere utar aduerſarius.n.ueſtras aures defatigauit illud igitur iudices ꝓfiteor me ni hil ſupuacuum ut alii faciunt niſi quod neceſſario dicendum erit in medium allaturum. Solent.n.alii ple rũq; tempus conterere ut eorum oratio magis ſplendida q̃ uera uideatur.Hinc.n.non pertinentia ad cau ſam efferunt:incipiam itaq; omiſſa narratione cæteriſq; adiumentis ab ea potiſſimum argumẽtatione:in qua totum ſuæ cauſæ robur credit eſſe repoſitum daboq; operam iudices urĩ id breui & dilucide expediã.

Inter inſinuationem & principiũ hoc intereſt quia principiũ eiuſmodi debet eẽ ut ſtatim ap tis rõnibus qbus preſcripſimus:aut beniuolũ aut attentũ:aut docilẽ faciamus auditorem at iſinuatio eiuſmodi debet eſſe:ut occulte p diſ ſimulationẽ eadẽ omnia cõficiamus:ut ad ean dem cõmoditatem in dicẽdi opere uenire poſ ſimus.uerum hæ tres utilitates tametſi ĩ tota orõne ſunt cõparãde.hoc eſt ut auditores ſeſe ꝑpetuo nobis attentos dociles beniuolos ꝑbe ant tñ hoc p exordiũ cãæ maxime cõparãdũ ẽ

¶FRAN.Inter inſinuationem quibus tpibus prin cipio & qbus inſinuatione utendum eſſet ꝓcepta tra didit:qd inter utrũq; differat nũc oñdit:& ſi cogno ſci & his quæ dicta ſunt:ſatis potuit.tam inſinuatio nem autẽ q̃ principiũ auditoris animũ ad audiendũ parare dicit:ſed aperte & maniſeſte principium inſi nuationem clam & diſſimulanter illud efficere. Sta tim:ſine ambagibus & mora aliqua.¶Q uibus ꝓſcri pſimus:græca eſt conſtructio:græci.n.relatiuũ cum ſuo antecedẽti nõ in aliis accidentibus ſolum:ſed in caſu quoq; faciũt cõuenire:ut eſt illud Iſocratis hoc eſt orationũ quaꝝ ſcripſiſti.¶Occulte:nõ ſtatim ap tis rõnibus.¶Eadem illa:Attentionẽ:beniuolẽtiã: docilitatẽ.¶Comoditatẽ : qua nulla oratori maior poteſt eſſe qui ut dociles attentos uel beniuolos ha beat auditores:in dicendi opere:in oratione q̃ opus eſt oratoris:ſunt q̃ operam legi malint quæ lectio mala ſane non eſt.Nam per operam actio ipſa & opera tio ſignificatur laborq; & officiũ per opus non opere ipſius finis:quãq̃ idem quod opera ẽt & opus aliquã

Eutiche os

Euthychia

Arride re

Notandus iocus

Cõſtructio græca

Opus Opera Opatio

do ſignificat:ut in opere ruſtico in ope faciundo.¶ Veræ he tres utilitates:id admonet qđ ēt libro de oratore & in prioribus pcepit tres antedictas pprietates nō in exordio tm̄ ſed per totā quoq; orōnē cuſtodiri debere:ſunt.n.ueluti ſanguis p totū corpus diffuſus.¶ Perpetuo:cōtinue a principio orōnis ad exitum uſq;.¶ Per exordiū maxime. Quintilianus quoq; ſicut ait.eā principii nulla alia eſt q̄ ut auditorē quo ſit nobis in cæteris partibus accōmodatior pparemus : id fieri tribus maxime rebus inter auctores plurimū conſtat:ſi beniuolum:attentum:docilem fecerimus:nō quia iſta per totam actionem non ſint cuſtodienda:ſed quia initiis maxime neceſſaria:per quæ in animū iudicis aut procedere ultra poſſimus admittitur.

¶De inſinationis & Principii Differentia. Titu.xvi.

¶ANTO.¶ Inter inſinuationem:in qbus principiū & inſinuatio differāt in qb⁹ itē cōueniāt breui edocet:in principio ſtatim aptis rationibus reddimus auditores aut beniuolos aut attētos aut dociles. In iſinuatione uero occulte per diſſimulationē eandem illa oīa conficimus. Ad eandem cōmoditatem.i.utilitatem ut dociles attenti beniuoliq; reddanē auditores ex quibus cāæ commoditatem cōſequitur orator.

Nunc ne quādo uitioſo exordio utamur:quæ uitia uitāda ſunt docebo. In exordiis tñ cā ſeruādū eſt:ut lenis ſit ſermo ut uſitata uerborū conſuetudo:ut nō apparata uideaē eſſe orō.

¶De uitioſo exordio.

AItioſum exordium eſt quod ī plures cauſas poteſt accomodari: quod uulgare diciē. Item uitioſum eſt quo nihilominus aduerſarius poteſt uti quod cōmune appellatur.

¶FRAN. Nūc ne qn̄ uitioſo exordio : docuit qd in principiis qd in iſinuatione:q̄ 1 generaliter i utroq; fieri deberet:quare poſtq̄ qd faciendū eſſet oſtendit. Rurſus qd non faciendū ſit præcepit. Et optimi pceptoris fungiē officio. Non.n.ſatis eſt dicere quæ ſunt tenenda niſi ēt quæ fugienda ſunt oſtendas. Lenis ſit ſermo poſſet hoc ad pronunciationē referri:q remiſſa & modeſta in principiis eē ſolet : unde Aiax apud ouidium q magis facere nouerat q̄ dicere:ſic tumultuoſe incipit. Agimus pro iuppiter ingt ante rates cauſam:& mecum conferē ulyxes : aſt eius aduerſarius contionandi ptiſſimus leni & remiſſa uoce exorſus eſt dicēs:ſi mea cū noſtris ualuiſſent uota pelaſgi. Nō foret ambiguū tanti certaminis heres : ſed ad certū eſt uerba referri & lenis ſermo intelligiē remiſſis humilibuſq; uerbis cōpoſitus.¶ Vt uſitata uerborum cōſuetudo:ne inſolenti uerbo:aut audatius trāſlato aut abſoleto uetuſtate aut a poetica licentia ſumpto utamur:ſimplici.n.& in elaboratæ ſimilis in principiis debet eſſe oratio:nam diſſimulata actio melius ſubrepit. Verba aūt aut per ſe:hoc eſt ſingula conſiderantur qualia ſint quid ſignificat cui rei congruant.aut coniuncta cum alia aliis connectuntur : & hic ſermo eſt.¶ Vt non apparata.ut parum ſplendoris feſtiuitatis:& concinnitatis habeat : propterea q; ex his ſuſpicio naſcitur apparationis & diligentiæ.quæ orōni fidem oratori uero adimit auctoritatem nam contra iudicem adhibita cura uidetur:ſed hoc præceptum in cauſis iudicialibus olim optimū fuit & tamē in illis medium quoddam tenendum eſt ut neq; ita deiecta oratio ſit ut minus delectet:neq; ita luculenta.ut præparationis ſuſpitionem offerat:utro aūt in iudiciali cā premeditationis abeſt ſuſpicio:ſic in deliberatiua prodeſt quotiens ſpatium cogitandum fuit:& nunc cum mutata temporum conditio ſit oēs.n. fere orōnes in demonſtratiuo habenē genere.quas q audiunt non doceri ſed delectari uolunt apparationibus.

Exordium i demōſtratiuo genere

Licet uti exordiis illud tñ ſciendū:hanc exordii ſimplicitatem in uerbis & eorum figuris uerſari debere:nam q̄tum ad ſnias attinet plenam illarum & grauitatis eſſe conuenit & oīa ea que ad dignitatem pertinent in ſe continere.hoc.n.auditori oratorem cōmendat auctor. Cicero libro de inuentione:oīa deniq; orationū ciceronis pmia earum pſertim q̄ in genere iudiciali ſunt plena ſniarū & grauitatis lenibus uerbis ſimplicibus & uſitatis ſine aliquo apparatu ſunt compoſita : ſed in dicendo & pnunciando cauēdum eſſe. Quintilianus dicit:ne incipiētibus hēc orōnē memoria pturbetur:& ne facilitate deſtituamur uerba cōtinuandi:qua re nihil turpius. Nā prœmiū illud ueluti cicatriceſ roſa facies eſt:& ille eſt peſſimus gubernator.q nauē:dum portū egrediē ipegit.

Vitioſum uulgare

¶ Vitioſum exordium:uulgare appellatur:qm̄ non unius ſed oīum pōt eſſe cauſarum ut ſi ſic incipias:iouē ego inuoco optimū maximū. Hoc.n.principium oibus cauſis accōmodari pōt qđ tñ dicit Quintilianus aliqñ nō inutiliter aſſumi & magnos oratores ſæpe nō euitaſſe:ſed cicero i uerrē dicēs rephendit:ueteres aūt ab inuocatione incipiebant:quod Vir.ſeruauit:cū ait pfatus clinos ſolio rex infit ab alto erit itē generale principiū:ſi dixerim. Vellem ſi fieri poſſet iudices.

Exordium cōe

¶ Item uitioſum eſt quo.differt inter uulgare & cōe uulgare.n.oīum controuerſiarum eſt : cōe uero in eadem controuerſia utriuſq; partis uulgare generale eſt:cōe ſpāle:exempli gratia:qui oreſtem accuſat hoc utitur principio:qui pietatem in parentes colitis cauſæ meæ fauebit ſed eodem uti poteſt & q oreſtem defendit.q; patris ulciſci necē uoluerit:utriuſque igitur partis commune eſt:& uitioſum.

¶De principio exordiendæ cauſæ Titu.xvii.

¶ANTO.Nūc ne qn̄: Attētos reddit auditores pmittit.n.de his reb⁹ dicere:q̄ ad pfectā orōnē ptineāt Reddit & dociles. Nā rei ſūmā breui expōit. Lenis mitis plāus aptus:nō aſp obſcurus.& īplicitus fabi.li.viii.ſic ait:Nobis pria ſit uirt⁹ pſpicuitatis.ppria uerba.rect⁹ ordo.nō ī lōgū dilata cōcluſio. nihil neque deſit neq; ſupfluat.ita ſermo & doctis pbabilis & plāus ipitis erit. Vſitata uerborū cōſuetudo. Obſcuritas ſit ēt uerbis ab uſu remotis:ut igr.Fabi.li.viii.ut ſi cōmētarios qs pontificū & uetuſtiſſima fœdera & exo

letos ſcrutat⁹ auctores idipſū petat ex his q̄ ide cōtraxerit qd nō itelligaē. Hic.n.aliq famā eruditiōis affectāt: ut q̄dā ſoli ſcirē uideanē. Hæc ille. Vbi ēt ait iacerē ſēſus i orōe i q uerba laudanē. qd pp illos ait q ali qd ingrūt qd ſit magis antiquū remotū inopiatū. Appata orō: illa trāſlucida & uerſicolor quorūdā eloquutiores ipſas effœmiat: q̄ uerborꝝ ābitu ueſtianē. & illa q̄ curā ſatēē & ficta atq ɔpōſita uideri & uolūt: nec grīam cōſequnē: & fidē amittūt pp id φ ſenſus obūbrant & uelut læto gramie ſata ſtrāgulāt. Nā & qd recte dici pt circulus amore uerborū: & qd ſatis dictum eſt repetimus. & qd uno uerbo patet pluribus oñdimus & pleraq melius ſignificare putamus q̄ dicere. Atqui ſatis aperte Cicero. præceperat. In dicendo uitium uel maximum eſſe ab uulgari genere orationis atq a conſuetudine cōmunis ſenſus abhorrere.

De uitioſo exordio. Titu. xviii.

Vitioſū exordiū ē. Idē. Ci. li. i. rh. de iuētōe ſic ait. Vitia uero hæc ſūt certiſſima exordioꝝ q̄ ſūmo opere uitare oportebit. Vulgare. Cōe. Cōmutabile. Sepatū longū. Trāſlatū. Cōtra pcepta. Vulgare ē qd i plures cās pt accōmodari: ut cōuenire uideaē. Cōe ē qd nihilominus in hāc quā in cōtrariā pte cāæ pōt conuenire. Cōmutabile ē qd ab aduerſario pōt leuiter mutatū ex cōtraria pte dici. Longū ē qd plurib⁹ uerbis aut ſniis ultra q̄ ſatis eſt pducitē. Sepatū eſt qd nō ex ipſa cā ductū eſt: nec ſicut aliqd mēbrū annexū orōni Trāſlatū eſt qd aliud efficit q̄ genus ſuæ cāæ poſtulat: ut ſigs docilē faciat auditorē: quū beniuolētiā eā deſiderat. Aut ſi principio utaē quum inſinuationem res poſtulat. Contra pcepta eſt quod nihil eorū efficit quorum cā de exordiis pcepta traduntur. hoc eſt qd eū q̄ audit neq beniuolū: neq attentum t neq docilē reddit: aut qd (quo nihil profecto peius eſt) ut contra ſit faciet. hæc ille. Ad plures cās: ſiue furti: ſiue pricidii & c. exemplum eſt. Iouem ego optimum maximū uellem ſi fieri poſſet iudices. item ſpes mihi magna allata eſt iudices me uictorē fore: cognoſco.n. ueſtrā in audiendo diligentiā. in iudicādo iuſtitiā & acumen. itaq nō dubito quin uictoria mihi futura ſit. Hæc.n. uitioſa ſunt qm exordiū ptinere debet ſolum ad cām de qua ſumus dicturi. Quo nihilominus aduerſarius poteſt uti: exemplū eſt. Si duo cōpetitores eſſent. Tua pompei humanitas beneficiorumq tuorū remuneratio me hortata eſt ut preturam abſte peterem preſertim cum tot pericula pro te ſubire non dubitarim. Quod commune appellatur. Inter uulgare & commune hoc intereſt: inquit Victorinus. Vulgare omnium controuerſiarum eſt. Commune in eadem controuerſia utriuſq partis. itaq commune ſpem includitur. Vulgare generale eſt.

Item illud quo aduerſarius ex cōtrario poterit uti. Itē uitioſum ē: qd nimiū apparatis uerbis cōpoſitū eſt: aut nimiū longū eſt: & qd non ex ipſa cā natū uī quod ſeparatū uocaē: in quo ēt trāſlatum concludiē: ut pprie cohæreat cum narratione: & qd neq beniuolū: neq docilē: neq attētū facit auditorē. De exordio ſatis dictū eſt. Deinceps ad narrationē trāſeamus.

De tribus narrationū generibus.

Narrationū genera tria ſūt. unū eſt cū ponim⁹ rē geſtā: & unū quodq trahimus ad utilitatē nrām uicēdi cā: q ptinēt ad eas cās: de qbus iudiciū futurū ē.

FRAN. Item illud quo aduerſarius: hoc cōmutabile noiatur: diſtatq a ſuperiori: qa nō eodē integro utraq ps utiē: ſed paucis mutatis uerbis: ut ſi accuſator oreſtis dicat: Vos q ipietatē odio hētis exēplū liberis ſtatuite: ne parētibus manus iſerre audeant: hoc pricipio paucis mutatis uerbis ēt deſēſor uti poterit dicēs: qui pietatē amatis exemplū ſtatuite liberis noſtris ne parentes a domeſticis inſidiis uēdicare dubitent. Nimiū apparate cōpoſitū: qd nimiū hēt ſplendoris & cōcinnitatis ac feſtiuitatis cōtra ſopi⁹ pceptum: ne nimium apparata uideaē orō. Aut nimiū longū. Huius exordii qd nimis lōgum fuerit p ſe patet uitiū. Deformē.n. reddit orōnem: queadmodū caput: qd maius fuerit q̄ cōuenit iuxta reliq corporis pportionē deforme reddit corpus: p cāæ aūt qlitate lōgū uel breue exordiū debet eſſe: ſimplices n. cāæ breuius pplexæ ſuſpectæq & infames lōgi⁹ deſiderāt. Lōgitudo aūt aut in uerbis: aut i ſentētiis pducitur: utrūq ne ſuperfluū ſit & pter cāæ neceſſitatē cauendū eſt. Et qd nō ex ipſa cā natū uideaē. Hoc ſeparatū uocamus exordiū: qm cāæ non conuenit: nec ſicut aliqd mēbrum orōni adnexū eſt: Neq eſt eius negotii: neq eius cāæ de qua agiē: ut ſi homicida ſit tibi accuſand⁹ & tu ab adulterii facinorib⁹ exordium ſumas. Ne cohæreat cū eā: tranſlatū uocatur exordium illud qd cāæ non cohæret. differt a ſeparato: nam illud a tota cā alienū eſt: hoc uero aliud efficit q̄ cāæ genus poſtulet: ut ſi aliquis cū facere beniuolū auditorē debeat. attentū reddat: aut pricipio utaē: cū iſinuatione opus ſit: didicimus.n. qttuor eſſe cārū genera: honeſtū: turpe: dubium: & humile: ſi honeſtū eſt. Licet uti uel nō uti principio: & Ariſt. in totū apud bonos iudices neceſſariū principiū negat: ſi turpe eſt: inſinuatione utamur: ſi dubium: a beniuolentia principiū conſtituimus: ſi humile facimus attentos: qd ſi dociles in humili genere faciemus: cum attēti faciendi ſint: uitiū eſſet non mediocre. & huiuſmodi exordiū tranſlatū appellabiē: qm ad illud cāæ genus cui minime cōuenit tranſferē. Et quod nō neq beniuolū. Hoc cōtra præcepta nominaē nā iudiciū animos ſibi nō cōparat: interdū ēt iſeſtos facit. Narrationū tria ſunt gñā de exordio pcepit nūc ad ſecundā orōnis partē trāſit: q̄ narratio dr̄: ut narrādi rōnes tradat. Tria aūt narrationis gñā dicit eſſe. & ſingula deſcribit: deinde eius gñis pcepta ſubiūgit: qd ad cās ptinet ciuiles: & de qbus orator dicturus eſt: ſed qriē a nō nullis an narrādū ſp ſit qdā.n. ſemp narrādū putauerūt qd falſum eſſe dicit Quin. qm multa accidūt tpa: in qbus narratione opus non eſt. cū aut breuis cā eſt: aut nota iudici: aut priore loco expoſita aut cū id qd obiiciē: nec negari: nec excuſari pōt: ſed i ſola iuris qōne cōſiſtit: qd in cauſis cōtingit trāſlatiōis: itē qñ re

Exordium cōmutabile

Exordium nimiū longum

Exordium ſeparatū

Exordium trāſlatum

Narrationum genera tria ſūt

Nō ſem per pro hemiū ſtati ſub ſequiť narratō

us factum non negat.ſed alio inſtat noie debere appellari.duas in iudiciis exiſtimat Quinti.narrationis ſpecies eſſe alteram ipſius cauſæ:alterā rerum ad cā ptinentiū:illud ꝑterea qritur an ſemp ꝓœmio ſubiiciēda narratio ſit:qđ ꝗ opinanť rōne dicunť:nā ꝑparato per exordiū auditore:probatio niſi cā prius cognita adhiberi nō pōt eſtq antea noticia rerū iudex inſtruēdus.ſed hūc ordinē cauſæ cōditio mutat īterdum:& Cic.ꝓ milone:& ꝓ Murena nō prius narrauit ꝗ obiecta diluit: qđ niſi feciſſet nihil ei narrare ꝓfuiſſet:exordio igiť ſuccedere debet narratio.niſi aliq obiiciať:qđ diluere neceſſe ſit.¶Cū exponimus rē geſtā:oīa in hac deſcriptione ꝗ ad rē apiendā ptinēt colliguntur.atq cōcluduntur.Cū.n.rē geſtā dici t exponi genus īnuit qđ eſt expoſitio:cū uero dicit & unūquodq trahimus ad utilitatē nřam:dria eſt. nā hiſtorici narrant qdē rē geſtā ſed ad utilitatē ſuā ſingula nō trahunt nō.n.ſpes illis aliq uincendi eſt:ſed tm̄ docendi & delectandi.qm̄ uero uel egreſſoria uel ſabuloſa narratio uicendi cā fieri pt: iō ad eas cās de qbus iudiciū futurū ē ptinere ſubiungit narratiōe itaq ciuiliū cārū hiſtoricā & fabuloſam uel egreſſoriā excludit ciuilis igiť uel negotialis narratio appellať qn̄ res narrať de ꝗ iudiciū futurū eſt.¶Ad nřam utilitatē cā uincēdi:hoc dicit qm̄ inſerēda eſt expōni.qđ eſt Quin.ꝑcipit defenſio & rō factorꝶ cū res poſtulat:ꝗ ſunt ueluti ſemina qdā ꝓbationū:qđ ſeruaſſe in oīone ꝓ ligario uř Ci.cū ait.Quintus ligarius. legatus eū.c.cōſilio ꝓfectus eſt.eū eſſet adhuc nulla belli ſuſpitio:& poſt ſubiūgit:nō mō nullū ad bellū: ſed ad nullā ſuſpitionē belli:& cū eſſet indicatū ſatis illud addidit.Qu.legarius nullo ſe iplicari negotio paſſus eſt domū ſpectās:& ad ſuos redire cupiens.nō ne hic oīa ad utilitatem ſuam trahit uincendi cauſa: idem in oratione pro Milone:ſed artificioſius fecit nam omnis quæ ad aduerſariū pertinet narratio interiectas habet ſuſpitiones quæ non ad milonem ſpectat:ſimplex eſt & nullas omnino ſuſpitiones habens.

¶ANTO.¶Quo aduerſarius ex cōtrario poterit uti.Exempliū eſt.Erant duo ciues cæſaris amiciſſimi Curio & Appius Curio cū tribunus eſſet cæſarē adiuuerat & in bello & in pace.Appius uero tm̄ in bello adiutor fuerat.Cū ueniſſet ergo cæſar in urbē finitis bellis ciuilibus & uterq ꝑturā peteret potuiſſet appius hoc pacto exordiri:Cū nullus labor fuerit mihi grauis nullū piculū fuerit a me euitatū.C.Cæſar ī bello gerendo ut dignitati tuæ facerē ſatis abſte peto:ut mihi ī hac ꝑturæ petitione faueas &c. Curio autem eodem exordio uti poterit addēs tñ ꝙ nō in bello dūtaxat uerum in pace quoq cæſari fauerit.¶Apparatis uerbis apparata dñr quæ dedita opa facta ſunt cū ſupflua exornatione unde ēt mulieres phucatas & artificioſe ornatas apparatas uocamus.¶Aut nimiū lōgū ē.¶Fabius.li.iiii.titulo primo ingt euitandā eſſe īmodicā exordii lōgitudinē:ne in caput exercuiſſe uideatur.Quod nō ex ipſa cā natū uideť.Exemplum erit.Accuſatus clodius adulterii hmōi uitioſo exordio uti potuiſſet. Si qua res eſt iudices ī ꝗ poſſim gloriari maxime eſt amicitia uřa:qua ego ip uſus ſum.nā ex tali amicitia magna laus ſeq ſolet.¶Itaq a uobis peto ut meo crimini ueniam tribuatis ad cām aūt pertinuiſſet hoc mō.Siqd feci uita o iudices laudabile: ſi quicꝗ mihi unꝗ gratum fuit maxime pudicitia delectatus ſum.dediq ſemper operam.ut recte uiuerēm: & ne ullo crimine accuſari unquam poſſem.Tranſlatum id dicitur quod aliunde trahitur. ut ſcribit fabius.lib.iiii.Deinceps ad narrationem.Attentos hic reddit auditores.

¶De tribus narrationum generibus. Titu.xix.

¶Narrationū genera tria ſūt.Maxie naturale ē(ingt Fabi.li.iiii.)& fieri frequentiſſime dēt ut ꝑparato ꝑ hæc ꝗ dicta ſunt iudice:res de qua ꝓnunciaturus ē indiceť.Hæc ē narratio.Eſt āt narratio.nō ſolū negocii.de quo apud iudices qriť.Expoſitio.Sed pſona ut.M.acili⁹ palican⁹ hūili loco picēs loqx magis ꝗ facūd⁹.Loci ut oppidū ē ī helleſpōto lāpaſcū iudices.Tpis:ut uere nouo gelid⁹canis quū mōtib⁹ humor liquiť.¶Cārū qbus hiſtorici frequētiſſime utunť:quū expoſūt.Vñ bellum ſeditio peſtilentia. Eſt ꝑterea narratio ſeu expoſitio & ptorū tpum ꝗ frequētiſſima.Et pñtiū:& futurorꝶ:ꝗ ſolis dari uaticinātibus pōt. ¶Rem geſtā:hæc narratio in iudiciis conuenit.cuius duæ ſunt ſpecies.Altera ipſi⁹ cāæ. Altera rerū ad cauſam pertinentium expoſitione.Auctor Fab.li.iiii.¶Vincendi cā:nō delectādi ut ſæpe poetæ faciūt.

¶FRAN.Alterū genus eſt:hæc narratio eſt:ꝗ a nřis excurſus digreſſio & īterecurrēs uocať a græcis εκβασεισ uel παρεκβασεισ noiatur quotienſcūq orator a cā digrediť nō temere tñ aut ſine rōne:conuenit.n.ad cauſam pertinere digreſſionem ne ſi extra cauſam pēitus fuerit. Merito ī auctorē illud uenuſini poetæ dici poſſit:ſed nūc nō erat his locus.uñ ſic a qntiliano diffundiť. παρεκβασισ ē alicuius rei ſed ad utilitatē cauſæ ptinens:extra ordinem excurrens tractatio.Aut cā fidei:ut fidem comparemus rei de qua loqmur:& ꝓbabilia argumēta noſtra faciamus ſicuti in uerrē Ci.a cā digrediť:& ſiciliæ amœnitatem laudat:quo ueriſimile uideať in uerrem incōtinentiſſimū fuiſſe:ubi loci amœnitas libidinoſam ꝑ ſe naturam magiſq cōcitare ad ſcelus potuit.¶Criminationis.ut ſi digrediaris a re de ꝗ agiť:& añ actā aduerſarii uitā expōas:oñdaſq ne ſupiori qdē tpe a uitiis & ſceleri b⁹ abfuiſſe:ut tota pene in oīone ꝓ Milone cōfirmatio plena digreſſionū eſt:ꝗ criminatiōis fuerit cā:ut ueriſi'le ſit īſidias feciſſe Miloni clodiū:& cū iudices appellat & cum ſextū clodiū citat ut librū exhibeat legū pnitioſarꝶ:quas.p.clodi⁹reip. poſiturus fuerat:& cū hortēſi:uibieni:pōpei:ſuūq periculū cōmemorat:criminari āt reꝑhendere ē:& criatio accuſatio:atq reꝑhenſio.¶Aut tranſitionis:ut cū ab uno argumēto uel ab una re ad aliā trāſire uolētes:digreſſoria narratione utimur.qđ ſæpiſſime facit.Oui.q cū dapnes ī laurū mutationē deſcripſiſſet:& quo pacto oēs fluuiorꝶ theſaliæ dei peneū patrē illius cōſulatū ueniſſet:digreſſiōe uſus ē dicēs iach⁹ un⁹ abeſt:unoq recōditus antro:fletib⁹ auget aqs:natāq miſerim⁹ Io.Luget ut amiſſā.ad aliā fabulā de mutatione Io in uaccā tāſiuit:Ci.quoq in oīone ꝓ pōpeo de magnitudie belli dicturus ad.L.Luculli laudes di

Altetū genus narrationis eſt qđ intercurrit nōnunquā aut fidei aut criminationis:aut tranſitionis aut alicuius apparatiōis: uel laudationis cā.

greſſus eſt:dicens & ut oẽs ĩtelligant a me tm̃ laudes.L.Lucullo ĩmptitũ eſſe:q̃tũ forti uiro ſapientiſſimo hoĩ:& magno ĩpatori debetur:dico eius aduentu maximas mitridatis copias oĩbus rebus patas & iſtu ctas ab eo delectas eẽ:& cætera q̃ ſequunẽ.deĩde ad id qđ ꝓpriũ ẽ cãæ ſuæ trãſitũ facit. Regritis ſortaſſe ĩnq̃t cũ hæc ita ſint quo pacto magnũ reliquũ poſſit eẽ bellũ:cognoſcite q̃rites.¶ Aut alicuius apparatio nis:aut amplificationis ĩtelligas cũ exaggeraẽ crimẽ:& ĩ maius extolliẽ:q̃lis eſt illa ĩ uerrẽ amplificatio de eriphile:qđ ea uiſum ornamẽtũ tm̃ amauerit:cũ uerres multa ẽt nõ uiſa cõcupierit:aut qd uerius eſt exor natiõis:qđ ĩ eũdẽ uerrem cice.facit.Mala deſcripturus q̃ ꝑ illũ ſiculi paſſi ſunt:his uerbis:ſed añq̃ de incõ modis ſiculorũ dicã pauca mihi uidenẽ eſſe de ſiciliæ dignitate:uetuſtate:utilitate:dicẽda:nã cũ ꝓuincia rum oĩum:& ſociorũ dignitatẽ hr̃e dẽtis iudices.tñ ꝑcipue ſiciliæ plurimis iuſtiſſimiſq; de cãis uirgilio q̃dẽ ſatis fuerat ſcribere tẽpeſtate cõpulſum ĩ aphricã ueniſſe æneã appatiõis tñ hoc eſt exornationis cã tẽpeſtatẽ deſcripſit.Hiſtorici ẽt plerũq; id faciunt ut Saluſt. eãs deſcripturus q̃bus adductus cõiurare in p̄riam catilina auſus ſit ꝑconomiã facit:qua ueteres laudat hoĩes nõ ſuæ ætatis carpit:& ſic ad negociũ ſuũ deſcendit dicens:prius urbem romã:ſicuti ego accepi cõdidere atq; habuerẽ initio troiani:& nõ multo poſt atheniẽſiũ res geſtæ ſatis amplæ magnificeq; fuerunt.¶ Laudationis:cũ ad aliquẽ laudandũ digredi mur:iqđ ĩ oõne ꝓ.C.Cornelio ci.agit ĩ q̃ ad.C.põpeii laudes diuerti:plures digreſſionis cãs & ab iis di uerſis nominibus.li.de iuentiõe prio.Cice.poſuit.Criminationis.ſimilitudis delectatõis:& amplificatio nis:ſed crimiatio amplificationes ꝓbatio ſimilitudinẽ : apparatio delectationẽ comprehendit:ſed dele.

¶De ſecundo genere narrationum.Ti.xx.

¶CANTO.Alterũ genus narrationis eſt:qđ ĩtercurrit nõ nũq̃:hanc ꝑtẽ pares baſũ uocant græci latini egreſſum uel egreſſionẽ.Sed hæ narrationes ſunt plures . q̃ ꝑ totam cãm uarios habent excurſus.ut laus hoĩum locorũq;:ut deſcriptio regionũ expoſitio q̃rundã rerũ geſtarũ ſed ẽt fabuloſarum . Quo ex gene re eſt in oõnibus contra uerrẽ cõpoſitis Siciliæ laus ꝓſerpinæ raptus.Parechaſis eſt alicuius rei : ſed ad utilitatem cauſæ pertinentis.Hæc ex fabii.li.iiii.Aut fidei:hoc.ſ.modo. Vt credatis iudices hunc teſtem optimum eſſe:uir eſt iuſtitiæ amantiſſimus uirtuti deditiſſimus &c.Aut criminationis ſi adduceret teſtis iniquus hoc pacto egredi poſſes.Nolite iudices huius teſtimonio fidem adhibere:ſemper.n.cum turpitu dine uixit.Hoc eſt ſanguinolentus . & qui pro parua Pecunia turpiſſimum facinus aggrederetur . ¶ Aut tranſitionis ut facit Ouidius li.i.met.ubi ait Inachus unus abeſt ut precedenti fabulæ ſequentem coniun geret:id uero frequentiſſime poetæ faciunt.¶ Apparationis.i.maxime exornationis. ut fecit Maro.lib.i. æne.in apparatu didonis erga troianos breuibus.n.uerbis res dici poterat. ¶ Laudationis ut in orationi bus contra uerrem compoſitis ubi eſt Siciliæ laus proſerpinæ raptus.ut etiam fabius inq̃t. Et illud.Maro nis.Rex erat æneas nobis quo iuſtior alter.

Tertium genus eſt id quod a cã ciuili:remo tum eſt:ĩ quo tñ exerceri cõuenit quo cõmo dius illas ſupiores narratiões in cauſis tracta re poſſumus.Eius narratiõis duo genera ſũt unum quod in negociis:alterum quod in ꝑ ſonis poſitum ẽ:tres habet partes:fabulã:hi ſtoriam:argumentũ.Fabula eſt quæ neq; ue ras neq; uériſimiles cõtinet res:ut hæ q̃ a tra gœdiis traditæ ſũt.Hiſtoria res geſta ſed ab ætatis noſtræ memoria remota:Argumentũ ẽ ficta res:quæ tamẽ fieri potuit:uelut argu

Id quod in nego ciorum diſpõne poſitũ ẽ

¶FRAN.Tertium genus:duo narrationis genera dicit eſſe ad cauſas ciuiles ꝑtinẽtia:tertiũ nec ſubiun git a cã q̃dẽ ciuili remotũ.Sed ĩ quo utiliſſimũ ſic ex erceri.Quintilianus optius ad rhetoricẽ uẽ igreſſus ab eo cui ſimile aliq̃d apđ grãmaticos puer didicerit: Nã ſi a poeticis initiũ fecerit narratiõibus melius ap tius:& cõmodius in ueris & ad ciuile negociũ ſpectã tibus exerceri potuerit huiuſmodi uero narrationes neq; aridæ ſint & ieiunæ : neq; ſinuoſæ & accerſitis de ſcriptionibus.neq; inopes uocabulorum neq; copioſæ peius tñ uitiũ eſt qđ ex ĩopia uenit q̃ q; ex copia. Nã ubertatis facile remediũ eſt:Sterilia nullo labore uin cuntur . ¶ Aphthonius apud græcos προνυμνα σματα ſcripſit:q̃ ꝓexercitamenta:uel præludia dice re poſſumus:in q̃bus fabuloſa narratio quo pacto fiat oñdit:uiãq; certe utile incipientibus ad ueras & ciui les apit narrationes conuenit exerceri apud grãmaticũ ſi rhetorices ignarus penitus nõ fuerit.¶ Cõmodi us.nam qđ dictum eſt qui ſe in poeticis exercuerit narrationibus eius locupletior deinde in uera cauſa erit narratio:Cicero ĩ oratione pro archia Poeta in orationem poetarum in qua a pueritia uerſatus fuerat:mul tum ſibi ꝓfuiſſe dixit ſuperiores:ciuilẽ.& egreſſoriam.¶ Eius narrationis :·Narratio inq̃t a ciuilibus cãis remota dico mẽbra habet:nam ut negocia exponit:aut perſonas agit:earumq; mores exprimit:quod Co mici & littera græci poetæ faciũt.aut utrũq; ſimul efficit:ut Vir.qui mores æneæ ſimul & fcã deſcribit:& q̃uis a rebus geſtis ꝑſonarũ mores cõſiderari poſſint:melius tñ cũ ſeorſum ſm̃ deorum ꝑſona effingiẽ cõſide rari ſolẽt.¶ Fabulã:Hac nos aliq̃ñ ꝑ ſermone ſimplr̃ accipim⁹:ut Iuuenalis a diuerticulo repetaẽ fabula ẽ aũt fabula q̃ nec ueras nec uériſimiles res cõtinet:ut illa de anguib⁹ iugo a cerere iunctis & herculis ad in feros deſcenſu:eſt & fabula ſermo falſus ueritatẽ effugiẽs quales æſopi uidemus qui oĩum optimus ĩ eo ge nere habeẽ:ſed harũ aliquæ rõnales ſunt aliquæ morales:aliquæ mixtæ:rõnalis eſt in qua aliq̃d faciẽs hõ figuraẽ.moralis brutorum conſuetudinẽ imitatur:Mixta conſtat ex utroq; rõnali.ſ.& bruto prius poetarum fu it fabula cœpit deinde rhetorum quoq; eſſe:ut pueri in ea exercerentur:anteq̃ ad ueras cãs trãſirent:ſicut prius dcm̃ eſt.¶ In tragœdiis q̃ non a ueritate mõ ſed a ueritatis forma remotæ ſint ut de Medeis:phedris & eiuſmodi.Hiſtoria eſt res geſta:ab iterpretatiõe diffinitio diſſentire uidetur nam ιστορω græce uideo eſt

quo igiť hiſtoria ē res geſta:quæ a uobis nō ſit uiſa:tñ detur:ꝙ & ſi a nobis uiſa nō eſt a nr̄æ ætatis memoria remota eſt:maiorẽs tñ noſtri uiderūt:cum nemo hiſtoriā ſcriberet:niſi qui rei geſtæ iterfuiſſet:& cui publice hoc minus de mandatum eſſet:Lex autem ſcribēti hæc dabatur nequid falſi diceret:nequid ueri taceret quātum uero utilitatis hiſtoria habeat Cicero paucis abſoluit:hiſtoria inquit eſt teſtis temporum:lux ueritatis:uita memoriæ magiſtra uitæ:nuncia uetuſtatis differre ab annalibus.ii.n.libri ſunt q quod factū geſtumue eſt quoq; anno declarant quaſi diaria quædam quæ græci ΑΦΗ ΑΕΡΙΣΣΟ dicunt:Hiſtoria uero eſt ipſa rerum geſtarum enarratio:ſed non ita ſigillatim exponens at annales:itaq; annales hiſtoria dicentur:ſed non omnis hiſtoria annales.¶ Remota:ut Appius Claudius Carthaginenſibus bellum iduxit:eſt hæc res geſta ab ætatis noſtræ memoria remota.Argumentum comœdiæ.Argumēta fingunt quæ facta ſunt:ſed uero ſimilia.ut in Terentio adoleſcentis pamphili a ſimone patre uita narratur his uerbis. Nam is poſtquam exceſſit ex ephebis ſoſia.

¶ De tertio narrationum genere Ti.xxi.

¶ ANTO.Tertium genus eſt:id.Quod a cā ciuili remotū eſt:id quidem extra oratorem eſſe.eſt āt poetarum uel hiſtoricorū.¶ In negociis:in rebus quæ ſunt extra hominē:ut cum exponunt hiſtorici unde bellum ſeditio peſtilentia &c.¶ In pſonis:ut.M.acilius palicāus humili loco dicens loquax magis quā facundus.¶ A tragœdiis:ſcribunt enim herculē deſcendiſſe ad inferos.Indeq; cerberum extraxiſſe &c.¶ Ab ætatis noſtræ memoria remota:qđ genus eſt appius indixit carthaginēſibus bellum.Argumenta comœdiarum hmōi apud Terentium eſt.Nam is poſtq̄ exceſſit ex ephebis ſoſia liberius uiuendi fuit poteſtas &c.

menta comœdiarum:illud genus narratiōis quod in perſonis poſitū eſt:debet habere ſermonis feſtiuitatem.animorum diſſimilitudinem:grauitatem:lenitatem:ſpem:metū:ſuſpitionem:deſiderium.diſſimulationem:miſericordiam:rerum uarietates:fortunæ cōmutationem:inſperatum incōmodum : ſubitam lætitiam : iucundum exitum rerum. Verum hæc in exercendo tranſigentur.Illud uero qđ ad ueritatem pertinet quō tractari conueniat aperiemus.tres res conuenit habere narrationē:ut breuis:ut dilucida:ut ueriſimilis ſit: quæ quoniam fieri oportere ſcimus quemadmodum facimus cognoſcendum eſt.

¶ FRAN.Illud genus narrationis:genus illud qđ a ciuilibus cauſis ſi iūctum eſt:in duas partes diuiſit negocia & pſonas:de priore dixit ad alterū:nec trāſit quod ſimul cū rebus ipſis ſermones & aīos exprimit perſonarum:ut apur Terētium Mitionis & Demeæ ſenum q moribus longe ſunt diuerſis.uenit in qt ad me clamitās.quid agis mitio:cur perdis filium adoleſcentem nobis ! Cur amat : Cur potat:cur his rebus ſumptum ſuggeris.at mitio nihil ineptus:Nihil præter:equū & bouum durus:errant inquit lōge mea ſententia qui imperium putant grauius eſſe &c. In quo ſermone manſuetudo q̄dam declaratur.ſed illud occurrit in ea quoq; narratione:quæ in negociis uerſatur perſonam plerunq; deſcribi:ut Pompei:Cæſaris ſertorii : & rurſus ,in narratione in q̄ pſonæ deſcribuntur.ēt res geſtas exponi:Reſpōdetur cōiunctas quidem eſſe res & perſonas:ſed intuēdum ſemp quid pp quid dicatur:ſæpe.n.ut perſona pateſcat geſta narrantur nōnunq̄ pſona deſcribitur res geſtæ: cognoſcātur:illud in geſtis uerſať:hoc in perſonis: ideoq; ſeparatim pcepta de his tradit Cicero. ¶ Sermonis feſtiuitate:Qualis gnatonis ī eunucho:q thraſonē deridet:q̄lis ergaſili apud Platū in captiuis duobus:feſtiuus aūt ſermo dr̄ iocūdus & lepidus.¶ Animorū diſſimilitudinē:ut Mitionis:& demeæ quorū durus alter:mitis alter & placidus.¶ Grauitatē:qualis apud Terētiū ſimonis eſt:cum ſoſiam alloquiť & chremetē qualis eſt ēt matronarū eſſe cognoſciť:ut Alcimene apud plautum in amphitryōne.Leuitatē:ut de mēcti apud plautū in aſinaria qui una cum filio quotidie inter ſcorta uerſabať:ſpē ut pāphilus Gliceriū: ſperat Chalinus philomenā.Metum:qualis eſt daui qui preceps dari in piſtrinū timet:qualis eſt pamphili qui futuras nuptias formidat.Suſpitionē:ſimo filium amare ſuſpicatur:ſuſpicioſus ēt apud plautū in aulularia.ſenex inducitur:qui oīa uerebatur ne abſtruſum & abditum aurum reperirců.¶ Deſideriū:ut Thays pamphilæ deſiderat in Eunucho parētes inuenire.Diſſimulationē:ut dauus amoris pāphili cōſcius:quæ ſimo dicit intelligere ſe diſſimulat:Dauus dicens ſum non ædipus.¶ Miſericordiā:ſicuti miſericordia in puellam quā grauidā deprehēdetat.motū pāphilus in ecyra ſe dicit.¶ Rerum uarietates:ut pamphilus nō lætus eſt quippe quis ſperat nuptias non futurus :modo triſtis:& ſollicitus cū timet futuras.¶ Fortunæ cōmutationes:ſicuti Glyceriū quæ ſoror habebať Chryſidis meritrices libera eſſe:& cuius attica inuēta eſt.¶ Inſeparatū icōmodū:ſicuti carini cū audiuit pamphilum iam iam dictutū uxorē philomenam:qđ nō facturum pamphilus pmiſerat.¶ Subitā leticiā.ut illa quam percipit pamphilus : cū audit ciuē atticā inuentā eſſe glicerium.Iocundum exitum rerum quod ſemp in cataſtropha contingit:hoc eſt comœdiæ exitu:oīa.n.in leticiam cōmutantur.¶ Verū hic &c.hæc inqt oīa exercitatiōe cōparabimus.¶ Quod ad ueritatē:quod in cauſis orator tractare cōſueuit.¶ Tres res cōuenit hr̄e narrationē pleriq; ſcriptores auctore Quintiliano:maximeq; ab Iſocrate ſunt narrationem uolūt eſſe lucidam:breuem:uériſimilem.Nec cuiq̄ mirū ſit:de ueri ſimili:qm̄ plurima uera qdē ſūt ſed parū credibilia:ſicuti falſa quoq; freq̄nter ueriſimilia:nec minus laborandū eſt:ut iudex quæ uera dicimus q̄q̄ fingimus credat:ſunt he uirtutes breuitas:dilucīditas:ueriſimilitudo:aliarū quoq; ptium:nam p totā orationē uitāda eſt obſcuritas & modus ubiq; cuſtodiēdus:& credibilia eſſe oportet oīa quæ dicuntur ſed hæc maxime in ea pte cuſtodiendā ſunt :q̄ pria

iudicem docent:explicat autẽ qd geſtũ ſit narratio:& rem iudici ꝓponit ut cognoſcat:quare breuis:dilucida & ueriſimilis debet eſſe maxime:item ſimplex cum prælertim non aperiat controuerſiã:qd diuiſio facit:neq; ad pugnam continuo deſcendat. Recte ãt qd ẽt ſuperius diximus ꝓhœmiũ conſequit̃:qm̃ conuenit ut ꝑparatis ad audiẽdũ:rẽ qualis ſit apias. Breuitatẽ uero Quintilianus in eo ponit:ut non minus ſed ne plus dicat̃ q̃ oporteat:cauendã idem admonet obſcuritatem ne tanta uteris breuitare:ut quæ cogno ſcẽda erãt cognoſci non poſſint:& illud accidat quod ait oratius breuis eſſe laboro:obſcurus fio. Satius ãt eſt ſupeſſe narrationi q̃ deeſſe. Nam ſupuacua cum tedio dicũtur. Neceſſaria cũ periculo ſubtrahuntur.

¶ANTO. Sermonis feſtiuitatẽ. Soſia in amphitrione. ſi dixero mendaciũ ſolens meo more fecero:nam quum pugnabãt maxime ego fugiebã maxime. ¶ Feſtiuitatẽ iucunditatẽ leporem:ponitur enim pro facenis:& dicto feſtiuo. Vnde ſuetonius. in calig. ait. Quorum duo infantes adhuc rapti. Vnus iam pueraſcẽs inſigni feſtiuitate Terentius item in eu. Mei pr̃is feſtiuitatẽ & facilitatẽ. Tulius li. ix. epiſtolarum. In quo poſſem imaginẽ antiquæ & uernaculæ feſtiuitatis agnoſcere. ¶ Animorũ diſſimilitudinem:ut demeæ & mitionis:alter. n. grauis:alter lenis erat ut patuit. ¶ Spẽ dido ouidiana:diua parens ſeniorq; pater pia ſarcina nati. Spẽ mihi manſuri rite dedere uiri. & apud. Maronẽ li. iiii. Spero eqdẽ mediis ſi qd pia numina poſſunt. Supplicia hauſurum ſcopulis &c. Metũ:eadem pdita ne perdã timeo noceamue nocẽti. Ne bibat æquoreas naufragus hoſtis aquas. Suſpitionẽ:eadem forſitã & grauidã dido ſcelerate relinqs. Pariq; tui latitat corpore clauſa meo. Deſideriũ. Eadẽ. Si iubet ire deus uellẽ uetuiſſet adire:Punica nec teucris pſſa fuiſſet humus & li. iiii. æn. Saltẽ ſi qua mihi dc te ſuſcepta fuiſſet. Ante fugam ſoboles. Diſſimulationem. Dido uergiliana. Sed mihi uel tellus optem prius ima dehiſcat Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras:&c. Ante pudor quã te uiolem. ¶ Miſericordiam. Eadem. Degeneres animos timor arguit heu qbus ille iactatus fatis:quæ bella exhauſta canebat. Rerum uarietates. Eadẽ. Quis nouus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes. Quã ſeſe ore ferens:q̃ forti pectore & armis. Credo eqdem nec uana fides gen⁹ eſſe deorum. De generes animos timor arguit. ¶ Fortunæ cõmutationem:Maro li. y. Vritur infœlix dido totaq; uagat̃ Vrbe furens &c. ¶ Inſperatũ in cõmodum Anna ad didonem percẽptam hoc illud ger. fuit me fret. p. Hoc rogus iſte mihi hoc ignes araq; parabant. ¶ Quod primum deſerta quærat &c. ¶ Subitã lætiã. Maro li. x. de ænea ab hetruria cũ nauibus redeũte:dũ rutuli contra troianos pugnarent abſente ænea:iamq; in conſpectu teucros hẽt & ſua caſtra ſtans celſa in puppi:clypeum tum deinde ſiniſtra extulit ardentem clamorem ad ſidera tollunt Dardanidæ e muris. Spes addita ſuſcitat iras &c. ¶ Iucundum exitum rerum. Turnus ad æneam. Vtciſti & uictum tẽdere palmas Auſonii uidere:tua eſt lauinia coniũx. Vlterius ne tende odiis &c. ¶ Tranſigentur tractabuntur. ¶ Ad ueritatem pertinet de oratoria oratiõe intelligit. ¶ Veritas ãt eſt p quam imutata ea quæ ſunt aut añ fuerũt aut futura ſunt dicuntur. Auctor eſt Tul. li. ii. rhet. de inuentione. ¶ Tres res conuenit habere. Narrationẽ fabi. lib. iiii. ſic ait. Narratio eſt rei facte aut ut factæ utilis ad pſuadendũ. expoſitio. Vel ut Apollodorus finit. Oratio docẽs auditorẽ:quid in controuerſia ſit. Eã pleriq; ſcriptores maxime q ſunt ab iſocrate uolũt eẽ lucidã breuem Veriſimilem. Neq;. n. refert an pro lucida perſpicuam:pro ueriſimili probabilem Credibilem ue dicamus:hæc ille.

¶De breui narratione.

Rem breuiter narrar̃ poterim⁹. ſi inde icipiemus narrare:unde neceſſe erit:& ſi ñ ab ultio initio repetere uolem⁹ & ſi ſumati nõ pticulatim narrabimus:& ſi nõ ad extremũ:ſed uſq; eo quo op⁹ erit pſequẽur.

¶FRAN. Si inde incipiemus:præcepta dat ĩ breuem Narrationem quid in principio quid ĩ medio quid in fine fieri debeat. breuem autem futurã Narrationem dicit ſi a principio rei cõiuncto exordiemur:non inde uñ neceſſe non fuerat:illic enim incipiendum eſt unde ad iudicem pertinet: nihil qd extra cauſam ſit:dicendũ eſt:& reiicienda ſunt omnia qbus ſublatis nec cognitioni qcq̃:nec utilitati detrahit̃. Si homicidã defendis ab ipſa homicidii narratiõne tibi incipiendum eſt nõ autem dicẽdã in narratione quem auum quẽ patrẽ habuerit:quo modo natus educatuſq; ſit non enim ad futurũ ptinet iudiciũ. ſed illud tm̃ ut ĩtelligat̃ q̃re ædes fcã ſit. Cicero in orõne p milone inde incipit:unde opus fuit. ait. n. Pu. clodius cum ſtatuiſſet omni ſcelere. Vexare remp. q̃ narratio mirifice a Quin. laudat̃:q̃ nihil eſt artificioſius:cum breuis pro materia ſit orõnis. Veriſimilis & dilucida eãs explicat qbus adductus inſidias miloni ſtruxerit clodius: quo pacto milo qui laminium ad prodendum flaminem pficiſcebat̃:cum eum clodius inuaſiſſet uim ui repulerit que inter eos fuerant:inimicitias nihil deniq; quod ad cauſam non ptineat exponit. idem facit & pro ligario dicens incipit. n. quo tpe in prouinciam profectus eſt quod ad cauſam ptinebat. ¶ Et ſi nõ ab ultimo initio. Duo ſunt principia rei ꝓpinquum & remotũ ab ultimo repetenda res non ẽ:ut puta ſi bellũ troianũ nobis narrandũ ſit:a raptu helenæ debemus incipere:non a læda q̃ helenã genuit:nam & oratius ait. Nec gemino bellũ troianũ ordit̃ ab æuo. de. Home. loquens q inde incipit uñ incipiendum fuit Papinius ꝑcepti huius minime ignarus in principio thebaidus:nolle ſe ab ultimo initio res thebanas repeter̃ dixit:ſed illinc uñ conuenit:exordiri ait. n. unde iubetis iræ deæ gentis ne cauam primordia diræ ſidonios raptus & inexorabile pactum legis agenoreæ ſcruptãemq; æquora cadmum longa retro ſeries tumidum ſi martis operti. Agricolam infandis condentem ſemina ſulcis expediam penituſq; ſequar quo carmine muris iſerit amphion tyrios accedere montes:atq; ideo iam nũc limes mihi carminis eſto oedipodæ de cõfuſa dom⁹ ſupflui

Principium ꝓpinquũ

Principium remotum

oitiũ & maro declinans ita inchoauit narrationẽ.uix e conſpectu ſiculle telluris in altum ueſa dabat læti anthimachus uero poeta merito rep̄henſus fuit:q̄ reditũ diomedis narrans:ab exordio cœpit primæ oti ginis hoc eſt ab interim meleagri.Et ſi ſummatim non particulatim:ſummatim dr̄ cum illius rei cui ſatis

Et ſi ſummatim eſt ſummam dixiſſe partes non dñt:ut puta cũ dicere ſufficiat:occidit nõ dicamus & uoluit & potuit & oc cidit cum harum partium ſummam ſit occidit:ſæpæ ãt occidit ut ſatis ſit quid factum ſit exponere : quõ ãt factum ſit preterire narationi nihil nocet.Nec eo tendit hoc p̄ceptũ ut ſummatim ſp narrandũ ſit:nã & p̄ticulatim narrare ſæpe neceſſe eſt nec uitium habetur ſed uirtus ſed eas reſpicit cauſas quæ quemad modũ geſtũ aliqd ſit ex potu non deſiderant.Nam in oro̅ne pro milone nõ ſummatim ſed p̄ticulatim nar rat.Ci.ſummatim narraſſet ſi dixiſſet:fatemur a milone occiſum clodiũ ſed ab eo Miloni non illi a milo

Cic. particulari narrat ne factas inſidias dicimus ſed p̄ticulatim narrat nihil inſeres ſup̄flui:nihil omittens neceſſarii exponit.n. quõ inſidias fecerit:quõ p̄ficiſcentẽ cũ uxore Lanuuiũ milonem inuaſerit:quõ ab his qui extremo agmi ne erant rixa cœperit quõ p̄cuſſus clodius occubuerit ſic fieri eã poſtulabat:qñ ãt ſummatim iudicari res põt:uitiũ erit:ſi p̄ticulatim dixeris ueꝝ hoc p̄ceptũ de medio narrationis intelligi põt.⸿ Et ſi non ad ex

Et ſi nõ ad extremum tremum:de fine narrationis eſt hoc p̄ceptum:ut narremus quouſq̄ narrãdũ eſt ut nõ & illa narremus:que in controuerſiam non cadunt ut puta qdẽ fortiter fecit petit p̄mii noĩe ærarii dimidiũ cõtra dr̄ narrãdũ eſt quẽadmodũ fortiter fecit non ẽt quẽadmodũ ad ciuitatẽ regreſſus ſit : & quẽadmodũ premiũ petierit & quẽadmodũ ei contradictũ ſit Ci.in oro̅ne p̄ milone poſtq̄ narrauit a clodio miloni non a milone Clo dio inſidias factas ulterius narrare progreſſus nõ eſt oñdit.n.qd̄ propoſuit nã luce clarius ſe demonſtra turum promiſerat miloni inſidias feciſſe clodium:non ad extremum proſecurus eſt ſed eo uſq̄ quo opus fuit:idem & papinius diligẽter obſeruaſſe miſſus eſt:qui cum Matronas theſei auxilio obtinuiſſe dixiſſet ut uirorum cadauera:ſepulturæ mandare poſſent:finem operi impoſuit. Non.n.narrandum erat quomo do rogũ ſtruxerint quõ ſingulæ uirum in ignes coniecerint:quomodo fleuerint : quomodo cineres colle ctos in urnis collocauerint quæ ue epigramata inſcripſerint.dicit enim non ego centena ſi quis mea pe ctora laxet uoce deus tot buſta ſimul : uulgiq̄ ducumq̄ tot pariter gemitus dignis conatibus æquem:eo uſq̄ narrauit:quo neceſſe fuit ſuperflua omiſit:& id ſe facere profeſſus eſt.

⸿De Breui narratione. Tit.xxii.

⸿ANTO.Vnde neceſſe erit.Breuis erit narratio inquit fabius lib.y. Si inde cœperimus:unde ad iudi cem pertinet.Deinde ſi nihil extra cãm dixerimus:tum etiam ſi reciderimus oĩa:qbus ſubſatis neq̄ cogni tioni quicq̄ neq̄ utilitati ſubtrahatur.Solet enim quædam eſſe partium breuitas que longam tamen effi cit ſummam in portum ueni.Nauem proſpexi quanti ueheret interrogaui:de prætio. Conueni conſcen di.ſublatæ ſunt anchoræ ſoluimus oram profecti ſumus.Nihil horum dici celerius poteſt.Sed ſufficit di cere E portu nauigaui.Hæc ille.Dicit item Sarius eſſe aliquid nerrationi ſupereſſe q̄ decem . Nam ſuper uacua eſt tedio dñt.Neceſſaria cum periculo ſubtrahuntur.Et partitio tedium leuat.Dicam quæ acta ſint ante ipſum rei contractum.Dicam que in re ipſa.Dicam quæ poſtea ita tres potius modice narratione ui debuntur q̄ Vna longa.Interim Expediet expoſitiones breui interſatione diſtinguere. Audiſtis que ante acta ſunt.Accipite que nunc inſequuntur:reficietur.n.iudex priorum fine.Et ſe uelut a dnouum rurſus ini tium præparabit hæc ille.⸿ Ab ultimo initio. Vt puta.⸿ Si nobis bellum troianum narrandum ſit debe mus ab raptu helenæ incipere non ab leda quæ helenam genuit.Ergo præcepta dat in breuem narratio nem:q̄ in initio narrationis:quæ in fine:quæ in medio ſeruare debeamus.Quod. Victorinus ſcribit.⸿ Si ſũmatim non particulatim narrabimus.Præceptum eſt a medio narrationis.Excplũ ãt erit illud in portũ ueni nauẽ p̄ſpexi &c.Non ad extremum.Præceptum eſt de fine narrationis : ideſt ſi narrabimus quouſq̄ narrãdũ eſt non etiam illa narrentur:q̄ iam in tractatus cadunt ut puta.Quidã fortiter fecit : petit p̄mii noĩe ærarii dimidiũ.Cõtra dr̄ .Narrandũ ẽ quẽadmodũ fortiter fecerit.Nõ ẽt quẽadmodũ ad ciuitatem regreſſus ſit:& quẽadmodum ei contradictum ſit.

⸿FRAN.Et ſi tranſitionibus nullis. Vtemur:ut il la tantum narremus quæ ad cauſam pertinent : non etiam aliqua,quæ extra ſint:& quæ ad negocium mi nime faciãt:quamuis hoc præceptum ad colorẽ rhe toricum referri poſſe:qui alias neceſſarius:in narra tione ſuperfluus ſit.quidam uelint:nam ſequitur in quiunt:& ſi nõ deerrabimus ab eo quod cœperimus exponere quod ad digreſſionem refertur:ut ſi quis a Milone in appia uia occiſum narret clodium:Digre diatur & clodii prædia quæ illic erant deſcribat:de errare autẽ digredi eſt ab eo de quo agitur exemplũ trãſitiõis ſi p̄ colorẽ accipis:tale ẽ ſi,dicas. Accepiſtis iudices.Quid ad ſtruẽdas Miloñi iſidias clodiũ ipule rit.Nunc qd̄ milo ipſe egerit aĩaduertite:& carere cũ culpa nõ negabitis:ſed ad colorẽ referri nullo mõ in telligẽdũ eſt:nã quĩtilianus expedire dicit expoſitio nes breui interfatiõe diſtinguere ſi dicam⁹ accipiſtis

& ſi tranſitionibus nullis utemur:& ſi nõ de errabim⁹ ab eo quod cœperimus exponere: & ſi exitus rerum ita ponemus:ut ante quoq̄ quæ facta ſint ſciri poſſint tametſi nos riticue rimus:quod genus eſt:ſi dicam me ex prouin cia rediſſe.profectũ quoq̄ in p̄uinciã itelliga tur.& oĩno non modo id quod obeſt:ſed & id quod neq̄ obeſt neq̄ adiuuat ſatius eſt præ terire:& ne bis.aut ſæpius idem dicamus.Ca uendũ eſt ẽt ne id qd̄ ſemel ſupra dixim⁹ dein ceps dicamus hoc modo:Athenis megarã ue ſperi aduenit ſimo ubi aduẽit megarã iſidias fe cit uirgini iſidias poſtq̄ fecit uim i loco attulit.

quæ ante acta ſūt:accipite nūc: quæ inſecūtur.reficitur.n.iudex priorū fine.& ſe uelut ad nouū ruſus ini tiū præparat.Ergo aut idē eſt ꝓceptū ſi trāſitionibus nullis utēur : & ſi nō deerrabius ab eo qđ cœpimus exponere:nam iu rhetoricis de inuētione tantū ait:& ſi nullā in rē aliā trāſibitur aut tranſitiones itelligit q̄ ad res fiunt:cū cā noſtra cōiunctas deerrationē uero quæ ad ea diuertat q̄ nihil oīo cū nr̄a cā habeant utrunq; uitiū ī narratiōe ſed poſteri⁹ lōge maius:illa tñ uera poteſt eſſe differētia:ut trāſitionibus ī narratione ille utat cui cū ſeorſum narrādū ſit qđ Clodi⁹ egerit:ſeorſum qđ milo deide Simul qđ uterq; fecerit & paſſus ſit a milōe trāſeat crebrū ad clodiū & cōtra:ille uero aberrare uideaꝰ q penitus ab eo de quo agiꝰ diſcedat:ut cū narrādū homicidiū ſit adulteriū narret.⸿Et ſi exitus rerū ita diſponemus:exēplū ipſe ponit:hoc ad breuitatem maxime ꝑtinet narrationis:cū ea relinquunꝰ:quæ ex his quæ dicunꝰ : intelligi poſſunt.⸿Ante:ante ea q̄ dicimus facta eſſe ſciri pn̄t.⸿Quod genus:exēpli cā ad ſimilitudinē græcoꝝ dictū eſt apud quos οιον idē ualet.Si dicā me ex ꝓuincia rediiſſe nemo redit ex ꝓuincia q nō intelligaꝰ prius in ꝓuinciā ꝓfectus itē ſupflua erit narratio:ſi dicas res erat ſolis nota ꝓtoribus. Poetæ & ipſi illud ſæpiſſimæ cuſtodiunt κατατοσ ιοπολεΝΟΝ loquuntur. Vir.Ni iam ꝓmiſſus achates afforet:multi tamē ut inquit cicero imitatione breuitatis decipiuntur nam cum ſe breues putent eſſe longiſſimi ſunt:cum debet operam ut res multas dicant:nō ut oīo paucas res dicant:& non plures q̄ neceſſe ſit nam plerīq; breuiter dicere uidetur:qui ita dicunt acceſſi ad ædes:puerum uocaui:reſpondit quæſiui dominum:domi negauit eſſe.Hi tam & ſi tot res breuius non potuerit dicere:tamen quia ſatis fuerat dixiſſe dominum negauit eſſe domi:fit rerum multitudine longus:uitanda eſt igitur breuitatis imitatio:& non minus rerum nō neceſſariū q̄ uerborū multitudine ſupſedendū eſt.hoc idē & Quin. Ci.ſecutus ferme præcipit:& hoc utitur exemplo.In portum ueni:nauem proſpexi q̄ti ueheret.Interrogaui.de præcio conueni:conſcendi ſublatæ ſunt ancoræ:ſoluimus horā.profecti ſumus.addit idem horū dici celerius pōt:ſed ſufficit dr̄iæ : eſt portu nauigaui.quotiens itaq; exitus rei priora oſtendit debemus hoc ē contenti.quo reliqua intelligunꝰ & cum liceat differentiæ eſt mihi filius iuuenis.oīa illa oīa ſuperflua ſunt.cupidus ego liberorum uxorem duxi:natum ſubſtuli:filium educaui in adoleſcentiam perduxi .⸿Et omnino non modo id præcipit non ſolum quæ obſunt prætereunda eſſe:ſed quæ neq; adiuuant:neq; proſunt:dicere quæ obſunt ſtulti eſt:aut præuaricatoris.quæ neq; obſunt neq; adiuuatur parum cauti.Nam ſuperuacua cum tædio audiuntur : retinendi autem ſunt auditorum animi non alienandi obfuiſſet Ciceroni ſi dixiſſet egreſſum milonem urbē eſſe armatum:ut uirum fortiſſimū dicebat:eum armatorū cætu ſequi uolentem uxorem:ducere uoluiſſe. Non potuiſſet neq; obfuiſſet.Si dixiſſet uxori ſe ſtatim ꝑdito lauinii flamine rediturum.Et nobis aut ſæpius dicamus:uitium ſuperius periſſologia eſt:hoc uero Tantologia dr̄ iteratio.ſ.eiuſdem ſermonis:ut ſi dicas milo occidit clodium:quod ſi faceres merito dici in te poſſet:obtundis autem tametſi intelligo . Itē ſi dicas.milo cum uxore rhedam inſcendit inermis.Cum bouillas ueniſſet clodius qui equo uehebatur illi obuiam ſit:quare milo de rheda deſcendit.nam in rheda ut dixi erat:hoc ſuperfluum eſt : nam ſufficiebat dixiſſe prius & rhedam inſcendiſſe hoc autem preceptum tum ad uerba pertinet tum ad ſententias:ne bis in narratione repetamus.Cauendum eſt etiam ne id quod &c.Cauendum eſt ne uerba repetētes cōnectamus.In qđ uitium militi incidunt:ut cum dr̄ domū tuā ueni:ubi domū ueni:fores pulſaui:fores ubi pulſaui.filius tuus rn̄dit:ubi reſpondit:domi te nō eſſe cognoui:ubi domi te nō eſſet cognoui:in forū ueni:ubi in foꝝ ueni:te uidi ubi te uidi ad te cucurri:differt a ſuperiori qñ ea narramus ſuperflue:quæ ex ipſo exitu rerū percipi poſſunt:q̄uis nō dicātur:nam hic uerba eadē.repetuntur.quod illic nō fit:hic præterea diuerſæ poſſunt eſſe ſn̄iæ illic tm̄ diuerſa ſunt uerba ſenſus ad idem tendit.Cicero ipſe exēplum ſubiicit de aliquo poeta ueteri ſumptum qui ſecundum perſonæ decorum uitium a ſimone illatum uirgini narrari facit: athenis megara. megari cum ſolum atticæ pars fuit ubi megara inſignis olim ciuitas quam corinthii & meſſeni mœnibus cinxerunt habuit philoſophorum ſtudia quos megaricos uocauerunt:diſtat atenis paſſuum.x.milibus ueſperi:datiuū ꝓ ablatiuo ſeruius ſentit eſſe.⸿In loco: in loco illo ubi inſidias fecerat. ¶ANTO.Tranſitionibus nullis:ſcilicet ut ille tantum narres:quæ ad cauſam pertinent. Non etiam aliqua quæ extra ſunt:& quæ ad Negocium minime pertinēt.Si nō deerrabimus:declarat id qđ dixerat.Exitus rerū. Quare cū liceat dicere.Eſt mihi filius iuuenis.Omnia illa ſuperuacua:cupidus ego liberorum uxorem duxi.Natum ſuſtuli.filium educaui.in adoleſcētiam perduxi .,Hæc fabius lib.iiii.⸿Nō mō id qđ obeſt.Et enim qui breuitati ſtudet.nō modo illa in narratione ꝓterire debet.quæ obſutura ſunt:uerum etiam illa quæ nihil ꝓfutura.⸿Et ne bis aut ſæpius:ideſt etiam illa quæ proſunt nō ſunt iterāda. ⸿Megarā Megarica terra attici ſoli pars fuit. Vbi Megaram urbē mœnibus cinxere heraclidæ habuit philoſophorū ſtudia quos:appellauere Megaricos. Qui Euclydis Socratis auditori ſucceſſere. Plura ſtrabo lib.viiii.

¶De dilucida narratione.

REm dilucidam narrabimus ſi ut quicquid primū geſtū erit: ita primum exponemus.& rerum:ac tēpoꝝ ordinē cōſeruabimus ut geſtæ res erūt : aut potuiſſe geri uidebunꝰ.Hic erit cōſiderādū

¶FRAN.Rem dilucidā:de pr̄ia ꝓcipit narratiōis ꝓprietate:quēadmodum breuis narratio poſuit.Nunc quēadmodum aperta fiat:& dilucida exponit.Illud autem adultere debemus:quod in apertam narrationem illa dat præcepta:quæ & in breuem:& quid in principio aperte narrationis:& quid in fine quid in medio facere debeamus oſtendit.⸿Si ut qcq̄d primū ipſe ſ̄ declarat ſubdēs:& rerū ac tempoꝝ ordinē cōſeruabim⁹ ſ.ut non ꝑuerſo ordine narrādi fiat iudicibus in cognitione confuſio:ut quod poſt fcm̄ eſt primū narremus quod ſi faceremus in rerum ac temporum ordine de

Re℞ ac tēporū ordinē

linqueremus:qui uero ordinem confundit naturalem is obſcuram ſine dubio reddit narrationem. quã di
ſtinctam decet eſſe rebus perſonis temporibus locis cauſis rerũ ergo ut ſingulæ ſuo loco res ponantur:ut
non dicatur moriamur mediaq; in arma ruamus.ut quod prius factũ eſt priore loco:quod poſterius collo
cetur.¶ Vt geſtæ res erunt ſuperiorẽ complectitur diffinitionem quæ eſt narratio rerum geſtarum:aut ꝑ
inde ut geſtarum ex poſitio:nõ enim res dũtaxat ueras narramus.ſed ẽt uerisimiles. Hic erit conſideran-
dum ut in præceptis breuis narrationis primo oſtendit quid faciendum eſſet deinde quod non faciendũ.
ita hic primo quid faciendum ſit deinde:quid non faciendum demonſtrat.

¶ De dilucida narratione. Titu.xxiiii.

¶ ANTO.¶ Rem dilucide Narrabimus . Etiam in apertam Narrationem illa dat præcepta : quæ & in
breuem.Nam hic etiam quid in principio apertæ narrationis quid in fine:quid in medium facere debea-
mus oſtendit.¶ Si ut quodq; primum.ut non peruerſo narrandi ordine fiat iudicibus in cognitione con
fuſio.Rerum ac tempornm ordo.Ne id primum narres quod poſtea factum eſt quod ſi feceris & in rerũ
& in temporum ordine deliquiſti.¶ Hic erit conſiderandum nequid perturbate . Vt in præceptis breuis
narrationis primum oſtendit quid faciendum eſſet:deinde quid non faciendum.Ita & hic oſtendit.Primo
Conturbatæ quid faciendum erit:tum quid non faciendum.

ne quid perturbate:ne quid contorte:ne quid
ambigue:ne quid noue dicamus neq; in aliam
rem tranſeamus:ne ab ultimo repetamus: ne
longe perſequamur:ne quid quod ad rem per
tineat prætereamus & ſi perſequemur ea quæ
de breuitate præcepta ſunt. Nã quo breuior:
eo dilucidior:& cognitu facilior narratio fiet.

¶ De uerisimili narratione.

VErisimilis narratio erit . ſi ut mos . ut

¶ FRAN.Ne quid perturbate. Si rerũ:aut tẽporũ
in narratione ordo:mutatᷣ:pturbate dr̃:qdã pturba
te ad cõſtructionẽ referunt:& uerborũ collocationẽ
ut ne pturbate dicatᷣ cõgrue ſuis locis diſponãtur:
ut cũ dicere debeas.Quitus mutius augur ſcæuola
multa narrare de.C.Lælio ſocero ſuo memoriter &
iocunde ſolebat:nõ ſic dicas.Augur ſcæuola. Qu.
Mutius de.C.Lælio memoritᷣ & iocunde ſocero ſuo
multa narrare ſolebat:fuerũt q pturbate ad morẽ ꝑ
uerſum referẽt dicẽtis qui tũc demũ ſe exiſtimet bñ
dicere & mouere cũ oĩa tumultu & uociſeratiõe cõ-
cutiat.ſui tp̃is oratores q in hoc uitiũ uulgo incide-
Contortæ bãt repræhẽdit.Quintilian⁹:q credebãt idicare ſer
monis eſſe quotidiani:& in idoctos ẽt cadere.cũ tñ uirtus ſit cõtorte:tũc dr̃ cõtorte cũ nõ facilis trãſitus
eſt ac directus ſed obſcurus.hoc eſt cũ eſt rerũ cõtinuatio.Sunt q ad trãſlationes referãt duriores nam de
torqueri & cõtorqueri dicũtur uocabula cũ a ꝓpria ſignificatione in aliã.Sed duriter & aſpera trãſferũtur
exẽplũ eſt uulteius ſocios ſuos acri uerberatione hortatus eſt:ut oĩ remo pectoris ad cõem oĩbus locũ mi
grare nõ phorreſcerẽt rectus dictũ fuiſſet uulteius ſocios ſuos orõne ſua hortatus eſt:ut oĩ conatu uterẽ
tur.Ne qd noue ꝓter conſuetudinẽ & morẽ uel ad ipſa refertur uocabula octauius auguſtus ad filios uel
Ne qd nouum nepotẽ ſcribẽs:noua uocabula ut ſcopulos nautis euitanda eſſe dixit:eſſet aũt nouæ dictũ uocabulũ:ſi qs
pro attẽtione:auriculationẽ poneret.Ne qd ambiguæ illud ambiguũ dr̃:qd in duas pluresue res trahi po
teſt ambiguitas aũt dubitationẽ:parit.q̃ cõtraria eſt dilucidítati:ea.n.oĩa aperte tradit ãbiguũ eſt:ſi dicas
Ne qd Ambiguæ cõſtat iudices milonẽ inuaſiſſe clodium:& aiote æacidã romanos uincere poſſe . Neq̃ in aliã rem:ꝓcepta
repetit breuitatis:q̃ dilucidítati conueniunt.quo.n.breuior.narratio:ſi tñ neceſſaria nõ omittantᷣ eo dilu
cidior ẽ nõ debent.q̃ ad ꝓſens negatiuũ ſpectãt omittatq; ab eo aliena narrari hoc de breuitate ꝓceptum
eſt:ne altius q̃ neceſſe eſt.repetentes narremus:ꝙ antimachus poeta fecit.Ne lõge ꝓſequamur:de fine nar
rationis eſt hoc ꝓceptũ:ne ulterius ꝓcedamus narrare q̃ neceſſe ſit:& iudicis exigat cognitio . Ne qd qđ
ad rẽ:hoc uitiũ mediæ narrationis eſt:ita ut principii uitium eſt:ſi ab ultimo repetatᷣ finis ãt. Si ad extre
mum pducatur.Et ſi &c.Concludit illa inquiens oĩa quæ de breui narratiõe ꝓcepta ſint ẽt in apta ſeruari
Verisimilis narratõ debere:nã quo breuior:&c.ita tñ ut neceſſaria non omittas.uera breuitas eſt quæ nihil ſupfluũ dicit nihil
omittit neceſſariũ:& ſi in alterutro peccandũ eſt pòtius ſupflua dicenda ſunt:q̃ neceſſaria omittẽda:qđ ẽt
ſupius a nobis deñ eſt.¶ Verisimilis narratio erit:nunc ad uerisimilitudinẽ trãſitũ facit q̃ ultima ẽ narra
tionis ꝓprietas:ꝓcipit igitᷣ quo pacto credibilẽ narrationem facere poſſimus ea ãt q̃ auditoribus facere
fidẽ poſſint in his ſeptẽ inueniunt circũſtantiis:qs oẽs artis ſcriptores tractarunt quis qd cur ubi qñ quẽ
admodum:qbus adminiculis:qs ꝑſona eſt qd factũ:Cur eã:ubi locus:qñ tp̃s quemadmodũ modus qbus
adminiculis facultas opinionẽ.Cicero addit:addit morẽ & naturã qd quẽadmodñ . & qbus adminiculis
qm̃ cũ ꝑſona cohærẽt ꝓterit:& qa mõ fides nõ fit ſed magis amplificatio crimis . cũq; ad cõiecturã accõ
modata ſint hæc ꝓcepta & ĩ coniectura ſcm̃ negetᷣ nec modus ꝓt eẽ ꝓbationis facti : nec qbus adminicu
lis ſcm̃ ſit oñdi:hic itaq; ꝓcipit cicero ut res ad eorũ q agunt naturam ad uulgi morẽ & eorum q audiunt
Si ut mos opionẽ accõmodetᷣ.¶ Si ut mos.ut id qđ agimus a populi more nõ abhorreat.ſ.ne contra conſuetudinẽ
audientium loquamur ut ſi apud pyrrhũ aut hãnibalẽ cõtra rem militarẽ narres apud romanos contra iu
ſtitiã.apud ſcytas mores barbaros reꝑhendas.athenis ſtudia bonaꝝ artiũ accuſes mos ãt conſuetudo dr̃
Opinio alicuius ciuitatis inueterata.q̃ legis uim obtinet.¶ Opĩo:ut id qđ dicimus ab hoĩum opiniõe ñ diſcrepet
ſed eorũ ꝓcipue q audiunt:& iudicaturi ſunt:parũ.n.eſſet caſtã eſſe & integrã ꝑſonã dicere ſi aliter de ea
iudices ſentirent:ſi feciſſe furtũ illum dicamus:q furari alias conſueuerit uerisimilis erit narratio . nam q
ſemel malus ſꝑ ꝓſumitᷣ malus in eodem gñe mali & auaritia hoiem ad furtum impellit:libidine ad adulte
Natura riũ temeritate hõicidiũ oĩum ferme cõis eſt opĩo prius ut quintilianus ꝓcipit aĩum noſtrum conſumere de
bemus:ne qd naturæ aduerſum narremus . natura ne de pudiciana agat leno ac de caſtitate meretrix mi

qs cælũ terris nõ miſceat:& mare cœlo.ſi fur diſplieeat uerri homicida miloni.Quãuis tria hæc morẽ.
cõſuetudinẽ naturã cicero diſiunxit tñ ſunt coniuncta natura ex more ac natura cõſuetudo plena efficiẽ
¶ANTO.Ne qd ꝑturbate dicaẽ id erit ſi rerũ ac tꝑoꝝ ordo in narratione nõ muteẽ.Ne qd contorte
.i.quũ interdũ non facilis tranſitus ac directus eſt:ſed obſcur⁹.ne qd ambigue:dubie:ut dicẽdo.aio te æa
cida romãos uincere poſſe.Neqd noue dicam⁹:ut ſi qs utereẽ nouis uocabulis.i.exqſitis & ab uſu remo
tis.¶ Neq̃ in aliam rem tranſeamus.Ne omiſſis rebus ad pñs negociũ ꝑtinẽtibus nõ narranda atq̃ alie
na narremus:quod ꝓceptũ de breui ẽt narratione dedit. ne ab ultio repetamus. Hoc ꝓceptũ eſt de initio
narrationis:qd item in breui dedit.Ne longe ꝓſequamur:id ꝓceptũ de fine narrationis eſt. Nã ut inqt in
rheto.de inuentione.Sæpe res paꝝ ẽ itellecta longitudie magis q̃ obſcuritate narratiõis. Neqd qd ad rẽ
pertineat ꝓtereamus.Præceptum hoc eſt de media narratione. Nam quo breuior eo dilucidior:hinc ait
horatius:Quicquid præcipies eſto breuis ut cito dicta præcipiant animi dociles:teneantq̃ fideles.

¶De ueriſimili narratione. Titu.xxiiii.

¶Veriſimilis:ideſt probabilis aut credibilis:ut docet fabius. continẽ aũt omnis ad fidem Argumenta
tio qbuſdã circũſtantiis:q̃ qdẽ hoc ueriu ſcribunẽ.Quis.Quid.Vbi.Quibus auxiliis.Cur.Quõ.Qñ.
quod etiam.Victorinus edocet.Vbi igiẽ erunt hæc ſeptẽ ꝓbabilis erit narratio. Vt mos populi:conſue
tudo.ſ.ne contra cõſuetudinẽ audiẽtiũ loquaris:ut ſi apud romanos narres cõtra iuſtitiã:ſi apud ſcythas
mores barbaros reꝑhendas.Mos aũt qd ſi proprie iam patuit.Vt Opinio.Si id quod agimus cum eorum
opinione conſentiat:qcũq̃ audiũt iudicari.itaq̃ ad eorum qui audiunt opinionem accomodabitur.

opinio ut natura poſtulat dicemus: ſi ſpacia
temporum:perſonarum dignitates conſilio
rum rationes:locorum oportunitates cõſta
bunt:ne refelli poſſit aut tẽporis parũ fuiſſe:
aut cãm nullam:aut locũ idoneũ non fuiſſe:
aut hoies ipſos facere aut pati non potuiſſe.

¶FRAN.Si ſpacia tẽporum.duo ſunt tpa alterũ ut
unus:duo:multi:dies:mẽſis:annis:pars anni.alterum
oportũitas & occaſio & hoc græci: καιρον.Illud pri
us χρονον uocãt:poſterius ex hois actibus fit:actus
aũt ſunt:ut bellum:pax:ludi:ſeditio.¶ Dignitates ꝑ
ſonarũ:nõ honores & magrãtus itellige dignitates.
Sed ut quæq̃ ꝑſona digna eſt.Sic de ea narres.eſt ãt
hæc circũſtãtia.quiſ.& niſi ex ꝑſonæ loquaris digni
tate & decoro:non erit ueriſimilis narratio.ut ſi cato
nem cõmeſſationibus:& libidinibus deditum narres:
Clementẽ Syllam.Cæſarẽ uero crudelẽ.¶ Cõſilioꝝ
rõnes:hæc eſt circũſtantia cur cã autẽ qua ad maleficiũ impellimur duplex eſt:ratiocinatiua:& impulſiua. Locorũ
Sed rõcinatiua in aſſecutione cõmodi eſt aut euitatione incõmodi.¶ Locorũ oportunitates:hæc eſt circũ oportu
ſtantia ubi ut cõmodus rei agendæ locus fuiſſe uideaẽ.ut ſi in ſilua occiſum quẽpiam narres.Nam ſi in fo nitates
ro aut plateis necatum diceres:ueriſimile nõ eſſet in coniecturali cã:in loco.n. celebri qd fit a quo factũ
ſit ignorari non põt:qrẽ.n.locus publicus an priuatus ſit facer an ꝓphanus:ꝑ cãæ qualitatẽ. ¶ Ne refel
li poſſit merito ſupra dictæ ſeruari inquit debẽt circũſtãtiæ:ne ſi ꝓtereanẽ:ab iis q audiunt falſa narratio Aut tẽ
dici poſſit.¶ Aut tpis.parũ fuiſſe:ad ſpacia tẽporum reſpicit qd in narratione orõnis ꝓ milone optime poris pa
ſeruauit:dicẽs.Interim cũ ſciret clodius neq̃.n.erat difficile ſcire iter ſolẽne:legitimũ:neceſſariũ:ante di rũ fuiſſe
cit.xiii.Kal.febru.miloni eſſe laniniũ ad flaminẽ ꝓdẽdũ.qd erat dictator lanini milo:roma ipſe ſubito ꝓ
fectus pridie eſt:ut ante ſuũ fundũ qd re intellectũ eſt.miloni inſidias collocaret: tpis rõ habita a clodio
oſtendiẽ.cũ pridie diſceſiſſe dicaẽ.nã ſi eodẽ die quo milo ꝓfectus eſt:clodiũ quoq̃ ꝓfectũ fuiſſe dixiſſet:
parũ tpis ad parãdas inſidias uidereẽ habuiſſe:& in orõne ꝓ ſex.roſcio ameriæ dicit fuiſſe filiũ:cũ pater ro Aut cau
mæ occidiẽ ad balneas palatinas rediens a cæna:ut credibile ſit a filio nõ potuiſſe occidi:ut aduerſarii di ſam nul
cebant:nã ſex quinquaginta millibus paſſuũ ab urbe diſtat ameria.Aut cãm nullam ad id referẽ qd ait cõ lam
ſiliorũ rõnes niſi.n.cã facti oſtendaẽ.Vana eſt narratio:& minime ꝓbabilis.Cicero nõ ſimpliciter iſidias
dicit miloni clodiũ feciſſe.Sed cãs adiungit.qm̃ eo anno præturã petiturus erat:quo milo cõſulatum pete
bat uidebatq̃ fore ut manca & debilis prætura ſua eſſet.Si milo cõſul fieret:nec ſperabat pro libidine ſua
rẽpu.milone conſule & uino:uexare noſſe ꝑdendi igitur iniuit cõſilium:hæc cũ narranẽ credibilis ſine du
bio narratio efficitur.¶ Aut locũ idoneũ non fuiſſe.ad id reſpicit qd ait locoꝝ oportunitates quã circun Aut lo-
ſtantiã in eadem orõnis ꝓ Milone narratione diligẽter obſeruauit Cicero dicẽs:ante ſuũ fundũ miloni in cũ ido-
ſidias facturꝰ delituiſſe clodiũ:& ex loco ſuꝑiore ipetũ in eũ feciſſe.¶ Aut hoies ipſos facere:aut pati nõ neum
potuiſſe:ad id rñdet qd dixit ꝑſonarũ dignitates.nã ſi dicas armatũ ab inermi eſſe oppreſſum:& a paupere Aut ho
diuitẽ & potentẽ ſuperatũ minime uerũ iudicabitur itẽ ſi a lenone defenſam pudicitiã:a meretrice lauda- mines
ram caſtitatẽ narres.Aut unum decẽ potuiſſe occidere.neq̃ publicã libertatẽ ꝑdere crederẽ cato.neq̃ ſi ipſos
alius ꝑdere tẽtauerit:pati poſſe.Suꝑioribus narrandi uirtutibus qdam magnificẽtiam addiderunt:nõ nul
li euergiã quã nos euidẽtiam noĩamus ſed magnificẽtia in cauſas oẽs nõ cadit Cicero non ſolũ planam
alibi breuẽ & credibilẽ uult eſſe narrationẽ.ſed euidentẽ eſſe moratã & cũ dignitate ſe ut ait Quinti.in
orõne morata oĩa eſſe debent cũ dignitate & ea qua poſſunt euidẽtia.Præterea narratio q̃ nihil prodeſt:
ꝓtereunda eſt.Sæpe ẽt contingit:quod in miloniana Cicero fecit poſt argumẽta narrare. Sunt & pleraq̃
alia quæ in præceptis narrationis in rhetoricis ſuis de inuentione ſeruanda tradit Cicero.

¶ANTO.Vt natura illoꝝ uidelicet ꝑ qbus agim⁹:idẽ ne de pudicitia agat leno de caſtitate meretrix.
Quod ſi fiat ꝓbabilis narratio nõ erit.Si ſpacia tꝑoꝝ.i.qñ an ludoꝝ tpe.aut belli aut diei feſti.An uinde
miæ tpe ulꝰ meſſis.An nuptiaꝝ ulꝰ ſacrificii uel ſõni tpe.Cõſideraẽ.n.tꝑs & ãni & mẽſis & diei & noct & ui

giliæ & horæ & aliqua pte alicuius hoꝝ. De qbus qdē latius Ci. in rhe. de inuentiōne. Vbi de cōfirmatione tractaẽ Perſonaꝝ dignitates: ideſt decoꝝ: put ꝙ ꝗ digna ſit ut puta. Vir caſtiſſimꝰ nō inſidiatus ē uirgini. Et auarus furtū fecit. Cōſilioꝝ rōnes: ideſt. Cur ut pygmaliō ſycheū occidit quo eius auro potireẽ. Cōſiliū aūt (ut ſcribit Ci. li. i. rh. de inuētiōe) Eſt aliqd faciēdi aut nō faciēdi uere rō excogitata. Locoꝝ oportunitates ideſt ubi. Vt pigmalion impius añ aras ſycheū obtrūcauit incautū. Locus at cōſideraẽ in quo res geſta ſit ex oportunitate quā uideaẽ habuiſſe ad negociū adminiſtrandū. Ea āt oportunitas qrīẽ ex magnitudine: interuallo: longinqtate: ppinqtate: ſolitudine: celebritate: Natura ipſius loci: ex uicinitate totius regionis. Id ſcribit Ci. li. i. rhe. de inuētione. ¶ Ne refelli poſſit: uidelicet ab aduerſario aut fuiſſe paꝝ tpis aut nullā cām &c. ¶ Paꝝ tpis: ad illud retulit. Si ſparia tꝑorū ꝯſtabūt. Aut cām nullā ad illud refert: Cōſilioꝝ rōnes. Vt ſi pygamlion diceret nullā habuiſſe cām ut ſycheū occideret. ¶ Aut locū idoneū: ad illud rñdet: locoꝝ oportunitates cōſtabūt. Aut homines ipſos facere aut pati non potuiſſe. Vt ſi diceres ſenem baculo percuſſiſſe iuuenem enſigerum. Senex enim id minime facere potuiſſet. nec iuuenis toleraſſet. Hæc omnia. ſ. Quis. Quid. ubi &c.

Si uera res erit: nihilominus hæc omnia narrando conſeruanda ſunt. Nam ſæpe ueritas niſi hæc ſeruata ſint fidem facere non poteſt. Sin erunt ficta eo magis conſeruanda erūt. De his rebus caute confligēdum eſt: quibus in rebus tabulæ aut alicuius firma auctoritas uidebitur interfuiſſe. Adhuc quæ dicta ſunt arbitror mihi conſtare cum cæteris artis ſcriptoribus: niſi quia de īſinuationibus noua excogitauimus: quod eam nos ſoli præter cæteros in tria tēpora diuiſimus: ut plane certam uiam: & perſpicuam rationē exordiorum haberemus. Nunc quod reliquum eſt: quoniam de rerū inuentione diſputandum eſt: in qua ſingulare conſumitur oratoris officium: dabimus operam: ut nihilominus induſtriæ q̄ rei utilitas poſtulabit q̄ſiſſe uideamur: ſi prius pauca de cauſarum diuiſione dixerimus.

¶ FRAN. Si uera res erit cæ. obiectioni occurit: Ci. poſſet. n. qpiā dicere: nō oportet. Supradictas circūſtātias in uera narratiōe ſeruari & ip ſeruādas admonet eē. nā quæ uera ſunt ſæpe nō credunẽ. niſi ueriſimiliter narrẽẽ: qđ ſi ī uera narratōe hoc faciēdū ē: quāto acuratius fieri in ficta debet. Si ñ apud Virgiliū rē fictā ita narrat. ut credibilis oīno eē uideaẽ: primū uera admiſcet. & pſonarū: tꝑorū locorūq; oportunitates ac cōſilioꝝ rōnes ſeruat. Nā & potuit pati ipſe & facere potuit ulyſſes. Tꝑs ꝑterea aptū fuit nox qua fugeret: & locꝰ idoneꝰ in quo lateret: in ulua ſcilicet nec eē defuerūt: qbꝰ ulyſſes ad eius rapereẽ pniciē excogitādā. Nā mortis palamedis ſe ultorem fore pmiſerat ut merito timereẽ. Ait. n. fando aliqd &c. Siue ficta igiẽ ſiue ē uera res uerisimilitudo cuſtodiēda ē. qđ ip Cicero facit ꝓſerti ī orōnibꝰ in uerrē. nō ubi cupide. Et libidioſe. Vel ab eo uel a miniſtris eiꝰ fcm̄ aliqd qđ ueꝝ ſit. narrat nā de rubrio loquēs ea inſerit qbus uera narratio: ēt uerisimilis appeat: Et Quintilianus ait multum confert adiecta ueris credibilis rei imago: q̄ uelut in rē pñtē adducere audientes uĩ. De his caute &c.

De his caute

Illud ēt animaduertēdū eē dicit Cic. inter cætera q̄ de narratione ꝑcipiunẽ ut caute narretur de his rebus que tabulis aut firma alicuius auctoritate ſubnixæ eſſe uideantur. nam contra inſtrumenta aut contra ſapientū auctoritatē ēt ſi uerisimiliter narraretur: parum credibilis narratio erit: confligendum: tranſlatio a pugnantibus ſumpta eſt. qui inter ſe concurrunt. Oratores. n. cum narratur: uelut ī ad conflictum ſe cum aduerſario apparant: nam qcquid narratum eū. Id confirment neceſſe eſt: qm̄ igitur cāæ conflictus ex narratione naſcitur. Confligendum eſſe ait: pro certandum: & cōcedendū. caute: ne ſi dixerimus falſas eſſe tabulas q̄ alligenẽ ab aduerſario nobis non credaẽ ſi ab eo ſignatæ fuerint de quo magna ſit exiſtimatio qđ ſi ſcelus aliqđ ſignatoris patebit: aut ignorātia credibiliter dici poterit: tabulæ aūt ipſæ ſunt inſtrā: & locus: ubi inſtrā atq; actus publici continētur.

Tabule Alicuiꝰ auctoritas

Tabularium noīatur de quo Vir. īſanumq; forū aut populi tabularia uouit: firma auctoritas dcm̄ alicuiꝰ magni grauis ac ſapientis uiri uel ſenatus: quoties. n. contra narraẽ: nec credibilis narratio eſt: nec eam æquo animo iudices accipiunt. Nam qui cognoſcit: firmam eſſe alterius ſniam uult: ne ſi infirmeẽ exemplum in ſe recidat: poſſumus tñ dicere eſſe aliquam diſſimilitudinem cauſæ noſtræ cum ea cauſa uel re de qua ante iudicatum ſit: uel decretum interceſſerit: uel aliud poſterius conſtitutum contrarium priori locus tñ lubricus eſt quod ſi pro nobis tabulæ fuerit: & alicuius firma auctoritas plurimū narrationē nr̃am credibilē efficient. Cic. in orōne pro. L. archia quē gracchus actor heradiēſem ciuē eſſe negabat adeſt. inqt Lucullus: ſumma religione & fide predictus: q ſe non opinari ſed ſcire: nō audiuiſſe: ſed uidiſſe non interfuiſſe. ſed egiſſe dicit: ad ſunt heradienſis legati nobiliſſimi hoīes: q huius iudicii cā cū mādatis & publico teſtimonio uenerunt: q hūc aſcriptū heradienſem uolunt auctor aūt ē in quo ius ē ptās: & dignitas cuius cōſenſus uolūtas cōſiliū. ſnia auctoritas dr̃: q̄ ēt ſic diffiniẽ. auctoritas ē ſnia imitatione digna: ad huc ne abruptus trāſitus uideaẽ eſſe: nam ad reliq̄ accedit artis ꝑcepta: breuiter colligit q̄ dixerit & qbus de rebus dicturus: ſit ſubiūgit. nihil hactenus ſe ſcripſiſſe dicēs: qđ ſibi cū reliquis artis ſcriptoribus non cōueniat: ꝑterq̄ ꝙ noua qdā de inſinuatiōe excogitauit qua tribus utendū eſſe tpibus admonuit ut certā uiā: & artē exordiēdi hr̃emus: & cognoſcere poſſet orator accepta a cliēte cā: qñ principio: & qñ inſinuatione uti oporteret. Adhuc: hactenꝰ. Cōſtare cōuenire: Arbitror: nō dixit aut ſcio aut cōptū hẽo: arrogātiā effugiēs. Scriptoribꝰ: ut ariſtotele. Theopraſto. dyoniſio. de īſinuatiōibꝰ. recte īſinuatōes dixit nā tria

accidere tpa admonuit:qbus inſinuatione utendũ eẽt pter cæteros:quõniã nullus ante nos fecerat:tñ.n. pcipiebatur prius::ut ab his q̃ læderẽt ad ea q̃ iuuarent cõfugeret. In tria tpa.cũ turpis eſt cauſa & a nobis auditorum animos alienat:Cũ perſuaſi ſunt auditores:& cum defeſſi.Nũc qd ſit facturus oſtendit.De rerum inuentione:quoniam dixit ſuperius iuentionum in ſex inſtrũm ptibus conſumari.exordio . narratiõe diuiſiõe cõfirmatione & confutatione.qd p exordiũ & narrationẽ faciẽdũ ſit ſatis oñdit:nunc quomõ ad confirmationẽ & cõfutationem pauca.tñ prius de diuiſiõe.pcipiens.Inuẽtio accõmodeẽ nobis tradit regꝫ argumentorum quibus noſtra pbemus & aliena cõfirmemus.In quo oĩs ſpes oratoris poſita ẽ. Singulare officium.quia hoc opus hic labor ẽ cauſæ tuæ utilia inuenire q̃ dicas.Inuẽta.n.exornare haud difficile ẽ. CANTO. Cõfligendũ:agendũ cõtendẽdũ certandũ. Tabulæ.i.ſcripta aliq̃ teſtimoniũ phibẽtia.Aliquius firma auctoritas:ut puta:ſi quis uirtute pſtans & dignitate iterfuerit:tũc.n.cautius agẽdũ eſt. Adhuc q̃ dicta ſunt arbitror mihi cõſtare cũ cæteris artis ſcriptorib⁹.Niſi qa de iſinuationib noua excogitauimus:ꝙ eã nos ſoli pter cæteros in tria tpa diuiſimus &c.Hæc qdem uerba uideñ oñdere Rhetoricen hanc ad herẽnium eſſe Ciceronis:quoniam apparet etiam in rhæ.de inuentione Eedẽ diuiſio inſinuationis in tria tempora:pterea qia fere hoc in ope de inuentione appoſita ab illis excepta fuere:qd latius i plogo iã oſtẽdimus. In tria tpa.ut tunc ſcilicet utamur iſinuatione:quũ cã turpitudinẽ hẽbit. Quum iudices pſuaſi eſſe uidebunt ab aduerſariis.Et quũ audiẽdo defeſſi erũt.De rerum inuentione . Confirmationẽ & cõfutationẽ itelligit.Vñ paulo iterius inquit. Tota ſpes uincendi rõq; perſuadendi poſita eſt in cõfirmatione & confutatione &c.Conſumitur perficitur.Induſtriæ:curæ.operæ ſtudii.diligentiæ.

De diuiſione cauſarum.

CAuſarũ diuiſio in duas ptes diſtributa ẽ: primũ perorata narratiõe debemus aperire qd nobis cõueniat cum aduerſariis: qd in controuerſiis relinquat: ſi ea quæ nobis utilia erunt cõueniẽt hoc mõ. Interfectam eſſe matrẽ ab Oreſte conuenitur mihi cũ aduerſariis:iure fecerit & licuerit ne facere id eſt in cõtrouerſia. Itẽ ẽcõtrario Agamẽnonem eſſe a Clytẽneſtra occiſum confitentur:cum id ita ſit:me ulciſci parentem negant oportuiſſet. Deide cum hoc fecerimus:diſtributione uti debemus. Ea diuiditur in duas partes: enumerationem: & expoſitionem

FRAN. Cauſarum diuiſio . De tertia orationis pte nunc precipere incipit:quæ in duas ptes diuiſa eſt ſc iunctionem & diſtributionem:ſc iũctio eſt p quam quid nobis conueniat cũ aduerſario ſit expõnimus:ut qd nõ cõueniat in controuerſia ſe iungatur:diſtributio eſt per quam expõimus qbus de rebus dicturi ſumus Quitilianus partitionẽ ſic diffinit partitio eſt noſtrarum:aut aduerſarii ppoſitionum : aut utrarumq; ordinem collata enumeratio. Perorata narratione finita:nã perorare finire eſt unde peroratio cõcluſio uocatur:quid uobis cõueniat tunc conuenit litigatoribus inter ipſos cum uterꝙ eorum idẽ dicit:idẽ cõſentit . Si ea q̃ utilia nobis erũt.N.i ſi ea q̃ cõueniunt:nobis efficiant:pter mittenda ſunt.Cicero exemplũ ſubiungit ꝗ qd per uulgatũ eſt:eo.n.oĩs ferme artis ſcriptores uſi ſunt hiſtoria ãt hoc habet Agamẽnon exercitus græcorum imperator ad troianum bellum profectus eſt: oreſte filio impubere relicto & uxore clytemneſtra quam Aegyſto comendauit . Is ex cuſtode adulter factus eſt:cum deinde a troiano bello domum agamẽnon ſe reciperet pdere eum clytẽneſtra ſtatuit: uel ꝙ timebat ne ſuum cum Aegyſto adulterium manifeſtaretur:uel quia pellicem caſſandram ſecum ille ſe aducebat:reuerſo igitur cum lauaretur tunicã dedit quæ capiti & manibus exitum negabat:ea cum quaſi irretitum cerneret:ab adulterio adiuta:uirum occidit.Oreſtes cum ſtrophio phocidis regi pyladis parẽtei qui forte agamẽnonẽ ſalutatũ uenerat: clam fugit:& in adultã ætatem perductus domum rediit:& matrem adiutore pylade trucidauit:ſed helenæ ſuggeſtionibus matricidi ẽ ab Menelao accuſatus.res ad Ariopagitas delata ẽ:& illic pœne oĩum iudicũ ſentẽtiis abſolutus eſt:atq; etiam deæ palladis.Menelaus igitur eam oreſte accuſat:quid ſibi cum aduerſariis conueniat oſtendit:id autem eligit:quod cauſæ ſuæ cõducit hoc modo. Interfecta iudices eſſe ab oreſte matrẽ mihi conuenit cum aduerſariis:quod ſi idem diceret oreſtis a clytẽneſtra occiſum eẽ patrẽ dicit ſuũ ſeq; illũ ultũ eſſe:Doceret hæc partitio accuſatori:item defenſor ſic oñdet quid ſibi cũ aduerſariis conueniat dicens Agamẽnonẽ a Clytẽneſtra occiſum fatenẽ aduerſarii hic & ipſe q̃ ſibi cõueniant aperit:cũ dicit patrẽ a clytẽneſtra uxore occiſum:ego confiteor:ſed dico ab ea prẽm meũ prius fuiſſe occiſum:cũ habita ſint:illud in cõtrouerſia relinquit:licuerit ne oreſti matrẽ in patris ultionẽ occidere:nã oreſtes iure a ſe Clytẽneſtrã occiſam dicit:qm̃ illa patrẽ ſuũ necauerit.accuſator iure negat occiſam qm̃ nõ oportebat idãnatã mrẽm a filio occidi:relinquit igit in cõtrouerſia iure ne:an iniuria matrem occiderit oreſtes. Licuerit:cum tanta impudentia ſit:ut matrem a ſe iure occiſam dicat:quærit iure ne fecerit:& licuerit. Itẽ contrario &c.ex parte defenſoris:uim etiam uocabulis dat Cicero:accuſator ab oreſte matrem occiſam nõ clytẽneſtram dicit. Deinde cum hoc fecerimus:cum conueniens ab inconuenienti ſeparauerimus. Diſtributione utemur:in oĩbus cauſis i qb⁹ cõueniẽs ab inconuenienti ſeparatur diſtributione etiam uti debemus:hoc modo oreſtes.negant ait aduerſarii in patris mei ultionem clytẽneſtrã iure a me occiſam eſſe: ego autem his rationibus iure occiſam eſſe oſtendam & rationes breuiter enumerat:itẽ in cauſa mutui cũ dicis nõ negat aduerſarius meus mutuo ſe pecunias a me accepiſſe:ſed idẽ aſſerit redidiſſe:ego nego & ſta

Sciunctio
Diſtributio
Partitiõ
Peroratio

Vi uocib⁹ addere

tim diſtribuis dicens tribus rōnibus mihi redditas minime eſſe patefaciā.Cicero in orōne ꝓ pu.Quītio eum expoſuiſſet quid cōueniret & qd in controuerſia eſſet:ſtatim ſubiunxit diſtributionem his uerbis negamus te bona.P.Quintii ſexte neui poſſediſſe ex edicto prætoris:ī eo ſpōſio facta ē oſtēdā primū cām nō fuiſſe:cur a prætore poſtulares:ut bona.P.Quintii poſſideres : deinde ex edicto te poſſediſſe nō potuiſſe.poſtremo nō poſſediſſet:ſed ī q̄bus cauſis ſe parari cōueniēs ab icōueniēti nō cōtingit:ſimplici utimur diſtributiōe:p quā totius cāæ mebra āperimus:ut in uerinis quadripartitā diſtributionē totius accuſatōis ſuæ:Tullius dixit eē de quæſtura:de legatiōe:de ꝑtura urbana:de prætura ſiciliēſi:ſed cōtingit ut partitio de ipſa cā nō ſumat:& ea membra ponat orator:q̄ ipſe ingenio inuenit:& ſibi dicēda cōſtituit. nō ex negocii factis ad cām ſumptis ſed argumētatiōe oratoris in cā collocatis:ut i diuinatiōe cū de pecuniis repetundis q̄ſtio ē:& nomē cuiuſpiā deferē:nā hæc duo præcipue ſpectari oportet: quem accuſatorem uelint.ii.qui iniurias paſſi ſunt:& quē minime uelint.ii.qui iniurias feciſſe accuſanē:in oratione ꝓ ſexto roſcio cū unū ſit crimen paricidii ac propterea unū negocium.non cauſam partitur Cicero.ſed orationem:dicendo in crimen audaciā & potentiam criminis confectionem:accuſator erutius ſuſcepit.⸿Audatiæ partes roſcii ſibi depopoſcerunt:Chryſogonus autem potentia pugnat.

⸿De cauſarum diuiſione .Tit.xxv.

Cauſæ diuiſio ⸿ANTO.Cauſarū diuiſio:Cauſa eſt negocium oībus ſuis partibus ſpectans ad quæſtionem:Aut cā eſt negociū:cuius finis eſt cōtrouerſia.ſic finit apollodorus:ut ſcribit Fabius li.iii.Diuiſio:idem Cicero lib.i. rhe.de inuentione fabius li.iiii.Partitionem uocant.aitq; fabius ſic : Partitio eſt noſtrarum ut aduerſarii propoſitionum aut utrarumq; ordine collata enumeratio : Hac quidem utendum ſemper putant : ꝙ & ea fiat cauſa lucidior & iudex intentior ac docilior ſi ſcierit & de quo dicimus.& de quo dicturi poſtea ſim⁹. Turpiſſimum uero non eodem ordine exequi.quo quicq; propoſueris:Hæc ille.⸿Diuiſio.Victorinus ſic ait libro primo rhe.Partitio eſt totius cauſæ per partes Conſtitutio.Diuiſio eſt rerum ſub partitione iacē

quæſtio tium.Peroráta.abſoluta finita.⸿In controuerſiis.in quæſtionibus.Dicit.n.Cicero.libro.i.de inuentione: ꝙ quæſtio eſt ea quæ ex conflictione cauſarum gignitur controuerſia.hoc modo.⸿Non iure feciſti.iure feci.cauſarum autem eſt conflictio in qua conſtitutio conſtat.Ex ea igitur naſcitur cōtrouerſia: quā quæſtionem dicimus.hoc modo.Iure ne fecerit hæc Cicero.⸿Relictum eſt.ſcilicet debemus aperire.⸿Iure

Fas qd fecerit.ſecundum iura & leges ſcriptas.⸿Licuerit ne facere.ſecūdum fas. quod eſt ius diuinum.Item ecōtrario id eſt ſi ea quæ utilia ſunt nobis non conuenient cum aduerſariis.⸿Me ulciſci parentem negant oportuiſſe.⸿Id quidem utile erat Oreſti partem ſcilicet oportuiſſe ulciſci.quod aduerſarii negabant. Deinde quum hoc fecerimus.ideſt poſtq̄ uiderimus quid nobis conueniat cum aduerſariis.qd nō conueniat.

Enumeratione utemur.cū dicemus numero: quot de rebus dicturi ſumus:eam plus q̄ triū partium numeri contineri non oportet : nam & periculoſum eſt : ne quando plus minuſue dicamus:& ſuſpitionem affert auditori meditationis & artificii:quæ res fidem abrogat oratori.Expoſitio eſt cum res quibus de rebus dicturi ſumus breuiter exponimus.nunc ad cōfirmationem tranſeamus.

⸿FRAN.Enumeratione utemur:ut enumerentur ſingulæ res de q̄bus futura ē oratio: qd Cicero fecit in orōne ꝓ pompeo tripartita enumeratione uſus:ait.n.primū mihi uī de genere belli:deīde de magnitudine. tū de impatore deligēdo eē dicēdū expoſitio ipſa ſimplex eſt:& ſine enūeratōe.⸿Plus q̄trium pcium : duabus ꝓbat rōnibus expoſitionē plus q̄ trium partiū eſſe non debere.qm̄ ſi pluribus uteremur:ꝑiculum eſſet:ne uel aliquā dediceremus adderemus ue dicentes uel ſuſpitionē artificii auditoribus faceremus:Qui crederēt nimiū apparatos ad dicendum nos uenire:& magis arti q̄ ueritati cōfiderē:ideoq; fidē nobis minime adhiberēt:ſed illos Quintilianus approbare ſe nō dicit:q uetaē ꝑtitionem ultra tres prepoſitiones extendi.quæ ſine dubio ut idem ait:ſi nimium ſit multiplex fugiet memoriā iudicis & turbabit attentionē:hoc tamen numero.uelut lege non eſſe alligandam:cum poſſit cauſa plures deſiderare:ipſe autem.Cicero plus trium partium uſus eſt enumeratione:tum in aliis orationibus:tum in ſextiana cum ait:dicam ego de oī ſtatu.p.ſexti.de genere uitæ:de natura:de moribus:de incredibili amore in bonos:de ſtudio ſeruandæ ſalutis communiſq; otii præceptorum:cum hæc ſcripſit & ſcolarium conſuetudinem ſecutum eſſe apparet.⸿Plus minuſue &c.Quintilianus pleraq; gratiora eſſe dixit ſi inuenta ſubito ſint:nec domo allata:ſed interdicendum e re ipſa nata uideantur:& illa non iniocunda ſchemata:: pœne excidit mihi:& fugerat me:& recte admones.idem ait fallendum iudicem eſſe:& uariis artibus ſubeundum.⸿Meditationis & artificii : ergo meditari cauſam prius & artificioſe illam præparare non licet? reſpondetur licere q̄dem cū preſertim id fieri debere libro de oratore ipſe ꝑcipiat Cicero:& libro de legibus ſic dicat:ad cauſæ dictionem nunq̄ niſi paratus & ꝑmeditatus accedo:ſed occultandū ē q̄ fieri poteſt

Peroro artificium:& id agendū ut impremeditatū pœne ad dicēdū te uenire iudices credant : Tunc.n.fidē tibi habebunt cū cāæ tuæ bonitate confidere te arbitrabunē : ⸿Abrogat:minuit derogare eſt toti:abrogare

Abro parti.⸿Expoſitio:hæc eſt cū ſimpliciter exponimus.Quibus de rebus dicturi ſumus exempli gratia:agēdum eſt iudices in hac cā de paricidio:uel agēdum ē de furto uno.n.prope uerbo exponitur qđ dicturi ſimus.⸿Breuiter & abſolute:ut nō plus dicamus aut minus q̄ oportet.Cicero in rhetoricis de iuētiōe tria dicit expoſitionē habere debere:ut breuis ſit:ut abſoluta:ut pauca:& breuitas inq̄t ē:cū nullū niſi neceſſarium uerbum aſſumitur.Abſolutio ꝑ quā omnia genera q̄ incidunt in cām amplectimur:paucitas ſeruaē

ſigenera rerum ponātur:neq; permixte cum partibus implicentur.ut ſi genus poſitum eſt partes nō ponātur:eſt etiam paucitatis ne plura quem ſatis eſt:demonſtraturos nos eſſe dicamus.

¶ANTO.Quā dicemus numero.Exemplum erit Ciceronis pro murena ubi ait.intelligo iudices tres totius accuſationis partes fuiſſe:& earum unam in reprehenſione uitæ.Alterā in contēptione dignitatis ¶Tertiam in criminibus ambitus eſſe uerſatam.Plu q̄ trium partiū. Fabius lib.iiii.ſcribit ſe non probare illos q̄ ptitionē uetāt ultra tres ꝓpoſitiōes extēdere.Quæ ſine dubio ſi nimiū ſit multiplex fugiet memoriā iudicis:& turbabit intentionē hoc tñ numero uelut lege nō eſt alligāda.cū poſſit cā plures deſiderare. Breuiter exponimus:utputa dicā nō talē eſſe hūc quē tueor reū.ut in eo credibile uideri poſſit homicidiū. Dicā occidēdi cām huic nō fuiſſe.Dicā hūc eo tpe quo mō occiſus eſt trāſmare fuiſſe.Id eſt in fabio li.iiii. ut apud Terentiū in and.Simo ſoſiæ liberto ait.Breuiter & cōmode rē oēm a pricipio audies:Eo pacto:& uitam nati & conſilium meum cognoſces:& quid facere in hac re te uelim.Vtq; in ptitione expoſuit itaq; primum narrauit gnati uitam &c.

¶De confirmatione & confutatione.

Tota ſpes uincendi ratioq; perſuadendi poſita eſt in confirmatione & confutatione. Nam cum argumēta noſtra expoſuerimus: cōtrariaq; diſſoluerimus abſolute nimirū munus oratoriū confecerimus. Vtrunq; igitur facere poterimus: ſi cōſtitutionem cauſæ cognouerimus.

¶De cauſarum conſtitutionibus.

Cauſarum cōſtitutiones alii quatuor fecerunt: noſter doctor. Hermeſtes tres putauit eē:non ut de illorum quicq̄ detraheret inuentione:ſed ut oſtenderet id quod oportuiſſet ſimpliciter & ſingulari mō docerit illos deſtribuiſſe dupliciter & biptito

¶FRAN.Tota ſpes uincēdi.De tribus orationis partibus iā ꝓcipit:exordio:narratiōe:diuiſione:de tertia:& quarta:nūc præcepta ſe traditurū pollicetur:confirmatione.ſ.& cōfutatione.attentum autē reddit auditorē a rei magnitudine cū oēm uincēdi & pſuadendi ſpem in his duabus ptibus repoſitam dicit eſſe:nā cū nr̄a argumēta cōfirmauerimus:aduerſariorūq; diſſoluerim⁹:nihil ſupeſſe uidebit̄ niſi ut uictoriā cōſequamur uel quod uolumus efficiam⁹:cæteræ partes abſq; iis parū:uel nihil oīno agere uidentur exordiū ꝓparat.narratio docet.diuiſio aliqd certū deſtinat:in quo auditoris aīum teneat occupatū probatio & refutatio finē īplet̄ oratoris q̄ ē uincere:aut pſuadere:uīcim⁹ in iudiciali genere: quod omniū maximū ē:& difficillimū pſuademus in reliquis duobus:ideoq; ait ſpes oīs uincēdi & rō pſuadēdi poſita in cōfirmatiōe. Vincer aut per ſuadere ¶Adiumenta nr̄a: argumēta:quod p cōfirmationem fit. Contrariaq; diſſoluerimus:qd cōfutatio efficit. ¶Abſolute pfecte:nā id abſolutū ē cui nihil deeſt. Mun⁹ oratoriū eius offm̄ qui dicēdi artem pfitet̄:quem oratorem noīamus. Vtrunq;:ſed nō prius inquit de cōfirmatione:& confutatione:dicēdum eſt:q̄ cauſarum cōſtitutiones oñdat̄ quibus oīs oratoris confirmatio & confutatio innititur. ¶Cauſarū cōſtitutiones:cōſtitutionē qdā ſtatum:quidā quæſtiones.alii caput quod ex quæſtiōe appareat nominauerūt:græci ϹΤΑϹΙΝ uocāt quod nomē ab Eucrate iſocratis diſcipulo Conſtitutio uel a Zaphyro Clazomenio primū manauit quāq̄ hoc uerbo prius in oratōe cōtra Cteſiphōtē Aeſchines uſus dicatur:quæ appellatio inde ducta eſt q ibi prius ſit cauſæ cōgreſſus uel quod in eo cauſa conſiſtat: Magna aūt inter ſcriptores artis de cōſtitutionibus diſſenſio fuit:alii duas:alii tres:alii quatuor fecerūt:fuerūt qui ad octo peruenerūt:item alii alias principales eſſe uoluerūt:Cice.in rhetoricis libris de inuentione quatuor ſtatus poſuit cōiecturæ finis qualitatis:actionis.plurimi tñ tres generales fecerunt: quos in oratore ſecutus idē eſt:& oīa quæ aut in cōtrouerſiā:aut ī cōtētionē ueniāt:illis cōtineri putauit:ſic ne:quid ſit: & quale ſit:ſed hos alii apertius appellauerūt:cōiecturalē:legalē:& iuridicialem:legali: finitionē: trāſlationem:ambiguum:ratiocinationē:ſcriptum & ſententiam:ac contrarias leges ſubiecerūt.Cic.hermetis præceptoris ſui:ut ipſe ait auctoritatē ſecutus tres tm̄modo:quos prædiximus:ſtatus fecit:ſed eos ēt ipſa natura nobis ꝓſcribit.Nā quotiēs ſubeſt aliqd de quo ambigimus:an ſit:qd ſit:aut quale ſit:non poteſt exiſtimari:niſi prius eſſe cōſtiterit.Exēpli cā aliquis in ſpecula conſtitutus a longe pſpitiens:cernere aliquid ſibi in mari uī:id nauis:eſt:ſed ſit ut aliqd idē dubitat poſtea pgrediente ulterius nauis aliqd eſſe intelligit qd tñ ſit adhuc ignorat:Magis magiſq̄ appropinquāte tandem noui:manifeſte nauem eſſe cōprehēdit ſed qualis ea ſit triremis ne an oneraria parua an magna.nō diſcernit:eodē modo oīs cōſtō.ſic eſt ut aſpectus An ſit aut enim an ſit aliqd querit̄ & eſt coniecturalis:aut q ſit diſceptat̄.& ē legalis:aut q̄le ſit:& uocat̄ iuridicia Quid lis.Conſtitutio.Alii quatuor fecerūt:ut Ci.ſicut añ diximus ī rhetoricis ſuis de inuētione quos ipſe nō p ſit quale bauit:cōiecturæ:finitionis:generis:actionis.idē gñalē conſtōnē in duas ptes diuiſit.iuridicialē & negocia ſit lem:iuridicialē eſſe ait:in q æq & recti natura aut præmii aut pœne rō quærit̄. Negocialē uero in qua qd Iuriſdicialis iuris ex ciuili more & eqtate ſit cōſiderer̄:& huic diligētiæ iuris cōſultos pēſſe:legitiæ uero ptes q̄ ſunt: quinq; ſcriptū & ſnia contrariæ leges ambiguū:diffinitio rōcinatio:ſeparatas a conſtōnibus cenſuit eſſe Negocialis qui uero quatuor conſtitutiones eſſe uolunt hac rōne ducuntur.quotiēs aliqd ē de quo dubitam⁹ primā

quærimus an ſit:& eſt cõſtõ cõiecturalis:ut cũ dr̃ occidiſti luciũ nõ occidi qõ eſt an occiderit. deinde qd ſic peuẽ & finitio ẽ:cũ ſem qdẽ ab aduerſario cõcedit̃:ſed alio noĩe dr̃ appellari debere:ut ſi qs.q rẽ ſacrã de loco priuato ſuſtulerit & rẽ ſacrã ſe ſubripuiſſe ñ eget ſacrilegii accuſat̃:q furti ſecũ dicat agi dẽre nõ ſacrilegii:graui⁹.n.delictũ furto ſacrilegiũ ẽ:grauiore pœna mulctat̃.ulteri⁹ ꝑcedit̃:& q̃le ſit q̃ritis iuſtũ an iniuſtũ utile an inutile:eſtq́ꝫ generalis cõſtõ poſtrẽo illud ẽt accidit:ut q̃rat̃:an is agat aliqd quẽ agere oportet:an cũ eo quo oportet:an apud quos.quo tpe:q̃ lege:quo crie:q̃ pœna oportet:& hic actiõis ſiue trãſlatiõis ſtatus noiat̃:Multi quos Cic.in rhetoricis libris quos dixim⁹ ſecutus ẽ:q̃tuor fecerũt cõſtõnes ſed hermes ꝓceptor quẽ nũc ſeqtur tres tm̃ eſſe uoluit:nõ ut aliorũ uoritatis cupid⁹ & iuidia ductus inuẽtiõe quicq̃ auferret:ſed ut fruſtra pluribus illud fieri oñderet:qd paucioribꝰ abſolui poſſet:qd & pħs dicit Ariſtoteles.ſimplici igit̃ & ſingulari mõ docuit:qd illi añ docuerũt biptito:q diffinitionẽ principalẽ ſecerũt cõſtitutionẽ:quã ipſe legitime ſubiecit.Gñalẽ ꝑterea quã iidẽ i negociale & iuridiciale diuiſerunt:& trãſlationem minime omiſit.nã ẽt eas ſub ligitima cõpræhendit conſtõne:ergo de priorũ nihil hermes detraxit inuentione:ſed breuius & abſolutius partius eſt.⁋ Singulari modo quoniam diffinitiuam generalem ac tranſlatiuam uel actionis uni ſubiecit legitimæ:iuridicialem uero quam illi partem generalis eſſe uoluerunt:principalem fecit.⁋ Bipartito:ad id reſpicit quod ait ſingulari.

ℂDe confirmatione & confutatione. Titu.xxvi.

ℂANTO.Tota ſpes uĩcẽdi:ratioq́ꝫ pſuadendi &c.fabius.ẽt.li.v.ait:hoc tñ ꝓpriũ atq́ꝫ ꝓcipuũ crederĩt opus ſua cõfirmare:& q̃ ab aduerſario ꝓponerent̃ refutare.⁋ Vincẽdi:id ad gen⁹ iudiciale attinet. Perſuadẽdi:Id uero ad genus deliberatiuũ ptiet & demõſtratiuũ.In cõfirmatiõe.Cõfirmatio eſt:p quã argumentando noſtræ cauſæ fidẽ & auctoritatẽ & firmamẽtũ adiũgit orõ.ita ſcribit Ci.li.i.rh.de Inuentione.Cõfutatione hãc cice.dicto lib.appellat.Reꝓhẽſionẽ:ait.n.Reprehẽſio eſt per quã argumẽtãdo aduerſariorũ cõfirmatio diluit̃:aut infirmat̃:aut alleuiat̃.Fabius uero lib.v.Refutationẽ uocat:ait.n.refutatio dupliciter accipi põt:Nã pars defenſoris tota eſt poſita i refutatione. Et q̃ dicta ſunt ex diuerſo debẽt utrinq́ꝫ diſſolui.⁋ Adimẽta noſtra exp.quod munus eſt confirmationis.⁋ Diſſoluerimus id mun⁹ ẽ confutatõis.⁋ Abſolute pfecte nihil.n.neceſſariũ ꝑtermittet̃.⁋ Mun⁹ oratoriũ cõfecerimus. Supi⁹ de Veriſimili narratione dixit.Nunc quod reliquum eſt:quoniam de rerum inuentione diſputandũ eſt in qua ſingulare cõſumitur oratoris officium &c.⁋ Noſter doctor Hermeres.Et hermetes & hermes in antiqs inuenio.Prætérea negantes rhetoricen hanc ad herẽnium Ciceronis eſſe inter alia quoq́ꝫ puerilia aſſerũt hoc dicẽtes: Nuſq̃ legi hermentẽ Ciceronis doctorẽ:Non aduertẽtes in ſcribẽda dicẽdi arte Ciceronẽ plures ſecutũ. Quod quidẽ in ꝓlogo.li.ii.rhe.de inuentione ſic edocet. ſed oĩbus unũ locũ coactis ſcriptoribꝰ qd giq́ꝫ cõmodiſſime præcipere uidebatur excerpſimus & ex uariis ingeniis excellentiſſima queq́ꝫ libauimus &c.

Confirmatio

Reprehenſio

Hermetes

ℂDe conſtitutione.

COnſtitutio ẽ prima depræcatio defenſoris cum accuſatoris in ſimulatione coniuncta. Conſtitutiones itaq́ꝫ:ut ante dixim⁹ tres ſunt coniecturalis:legitima:iuriſdicialis.Coniecturalis eſt cũ de facto controuerſia eſt hoc modo:Aiax i ſilua poſt q̃ reſciuit:q̃ feciſſet ꝑ inſaniã gladio incubuit Vlyxes interuenit:occiſũ conſpicat̃ corpe tælum cruentum educit. teucer interuenit ubi occiſum fratrem & inimicum fratris cum gladio cruẽtato uidet:captis'accerſit. Hic quoniam coniectura uerum quæritur:de facto erit controuerſia:& ex eo conſtitutio cauſæ coniecturalis nominatur

ℂFRAN.Conſtitutio eſt priuatis. Diffinit prius quid ſit conſtitutio:Deinde quot ſint exponit.quidã ut Cice.in rhetoricis ſuis de inuentione:primã conflictionẽ cauſarũ ſtatum dixerũt eẽ:quos Quintilianus recte putat ſenſiſſe:ſed parũ elocutos eſſe: qm̃ nõ prima cõflictio ſtatus eſt:ſed quod ex prima conflictione naſcitur:ut non duorũ inter ſe corporum cõflictio dici recte ſon⁹ ꝑt. ſed qd ex cõflictione remittit̃:excẽpli cã:occidiſti hominẽ:nõ occidi: ſtatus erit an occiderit:nã ex depulſione ſola null⁹ ſtatus efficit̃.itẽ feciſti ſacrilegiũ:nõ feci ſacrilegiũ ſed furtũ:ſtatus erit quod ex hoc naſcit̃ : qd fecerit ex his autẽ apparet:illud coniectura. Hoc finitiõe quærẽdũ:& in eo iutaq́ꝫ pars reſiſtit:an fecerit uel qd fecerit.ſunt aliq̃ cãæ q̃ duos aut plures hñt ſtatus:ut in orõne ꝑ rabirio poſtumo.ſed unus potẽtiſſimus eſt in quo res uertit̃ maxĩe:qdam ſtatũ eẽ uoluerũt id qd appareat ex intẽtione & .ii.oẽs effugerunt queſtiones:quidam ut Cicero hoc loco primam crediderunt eius eſſe i quẽ ageretur depulſionem ſed non ſemp qui reſpondet ſtatum facit ſed ſæpe is q ꝓpoſitionẽ ſuam confirmat uarius igitur eſt:pro cõditione cauſaꝝ & modo is q agitis:modo is cũ quo agitis:ipſum elicit:Nã ſi accuſator ſic intẽdat hoĩem occidiſti:ſi negat reus:ſtatũ faciet qui negat:quod ſi iure a ſe ꝙ adultus cẽt:dicat occiſum.quoniam lex permittit adulteriũ domi tuæ in adulterio deprehẽſum occidere:niſi aliquid accuſator reſpõdet nulla'lis eſt:ſed ſi non fuit iquit adultis:quia depulſio icipit actoris eſſe:i ſe ſtatũ faciet:& ita erit ſtat⁹ ex prima depulſione:ſed ea fiet ab accuſatore nõ a reo.⁋ Depræcatio:Depulſio depræcari eni ꝓprie eſt depellere quod obiicitur.ſignificet & ſimpliciter recuſare Virg.Mereor mortem:nec deꝓcor nquit:Ouidius ſæpe præcor mortẽ:Mortẽ quoq́ꝫ deprecor idẽ:ne mea ſarmaticum.cõtegat oſſa ſolũ:græcæ depræcatio

Depræcari

αντοφαϲιϲ uocatur intentio autẽ κατάφαϲιϲ noiaẽ. ¶ Cum accuſatoris inſimulatione:qa niſi accuſator intenderet nemo depelleẽ iſimulatio accuſatio eſt:inſimulare ãt accuſare:accuſator.ut dixim⁹ ſic ĩtẽdit occidiſti hominẽ:defenſor ſic depellit.nõ occidi:cõiecturalis qõ,eſt:an occiderit.itẽ occidiſti.occidi:ſed ciuile hoc iuridicial'abſoluta:q̃ ſi ponã aliqd extrĩſec⁹ ſũas:ut occidi:ſed iure:ille.n.occidere me uolebat: efficiẽ iuridicialis aſſumptiua:Nã rõnẽ aſſumit extrinſecus q̃re id fecerit : eodem modo feciſti feci:ſed melius fuit:q̃ non facere:& ẽ cõparatiua conſtitutio:ut de illo q cum ſic ab hoſtibus obſideretur:ut effugere nullo modo poſſet:ita conuenit cum illis ut arma omnia relinqueret:& egredi permitteretur. Accuſatus enim deinde quod arma reliquiſſet:reliqui inquit ſed melius fuit:quam famæ perire:& exercitũ amittere. ¶ Coniecturalis conſtitutio:quod eſſet cõſtitutiones oſtendit:nunc cuiuſmodi ſint tũ diffinitiõe tũ exemplo & coniecturalem primum q̃ a coniectu hoc eſt directione quadam rõnis ad ueritatem dicta eſt:unde & ſomniorum atq; omnium interpretes coniectores uocamus Græce ϛοχαϛικη uocaẽ ϛοχαϛω enim cõiector eſt.Cõtrouerſia lis & certamẽ qa alter inſtat factũ ẽẽ:alter negat:& cõtrouerſia naſciẽ hic ĩtẽtione illinc depulſiõe.De facto facere.eſt gñe uerbũ tã ad fcã q̃ ad dcã:iõq; de fcõ ait:& nõ addidit dcõ. Nã ex.dicto cõtrouerſia naſciẽ:ut ſi qs aliũ accuſet:q; aliqd cõtra libertatẽ dixerit:& iſtet dixiſti cõtra libertatẽ:ñ dixi cõtrouerſia ẽ an dixerit. ¶ Aiax exẽplũ ẽ ex ſophodis tragœdia ſũptũ q̃ aiax μαϲτιγοφοροϲ iſcribiẽ.cũ Achillẽ paris in appollinis templo ipſo fauẽte apolline ſagittis occidiſſet:certamẽ inter principes græcorũ de eius armis cuiuſnam deberẽt eſſe exortum eſt.ea autẽ Vulcanus thetidi egregie fabricauerat:cũq; reſponſum ab oraculo eſſet ꝑpingori ac fortiori adiudicari dẽre:duo inſurrexerũt Aiax Tælamonius:& Vlyſſes:Qui ea ſibi arma dari cõtẽderent:magnis apud agamẽnonẽ ſtudiis acta res ẽ:ſupior in cã ulyſſes fuit.q; adeo indigne tulit Aiax:ut in inſaniã uerteret:& furens dũ in Vlyſſis tũpere credit tẽtorium:ſtabula ĩgreſſus eſt:ubi græcorum præda ſeruabatis ĩgẽtem illic ſuẽ cæſo oĩ ferme armento ac grege captum depauimento ſuſpendit:& uirgis cæſum prius trucidauit: Vlyſſem ẽẽ arbitratus:poſtea uero cũ ad ſeſe rediiſſe demum cognouiſſet:pudore ſimul & deſperatõe quadam cõpulſus:in deſertũ locũ ſe cõtulit:& gladio ſuperincubuit.ſed illuc caſu Vlyſſes platus aiacẽ intueẽ:accurritur gladium e uulnere educit:Ecce & Teucer qui fratrẽ occiſum uidens & iuxta fratris inimicum cruentatũ in manu gladium tenentem:Vliſſem ſtatim cædis fraterne reum facit:dicens occidiſti fratrẽ meũ aut Vlyſſes nõ occidi:quæſtio eſt an occiderit agendum eſt diſputatione quæ ſumitur ex coniecturis. ¶ Quæ per inſaniam feciſſet:q̃m Vlyſſem & illius famulos occidiſſe crediderat.Conſpicaẽ a con & ſpicio conſpicor deſcendit:qđ uerbum genus mutat & declinationẽ:ſignificationem uero retinet.quædam ſunt uerba quæ in cõpoſitione mutãt genus & declinationem ſimul:& ſignificationem:ut facio infieior. ¶ Capitis arceſſit:accuſat:& citat acceſſo uoco eſt:arceſſo:accuſo:auctores diomedes & Caper:uerba aũt quæ ad accuſationẽ pertinet:uel defenſionem:dãnationem:uel abſolutionem.cum genitiuo cõſtruũtur:ut dãnatur adulterii abſoluitur cædis:poſtulatur repetundarũ.accuſatur peculatus. ¶ Hic in hac cauſa.

Inſimulatio

Coniectores facere

Conſpicor acceſſo arceſſo

¶ De conſtitutione Tit.xxvii.

¶ ANTO.Conſtitutio eſt:conſtituere ẽ proponere & dicere quid in controuerſia ſit:ut ſcribit Victorinus libro primo rhe.Vt fabius li.iii.ĩquit:Quod nos ſtatum:id quidam conſtitutionẽ uocant:alii. Quæſtionem:Alii quod ex quæſtione appareat ſtatũ græci ſtaſin uocant.Quæ appellatio dicitur ducta uel ex eo q; ibi ſit primus cauſæ congreſſus:uel q; in hoc cauſa conſiſtat,Statum quidam dixerunt primã cauſarũ conflictionem:quos recte ſenſiſſe parum elocutos puto:inquit fabius:Non enĩ eſt ſtatus prima cõflictio feciſti non feci:ſed quod ex prima conflictione naſcitur:ideſt genus q̃ſtionis feciſti:non feci:an fecerit:hoc feciſti:non hoc feci:quid fecerit. Cicero autem libro.i.rhe.de inuentione ſic:Eam quæſtionẽ ex qua cauſa naſcitur conſtitutionem appellamus.Conſtitutio eſt prima conflictio cauſarũ ex depulſione intẽtionis ꝑfecta hoc modo feciſti:non feci:aut iure feci.Cum facti controuerſia eſt quoniã coniecturis cauſa cõfirmatur.Conſtitutio coniecturalis appellatur &c.Depræcatio:Cic.lib.i.rhe.de inuentione ait:Depræcatio eſt quum & peccaſſe reus conſulto peccaſſe confitetur.Et tñ ut ignoſcatur poſtulat.quod genus per raro poteſt accidere:Vbi Victorinus ait q; hæc depræcatio non niſi apud ĩperatorẽ aut apud populũ ualet:apud iudices uacat.Idem Cic.libro.ii.eiuſdem operis ait.Depræcatio eſt in qua nõ defenſio facti ſed ignoſcendi poſtulatio continetur.hoc genus uix in iudicio ꝓbari põt.ideoq; conceſſo peccato difficile eſt ab eo q peccatorum uindex eſſe debet ut ignoſcat impetrare &c.Fabius etiam libro.vii.ſic.Vltima eſt depræcatio: quod genus cauſæ pleriq; negarunt ĩ iudiciũ unq̃ uenire. Quin.Cic.quoq; pro ligario idem teſtari uideẽ: quum dicit.Cauſas egi cæſar multas equidem tecum:dum in foro tenuit ratio honorũ tuorũ.Certe nunq̃ hoc modo:Ignoſcite iudices errauit lapſus eſt non putauit:ſi unq̃ põt hac &c.In Senatu uero & apud populũ & apud principem & ubicunq; iuris clementia eſt. ¶ Inſimulatione.accuſatione.

Legitima conſtitutio eſt cum ex ſcripto:aut ex ſcriptis aliqd controuerſiæ naſcitur. Ea diuiditur in partes ſex:ſcriptum & ſentẽtiam: contrarias leges ambiguum:diffinitionem: trãſlationem:ratiocinationem. Ex ſcripto &

¶ FRAN. Legitima conſtitutio νομιϰη græce dicitur.huius partes ſex ſunt:ſingulas adiectis explicat exẽplis.Prima autem pars ẽ cum ex ſcripto & ſententia controuerſia naſcitur:quoniam uoluntas eius qui ſcripſit ab eo quod ſcriptum eſt diſſentire uidetur græce κατὰ ῥητὸν dicit καὶ διάνοιαν.Si ſit lex oñdit quomodo ſententia ſcriptoris a lege diſſentire poteſt:lex eſt:Si tempeſtate coactus quiſpiam nauem.

Ex ſcripto & ſententia

ſententia naſcitur controuerſia:cum uidetᷓ ſcriptoris uoluntas cũ ſcripto ipſo diſſentire hoc modo.Si lex ſit quæ iubeat eos:qui propter tempeſtatem nauim reliquerũt:omnia perdere eorum nauim cæteraq; eſſe ſi nauis conſeruata ſit:qui remanſerint i naui magnitudine tẽpeſtatis omnes pterriti nauim reliquerũt:& in ſcapham conſcẽderunt præter unum ægrotum.Is propter morbũ exire & fugere nõ potuit : Caſu & fortuitu nauis in portũ icolumis delata eſt.Illá ægrotus poſſidet.Nauim petit ille:cuius fuerat.Hæc cõſtitutio legitima eſt ex ſcripto & ſnia.Ex cõtrariis legib9 cõtrouerſia conſtat:cũ alia lex iubet aut pmittit.Alia uetat quippiam fieri: hoc modo:lex uetat eũ q de pecũiis repetũdis dãnatus ſit:in cõcione orationẽ habere.

reliquerit.⸿In ſcripto:in eo quod ſcriptum eſt.Si ambiguum fuerit & dupliciter intelligi poteſt ut dato ꝙ uolet:quod exemplum inferius eſt .⸿Aut ex ſcripto ex eo quod ſcriptum eſt:cum uoluntas ſcribentis diuerſa a ſcripto fuiſſe uidetur:ut paulo poſt de naui ei9 uel eorũ nauis ſit:cum rebus oibus quæ in naui remanſerunt hoc modo qui nauem timore tempeſtatis reliquerit:nauem & quæ in ea bona habet:amittito : eius

Lex

qui in naui remanſerit nauis : & quæ bona in ea ſunt eſto:Magnitudine tempeſtatis cæteri preteriti ſunt in ſcapham coniecerunt & in tutum locum receperunt: unus remanſit ægrotus qui fuiſſet ſi ei per ægritudinẽ licuiſſet:nauis forte fortuna incolumis in portum delata eſt:ægrotus qui remanſit in naui : lege agit & nauẽ ac bona quæ in ea ſunt poſſidere uult:ſed is cuius nauis erat:non patitur ſuam eſſe dicens:Cumq; legis uerba negare non poſſit:ſententiam ac uoluntatem ſcriptoris aliam fuiſſe aſſerit . Nec ſimpliciter intellexiſſe eos qui in naui remanerent quicunq; eſſent ſed eos dũtaxat qui defendendi gratia remanerent : Tu autem non defendiſti nec defendere potuiſti:quoniam ægrotus:tibi igitur nauis adiudicari non debet.hoc loco rãtum oſtendit Cicero quomodo ex ſcripto & ſententia controuerſia oriatur:libro ſecundo quibus utraq; pars argumentis uti poſſit docebit. ⸿In ſcapham:parua eſt nauicula ſcapha quam trahunt nautæ maiori alligata naui:uel in nauim ſublatam fuerũt:illincq; in aquã deiiciunt ea autem ad uſus plurimos utũtur:& neceſſarios.⸿Caſu & fortuito:caſu & fortuna differunt tñ.quicquid.n.nobis præter opinionẽ noſtram accidit caſus dicitur:a cadendo:cadere.n.accidere eſt:& eſt cuius ratio & cauſa in rebus ſecreta eſt : Auctor eſt Aurelius Auguſtinus.Boetius libro quinto de conſolatione inopinarum dicit eſſe euentum ex confluentibus in his quæ ob aliquid geruntur ab effectu cauſam notificãtem:fortuna uero erit:quæ ne ab effectu quidam cauſam notificat:& cuius ratio penitus ignoratis.Ex contrariis legibus:ſecunda pars eſt legitimæ conſtitutionis quæ αντινομια græce uocatᷓ & eſt quotiens controuerſia naſcitur:qm̃ cõtrariæ inter ſe leges ſunt:uel una lex quæ duo diuerſa comprehẽdit:ut lex eſt quæ iubet ſi quis uirginẽ uitiauerit:illius uirgo uel matrimoniũ uel mortẽ eligere poſſit. Et quidam forte eadem nocte duas uitiat uirgines:quarum altera mortem petit:altera matrimoniũ:hic una eademq; lege uirgo utraq; agit:quoniã duo contraria capita cõprehendit:item due ſunt contrariæ leges:altera ut qui tyrãnum occiderit:petere præmiũ poſſit:altera:ut tyrãno occiſo ꝗnq; ex proximioribus eius occidantur:uxor interficit Tyrãnum:petit ꝑmium uitã filii:quem uult lex occidi:naſcitur ex legum contrarietate controuerſia.Athenis ambæ hæ leges fuerunt.

Scapha
Caſus
fortuna

¶ANTO.Legitima conſtitutio:eſt quæ in legibus & ſcriptis uerſatᷓ.⸿Ex ſcripto:ex lege aliq̃:uel teſtamento:uel pacto:uel ſtipulatione.⸿Ex ſcriptis:ex legibus teſtamẽtiſue aut pactis aut ſtipulationibus &c. Ex ſcripto & ſententia naſcitur controuerſia:Fabius lib.yii.ait ſcripti & uolũtatis frequẽtiſſime inter conſultos q̃ſtio eſt:& pars magna cõtrouerſiæ iuris hic pendet.Eius genus unũ eſt i quo & de ſcripto & de uoluntate quæritur:Id tum accidit:quum eſt in lege aliqua obſcuritas aut uterq; ſuam interpretationem confirmat:aut aduerſarii ſubuertit:ut hic fur quadruplum ſoluat.Duo ſurripuerunt pariter.x.milia:petũtur ab utroq; quadragena:illi poſtulant ut uicena conferant.Nã & actor dicit hoc eſſe quadruplũ qđ petat.Et reſ hoc quod offerant. Voluntas quoq; utrinq; defenditur.aut quum de altero ĩtellectu certũ eſt de altero dubium.Ex meretrice natuſue concionetur.Quæ filium habebat pro ſtare cœpit.prohibetur adoleſcens cõcione.Nam de eius filio quæ ante partum meretrix fuit certũ eſt.⸿Quum uř ſcriptoris uoluntas cum ſcripto ipſo diſſentire eſt. Et aliud:exemplũ:quod ponit Fab.li.vii.tit.n.eũ ipſis uerbis legis reperimus aliqđ per quod ꝓbemus aliud legumlatorem uoluiſſe ut in hac cõtrouerſia.Qui nocte cum ferro deprehenſus fuerit alligetur. Cum anulo ferreo inuentum magiſtratus alligauit.hic quia eſt uerbũ in lege deprehẽſum ſatis etiam ſignificatum uidetᷓ nõ cõtineri:lege niſi noxium ferrum.Sed & q uolũtate nitetur ſcriptũ quotiens poterit infirmare debebit.Qui ſcriptũ tuebitᷓ adiuuare ſe ẽt uolũtate tẽtabit.⸿Ex cõtrariis legibus oĩbus autẽ manifeſtum ẽ iquit fabius li.yii.Nunq̃ eſſe legẽ legi contrariã iure ipſo:qa ſi diuerſum uidiſſet alterũ altero abrogaretur.ſed eas caſu collidi & euentu:Id aũt pluribus uerbis illic & exẽplis aperit.⸿De pecuniis repetũdis dãnatus hæc accuſatio ꝓprie cadit in eos qui eũ forent magiſtratus ꝓuincialibus aut ui aut dolo eripuerunt pecunias:aut uaſa precioſa:ueſtẽ frumẽtũ:nauigia.nũmos:mutatur autẽ e in u.⸿In concione:Aulus Gelius libro.xyii.ſcribit concionem tria ſignificare:locum ſuggeſtumq; unde uerba fiũt Item ſignificare cætum populi aſſiſtentis.Item orationem ipſam quæ ad populum diceretur.

Ex contrariis legibus
De pecuniis repetundis
Concio

¶FRAN.⸿Cum alia lex iubet: Modeſtus iureconſultus legis uirtutem hanc eſſe ait . ⸿Impare uetare:

Virtus legis

Altera lex iubet augurem in demortui locũ

qui petat in concione nominare. Augur quidã damnatus de pecuniis repetũdis indemortui locũ qui petat nominauit: petitur ab eo multa. Conſtitutio hæc eſt legitima ex cõtrariis legi-bus. Ex ambiguo controuerſia naſcitur cũ res in unam ſentẽtiam ſcripta duas aut plures ſen-tentias ſignificat hoc modo. paterfamilias cũ filium hæredem teſtamẽto faceret: uaſa argen-tea uxori legauit. tullius hæres meus terentiæ uxori meæ triginta pondo uaſoꝝ argenteorũ dato q̃ uolet: poſt mortẽ eius uaſa p̃cioſa: & cæ-lata magnifice illa petit: tullius ſe q̃ ipſe uolet ĩ xxx. põdo ei deberet dicit. Cõſtitutio legitima ex ambiguo. Ex diffinitõe cõſtat cã cũ i cõtro-uerſia ẽ quo noie factũ appellat᷑: ea eſt hmõi.

permittẽ ere: punire: inter iubere & permittere mul-tum intereſt: quoniam qd̃ iubet lex neceſſario faciẽ-dum eſt quod permittit i tua poteſtate eſt: ut facias uel non facias: ideoq diligenter ituẽdum eſt. Quo-niam ſi lex pmitteret aliquid fieri uel nõ fieri: & alia lex cogat uel uetat: in huius comparatione quæ per-mittit parum ualet: illud præterea conſiderandũ eſt ꝙ legum aliæ aliis derogat aut abrogant. Derogar᷑ eſt aliquid tollere. Abrogare uero penitus remoue-re: ut ſupius quoq dictũ eſt. ¶ Iubet & uetat. Simi-lis ſunt leges quæ iubent & uetant quantum ad uim attinet: quantam enim ille iubendo uim habent. tan-tam hæc uetando. ¶ Lex uetat exemplum ponit con-trariarũ legum lex eſt augur indemortui locum qui petat. nominato uidelicet nominet augur cum qui ſubſtitui indemortui loco querit. Alia lex uetat eũ qui damnatus ſit de pecuniis repetundis in cõcione orationẽ habere. Accidit ut augur aliquando dam-natus de pecuniis repetundis indemortui locum q̃ peteret nominauerit. Accuſatur non licet tibi in cõ-tione indemortui locum qui petat noiare nã lex eſt quæ prohibet qui de pecuniis repetundis damna-tus ſit: hoc facere tu de pecuniis repetundis dãnatus fuiſti ergo tibi non licet. Tum ille immo uero licet:
Nam lex eſt quæ iubet augurem indemortui locum noiare. Ego augur ſum: ideo idemortui locũ q̃ petit ĩ — De pecu
concione nominaui: accuſator & defenſor ſuam uterq legem haber. Qua cãm ſuam defendat. ¶ De pecu — nis re
niis repetundis: repetundarum & de pecuniis repetũdis dicit᷑. nec habet alios caſus: & repetundarum cum — petũdis
dicitur ſub intelligitur pecuniarum. Quo nomine pecuniæ: & omnia q̃bus diuitiæ conſtant cõtinentur.
Hæc accuſatio proprie cadit in eos qui cum magiſtratus eſſet: prouincialibus aut ui aut dolo eripuerunt:
pecunias: aut uaſa p̃cioſa ueſtẽ frumentum nauigia: numos. ¶ Indemortui ſupplet᷑ ſubſtitui: indemortuus
dicebatur: qui ante tempus magiſtratus peracti morabatur: ut conſul qui magiſtratus annuus erat: ſi añ an-
ni finem mortuus eſſet. indemortuus itaq eſt in ipſo magiſtratu mortuus: cui q̃ ſubſtituebat᷑: ſuffectus no-
minabatur Contio congregatam. Multitudinẽ populi ſignificet & orationem: quæ habetur. Ex ambiguo — Ex am
tertia pars eſt legitimæ conſtõnis αμφιβολια græce dr̃. Et eſt quando controuerſia naſcitur in ſcripto — biguo
cum in duas plures ne ſentẽtias trahi põt multis modis aliquid ambiguũ dicit᷑ exẽplum ponit cicero i pſo-
na propria factũ habuit enim ex terentia uxore filiũ. Teſtm̃ igit᷑ cõdens Tullius inq̃t hæres meus teren-
tiæ uxori meæ. xxx. pondo uaſorum argenteorum dato q̃ uolet. ¶ Dato pro det. Volet: ad terentiã refer-
ri poteſt: & ad heredẽ: quæ uolet heres meus uel terẽtia: & huic naſcit᷑ ambiguitas. ¶ Celata magnificen-
tiæ ut nõ ſolum pondus ea faceret præcioſa: ſed etiam artificiũ. ¶ Triginta põdo hoc eſt libellas ſex terti9
inquit Varro eſt dupõdius & ſemis. i. duorum pondo & ſemis: & addit põdo autem libelli eſt & libellũ di- — Dupon
cit põdo eſſe & non libram quoniã ueteres: queadmodum nũc nos libram habuerũt & libellam. nam libra — dius
p̃cioſiores res uenduntur: libella uero uiliores. ¶ Ex diffinitione οροσ græce dicit᷑ diffinitio cũ non de fa- — Ex diffi
cto ambigitur: ſed de facti nomine cõtrouerſia naſcitur: diffinitionis cõſtitutio appellatur: ut ſi accuſatur — nitione
quiſpiam ſacrilegii: qui rem ſacrã ſubſtulit de loco nõ ſacro: & fateatur ſe rẽ ſurripuiſſe: ſed furtũ nõ ſacri-
legiũ feciſſe qm̃ is ſacrilegiũ faciat q̃ rẽ ſacrã de loco ſacro auferat. Exemplũ ipſe adiicit cicero: qd̃ hmõi ẽ.
CANTO. Altera lex iubet. Ordo eſt. Altera lex iubet augurem in cõcione nominare ſupple eum qui pe-
tat locum indemortui. ¶ Indemortui: indemortuus dicebat᷑: qui in magiſtratu nondum finito moriebatur. — Inde
¶ Mulcta: Vlpianus de uerborum ſignificatione ſcribit. ¶ Pœnam generalem nomẽ eſſe oium delictoꝝ — mortu9
cohertionẽ: Mulctam uero ſpecialis pcti: cuius animaduerſio hodie pecuniaria eſt. Pœna autẽ non tantũ — Mulcta
pecuniaria: uerũ capitis &c. Plautus tñ in amph. ait. Nunqd̃ cãm dicis: quin te hoc multem matrimonio: — Pœna
Et Ci. li. i. tuſcu. ait. Quæ eſt igitur eius oratio. qua facit eum plato uſum apud iudices iam morte mul-
ctatum. ¶ Ex ambiguo cõtrouerſia naſcitur. Vt fabius li. vii. ſcribit Amphibologiæ ſpecies ſunt inumera- — Plautus
biles: aut. n. uocibus accidit ſingulis: aut cõiũctis. Singula afferunt errorem quum pluribus rebus aut hoĩ- — Cicero
bus eadem appellatio eſt hõnyma dicunt᷑: ut gallus: utrum enim gentem an nomen auis ſignificet incertũ — Amphi
eſt. Et aiax an thelamonius an oilici filius uerba quoq q̃dã diuerſos itellectus habẽt: ut Cerno. Quæ am- — bologie
biguitas plurimis modis accidit. Vnde fere lites præcipuæ ex teſtamẽtis quum de libertate aut etiã here- — Species
ditate cõtendũt ii. quibus idẽ nomen eſt: aut quid ſit legatum quæritur in cõiũctis plus ambiguitatis: ut
Aio te æacida romanos uincere poſſe. Per collocutionem ubi dubiũ eſt q̃d quo referri oporteat ac frequẽ-
tiſſime quum quidem quod medium eſt utrinq poſſit trahi. ut de Troilo Vergilius: Lora tenes tantum:
Hic utrum ꝙ teneat tantum lora: an quamuis teneat tantum trahatur quæri põt. Vnde controuerſia illa
teſtamento quidam iuſſit poni ſtatuam auream haſtam tenentẽ. Quæritur an ſtatua haſtã tenens aurea

eſſe debeat: An haſta eſſet aurea in ſtatua: Sæpe utri duorum antecedentium ſermō ſubiectus ſit ī dubium eſt unde eſt controuerſia: hæres meus uxori meæ dari damnatus eſto argenti quod elegerit pondo cētū. Vter eligat quæritur. ⁋ Quæ uolet: hic conſiſtit amphibologia: utrum enim ad Tulliū uel ad Terētiam referendum ſit dubiū eſt. ⁋ Ex diffinitione. Victorinus lib. i. rhet. ſic ait. Definitio talis eſt. Homo eſt animal rationale bipes riſus capax. Deſcriptio uero talis. Homo eſt: q rectum uerticem rotūdo capitis attollit. cuius ſunt ſub collo humeri brachiaq; demiſſa: & cætera in hunc modum. Diomedes autem ſic diffinio eſt oratio: quæ id de quo quæritur aperte deſcribit & determinat. Cicero ſic eam diffinit. ⁋ Diffinitio eſt oratio: quæ qd ſit de quo quæritur oſtendit q̄ breuiſſime.

Cum lucius Saturninus legem frumentariā de ſemiſſibus & trientibus laturus eſſet. Quintus Cæpio: qui per id tēporis quæſtor urbanus erat: docuit ſenatum ærarium pati non poſſe largitionem tantam. Senatus decreuit: ſi eam legem ad populum ferat aduerſus remp. uideri cum facere. Saturninus ferre cœpit: collegæ intercedere: ille nihilominus ciſtellam detulit. Cæpio ut illum contra ſenatuſconſultum intercedentibus collegis aduerſus rempublicam uidit ferre: cum uiris bonis impetum fecit pontes diſturbat: ciſtas deiecit: impedimento eſt quo ſecius feratur lex. Acceſſitur Cæpio maieſtatis. Conſtitutio eſt legitima ex diffinitione: uocabulū enim diffinitur ipſum. cum quæritur quid ſit minuere maieſtatem. Ex tranſlatione controuerſia naſcitur: cum aut tempus differendum: aut accuſatorem mutandū: aut iudices mutandos reus dicit.

⁋ FRAN. L. Apuleius Saturninus tribu. ple. legem. tulit ut frumētum populo diuideret: ſemiſſibus: & triētibus. Cæpio qui quæſtor Vrban⁹ erat exiſtimās tātam largitionem pati rēpub. nō poſſe: aduerſus Saturninum cōcionē habuit: ſed id Saturninus contemnens ferre legem perſtitit quam pronunciaturus cū pulpitū aſcendiſſet cæpio pōtes diſturbauit: Ciſtellas diſiecit: in quib⁹ tabellæ continebant. cæpionē ſaturninus maieſtatis accerſit. Quod magiſtratuū læſerit populi romāi ſic igit inſtat. læſiſti maieſtatē q tribuno ple. legem ferre uolente impedimēto fuiſti: ille nō læſiſſe maieſtatem dicit: ſed poti⁹ lædere uolētem phibuiſſe. quoniā Saturninus cōtra ſenatus bonorumq; omnium uolūtatem ferre legem uolebat factum conuenit ſed quid ſit maieſtatem lædere diffiniendum eſt: & propterea deffinitiua dicit cōſtitutio. ⁋ Frumētaria de diuidēdo frumēto. ⁋ De ſemiſſibus & triētibus. uolebat enim ut frumētū ſemiſſibus & triētibus populo diuideret & diſtribueret.

Semis triens

Noīa quæ ad pondus pertinent numerum & mēſuram: pro ſe inuicē poni ſolent: pondus p numero numerus pro pondere: & pro his menſura oīa tamen ad partem integrā referri cōuenit uel ponderis: uel menſuræ uel numeri. Quod ut aptius ītelligat as eſt libra unciarū duodeci: cū ſemiſſem dico: dimidiam partē aſſis intelligo: ſi de pōdere ſermo eſt. Dimidiū libellæ accipio. ſi de agris loquimur. ſemiſſem dimidiū iugeris eſſe interpretor: ſi de mēſura: ut frumenti: uini: olei: Semiſſem modiū dimidiū intelligo. Trientē uero quartam partem: cum igitur ſemiſſibus ait de frumēto loquens dimidium modium ſignificet: cum trientibus inquit tertiam partem exprimit: ſaturninus. n. legem frumentariā de ſemiſſibus & trientibus ferebat: ut iis quidē ſemis daret frumēti. i. dimidius modius: illis uero qui minus pauperes eſſent trines hoc eſt quarta modii pars donaret. cæterum maiores noſtri, oēm ſummam per partes aſſis diuidebant: ut hereditatem: agros ordines. Aſſem p libella accipiebant: & in duodecim partes diſtinguebāt: quarū. ſingulæ unciæ dicebant ab imo: ſextans: duas uncias: quadrans tres: trines quatuor: quincunx quinq;: ſemis: ſex uncias continebant: unde & ſic dicitur quod ſit dimidium aſſis & a græco deſcēdit a quibus του.ιιοι uocatur mutata in s aſpiratione qd fieri in multis conſueuit ſeptunx ſeptem a ſeptem & uncia bes octo. olim autem des dicebatur: quaſi dempto trientē: dodrans nouem quaſi dempto quadrāte: dextans. x. quaſi dēpto ſextante deunx: undecim: quaſi una de aſſe dempta uncia: inde uncia quaſi una nam ab uno dicit. ⁋ Quæſtor Vrbanus queſtorū alii urbani erāt: qui & erarii uocabantur: ii autem publicæ pecuniæ curam gerebant: alii ad exigēda uectigalia in puincias mittebantur. Alii maleficia conquirebant a quorū quæſtionibus exercendis quæſtores uocati ſunt: auctor uarro ſed qui pecuniæ præerant quæſtores nominabant: q inquirendæ pecuniæ: & conſeruādæ cauſa crearentur: & quia de capite ciuis romani in iuſſu populi nō erat lege permiſſum conſulibus ius dicere: quæſtores conſtituebantur a populo qui capitalibus rebus præeſſent: & ii parricidii appellabant quorū & lex. ii. tabularum meminerat quæſtor ergo urbanus qui idem & curatius uocabatur: & publicæ præerat pecuniæ. ⁋ Aerarium locus in quo publicæ reponebantur pecuniæ: ærarium uocabatur ab ære: cuius nomine omnis pecuniæ continebantur: argentum etiam & aurum ſiue graue eſſet ſiue ſignatum ærariū ſuum ī æde ſaturni, romani eſſe uoluerunt: quoniā tempore quo ſaturnus italiam incoluit fertur in eius finibus furtū nullum eſſe cōmiſſum. Aut quia ſub illo nihil erat cuiuſq̄ priuatum: ut apud eum locaretur populi pecunia communis ſub quo fuiſſent cunctis uniuerſa communia. Senatus decreuit. Cum de hac lege frumentaria quam ſaturninus ferre uolebat: cæpio in ſenatu retuliſſet in hanc ſentētiam ſenatuſconſultum factum eſt: contra remp. eſſe ſi eam ſaturninus ferat. ⁋ College alii tribuni nam ii ſunt college qui ad eundem eligunt

Sextās

Bes

Dodrās

Aerariū

magiſtratū.⸿Intercedere impediebant:eſt āt ꝓprie ui aut uerbo in mediū ſe oppōere & īpedim̄ ēto eē.Ille
Saturninus qui ſenatuſconſultū contēnebat.⸿Pōtes diſturbar: uel ſcalas intelligis graduſqꝫ per quos in
ſuggeſtum aſcendebatur ut per tranſuerſum poſita tigna cum tabulis inſtar pōtis eminēs autem extrueba
tur pulpitum.unde lex recitaretur & ab omnib⁹ qui circūfuſi erant exaudiretur:cæterum pons eſt p quē Ciſta,
ſuper prohibitum ambulamus elemētū:uel aer:ſit uel aqua ciſtellam:capſulā nam ciſta capſa eſt cuius di-
minutiuum eſt ciſtella:græcum autem uocabulum eſt.⸿Accerſit maieſtatis.lex iulia maieſtatis in eos q̄ cō
tra rēpubli.aut imperatorem aliquid moliti eſſent ſuū extēdebat uigorem:cuius pœna animæ amiſionem
ſuſtinent:& memoria rei etiam poſt mortē damnatur.⸿Ex tranſlatione.quinta pars eſt legitimæ conſti Ex tran
tionis:quæ aliis quoqꝫ noībus appellatur:Nā cōmutatio tranſumptio & tranſpoſitio dicitur. Hermago- ſlatione
ras primus principalem fecit conſtitutionem μετάληψιν græci uocant tran ſlatiua nominatur quoniā
ait Cicero in rhetoricis de inuentione actio tranſlationis & cōmutationis īdigere uidetur:eſt ār actio ius
perſequendi in iudicio quod tibi debet:Vtimur hac conſtitutione quotiens ex eo pēdet cauſa:ut ab alio
nos accuſari debere dicamus aut nō nos:ſed alios accuſari aut non apud hos ſed apud illos:non hac lege
ſed illa:nō hoc crimine ſed illo:nō hac pœna ſed illa. Aut tempus:ut ſi cum aliquo conueneris:te illi datu
rum inter qnquēnium centum:& ille ante tempus poſtulet: nō negas te centum debere ſed ante tempus
peti dicis ideoqꝫ differendum expectandumqꝫ ut quiquēnium prætereat.⸿Aut accuſatorem:ut ſi ignomi
nioſus ſit aut infamis accuſator qui actionem habere nō poſſit fatebimur obiectum crimen.ſed mutandū
eſſe accuſatorem dicemus. ⸿Mutandū iudices ut ſi dictum olim fuiſſet nō debes apud prætorem petere
fideicōmiſſum:ſed apud conſules maior enim prætoria cognitione ſumma eſt item ſi ſacerdos tempor̄ no
ſtro apud prætorem accuſatus ad Epiſcopum quem iudicem ſuum eſſe dicat rem deferri poſtulet.
⸿ANTO.Lucius ſaturninus.Lu.Apuleius ſaturninus trib.ple.ſeditioſus fuit de quo plura Pli. de uiris
illuſtribus ubi etiam ait:ꝙ aurum dolo aut ſcelere cæpionis partum ad emptionē agrorū cōuenerit:aqua
& igni interdixit ei qui in leges ſuas non iuraſſet.Meminit & Liuius li.lxix.⸿Legē frumētariā:ad frumē
tum pertinentem.⸿De ſemiſſibus & trientibus ideſt de ſexta parte & quarta.Semis enim ſexta pars aſſis ē:
triēs uero quarta:erant autem & pondera & menſuræ.⸿Quæſtor urbanus aiūt quæſtores appellatonis
ꝙ publicæ quærēdæ pecuniæ præpoſiti eſſent.Erat autem quæſtorū aliquis:qui ærarii:& urbanæ pecūiæ
curam gerebat.Aliquis uero prouincias exigendis uectigalibus ſortiebatur. Aliquis maleficia cōquerebat.
Varro autem ſic ait.Quæſtores a quærendo: ꝙ conquirerent publicas pecunias & maleficia. ⸿Aerariū
dr̄ locus publicus:ubi reponuntur theſauri uel pecuniæ ab ære. Vnde prius pecunia fuit. ⸿Largitionem Largi-
largitas rationabilis dicitur largitio uero uitium.quū ob iniuſtam cauſam alicui largiuntur aliquid:refert tas
autē ad prodigalitatem non liberalitatem.⸿Intercedere oppugnare & impedire cœperunt. ⸿Ciſtellam Largitō
qua ſcilicet ſuffragia populi in creādis magiſtratibus legibuſqꝫ ferendis colligebantur:hanc alii Sitelā ap
pellant.Cicero enim in oratione ꝓ Cornelio de maieſtate ſic ait.Neqꝫ maius eſt legere codicē cū interce-
datur q̄ ſitelam ipſam cū ipſo intercesſore deferre:Pontes:gradus quibus pulpitum aſcendebant.Quo ſe Maieſta
cius:ut aliter. ⸿Maieſtatis Cice.lib.ii.rhe.de inuen.ſic ait.Maieſtatem minuere eſt de dignitate aut ampli tem di-
tudine aut p̄tāte populi:aut hoꝝ q̄bus populus poteſtatē dedit aliquid derogare li.autem.ii.rhe.adheren minuerē
niū lūē Cic.ſic Maieſtatē is minuit:qui ea tollit:ex quibus rebus ciuitatis amplitudo cōſtat:hæc ſunt ea q̄
capiunt ſuffragia populi & magiſtratus conſiliū:Nēpe igitur tu & populū ſuffragio & magiſtratū conſilio
priuaſti:quū pontes diſturbaſti.Item ex contrario maieſtatem is minuit:qui amplitudinem ciuitatis detri-
mento afficit:Ego non affeci:ſed ꝓhibui detrimenta:ærarium conſeruaui libidini malorum reſtiti.Maie-
ſtatem oēm interire non paſſus ſum &c.⸿Ex tranſlatione:ideſt trāſmutatione:num alio modo:alio tēpo
re:alio loco num alia lege:num alio quærēte:aut agente.⸿Tempus differendū:ut ſi quis ab aliquo cōmo
datum frumentū peteret mēſe aprilis:debitor uero diceret ſe debere in iunio poſt meſſem ſcilicet. Accuſa
torem mutādum:ut ſi dominus accuſaretur a liberto & ſeruo iam manumiſſo:aut patronus a cliēte:aut pa
ter a filio.Cauent.n.leges:nequis horum prædictos accuſent.⸿Iudices mutādos:ut ſi quis accuſaret̄ r ꝓo
cum eſſet accuſandus prætori.Reus.i.accuſatus is enim eſt reus:qui defendit & propulſat accuſationem.
Vt autem feſtus ait:reus dictus eſt ab re quam promiſit ac debet.

Hac parte cōſtitutōis græci in iudiciis nos in
iure ciuili plerunqꝫ utimur: in hac parte nos
iuris ciuilis ſcientia iuuabit:in iudiciis tn̄ non
nihil utimur:ut hoc modo. Siquis peculatus
accuſatur:quod uaſa argētea publica de loco
priuato dicat̄ ſuſtuliſſe:poſſit dicere cū diffi
nitiōe ſit uſus qd ſit furtū qd peculat⁹ ſecū
furti agi nō peculatus oportere:hæc partio
legitīe cōſtōnis his de cāis raro uēit ī iudiciū:

⸿FRAN. Hac parte græci Tranſlatione græci in
cauſis iudicialibus & criminalibus utebantur cum di-
cebant non eſſe dānandum hac pœna:nō hoc tp̄e nō
apud hunc magiſtratū noſtri magis in petitionibus
& in re pecuniaria uſi ſunt item græcis prætoriæ exce
ptiones certe non erant:nec a cauſa cadebat qui non
ſic agebat ut cā poſtulabat.⸿In iure ciuili: quotiens
de iure q̄ſtio eſt:Nouimus autē multas iure ciuili cō-
paratas exceptiones defendendorum eorum gratia
cum quibus agit̄ ſæpe enim accidit:ut licet ipſe perſe
cutio quam accuſator experitur iuſta ſit:tamen iniqua
ſit aduerſus eum cum quo agitur:uerbigratia:ſi metu
coactus aut dolo inductus uel errore lapſus ſtipulan

ei tityō pro mi ſiſti:quod non debueras promittere palam eſt te iure ciuili obligatum eſſe & actio qua itē
ditur dare te oportere efficax eſt:ſed iniquum eſt te condemnari ideoque datur tibi exceptio cauſa metus
aut doli mali:aut in factum compoſita ad impugnandam actionem plurima ad hoc ac diuerſi generis exē
pla:ex libris iuris ciuilis:ubi de actionibus tractaꝰ:ſumeꝰ ſtudioſis licebit.⁋ In iudiciis tamē:more græco
rum:q̄uis in iure ciuili & pecuniariis tantum cauſis tranſlatione uti ſoleamꝰ in iudiciis quoque uti nos cōri
git ita tñ ut ad eam ꝑ diffinitionē:accedaꝰ:ut prius rerum uocabula diffiniantur. Quintilianus uix in ul
la ait controuerſia tranſlationis ſtatum reperiri:ut non & alius in eadem recte dici poſſit:ideoq̄ a quibuſ
dam eum eſſe excluſum:idem dicit tranſlationem non habere queſtionem de qua cōtendit orator:ſed pro
pter quam contendit nam ſi dicitur occidiſti hominem non occidi quæſtio eſt an occiderit & ſtatus con-
iectura nō eſt tale habeo ius actionis nō habes:ut ſit quæſtio an habeat & ide ſtatus.habeat enim actionē
nec ne ad euentum pertinet:non ad cauſam:Et ad id quod pronūciat iudex non ad id propter quod pro
nunciat:hoc illi ſimile eſt puniēdus es:nō ſum uidebit iudex an puniēdus ſit:ſed nunc hic erit quæſtio nec
ſtatus:ſed illic puniendus &c.hominem occidiſti non occidi:an occiderit.⁋ Si quis peculatus:exemplum
eſt qūo tranſlatione in iudiciis utamur accuſatur aliquis ꝙ uaſa publica de loco priuato ſuſtulerit:qui ac-
cuſat peculatus accuſat.non furti maiore enim pœna peculatus quam furti crimen punitur accuſator au-
tem ſic inſtat damnari debes peculatus quoniam uaſa publica ſurripuiſti:contra defenſor non peculatus

Furtū Peculatus

ſed furti dānari debeo:quoniam de loco priuato ſubſtuli:uterq̄ uero per ſuæ cauſæ commodo diffinit:q̄
accuſat peculatus inquit eſt publicæ rei ſubtractio.Tu rēpubli.ſubtraxiſti peculatus igitur dānari debes
contra qui defendit:furtum inquit eſt cum de loco priuato aliquid ſubripitur.hic de loco priuato ſuſtulit
furti ergo damnari debet per finitionem itaq̄ ut dictum eſt:ad tranſlationem deuenitur:& dicitur furti agi

Peculator

oportere non peculatus:& ſi cauſa transfertur a crimine peculatus ad crimen furti:& peculatus autem fur
tum publicum ſignificat a pecore autem dicitur:eo ꝙ ueteres romani nihil præter pecora habebant.Et pe
culator is erat qui furto pecora ſubducebat:& qui populum fraudat peculatus:pœna tenetur.unde depen
dari uerbum : ſed quoniam in diffinitiua conſtitutione quæritur:quid ſur:quid ſacrilegus : quid ſurtum:
quid peculatus idem eſſe cum ea uidetur Tranſlatio:ſed differt quoniam indiffinitiua crimina utraq̄ iun
guntur.Non enim cum ſacrilegum dico:furem nego:in tranſlatione uero uno eſt accuſandus crimine:ſiue
illo ad quod intendimus:ſiue illo ad quod reus transferri poſtulat actionem . Hæc portio:rationem ſubii
cit cur tranſlatiua conſtitutio raro ueniat in iudicium.

Ius ciuile

❡ANTO.Hac parte conſtitutionis:ſcilicet legitimæ.Nam dictū eſt eſſe ſex partes cōſtitutionis legiti
mæ.⁋ In iudiciis:ideſt in rebus criminalibus.in q̄bus eſt accuſatio & defenſio.In iure ciuili.ī rebus pecūia
riis:& in quibus agiꝰ de ciue.⁋ Iuris ciuilis ſciētia.Cicero in topicis ſcribit ius ciuile id eſſe:qđ in legibus
ſenatus cōſultis rebus iudicatis iuris peritorum auctoritate edictis magiſtratuum more æquitate conſtat
Pauloq̄ ſuperius dixerat.ius ciuile eſt æquitas conſtituta iis:qui eiuſdem ciuitatis ſunt:ad res ſuas obtinē
das idē quoq̄ libro primo de oratore ſcribit ꝙ tenenda eſt oratori omnis antiquitas:exēplorūq̄ uis:neq̄
ius legum:aut ciuilis iuris ſcientia negligenda eſt.⁋ Peculatus ideſt furtum publicum:& dici cœpit a pe-
core tunc quum romani præter pecudes nihil haberent.Auctor eſt ſeſtus.⁋ Furtū ideſt occulta ſurreptio
ut ait Nonius.Vt aūt in digeſtis ſcribitur.furtum eſt contractio uel cōtractatio fraudulēta rei alienæ mo
bilis corporalis quæ fit inuito domino cuius res fuit:aio lucrandi. ⁋ In priuata actiōe.i.ciuis ad ciuē.per
ſonæ ad pſonam eſt āt actio ius pſequēdi.⁋ Prætoriæ exceptiōes.ꝑtor urbanus dictus q̄ præiret iure.itē
prætor dictus qui ꝑiret exercitui.ut Varro ſcribit:

Actiones

❡FRAN.Quod in priuata actione prætoriæ ex-
ceptiōes fiunt.quod ut intelligaꝰ ſciendū eſt:Actio
nū alias publicas alias priuatas eē ī priuata:lex nul-
la ē de publicis nō lege ſancitū ē ut ſiq̄s repetūdaꝝ
peculatus ſurti adulterii maieſtatis accuſeꝰ:q̄ publi-
cæ actiones ſunt:certis legibus ea erīa pſequi licet ſi
q̄s uero creditā pecuniā:aut quo uis mō alteri tradi-
tam petat reſtitui priuata actio eſt nullaq̄ lex ad eā
actionē ſcripta eſt ſed reddere oportet niſi creditor
ita cōuenerit nec oio repetere.Quod ſi eſt exceptio

quod in priuata actione ꝑtoriæ ſunt exceptio
nes:& a cā cadit:is q̄ & nō queadmodū opor-
tet egerit : & in publicis quæſtionibus caueꝰ
legibus ut ante ſi reo cōmodum ſit:iudicium
de accuſatore fiat utrum illi liceat accuſare:
nec ne ex ratiocinatione cōtrouerſia conſtat:

Exceptiones

ꝑtoria ſuccurrit ne reddat is a quo petiꝰ.⁋ Exceptiones uero aut in rē ſunt aut ī perſonā.Item aliæ ꝑpetu-
ſunt:& peremptoriæ:aliæ temporales:& dilatoriæ: perpetuæ & peremptoriæ ſunt quæ ſemp agētibus ob
ſtant:& ſemp rē de qua agitur perimunt:qualis eſt exceptio doli mali & quod metus cauſa factum eſt:& pa

Dilatoriæ aut tpales

cti conuenti cū ita cōuenerit ne omnino pecunia peteretur. Temporales atq̄ dilatoriæ ſunt quæ ad tem-
pus nocent & temporis dilationem obtinent:quales ſunt pacti conuenti cum ita conueniꝰ ut intra certum
tēpus agatur ueluti intra quinquēniū.Nā finito eo tēpore nō impeditur actior rem exequi:ergo ii q̄bus in
tra tēpus certum agere uolētibus obiicitur exceptio aut pacta cōuenti aut alia ſimilis differre dñt actionē
& poſt tēpus agere ideo & dilatoriæ actiones appellantur.Alioqui ſi intra tēpus egerint obiectaq̄ ſit exce
ptio neq̄ eo iudicio quicq̄ conſequenꝰ:propter exceptionē:nec poſt tempus olim agere poterant:cum te
mere rem in iudicium deducebant:hodie aūt qui non egerint queadmodū oportet.leuius puniuntur & z e

minianæ ſubiacent cõſtitutioni:quæ qualis ſit:& in libris de nouarũ cõſtitutionũ:& in inſtitutionibus: ubi de exceptionib⁹ agitur cognoſci põt prætoria autem exceptio ſic diffinitur exceptio eſt alicuius actionis uel diffinitionis alicuius ciuilia iura ſcribentis aliqua de cã per prouidentiã prætoris excluſio. Prætoriæ actiones &c.ut quicqd uendideris ne redibito:prætoria ad hoc exceptio eſt qđ dolo malo fit ratũ non eſto:ut ſi equũ uendideris & uitiũ occultaueris.æquũ redibito penes prætorem uero omnis publici priuatiq; iuris apud romanos poteſtas fuit:ut nulli præter q̄ illi ius cõdere & uetera abrogare facultas eẽt:adeo aũt prætoris creuit auctoritas : ut qđ ipſe dixiſſet ob ipſius honorẽ ius honorariũ uocaret̃. A cauſa cadit. Nihil eſt aliud a cauſa cadere:q̄ ius perſequendi quod tibi debet̃ amittere. Quẽadmodum oportet &c. ut qui non petierit debito tẽpore:aut apud eos apud quos debuit aut nõ quomodo debuit a cauſa cadat in publicis quæſtionibus:in criminibus quorũ cognitio ad ſenatũ uel populũ pertinet ſæpe cõtingebat apud maiores noſtros : ut cum publici criminis quiſpiam accuſabat̃ prius ageretur uter accuſare deberet ſi duo eſſent:& ſic tranſlatio in iudiciũ non ueniebat:Ut in cauſa uerris prius de futuro accuſatore actum eſt nã. Q.u.Gelius niger ſiculus uerris quæſtor & ut ipſe dicebat inimicus:quoniã ab eo leſus fuerat ſe non Ciceronem conſtitui accuſatorẽ debere contẽdebat.Cõtra Ci.ſe accuſare debere oſtẽdebat:& pbabat:ut in ea cognoſcitis orationem quæ diuinatio inſcribitur:quoniã nõ de facto quærit illic cõiectura:ſed de futuro ꝙ eſt diuinatio uter debeat accuſare.Alii tamen ideo putant dictã diuinationẽ.ꝙ iniurati iudices eã ſederẽt & qđ uellẽt ſtatuere de utroq; poſſent.Alii ꝙ res ageret̃ ſine teſtibus:& ſine tabulis.& his remotis argumenta ſola ſequerent̃ iudices:& quaſi diuinarent auctor aſconius. Si reo cõmodũ ſit:nõ ſi reo placuerit exponas:ſed potius ſi utile fuerit:qm is qui non idoneus eſſe dicatur:& infeſtus iratuſq; nimium uideatur eſſe & uehementiſſimus eſſe cognoſcatur accuſator qualis in uerrẽ futurus ab aduerſarius Cicero timebat̃. Liceat quoniam ſi futurus crederetur.præuaricator eẽ accuſator non põt nec deberet. Ex ratiocinatione &c.Ultima pars eſt legitimæ cõſtitutionis:quæ collectiua & ratiocinatiua aliquãdo appellatur:nõ nũq̄ etiam ſyllogiſmus græco uocabulo nominatur.Eſt autem ſyllogiſmus perfecti argumenti ſpecies ex ppoſitione:propoſitionis ratione & aſſumptione conſtans:ut ſi homo eſt animal homo eſt ſubſtantia:atqui homo eſt animal ergo eſt ſubſtantia:ẽ & Rhetoricus color de quo præcepta inferius dabuntur libro quarto:ratiocinatione autem utimur cum res ſine certa lege in iudicium uenit.nam ex legibus quæ ſunt:ſimilitudinem ad rem cui certa lex ſcripta non eſt:aucupamur:longe autem plures caſus ſunt:qui accidunt ꝙ ſcriptæ leges:& emergentes caſus leges fecerunt:faciuntq; quotidie.Ideoq; legum interpretes qui iure cõſulti appellantur:ſi forte aliquid de iure cautum non ſit:ſumpta ad id utuntur ab eo de quo cautũ eſt ſimilitudine:uel a pari argumentantes:uel a maiori ad minus uel contra.

Prætoria exceptio

A cauſa cadere

Ex ratõcinatõe Sillogiſmus

ANTO. Prætoræ exceptiones.Inſtitutiones adeo quidem aucta eſt prætoris auctoritas:ut qđ prætor ipſe dixiſſet:ob ipſius honorem ius honorarium uocaretur. Ex ratiocinatione fabius libro ſeptimo ſyllogiſmum appellat:ubi ait ꝙ ſyllogiſmus habet aliquid ſimile ſcripto & uoluntati:quia ſemper pars in eo altera ſcripto nititur.Et poſtea inquit.Ergo hic ſtatus ducit ex eo quod ſcriptum eſt ad id quod incertum eſt quod quoniam ratione colligitur:rationatiuus dicitur.Ut autem cicero li.i.rhe.de inuent.ait. Eſt oratio ex ipſa reprobabile aliquid eliciens:quod expoſitum & per ſe cognitum ſua ſe ui & rõne cõfirmet.

cum res ſine propria lege uenit in iudicium: quæ tamen ab aliis legibus ſimilitudinẽ quandam aucupatur.Ea eſt huiuſmodi lex.Si furioſus exiſtet agnatorum:gentiliumq; in eo pecuniaq; eius poteſtas eſto : & lex qui parentem necaſſe iudicatus erit ut his obuolutus & obligatus corio deuehatur influentẽ. Ex lex paterfamilias uti ſuper familia pecuniaue ſua legauerit:ita ius eſto:& lex. Si pr̃ familias inteſtatus moritur familia pecunia que eius agnatorum gentiliumq; eſto : malleolus iudicatus eſt matrem necaſſe:eo dãnato ſtatim folliculo lupino os obuolutum eſt : & ſoleæ ligneæ pedibus inductæ ſunt: in carcerem inductus eſt:qui defendebant eum tabulas in carcerẽ afferunt:teſtamentũ

FRAN.Quæ tamen ab aliis legibus &c.exẽplũ ipſe ſubiicit Cic.leges aũt oẽs q̄ pponunt̃ nihil oino ad crimen.P.Malleoli ptinere uidentur:q tpe quo marius cimbros ſupauit perempta matre prim⁹ oium inſutus culleo in mare pcipitatus eſt auctor ẽ Liuius li. lxviii.ab urbe cõdita Capeus ãt poſt mr̃icidiũ accuſãte fratre q minor natu erat in carcerẽ truſus eſt : illic ãt afferẽtibus tabulas q defenderãt teſtamentum condit̃:& defenſores hæredes iſtituunt̃:ii poſtq̄ Malleol⁹ Supplicio affectus ẽ:hæreditatẽ adeſt teſtamento fre ti:ſed eos Malleoli frat̃ ab hæreditate depellit dicens ad ſe puenire. Nulla leſi certa eſt q̄ uetet uel pmittat mr̃icidã teſtamẽtũ facere:diuerſæ tñ afferunt̃ : ex qb⁹ p ſimilitudinẽ hic facer̃ potuiſſe.illic ñ potuiſſe oñdit̃ Agnatoꝝ gẽtiliũq; agnati dñr q ex pr̃na linea deſcẽdũt uſq; ad ſeptimũ gradũ.Caius iureconſultus agnati iqt dñr q ex eadẽ agnatiõe nati ſũt : ut fr̃ ex eodem pr̃e & ir̃is filius cuiuſdẽq; nepos paulus ãt iter agnatos & cognatos hoc dicit ĩtereẽ:qa ĩ agnatis cõtinẽtur cognati ſed nõ agnati ĩ cognatis exẽpli cã frater pr̃is.i.patruus idẽ cognatus ẽ & agnat⁹ at ñ cognati ñ agnati ut fr̃ mr̃is.i.auũculus:& filii ei⁹ cognati ſunt ñ agnati.Gẽtiles ãt dñr:ex eadẽ gẽte id ẽ familia & q idẽ nomine gentis cõe hñt ut ſcipiones marcelli. Ex

Agnatus

Cognatus

Gẽtiles

ipſo pſente conſcribunt teſtes.rectæ affue
runt:de illo ſuppliciũ ſumitur. Hi q hære
des erãt teſtimonio hereditatẽ adeũt.Fra
ter minor malcoli qui cũ oppugnauerat in
eius periculo ſuam uocat hæreditatẽ lege
agnatiõis hic certa lex in re nulla affert &
tamen multe afferunt ex quibus ratiocina
tio naſcitur quare potuerit:aut non potue
rit iure teſtamẽtum facere. Conſtitutio le
gitima ex ratiocinatione : cuiuſmodi par
tes eſſent legitimæ conſtitutionis oſtendi
mus nũc de iuridiciali cõſtitutiõe dicam⁹.

Lex põpeia

lex ē qui parentes:adhuc in iure ciuili lex pompeia ē de parricidis:q̃ cauet : ut ſi quis parentes aut filii aut oĩno eius effectionis q̃ nũcupatione parricidii continetur:fata properauerit ſiue clam:ſiue palam id auſus fuerit:nec non is cuius dolo malo id factum fuerit uel cõſcius criminis extiterit : licet extraneus ſit: pœna parricidii puniatur:& non gladio non ignibus:non ulli ſolemni:alii pœnæ ſubiiciatur: ſed inſutus culleo cum cane & gallo gallinario & uipera & ſimia:& inter eas ferales anguſtias cõpræhenſus ut regionis qualitas tulerit uel in uicinum mare uel in amnem proiiciatur:ut omnium elementorum uſu uiuus carere incipiat:& ei cœlum ſuperſtiti terra mortuo auferatur . de qua re ſic ait iuuenalis: cuius ſupplicio non debuit una parari ſimia : nec ſerpens unus:nec Culleus unus:& Cicero inoratione pro Sex.Roſcio:quanto noſtri maiores ſapientius:qui cum intelligerent : nihil eſſe tam ſanctum quod non aliquando uiolaret audacia ſupplicium in parricidas ſingulare excogitarunt:ut quos natura ipſa retinere in offõ non potuiſſet magnitudine penæ a maleficio ſubmouerentur in ſui uoluerunt in culleum uiuos atq; ita in flumẽ deiici.

Pœna parricidorum

Valerius maxi.primũ targnii priſci iuſſu Tulliũ duũ uirũ q librũ ciuiliũ ſacrorũ ſecreta cõtinẽtẽ cuſtodiæ ſuæ cõmiſſum ꝓcio corrupt⁹ petronio ſabio ex ſcribẽdũ dediſſet inſutũ culeo i mar̃ ꝓiectũ eẽ dicit idq; ſupplicii gen⁹ nõ multo poſt ꝑricidis lege irrogatũ fuiſſe:q eadẽ pœna deorũ & parẽtũ uiolatio expiãda uiderer̃. Si pr̃familias:pr̃familias ius eſt teſtm̃ facere & ſicut ipſe legauerit:ita diſtribui bona debẽr qđ ſi idẽ inteſtatus deceſſerit:agnatorũ bona:eius & e gẽtiliũ ſunt cũ alii hr̃des ꝓximiores nõ extiterint.

Follicu lum

Solea

crepida

Folliculo:culleo & corio lupio ad ſimilitudinẽ follis fcõ.Soleæ ligneæ.cõpedes q his q̃ſi ſoleis pedes iduunt̃.Cæterũ ſolea calciamẽti gen⁹ ē quo plãtatũ calces tm̃ i fine tegunt̃.Cætera ꝓpe nuda & teretibus habẽis uicta ſunt κρηπιδας græci uocãt & ſutores earũ crepidarios dcã q ſolo pedis ſubiicit̃ ē & piſcis ad calcei ſimilitudinẽ ſolea formã hñs planũ. Auctor plini⁹ ē & q̃ equi & muli ex ferro calciant̃. In carcerẽ ductus ē:ut paulo poſt ſuppliciũ de eo ſumeret̃ tabulas in q̃bus teſtm̃ ſcriberet̃ p uos nõ ſtetit deſenſores forte dixerũt quo min⁹ abſolueritis:quare ſatius ē & cõuenientius uos hæredes inſtitui:q in ꝑtãtẽ inimicorũ tuorũ bõa tua deueniãt. Ipſa pn̄te:irritũ fuiſſet teſtm̃ niſi teſtator affuiſſet:eũ cõderet̃ ritæ.ſolẽniter & ſerui romanã cõſuetudinẽ qnq; teſtib⁹ ciuibus romãis puberibus pñribus libripẽde:& eo q familiæ emptor dicebat̃ uocabaturq; teſtm̃ ſic factũ p æs & librã:hoc ē p emãcipationẽ. Hæreditatem adeũt ea lege:paterfamilias uti ſup familia pecuniaq; ſua legauerit:ita ius eſto:me reliq̃t hæredẽ bonorum ſuorũ ergo iure:ad me deuoluit̃ hr̃ditas.

Per æs & librã

Frater minor malleoli &c.hic materna pietate cõmotus fratrẽ oppugnauerat. Agnatiõis lege:q̃ ē:ſi pr̃familias inteſtatus morit̃ familia pecuniaq; eius agnatorũ gẽtiliũq; eſto ſed occurrit nunq̃d teſtm̃.malleolus nõ cõdidit. Cõdidit q̃dem:ſed cõdere nõ potuit qm̃ furioſus erat:qđ ãt fuerit furioſus mãifeſte appet:q̃a matrẽ occidit nemo ãt niſi furioſus poſſet matrẽ occidere. Ex q̃bus rõcinatio &c. Collectio:& ſyllogiſma : hoc mõ q matrẽ occidit is furioſus ut̃ eſſe Malleolus matrẽ occidit:igit̃ furioſus fuit:& teſtm̃ cõdere nõ potuit. Nã lex ē.ſi q̃s furioſus exiſtit agnatorũ gentiliũq; i eo pecũiaq; ei⁹ ꝑtãs eſto:ergo pecunia eius mea ē lege agnationis q defendit mihi igr debet̃ hæreditas:nam potuit malleolus maior:natu & pr̃familias cõdere teſtm̃:lege paterfamilias:uti ſup familia pecunia ut ſua legauerit.ita ius eſto. Cuiuimõi &c.de iuridiciali cõſtõe ꝓcipe nũc icipit:q̃ i duas diuidit̃ ꝑtes abſolutã & aſſumptiuã Δικαιολογια græce uocatis & gñlis a nõnullis noiat̃:q̃a æquũ ne ſit q̃ppiã:an iniquũ:iuſtũ uel iniuſtũ ꝑmiſſũ aut nõ ꝑmiſſũ uetitũ uel cõtra diſputat.agit iterdũ de rei q̃litate pſona nõ adiecta: in cauſis.ſ.hypotheticis ut bonæ ne:an male ſint diuitiæ:ſic a Cic.in rhetoricis de inuentione diffinitur.

CANTO. Sine ꝓpria lege:fab.li.vii.ubi de ſyllogiſmo tractat igt.Maioris pugne ē ſcripto ducere q̃d ſcriptũ ñ ē:q patrẽ occiderit culeo iſuat̃. Matrẽ occidit. In hoc gñe hæc q̃runt̃. An quoties ꝓpria lex nõ ē ſibi ſit utẽdũ. An id de quo agit̃ ei de quo ſcriptũ ē.ſimile ſit. Simile ãt & mai⁹ ē & par & min⁹ i illa prier̃ an ſatis lege cautũ:ſit an & ſi parũ cautũ ē & hoc ſit utẽdũ. In utroq; de uolũtate legũ latoris. Sed de æquo tractatus potẽtiſſimi. Ea eiuſmodi ē:Ea.ſ.cõtrouerſia ex rõcinatiõe. Corio:parricidæ.n.puniebant̃. Culeo .i.corio in quo ſimia cãis ſerpẽs & gallinace⁹ cũ ipſo icludebat̃. Deide uel in uicinũ mar̃ uel i amnẽ ꝓiiciebat̃:ut oĩum elemẽtorũ uſu uiuus carer̃ icipet.& ei cælũ ſupſtiti terra mortuo auferret̃ &c. De culeo qđẽ latius diximus in Iuuenale ſatyra octaua:Cic.ãt in orõne p roſcio ſic ait. Quãto maiores nr̃i ſapientius:q quũ intelligerẽt nihil eẽ tã ſanctũ qđ nõ aliq̃n uiolaret audacia. Suppliciũ i ꝑricidas ſingular̃ excogitauerũt:ut quos natura ipſa i offõ retinere nõ potuiſſet magnitudĩe pœne maleficio ſũmoueret̃:inſui uoluerũt i culeũ uiuos:atq; ita i flumẽ deiicit. O ſingularẽ ſapiam iudices:ñne uidet̃ hũc hoĩem ex rerũ natura ſubſtuliſſe & eripuiſſe:cui repẽte cælũ ſolẽ aq̃ terráq; ademerit:ut q eũ necaſſet uñ ipſe nat⁹ eẽt:careret his reb⁹ oĩb⁹:ex q̃b⁹ oĩa nata eẽ dñr. Noluerũt feris corpus obiicere:ne beſtiis quoq; q̃ tm̃ ſcel⁹ attigiſſet i maioribus uterit̃. Nõ ſic nudos i flumẽ deiicer̃.ne quũ delati eẽnt i mar̃ ipſũ polluerẽt:quo cætera q̃ uiolata ſẽ ex

piari putanť &c. Gentiliū: gentilis dr̃ ex eodē genere ortus & is q eodē nōie appellať: ut ſcribit feſt⁹: Paterfamilias: familia antea in liberis hoībus dicebať quorum dux & princeps uocabatur pater & materfamilias: poſtea hoc nomine etiam famuli appellari cœperunt ꝑmutata littera eū u. Auctor eſt feſtus.

De iuridiciali conſtitutione.

Vridicialis conſtitutio eſt cū factum conuenit: ſed iure: an iniuria factū ſit: q̃ritur. Eius cōſtitutionis ptes duæ ſunt: quaꝝ una abſoluta: altera aſſūptiua noiatur. Abſoluta eſt: cū idipſum qd̃ factum ē ut aliud nihil foris aſſumatur recte factum eſſe dicemus: ea ē huiuſmodi mimus quidā nominati. Actiū poetam cōpellauit cœnaculo: cū eo Actius iniuriaꝝ agit: hic nihil alid̄ defēdit niſi licere eū noiare cuius noie ſcripta den

FRAN. Cōſtitutio iuridicialis eſt in qua æqui & recti natura aut ꝑmii aut pœne rō quæritur: ps q̄ ab ſoluta uocatur: factū cōfitetur: & iuſte ſcm̄ aut recte affirmat nihil extrinſecus quærēs ꝑſidiu ad defenſio nem facti aſſumptiua uero cōtra extrinſecus facti eau ſam aſſumit: ſed hæc exemplis patebunt. Factū cō ſtat: ut feciſti feci: ſed iure feci: factum conuenit: quæſtio eſt: iure ne fecerit: Nā iniuria factum: accuſator cōtēdit. Abſoluta &c. quoniā abſoluta eſt hæc eſt ipſa p ſe pfecta: nullo extrinſecus aſſūpto indiget adminiculo: exemplum ipſe ſubiicit Ci. minus quidam actium in cœnaculo noīatim appellauit: actius grauiter tulit qd̄ proprio noie meriti appellaſſet: nā eū poeta eſſet poete nomine appellari uoluiſſet: Mimū itaq̄ accuſat iniuriarum appellaſti me actium: appellaui: ſed iure: nam nomine actii tragœdias recitādas tu ædis: ſic enim inſcribuntur actii poete tragœdiæ: ſi te appellaui actiū quod te tu ipſe facete ſoles iniuriarum mecum agere non debes: ecce quomodo hæc conſtitutio nihil aſſumit extrinſecus: ſed iure uel iniuria factū eſſe dicitur: in cœnaculo cœnacula loca ſunt in ſuperiore domus parte quo nomine & omnis pars ſuperior appellatur domus: Auctor eſt uarro icalis ad cœnacula aſcendebatur: ut feſtus inquit. Agere iniuriarum eſt de iniuria conqueri: & accuſare Atius quitus anna uocabatur: ſic a uitio crurum cognominatus eſt attæ enim ſunt q plantis inſiſtunt: & attetūt magis terrā q̄ ambulāt: auctor ē feſtus: Mimi ſunt quos hiſtriōes nos uocam⁹ ꝙ primū exhiſtria uenerūt qd̄ imitari eſt & effingere perſonas enim in ſcena agebant. Cœnacula Attæ

De iuridiciali. Ti. xxyiii.

ANTO. Iuridicialis cōſtō eſt: Cicero libro. ii. rhe. de iuen. ſic ait: iuridicialis ē: in q̄ æq & iniqui natura & præmii aut pœne ratio q̄riť. huius ptes ſunt duæ. Q uarū alterā abſolutā: alterā aſſumptiuā noiam⁹ Abſoluta ē: q̄ ipſa in ſe nō ut negocialis iplicite & abſcōdite: ſed paręti⁹ & expediti⁹ recti & ñ recti q̄ſtionē cōtinet. Ea eſt hmōi. Q uū thebani lacedæmonios bello ſupauiſſent: & fere mos eēt: grais cū iter ſe bellū geſſiſſent: ut hi q̄ uiciſſent trophæū aliqd̄ in finibus ſtatuerent: uictorie mō in pſentia declarandæ cā: non ut in perpetuum belli memoria maneret: æneum ſtatuerunt trophæum. Accuſanť apud amphitrionas. i. apud cōmune græciæ cōſiliū. Intentio eſt: nō oportuit. Depulſio eſt oportuit. Q uæſtio ē: oportuerit ne. Ratio eſt: Eā. n. ex bello gloriam uirtute pepimus: ut eius æterna inſignia poſteris noſtris relinquere uellemus. Infirmatio eſt: attamen æternum inimicitiarum monumentum ſtatuerint: recte an contra fecerint. Hanc i deo rōnem ſubiecimus: ut hoc cauſæ genus ipſum de quo agimus cognoſceretur. Apud amphitrionas

tur agēda. Aſſumptiuā pars eſt: cū per ſe defenſio infirma eſt: ſed aſſumpta ex cōtraria re cōprobať. Aſſumptiuæ ptes ſunt quattuor: cōceſſio: remotio crimis: trāſlatio cris: cōparatio. Cōceſſio eſt cū re⁹ poſtulat ſibi ignoſci ea diuidiť in purgationē: & depræcationem: Purgatio eſt: cum cōſulto negat ſe reus feciſſe. Ea diuiditur in fortunam imprudentiā: neceſſitatē: fortunā: ut Cæpio apud tribunū plæbis de amiſſione exercitus. imprudentiā: ut ille qui de eo ſeruo q dn̄m occiderat ſuppliciū ſūpſit: cui frater eſſet: anteq̄ tabulas teſtamēti aperuerit: cum is ſeru⁹ teſtō manumiſſus.

FRAN. Aſſūptiua: e contraria ē ſupiori: quotiens res iſirma p ſe ē ſed extrinſecus aſſūit aliqd quo con firmeť: q̄ttuor huius ptes ſūt ſingulas ſubiectis exem plis expōit Cice. Cōceſſio ē: eū reus ñ id qd̄ factū ē defēdit eū id acciderit: ꝙ q fecerit: nec ꝑſucrit: nec illatā prius iniuriā uidicauerit: nec cōpulſus aliquo mō fuerit: neceſſe ē: ut uelā poſtulet. Purgatio cris factā nō negat re⁹: ſed cā fei ſe defendit: ñ ſibi alcri bēdū dicēs: ſed rei uel hoī cām dedit ſcm̄ itaq̄ p hāc fatemur. uoluntatē excuſamus. Cōſulto aduerbiū ē: & dedita opa ſignificat. Imprudētiā: dicis feci: ſed imprudēs: atq̄ in aduertens qdā paterfamilias teſtamētum cōdidit: quo ſeruū ſuū liberū poſt mortē ſuā eē uoluit: ſeruus āt ubi intellexit poſt mortē dn̄i ſe liberū futurū: dominū occidit ne conſilii eum fortaſſe pœniteret: & teſtamentū mutaret: frater occiſi audita fratris cedæ ſeruū obtrūcat: aperiťur deinde teſta mēti tabulæ: liberū eſſe ſeruum inuenitur & ppea ro manū ciuem: Nam ſimul atq̄ donatus aliqs apud romanos libertate fuerat: ciuis romanus erat: accuſatur itaq̄ occiſor ſerui ꝙ romanū ciuē necauerit: factū nō negat ſed p imprudentiam ſe excuſat ꝙ ſeruum eſſe credebat: non dum. n. aperte teſtamēti fuerāt tabulæ. Purgatio Imprudentia

¶ Manumiſſus:libertate donatus:cum.n.apud romanos libertate ſeruus donabatur:illius caput dominus aut aliud membrum tenens hunc hominem liberum dicebat uolo eſſe:& cum manu mittebat:auctor Pō-

Fortūa petus. ¶ Fortunam:cum in fortunam cauſa reiicitur facti:quod aliquid accidiſſe inopinatum dicitur:cuius ratio & euentus ignorabatur.Exemplum ipſe ſubiicit de cæpione is proconſul fuit:cum.C.Manlio tempore quo in italiam cimbri uenerunt:quibus agros & ſedes poſtulantibus in quibus conſiſterent.Senatus negauit prælio & ipſe & collega a cymbris uicti ſunt:caſtriſq; exuti:octoginta autem romanorum milia cæſa fuerunt.Calonum ac lixarum.xl.milia.Cepionis iubēte populo damnati bona publicata ſunt. & primo ei poſt regem Tarquinium imperium abrogatum eſt:quoniam eius temeritate clades accepta fuerat: auctor eſt Liuius libro ab ur.con.lxyii.in uallem autem ſe receperat ubi creſcentibus ſubito: aquis:clauſus:a ſuperuenientibus cimbris quæ rettulimus paſſus eſt ſcribit hoc Valerius Maxi.li.rerum memorabilium quarto capite de amicitia.Cum a tribuno pl. ad populum accuſaretur: factum non negabat cepio: quoniam non poterat:patebat enim cunctis:ſed facti culpam in fortunam referebat.

¶ ANTO.Aſſumptiua uero tunc dicitur: quū ipſum ex ſe factum ꝓbari non poteſt aliquo autem foris adiuncto argumento defendiẗ.Eius partes ſunt quattuor.Comparatio.Relatio crīs.Remotio criminis. Conceſſio. Comparatio eſt quū aliquod factum:quod per ſeipſum non ſit probandū ex eo cuius id cauſa factum eſt defenditur.Ea eſt huiuſmodi.Quidam imperator quum ab hoſtibus circum obſideretur:neq; effugere ullo modo poſſet depactus eſt cum hoſtibus ut arma & īpedimenta relinqueret milites educeret itaq; fecit.Armis & impedimentis amiſſis præter ſpē milites conſeruauit accuſatur maieſtatis:incurrit huic definitio:Sed nos hunc locum de quo agimus cōſideremus intētio eſt:nō oportuit arma & impedimenta relinquere:Depulſo eſt:oportuit.Quæſtio eſt oportuerit ne.rō eſt:Milites enim omnes periſſent infirmatio eſt aut coniecturalis non periiſſent:aut alter cōiecturalis nō ideo feciſti:ex quibus ſunt iudicatiōes periſſent ne & ideo ne fecerit.Aut hæc comparatiua cuius nūc indigemus.Aut enim ſatius fuit amittere milites q̄ arma & impedimenta concedere hoſtibus.Ex qua iudicatio naſciẗ.Cū oēs perituri milites eēnt niſi ad hanc pactionē ueniſſent:utrum ſatius fuerit amittere milites an ad hanc conditionem uenire.Hæc ille. ¶ Iuridicialis cōſtitutio:hanc Quintilianus libro ſeptimo. Qualitatē uocat:nam & qualis ſit cuiuſq; rei natura & quæ forma quæriẗ:an īmortalis anima:an humana ſpecie deus.Et de magnitudine ac numero quātus ſol.& an unus mūdus quæ omnia coniectura quidem colligūtur:quæſtionem tamen habent in eo qualia ſint. ¶ Hæc in ſuaſoriis tractari ſolent:ut ſi cæſar deliberet:an britāniam impugnet &c.Sed ī cōtrouerſiis quoq; ſunt frequētia ac ſola differentia:quia illic de futuris:hic de factis agitur. ¶ Abſoluta ideſt pfecta:& cui nil deſit.Vt aliud ideſt quāuis. Aſſumptiua adiunctiua. ¶ Cui frater eſſet:cui ſcilicet dño occiſo a ſeruo. ¶ Manumiſſus eſſet:ergo non licebat ſeruū illum occidere:quia iam liber effectus erat quod ille

Cōmeatus· per imprudentiam feciſſe dicebat:non enim ſciebat illum fuiſſe manumiſſum. ¶ Cōmeatus:eſt cōmeatus in ſingulari facultas ad tempus militia ab aliove miniſterio recedendi.quā præbet militi imperator:præpoſituſue inferiori:eundiq; quo uelit ad præſcriptū diem reuerſuro.Liuius autem dixit. Magna pars ſine cōmeatibus dilabebatur.In utroq; autem numero pro cibariis ad alimoniam reipu b.aut exercitus aut alicuius multitudinis.Interdum etiam priuatim.

Neceſſitas differunt fortuna ¶ FRAN.Neceſſitudinem differt inter fortunam & neceſſitatem:ne idem eſſe fortaſſe uideatur: nam fortuna id facere nos cogit quod nō uolumus: Neceſſitas autē id facere nos ꝓhibet:qđ uolumus utraque uolūtati obſtat:hæc ad aliud præterea quod uolebamus impellit:illa ab eo quod intendebamus repellit:ſic autem affines inter ſe ſunt caſus & neceſſitas:ut ſimile huic exemplo quod hic neceſſitati ſubiicit:Cicero in rhetoricis de inuentione caſui ſubiiciat:quidam cōmētum ab imperatore accepit aliquot dierum ſub conditione:ut ad certum diem rediret: ſic tantiſper creuit fluuius tranſquem caſtra erant:ut ſtatuto tempore illum traiicere non potuerit:in ripa autem cōſtitit:& illinc exercitui ſe oſtendi ut ſubdita fluminis magnitudine quo minus in caſtra trāſiret impediri ſe cognoſceretur.Cum deinde traieciſſet:accuſatus eſt:q; ad diem cōmentus in caſtra non

Neceſſitudinē:ut ille qui ad diem commeatꝰ nō uenit:quod cum aquæ intercluſiſſent:depcatio ē cū & peccaſſe & cōſulto reus feciſſe cōfitetur & tn̄ poſtulat:ut ſui miſereaẗ. Hæc in iudiciū nō pōt fere uſu uenire:niſi quādo pro eo dicimus cuius multa recte facta eē conſtat hoc mō.In loco cōmuni p amplificationē inuicemus:qđ ſi hoc feciſſet:tn̄ ei ꝓ priſtinis bn̄ficiis ignoſci cōuēiret.ue℞ nihil poſtulat ignoſci:ergo in iudiciū non uenit:ſed aut in ſenatū aut an̄ impatorē & ī cōciliū talis cā p̄t uenire.

rediiſſet p neceſſitatē ſe excuſat qđ uoluerit ſed neceſſitas impedimētō fuerit.Cōmeatus ī ſingulari nume

Depræcatio differūt purgatio ro ꝓ facultate accipiẗ ad tp̄s a milit.a ab aliove miſterio recedēdi miſſionē notiore appellauit uocabulo q̄ ꝑbet militi impator qdā tn̄ de eo ītelligi uolūt:q ferēdi ad exercitꝰ alimonia cibaria ab impatore negociū redemerit:ſub certa pœna niſi ſtatuto tpe redierit.nā cōmeatus utroq; nūero cibaria ſignat tam publica q̄ priuata Ci.ī orone ꝓ lege māilia iā cōmeatu & publico & priuato ꝓhibebamur. ¶ Depcatio:poſtq̄ de purgatiōe ꝑcepit atq; eiꝰ ptibꝰ:nūc ad depcationē accedit q̄ hoc differt a purgatiōe:qm̄ illa fcm̄ cōfiteẗ:ſed facientis aium excuſat. Hæc uero fcm̄ cōfiteẗ & ſpōte factū nō negat:ueniāq; nulla adhibita excuſatiōe dari

poſtulat:raro autem uenit in iudicium:quoniā peccato conceſſo difficile eſt ab eo qui peccatorum uindex
eſſe debet:ut ignoſcat impetrare:iurati prǽterea iudices ſunt ut remorari eos nulla res poſſit:quo minus
confitentē reum condēnent:pōt autem aut in ſenatum:aut ante imperatorem uel in concilium populi ue
nire quod nullis legibus aſtricti ſenatus imperator & populus:ſicuti iudices ſunt:poſſuntq; quēlibet ꝑ ar
bitrio ſuo condemnare uel abſoluere:uenit tamen in iudicium conceſſio ſi pro aliquo claro aut forti uiro
cuius multa in rēpub.beneficia ſint:ſic deprǽcatione utimur:ut ea uti nō uideamur:hoc mō:qđ ſi iudices
hic pro ſuis beneficiis pro ſuo ſtudio:qđ nos ſemper habuit tali nos tempoꝛ̄ multorum ſuorū recte facto
rum cauſa uni delicto ut ignoſceretis poſtularet:tam dignum noſtra manſuetudīe:q̄ uirtute eius eēt. Iudi
ces a nobis hanc rem hoc poſtulante impetrari deinde augere beneficia licebit:& iudices ꝑ locum cōmu-
nem ad ignoſcendi uoluntatem deducere beneficia quidem cōmemorare oportebit:& ſi fieri poterit maio
ra ea oſtēdere eſſe q̄ hǽc quǽ deliquerit:ut ab eo plus boni:q̄ mali profectum eſſe uideatur.Modum aūt
defenſionis quo in hac conſtitutioue utendum eſt libro de inuentione ſecundo docet Cicero.Idem Ci.in
fine orationis pro milone:apud iudices deprǽcatione utitur:prǽceptorum ſuorū rōne ſeruata:nā multa
& prǽclara milonis in rempub.facta cōmemorat.quod tamē inuito milone ſe facere oſtēdit:dicēs ſed iā
ſatis multa pro cā:extra cauſam etiam fortaſſe multa:qđ reſtat niſi ut orem obteſterq; uos iudices:ut etiā
miſericordiam tribuatis fortiſſimo uiro:quam ipſe non implorat:loco cōmuni per amplificationem. Am
plificatio dicitur cum res exaggeratis:& minori arguimus ad maius:nam q amplificat ſemp auget:ut hoc
eſt:hic etiam ſi peccaſſet ignoſci tamen ei conuenire:pro priſtinis eius bñficiis nunc aūt nō peccauit igno
ſcendum igitur eſt:tanq̄ peccauerit:cōis eſt locus qui ab his quǽ antecedunt aut conſequuntur rem : aut
quǽ in quǽſtione negocii ſunt uel auget peccati atrocitatem uel conquǽſtione miſericordiam captat : q
cōis ideo appellatum eſt:quia q̄uis contra hunc aut illum dici u deatur tamen ad uniuerſos eiuſdem cri-
minis reos efferatur neceſſe eſt cōmunes loci accuſatoris omni cōſtitutioni cōuenienſte ſunt:quum auget
peccati atrocitatem & cum negat malorum miſereri oportere defenſoris.n.miſericordiā captat : & illata
crimina externat qui pro eo dicit a quo factū conceditur & nullo exterius adminiculo aſſumptis purgat̃:
peciturq; tantum ut ignoſcat̃:hoc utitur loco cōi:fecit nō odio nō crudelitate:ſed ſtulticia:ꝙ ſi ignotum
ſibi fuerit:ſemper impoſterum ab hoc crimine abſtinebit:hoc loco cōmuni aduerſarius in contrariū com
mutato utetur:hoc mō nihil impudēter:ſed omnia crudeliter:& malitioſe facta ab eo ſunt turpeq; ē igno
ſcere:alter indignabit̃ maleficio:alter dicit miſereri oportere.⸿ In ſenatū:ut olim ꝑ ſiphace de quo etiam
in concilio diu deliberatum eſt.Ante imperatorem:ut pro Q u.Numitorio pullo apud.L.opimium quǽ
exempla in ſecundo ſunt de inuentione.⸿ In concilium:hoc eſt in populi cōgregatum multitudinē:nam
pro arbitrio ſuo dānare quem uolebat:uel abſoluere populus poterat:exemplū oratii eſſe poteſt:qui ſoro
rem occidit:& cum ad populum a per diuiſionibus prouocaſſet:ſic a patre ſupplicio ereptus eſt : a com-
munibus locis per amplificationem dicente hunc ne quem modo decoratum ornatumq; uictoria inceden
tem uidiſtis quirites:ſub furca uinctum inter uerbera & cruciatus uidere poteſtis:ꝙ uix albanorum oculi
tam deforme ſpectaculum ferre poſſent.I.lictor colliga manus quǽ pauloante armatǽ imperium po.ro.
pepererunt.I.caput obnube liberatoris huius urbis arbori infelici ſuſpende : uerbera uel intra pomerium:
modo.inter illa pilla:& ſpolia hoſtium uel extra pomerium modo intra ſepulcra curiatiorum:quo.n.duce
re hunc iuuenem poteſtis ubi non ſua decora eum a tanta fœditate ſupplicii uendicent:non tulit populus
nec patris lachrymas nec ipſius rem ī omni periculo animum abſolueruntq; magis admiratione uirtutis
q̄ iure cauſǽ:in quo exemplo id ſeruatur quod prǽcipit cicero:nam benefacta commemorantur:atq; allo
cis communibus amplificantur:& ad ignoſcendi uoluntatem plus traducitur.

Amplificatio

Cōis locus

¶ANTO.⸿ Neceſſitudinem:Cicero lib.ii.rhet.de Inuent.ſic ait:puto igit̃ eſſe hāc neceſſitudinem:cui
nulla ui reſiſti ꝑt:quǽ neq; mutari neq; leniri poteſt.In loco cōmuni:quo & aduerſarii uti poſſent.Loci āt
cōmunes ſuſcipiuntur de humanitate:fortuna:miſericordia:& rerum cōmutatione:his locis oībus utetur
is cōtrario:qui cōtradicet cum amplificatione & enumeratione peccatorū ut habetur lib.ii.huius operis:
idem uero Cicero li.ii.rhet.de inuent.ſic ait:hǽc ergo argumenta quǽ trāſferri in multas cauſas poſſunt
locos cōes nominamus.Plura etiam Priſcianus de locis cōmunibus exhermògenc.⸿ Per amplificationem
per enumerationem geſtorum.Nihil poſtulat ignoſci:nouit.n.ſe longe erraſſe.ultro ei iudices ignoſcen-
dum eſſet:ne uir tantus periret.⸿ In iudicium non uenit.Non eſt confeſſi cā tuenda rei:ut naſo inquit.

Trāſlatio cris

Ex trāſlatione criminis cauſa conſtat : cum fe
ciſſe nos non negamus:ſed aliorum peccatis
coactos feciſſe dicimus:ut Oreſtes cum ſe de
fendit in matrē confert crimen.Ex remotione
criminis cā conſtat.cū a nobis non crimen:ſed
culpam ipſam amoueamus:& in hoīem tranſ
ferimus.uel in rem q̄piam conferimus. In ho
minem transfertur.ut ſi accuſetur is qui Pu-

¶FRAN.⸿ Ex tranſlatione criminis.de conceſſio
ne:dixit & partibus eius nunc de reliquis aſſumpti-
ue conſtitutionis partibus prǽcipere incipit:eſt au-
tem tranſlatio cum reus quod arguitur confeſſus al
terius ſe inductum peccato iure feciſſe demonſtrat
relatio a Cicerone in rhetoricis de inuentione appel
latur exemplum de oreſte ſubiicit Cicero : qui cum
accuſareturq; matrem occidiſſet occidi dicebat ſed
iure:quoniā illa meum patrem necauit . oratius quo
q; qui occiſis tribus curiaciis & duobus amiſſis fra-
tribus domum.Victor ſe recipiēs ſororem oratiam
morte fratrum non laborantē : ſponſum autem lugē

Duorū

bliū. Sulpitiū ſe fateť occidiſſe: & id iuſſu ɔſulū defendat & eos dicat nō modo impaſſe: ſed rōnē quoq oſtēdiſſe. q̄re id facere liceret. In rē conferť. ut ſi qs ex teſtamēto qđ facere iuſſus

Trāſlatio cris
Trāſlatio legitima

tem occidit: accuſatus: iure ſe occidiſſe dixit: quia illa hoſtium mortem lugebat: fratrum negligebat: & ſe ac populum ro. uiciſſe moleſte ferebat: differt iter hanc tranſlationem & illam quæ legitimæ conſtitutionis pars eſt nam crimē illic in aliam perſonā nō transfertur: ſed debere cōmutari crimen dicitur: ut

Remotio cris

eum furti agendū ſit: non agatur peculatus & eum hic cognoſcere debeat: ille non cognoicat. ⸿ Aliorum peccatis &c. ut cum oreſtes dicit: a ſe occiſam clytēneſtram: quia illa patrē ſuum agamemnonem occiderat. ⸿ Confert crimen: quia niſi illa agamēnonē occidiſſet: nunq̄ hoc facere cogitaſſet. ⸿ Ex remotiōe. p hāc nō remouetur crimē ſicuti per tranſlationem: ſed culpa: eū feciſſe nos qđ aduerſarius obiicit cōtemur: ſed facti culpam a nobis remouentes in pſonam: uel rē trāſferimus extra: ipe ſubiicit Cic. ⸿ Criminis: culpæ non facti: utrunq crimen ſignificat factum & facti cām: hic pro cauſa accipe. ⸿ Vt ſi accuſatis. P. Sulpitiꝰ ter. pl. legem tulit: ut conſul marius aduerſus mithridatem ponti regem dux crearet aduerſantibus cōſulibus Q u. Pompeo & L. Sylla inde ītulit occiſuſq eſt pōpei conſulis filius gener ſyllæ: q̄re ſylla conſul q abiiciat in urbem cum exercitu uenit: & aduerſus factionē ſulpitii ac marii in urbe pugnauit unde mariu expulit: qui cum ſulpitio & aliis decem hoſtis patriæ iudicatus eſt: ſulpitiū cū in uilla lateret ſeruus prodidit: quare inde retractus in urbē & occiſus eſt: ſeruus ut phœmium promiſſi haberet inclitu manumiſſus ē deinde ob ſcelus proditi deinde ſaxo pıectus eſt: ſulpitio autem uiuo oīa populus concedebat: mortuum ſepelire noluit: ut libro quarto dicet cicero ſi accuſatus fuiſſetq ſulpitiū occidit: p remotionē a ſe culpæ ſei defendere ſe potuiſſet: occidiſti ſulpitiū occidi: ſed cōſules iuſſerūt: qm̄ hoſtis p̄ rīæ idicat ille a ſenatu fuerat: cū legē tuliſſet ut pūicia q̄ ſenatꝰ decreto & populi demādata ſyliæ cōſuli fuerat mario demādaret. ⸿ Conſulū. Q u. Pōpeii & L. ſyllæ. ⸿ Vt ſi qs teſtō &c. ex gratia lycurgus lacedæmonius iter cæteras leges hāc quoq tulit pegrinū ne admitto. id āt fecit ne externi cuiuſpiā uitiis ciuitas cōtaminaretur qdā pr familias teſtamēto heredibus mādauit ut publicū extruerēt diuerſoriū i qđ diuerti oībus liceret: pegrinus illuc diuertit nō admittiť: cōtra heredes agit & iſtat ut hæreditate priuenť: q teſtatoris nō ipleat uolūtatē: illi lege lycurgi ſe excuſant in q̄ facti qđ nō negāt. culpā trāſferūt ꝑterea aliqs decedēs hæredē quēpiā relīqt hac cōditione ut ſibi ſtatuā i foro ponat. illo defuncto ponere in foro ſtatuā hæres uult: ſed tribūi plebis ꝓhibet iqm̄ priuato ſtatuā in loco publico pōeř plæbiſcito nō liceat: relictꝰ hæres bōa defuncti occupat: p ping ꝓhibent: nō debes cōſequi hæreditatē: qm̄ nō poſuiſti mortuo ſtatuā i foro: ſcm̄ nō negat: ſed facti cām in tribūos refert: q plæbiſcito poni ſtatuā ꝓhibēt: plæbiſcitū āt cōſtō eſt populi ſcire. n. cōfirmare ē.

Plæbiſcitum

⸿ ANTO. ⸿ Ex tranſlatione criminis. Cicero libro. ii. rheto. de Inu. Relationem quoq cris hanc appellat. n. Relatio criminis eſt: quū reus id qđ arguitur confeſſus alterius ſe inductū peccato iure feciſſe demōſtrat. Ea eſt huiuſmodi: Horatius occiſis tribus curiatiis & duobꝰ amiſſis fratribꝰ domū ſe uictor recipiebat tergemina ſpolia præ ſe gerens cui ſoror uirgo q̄ deſpōſata uni ex curiatiis fuerat ob uia añ portam capenā fuit cognitoq ſuper humeros fratris paludamēto ſpōſi qđ ipſa cōfecerat ſoluit crines & flebiliter noīe ſpōſumꝰ mortuū appellāt mouet feroci iuuēi animū cōploratio ſororis. In uictoria ſua iſtricto itaq gladio ſimul uerbis increpās tranſfigit puellā. Accuſatur: intētio ē: iniuria ſororē occidiſti. Depulſio ē iure occidiſti. Q ō ē iuř ne occiderit. Relatio eſt: illa. n. hoſtiū mortē lugebat: fratrū negligebat. me & populū ro. uiciſſe moleſte ferebat. Infirmatio eſt: tñ a fratre indēnatā necari nō oportuit. Ex q̄ iudicatio ht. Cū horatia fratrū mortē negligeret: hoſtiū lugeret: fratrū & populi ro. uictoria nō gauderet: oportuerit ne eam a fratre indēnatā necari &c. ⸿ In matrē confert crimen dicit. n. ſe eā occidiſſe: q illa patrē ſuū occiderat. Ex re

Remotio cris

motione cris: Cicero li. ii. rhe. de Inu. ſic ait. Remotio cris eſt: quū eius intētio facti. qđ ab aduerſario infertur in aliū aut in aliud dimoueť. Id fit biptito. Nā tum eā tū res ipſa remoueť &c. Criminis. i. rei cōmiſſe. P. Supplicitū. Sulpitius legatus cū claſſi ꝑeſſet: iſamis crie ꝓditionis ab exercitu ſuo iterfectꝰ ē. ⸿ Scribit Liuius lib. lxxy. ⸿ Ex teſtamento. Exemplū erit qdam moriens reliquit hæredē amicū ſuū ea lege ut non prius adeat hr̄ditatē q̄ ipſe ſtatuerit. Colūniā i medio tēplo. & ſtatuā ipſius impoſuerit. plæbiſcitū uero ꝓhibet aliqd uel tēplo: uel publico loco fieri. ⸿ Plæbiſcito: plæbiſcitū eſt: qđ plæbeio magřato. i. tribuno interrogante an oībus placeat: plæbes inſtituit orta. n. inter plæbē & maiores diſcordia plæbs ſibi leges cōſtituit: quæ deē ſunt plæbiſcita ut digeſtis de origīe iuris hř. At Gellius li. ix. capite. xx. ita ſcribit: Plæbē aūt Capito in eadē definitione ſeorſum a populo diuiſit: qm̄ in populo omnis pars ciuitatis: omneſq eius ordines contineanť. Plæbs uero ea dicit: in qua gentes ciuiū patriciæ non inſunt. Plæbiſcitū igiť eſt ſecundum eū capitonem lex: q̄ plebs non populus accipit. Hæc ille. Ex plæbiſcito utetur ideſt illa re q̄ ex teſtō eſt iuſſus facere utetur ex plæbiſcito. non. n. exequetur qđ teſtamentum iuſſit: quia plæbiſcitum prohibet.

⸿ FRAN. ⸿ Comparatiōe: ultima pars ē iuridicialis aſſūptiue ex q̄ cōſtitutio naſciť: quotiēs fcm̄ q arguiť pp aliquid aliud rectum & utile ɔmiſſum eē cōtēditur ideoq cōparatio apellať: ut cū dř feciſti feci ſed profui: αντιστασιν græci uocāt: nos ſtatū cōpēſatiuū dicere poſſumus in cōpatiōe āt malorꝫ bōi locū obtiet leuius: ut ſi Mācius fœdus numātiū ſic de ſedat: q piturus niſi id fcm̄ eſſet fuerit exercitus rōa

Cōparatio
Vtetur

ſit ex plæbiſcito. Ex comparatione cā conſtat: cum dicimus neceſſe fuiſſe alterutrū facere: & id qđ fecerimꝰ ſatius fuiſſe, faceř. Ea hmōi. Caius Pōpilius eū a gallis obſidereť neq effugeř ullo mō poſſet: uenit cū hoſtiū ducibus in col-

locutionem ita diſceſſit ut impedimenta relin-
queret:exercitũ educeret:ſatius eſſe dixit amit
tere impedimenta quã exercitũ:exercitum edu
xit:impedimenta reliquit accerſitur maieſtatis.
Quæ cõſtitutiones & quæ conſtitutionum par
tes ſint ſatis uideor oſtendiſſe.:nunc quomodo
eas & qua uia tractari conueniat demonſtran-

nus:de.C.pompilio.Cicero exemplũ ponit:q bel
lo gallico in anguſtias cum exercitu deſcẽdit i cau
tus:& ſubito ab hoſtibus q ſaltũ & anguſtiarũ fau
ces occupauerũt circũuentus eſt : cum qbus ueniẽs
in colloquiũ.Pompilius pactus eſt:ut ii milites ſal
uos ducere uellet : arma & impedimenta relinque
ret.quare ne fame periret:quod leui⁹ fuit malũ ele
git:relictiſq armis & impedimentis nudũ:ſed inco
lumẽ exercitũ eduxit:accuſat⁹ maieſtatis:arma re
liqſti & impedimẽta hoſtibus:cõtra reipublicæ ac
romani populi decus & utilitatẽ reliq inquit:ſed pſui:ſatius.n.fuit arma & ĩpedimenta amittere q̃ uniuer
ſum exercitum perire ex cõparatione igitur conſtitutio naſcit̃:utrum facere melius fuerit. Alterutrũ fa-
cere cũ ad eam neceſſitatẽ aliquis redigitur:ut duobus ppoſitis malis:alterũ eligere neceſſe ſit:ut in cã Põ
pilii:cui aut arma & impedimenta relinquẽda erant:aut cũ uniuerſo exercitu pereundũ: Satius:melius:
utilius. Ex cauſa:in qua ex comparatione conſtitutio naſcit̃. Impedimenta:hæc oẽs ſarcinas militares
ſignificat:ſiue ſint arma:ſiue tentoria & cẽtones:ſiue cibaria & cõquinaria inſtrumenta ipſa etiam anima-
lia quæ ferunt uel equi ſint:uel muli. Quæ conſtitutiones:quot cõſtitutiones & ptes earum eſſent:tra
ctatum eſt.non enim confirmationis & confutationis:in qbus tota ſpes uincendi & rõ perſuadendi poſi
ta eſt:recte dari præcepta poterant:niſi prius qđ illud eſſet quod confutare & confirmare neceſſe eſſet in
telligeretur.nunc ſe confirmationis & confutationis pcepta traditurum pollicetur:ſi prius oñderit : quid
utraq pars ſpectare ueluti finem debeat:in quem uires ſuas oẽs cõferat:& quæ ſit quæſtio:q̃ ratio:quæ iu
dicatio:quod firmamentum cauſæ:quæ omnia conſtitutione proficiſcantur oportet.uideor more ſuo ar-
rogantiam uitat. Quõ idem eſt quod ſequitur:& qua uia:quidam tamen diuerſum uolũt eſſe:ut quomõ
ad inuentionem referatur argumentorum:qua uia ad formam & rationem argumentandi. quæ uaria eſt.
ANTO. Ex comparatione:Ci.li.ii.rhe.de inuen.ſic ait. Comparatio eſt qđ quum aliquod factũ q
per ſeipſum non ſit probandũ ex eo cui⁹ id cauſa factum eſt defenditur:Ea eſt hmõi. Quidam imperator
quum ab hoſtibus circũ obſideretur & cætera uide hæc lati⁹ paulo ſuperius. Arceſſit̃ maieſtatis.De ma
ieſtate latius ſuperius in titulo de cõſtõne. Ratio eſt quæ cauſam facit Cic.in ptitionibus ſic ait. Sed di
ſtinguẽdi gratia rõnem appellamus eã:q̃ affertur ab reo ad recuſandũ depellendi cri̇s cã. q̃ niſi eẽt qđ de
fenderet nõ haberet.Firmamentum ãt qđ cõtra labe-
factãdã rõnem referť ſine quo accuſatio ſtare nõ põt
Li.ãt primo rhe.de inuẽ.ſic:Rõ ẽ q̃ continet cãm:q̃ ſi
ſublata ſit:nihil in eã controuerſiæ relinqť.Firmamen
tum ẽ firmiſſima argumẽtatio defenſoris & aptiſſima
ad iudicationẽ:iudicatio eſt ex ĩfirmatione & cõfirma
tiõe rõnis naſcit̃ cõtrouerſia. Quĩtilianus pterea lib.
quarto ita ſcribit:rõ ẽ q̃ qđ factũ eſſe cõſtat defendit̃.

Impedimentũ

dũ eſt ſi prius aperiemus:quod oporteat ab
ambobus in cauſa deſtinari quo ratio omnis
totius rationis cõferatur.Conſtitutione igi
tur reperta ſtatim q̃renda rõ eſt:rõ eſt quæ
cauſam facit & cõtinet defenſionẽ hoc mõ:
ut docẽdi cã in hac potiſſimũ conſiſtamus.
Oreſtes cũ fatetur ſe occidiſſe matrẽ niſi at
tulerit facti rationẽ peruertit defenſionẽ er
go affert cã quæ niſi intercederet:nec cã qui
dem eſſet.Illa.n.inquit patrẽ meum occide
rat.Ergo ut oſtẽdi rõ ea eſt q̃ cõtinet defen
ſionẽ ſine qua nec parua qdẽ dubitatio p̃t re-
morari dãnationẽ:inuenta rõne firmamẽtũ
q̃rendũ eſt:id eſt qđ accuſationẽ cõtinet &
qđ afferť contra rõnẽ defenſioni : de qua an
te dictũ eſt : id conſtituet̃ hoc modo. Cum
uſus fuerit.Oreſtes ratione hoc pacto iure
occidi.illa enim patrẽ meum occiderat utet̃
firmamẽto accuſator hoc mõ. Sed non abs
te occidi.neq; indẽnatã pœnas pẽdere opor
tuit.Ex ratione defenſionis & ex firmamẽto
accuſatiõis iudicii q̃ſtio naſcatur oportet:q̃
nos iudicationẽ græci crinomenõ appellãt.

FRAN. Ambobus:accuſatore & defenſore. De
ſtinari:parari pponiq ueluti rẽ certã fixã & ĩ quã ois
oratoris uis cõuerſia ſit.Cõſtõne igiť reperta:uñ con
ſtitutio naſceret̃ iã docuit:nã ex ĩtẽtiõe ex depulſione
pficiſci eã dixit.ĩtẽtio accuſantis ẽ.depulſio defẽdẽtis
nũc uñ rõ naſcat̃ oñdit ex q̃ & firmamẽto qõ emergit.
qõ iudicationẽ a nobis uocari dicit a græcis κρινο-
μενον κρινω.n.iudico ẽ:ea agitis ut uel abſoluitur q
ſpiã uel damnet̃.ratio defẽſoris eſt:firmamẽtũ accuſa-
toris:inuenta igiť conſtitutione ratio a defenſore affe
renda ẽ:tũ firmamentum ab accuſatore ſubiiciendum
hoc modo:occidiſti clodium Milo:occidi:ſed iure.ille
.n.uoluit me occidere.ĩfirmatio rationis eſt ẽe ſi te ille
uoluit occidere.tu tamẽ ñ iure occidiſſe:ex ratione &
firmamẽto q̃ſtio hoc ẽ iudicatio naſcitur utrũ clodius
uoluerit.Milonẽ occidere:& iuſte:ne a Milone Clodi-
us occiſus eẽ uideat̃. Cõſtõne igiť q̃ & hmõi occidi
ſti m̃rem.oreſtes occidi:ſed iure:imo ñ iure occidiſti ẽ
h ãt iuridicialis q̃rẽda rõ ẽ rõe:id qđ fcm̃ eẽ cõſtat de
fendit̃:cãm ãt cõtinet:nã ea ſublata:nihil cõtrouerſiæ
relinqť. Peruertit defenſionẽ:niſi.n.facti rõnem at
tulerit:defendere ſe negt. Ille igt:occidi clytẽneſtrã
ſed iure:rõ ãt ẽ ; qa illa maritum ſuũ patrem meum oc

Conſtitutio

Ratio firmamentũ

cidit. Sine qua ne parua quidem: quid enim remorari iudices poſſet quin illum condemnarent: q̃ maleficiū confitetur: & quare id a ſe comiſſum eſſet rationem nullam omnino afferret. ¶ Inuenta ratione quam firmamentum defenſoris conſequitur ſed a ſeipſo hic diſſentit Cicero: quem & Quintilianus ſecutus uidetur in rhetoricis enim de inuentione defenſoris firmamentum eſſe dicit & ſic diffinit. firmamentū ē firmiſſima argumentatio defenſoris & aptiſſima ad iudicationem: exēplū ſubiicit ſi uelit. Oreſtes dicere animo di animum matris ſuæ in patrem ſuum in ſeipſum ac ſorores: in regnū & in famā generis ac familiæ: ut ab ea pœnas liberi ſui potiſſimum petere debuerint: hic contra accuſatoris tantū firmamentum eſſe uult: qd ΣΟΥΝΕΧΟΝ græci uocant: quibuſdam id uidetur poſt quod nihil quæritis: quibuſdam id quod ad iudicationem: firmiſſimam affertur: ut ait Quintilianus uictorinus defenſoris firmamentum per raro adhiberi dicit: & ſi quando adhibetur neceſſe eſſe: ut aut in themate ſit. aut in hiſtoria & alias dici ideſt falſum argumentum quod hic Cicero firmamentum uocat orationis: infirmationem rationis idem dicit. ¶ Ex ratione defenſoris quæ illa fuit: patrem enim meum illa occiderat. & firmamento quod fuit: at non a te occidi neque īdemnatum pendere pœnas oportuit. ¶ Iudicii quæſtio. multis modis quæſtio accipitur: res enim omnis intelligitur de qua in utranq; partem uel in plures dici credibiliter poteſt: in iudiciali autem materia dupliciter accipitur: altero modo quo dicimus multas quæſtiones habere controuerſiam. quo etiam minores: omnes complectimur. altero quo ſignificamus ſummam illam in qua cauſa uirtutis ex qua ſtatus naſcitur: an factum ſit: quid factum ſit: an recte factum ſit: hic uero pro iudicatione ſumitur: quoniam per eā quæritur res & iudicatur: ſtatuiturq; abſoluendus ne ſit aliquis an damnandus.

Iudicii quæſtio iudicatio.

¶ ANTO. ¶ Deſtinari conſtitui. Crinomenon: id iudicatum ſignificat. eſt enim a paſſiuo participium. Crinomæ uocor ad iudicium accuſor. Crino accuſo iudico. Crino crinatos iudicium. ¶ Rectum ue fuerit ſcilicet quæſtio eſt: uel controuerſia. Eo ideſt ad iudicationem. Intentio accuſatio. Sedulo diligenter ſine dolo. ¶ Studio animo. & mente.

Ea conſtituetur ex coniunctione firmamenti: & rationis defenſione hoc modo. Cum dicat. Oreſtes ſe patris ulciſcendi cauſa matrem occidiſſet. rectum ne fuerit a filio ſine iudicio clytemneſtram occidi. Ergo hac ratione iudicationem reperire conuenit. reperta iudicatione omnem rationem totius orationis eo cōferri oportebit. In omnibus conſtitutionibus. & partibus conſtitutionum hac uia iudicationes reperientur: præter quam in coniecturali cōſtitutione. Nam in ea nec ratio quare fecerit quæritur fecisse enim negatur: neq; firmamentum exquiritur: quoniam non ſubeſt ratio: quare ex intentione & ex inficiatione iudicatio conſtituit hoc modo. Intentio occidiſti. Aiacem. inficiatio non occidi. iudicatio occiderit ne ratio omnis utriuſque orationis. ut antedictum eſt: ad hanc iudicationem conferenda eſt, Si plures erunt cōſtitutiones: aut partes conſtitutionum: iudicationes quoque plures erunt in una cauſa: Sed & omnes ſimili ratione reperientur. Sedulo dedimus operam: ut breuiter & dilucide: qui

¶ FRAN. Ea conſtituetur. ut quæſtio ſit neceſſe eſt: ut rationi defenſoris firmamentum opponatur accuſatoris: hoc mō oſtendit quo pacto ex cōiunctione ratiōis quæſtio naſcitur: nam cū oreſtes dixerit matrem occediſſe ſe patris ulciſcendi gratia: & accuſator reſponderit non oportuiſſe indēnatā matrem a filio occidi ad hoc ꝓbandum & infirmādum uim ſuam omnem utraq; pars cōferre debet. Et hac ratione omnis ratio de facto iam conceſſo eſt: qua infirmata ab accuſatorē ubi fuerit. iudicatio naſcatur neceſſe eſt. Ex his quæ dicta ſunt itelligimus in omnibus conſtitutionibus excepta cōiectu rali tria eſſe quæ iudicationem præcedūt. Cōſtitutionem: rationem: & firmamentum. ¶ In omnibus quo pacto ī iuridiciali abſoluta iudicatio iueniret: propoſito exemplo oſtendit eadem uia & rōne in aliis quoq; cōſtitutionibus inueniri poſſe dicitī legitima ſcilicet & iuridiciali aſſumptiua: ac earū ptibus. ¶ Præterquam in coniecturali &c. ī qua afferri ratio facti: quod negatur nō poteſt. Si rō non affertur nec firmamentum afferri poteſt. quæſtio igitur ex illo eſt factum: non factū an factū ſit: & ibi iudicatio eſt: ubi quæſtio & in eadem re pria quæſtio: & extrema diſceptatio hoc idē dicit Cicero ī rhetoricis de inuentione. in partitionib⁹ & Quitilianus Ciceronem ſequitur. ¶ Ex itētiōe. Quæ accuſantis eſt cum ſic inſtat occidiſti. Inficiatione negatione cum ſic negat reus non feci. ad hāc iudicationem quæ illic eſt ubi ēt quæſtio. Si plures. Quitilianus quoque admonet unam cauſam plures q̄ſtiones & plures iudicationes hr̄e poſſe: ut ī eo q cum adulteram deprehenſam occidiſſet Adulterum qui cum effugerit poſtea in foro occidit. cauſa ē una adulter fuit. Quæſtiones: & iudicationes: an illo tēpore: an illo loco licuerit occidere: ſicut āt ſunt plures quæſtiones omneſq; ſtatus ſuos habent: cauſæ tamen ſtatus unus eſt: ad quē omnia referuntur: ita iudicatio eſt maxime propria de qua pronunciatur: ut in cā pro Milone ubi duæ quæſtiones ſunt: & duæ iudicationes. Nam ea occidiſti Clodium occidi: ſed iure iuridicialis eſt quā ita tractat Cicero: ut oſtendat multis rationibus licere hominem occidere: ſecunda quæſtio eſt & iudicatio cōiecturalis uter utri fecerit inſidias: & hoc principalis eſt ad quam omnis orationis uis confertur. Sedulo dedim⁹ operā libro finē impo

Plures quæſtiones in una cā.

bus de rebus dicendum fuit diceremus. Nunc quoniā huius uoluminis magnitudo ſatis creuit commodius eſt in altero libro de cæteris rebus deinceps exponere ne qua propter multitudinem litterarum: poſſit animum tuum defatigatio retardare. Sed ſi quo tardius hæc q̃ ſtudes abſoluentur: cum rerum magnitudini: tum noſtris quoque occupationibus aſſignare debemus: uerū̃tamen maturabimus: & quod de negocio diminutum fuerit exequabimus induſtria ut pro tuo in nos officio: & noſtro in te ſtudio munus hoc accumulatiſſime tuæ largiamur uoluntati.

℄Explicit liber primus. ℄Incipit ſecūdus.

IN primo libro Herenni breuiter expoſuimus quas cauſas recipere oratorē oporteret. Et in quibus officiis artis elaborare conueniret. Et ea officia qua ratione facillime conſequi poſſet. Verum quia neq; de omnibus rebus ſimul dici poterat: & de maximis rebus primum dicendum fuit: quo cætera tibi faciliora cognitu uiderentur ita nobis placitum eſt: ut ea quæ difficilima eſſent potiſſimū conſideremus.

℄De tribus generibus cauſarum.

CAuſarum tria ſunt genera: d·mon

nit qua diligentia in ſuperioribus præceptis uſus ſit oſtēdit: ſimul excuſat ſe ꝙ multis impeditus negociis tardius q̃ uoluerit: librum ædiderit daturū tamē ſe operam pollicetur: ut q̄tum negocia diminuerunt: tantum reſeruat diligentia: quæ autem dicenda ſuperſunt in ſequentem librum reiicit: ne multitudine præceptorum herennius defatigetur. ℾ Sedulo diligenter græci dicunt. ℾ Breuiter & dillucide &c. Multa ſunt: quæ breuia ſunt: ſed tñ obſcura: quod oratius uitium reprehendit: cum ait breuis eſſe laboro: obſcurus fio. Multitudinem litterarum: ratione ſi omnia ſine aliquo iteruallo ſimul præcepta traderentur: tuus defatigaretur animus: cum nullum inueniret locum in quo conquieſceret: & ſueluti a labore reſipiſceret: duabus præcipue de cauſis maiores noſtri opera ſua in uolumina diuiſerunt: & ut melius commendare ſcripta memoriæ poſſem⁹ ſi hoc primo: illud ſecundo li. contineri diſcerem⁹. Et ut locus quieſcendi longa lectione fatigatis eēt: ueluti uiatoribus quibus leuius uideri iter ſolet: cū in quæ diuertant oportune inueniunt. ℾ Litterarū: pro elemētis litteras ponit multitudinē autem ſcriptorum intelligit in rhetoricis de inuētione: & hic liber ait non parum continet litterarū hoc creuiſſe ſatis uī. ℾ Quam ſtudeas: q̄ uelis & optes. Magnitudini. Magna .n. ſunt: & difficilia quæ ſcribit: Verū tamē: q̄q̄ occupati ſimus. ℾ Quod negocio quātum nos magna negocia retardauerit. ℾ Maturabimus: accelerabimus hoc loco: propria autē uis uerbi ab Aulo gelio declarať: q ex nigidii auctoritate maturare inquit eſſe non citius nō ſerius facere ſed medium quiddam & temperatum tenere: quod diuus Auguſtus duobus uerbis græcis elegantiſſime exprimebat: & dicens in ſermonibus & ſcribens in epiſtolis σπευΔα ωρσΔέωσ per quod monebat: ut ad rem agendam ſimul adhiberetur & induſtriæ celeritas & diligentiæ tarditas ex quibus duobus contrariis fit maturitas. Maturare

IN primo libro Herennium. In huius ſecundi libri principio: præfatione utitur Cicero. Qua docilem: atq; attentum reddit auditorem breuiter enim omnia repetit: que ſuperiore libro tradita ſunt: & que tractaturus eſt exponit qd ad id plurimum accōmodatum uidetur eſſe: ut cum præcedentibus ſequentia connectantur. Hac preterea rōne eorū quæ dicta ſunt memoria renouari & ad dicēda lectoris animus excitari uidetur: cauſam cur de difficilioribus tractauerit: patefacit: ut .ſ. illis perceptis cæteraq; leuiora ſunt: facilius comprehēderentur: cum autem de confirmatiōe & cōfutatione ꝑcepta daturus prius uobis quid ſit: quod confirmare: & cōfutare debemus: oſtenderit: ad quod efficiendum uis omnis oratoris dirigēda eſt. Cōfirmādi & cōfutādi hoc libro orationes ſubiungit. Quibus oſtenſis: de ultima orationis parte ꝑcipiet: quæ conclusio appellatur. Totum aūt iudiciale genus abſoluet. ℾ Quas cauſas tres autem ſunt. Demonſtratiua: deliberatiua: iudicialis. Genera ſuperius cauſarū appellauit. ℾ Breuiter: neceſſariis .n. uſus ē uerbis. Nā & orati⁹ ꝑræcepit. Quicquid ꝑcipies eſto breuis. ℾ Recipe a litigatore. ℾ Et in q̄bus officiis &c. artis officia integrales rhetoricæ partes uocat. Inuentionē: diſpoſitionem: elocutionem: memoriam: pronunciationem. ℾ Qua rōne: arte: imitatione: exercitatione. ℾ Verū quia &c. Quo ordine quæ ſequunť tractaturus ſit: oſtendit. Et inſtituti ſui rationē reddit. Non potuiſſe inquit omnibus de rebus ſimul dicere & prius tractare de difficilioribus uoluiſſe. Quibus cognitis quæ faciliora ſunt: haud difficile ꝑcipere ſit. ℾ Simul eodem tpe ac loco. ℾ Itaq; cū ſimul oīa dici nō poſſint: & difficilioribus cognitis facilia cognoſci nō difficile ſit. Cauſarum: Tria cauſarum genera propoſuit & de iudiciali prius præcipit quod oīum maximum & difficillimū eſt: omnes enim in eo priuatæ & publicæ cauſæ continētur. Quicquid deniq; eſt: de quo lis & controuerſia naſci poteſt. Totum in iure poſitum eſt: totum in coniecturis uerſatur: in foro autē ſere quotidie Cauſæ Artis officia

tractatur.Cum demōnſtratiuū,& delideratiuum in ſenatu & comitiis rarius uerſentur.Meritō ergo prius de hoc diſſerit genere.Q uod niſi cognoſceret̃. ¶Demōſtratiuum & deliberatiuum:ꝗuis longe faciliora ſint:cognoſci uix poſſent.Cum magna pars doctrinæ faciliorū:ſi eiuſdem artis fuerint:in difficiliorum co gnitione contineat̃. ¶Ergo id primum &c.cum multo difficilimum ſit anteq̄ cætera tradamus præcepta illud perficiemus.¶Hoc & priore libero &c.Idem inquit:& priore li.egimus ut qđ difficilius erat & maius prius abſolueretur.¶De quinq; &c.officiis:inuētione:diſpoſitione:elocutione:memoria:& ꝓnūciatione. Hæc officia artis & oratoris ſunt ſine quibus nec ars eſſet nec orator diceretur. ¶Q uorum inuentio om nia comprehendit inuentio ſine qua partes reliquæ fruſtra eſſent:immo ut eſſent quidem :quis enim di ſponat : aut eloquatur:quis memoriæ commender aut pronunciet qui ea unde hæc perfici poſſint:non inuenerit prima eſt ordine inuentio:& eadē re ipſa difficilima.Nam hoc opus hic labor eſt:ſcilicet quæ dicere uelis inuenire:quod ubi excogitaueris:facile partes reliquæ ſeſe offerunt : aut certe minore cum difficultate eas aſſequeris.¶Paruam partem.Inuen tionem demonſtratiui & deliberatiui generis intelli git.de qua libro tertio tractabitur:Paruam autem iu dicialis generis comparatione appellat:quod multo maximum:difficillimumq; eſt:ut qui inuenire didi ceret in iudiciali genere :facile in demonſtratiuo & deliberatiuo inueniet.Raro enim iudicialis inueni tur cauſa : ut quintilianus ait quæ laudationem aut uituperationem:ſuaſionem:uel diſſuaſionē non con tineat.primū:anteq̄ de cæteris præciperemus . Con ſtituimus decreuimus lib.primo. Nec pluribus:bre uiter inquit diximus:ita tamen ut obſcuri non fueri mus:nam uera breuitas eſt:quæ nihil dicit ſuperflu um:nihil neceſſarium omittit:Coniunctum : ſtatim explicitas conſtitutionibus:quæ niſi intelligerentur confirmandi & confutandi ratio haberi nō poterat. ¶Genera conſtitutionum:quæ tres ſunt.¶Cōiectu ralis:legitima:& iuridicialis . Iudicationē quā κρινο μενον græci uocant.Naſcitur autem ex defenſoris ratione : & accuſatoris firmamento. ¶Eſſe cauſas q̄ plures.hoc exemplis a nobis declaratum eſt:& quin tiliani auctoritate comprobatum.¶Reliquum uide batur &c.Illud relinquebatur oſtendendum:quo pa cto quæ inuenta eſſent accommodari ad conſtitutio nes & earum partes poſſent:& quibus utendum eſſet argumentationibus:quæ ex locis ſumuntur:qui ſunt

Vnde argumēta deducantur

argumentorum ſedes.In quibus argumenta latent:& ex quibus petenda ſunt.Auctor ꝗntilianus. Dicunt̃ autem argumenta:a perſonis:cauſis:locis:tempore:cuius tres ſunt:partes ꝑcedens:coniunctū.Inſequens facultatibus quibus inſtrumenta ſubiiciuntur:modo ideſt ut quicq; ſit factum:finitione:gñe:ſpecie differē tiis propriis:remotione:diuiſione:initio:incremētis ſūma.Similibus pugnantibus:conſequentibus efficiē tibus effectis:euentis:ingratis:cōparatione:quæ in plures diuiditur ſpecies.Hæc omnia & a cicerone ī to picis:& a fabio Q uintilia.libro inſtitutionum oratoriarum quinto ſubiectis explicant̃ exēplis.¶Et item quas argumentationes.Illud præterea explicandum relinquebat̃.Q uæ in confirmatione:& confutatione ſequi argumenta:quæ ue euitare conueniret quas græci epichiremata appellāt:argumētatiōis ſpecies epi chirema eſt:uel argumenti:cuius noīe omnia complectimur:ut ꝗntilianus ait:quæ græci enthymemata.

Enthymema Epichirema Syllogiſmus Enthimema differūt

Epichiremata & apodixis uocant quāquam apud illos aliqua eſt horum nominū differentia:& ſi uis eodē fere tendit,epichirema latinæ dici ꝑt aggreſſio.επιχερω eni græce aggredior ē.Diuerſum ab enthyme mate quidam uolūt eſſe:ſed quintilianus multa de utroq; diſputans tot utiq; conuenientia oñdit:ut qđ al terum ab altero differat explicare uix poſſit:promiſcue pro eodē accipiuntur & pro argumento ītetdum aliquando pro argumenti tractatione ponunt̃ & elocutione.Enthimema nos comētū aut cōmētationem interprætamur & omnia mente concepta ſignificat:alii rhetoricū Syllogiſmū uel ſyllogiſmi partē ut ait quinti.uocauerunt.Q uia diſtinctis nec tot partibus quot ſyllogiſmus claudit̃ : qđ ſunt non utiq; ab ora tore deſideratur:cui ſatis eſt ut alteram partem affirmet:hoc modo:ſi ſpirat nō eſt mortuus ſed ſpirat con cluſionem dicendam auditoribus relinquit:cōſtat ex propoſitionibus hyppotheticis ut ſi id quod ſis pro

ſtratiuum:deliberatiuum:iudiciale:modo dif ficillimum eſt iudiciale :ergo id primum ab ſoluemus:hoc & in priore libro egimus cum de oratoris officiis quinq; tractaremus : quo rum inuentio & prima & difficillima eſt. Ea quoque nobis erit in hoc libro propemodum abſoluta:ſed paruam partem eius in tertium uolumen transferemus.De ſex partibus ora tionis primum ſcribere incipiemus. In primo libro locuti ſumus de exordio:narratione di uiſione:nec pluribus uerbis quā neceſſe fuit nec minus dilucide quam te uelle exiſtimaba mus:deinde coniunctim de confirmatione & confutatione dicendum fuit.Q uare genera conſtitutionum & earum partes aperuimus: ex quo ſimus oſtendebatur quomodo conſti tutionem & partes conſtitutionis in cauſa po ſita reperiri oporteret. Deīde docuimus iudi cationem quemadmodum quæri cōueniret: qua inuenta curandum eſt:ut omnis ratio to tius orationis ad eandem conferatur. Poſtea admonuimus cauſas eſſe quam plures:in qui bus plures conſtitutiones ac partes conſtitu tionum accommodarentur . Reliquum ui debatur eſſe ut oſtenderemus quæ ratio poſ

deſt. quod neſcis obeſt: ſed id quod ſis prodeſt propoſitio autem hypothetica eſt quæ plures cõtinet cate goritas ſigno copulationis cõditionis uel diſiũctiõis cõiũctas ut tu es homo tu es animal: & tu es homo uel tu es aſinus: item ſi tu es homo: tu es animal categorica uero habet ſubiectum. prædicatum: & copulam principales partes ſui: ut homo eſt animal. ſubiectum eſt de quo aliquid dicit̃: ut homo in hac præpoſitio ne prædicatum uero quod dicitur de altero copula uerbum eſt ſubſtantiuum Syllogiſmus coniunctis: eſt partibus: & pluribus: conſtat enim propoſitione: propoſitionis ratione: & aſſumptione uel cõcluſione hoc modo. Si petrus currit petrus mouet̃: at qui petrus currit ergo petrus mouetur. Epichirema ut enthymema a ſyllogiſmo diſtat quoniam duabus contentum eſt partibus propoſitione & affirmatione: ut ſi dicam uiuit ſpirat enim. Epichirematis illius quod argumentatione nos uocamus. quinq; ptes inferius Cicero eſſe docet propoſitionem: ꝓpoſitiõis rationem: aſſumptionem: ei⁹ probatione: & complexionem: quas uitare quoniam uitioſe ſunt: & cõfutari facile poſſunt. utrunq; & uitioſum epychirema: & quod ſine uitiis eſt. De utroq; autẽ ſeparatim precipiet ut qui confirmat: argumentationibus utatur. quæ refelli non poſſint: & qui cõfutat ſi uitioſe aduerſari argumentationes fuerint refellere eas facile ualeat. ¶ Cuiuſmodi concluſionibus in fine huius libri de ultima præcipitur oratiõis parte q̃ p oratio nominatur numero autẽ plurali cõcluſiones dixit. Quoniam tribus concludimus rationibus p epilogum: amplificationem: & cõmiſerationem. Orationis addidit ne color rhetoricus fortaſſe itelligeret̃: de quo libro quarto tractabitur. ¶ Quácunq; cám ſubiiciendo ſuos cuiq; cauſæ locos. Tres aũt ſunt. Coniecturalis: legitima: iuridicialis: & nimirũ: eandem uim habet nimirum: quam profecto: utiq; certe: nempe. ¶ Quæ pria ordine. Difficillima. Nam cum factum negatur: probatio difficillima eſt. Cõiecturis enim opus eſt: quibus factũ eſſe ab aliquo qđ obiicimus iudices credant. ¶ In cá cõiecturali &c. Iam uel aggreditur qđ in hoc libro tractaturum ſe pollicitus eſt ut genus iudiciale abſoluat illud autẽ prius oſtendit: qualis in coniecturali cá dẽat eẽ narratio: quã ſi accuſatoris fuerit plenam ſuſpitionis: ſi defenſoris ſimplicẽ uult eſſe: atq; apertam. exẽpli cauſa teucer q ulyſſem accuſat: nõ ſimpliciter ueniſſe in ſyluã: & aiacẽ occidiſſe narrat: ſed cum cognouiſſet igt uliſſes inimicũ ſuũ: quem perdere tantopere cupiebat. Solũ & inermẽ in ſyluam p profectum eſſe: illuc iubito armatus acceſſit. ¶ Et nihil tale cogitantem aggreſſus trucidauit. ¶ Ego caſu illuc perlatus repente affui: gladiũq; de uulnere educentem cõſpexi. Contra qui ulyſſem defendit: oia ſimpliciter narrans ſuſpitiones attenuat: hoc mõ cum more ſuo: hoſtium exploraturus cõſilia: forte ex caſtris ſolus diſceſſiſſet ulyſſes in ſylua uenit: ubi aiacem q gladio furẽs icubuerat cõſpicatus cũ eſſet ſubito accurrit telũ de uulnere eduxit: ut ſi fieri poſſet: uir bellicoſiſſimus: & de græcis oĩbus optĩe meritus: diutius in uita cerneret̃ icolũnis. Narratio ãt cũ aut tota ꝓ nobis ſit: aut tota pro aduerſariis aut mixta ex utriſq; ſi tota ꝓ nobis fuerit: omnia quæ cauſam noſtram iuuare aduerſariorum infirmare poſſint narrabimus: Sin mixta ptẽ illam quæ ꝓ nobis erit ſic narrabimus ut oĩa ſimpliciter facta eſſe a nobis uideant̃: illi uero parti q̃ ad aduerſarium pertinebit crebras adiiciemus ſuſpitiones. Quod in narratione orationis pro milone diligẽtiſſime ſũmus dicendi artifex & magiſter ſeruauit Cicero. ¶ Diſpſas &c. hæ autẽ ſic diſperſæ ſuſpitione ſemina ꝓbationum appellantur. ¶ Nihil actum. Cicero nihil a clodio ſine cauſa actum oſtẽdit. ¶ Cmu ſic ait. Occurrebat mancam ac debilem præturam ſuam futuram conſule milone. Cum porro ſũmo conſenſu populi romani eum conſulem fieri uidebat contulit ſe ad eius competitores: ſed ita totam ut petitionem ipſe ſolus etiam inuitis illis gubernaret tota ut comitia ſuis ne dictabat humeris ſuſtineret. Cõuocabat trib⁹: ſe iter ponebat: coloniam nouam: delectum perditorum ſcribebat ciuiũ. ¶ Nihil dictũ idem in eadẽ narratione ubi uidit homo ad omne facinus paratiſſimũ fortiſſimũ uirum inimiciſſimum ſuũ certiſſimum conſulem idq; intellexit non ſolum ſermonibus: ſed etiam ſuffragiis populi rom. ſæpe eſſe declaratum palam agere cœpit & aperte dicere occidendum eſſe milonẽ. Et paulopoſt. Et enim palam dictabat cõſulatum miloni eripi non poſſe uitam poſſe. Item gn etiam fauonio fortiſſimo uiro: quærẽti ex eo q̃ ipſe fureret milone uiuo reſpondit triduo illum aut ſummum quatriduo periturum quam uocem eius ad hunc. M. Catonem ſtatim fauonius detulit. ¶ Nulq̃ uentũ. exemplum ex eadem oratione. Interim cũ ſciret clodius nec non erat

Propoſitio hypotetica

Partes epichirmatis

ſet inuentiones ad unamquamq; conſtitutionem & partem conſtitutionis accommodare. Item quas argumentationes quas graeci epychiremata appellant ſequi, quas uitari oporteret: quorum utrunq; pertinet ad confirmationemq; & confutationem. deinde ad extremum docebimus cuiuſmodi concluſionibus oratorem uti oporteat q locus erat extremus de ſex partibus orationis: primum ergo quaeremus: quemadmodum quamq; cauſam tractari: conueniat: & nimirum coniecturalem quae prima quaeq; difficillima eſt potiſſimũ cõſideremus.

¶ De coniecturali.

IN cauſa coniecturali narratio accuſatoris ſuſpitiones interiectas & diſperſas habere debet: ut nihil actus nihil dictum, nuſquã uentum: aut habitum nihil

difficile:iter ſolēne:legitimū:neceſſariū:ante diem.xiii.kl.februa.Miloni eſſe Lanuuium:ad flaminem pro dēdum:quod erat dictato Lanuuii.Milo.Roma ipſe profectus pridie eſt ut ante ſuum fundum:quod re in tellectum eſt:Miloni inſidias collocaret:atq; ita profectus eſt ut contionem turbulentam:an qua eius furor deſideratus eſt:quæ ille ipſo die habita eſt relinqueret:quam niſi obire facinoris locum tempuſq; uoluiſſet. nunquam reliquiſſet.¶ Nec deniq; factum & cætera:hoc uerbo omnia ſuperius dicta complectitur:& quā uis nihil actum dixerit quicquid deniq; factum eſt:ſubiungit.Nam facere generalius eſt quam agere:& la tius patet.¶ Defenſoris . Docuit qualis accuſatoris narratio eſſe deberet.Nunc qualem conueniat defen ſoris eſſe oſidit.¶ Simplicē & dilucidā. Qualis illa narratio eſt i eadē orone:q̄ p Milōe facit.Sic.n.nar rat Cic.ut ois q̄ maxie attenuet̃ ſuſpitio:& nihil nō ſimpliciter factū appareat:Cū ait.Milo āt cū in ſena tu fuiſſet:eo die quo a ſenatu dimiſſus eſt.domum ue nit calceos & ueſtimenta mutant pauliſperdum ſit uxor:ut ſit comparat:cōmoratus eſt.Plurimū iacere hanc callidiſſimam ſimplicitatis imitationem dicit Quintilianus ei his laudat uerbis.Quam nihil ꝑpa rato nihil feſtinato feciſſe uidet̃ Milo qd̄ non ſolū re bus ipſis uir eloquētiſſimus : qbus moras:& lentū p fectionis ordinem dedit:ſed uerbis ēt uulgaribus & quotidiāis:& arte occulta cōſecut⁹ ē. Quæ ſi aliter dicta eēnt ſtrepitu ipm iudicē:deinde patronum ex citaſſent frigida pleriſq; uident̃ iſta:ſed hoc ipm ma nifeſtū eſt:quō iudicē fefellerint q uix a lectore dep̃ hendit̃:Huius cōſtōnis locos oēs argumētādi in cō iecturali cōſtōne in ſex ptibus ponit Cic.quā oēs ſi mul enūerat & more ſuo pœna ſingulas deſcribit ut certā uiā rationiq; cōfirmādi aliqd & confutandi in cōiecturali cā hēre poſſimus.li.ii.de inuentione omnē cōiecturū a cā perſona:& facto ſumi idem ait:in q bus tribus hæc ſex inſunt oīa ſi diligēter aduertis.Nihil certe diuerſum docet.ſed qd̄ illic ſtricti⁹ hic enar ratius:atq; euidentius tradit pbabile.n.pſonā cū ſui ipſius attributis oībus cōphēdit:idē & cām cōplectit̃ Cætera ad factū ſpectant & attributa negocio:hæc aūt aut continentia ſunt cū ipſo negocio:ſp ei affixa & q̄ ſeparari ab eo nō pñt aut in geſtione negocii conſiderant̃ aut geſtum negociū conſequunt̃ illud aiad uertendū eſt pbationū ut ex auctoritate Ariſtotelis tradit Quintilianus:Alias eſſe quas extra dicendi rō nē accipit orator.Alias q̄s ex cā trahit & ipe quodāmō gignit:idq; illas a τεχνουσ illas εντεχνουσ uo cauerunt:Ex illo priore genere ſunt ꝑiudicia:rumores:tormēta:tabulæ iuſiurādū:teſtes in qbus ps maxia forenſiū contentionū cōſiſtit.ſed ut ipſa p ſe careat arte:ita ſūmis eloquētiæ uiribus & alleuanda ſunt plæ runq; & refellenda.Eos dānat Quintilianus q totū hoc gen⁹ a ꝑceptis remouerūt.ſeq; nō oia de ipſis pſe cuturū dicit qd̄ infiniti eſſet opis ſed uiam quādā & rōnē oſtenſurū idē iferius Ci.faciet:prius āt de illis lo quit̃ pbationibus:quas ex cā trahit orator:& ſuo ipſe igenio excogitat.¶ Probabile ē &c.Hoc ēt uériſile appellari pōt:Cui duæ inſunt circūſtātiæ.q̄s & cur.Quis fecerit:& quāobrē fecerit.Expediſſe:utile fuiſſe Peccare:Crimē illud cōmittere:q a reo ſcm̄ aſſeueramus:qdcūq; ſit:ſiue furtū:ſiue adulteriū. ſiue homici diū.¶ In hoc āt circūſtātia eſt cur q̄ cām cōplectit̃.¶ Et a ſimili turpitudine &c.Circūſtātia eſt qs cū i añ acta uita ab eo crimine cuius inſimulamus:reū nunq̄ abfuiſſe oſidim⁹:ita ſi feciſſe furtū pbare uolumus:ar gumentantes:cū furta ſæpe ante:qd oēs norūt:fecerit nunc quoq; furatū eē qs dubitet Ci.in orone p mi lone.Veriſimile facit uideri miloni inſidias cladiū locaſſe.Cōſuetudinē dicēs illi⁹ inui iferenda ppetuam fuiſſe milonis in repellēda.In cām:& uitā ut cām oſidim⁹ reo fuiſſe peccādi:& a turpitudie nunq̄ abfuiſſe: ſpq; male & ſcelerate uixiſſe.¶ De cā prius uñ pſona dicendū eſſet:qſitū eſt ut ait Quintilianus.& uarie ab oratoribus ſcm̄ eſt:a Cicerone idē ait:ꝑlatas frequētiſſime cās fuiſſe.ſibi magis placere:ſi a pſona inci piat̃:id tñ ipm utilitate uerti plerūq; nō negat.Cauſa in pulſionē:& ratiocinationē diſtribuit̃:ipulſio eſt q̄ ſine cogitatōē p quādā affectionē ai:facer̃ aliqd hortat̃:ut amor:iracūdia:ægritudo:uiolētia:& oio oia q bus aīus ita uſ̃ affectus fuiſſe:ut rē pſpicere cū cōſilio & cura nō potuerit & id q fecerit:ipetu quodā ai:po tius q̄ cogitatione fecerit.Rōcinatio ē diligens & cōſiderata faciēdi aliqd:aut nō faciēdi excogitatio.Cū cā uſ̃ affuiſſe certa qua aliqd uitaret reus aut ſequeret̃:ut ſi amicitiæ cā aliqd ſcm̄ dr̃:aut inimici ulciſcen di:aut metus:aut gloriæ:aut pecuniæ:cui⁹ ius deniq; utilitatis pcipiēdæ & dāni effugiēdi cauſa:ſed in rō cinatione diligēter excutiendū erit.An uoluerit reus:an potuerit:& demū an fecerit:multi.n.uolunt ſed nō pñt.Et cōtra multi poſſunt ſed nō uolunt:ideoq; in pbabili factū cū perſona cōiūgendū eſt ut ſi furti accuſes furem ſemp dicas fuiſſe.Si adulterii incōtinētē & libidinoſum . Cauſa eſt ea.Ratiocinatiuā intelli git quæ ſpe cōmodi euitatiōe incōmodi ad maleficiū ipellit:qd̄ ſi reū ipe cōmodi:aut icōmodi euitatione aliqd feciſſe probare poſſum⁹ uehemēs & pœne infrāgibilis noſtra eſt argumentatio. Ci.in oratione pro

Loci argumentādi in cā cōiecturali.

Cauſa.

deniq; factum ſine cauſa putetur. Defenſoris narratio ſimplicē & dilucidam expoſitionem debet habere cū attenuatione ſuſpitionis. Huius conſtitutionis ratio in ſex partes eſt diſtributa: probabile collationem: ſignum argumētum cōſecutionem approbationem. Horum unumquodq; quid ualeat aperiemus.

¶ De probabili argumentatione.

PRobabile eſt per quod probatur reo expediſſe peccare: & a ſimili turpitudine hominem nunquam abfuiſſe. Id diuiditur in cauſam: & in uitam: Cauſa eſt

milone prope huhc locū executus eſt:oñdit.n.cauſam clodio occidēdi milonis fuiſſe cuiꝰ īteritu mag na
& multa aſſe quebaẽ cõmoda effugiebat:ur pbabile ſit miloni illū nõ illi Milonē inſidias feciſſe at q̄ dicēs
milone inter fecto clodius hoc aſſequebarur non mõ ut ꝑtor eſſem:nõ eo conſule:quo ſceleris nihil facere
poſſet:ſed etiā his conſulibus ꝑtor eſſet.Quibus ſi nõ adiuuātibus:at cõuiuētibus:certe ſperaſſet ſe poſ
ſe eludere in illis ſuis excogitatis furoribus:cuius illi conatus:ut ille ratiocinabaẽ.ne ſi cuperent qdē:repri
mere poſſent:cū tñ bñficiū ei ſe debere arbitrarenẽ &c.Contra milo mortuo clodio incõmodū paſſus:oñ

ea quæ inducit ad maleficium cõmodorum
ſpe:aut incõmodoꝝ euitatione.Ita cum quæ
ritur nũquid cõmodū maleficio apetierit:nū
honorē:num pecuniā:num dominationem:
num aliquā cupiditatē amoris aut huiuſmo
di libidinis uoluerit explere.Aut nunq d incõ
modum uitarit inimicitias:infamiam:dolorē
ſupplicium.Hic accuſator in ſpe cõmodi cu
piditatē oſtēdet aduerſarii euitatione icõmo
di formidinē augebit.Defēſor āt negabit cām
fuiſſe ſi potuerit aut eā uehementer extenua
bit.Deinde iniquum eſſet dicere oēs ad quos
aliquid emolumenti ex aliqua re puenerit in
ſuſpitionē maleficii đuocari.Deīde uita hoīs:

ditur:ut cognoſcaẽ facere illi inſidias uoluiſſe. Nam
ſingularis illas ei uni conceſſa gloria : quæ quotidiæ
augebaẽ frangendis furoribus Clodianis morte clo
dii cecidiſſe dicīẽ : & exercitatio uirtutis:ſuffragatio
conſulatus:fons:perēnis gloriæ . perdita ab eodē oñ
dunẽ plurimæ ꝑterea occaſionis enumeranẽ:qbꝰ a mi
lone ipiū clodius occidi potuerat.Nunqd cõmodum
&c.In aſſecutione cõmodi & incõmodi euitatione hi
gradus dantur cõmodi retinēdi quod adſit:& augen
di deide qđ nõ adſit adipiſcendi:incõmodi reiiciendi
qđ adeſt:& minuendi.Quod āt futurū eſt:deuitandi
& ita tria cõmoda tribus rñdēt incõmodis:illud ꝑte
rea ſpectatur:ſi īcõmodū maioris incõmodi uitandi
gratia ſuſcipitur:aut maioris cõmodi adipiſcendi:mi
nus cõmodū ꝑterīẽ.⁋Nū honorē:ut ſi dicamus adipi
ſcendi magiſtratus cā aliqd reum feciſſe.facile nobis
credeẽ.Nemo eſt.n.tam barbarus:tam feris moribus
q nõ honoris a more tangaẽ. Nū pecuniā.Ci.in orō
ne p ſexto roſcio ad erutiū accuſatorem cõuerſus ſic
ait uideant oēs qua de cā huic inimicus uenias ſciunt
huiuſce pecunia te aductū eē.Quid non mortalia pe
ctora cogis Auri ſacra fames.Dñationē &c.ut regnū:ut Tyrānidē pbabile uī q dominādi cā ſcm dr.Nā
ſi uiolādū ē ius regnādi cā uiolādū ē cæteris rebus pietatē colas.Qđ iuliꝰ Cæſar frequēter diceī ſolebat. Cæſar uerbis
Auctores Cice.& trāquillus.Nero ueneo necari britanicū curauit ut illo extīcto ipſe īperaret.Nū aliq̄ cu
piditatē.hic cā tangiẽ ipulſiua:quā in oratiōe pro milone artificioſe Cic.exequiẽ:eam affuiſſe dicens:etiā
ſi nulla affuit rōcinatio:his uerbis.Ar ualuit odiū fecit iratus:fecit inimicꝰ fuerit ultor iniuriæ:punitor do
loris ſui:qd ſi hæc nõ dico fuerūt maiora ī clodio:q̄ ī Milone:ſed ī illo maxia nulla in hoc.Quid ultis am
plius qd.n.odiſſet clodiū Milo ſegetē ac materiē ſuæ gloriæ &c.Cupiditatē amoris qd non cogit amor ſi
amatorē dicimꝰ a riuali occiſum:cui nõ credibile uideaẽ eē:uel ſi dicimꝰ occidit hūc ut eius uxore potireẽ:
Nā fatuus amor docuit natoꝝ ſanguinis marrē cõmaculare manꝰ. Aur hmōi libidis oīs īmoderatus atq
īhoneſtus appetitus oīo rōne carens libido uocatur:ſiue imperādi ſit:ſiue poſſidēdi:ſiue occidēdi:& quod
uis aliud maleficiū p aī impetū ac furorē faciēdi q̄ āt cupiditas uocaẽ recte & libido dici pōt auctor Ci.li.
tuſculanaꝝ qōnū.iii.⁋Nū quoddā ī cõmodū uitauerit.Sicut multa clodius milone occiſo uitabat īcõmo
da & aſſeq̄baẽ cõmoda atq utilitates.Vitabat inimicitiā nā ciceronis & reipu.cā illū oderat Milo & com
muni odio quo oēs īprobos odiſſe ſolemus:Vitabat īfamiā q̄ afficiebaẽ cū ſua a milone ſcelera ꝑpalari ui
deret dolorē:effugiebat.uiuo.n.milone ſp augebaẽ ſemp in maximo & grauiſſimo erat dolore:cū pſertim
conatus ſui oēs ab illo infringerenẽ.infamia eſt cõtra bonā fama cū ſcelus & turpitudo cuiuſpiā diuulgaẽ
dolor autē eſt ægritudo animi ex cupiditate aliqua ꝑueniēs uel īuidia uel metu.⁋Suppliciū:multi eos ac
cuſant a quibus īrelligūt ſe accuſarum iri timore ſupplicii quo afficerenẽ:ſi accuſati dānarenẽ. ⁋In ſpe cõ
modi:ſemper factum cū pſona cõiungi debet ut cū adulterū pb ire uelis luxurioſum dicas:cū homicidam
iracundū inuitatione incõmodi:quid mirū ſi per inſidias occidere hunc uoluit quē metuebat:ſp.n.qd om
nes ſciunt:timidiſſimus fuit.⁋Defenſor &c.Docet nūc qd defenſori agendū ſit.Et cõfutanda eſſe dicit q̄ Defenſor
accuſaẽ obiecerit.⁋Negabit cauſam fuiſſe ut ei.pro milone. cū ait uideo adhuc cõſtare oīa iudices Milo
ni ēē utile fuiſſe Clodiū uiuere illi ad ea q̄ cõcupierat optatiſſimū Milonis īteritū fuiſſe odiū illius in hūc
acerbiſſimū:in illius huius nullū:cõſuetudinē illius ꝑpetuā in ui inferenda:huius tm̄ in ui repellenda:mor
tem ab illo denūciatā palā miloni:& ꝑdicatā nihil unq̄ auditū ex milone.pfectionis huius diē illi notum
illius etiā potius alienum.&c.quibus & miloni faciēdi inſidias:cū nulla uideẽ fuiſſe:& clodio plurimæ ac
maximæ:tū ratiocinatiuæ tum impulſiuæ.⁋Si poterit ſi eiuſmodi pſona fuerit:ut ſperemꝰ credituros no
bis iudicis nullā cauſam fuiſſe maleficii faciendi pſona quam defendimus:qñ ſemp bene uixerit:& a ſimi
li ſcelere abfuerit.⁋Aut eī uehemēter extenuabimus:facit hoc tū in aliis orationibus cicero.tum in ea q̄
pro rege deioraro habuit.⁋Deide iniquum &c.cū aut negauerit cās feciſſe reo maleficii faciendi.aut quā
cum fieri poteſt extenuauerit.Valde iniquū dicet eē:oēs in ſuſpitionē peccati uenire quibus peccare utile
poſſit eſſe:ſic.n.omnes pauperes furti accuſari poſſe:omnes iracūdos cædis . Non igitur ſpectandas eſſe
cauſas cum reperiri uix aliquis poſſit:qui non metuat oderit:ſperet:& plurimos hæc ſalua inocētia facere

Vita hoīs

Argumenta a pſone adiunctis

Artēde hoīs dotes

præterea nō omnis cā in oībus perſonis ualet:nam ut alicui ſit furãdi cā paupertas:nō erit idem in curio: fabritioq̃ momētũ.¶ Emolumentũ.utilitas.¶ Illud proprie ē:qd prætiũ laboris molētibus daẽ.¶ Deide uita hoīs &c.A cauſis tã accuſatorē:q̃ defenſorē arguere docuit:nunc a pſonæ adiũctis ſumeř argumenta oñdit.Quæ ſunt:genus natio.patria:ſexus:ætas.educatio:habit⁹:fortũa:cõditio:natura:aī ſtudia:affectu.Victus:facta;dicta conſilia:a genere argumẽtamur:nã ſimiles parẽtibus ſuis ac maioribus plærunq̃ filii creduntẽ.Et nonnunq̃ ad honeſte & turpiter uiuẽdũ inde cauſæ fluunt a natione:nã gentibus propriũ mores ſunt nec idem in barbaro : romano & græco debile eſt:a patria quoniam aliis in ciuitatibus alia iſtituta ſunt alie leges : & opiniones a ſexu ut latrocinium in uiro facilius ueneficiũ i fœmina credere :ab ætate:aliud.n.aliis annis magis conuenit : & uerisimilius eſt adulteriũ in iuuene q̃ in ſene.Ab educatione:qm̃ refert a qbus & quo quiſq̃ mõ ſit inſtitutus: ab habitu:ſpecies.n.in argumentum libidinis. Robur petulantiæ dř his contraria in diuerſum a fortuna:quia non idem credibile eſt in diuite ac paupere ꝓpinquis:amicis:clientibus abundante:& oībus deſtituto a cõditione:nã clarus:an obſcurus magiſtratus:an priuatus:př an filius:ciuis an peregrin⁹:liber an ſeruus:maritus an celebs:parens liberorũ an orbus ſit plurimũ diſtat ab aī natura:Auaritia enim iracũdia miſericordia:crudelitas: ſeueritas aliaq̃ his ſimilia afferunt frequenter fidem:aut detrahunt:a uictu quæritur.n.luxurioſus ſit.an frugi:lautus an ſordidus.¶ A ſtudiis:nam ruſticus forenſis negociaẽ: miles nauigator:medicus:aliud atq̃ aliud efficiunt ab affectione intuẽdũ nãq̃ eſt:qd affectet qſq̃ locuplex uideri:an diſert⁹:iuſtus:an potẽs:a.factis dictis & cõſiliis ex ꝓteritis.n.exiſtimari pñtia ſolẽt:cõſilia ãt pñtis:ꝓteriti:& futuri tpis ſũt:poniẽ in pſona & nom ex quo aliquãdo ſuſpitio naſcitur:ut ſi dicamus idcirco aliquẽ calidũ uocari:q̃ temerario:& repentino cõſilio ſit.¶ Ex ante factis:una dictio ē antefactũ ſicut ante maloꝝ apđ uirgiliũ:cũ ait:o ſocii:neq̃.n.ignari ſum⁹ ante malorũ:uita duo ſignificat & ea q̃ moꝝ cõtraria ē:& mores hoīs:dicta:fcã:ac oēm deniq̃ actionẽ.prior ζωὴ a græcis uocatur altera βίος noīatur. ¶ Nũ qñ ſimile &c. Qui obiiceret adulteriũ clodio fidẽ inueniret:cũ diceret illũ añ tris ſorores uiolaſſe:& in ſacra bonæ deæ clã amore põpeæ:Cai Cæſaris

antemalorum

uxoris penetraſſe:id ageř añ oīa debet accuſator.ut reũ oñdat a ſimili turpitudīe ī añ acta uita nõ abſuiſſe: nã qui ſemel malus:facile ꝓſumiẽ malus in eodẽ genere mali.Si id nõ reperiet:ſi crimẽ inquit illi ſimile qđ obiiciẽ:in ante acta uita feciſſe nõ repiet dicat ī ſuſpitionẽ ueniſſe.Nã paulũ diſtare uidenẽ ſuſpect⁹ ut req̃ re⁹:ſic ãt dicere accuſator poterit ſi furti accuſabit:ſi dephẽſus ī futuro nõ fuit:at ſæpe ī furti ſuſpitionẽ uenit.¶ Et ī eo debebit eẽ occupat⁹ &c.Hoc ē ī eo īmorati:atq̃ itẽtus eẽ plurimũ dẽt:ut cũ cã peccati mores hoīs & aī natura iungaẽ:qđ ipē exẽplis oſtẽdit.nã ſi facti cã a moribus abhorreret fidẽ īueniremus nullã.¶ Si dicet pecuniæ cã feciſſe &c.ſi quẽpiã hõicidii accuſas:& pecũiæ cã ueniſſe ad maleficiũ dicis auaꝝ ſp fuiſſe oñde.nã ſi reũ cædis īpudicũ uel adulteriũ uoces:lædes qdẽ famã ut.Quintilianus ait:minus tñ hoc ad fidẽ ualebit:q̃ ſi audacẽ:petulãtẽ:crudelẽ:temerariũ:oſtẽderis.¶ Ad cãm peccati:ut furtũ fecit:qm̃ pauper:ſemper ãt cupidus fuit:homicidiũ cõmiſit:q̃a erat inimicus:ſp aũt temerarius habitus eſt.Si honoris occidit:illũ ut cõſul fieret:ut præturã cõſequreẽ:quã illo uiuo cõſequi nõ poterat:ſubſtulit illũ:ut primũ ipſe ī ciuitate teneret locũ:ſp ãt ãbitioſus fuiſſe cognoſciẽ.Sic ãt uita cũ ſci cã cõiũgiẽ:occidit qm̃ ſuperiorẽ pati:aut parẽ nõ poterat:ſemp aũt ambitioſum fuiſſe cõſtat.Cauſa facti præcedit ideo occidiſſe:ut

Cauſa facti

ſuperiorẽ nõ haberet.uita ſubſequiẽ:ſemp ambitioſum fuiſſe ab ambitu ambitioſus dř:cupidus nimiũ:atq̃ affectator honoris.pro ambitionis affectione ambitus poniẽ.Cuius crimẽ apud romanos grauiſſimũ erat: cũ quis per largitionẽ:& malas artes ad publicos honores aſcẽdit.¶ Animi uitium.ſunt aī uitia iracũdia: crudelitas:auaritia:pfidia &c.hmōi.Conglutinare:coniungere.¶ Et ſi non potuerit &c.ſi aī uitiũ cũ facti quod obiiciẽ cã cõiungere nõ poterit:diſpar inueniat uitiũ & diſſimile facto qđ obiiciẽ qđ cũ illo coniugatũ nõ ſit fidẽ tñ faciat:illud qđ obiiciẽ factũ eẽ:ut ſi furti accuſat:& pauptate ad furtũ cõpulſum dicat nec cupidũ unq̃ fuiſſe oñdere poſſit.Dicat ꝓdigum:aut negligẽtẽ nihil tã diſſimile auaro:ſæpe tñ credibile fit eũ ad furtũ cõpelli poſſe:qui bona ſua ꝓdigus nimiũ cõſumpſerit uel negligẽter cuſtodiuerit & ad pauptatẽ redactus ſit:ſed ipſe exẽplũ ſubiicit cicero.¶ Demõſtret corruptorẽ : ſi pecuniæ cauſa quẽpiã dicis furatũ eſſe:& oñdere auarũ nõ potes dic inquit corruptorẽ:credibile.n.eſt oīa eũ pecuniæ cã facere:q̃ corrũpere alios cõſueuit ſi datã fidẽ non ſeruauit:Cauendũ tñ eſt:ne ea q̃ obiicimus uel friuola ſint:uel leuia: uel falſa:Satius.n.eſt:ut Quintilianus ait:oī ante actæ uitæ abſtinere cõuitio:q̃ leuib⁹ aut friuolis:aut manifeſto falſis reũ inceſſere:quia fides cæteris detrahiẽ.& q̃ nihil obiicit omiſiſſe credi ꝑt maledicta tanq̃ ſuperuacua:q̃ uana cõgerit confiteẽ uanũ in anteactis argumẽtũ:in qbus uici q̃ tacere maluerit:corruptorẽ

ex ante factis ſpectabitur : In quo primo primum conſiderabit accuſator:num ante quid ſimile fecerit . Si id non reperierit : quæretẽ num quando uenerit in ſimilem ſuſpitionem: & in eo debebit eſſe occupatus:ut ad eam cauſam peccati quam paulo ante expoſuerit:uita hominis poſſit accommodari : hoc modo : ſi dicet pecuniæ cauſa feciſſe:oſtendet eum ſemper auarum fuiſſe : aut honoris ambitioſum. ita poterit animi uitium cum cauſa peccati cõglutinare.Si nõ poterit par animi uitium cũ cauſa reperire:reperiat diſpar. Si nõ poterit auarum demonſtrare:demonſtret corrupto

q largitiõne:& quis alia rõne quẽpiã corrũpit ſiue iudex ſit ſiue teſtis:& eo pacto qđ uult cõſequit̃:pſidus Corruptor pfidus
aũt eſt qui fidẽ nõ ſeruat:& ꝑmiſſa nõ implet.¶ Deinde aliquo &c.Cum uitium aliquod cauſæ facti diſſi
mile accuſator oſtenderit:eo contentus non ſit:ſed aliud:& ſi poterit:plura obiiciat.Et non eſſe mirandũ
dicat qui in illa re:uel in pluribus turpis aut cupidus:aut petulans fuerit:hac quoq; in re eũ deliqſſe:& q
perfidus aliquãdo extiterit.uel corruptor uериſimile eſſe:furtũ eum nũc cõmiſiſſe.quantum enim de hone
ſtate:& auctoritate eius qui arguitur:detractum erit:tantum de facultate totius defenſionis diminuet̃:ut ĩ

rem uel perfidũ: ſi quoquo modo poterit de niq; aliquo aut q̃ plurimis uitiis contaminare perſonam:deinde qui fecerit illud tam nequiter:eundem hoc tam perperam feciſſe nõ mirandum:Si uehemẽter caſtus & iteger exiſtimabitur:aduerſarius dicet facta:non famam ſpectari oportere:illũ ante occultaſſe ſua flagitia ſe planum facturum ab eo maleficium non abeſſe: Defenſor primum demonſtrabit uitam integram ſi poterit: id ſi non poterit: recurret:ad imprudentiam:ſtultitiam:adoleſcentiam:uim perſuaſionem:quibus de rebus uituperatio eorum quæ extra id crimen erũt non debeat aſſignari: Si uehemẽter hominis

rhetoricis de inuentione dicit cice.¶ Cõtaminabit.
deturbabit cõtaminare eſt manuum fœdatarum con
tactu maculare.Tam nequiter:alio tpe:& in alia re.
¶ Tam ꝑperã:tam ꝑuerſe:& maligne.¶ Si uehemen Perperã caſtus
ter caſtus.Mõet quid agẽdũ ſit: cũ nulli affinis uitio
ante cõmiſſo demõſtrari poterit:caſtus ãt & integer
is dici ſolet:qui nõ ſolũ a rebus uenereis ſed ab oĩ ui
tio & turpitudine abſtinet:& caſte integreq; uerſatũ
quẽpiã in magiſtratu dicit cice. Facta nõ uitam &c.
Hortabit̃ iudices ut uterẽ famã hois nihil ad rem pu
tent ptinere.& cũ ante ſcelera ſua cælaſſe: nunc qua
lis eſſet:manifeſtũ feciſſe poterit & illud addere:rem
de qua agitur ex ſuperiore uita ſpectari nõ oportet̃:
ſed ſuperiorẽ uitã ex hac ĩprobari:itẽ añ aut peccan
di ptãtem nõ fuiſſe:aut cãm:& nõ eẽ mirũ ſi nũc pri
mũ deliquerit.Cũ neceſſe ſit eum q uelit peccare ali
qñ primum delinquere. Occultaſſe:tanta calliditate
uſum eſſe ut omnes latuerit.¶ Planum facturum:de
monſtraturꝫ.¶ Defenſor primũ demõſtrabit &c.ut
eius q accuſat̃:quacũq; ratione ꝑt:cõtamiare accuſa
tor uitã conatur ita comendare & purgare:quantũ li
cet defenſor adnititur.& ĩtegrã ſp fuiſſe oſtendere:quo id feciſſe reũ:qđ obiicit̃:uериſimile minime ſit.& ſi
auaritia peccaſſe dicet̃:liberalis ſp fuiſſe demõſtret̃.In oĩ ãt accuſatõe aut negat defenſor:aut fatet̃:aut mi
nuit:aut ſeparat a cã.Optimũ ẽ negare:cũ poſſis & dicere nõ feci ut cũ alias furatꝰ es dr̃:nõ ſum unq̃ fura
tus rñdeat̃.Tunc cõfitemur:quã factũ qđ obiicit̃:factum a nobis nõ negamus.ſed facere licuiſſe dicimus
hoc genus obiicit̃ reo ꝙ amori operã dedit:fateor ingt amori operã dediſſe:ſed iuuenis erã. Iuuentuti ãt
amori ĩdulgere cõceſſum ẽ.Tũc diminuimꝰ:cũ dicius:uetꝰ crimẽ accuſas: nã cũ iuuenis eẽt amori operã
dabat poſtq̃ grãdior cœpit eſſe tali a uitio ſp abfuit.¶ Separamus uero a cã.cũ ſic loquimur adoleſcẽtiæ
ſunt q̃ obiicis crimina:q̃ nihil ad cãm pñtem ptinẽt.ea omittamꝰ:& illud q̃ramus crimẽ:de quo agit̃ non
.n.ſi hoc in adoleſcẽtia peccauit:qđ tu nec obiicis feciſſe ſequit̃.¶ Demõſtrabit uitã ĩtegrã:hoc fiet:ſi no
ta aliq̃:& cõia officia oſtendent̃ rei:ut in parentes:cognatos:amicos:affines:neceſſarios:& ſi labor cõme
morabit̃ aut piculũ:quod aut pro rep.aut pro aliquo horũ q expoſiti ſunt:adire uoluerit Cicero ſexti ro
ſcii uitã q accuſabat̃ parricidii longa or̃one integrã ſemp fuiſſe oſtẽdit.Imprudentiã:ut fateat̃ i anteacta
qdem uita peccaſſe:ſed ĩprudẽtia lapſum:& ſi aĩaduertiſſet peccare noluiſſe dicat.Stultitiã:iuuenilis ætas
ſtultitia nõ caret.ſiq̃d tũc fecit:aſcribẽdũ ſtultitiæ eſt ætas maturior alios inde mores attulit.Adoleſcẽtiã
amauit ut dicis:ſed adoleſcẽs fuit:cui ætati amar̃ permiſſum eſt:qđ & Cicero inquit in Catelina.¶ Vim:ut
fecit:ſed ſocii coegerũt:ſed is cõpulit cui parer̃ neceſſe fuit. ¶ Perſuaſionẽ.ii pſuaſerũt ii hortati ſunt qbꝰ
credere par erat:a qbus decipi quiuis eius ætatis poterat.¶ Quibus de rebus:propter quas res ĩprudẽtiã
ſtultitiã &c.¶ Vituperatio eorũ factoꝝ.¶ Quæ erũt extra id crimẽ:qđ obiicit̃.¶ Nõ debet aſſignari:qa
quæ per imprudentiã peccauit:aut adoleſcentiã:aut uim:aut pſuaſionẽ:ea illi aſſignari & imputari debere
& ad præſentis criminis ꝓbationẽ minime ualere dicimus. Exempli cauſa:accuſatur aliquis furti:cui ante
actæ uitæ crimina obiiciunt̃:ut in cõtinentia:pfidia.:de furto inquit agitur:fecerim nec ne:hoc cognoſca
mus qd in ſuperiore uita cõmiſerim peccati:qm̃ ad præſentẽ quæſtionẽ non ſpectat:dimittamꝰ.¶ Si uehe
menter &c.defenſor uitã integrã eius pro quo dicit ſi:põt oſtẽdere debet qđ ſi facere non licet & uitæ tur
pitudo:ac infamia leniri nulla ratione poteſt falſo dicet ueniſſe in eã exiſtimationẽ:aut iuidia:aut obtrecta
tione:aut malitia:& fraude alicuius & omnino innocentẽ eſſe:deinde nõ eſſe rumoribus credendũ dicet:q Loci pprii
locus cõmunis eſt.Loci ex quibus ad probandũ aliqd:uel refellendũ argumenta ſumimꝰ:aut pprii ſunt:ut
ĩferius docebit Ci.aut cões:pprii ſunt.qbus aut ſolus accuſator:aut ſolus defenſor uti ꝑt ſed nõ in cãis oĩ
bus cões uero ſunt:qui alia in cã a reo:in alia ab accuſatore tractant̃.& quibus utraq; ps leuiter cõmutatis
utitur:ut credẽdũ eſt teſtibus:nõ eſt credẽdũ teſtibus:credendũ eſt rumoribꝰ:nõ eſt credẽdũ rumoribꝰ:qm̃
ſæpe cõtigit de bonis & innocentibus uiris malã fraude:& obtrectatione alicuius ſuboriri famã quæ eſt: Rumor Fama
tam ficti prauiq; tenax:quã nuncia ueri.Diſſipatos diuulgatos:diſpſos.Sακεδασ μενους.Rumor & fa
ma idem ſunt.latinũ alterũ:græcum alterum.Cicero in philipicis:improbiſſimis rumoribus diſſipatis.&
non multopoſt:hoc triduo uel q̃triduo triſtis a mutiua fama maneret.¶ Significat̃ aũt his duobus noibus
ſermo qdã in populo ſine certo auctore:de re aliqua recẽti:ſiue bona:ſiue mala.¶ Si nileoꝝ &c.ſi tãta ho

minis in anteacta uita turpitudo fuerit:ut nihil ex prædictis fieri poſſit:ſeparatione defenſor utet̃:& non apud cẽſores de uita hominis & moribus quæri dicet:ſed de crimine quod obiicit:alii autẽ aduerſarii agi oportere:morum romanæq́ diſciplinæ:ſenatus equitumq́ regimen:decoris dedecoriſq́ diſcrimẽ:ſubcẽſorum fuit magiſtratu:quos magiſtros morũ uocat Cicero.Extrema nõ ultima:ſed quæ debilis & infirma nimium ſit. Criminum aduerſariorum accuſationum unde criminari uerbum:quod accuſare ſignificat.

turpitudine impedietur:& iſamia prius dabit operam ut falſos rumores diſſipatos eſſe dicat de innocẽte & utetur loco communi:rumoribus credi nõ oportere. Si nihil eorum fieri poterit utatur extrema defenſione:& dicat nõ ſe de moribus apud cenſores:ſed de criminibus aduerſariorum apud iudices dicere.

De collatione.

Collatio eſt cum accuſator id qđ aduerſarium feciſſe criminatur alii nemini niſi reo bonũ fuiſſe đ mõſtrat:aut aliũ neminẽ potuiſſe pficere niſi aduerſariũ:aut.n. ip̃m aliis rõnib⁹ facere nõ potuiſſe:aut nõ æq; cõmode potuiſſe:aut cũ fugiſſe:al's rõnes cõ-

Collatio. Secunda pars eſt orationis coniecturalis conſtitutionis.Hæc παραβο a græcis dicitur:qua:ut Quintilianus ait:non tantum hominum inter ſe opera ſimilia ſpectantur:ſed & a mutis:atq; etiam inanimis ſimilitudo ducitur:eſt autem in omnibus adiũctis negocio quæ ſunt.quod maius:quod minus:quod ſimile eſt ei negocio de quo agitur:& quod æque magnũ:maius:& minus:& æque magnum ex ui:& numero:& figura negocii ſicut ex corporis ſtatura conſiderantur.Simile ex ſpecie cõparabili aut ex cõferenda atq; aſſimiliãda natura iudicatur in hac collatione perſona cum perſona:cã cum cauſa:locus cum loco:facultas cum facultate:
Collatio quia comparatur:quãuis Cicero ſic diffinierit alibi:collatio eſt oratio rem cum re ex ſimilitudine conferens:illud præterea in collatione ſeruatur:ut eadem perſona ſecum ipſa conferatur. Alii nemini:hic collatio eſt quæ fit a cauſa ratiocinatiua ad cauſam ratiocinatiuam.Cum cauſa huius qua ad maleficium induci potuerit.cum illius cauſa confertur.L.Caſſius quem populus romanus uerиſſimũ & ſapientiſſimũ iudicem putauit:in omnib⁹ cauſis quærere ſolebat cui bono fuiſſet:ſic enim uitam hominum eſſe dicebat:ut ad maleficium nemo conetur ſine ſpe atque emolumento accedere. Aut alium neminem &c. Exempli cauſa ſi Nero qui britãnicum ueneno necari fecit accuſatus fuiſſet:alii nemini occidi britãnicum utile fuiſſe accuſator dixiſſet:quoniam nero illo mortuo romanum expectabat imperium:de quo ſperare ſi uixiſſet britãnicus nunquã poterat uſus deinde comparatione accuſator fuiſſet:& nullum fuiſſe oſtẽdiſſet cui parare & miſcere clam uenenum melius & liberius licuiſſet:quod ſi alias uel alia ratione occidere poteram nero dixiſſet:reſponſum fuiſſet:uiam hanc tutiorem uiſam eſſe:& tempus expectari commodius non potuiſſe:quoniam claudio defuncto idem fieri fortaſſe minus conceſſum fuiſſet. Aut cum ipſum.pſone ad ſeipſum collatio eſt.Exemplum de ulyſſe poteſt eſſe:qui aiacem in ſilua:& per inſidias occidit.quoniam fortiorem alio pacto occidere non poterat:ſicut & Milonem Clodius non æque commode alibi:ut ante ſua prædia inuadere ualebat:quod a Cicerone feciſſe dicitur. Aeque commode:ſecundum occaſionem comparatio eſt. Aut cum effugiſſe &c.quod ſi aliquæ meliores cauſæ fuiſſe uidebuntur:quas ſequeret̃:adeo cupib⁹ fuiſſe reus dicet̃:ut expectare illas non ſuſtinuerit:uel maleficii pficiendi cupiditate:nõ uiderit:ac omnino ignorauerit. Defenſor:quid agendum eſſet accuſatori præcepit:quid defenſorem facere conueniat:nunc admonet. Aliis quoq; bonum fuiſſe contra illud:nemini niſi reo bonum fuiſſe. Aut alios quoque contra illud eſt:aut alium neminem potuiſſe perficere. Exemplum in hoc poteſt illud eſſe:quidam Titus Claudius Terratinenſus homo non obſcurus:cum cœnatus cubitum cum duobus adoleſcentibus filiis in idem conclaue iuiſſet:inuentus eſt mane iugulatus.& cum nec ſeruus quiſquam reperiretur:nec liber ad quem ſuſpitio perueniret:filii uero propter cubantes:ut ſenſiſſe quidem ſe dicerent.nomina filiorum de parricidio delata ſunt:ſuſpitioſum erat quod dicebant neutrum ſenſiſſe & illud credibile nõ uidebatur auſum quẽquam eſſe eo tempore conclaue ingredi:cum ibidem duo eſſent filii qui & ſentire poſſent:& facile defendere:erat porro nemo alius in quem ea caderet ſuſpitio:accuſati igitur ſe defendebant:& cum diceretur alium neminem facere potuiſſe:immo facere alii potuerunt:dicebant quoniam apertum erat hoſtium:& nos alto ſomno præmebamur:dormienteſq́ reperti ſumus hoc cum planum in diebus factum eſſet:abſoluti iudicio:& ſuſpitione liberati fuerunt.

Signũ &c.Dictũ eſt:in cõiecturali cõſtitutione:ubi factum negatur:tria ſpectari oportere ꝙ facere uoluerit:reus qđ potuerit.& quod fecerit:duabus ſuperiorib⁹ partibus pbabilis & collatiõe:ubi cã tractatur:& perſona:uolũtas oſtenſa eſt:ſigno facultas oſtendit̃:ideo ꝙ ſignũ per excellentiam noĩatur:quod fieri potuiſſe quod obiicitur:quibuſdã denotet ſignis. Continet autem ea oĩa ſignum:quæ in geſtione ſunt negocii:modo excepto qui ĩ eã coniecturali ubi negatur factum:non requiritur & ad amplificandũ exaggerandumq́ ſcelus ualet plurimũ:quotiens de facto conuenit. Signũ a Cicero.libro de inuẽtione pri-

mo ſic diffinitur.Signum eſt quod ſubſenſum aliquē cadit:qđ quiddam ſignificat quod ex ipſo ꝑfectum Signũ
uidetur:quod aut ante fuerit:aut in ipſo negocio:aut poſt ſic ſecutum:& tñ indiget teſtimonii.& grauio quid
ris cõfirmationis.ut cruor.fuga.pallor.puluis.& q̄ is ſunt ſimilia.pars argumentorũ ſignũ eſt . ut Quin
tilianus ait.quia omnis probatio artificialis aut ſignis cõſtat.aut argumētis.aut exemplis.diuiditur ab ar
gumentis.quoniam pœne ex illis eſt in artificialibus nã cruēta ueſtis.& clamor.& liuor.& talia ſunt inſtru
menta qualia tabulæ rumores.teſtes.nec inueniuntur ab oratore.ſed ad eum cum ipſa cã deferuntur.Præ

modiores propter cupiditatem.In hoc loco defenſor ut demonſtret oportet : aut aliis quoq; bonum fuiſſe : aut alios quoq; id quod ipſe inſimuletur facere potuiſſe.

¶De ſigno.

Signum eſt.per quod oſtenditur idonea perficiendi facultas eſſe queſita. Id diuiditur in partes ſex.locum : tēpus : ſpatium:occaſionem:ſpem perficiendi:ſpem celãdi . Locus quæritur celebris an deſertus:ſemper deſertus:an tunc:cum id factum ſit:fuerit in eo loco ſolitudo . Sacer an prophanus:publicus : an priuatus fuerit cuiuſmodi loci attingant nunquid eſt paſſus:perſpectus & exauditus eē poſſit . Horum quid reo: quid accuſatori conueniat perſcribere nõ grauaremur : niſi facile qui uis cã poſita poſſet iudicare.Initia enim inuentionis ab arte debent

terea ſigna aut certa ſunt aut incerta.¶Si certa ar
gumenta ſunt.quæ nõ niſi in rem afferũtur de qua
lis eſt.ſi incerta.argumenta nõ ſunt.ſed argumētis
egent.quidam ſignũ nominauerũt ueſtigium.per
quod alia res intelligitur.ut per ſanguinem cædes.
¶Signũ ē.primo qđ ſignũ ſit deſcribit.deide ptes
eius enumerat.¶Facultas. poſſibilitas:circũſtãtiã
ãt tãgit:quæ eſt:quibus auxiliis : primum ſpectari
oportet an potuerit reus facere quod arguitur fe-
ciſſe.Nam ſi ab uno inermi ſuperatos decem arma
tos diceres:nõ crederetur.uel fortē ab imbecilli ui
aperta occiſum.¶Id diuiditur:oēs hæ partes mo-
do excepto in geſtione ſunt negocii . ¶Locus q̄ri Locus
tur:tria in loco conſiderari ſolet:q̄ntitas:qualitas:
& ad alium locum comparatio:quantitas ad id ua
let:cum tantus oſtēditur locus:q̄tus ſufficiat:uel ñ
ſufficiat ad eos capiēdos:per quos geſtũ negociũ
dicitur:qualitas ut ſacer an ꝓfanus:public⁹:an pri
uatus conſitus arboribus:an cõtra planus:an mon
tanus:cõparatio:cũ aptior hic illo.& idoneus ma-
gis oſtēdit.¶Celebris an deſertus. Celebris locus
eſt in quo frequentes uerſantur.Deſertus cõtra de
relictus.ſed illud intuendum eſt ſemper:ne ſit cele
bris:aut deſertus an quodã tempore celebris.quo-
dam deſertus.Nam templum.locus frequens ſemp
non eſt:item nec theatrum:nec forũ toto die.Sil-
ua uero ferme ſemper deſerta eſt.quod ſi aliquid in foro meridie niſi ludorum tempore factū obiicitur:ue
riſimile minime eſt:quoniam quod illic eo tempore fit ambigia quo factũ ſit:nõ poteſt contra quod in ſil
ua factum dicitur:facile creditur . ¶Loci cõmoditatē quæſitam a Clodio Cicero dicit & ante fundum in
quo propter inſanas ſubſtructiones facile hominũ milia uerſarenē ualentiũ aduerſari inſidias collocaſſe:
& ex loco excelſo inuaſiſſe.¶Sacer an profanus ſacrũ eſt ut Trebatius rettulit libro primo religionũ:q̄ Sacrum
quid eſt:quod deorum habetur.Profanum id eſt:quod extra fanaticam cãm eſt quaſi porro a religione ſe Propha
cretum Trebatius id ꝓprie dici ait:qđ ex religioſo uel ſacro in hominũ uſum proprietatemque conuer- num
ſum eſt.Crimen auget locus.grauiuſq; iudicatur quod in ſacro:q̄ quod in profano committitur. & Milo
non ſolum occidiſſe Clodium:ſed in maiorũ monumentis id feciſſe accuſabatur.Credibilius præterea eſt
aliquid in loco profano:q̄ in ſacro factum eſſe.Nam ad ſacra aditus ſemp:& omnibus nõ eſt.contra ad ꝓ
na loca:cunctis eſt acceſſus publica ſunt:eſt etiam in his cõmunis locus occidit in loco ſacro:quoniã late
re ſcelus putauit:nullus enim illic eo tpe uerſabatur.non occidit in loco ſacro . nec iducere unq̄ animum
potuiſſet:ut illic cædem faceret.ubi deorum myſteria peragunē.¶Publicus an priuat⁹ publica loca ſunt
templa:fora:plateæ & ſimilia ſi multos in loco publico delituiſſe dicis:ueriſimile nõ eſt:uiſum enim id fuiſ
ſet:ſi in priuato:facile creditur.Nam priuatus locus eſt q non eſt publicus:qui ſub unius poteſtate eſt.aut
plurium.¶Cuius modi loci attingant.hoc quæratur in loco propinquus ne ſit:an remot⁹:& q̄ loca uicia
ſint.Nam ſi ꝓximis foro locis factum aliq̄d diceē:quod uiſum a quoq̄ : uel auditũ non ſit:minimo uerum
putabitur.Contra ſi in loco deſerto & ab hominum domiciliis remoto.rem geſtam dicas uerifimile uide
bitur:ut in pomerio.¶Qui eſt paſſus uulneratus:uel occiſus:& q uim aliquam ſuſtinuit.¶Perſpectus cũ
pateretur.¶Exauditus:cum clamaret.Nam credibile eſt ex uicio loco:& celebri exaudiri clamorē potuiſ
ſe:contra ex remoto & minime celebri:nõ potuiſſe.Horum &c.ſatis dicit eſſe ſummam rei oſtendere:quo
niam exercitatione comparari cætera facile poſſint.Accuſator cõmoditatem loci quæſitam fuiſſe:dicet re
us negabit.¶Cuaſa poſita:præſentata & oblata:hic actori ide reo.¶Initia principia & ueluti iueniēdorũ
argumentorum capita.¶Cætera quæ ars nõ explicat.¶Exercitatio dicētis . ¶Tꝑus quoq; quærië &c.
Secunda pars ſigni eſt:cuius duplex ſignificatio eſt:generaliter enim & ſpecialiter accipitur : præteritum
habet inſtans & futurum:& conſtituta diſcrimina:ut æſtate:hyeme:noctu:interdiu : & fortuita ut in pe- Tēpus
ſtilentia in bello iu conuiuio:quidam generale tempus uocauerunt:ſpeciale tempora ad coniecturam plu
rimum conferre probationes quoquo affert in expugnabiles : ut Quintilianus ait in tempore præterea
qualitas eſt quantitas:& comparatio:ſed quantitas & qualitas in ſpatio conſiderantur:& occaſione:q̄ tē
pori libro de iuentione primo ſubiicit Cicero.Hic ut facilius cõꝑhendanē:diſtinguit & ptes ſigni facit q̄

pte anni hyeme:an æſtate uere:an autūno.diuerſa.n.accōmodari actibus pñt:& facere fidem rei:uel detra here:ſi dicas quēpiā meſſis:aut uindemiæ tpe furtū ī ciuitate feciſſe:facile tibi credeť:cū eo tpe abeſſe a ciui tate plurimi ſoleāt.Q ua hora ī principio noctis:an nocte ī tēpeſtate diluculo:an gallicinio & credibilius nocte itēpeſta fcīn aliqd uidebiť:ut furtū:q̄ diluculo aut ſuꝑma tēpeſtate:nocte.n.intēpeſta oīa cōticeſcūt. ⁋ Nuctu an interdiu ꝓbabilius eſt noctu furtū:aut adulteriū fcīn.q̄ interdiu:q̄ die feſta:an profana:ludorū

ꝓficiſci:cætera facile cōparabit exercitatio. Tēpus ita quæriť:qua parte anni:qua hora noctu:an iterdiu:qua die.: quota noctis hora factum eſſe dicať:& eiuſmodi tēporibus. Spatiū ita cōſiderabiť:ſatis ne longū fuerit ad eā rem tranſigendā: fuerit ne ſatis ad id pficiendum ſpatii futurū. Nā parui refert ſatis ſpatii fuiſſe ad id pficiendū:ſi id ante ſciri: & rōne ꝓuideri nō potuerit.Occaſio q̄ritur idonea ne fuerit ad rem adoriēdā:an alia melior:q̄ aut ꝑterita ſit:aut nō expectata.Spes pficiendi hæc q̄ fuerit ſpectabiť hoc modo ſi quæ ſupradicta ſunt ſigna cōcurrerint:ſi ꝑterea ex altera pte uires:pecunia: conſiliū: ſciētia:appatio uidebiť fuiſſe:ex altera pte imbecillitas:iopia:ſtulticia:iprudentia:in appa

ferrarū.an cōuiuii tpe:uériſimile.u.eſt aliquid ludorū tpe:cū oīs in theatro populus eēt potuiſſe fieri.Q uota noctis hora ordinis eſt quotus:hoc eſt pria:uel ſecū da:uel tertia.⁋ Cur eiuſmōi tpibus.⁋ Cur nocte potiꝰ q̄ interdiu:æſtate q̄ hyeme. ⁋ Spatiū.terra ps ſigni eſt

Spatiū in tpe q̄litas cōpꝛhenſa eſt in ſpatio q̄titas ſpectať:ut lōgingtas:oportet.u.cū eo cōmetiri negociū:& uideť potuerit ne magnitudo negocii:aut multitudo rerum eo tranſigi ſpatio.⁋ Scierit ne ſatis &c.Cicero.in ōrōne ꝓ milone & ſpatiū dicit Clodio fuiſſe ad locādas inſidias:& pridie eius dici diſceſſiſſe quo diſceſſuꝝ ſciebat milonē cuius iter legitimū ſolēne:neceſſariū ignorari nō poterat.Ait.u.quēadmodū igitur eum dies nō fefellit:dixi æquidē mō dictatoris lanuuini ſtatuta ſacrificia noſſe negocii nihil erat.uidit neceſſe eē Miloni pficiſci lanuuiū:illo ipſo die quo ꝓfectus eſt :itaq͡ añuertit &c. Nā pui refert:parū inquit eſt ad probandum ſatis ſpatii fuiſſe:ad rē gerendā:niſi id itellexiſſe

occaſio & preuidiſſe reum dicas:quod facit Cic.pro Milone. ⁋ Occaſio q̄rta ps eſt ſigni quā libro de iuētione primo tpis partem eſſe dicit Cicero qua in ſe habet alicuius rei idoneā:aut non idoneā faciendi oportunitatē: in tria diuidi uř genera. ⁋ Publicum cōmune ſingulare publicū eſt:qđ ciuitas uniuerſa aliq̄ de cā frequētat:ut ludi:dies feſti:bellū cōe qđ accidit oībꝰ eodē fere tpe ut meſſis uindemia:calor frigus ſingulare eſt qđ aliq̄ de cā priuatim ſolet alicui accidere:ut nuptie:ſacrificiū:funus conuiuium ſomnus:aut aliā melior:multas fuiſſe Miloni occidendi clodiū occaſiones dicit Ci.ſed ꝑteritas oēs:itē Clodiū meliores occaſiōes ꝑdendi Milonē cupiditate : non expectaſſe pars utraq͡ ab occaſione argumentari pōt:adoriri aūt eſt ex inſidiis & repente inuadere.Tractū ab eo. ut donato placet:qđ adorientiū corpora exurgūt ſubito atq͡ icreſcūt.⁋ Spes pficiendi:q̄nta ps eſt ſigni:tota ad faculta

Spes pficiendi tes reſpicit:q̄ illa includunť circunſtantia:q̄ eſt q̄bus auxiliis:Ad quā oīa pœne & pſone & negocio attributa dirigunť.Nō.n.qđ argumētū afferat:ſed pp q̄d afferť cōſiderādū eſt.⁋ Si q̄ ſupradicta &c.is pficiendi ſpē crediť habuiſſe:cui diceť loci tpiſq͡ cōmoditatē fuiſſet ſpatiū ꝑterea:& oportunitatē ad negocium tranſigendū cōtra cui hoc defuiſſe oñdeť:facile defendeť ñ peccaſſe.⁋ Cōcurrerit cōuenerint. ⁋ Ex altera pte eius q̄ accuſať aliq̄d feciſſe.⁋ Iures ad uires inferendam:ſicut Cic.Clodiū in comitatu ſuo fortiſſimos habuiſſe dicit cōtra Milonē pueros ſymphoniacos:& ancillarū greges. Pecunia ut ad corrūpendos iudices:uel teſtes:uel ad milites:aut gladiatores cōducendos.Cōſiliū unū eſt ex attributis pſone:qđ deliberauerit:ut Clodius q̄ dixit triduo piturū Milonem.Scia qđ ꝓfectionē ſcierit & diſceſſum inimici.Sicut Clodius quo die lanuuiū iturus eēt milo cognouit.Appatio ı qđ oīa appauerit neceſſaria ad iter uel ad cædē faciēdā.Ci.apparatū dicit fuiſſe Clodiū equo uectū:uiros ſecū lectos hñtē:& nihil oīo nugarū ut ſolebat cōtra Milonē i redda fuiſſe:cū uxore & inermē pene. ⁋ Ex altera pte defenſoris ſingula āt ſingulis apponunť.Imbecillitas uiribus inopia pecūiæ:ſtultitia cōſilio:iprudētia ſciæ. Q ua de re ſi poterit ex his rebꝰ ingt cognoſci poterit hūerit ne ſpē pficiēdi reus:an cōtra.⁋ Spes cælādi:ultima ſigni ps eſt q̄ & ipſa ad facultates ſpectat hac ſic argumentari accuſator pōt.Cum ſeruis tuis eras:& amicis:q̄ nulla rōne adduci potuiſſet:ut rē cuiq̄ aperirent.cōtra reus ſeruis cōſciis fieri ñ potuiſſe cōtendet:cū ſpe celādi:qm̄ i q̄ōne hřī poſſum:& ꝑ eā factū a dño qđ eſſet cōfiteri nec amicos affuiſſe:q̄ ſi q̄ fuiſſent noiarenť.Ex conſciis qm̄ ii erant cōſcii quos facinus manifeſtaturos:nunq̄ cōfidebat.Arbitris is q̄ arbitriū recipit & poteſtatē rei ar

Spes celandi biter eſt:& cuius arbitrio atq͡ cōſilio res geriť accipitur ſimpliciter arbiter ꝓ eo q̄ intereſt negocio dū geritur & fieri teſtis pōt:a quo cauemus ſaluſtius in Catilina remotis arbitris & Ouidi. ꝓcul arbiter omnis feciſti remotis arbirris:non feci qm̄ affuiſſent arbitri.⁋ Adiutoribus liberis aut ſeruis:ſerui tm̄ apud maiores noſtros in quæſtione habebantur liberum torquere non licebat utriuſq͡ ſeruis & liberis.

ARgumētū:Q uarta ps ē rōnis cōiecturalis cōſtōnis:& q̄uis argumēti noie oēs cōꝑhendanť ꝓbatiōes.q̄cūq͡ ſunt:hæc tm̄ ſic κατεξοχην noiať firmior.n.& certior cæteris ē argumētis i tria diuidiť tpa ꝑteritū inſtās cōſequēs hoc ē in id qđ añ rē.iu re & poſt rē factū dř totū negociū adiunctū ē.⁋ Certioribus:q̄ ſint aliarꝝ ꝓbationū argumēta.Magis firma ſuſpitōe i cā cōiecturali:ubi fcīn negať:i ſuſpitionē adducunť aduerſarii q̄ firmior ſit hac pte q̄ cæteris.Id diuidiť i tria tpa hoc nřm tꝑs ut auctor

Tēpora duo eſt uictorinus:philoſophi in duo tpa diuiſerunt:ꝑteritū & futurū:pñs āt eē negauerūt : quod in eo quod ꝑſens dicimus:ſi quid iam ex pte aliqua confectū eſt:ꝑteritū ſit:ſi quid mos pficí hēat : futurū ſit:unde &

bıď bıď bı

tio demonſtrabitur fuiſſe quare ſcire potuerit: utrũ diffidendũ an cõfidẽdũ fuerit: ſpes cælandi q̃ fuerit: q̃ritur ex conſciis arbitris: adiutoribus liberis: aut ſeruis: aut utriſq;

¶De argumento.

ARgumẽtum eſt per qđ res eo arguit᷑ certioribus argumẽtis & magis firma ſuſpitiõe. Id diuiditur in tpa tria: præteritũ: inſtans: conſequens: in præterito tempore oportet cõſiderare ubi fuerit: ubi uiſus ſit. quo cum uiſus ſit: nunquid apparuerit: nũquem conuenerit: num quid dixerit: num quẽ habuerit de cõſciis: de adiutoribus: de adiumentis: num quid in loco ꝑter conſuetudinem fuerit: aut alieno tẽpore. In inſtanti tẽpore quæritur: num uiſus ſit cum faciebat: nũ quid ſtrepitus, clamor: crepitus ex-

uirg. ait: tot iã labẽtibus annis qđ. n. labit᷑: nõ ſtat: qđ nõ ſtat ꝓſens nõ habet᷑. Oratores aũt tp̃s nr̃m in tria diuidũt tpa ꝓſens ꝑteritũ & futuꝝ. ¶Vbi fuerit añ q̃ maleficiũ cõmitteret ut ſi dicas: illic fuiſſe q̃ trãſituꝝ inimicũ ſuſpicabat᷑. Vbi uiſus ſit: ut ſi apud fabri ferrarii officinã uiſũ fuiſſe narres: cũ arma coemeret: aut ĩ alio loco ubi milites conduxerat: aut adiutores ad rẽ agendã: uel inſtrũ q̃ uis pararet. ¶Quo cũ uiſus ſit: ſocii ſuſpitionẽ faciũt maleficii: & ii cũ q̃bus uerſamur: ſi tñ mali hẽbunt & in ſuſpitionẽ uenerint is ſceleris eius: cuius aliquẽ accuſamus. ¶Nũq̃d appauerit: ut arma ad cædẽ: æquos ad ꝓfectionẽ: & alia quęuis ĩſtrumenta ꝑ facinoris qđ obiicit᷑ q̃litate. Nunq̃d cõuenerit nũ cũ aliquo ſtatuerit aliq̃d certo loco: & tpe perficere. ¶Nunq̃d dixerit: ut ſi mortẽ minatus ẽ: uel ſi ꝓdigus filius non diu dixerit caſtigabit me pr̃. & hic poſtea inuẽtus ſit mortuus clodius triduo milonẽ perituꝝ eſſe dixit. ¶Num quẽ habuerit de cõſciis ut ſi dicas hic uel ille conſcius fuit Cice. Clodii uoluntatis conſcium dicit fuiſſe. M. fauonium cui triduo moriturum Milonem dixerat. ¶De adiutoribus: ut ueteres hoſpites: aut cliẽtes domi eius fuerunt. ¶Adiutores hoĩes ſunt. Adiumenta uero arma & q̃libet inſtrumenta. ¶In loco obuerſari nec cõſueuerat: nec debebat: ut ſi dicas ulyſſem triduo añ in ea ſilua ĩ q̃ aiacem occidit uiſum fuiſſe: oĩa rimare: oĩa circũſpicere. ¶Aut alieno tẽpore minus cõuenienti: ut ſi noctu dicat᷑ egreſſus domũ: uel urbem eẽ & in aliquo loco eo tpe uiſũ fuiſſe. ¶Inſtãti tpe ſecũda argumẽti ps ẽ q̃ ab his ſumit᷑ q̃ negocio inſunt dum gerit᷑. ¶Nũ uiſus ſit &c. hoc quotiens dr̃: cũ quẽ uidiſſe aſſerimus ad teſtimoniũ ꝓhibẽdum adducamus neceſſe eſt. ¶Strepitus ꝓprie pedũ ẽ ſtrepitus crepitus aliaꝝ reꝝ & ꝓcipuæ in aiantiũ utrũq; tñ nomen ꝑ quouis accipit᷑ ſonitu. ¶Clamor: ut uox exaudita eſt clamãtis cũ uulneraret᷑. ¶Aliquo ſenſu q̃nq; ſunt ſenſus quos enumerat cões nobis cum brutis: ſed eoꝝ duos uiſum & auditũ magis nos ſenſibiles habemus q̃ pecora. Aſpectu: ut ſi armoꝝ te a longe ſplẽdorẽ uidiſſe dicas. Auditu q̃a uel hic auditus eſt cũ clamaret: & q̃ ſucurrerent: uocaret uel ille cũ minabundus impetũ faceret. ¶Tactu cognitus ẽ cũ tangeret᷑ arma uel alia q̃uis inſtrũ ſub pallio geſtar᷑ odoratu uenenũ fuiſſe ex odore ꝓſpectũ ẽ. Guſtu: ut ſtatĩ cũ guſtaſſet exanimis cecidit. Nã q̃ ius hoꝝ &c. Qui ius ĩgr hoꝝ ſenſuũ facere ſuſpitionẽ ꝑt in diuerſis tñ cãis & tribus uiſus & auditus ĩ cã cædis: adulterii: furti: guſt⁹ & odorat⁹ ĩ cã ueneficii. Cõflare: facere a fabris ſũptũ ẽ uerbũ q̃ flatu folliũ & igne ſuã exercẽt artẽ. In cõſequẽti tpe. Tertia ps argumẽti ẽ ĩ his poſita reb⁹: q̃ geſtionẽ ſecunt᷑ negocii. ¶Re trãſacta poſt factũ: & cõmiſſũ ſcelus qđ obiicit᷑. Si tumore & Liuore &c. Vtrũq; ueneno necatũ ſignat ĩ cã ueneficii Liuorẽ priſci uerboꝝ ſigna appellabãt: ſ; colorẽ ſignat ſubnigrũ q̃lis plũbi ẽ. Vñ liueſcere uerbũ q̄ ẽ nigrũ fieri. Decoloratũ. dẽigratũ: & decolor ꝑ niger ut decolor id⁹ liuores & tũores ſigna ſunt pti utriq; cõia. Nã cũ ĩtumuiſſe: & liuidũ fẽm eẽ accuſator dicit eruditate ñ ueneficio defenſor dicere ꝑt accidiſſe. ¶Si telũ qđ geſtar᷑ cõſueuerit re⁹: ſæpe accidit ut telũ reliq̃t occiſor: aut nocturn⁹ fur ueſtimẽtũ ex q̃bus reb⁹ auctor ſceleris facile ĩuenit᷑ q̃dã uir apprĩe nobilis ſed admodũ paup furari cõſueuerat is q̃dã nocte caſu alteꝝ illic ubi furtũ fecerat: calceũ reliq̃t: q̃ mãe a dõeſticis ĩuẽt⁹ & ad ſutores oppidi plat⁹ ab eo q̃ fecerat cognitus ẽ & hic cui⁹ eẽt mãifeſto iudicio ꝯphẽſũ fuit. Veſtigiũ ſignũ ẽ qđ pes facit: cũ terræ ĩhæret q̃ puluerulẽta aut lutoſa ẽ: uñ ueſtigar᷑ uerbũ ꝑ ueſtigia q̃rer᷑ & ĩueſtigar᷑. Si cruor ĩ ueſtimẽtis &c. Aetate nr̃a accidit qđ ſeq̃t᷑. Mercator q̃dã magnũ auri põd⁹ ſeeũ ferẽs: it᷑ faciebat: is for ſõniauerat. ut ſpoliaret᷑ a craſſatorib⁹ & occideret᷑ ĩ ſõnio itaq; uehemẽter ꝑterit⁹: cũ ĩ oppidũ q̄ ĩ itinere offẽdit diuertiſſet: ſacerdoti q̃ illic erat: ex nr̃æ religiõis mor̃ q̃cq̃d añ admiſerat ꝯfeſſus ẽ ſimul ãt q̃ ſõniaſſet: q̃tũq; auri ſecũ ferr̃t: ãpuit ſacerdotẽ illũ ĩpiũ ac nefariũ illico accidẽdi & ſpoliãdi hoĩs cupido ĩceſſit ut bono aĩo eẽt mercatorẽ hortat᷑. Vana eẽ dicẽs ĩſõnia:: q̃ uera ĩpe factur⁹ erat: & cacodẽonũ illuſiões abeũtẽ dĩde die q̃ ĩ ſecuta ẽ: uno aſſũpto cõite quẽ ſcelerati ꝯſilii ꝑticipẽ fecit clã ſacerdos ſubſeq̃t᷑: & nihil tale cogitãtẽ aggredit᷑ occidit: ſpoliatq;: ſed equ⁹ quo ĩfelix uehebat᷑ mercator: đo uolẽte: q̃ malũ nl̃lũ ĩpũitũ: occultũq; ẽt patit᷑: illuc ſubito reuerſus ẽ: uñ mãe diſceſſerat: caupo mercatoris eẽ cognouit: q̃ ꝓxĩa nocte ĩ Tabña ſua ſõnũ cœpat. Qđ acciderat: ſuſpicat⁹: nũciat magr̃atib⁹. Qui rẽ cognoſcãt ſtatĩ mittũt᷑ mercator iugulat⁹ iuentus ẽ ſed nuſq̃ aliq̃s audit⁹ aut uiſus: ſacerdotib⁹ exceptis q̃ cũ ĩterrogaret᷑ nũ quẽ cõſpicati eẽnt: & fugiſſe ĩterfectorẽ diceret quẽ ipſi cũ cruẽtato gladio offẽdiſſẽt: gutta ſãguis ĩ alteri⁹ calceo aĩaduerſa: ſuſpectos cædis fecit Capti itaq;. & in q̃õne habiti iugulatum a ſe mercatorẽ cõfeſſi ſunt: & dignas tãto ſcelere pœnas dederunt. Superius dicta ſigna certe neceſſaria non ſunt: ut Quintilianus ait. Nam ſanguis uel ex hoſtia reſperſiſſe ueſtem poteſt: uel e naribus ꝓfluxiſſe & nõ utiq; qui ueſtem cruentã habuit is homicidium fecit: ſ; ut ꝑ ſe hoc ñ ſufficit: ita cæteris adiũctũ teſtimoniũ: loco dr̃: ſi inimic⁹: Si añ miat⁹: ſi ĩ eodẽ loco fuit

Adiutores
Adiumenta

Liueſcere

Onſecutio.Quinta pars eſt:ea aũt cõtinet:quæ attributa negocio ĩpm negociũ etiã aliquoi teruallo cõſequũẽ in quo differt a cõſequenti:illud.n.geſtũ negociũ ſtatim conſequitur eiq; inhæret:Vt in ueſtimento Sãguis.Telum:aut ueſtigiũ relictũ.¶ At uero coniecutio nõ ſtatim põt enim interrogatus aliquis an maleficium cõmiſerit:multo poſtq̃ cõmiſit rubere titubare:Pallere.Naturalia uero cõiecutiõis idicia ſunt a q̃ mouere ſuſpitiones & diluere docet.C.qd ab actore qdq; a reo fieri debeat oſtẽdens.¶ Nocẽtis rei quẽ accuſamus:& nocentẽ dicimus.¶ Innocẽtis:rei quẽ defendim⁹ & inocẽtẽ aſſerimus hoc eſt a quibus ſignis accuſator:& defenſor argumenta ducant.

Pudor quid

¶ Erubuiſſe:qd uerecũdiæ ſignũ eſt uñ Terentius ait Erubuit ſalua res eſt Pudor autem timor eſt iuſtæ reprehẽſionis:ſic enim & græci diffiniũt αιοχυν φοβοσ εσι Δικαιονψογον νΔικαιασ επιληξεωσ. Cuius ſedes malæ ſunt nam ibi maxime oſtenditur rubor auctor plinius.¶ Expalluiſſe:timore periculi:uel pœnæ. Contraria ſunt Rubere & pallere pudore diffunditur ſanguis:& corporis ſuperficiem occupat timore totus cogiẽ pœnæ:& ad eã partẽ fouendã accedit q̃ maxime uitalis eſt:& hilaritatis ſedes eſſe tradiẽ cor ſcilicet hinc eſt:qd timẽtes ſuperficiæ corporis a ſanguine derelicta palleſcunt.

Titubate

¶ Titubaſſe tremuiſſe uacilaſſe corpe motũ eſſe hoc.n.titubare eſt : oratius uade:uale caue ne titubes mandataq; frangas.Inconſtãter locutũ eẽ modo hoc mõ illud dixiſſe : oportet .n.mẽdacem ut Quin.ait memorẽ eſſe.¶ Concidiſſe cecidiſſe in terrã:& ꝑtimore nimio ſtare nõ potuiſſe.¶ Pollicitũ eſſe aliquid:ſi nõ caperetur ſi intactus relinquereẽ.Aut grãdem diceẽ dare pecuniam uoluiſſe iis a qbus depræhẽſus fuit ſi taceret. Quæ ſigna ſũt

Conſcientia

cõſciẽtie ſuperiora ſigna eius ſũt oĩa qui cõmiſi ſceleris ſibi cõſcius ẽ.Nouimus ãt mediũ uocabulũ conſcientiã eẽ boni.ſ.& mali:hic mali accipĩus.Ci.ĩ orõne ꝓ milõe ſic a cõſciẽtia arguit magna uis eſt cõſciẽtiæ ĩde & magna ĩ utrãq; ptẽ ut neq; timẽt nihil com miſerũt & pœnã añ oculos ſp uerſari putent q peccarint.Si reus &c.Si nullũ reus eiuſmõi ediderit ſignũ: Quid accuſator facere debeat oñdit. ¶ Vſq; adeo in tm̃.¶ Præmeditatũ:qm̃ oĩa pcipit prius atq; aĩo ſecũ ante pegit.ſeſe ne quid tale accideret inſtruxit. Nouimus ãt ꝓuiſa mala aut minus nocere aut euitari oĩo ſolere.

Confidens Fiducia

¶ Cõfidẽtiſſime ĩprobiſſime.Cõfidẽs.n.pro improbo poniẽ:& temerario Terẽtius hõ cõfidẽs idẽpo ĩgentẽ cõfidẽtiã ſed Ci.Tuſculanarũ li.iii.cõfidẽs igt mala cõſuetudĩe loq̃ntiũ inuitio põiẽ.Ductũ uerbũ a cõfidẽdo qd laudis ẽ:fiducia ĩ bona ſignãtione ſp ſerme accipi ſolet cõfidẽtia in mala illd dicẽus iuue.cũ ſi cõmouebiẽ reus:nã magna male ſup eſt audacia cãæ Crediẽ a multis fiducia.Defenſor:docet qd defenſor facere dẽat:Si ptimuerũt:qs nõ cõmoueaẽ q eã de ſe excitari ſuſpitõnẽ uideat q̃ in uite piculũ adducat fretũ inocẽtia qd mirũ ſi nihil cõmotus ẽ:inocens.n.eſt Et cõſcia mẽs ut cuiq; ſua ẽ.ita ɔcipit ĩtra pectora:ꝑfecto ſpẽq; metũq; ſuo.¶ Approbatio eſt q̃ utiur &c. Vltia ps ẽ:qua poſt ſupiores utimur ꝓbatiões. Cõtinet hæc locos ꝓprios:& cõẽs:ireq; approbatio appellatur. Qm̃ ad aliquid probandum de quo ambigitur:aſſumi ſolet.Libro de inuentione ubi præcipit-quid in cõiecturali cã agendũ ſit multa ad hanc ꝓbationẽ ptinẽtia tradit Ci.Cũ uero oĩs ex cã ex pſona & ex facto Cõiectura capiẽda ſit oĩa ſi qs diligẽter cõſiderauerit:in his ſex ptibus inueniet.Attributa perſonæ & attributa negocio de qbus ĩ ſupiorib⁹ nõ nihil

Negocium Attributum

dictũ ẽ.Qd ut melius compræhendaẽ ſciendũ ẽ pſonã rem eſſe ut pronomine deſignaẽ non ut ſuo noĩe: Negociũ dictũ uel factũ eſſe pro nomine deſignatum.Attributũ pſonæ res eſt perſonæ congruens p quã aliquid probatur.Attributum negocio res ẽ ad negociũ faciẽs p quam negociũ aſſeritur pſonæ attributa oẽs amplectuntur circunſtantias quæ ſunt.Quis quid ubi quibus auxiliis:cur quomodo:qñ:attributa ne

auditus ſit:aut deniq; nũ aliquo ſenſu præceptum ſit:aſpectu auditu:tactu:odore guſtatu.Nã quiuis horũ ſenſuũ poteſt conflare ſuſpitionem.In cõſequenti tempore ſpectabiẽ. nunqd re tranſacta relictum ſit quod iudicet aut factũ eẽ maleficiũ:aut a quo factũ ſit.Factum eẽ hoc modo. Si tumore aut liuore decoloratum eſt corp⁹ mortui ſignificat eũ ueneno necatũ.A quo factũ ſit:hoc mõ : ſi telũ ſi ueſtimẽtũ ſi qd eiuſmõi relictũ ſit:aut ueſtigiũ reptũ fuerit:ſi cruor ĩ ueſtimẽtis:ſi ĩ eo loco uiſus aut cõprehenſus fuerit tranſacto negocio:quo in loco res geſta dicitur.

¶ De conſecutione.

Onſecutio ẽ:cũ quæritur q̃ ſigna nocẽtis & innocẽtis cõſequi ſoleant. Accuſator dicet ſi poterit adverſariũ cum ad eũ uentũ ſit erubuiſſe:ex palluiſſe:titubaſſe:incõſtãter locutum eſſe:cõcidiſſe:pollicitum eẽ aliquid:q̃ ſigna conſcientiæ ſunt. Si reus nihil horum fecerit accuſator dicet cũ uſq; adeo præmeditatum fuiſſe qd ſibi eſſet uſui futurũ:ut cõfidẽtiſſime reſiſtens reſponderet q̃ ſigna ſunt cõfidentiæ non innocentiæ.Defenſor ſi ptimuerit:magnitudine periculi nõ conſcientia peccati ſe cõmotum eſſe dicet.Si non ptimuerit fretum innocentia negabit ſe eſſe cõmotum.

¶ De approbatione.

Pprobatio eſt qua utimur ad extremum confirmata ſuſpitione. Ea hẽt locos proprios atq; cões Proprii ſunt hi quibus niſi accuſator põt uti:& hi quibus niſi defenſor uti ne

goció'ſi;cõtinentia ſunt cum negocio cãm includunt rõcinatiuã & impulſiuã & cur circũſtantiã reſpiciũt & qd in geſtiõe uero negocii quæritur loc⁹:tps:modus:occaſio:facultas:i cõſequẽtib⁹negociũ iudiciũ na turæ eſt:& perſonarum teſtimonia q̃ prolixe ſatis in libris de iuẽtiõe tradidit Ci.oia i his ſex ptibus ſi qs ut dixit:diligẽter ↄſiderauerit cõphẽdi cognoſcet:iõq adiicere hæc nobis placuit.Cõfirmata iuſpõne nõ iniecta ſimpliciť:ſed p alias ptes iupiores cõfirmata.Proprii ſũt:docet qd loci cões ſint:pprii accuſatoris ps:& pprii defenſoris:quos rhetores nõnulli propriæ cões uocauerũt.Et qbus tñ accuſator utiť tum de

mo poteſt cõmunes ſunt qui alia cauſa a reo: alia ab accuſatore tractantur.In cauſa coniecturali proprius locus accuſatoris eſt:cum dicit malorum miſereri nõ oportere : & cum auget peccati atrocitatem.Defenſoris proprius locus eſt cum miſericordiam captat:& cum accuſatorem calumniari criminatur.Cõmunes loci ſunt cum accuſatoris tum defenſoris a teſtibus contra teſtes . A quæſtionibus contra quæſtiones:ab argumentis contra argumenta:& a rumoribus cõtra rumores:a teſtibus dicemus ſecũdum auctoritatẽ & uitã teſtium &

defenſor:qui communiter cõmunes a nonnullis nominanť.Argumẽtorũ duo genera ſunt:unũ qd ipſius cauſæ:pprium eſt:aliud qd & ipſi⁹:& ſimiliũ hoc quod ſm eſt locus autẽ cõmunis appellatur uerũ locorum cõmunium genera duo ſunt ut Cicero dicit qd ut aptius intelligas.Loci cõmunes ſentẽtiæ quædam ſunt poene generales.Abutunť tñ certe qui locos appellant:cũ ſint.n.pprie loci ex qbus argumẽta ſumunť.⸿Nõ niſi accuſator &c. Locus cõmunis ſed proprius accuſatoris erit:ſi illum impugnãs qui parentem necauerit ſupplicio dignũ eẽ dicat.Quo tñ loco niſi probata:& porata cã utendũ nõ eſt. Cõtinet.n.certe rei amplificationem. Præterea cum facti auget atrocitatẽ:aut negat maloꝝ miſereri oportere:& hic locus cauſis cõuenit cõiecturalibus ſicut Cicero dicit Locus proprius & certus defenſoris eſt cũ dicit:accuſatoꝝ calũniis credi nõ oporteř.& eorũ amplificans cũ indignatione malitiã oñdit.Communes q &c.ut ſi accuſator dicat credẽdũ eẽ teſtib⁹ & defẽſor:ñ credẽdũ teſtib⁹:itẽ rũorib⁹oporteř credi & ñ oporteř.Vitã añ actã ſpectari opteř:& ñ oportere.⸿A teſtib⁹ dicẽus maximũ patrõis ſudorẽ circa teſtimõia eẽ dicit Q ui.idẽ qcqd circa teſtes agẽdũ ẽ breuiter admõet.Argumẽta ãt a teſtib⁹ cõtra teſtes:a qõib⁹ cõtra qões:a piudiciis cõtra piudicia:a iureiurãdo cõtra iuſiurãdũ a τεχνα ſunt ut ſupra docuimus.Quæ accipit extra cauſam orator.Quorũ tamẽ tractatio artificialis eſt:ut cũ ſm uitã teſtium & eorũ q tabulas ſcripſerunt:uel qões inſtituerũt:dicit orator.⸿Auctoritatẽ Ci.in oſone pro flacco credẽdũ eſſe dicit athenieſibus teſtibus & ſic eos laudat ad. Ad ſunt athenieſes:uñ humãitas:doctrina:religio:fruges:iura:leges:ortæ adq i oẽs terras diſtributæ putanť de quoꝝ urbis poſitione pp pulchritudinẽ ẽt iter deos certamẽ fuiſſe pditũ eſt:q̃ uetuſtate ea eſt ut ipa ex ſe a ſuos ciues genuiſſe dicať eadẽ terra parẽs:altrix:patria dicať auctoritate aũt tanta eſt:ut iam fractũ p pe ac debilitatũ græciæ nomẽ:hui⁹ urbis laude nitať idem in oſone p licinio Archia.Adeſt inqt uir ſumma auctoritate:religiõe:& fide.M.Lucullus q ſe nõ opinari:ſed ſcire:nõ audiuiſſe ſed uidiſſe:nõ interfuiſſe: ſed egiſſe dicit.⸿Vitã ſi eos ſp añ bñ uixiſſe dixerim⁹ q a teſtibus dicit nullã firmiorẽ pbationẽ eſſe cõtẽdit q̃ ſit hominũ cõſciẽtia nixa.⸿Cõſtantiã: Vt dicam⁹ teſtes q ſunt p nobis unũ idẽq dicere & eoꝝ iter ſe dicta cõſonare.⸿Cõtra teſtes: docet quid cõtra teſtes dici poſſit.Nã uitæ teſtiũ turpitudo narrãda eſt. Et monẽdi iudices ne iis credãt qm turpiter & flagitioſe ſemp uixerũt.Nouim⁹ aũt ſm leges ignominioſi teſtimoniũ admitti nõ debere oia præterea enumerãda ſunt cũ dř cõtra teſtes:p q̃ falſa teſtimonia fieri ſoleãt.Multos ãt teſtes aliqñ iuadere cõtingit.Et gẽtiũ ſimul uniuerſaꝝ eleuař teſtimoniũ qd Ci.facit i oſone p flacco ubi i græcos iuehiť:nũq̃ eã gẽtẽ teſtimonioꝝ fidẽ & religionẽ coluiſſe dicẽs totiuſq huiuſce rei q̃ ſit uis q auctoritas:qd põdus ignorare & illud conſueuiſſe uſurpare da mihi teſtimoniũ mutuũ. Non nũc aduerſus ſingulos dirigiť actio.qd genus iſectatiõis legiť in pluribus ciceronis oſonibus:ſed pmixtũ defenſiõi ſepatim uero in Vatiniũ teſtẽ.Itẽ teſtimonioꝝ q̃dã cæca ſũt qñ certa pſona nõ afferť:ſed a multis:ut a populo dici afferiť. Vt apud Terentium. Multi qui tum in andro erant audiuere hæc eadem:quædam manifeſta.quãdo certa adducitur perſona:& dicitur hic ſcit.hic uidit:hic affuit.⸿Teſtimonioꝝ i cõſtantiã hoc facere poterimus ſi id euenerit.ut aliud qd inter ſe parũ cõſentiat a teſte dicať aut ſi teſtes teſti diuerſa narret.Obiectũ ſuſannæ a iudicibus ſtuprũ.qd in ſacris litteris legitur:falſum fuiſſe ex teſtimoniorũ i cõſtãtiã cõptũ ẽ cũ alter accuſatoꝝ ſub pinu cũ amatoř coeũtẽ:alter ſub pruno ſe uidiſſe diceret illud: præterea obſeruãdũ eſt:utqſi pauci fuerint teſtes nõ credẽdũ paucis dicãus:ſi multi nõ eẽ credẽdũ multis:& cõſpirationẽ uideri.ſi uiles adducẽtur uilitatẽ.Si potẽtes grãm oportebit iceſſare.aut fieri ñ potuiſſe qd teſtes dicãt ſeñi qd uel locus idone⁹ mie fuiſſe uiſus ſit aut is q arguiť feciſſe facere ñ potuiſſe aut ſpatii nõ ſatis affuerit.⸿Aut ſcire nõ potuiſſe.Exẽpli gra ſi dicať eſto clodiũ Milo occideř uoluerit uñ cognoſceř tu potuiſti!Dicis ↄſulto i ſiluã Vlyſſẽ uẽiſſe.ut aiacẽ pderet.Sed hoc uñ accepiſti:ſcire pfecto ñ potuiſti.Niſi fortaſſe irripere in Vlyſſis aium tibi fas ſit.⸿Cupide dicere. Teſtes q hẽri ſibi fidẽ uolũt:quãdã p ſe ferre ſimplicitatẽ decet:Et nuda:ut ſic loqr:depõere apd iudices teſtimõia:Nã ſi aſſeuerare nimiũ rẽ pgẽt:& argumẽtis uti:qd actoris ẽ:cupidi eẽ calamitatis & ſupplicii illi⁹ uidebunť:cõtra quẽ dñt.Et iure optio a patrono iprobari poterũt:iõq multũ uerſandos añ eẽ dõi Quit.mouet.Et uariis pcũtationib⁹ qles ab aduer

Athenienſium laus

ſario haberi poſſent:explorandos.⁋Cupide nō ſimpliciter:ſicut cōueniret.⁋Et argumētari:argumētis & ratiocinatiōibus uti qđ minime ad teſtem ptinet.Venit dicere patronus poterit non ut ſuū pethiberet teſtimonium:ſed diſputaturus potius ex quo intelligere uobis iudices licet:q̄ huic quē inocentem defendo inimicus ſit q̄ miſeri cupiat pnicie.Quis deniq̃ falſum eius teſtimonium eſſe:aperte nō uideat. Hæc &c.breuiter repetit quæ dixit:ſed non ſeruato or dic.⁋Ad improbationē ad id reſpicit ꝙ ait cōtra teſtes.

A quæſtiōib⁹ ⁋Ad argumentationem hoc eſt approbationē & ad id refertur qđ ait pro teſtibus.⁋A quæſtionibus dicemus:alia pars locorum cōmuniter communium q̄ a quæſtionibus nominatur hoc ē a tormentis quoniam per tormenta ueritas extorquetur qđ agendum ſit ab iis docet:qui a quæſtionibus dicunt:nam quæſtionem uerum fatendi neceſſitatē uocare debemus. Nec ſolum hoc dicere ſed argumentari etiam:ac pbare quæſtionibus credendum eſſe quas maiores noſtri:quorum omni in re ſequi auctoritatem debem⁹:cum optimi & ſapientiſſimi fuerint nunquam conſtituiſſent:niſi facilem ad ueritatē eliciendam uiam eſſe cognouiſſent:que prætio præcibus:aut minis elici non poterat.⁋Vt quicquid ſciant dicant &c.Cum dolore coacti aliquid reticere non poſſint.Et præterea confirmatior erit hæc diſputatio &c.⁋Diſputatio inquit a quæſtionibus firmior erit ſi illis rōnibus adiuuabitur:quibus cæteræ partes cōiecturales tractari ſolent exempli cauſa cum aliquē furti accuſas. Cauſam dicis illi furandi fuiſſe paupertatem:& furari potuiſſe:quoniā locum & tempus idoneum obſeruauerit eodem modo credendum iis dices.⁋Qui aliquid tormentis coacti cōfitent quoniam id faciendi cuius accuſantur cauſam habuerint:& facere potuerint:idem inquit & in teſtimoniis fieri poſſe:ut nō ſimpliciter tractent:ſed aliis cōiecturalibus locis adiuuentur hoc modo fecit qđ teſtes dicūt:nam cauſa ei fuit faciendi.& modus:& ſpes pficiēdi:ac celandi.⁋Contra quæſtiones docet quomodo cōtra q̄ſtiones dici poſſit.⁋Primum maiores uoluiſſe &c.primū inquit dicendū eſt maiores noſtros aliquid quæſtionibus quæri uoluiſſe:quotiens quædā præcederent ſigna quibus factum quod obiiceretur:factum eſſe comprehendi poſſet ut quæ uera obiicerentur probari poſſent ueritate tormētis expræſſa:& quæ falſa opponerentur refelli.⁋Quo in loco quid poſitū &c.in illis cauſis q̄ſtiones interponi maiores noſtros uoluiſſe dicemus in quibus accidit ut aliquid a reo relictum:aut poſitum dicat:ut enſis relictus in pectore occiſi:alceus illic ubi furtum fecerit chlamiis in lecto ubi adulterium cōmiſerit.Quæ oia certiſſima idicia ſunt.⁋Aut ſiquid eſſe ſimile ueri:ut ſi diceret:fuiſſe auditus:aut uiſus:aut ſi inuētus in loco maleficii erubuerit titubauerit:expalluerit:ſi in ueſte cruor fuiſſe dicat.hæc enim omnia uerisſimile faciunt uideri qđ obiiciť. Videri:ut pallor:aut erubeſcentia.⁋Percipi ut ex in cōſtantia ſermonis cum modo hoc modo illud dicat.⁋Deinde dolori.Alius cōtra quæſtiones argumentādi modus:ſi dixerimus dolori credi nō oportere:quoniam multi a deo molles impatienteſq̃ doloris inueniantur:ut ea ſæpe confiteantur tormentis coacti:quæ uera non ſunt:& quæ nūquam ipſi fecerunt ſicut.M.orphi argētarii ſeruus qui fanni ſeruum occidiſſe accuſatus & eo nomine totius a domino:admiſiſſe ſic facinus conſtātiſſime aſſeuerauit:& fannio deditus ſupplicio affectus eſt.Modico deinde tempore interiecto ille cuius de nece creditū fuerat:domum rediit.Recentior:Mollior:& tenerior delicatorq̃ quæ enim recētia ſunt delicata ſunt.⁋Et ꝙ ingenioſior nō eſt credendum quæſtionibus:quoniā multi anteq̄ torqueri incipiant ea fingunt quæ placitura quæſitori arbitrātur:ut cum ea dixerint torqueri deſinant.⁋Ad cōminiſcendum fingendum Terentius atq̃ illis commentum placet hoc eſt fictio.Scire ex aliis.⁋Suſpicari per ſe.Quod quæſitor uelit audire:illud igiť dicunt:& ſi falſum eſt:

Quæſitu Quæſitor autē is eſt:qui exercēdis q̄ſtionibus præeſt:Virgilius de minoe:Quæſitor minos mouet urnam:illa Silentum Conciliumq̃ uocat:uitaſque & crimina diſcit.Quidam etiam ſunt:qui nullis tormenti cōgi poſſunt ut ueritatē fateantur ſicut Marci Antonii oratoris ſeruus qui adulterium domini cui laternā prætulerat:confiteri multis effectus cruciatibus nunquā uoluit.Auctor eſt Valerius Maximus li.vi.cap.de fide ſeruoꝝ.⁋Hæc diſputatio argumētatio inquit contra quæſtiones aliis poterit cōiecturæ ptibus cōfirmari:ſi quæ dicta erunt:probabiliter refellentur hoc modo nō eſt credendū his quæ tormentis coactus aliquis dixit:nam neq̃ fuit illi faciendi cauſa.nec pficiendi ſpes:aut celandi:nulla deniq̃ ſigna concurrunt item ſi dixerimus:incredibilia locutum eſſe & quæ fieri nō potuerunt aut min⁹ inter ſe conſonantia.⁋Probabili argumentatione uериſimili:aut ſecundum probabile quod continet cauſam & uitam.⁋Ab argumētis & ſignis.Alius locus cōmunis eſt:cū dicimus ab argumētis & ſignis q̄bus credi uolum⁹:

conſtantiam teſtimoniorum:contra teſtes uitæ turpitudinem:teſtimoniorum inconſtantiam:ſi aut non fieri potuiſſe dicemus:aut nō factum eſſe qđ dicant:aut ſcire illos nō potuiſſe:aut cupide dicere:& argumētari hæc ad improbationem & probationem teſtium pertinebunt.A quæſtionibus dicemus:cum demōſtrabimus maiores noſtros inueniendi cauſa tormentis & cruciatu uoluiſſe quæri:& ſummo dolore homines cogi:ut quicquid ſciant:dicant.Et pterea cōfirmatior hæc erit diſputatio ſi quæ dicta erunt argumētando iiſdē uiis quibus omnis coniectura tractatur trahem⁹ ad uериſimilē ſuſpitionē:idēq̃ hoc ī teſtimōiis facere oportebit.Contra q̄ſtiones hoc mō dicemus:primum maiores uoluiſſe niſi certis ī rebus interpōi quæſtiōes:cum quae uere di-

per argumenta autem & ſigna quicquid eſt:quod cõiecturã faciat:intelligimꝰ.Vt ſit locus a toto hoc modo.Cui dubium ut dico:ita eſſe uideri debet:cum tot argumenta:& ſigna cõcurrant:præcipue autẽ duas ſuperiores accipimus partes ſignum & argumentum ſigni partes fuerunt ſex. Locus:tp̄s:ſpatium.occaſio ſpes:perficiendi:ſpes:celandi.Argumenti uero tria tempora præteritum inſtans & cõſequens.Cæteris locis:ut pbabili quod in cauſam diuiditur & uitam.Collatione:Cõſecutione locis cõmunibus.¶Cõcurrũt: conueniunt ut ſpes celandi:ſpes perficiendi locus idoneus. Tempus oportunũ:Cruor in ueſtimẽto telum relictum &c.ſed hæc p qualitate tractanẽ cauſæ.Per

cerentur ſciri:quæ falſo in quæſtione pronũciarẽtur refelli poſſent hoc modo.Quo in loco quid poſitũ ſit:& ſi quid eẽt ſimile quod uideri:aut aliquo ſigno ſimili pcipi poſſit.deide dolori credi nõ oportere quod aliis alio ſit recentior in dolore:quod ingenioſior ad comminiſcendum:quod deniq; ſæpe ſcire:aut ſuſpicari poſſit.quid quæſitor uelit audire : qđ cum dixerit intelligat ſibi finem doloris futurum:Hæc diſputatio comprobabitur:ſi refellimus quæ in quæſtionibus dicta erunt probabili argumentatione:idq; partibus coniecturæ quas ante expoſuimꝰ facere oportebit.ab argumẽtis & ſignis & cæteris locis quibus augetur ſuſpitio dicere hoc modo conuenit.Cũ multa concurrant argumenta & ſigna quæ inter ſe conſentiant rem perſpicuam non ſuſpicioſam uideri oportet.Item plus oportere ſignis & argumentis credi quam teſtibus hæc enim eo modo exponi quomodo reuera ſunt geſta:teſtes corrumpi poſſe:uel prætio : uel gratia:uel metu:uel ſimultate. Contra argumenta:& ſigna : & cæteras ſuſpitiones dicemus hoc modo : ſi demonſtrabimus nullam rem eſſe:quã non ſuſpitionibus quiuis poſſit criminari:deide unamquamq; ſuſpitionẽ ex

ſpicuam:apertam & manifeſtam.Cicero in oratione pro milone:poſt multas probationes.Quid ſi iatis iquit nondum cernitis?eũ res ipſa tot & tam claris argumentis ſigniſque luceat : pura mente atq; integra Milonem:nullo ſcelere imbutum:nullo metu perterritum nulla conſcientia exanimatum romam reuertiſſe.¶Item plus &c.alius dicendi modus ab argumentis & ſignis.Cum ideo potius credi illis inſtamus : q̄ teſtibus quoniam ſigna & argumenta:hærent perſonæ : & negocio at uero teſtes aliqua poſſunt ratione corrumpi ab iis a quibus producuntur.Erit autem locus comparationis a minori hoc modo.Si credere teſtibus multo magis argumentis & ſignis quæ certiora ſunt credendum eſt.¶Eo modo quo geſta ſunt ut palluit erubuit in loco uiſus eſt .¶Teſtes corrumpi poſſe.Vt græci facile ad falſum teſtimonium perhibendum corrumpebantur. De quibus multa dicit Cicero:in oratione p flacco.¶Prætio nummis.¶Gratia amore & beniuolentia in eum a quo producunẽ.¶Metu.eius a quo producuntur.¶Timent enim ne ab illo lædantur pro quo teſtimonium dicere recuſauerint ſi potens fuerit.¶Simultate. Latenti odio in aliquem & lædendi cauſa multorum aũt irritum habitum eſt teſtimoniũ:q cõtra reos odio iducti dicere niſi ſunt.Vt.L.Craſſi aduerſus.M.Marcellum.Qu.Metelli pii.M.Luculli. Qu.Hortenſii.M.Lepidi cõtra.C.Cornelium.Auctor Valerius Maxi.¶Contra argumenta quid contra argumenta & ſigna agendũ ſit docet : ſingula autem deſtruenda eſſe mouet quæ aduerſarius dixerit.Nullam rem eſſe &c.hunc uiſum illic dicitis fuiſſe:ubi furtum factum eſt:& propterea furatum eſſe.Sed huic ſuſpitioni minime credendum eſt.Quod ſi omnibus crederetur ſuſpitionibus nulla res eſſet q̄ ab illis libera eſſe poſſet:Sanctus & iteger cum formoſa & parum caſta loquætur & ſtatim adulter iudicabitur?Cum gladio:ut ſit uir probus & quietus:iter faciet:& ſicaſſator exiſtimabitur.Deniq; unam quamq̄ &c.primum in uniuerſum contra ſigna & argumenta dicendum eſt:Deinde ſingulæ ſunt ſuſpitiones eleuandæ:quas aduerſarius excitarit. Dices cãm fuiſſe Vlyſſi, occidendi aiacis:quoniã erat inimicus fateor fuiſſe inimicũ:priuſq̄.Achillis ſibi arma adiudicarentur ſed ea poſteaq̄ adeptus eſt ſimultatem omnino depoſuiſſe:& amare cepiſſe dico:Quod in ſiluã profectum eſſe aſſeueras:ut aiacem illic:cum ſolus eſſet occideret pro cõſuetudine ſua ad explorãda hoſtium conſilia ego illuc pfectum dico.¶Ais in ueſte cruorem fuiſſe.quicũq; igitur cruore aſperſum habuerit ueſtimentum cædis arguetur.dicis feciſſe adulterium quoniã inuentus noctu eſt ſed a cœna redibat : quicunque noctu ambulans depræhendeẽ adulterii ſuſpectus ſic erit. ¶Nihilo magis in nos:hæc i omnes in quibus eiuſmodi ſigna conſtabũt:dici poterunt. ¶Indignũ &c.non eſt credendum ſignis:& argumentis:ſed teſtibus:qui rem affirmare poſſunt uel refellere:qui nihil quod non uiderint dicere audent.¶A rumoribꝰ dicemus.Si negabimus:a rumoribus docet nunc dicere eſt autem ultimus cõmuniter cõmunis locus. Rumor & fama idem ſunt:ſed alterum græcum:alterum latinũ:ſignificant autẽ exortum in populo ſermonẽ de re aliqua recenti ſiue bona ſiue mala:& fama quidem pro ſermone rei inueteratæ & opione quadam ac laude hominis accipitur:in quas ſignificationes rumor non ſumitur.¶Si negabimꝰ &c.nõ fruſtra diſſipari & diuulgari rumor ſolet:arte aliquid eſt cum excitaẽ:& conſenſus eſt ciuitatis ac teſtimoniũ. Et ſi dicemus cauſam nõ fuiſſe &c.Quæ cauſa erat ut hoc qđ ab oĩbus ferme diciẽ fingeret q̄ſpiã q̄s fuit inimicus q̄s aliq̄t cõſeq̄baẽ cõmodi certe nẽo,Et pterea dicemꝰ pterea eſto alii rũores falſi ſint:hic certe uerꝰ ẽ:nã

cauſa huic fuit peccandi:erat inimicus erat minatus:erat pauper:erat temerarius ſpem habebat celãdi & pficiendi. ¶ Contra rumores &c. docet quid contra rumores dicendũ ſit. ſi docebimus &c. Nõ eſt credẽdũ rumoribus qui falſi eſſe quotidie deprehenduntur:creditum fuit a maioribus ueſtris claudiã quintam uirginem ueſtalem quod nimis eleganti ornatu uteretur:impudicã fuiſſe : id tamen falſum etiam deæ cybeles teſtimonio compertum eſt. ¶ Et aut inimicos &c. noſtri hæc inimici finxerunt:quis autẽ adeo ĩnocens eſt:Cui hoc idem inimicorum fraude accidere nõ poſſit ut falſi de eo rumores diſſipent̃ Cicero in oratione p. M. fonteio. V. P. maxime enim inimici hanc rẽ ſermonibus diuulgare uoluerunt:ſed ego ita exiſtimo quo maius crimen ſit : id quod oſtendatur eſſe falſum:hoc maiorem ab eo iniuriam fieri:qui id confingat. ¶ Natura maliuolos:quis enim ẽ qui maliuolorum uocalis:& detractionibus obnoxius aliquando non ſit quis unquam caruit obtrectatoribus:quis ignorat quoſdam eo natos eſſe ingenio:ut melioribus ſemp inuideant:& cum lædere alia ratione non poſſint detrahere ſtudeant. Et aliquam fictam fabulam &c. ut nõne nuper dictum ab omnib9 ferme fuit illum:& numerabimus. furatum eſſe:quod falſum eẽ inuentum eſt. Nonne is cum iter faceret & magnum auri pondus ſe cum ferret:occiſus & ſpoliatus ab titio dictus eſt cum tamen ſaluus & icolumis redierit. ¶ Aut uerum rumorem &c. Nonne omnes a te uiolatam nuper dicunt uirginem uel furtum factum uel negatum depoſitum : quod ego tamen de te credere nec poſſum:nec uolo nihil eſt. enim quod contra inimicum inimicus non comminiſcatur. ¶ Verum tamen ſi rumor &c. Argumentandum dicit eſſe quotiens probabilis nimium rumor fuerit : qui aliis coniecture partibus infirmandus erit : ut ſi dicamus non fuiſſe cauſam:non ſpem celandi:aut perficiendi:non locum aut tempus quæſitum deniq hunc facere non potuiſſe illum uero pati. ut dicis Vlyſſem aiaci uim inferr̃ auſum eſſe:ſed quis hoc credat:cum preſertim & fortiſſimus aiax eſſet. & tunc fureret. ulyſſis uero imbecillitas cui nota non eſt : quem conſilio præſtare non uiribus ſciunt omnes fuit dum de achillis armis cum aiace contenderet inimicus:ſed ea poſtq̃ ſibi adiudicata ſunt:amare cœpit q̃q̃ ut prius quidem oderat:non. n. de uita:ſed de honore certabatur : derogare detrahere. auferre. Quod & difficillima tractatu &c. docuit qua ratione:quibuſq locis:in coniecturali conſtitutione argumentari poſſimus. ¶ Cauſas nunc explicat quibus adductus facere hoc uoluerit:duæ autem ſunt prima ꝙ difficillima eſt coniecturalis conſtitutio:altera ꝙ in ueris cauſis ubi factum conceditur: ſæpe accidit ut tractetur ſicut in cauſa pro milone. nam occiſum a ſe Clodium milo fatetur:ſed iure occiſum dicit. Et rationẽ affert:quia ille ſibi uoluerit mortem inferre. quoniam inſidias fecerit : hoc autem negat aduerſarius:& milonem clodio non miloni clodium inſidiatum dicit quærenda igit̃ cõiecturis res fuit difficillima:quid enim difficilius ꝙ factum probare qd negetur factum titubatione dubitatione:& mentis agitatione. ¶ Offenſione impedimento.

tenuabimus:& dabimus operam :ut oſtendamus nihilo magis in nos eam quam in alium quempiam cõuenire:indignum facinus eſſe ſine teſtibus coniecturam:& ſuſpitionem:firmamẽtis ſatis habere. A rumoribus dicemus ſi negabimus non temere famam naſci ſolere: quin ſubſit aliquid : etiam ſi dicemus cauſam non fuiſſe quare quiſpiam confingeret & cõminiſceretur:& præterea ſi cæteri falſi ſoleãt eſſe argumentabimur hunc eſſe uerum. Cõtra rumores dicemus primum ſi docebimus: multos eſſe falſos rumores:& exemplis utemur:de quibus falſa fama fuerit:& aut inimicos noſtros:aut homines natura maliuolos: & maledicos confinxiſſe dicemus : & aliquã: aut fictam fabulam in aduerſarios afferemus quam dicemus omnibus in ore eſſe:aut uerũ rumorem proferemus:qui illis aliquid turpitudinis afferat : neq tamẽ ei rumori nos fidẽ habere dicemus ideo quod quis homo poſſit quemuis turpem de quolibet rumorem proferre:& cõfictam fabulam diſſipare. Verum tamẽ ſi rumor uehementer probabilis eſſe uidebitur:argumentando famæ fidem poterimus abrogare:quod & difficillima tractatu ẽ conſtitutio coniecturalis:& in ueris cauſis ſæpiſſime tractãda eſt : eo diligẽtius omnes ei9 partes perſcrutati ſumus:ut ne paruula qdẽ titubatione:aut offenſione impediretur:ſi ad hanc rationem præceptionis aſſiduitatẽ exercitationis accommodaremus. Nunc ad legitimæ conſtitutionis partes tranſeamus.

CVm uoluntas ſcriptoris &c. quibus argumentis pars utraq in conſtitutione coniecturali uti poſſet docuit:Nunc quõ legitima conſtitutio tractari debeat:oſtendit cuius cum ſex partes ſint ſcriptum & ſententia:contrariæ leges:ambiguum diffinitio tranſlatio. ratiocinatio. a ſcripto incipit & ſententia libro primo quo pacto conſtitutio in his emergeret:aperuit:nunc quid aſſeuerari poſſit. quidque refelli os admonet : cum itaq accidit ut uoluntas ſcriptoris: a ſcripto diſſentire uideatur:& hic ſcriptum uoluntatem ille defendat:Quid ab eo agendum ſit demonſtrat qui a ſcripto dicit:cuius nõie leges: iſtrumenta pacta:ſtipulationes. omne deinq ſcriptũ accipimus. Hæc itẽ pars legitime conſtitutionis iuridicialis aſſumptiue partibus ſuſtentat̃:quod in rhetoricis de inuentione docet Cicero. Eſt autẽ de ea ſte

quent.ſſima:ut Q u.ait inter cõſultos q̃ſtio:& pars magna cõtrouerſiæ iuris hinc pẽdet.Cũ uolũtas ſcriptoris &c.ut ſi lex ſit liberi parẽtes:alãt:aut uinciant̃:hic uolũtas ſcriptoris diſſentir̃ a ſcripto uidebit̃:ſiqs nõ aluerit uinciendus dicet̃:nã infans q alere p ætatẽ nõ p̃t:alligandus minime uĩ:& illos lege cõprehendi certũ eſt:qui alere poſſint.His locis his argumẽtis.Secũdũ narrationẽ:ſm aliq̃n aduerbiũ ẽ:plautus in aſinaria age ſecundũ ſequar aliq̃n ꝓpoſitio.Seruius ſulpitius in eplã de morte.M.Marcelli ad cicero. duo uulnera accepiſſe:unũ in ſtomacho:alterũ in capite ſm aurẽ:narratio ãt ne ab exẽplo:qđ eſt priore libro

De ſcripto:& uoce.

CVm uoluntas ſcriptoris cum ſcripto diſſidere uidebitur ſi aſcripto dicemus his locis utemur ſecundum narrationem: primum ſcriptoris collaudatione. Deinde ſcripti recitatione utemur. Deinde per cunctatione: ſcirent ne aduerſarii id ſcriptum fuiſſe in lege: aut in teſtamento: aut in ſtipulatione: aut in quolibet alio ſcripto? quod ad rem pertineat. Dein de collatione quid ſcriptum ſit:quid aduerſarii ſe feciſſe dicant quid iudices ſequi conueniat:utrum id quod diligenter præſcriptum ſit: an id quod acute ſit excogitatum. Deinde ea ſententia quæ ab aduerſariis excogitata ſit:& ſcripto attributa contẽnetur:& infirmabitur. Deinde quæretur quid ei obſuerit:ſi id uoluiſſet præſcribere an non potuerit pſcribi. Dein de a nobis ſententia reperietur: & cauſa proferetur:quare id ſcriptor ſcripſerit quod ſcripſit:& demonſtrabitur ſcriptum illud eſſe di/

diſcedamus:eẽ poterit huiuſmodi:orta tẽpeſtate iudices ſubito omnes terrore occupati:inire cõſilium de naui relinquenda cœperunt:ſolus ergo damni magnitudinem animo reputans: hortari ac rogare ſingulos non deſtiti:ne deſerere nauem uellent:tempeſtatem euaneſcere cito poſſe me remiſurum profeſſus ſum:meam nauim futuram ſi operam mea ſeruaretur admonui:ſed neq̃ hortationibus meis neq̃ precibus moti.ſe in ſcapham repente omnes coniecerunt:deos ego mihi affuiſſe arbitror:nauis in portum:non nihil adiuuante me delata eſt:quæ mea eẽ debet:hic latoris legis ſequetur cõmodatio & dicetur magna:ſemper omnibus in rebus prouidentia ſenatus fuit qui cum paſſim relinqui in tempeſtate naues uideret:& damna ex hoc maxima tum publice:tum priuatæ ſequi:optimam & utiliſſimam legẽ tulit.que huiuſmodi eſt qui timore tempeſtatis nauem reliquerit:nauem & quæ in ea bona habet amitto.Eius qui in naui remanſerit:nauis & que in ea bona ſunt:eſto deĩde ex aduerſario querẽ:ſciret ne legẽ hãc latã eſſe:& cũ q nauẽ deſereret:nauim & q̃ i ea bõa hẽret amittere:eius ãt q remãeret & nauẽ & q̃ bona i ea eẽt fieri:qđ ſi reſpõderit ſciebã:ergo cõtra legẽ feciſti dicet̃.cũ nauẽ deſeruiſti.Percũctatio ne diligẽti interrogatione pcũctatio uidet̃ dcã:ex uſu nautico:ga nautæ altitudinẽ: aquæ contro ptentant.Alii uolũt pcunctationẽ dici ꝙ.ſ.is q curioſus eſt:pcuncta interroget hæc pompeius feſtus:lex ãt eſt generale iuſſum populi:aut plæbis rogãte magiſtratu auctor atticus.Aut teſtamẽto: ſi in teſtamento ɔtrouerſia fuerit:ꝙ ẽ ultia hoĩs uolũtas:hoc mõ q̃dã cui q̃ttuor erãt filii. Q uorũ tribus uxores erãt

Narratio

Cõmẽdatio recitatio

decedẽs tribus his cẽtũ reliq̃t:q̃rto q ſine uxore erat cẽtũ dari tũc uoluit:cũ uxorẽ ducet. Is ſtati mortuo patre centũ ſibi dari poſtulat:& uoluntatẽ ſeq̃tur teſtatoris:quod æquare ſe fratribus uoluerit:nuptias uero adiecerit non ut cogeret uxorem ducere:ſed ut ſuaderet idq̃ in ſua ptãte eẽ uoluiſſe:ga ſcripto in hac cõtrouerſia diceret ſtatim finita narratione ſcriptorẽ ab anteacta uita & moribus laudaret:ſcriptũ deinde recitaret.idẽ & in ſtipulatione fieri debet:q ut iureconſulti docẽt eſt obligatio uerbis cõtracta ex interrogatiõe & rñſione:cũ qd dari:fieri ue nobis ſtipulamur a ſtipe dicta:hoe eſt,pecunia quã in huiuſmodi obligabãt ſtipulatione.Auctor uarro in ea re his olim utebant̃ uerbis ſpõdes:ſpõdeo:pmittis:promitto:fide iubes:fideiubeo.¶ Ad eã rẽ.ad controuerſiã q̃ ex ſcripto:& ſnia naſcitur.¶ Deinde collatione cõparatione inq̃t utẽdũ poſtea eſt,ab eo qđ ſcriptũ eſt:& ad id qđ aduerſarii feciſſe ſe cõfeſſi ſunt.Dicitis relictam a uobis nauẽ:& ueſtrã deinde uultis eſſe.Cũ p uos nõ ſteterit:qn perierit huic q ut eam ſeruaret i ea remanſit:cuius eſſe dẽt.nã remanẽtis lex iubet fieri.Centũ tibi deberi dicis:cũ tñ affirmes:duci a te uxorẽ patri placuiſſe:prius ducas neceſſe eſt deinde poſtules:negari enim tũc tibi nõ poterũt. Q uid iudicem ſe qui cõueniat:cũ aptis uerbis ſcriptũ ſit:ei parere uos cõuenit iudices:nõ quæ in ſcripto nõ ſunt:ſeq & qđ acute magis q̃ recte aduerſarii interpretant̃.dubitare uos oporteret ſi aut ſcriptũ eſſet aliquid obſcure:aut dubitaret aduerſarius:ſed oĩa hic apta ſunt & aduerſarius cõfitet̃. ¶ Deĩde ſnia q̃ &c.dicit nauẽ eius fieri uelle:legẽ dicit aduerſarius:q ad defenſionẽ in ea remãſerit:ſtulta nimirũ iterptatio quaſi uerbũ unũ ſenatus legi:cũ tulit addere nõ potuerit:& eius qui remãſerit ad defenſionẽ dicere.periculoſum ẽ a uerbis legis diſcedere cum pſertim cõmode & dilucide ſcripta ſit.Q uid ei obſuerit:die mihi qd ſenatui oberat addere remanẽtis ad defenſionẽ.Q uid patri tuo ut tibi darẽtur centũ cum uxorẽ duceres:ſi tibi ducere placeret:nõ ne hoc pſcribi poterat. ¶ Deinde a nobis &c.alius locus eius q ſcriptum defendit:ut ſniam iueniat:q̃ ſcriptũ tueat̃:& dicat:cũ paſſim in tẽpeſtate deſeri naues ſenatus uideret:& nõ mediocria ĩde cõſeq dãna aiaduerteret:idẽ ãt iniquũ eſſe duceret:ut naues ab illis reciperent̃ quoꝝ fuerãt poſtq̃ reliq̃rant:ſi forte cõſeruabant̃ legẽ tulit ut remanẽtis fieret qcũq̃ ille eẽt:nec ad defenſionẽ addere uoluit:quo magis deſerere tenerent̃ hoĩes cũ ſcirent ſe nauẽ:& q in ea bona haberẽt oĩa ſi deſererent amiſuros:hic ſcriptũ recitabitur:

Stipulatio

& ſcriptũ diceẽ:dilucide:hoc eſt apte:& uerbis minime obſcuris. ¶ Breuiter:nullo ſupfluo addito uerbo. ¶ Perfecte:ut adiungi nihil poſſit:ſic leges debere:ac ſolere ſcribi. Cum rõne certa:ut homines terrerenẽ: & naues in tẽpeſtate temere nõ deſerent. ¶ Deinde exempla pferenẽ. hic locus eſt a iudicato:quotiẽs exẽpla adducũtur:& qd in ſimili re iudicatũ ſit oſtẽditur. hoc cũ fit uehemẽter adiuuat:uult enim cognoſcendum quiſq;:ut Quintilianus aitſirmã eſſe alterius ſniam:& ipſe pnunciaturus:hoc libenter exemplũ qd in ſe fortaſſe recidat facit. ¶ A ſcripto potius nõ ne nuper cũ e ſicilia qttuor in eadẽ naui fratres ueherenẽ: tres ingruente tempeſtate nauẽ deſeruerunt unus remanſit. Cumq; diu poſtea in iudicio agitata res eſſet:& iſ ſnia hic ſcriptũ ſequereẽ:huius q remãſit nauẽ eẽ iudicatũ ẽ. Deĩde oñdeẽ &c. ſi hoc admitteretur iud. ut recedere a ſcripto liceret:& aliqd qd ſcriptũ nõ eẽt:cõminiſci. Qua in ciuitate quottidie lites maxime & controuerſie nõ eſſent:ubi gentiũ quies erit: ubi iuſte:& ſine metu uiuetur. Locus cõis &c. Approbatiõe poſt cætera utimur argumẽta cũ locos inducimus cõmunes eius crimẽ uel audaciam exaggerantes ĩ quẽ dicim⁹:hoc mõ. Quæ maior iud. ĩpudẽtia aut eſſe aut excogitari poteſt: q̃ ei⁹ q cũ ſe feciſſe contra legẽ fateaẽ:ẽt deinde factũ ſuũ defendere audeat:certe nullam in eũ ſtatui cõueniẽs pœna poſſet. ¶ Cõtra legẽ &c. ut de illo q in tẽpeſtate nauẽ reliquit. ¶ Sancitũ confirmatũ uñ ſanctæ leges aut teſtamẽto:ut de illo cui tũc cẽtum dari uoluit pater:cũ uxorẽ duceret. ¶ A ſnia

A ſnia dicemus &c. Docet nũc qd agẽdũ ab iis ſit:q a ſententia dicũt. Primũ laudabimus &c. ſcriptor ante oĩa laudandus eſt. q cõmode ac breuiter ſcripſerit q ſupflua ptermiſerit:& ea q̃ ſi non ſcriberentur:intelligi tñ a quocunq; facile poſſent. Illud qd ſine ſcripto perſpicuum uidebat eſſe ſcriptor:eius nauẽ

lucide:breuiter:cõmode:pfecte cum rõne. Deinde exẽpla pferenẽ:quæ res cũ ab aduerſatiis ſnia redderetur:& uoluntas affereẽ: a ſcripto potius iudicate ſunt. Deinde oſtendetur q̃ periculoſum ſit a ſcripto recedere. locus cõis eſt cõtra cũ qui cum fateaẽ ſe contra id quod legib⁹ ſancitum eſt:aut teſtamẽto pſcriptum ſit feciſſe tamẽ facti quærat defenſionẽ. A ſnia ſic dicemus: Primũ laudabimus ſcriptoris cõmoditatem:atq; breuitatẽ quod tm̃ ſcripſerit qd neceſſe fuerit illud quod ſine ſcripto intelligi potuerit non neceſſario ſcribendum putarit. Deinde dicemus calumniatores eſſe officium uerba:& litteras ſequi:negligere uolũtatem. Deinde id quod ſcriptum ſit:aut non poſſe fieri: aut non lege:aut nõ more:nõ natura:nõ bono & æquo poſſe fieri:q̃ oia ſcriptorẽ uoluiſſe quã rectiſſi

fieri debere:q ad defenſionẽ remaneret:nõ ãt eius q opẽ ferre nõ poſſet:ideoq; ad defenſionẽ addere non curauit:nec.n. ſcripti ſui recitatores uos fore putauit iudices:ſed interpretes. ¶ Deinde dicemus &c. Calũniator iud. uerba ſola conſectaẽ;eorũ uerũ ſenſum negligit:ac uolũtatẽ:q̃ ſola. tñ ſpectanda eſt. Cum pſertim nihil ſuperfluũ leges debeant admittere. Calũniarii eſt malitioſe & mẽdaciter interptari: Calũnia eſt malitioſa legis & cuius uis rei interptatio Διαβολὴ græcæ dr̃. Calũniator uero Διαβολος. marcellus in collectãeis a calliditate calũniã dici exiſtimat:& malitioſam mendaceq; inflãmatiõe ſignificare ait. At q p ipſa calliditate poni Ci. de repu. li. ii. ut cernẽdi reſpõdeatis q ſæpe optimas muſas ingenii calũnia ludificari ſolet. ¶ Deinde id quod ſcriptum ſit:aut non poſſe fieri &c. lex eſt liberi parentes alant aut uinciãtur. Queritur an infans alligetur qa non alit non poſſe fieri ut infans alat reſpondeẽ:nec de eo legem intellexiſſe:ſed de illo qui alere poſſet. Nõ lege remanẽtis nauẽ debere eſſe:nec intelligi de eo ius qui defenſurus remãſerit:ſed laborãtibus nõ ſedentibus & nihil auxilii ferẽtibus pmia dari leges iubent. Nõ more. Lex ſcripta eſt:mos ſine ſcripto:in conſuetudine poſitus:longo tẽpore oium conſenſu approbatus: apud quas ciuitates mos eſt iud. ut inertibus pmia conferatur:ubi mos eſt an infantibus filiis parentes ali! ¶ Nõ

Mos natura:ius aut lege eſt:& hoc ciuile ſiue ſcriptũ appellatur:quo & proprium cuiuſq; ciuitatis comprehẽditur. Continet autem plebiſcita:ſenatus conſulta:principium placita magiſtratuũ edicta reſponſa prudentum aut conſuetudine:quod leuiter a natura pfectum aliud & maius fecit uſus ſub quo pacta ſunt & iudicata:aut natura:quod non opinio:ſed q̃dam innata uis inſeruit:cui hæc ſubſunt:religio:pietas:gratia:uindicatio:obſeruantia:uindicatio eſt per quam ius & iniuria: & omnino quod ob futurum eſt: defendendo aut ulciſcendo propulſatur. Natura ipſa nos admonet:ut ab illis iniuriam ppulſemus:qui iniuſte ledũtur:

Natura quis nõ uidet nos quoq; nauis eſt iniuria affici:cum ab eo poſſideatur:qui ægritudine cõpulſus nõ ut defenderet:in mea remanſit:diſceſſurus. & ipſe ſi licuiſſet: ¶ Non equo & bono rectum & utile equum & bo

Aequũ bonũq; num ſignificat:aduertentẽ & utilitatem cõem pertinent differunt quod quoniam bonum eſſe põt:quod tñ æquũ minime uideatur:bonũ eſt pſcriptione aliquid alicuius fieri:ne lites & contẽtiones exoriãtur:poſſet n. poſt centum aut plures annos niſi preſcriptionis ius eſſet aliqd ab aliquo repeti. equum tamen non eſt preſcriptione certi temporis qd meũ eſt:a me uel a meis parẽtibus partũ:tuũ fieri:ſed aut ſcripta æquitas eſt:aut non ſcripta:ſi ſcripta eſt:rigori legis ferme ſp preualet. cum quæ ad officiũ iudicis pertineat non nunq̃ id efficere:ut integra creditori ab eo q debet:ſolutio fiat:æquum tamen uẽ & humanum ſi actorem compellat. ad id accipiendum quod a debitore offeratur:qui cum integra ſoluere non poſſit partem pſoluit:iudicis.n. ſine ptoris officio cõuenit lites diminuere multi. item in eadẽ naui cũ mercibus uehunẽ:orta tẽpeſtate iactura facere cõpellunẽ:pars res ſuas amittit:pars incolumes conſeruat:æquitas cõe detrimentum fieri oium poſtulat tã eorũ qui abiecerunt. q̃ eorũ qui retinuerũt. ſunt deniq; equũ & bonũ mitigatio q̃dã iuris:ĩ eius q iudicat cõſciẽtia & prudẽtia poſita. Quæ oia &c. q negat ſcriptorem non niſi recte fieri

me fieri nemo dubitet:& ea quæ a nobis facta ſunt utiliſſime facta. Deinde cōtrariū dicem⁹ ſentētiam aut nullam eſſe:aut ſtultā:aut iniuſtam:aut nō poſſe fieri:aut non conſtare cum inferioribus,& ſuperioribus ſententiis:aut cū iure communi:aut cum aliis legibus communibus:aut cū rebus iudicatis diſſentire. Deinde exēplorum a uoluntate:& cōtra ſcriptum iudicatorū enumeratione. Deide legum & ſtipulationū breuiter exceptarum in quibus,itel ligit ſcriptoris uolūtas & expoſitio. locus cōmunis contra eum qui ſcriptum recitet:& uoluntatem ſcriptoris nō interprætetur.

De contrariis legibus.

C Vm duæ leges diſcrepant inter ſe ui-

uoluiſſe nō niſi:q̄ mox quæ lex:quæ natura:quæ equū & bonū fieri poſtularet. Aut ea q̄ a nobis ſūt facta &c. Eripuimus huic nauē iniquū.n.uidebaẽ ut eius fieret,q in ea remāſerat.nō ut defenderet:ſed ægritudie cōpulſus:ſi diſceſſimus e naui tēpeſtate territi recte fecimus ſati⁹.n.erat nauē perire ſolā q̄ nos una mergi. Peregrinū q cōtra legem muros aſcēdit q̄ eſt peregrin⁹ ſi murū aſcēderit capitale eſto pœna affici poſtulas:ſed pfuit hoſtes.n.reppulit illū puniri lex uult q aſcendit:ut obſit pmiū hic merebaẽ quo cū nos dōauimus:iuſte fecimus ſeruati.n.ab eo ſumus. Quis āt bnmerentibus de nobis niſi peſſimus & igratiſſimus pmia nolit cōferri? Deinde dicemus &c. Dicunt remanentis fieri debere nauim qcunq ſit:nec certam pſonā q̄ poſſit defendere uolunt intelligi:quid ſi ea nis remanſerit: illius fiet? Friuola pfecto ſnia eſt:& ſtulta. Aut iniuſtā: nimiū pfecto ſtulta & iniuſta ſnia eſt horū iud.q iſantē alligar uolūt q parētē nō alit.qđ fieri nullo pacto pōt. Aut nō cōſtare cū ſupioribus & iſerioribus. Exēpli gratia diſcrepat hæc ſnia,qua dicitis remanentis nauē debere eſſe: ab illa ſnia q̄ eſt in principio legis:ut illi nauē amittāt:qui tempeſtatis timore reliquerint. Nā ex hoc ſequitur illorum fieri debere qui timore tempeſtatis contempto.nō eorū qui coacti ægritudine remāſerint. In teſtamentis āt & ſtipulationibus frequenter cōtingit:ut oñditur poſſit,ſuperiora cū inſerioribus nō cohærere:aut qđ diciẽ cū ſuperioribus & inferioribus minime conſonare. Aut cum iure cōmuni &c. Ius cōmune eſt:quod & gentiū uocatur:quod æque apud omnes populos cuſtodiẽ. Ex hoc iure oēs cōtractus introducti ſunt:ut Emptio:Venditio:Locatio:Conductio:Societates depoſitū:mutuū:cōiter hoc apud omnes cuſtoditur ut id fiat qđ merita poſtulant perſonarũ. Aliis legib⁹ cōib⁹:leges cōes idē pœne ſūt cū iuř cōi his oēs utunẽ citates q̄ ſub rōano ipio ſūt:nō āt uocāẽ cōes qa ſūt & ppriæ ſingularū ciuitatū qs iura mūicipalia & iſtituta appellam⁹. Aut iudicatis &c. Iudicatū ē de quo alicui⁹:aut aliquorū iam ſententiis conſtitutū eſt. Exemplum eſſe poteſt:pater decedens hæredē filiū iſtituit his uerbis. Heres meus eſto:& cū deceſſeris. Titio hæreditatē reſtituito huic naſcunẽ filii:ſed eo moriēte reſtitui ſibi hæreditatē poſtulat Titius:a qua moriētis filii enim phibent dicētes:uoluiſſe auum ſuum illi aperte ſuo hæreditatē reſtitui ſi ſine liberis decederet. Papinian⁹ iure cōſultus uoluntatē in hoc caſu ſequendā cenſuit:nō aliter dicens uideri teſtatorē ita diſpoſuiſſe:q̄ ſi fili⁹ ſu⁹ ſine ſobole moreretẽ:nec credibile unq̄ uideri poſſe:nepotes illū hæreditate priuare nō uoluiſſe. Itē curius hrdē quendā ſubſtituit poſtumo ſi poſtumus añ tutele annos decederet nō eſt natus poſtum⁹:ppinqui teſtatoris bona ſibi uendicabāt:hac de re inter L. Craſſum & Sceuolā magna fuit cōtentio:q̄ uolūtatē defendit ſuperior in eā fuit. Nemo dubitauit qn uolūtas eſſet teſtantis:ut is nō nato filio hæres eſſet:q mortuo:ſed nō ſcripſit:uidetis iud.nō ſemp uerba q iudicāt ſeq ſolere. Deinde legū &c. Non ne leges ſunt iud.in quibus aliud ſcriptū eſt alia ſcriptoris uolūtas fuiſſe apparet. Lex qua iubeẽ i ius uocati ueeant neminē ſi ſola ſeqmur uerba excipit. Sed alius eius ſenſus ē:ſcimus.n.nec cōſulē teneri neq ſe ſcm̄ neq pfectum magiſtratus qui imperiū habēt.nec pontificem qui ſacra facit:nec eū q uxorē ducit:& ptera multos alios uariis cauſis eximi:itē lex eſt qui nocte cū ferro dephēſus fuerit alligeẽ. Cū annulo ferreo inuentū magiſtratus alligat:ſed nō recte uideẽ.n.lege ille intelligi qui cū noxio ferro ambulauerit:ut enſe lācea. Aut ſtipulationum:non ſp uerbis ſtipulationis ſtari uidemus:multi ſunt caſus in qbus uolūtatē ſtipulantis itue mur:exempli cauſa locas mihi fundum pro centum loco pmittis non auferre promitto ſed contingit ut mihi non ſoluas decem quare fundum tibi auſero:non potes inquis auferre: quia non auferre ſtipulatus es:imo poſſum quoniam ceſſas ſoluere. Nam non auferre promiſi:ſi ſoluere non ceſſares:item quod debetur ex turpi cauſa peti non pōt:inueniẽ tñ ubi in turpi cā tenet ſtipulatio. Nam meretrix quod ex turpi cā ſibi debetur petere poteſt. Quia mulier turpe facit quod ſit meretrix:ſed cum meretrix ſit non turpiter accipit. Exceptarum:exceptio eſt actionis depulſio:excepte leges ſunt: in quibus aliud ſcriptum eſt:alia uř ſcriptoris uoluntas fuiſſe:& aliqd intelligiẽ excludi qđ uerbis legis nō excludiẽ ut ſupioribus exēplis patet. Locus cōmunis &c. Sicut ſuperius a loco cōi & ſententia generali argumētari docuit cōtra illos qui factū a ſe contra ſcriptum confiterentur:& tamen facti quærerent defenſionem ſic nunc contra illos argumentari docet qui ſcriptum quidem recitent:ſcriptoris autem,uoluntatem minime interpretentur leges in conſilio ſcriptoris:& utilitate cōmuni:non in uerbis conſiſtere opus eſt & indignum pfecto eſt æquitatem litteris urgeri:quæ in uoluntate eius qui ſcripſerit:poſita eſſe:iudicari debeat.

C Vm duæ leges &c. Secunda pars eſt legitimæ cōſtōnis quæ αντινομια a græcis uocaẽ illud ſciēdum eſt:ut. Quin.admonet:nullum eſſe legē legi contrariā:iure ipſo:qa ſi aduerſum iuberet:alte

Contraria

Stulta & friuola iniuſta ſnia

Leges Pares

Diuerſe leges collidũtur

rum ſus altero abrogaretur:caſu colliduntur:& euentu. Cõfligunt ãt pares leges iter ſe:ut cũ ꝑmiũ petit
tyrãnicida qa lex eſt:tyrãnicida optet qđ uolet:& eodẽ tpe uir fortis idẽ ꝑmiũ poſtulat lege ſua utẽs q̃ ẽ
uir fortis optet:qđ uolet oritur.n.cõtrouerſia utrius optio ſit:i quo meritorũ rõ hñda erit uter melius de
repu.in mereaᵗ tpis uter prior feeerat:ꝑmii uter plus mereaᵗ. Diuerſe item leges colliduntur:ſimiles:aut
duæ:qbus eſſe citra aduerſam legẽ contradici poſſit.Cũ diuerſæ qdẽ ſunt:ſed altera alteri contraria non
eſt:hoc mõ.lex ẽ magiſtratus ab arce ne diſcedat.Altera lex ẽ:uir fortis optato q̃ uolet.Accidit cũ hoſtes
mœnia obſiderẽt:ut magiſtratus ab arce diſceſſerit
& hoſtes repulerit.magiſtratus ꝑmiũ petit ne fraudi
ſit ꝙ ab arce diſceſſerit.duæ ſunt leges diuerſæ q̃rũ
altera pœnã minaᵗ:altera ꝑmiũ ꝑmittit.multa ↄtra
dici utriq̧ legi poſſunt:ẽt ſine lege cõtraria.An quic
qđ optarit uir fortis accipere debeat: an diſcedere

dendum eſt primum: num quæ abrogatio:
aut derogatio ſit. Deinde utrum leges ita
diſſentiant: ut altera iubeat: altera uetet:

aliquo mõ ab arce mgr̃atui liceret:ut ſi icẽdiũ illic exoriretᵗ:aut icurrẽdũ i hoſtes eẽt:ſũt & leges cõtra q̃s
nihil opponi ꝑt:niſi lex altera hoc pacto.Lex eſt ſi mulier tyrãnũ occiderit:ſtatua ei erigatᵗ. Mulier tyran
nũ occidit: Statua ei i gymnaſio erecta eſt:nec ullo alio caſu põi mulieri ſtatua ꝑt:niſi eũ tyrãnũ occiderit
nec ullo alio caſu ſubmoueri niſi eũ in gymnaſio poſita ẽ:alia.n.lex eſt:ſi ſtatua i gymnaſio fuerit ſubmo

Lex cui niſi ex altera opponi ꝑt

Impes leges ↄtrariæ leges

ueatᵗ nihil priæ legi cõtratiũ ẽ:niſi ꝭa lex huc q̃retᵗ utra lex magis ꝑſit: utra ſit poſterior: utra ꝑmittat:utra
uetet ſĩ:& ipes leges eũ alĩi multa oppõi pñt:alĩi uero nihil:niſi qđ i lite ẽ:hoc mõ:lex ẽ ſi miles ſigna dſe
ruerit:capitale eſto & lex ẽ:uir fortis aptato q̃ uolet petit uir fortis ſalutẽ deſertoris:huic legi optato q̃ uo
let multa obiici pñt:ut nũqd oĩa uiro forti cõcedi debeãt:priæ legi de deſertore oppõi nihil ꝑt:niſi qđ in
lite eſt: abſolui ne deſertor dẽat:cuius ſalutẽ uir fortis optarit:ſĩ ꝑterea cõtrariæ leges: eũ aut cõceſſum
aliqd a iure ex uraq̧ pte ẽ:aut dubiũ:ſi cõceſſum ẽ hæc ſerᵗ q̃runtᵗ utra lex potẽtior ad deos ptineat:an ad
hoies:an ad rẽp.an ad priuatos de honore agat:an de pœna:de magnis rebus:an de puis:ꝑmittat:an ue
tet:an impet:ſi dubiũ:aut alteri:aut inuicẽ utriq̧ de iure ſit cõtrouerſia:hoc mõ:lex eſt pr̃i i filiũ p̃rono in
libertũ manus iniectio ſit:itẽ lex eſt liberti hæredẽ ſequantᵗ:ergo hr̃di ſit iniectio manᵘ liberto.Accidit ue
qdã liberti filiũ hæredẽ iſtitueret.inuicẽ petitᵗ manus iniectio.p̃ronꝰ negat ius patris illi fuiſſe qa ipe i ma
nu p̃roni fuerit:& ſic cõtrouerſia oritᵗ:manꝰ ãt iiectio dr̃ quotieſcũq̧ nulla expectata iudicis auctoritate rẽ
nobis đbitã uẽdicamꝰ.Nõ ſolũ ãt nũc duæ leges nũc plures cõtrariæ ſĩ:ſed una duplex:& itẽ una ſimplex
legis faciũt cõtrouerſiã duplex ut rapta captoris mortẽ:aut i dotatas nuptias optet:duæ rapte ſĩ altera ra
pta mortẽ ſe optare raptoris dicit:& una tm̃ pte legis nititᵗ:alĩa nuptias petit:& alĩa legis pte pugnat ſicq̧
ex una lege cõtrouerſia naſcitᵗ utra raptarũ optionẽ hr̃e dẽat:ſimplex & una lex ſic cõtrarietatẽ facere ꝑt:
Lex eſt uir fortis optato ꝑmiũ qđ uolet:duo adoleſcẽtes filii fortitᵗ fecerũt:petit noĩe ꝑmii alter ut pr̃ eius
q reus factꝰ fuerat ꝓditiõis añ iudiciũ liberetᵗ:alter petit ut agatᵗ iudiciũ ita ex una lege qm̃ diuerſa petũtᵗ:
ↄtrarietas naſcitᵗ hæc oĩa ferme ſunt q̃ accidere i legalibꝰ putãtᵗ ↄtrouerſiis q̃ ex ↄtrariis legibꝰ ſũt.ci.breuitᵗ
qd cõſiderandum ſit añ cõflictũ in talibus legibꝰ q̃ cõtrariæ ſĩ:nos admonet:deide qd i ipſo cõflictu agẽ
dũ ſit in utrãq̧ ptẽ ꝑcepta dat.Vult ãt ambas ptes:diligẽter priꝰ intueri diſſentiãt ne iter ſe leges:& utra
iubeat:utra uetet:utra cogat:utra ꝑmittat:deide legẽ ſuã exponere:& laudare:aduerſarii euaderᵗ:& ad ꝓ
priæ cãæ cõmodũ trahere.Duæ leges &c.De augure ſupiꝰ.li.i.exẽplũ poſuit:q idemortui locũ q peteret

Nunq̃ iter ſe diſcrepãt leges iure ſed euentu

noiauit:qa lex eẽt:augur indemortui locũ qs petat:noiatio:ſed accidit ut is augur dãnatꝰ de pecuniis re
petũdis fuerit:& lex ẽ dãnatꝰ de pecuniis repetũdis in cõtiõe orõnẽ ne hẽto.Accuſatᵗ itaq̧ augur:i quẽ ſic
accuſatio intẽditᵗ:nõ potuiſti idemortui locũ q peteret noiarᵗ:qa dãnatꝰ de pecũiis repetũdis orõnẽ in cõ
tiõe hr̃e ꝓhiberis.At potui augur rñdet:qa ſi hæc lex ꝓhibet hoc a me poſſe fieri:alia lex ẽ q̃ iubet fateor
rñdebit aduerſarius legẽ eſſe q̃ iubeat:ſed huic parẽdũ iuit q̃ uetat:põtẽtior.n.ẽ & qs i exceptiõe qdã illã q̃
iubet corrigerᵗ ur̃ hic q̃retᵗ ab utraq̧ pte utra lex poſterior ſit:utra utilior.Inẽ ic diſcrepãt cãu ut dixius &
euẽtu: ñ ãt iur̃.Dñr.n.diſcrepãr leges ↄtrariorũ ſĩlitudie:q̃ ſimul ieſſe eidẽ rei ñ pñt:ſimlˀãtˀabeſſe pñt exẽ

Ex ſola lege cõtrouerſia

pli gr̃a lex ẽ q tyrãnũ occidit a mgr̃atu q̄ rẽ ſibi uolet depoſcito & mgr̃atꝰ ei cõcedito:& altera lex ẽ tyrã
no occiſo q̄q̧ eiꝰ ꝓxios cognatõe mgr̃atꝰ necato.thebe maritũ ſuũ alexãdrũ phereũ theſalie tyrãnũ noctu
eũ una cubaret occidit.Hæc filiũ ſuũ quẽ ex tirãno hẽbat i ꝑmii loco đpoſcit:nlˀia legũ ↄtrarietas ẽ niſi ca

Legis diffinitio

ſu & qđ ꝭuari i eadẽ re ſilˀñ pñt:Neceſſe.n.ẽ alterũ fieri:aut occidi tyrãni filiũ aut ꝑmii loco mr̃i ↄcedi idẽ
accidit:& eũ ex una ſola lege ↄtrouerſia oritᵗ h mõ:uir fortis optato ꝙ uolet:duo eodẽ tpe fortitᵗ faciũt:al

Abrogare

Derogare

Lex q̃ uetat potentior eſtq uã q̃ iubet

ter optat ſalutẽ deſtitoris:altˀ mortẽ:nihil cõtrariũ legi ieſt:nec ipa ↄtrouerſiã facit ſed diuerſa petẽtiũ uo
lũtas.Nũqd abrogatio:totiꝰ iuris:ſiue eũ pp̃lˀs:ſiue eũ plebs rogatᵗ:ſiue eũ ad uniuerſos ptiet:caput ipm &
origo:& q̃ſi fõs rogatio ẽ:ſub eꝰ pricipali gñe & noie ↄtinẽtᵗ lex q̃ ut attenꝰ capito diffiniuit ẽ gñale iuſſum
pp̃li aut plebis rogãte mgr̃atu:itẽ plebiſcitũ ꝙ ẽ lex quã plebs ñ pplˀs accipit & priuilegia q̃ ſĩ iuſſa ñ gña
lia neq̧ de uniuerſis ciuibꝰ ſed de ſingulis cõcepta niſi.n.pplˀs:aut plebs rogaretᵗ:nullũ plebis:aut pplˀi iuſ
ſum fieri poſſet:a rogatiõe uerba đducũtᵗ abrogarᵗ & derogare:abrogatio & đrogatio abrogatᵗ tota lex:eũ
tollitᵗ & deletᵗ.Derogatᵗ uero legi eũ ps eiꝰ excluditᵗ ꝙ iſeriꝰ patebit exẽplis ſi abrogatũ legi fuerit:fruſtra il
la nitemnr.Si derogatũ:nihi nobis illa ps ꝑderit q̃ excluſa fuerit:iõq̧ añ ↄflictũ diligẽtᵗ ituẽdũ ẽ: q̃lis lex
ſit q̃ niti uolumus. Vt altera iubeat:altera uetet.Plꝰ ualet lex q̃ uetat q̄ q̃ iubet:ut dcm̃ ẽ:lex iubet augurẽ:
indemortui locũ q petat noiare:ſed ea q̃ uetat dãnatum de pecuniis repetũdis i cõtiõe orõnẽ hr̃e plꝰ ua

let:ad eā.n.corrigēdā lata eſt q̄ iubet ea generalis eſt:hæc pticularis:ſpāliter āt ſcripta lex melior illa ē q ḡnaliter ſcripta eſt.Generalis erit hoiem occidere ne liceat:ſpālis uero:uirū fortē occiderē ne liceat:ꝑterea lex q̄ uetat ſp ſolet eē poſterior & melior.¶ An ita aut altera cogat:pēa altera pmittat plus ualet q̄ cogit q̄ q̄ pmittit.Nā in eo ꝙ iperator neceſſitas eſt:i eo ꝙ pmittitur uolūtas. Cogit illa q̄ ꝑpoſita pœna iperat: hoc mō qcūq hoſtib⁹ mœnia circūſidētibus arma nō cœperit reus capitis eſto:& lex eſt pegrin⁹ alienis legibus ſi uolet:ſubiectus nō eſto:hoſtib⁹ muros circūſidētib⁹ iermis peregrin⁹ deꝑhēdiē accerſiē capitis lege ſua ſe tueē:ſed fortior lex eſt q̄ cogit:q̄ q̄ pmittit:

an ita aut altera cogat:altera pmittat. Infirma n.erit eius defenſio q negabit ſe feciſſe qd̄ cogeret:cū altera ſe pmitteret:plus.n.ualet ſanctio pmiſſione. Itē illa defenſio tenuis eſt cum oſtēdiē id factū eſſe:qd̄ ea lex ſanciat:cui lege abrogatū uel derogatū ſit:id qd̄ poſteriori lege ſancitū ſit eſſe neglectū. Cū hæc erunt conſiderata ſtatim noſtræ legis expoſitiōe:recitatione:collaudatione utemur. Deinde contrariæ legis enodabim⁹ uolūtatē: & eā trahem⁹ ad noſtræ cāæ cōmodū. Deinde a iuridiciali abſoluta ſumemus rōnē iuris. Q uærem⁹ ptē iuris:utꝗ cū ea faciat de q̄ pte poſtea diſſerem⁹.

illa.n.neminē & ut pegrinū qdē excipit his duab⁹ legibus & illi q̄ cogit & ei q̄ pmittit cōtraria ē potētior q̄ uetat lex ē q̄ pmittit ut q uolet ꝯtiōeē: & lex ē q̄ cogiē ois q p ætatē pōt militet:ſed ualidiores ſtē q̄ uetāt:ut infamis ne militet:& ipudicus ne contioneē.¶ Infirma.n.erit &c.ſiqs dixerit cōtionatus ſū: qa lex pmittit & idē eē ipudic⁹ oñdaē:parū ualebit defēſio:cū lex ſic ipudicus ne cōtioneē.Sanctio lex q̄ iperat aut cogit & aliqd ſancit hoc ē cōfirmat: ꝑpoſita pœna ꝑmio ſācte leges dñr ꝙ ſāctiōe qdā ſubnixe ſūt:qd.n.ſanctiōe qdā ſubnixū ē id ſanctum ē ut ait marcus iurecōſult⁹.¶ Permiſſiōe lege q̄ pmittit.Itē illa defenſio &c.Q ui lege nitiē cui abrogatū eſt aut derogatū eius ifirma nimis dfenſio ē qm̄ lex poſteri⁹ lata:ſp grauiſſima habeē. Abrogaē ut diximus toti:derogaē pti:multis āt legib⁹ & abrogatū & derogatū fuiſſe legimus:lex fuit puetuſta:ut cum debitor moreretē & creditorib⁹ nō ſatiſfaceret:eius

Potentior lex quæ cogit aut imperat quā q̄ pmittit

Abrogatum Derogatum

illi diuidere inter ſe cadauer poſſent hæc ut aſpera & in hūana ſublata pœnitus ē:itē lex ſuſia cania libertates ipediēs & quodāmō inuidia q̄ certū modū cōſtituebat i ſeruis teſtō manumittēdis pœnitus ab ipatore ſublata ē:uiſū.n.in humanū ſatis ē:licere uidētib⁹ totā familiā ſuā libertate dōare:& idē ius moriētib⁹ adimi.Romulus qd̄ nōnulli ſcribūt:huius legis auctor fuit:& ꝑpetua pentib⁹i libros & ſūma ptās eēt quos nō ſolū addicere bōis & uēdere poſſent.ſi neceſſitas ferret:ſed ēt idēnatos iterficere:ſi aliqd cōtra rēp:auderēt ſicut.C.Caſſi⁹ filiū eiuſdē nois & cōtra rēp.prius a ḡram legē ferre tētaret indēnatū dōi occidit.ſed huic legi derogatū ē & cōceſſū qdē ut liberi i ptāte penus eēnt ſūmi tñ ab eo de illis ſupplieiū nō liceret: itē lex fuit ut dñis uitæ & mortis ſeruoꝝ ptās eēt:ut torqre illos:& occidere ipūe poſſent qd̄ mime nūc licet:tm̄.n.uitæ ptātē hñt nō ēt mortis ſi qs igiē lege illa ſe defenderet occiſo ſeruo:q uitæ & mortis ſerui dño arbitriū dabaē uana eſſet defenſio.¶ Cū hic fuerint cōſiderat docuit qd anñ q̄ ad cōflictū deſcēdereē agendū eſſet:nunc qd in ipſo conflictu fieri debeat oñdit:dicit enim nr̄am legē exponendam:laudandam ꝙ eſſe contrariæ uero legis explicandam uoluntatem:& ad cauſæ noſtræ utilitatem trahendam eſſe:quæ autem præcepta uni parti dat:eadem & ad alteram partem q̄ & ipſa lege nitetur trāſferūtur & ſicut actor ſuam legē laudabit:aduerſarii uituperabit & repræhendet:ſic aduerſarius ſi poterit:faciet hoc modo ne a Ciceronis exemplo diſcedamus:dicitis indemortui locum qui petat:nō potuiſſe ab hoc nomiari & dānādum hunc eſſe:ꝙ dānatus de pecuniis repetundis in contione uerba fecerit:at lex eſt augur idemortui locum qui petat noiato:optima profecto ſanctiſſima:atꝙ utiliſſima:bñ & ſapienter lata ut is qui magiſtratus futurus eſt:& rempu.adminiſtraturus non humano conſilio:ſed diuino per auguris uoce nominetur: lex qua dānatum de pecuniis repetundis uerba in contione facere non poſſe dicitis:augurem minime intelligit:cui ſi deorū uolūtates interpraætari p augurii rōnē fas ē:multomagis idemortui locū q petat:noiare licitū eē dꝫ.Erit āt hic de ſcripto & ſnia ꝯtrouerſia:nā ut Q uitiliāus ait. iter oēs artis ſcriptores ꝯſtat i antinomia duos eē ſcripti & uolūtatis ſtat⁹nec imerito:qa cū lex legi obſtet & utrūꝙ ꝯtra ſcriptū dr̄:& qō ē d uolūtate:i utraꝗ id ābigiē:an utiꝗ illa lege ſit utēdū q legē dfēdit:q̄ dānat⁹d pecūiis repetūdis uerba facere i cōtiōe ꝑhibeē ḡnalē dicit legē eē nēinēꝗ ab ea excludi:& nō credibile eē legis latorē augurē dānatū aliqñ uoluiſſe excipi cū ſciret ſemel malū ſp malū ꝑſūi ſolere qm̄ ubi ſemel aius cupiditate ꝯuixit mala neceſſe ē ut cōſimilia ꝯſeqnē cōſilia:a bōis noiari ingratus:decet nō a malis & a bono auguē menſtes deorū igri:& apiri poſſe a malo uero mime.Enodabius apiēus.Nodus ꝑ difficultate accipitur:& obſcuritate: oui.q iuris nodos & legū enygmata ſoluūt ide enodare apire & ueluti nodos ſoluere.Ad nr̄æ cāæ cōmodū:diceres ñ augurē ſed alios ꝑhiberi.Deide a iuridiciali abſoluta.poſtrēo argumētādū eſſe dicit a iuridiciali abſoluta q̄ iure factū aliqd aſſeuerat nulla extranea defēſiōe aſſūpta ptes āt iuris ſūt:natura:lex conſuetudo:æquū & bonū:factū a cōſuetudine dicemus alias cōſueuiſſe ſemp idemortui locum qui peteret: ab augure nominari hic augur eſt iure igitur nominauit arguemus item ſi poterimus a iudicato. Loci cōmunes ex utilitate & honeſtate legis utriuſꝗ ſumentur:cum dicetur eam legem cuſtodiri præcipue debere quæ ad maximas res pertinere uideatur:quæ plus utilitatis afferat quæ magis neceſſaria ſit.Poſterius paulo poſt cum de abſoluta iuridiciali tractabitur.

Nodus

SI ambiguum &c. Tertia pars ē legitię cōſtōnis q̄ σ.αφοδοολια a græcis uocat̃:ex ambiguo aūt cōtrouerſia naſcit̃:cū qđ ſenſerit ſcriptor obſcurum eſt:q̄ ſcriptū duas pluresue ſignificat ad hūc modū. Tullius eū filiū hæredē faceret:uaſorum argenteorum.xxx.pōdo uxori ſuæ ſic legauit:hæres meus uxori meæ uaſorū argēteorū pōdo.xxx.q̄ uolet dato poſt mortē ei⁹ uaſa magnifica:& p̄cioſe cælata petit a filio mr̄:ille ſe q̄ ipſe uolet dare dr̄e dicit:qđ i hmōi cōtrouerſia agēdū ſit.Ci.docet. ¶ Primū ſit ne ambiguū q̄rēdū ē:primū ītuēdū ē:utrū plura qđ ſcriptū ē ſignificet pluribus ue modis interp̄tari poſſit:an aptū:ſimplex ut ſit:multa.n.ambigua uident̃ q̄ ſi qs excutiat mime ambigua reperiunt̃:ut cōſtat franciſcū uidiſſe romā:ambiguū hoc uī ſed certe nō eſt:non.n.roma franciſcū:ſed frāciſcus romā uidit:demonſtrādū aūt eſt:nō eſſe ambigue ſcriptū aut eē ambiguū : propterea qđ oēs in conſuetudie ſermonis eo uerbo uno pluribus ue in ea ſnía utunt̃ in q̄ is q dicit accipiendum eſſe demōſtrabit:hæc aūt p̄cepta q̄ dat Cicero parti utriq̄ ſunt cōia.

Quando ſcriptū eſt.

¶ Quādo ſcriptū eſt eius q ſcripſit pſona excutiēda eſt:& ex cæteris dcis ei⁹ factis:ſcriptis aio atq̄ uita qđ ſenſerit intelligendū:eo tpe teſtamētū pater fecit hæres dicet:quo ab exilio rediit:& magnā rei familiaris iacturā uxoris negligētia factā oñdit:qs credat eū ea te uaſa hr̄e uoluiſſe:q̄ uelles tu:ac nō potius q̄ uellē ego:me qdē quē unicū ſibi eē uidebat:uehemēter ſemp dilexit:& hæredē ſuū īſtituit.item ex altera pte dicet̃:eſto multa uxor fecerit qbus marito diſplicere potuit:nō tñ credibile eſt illum eam odiſſe:cū & optimus eſſet:& cōſtātiſſimus:uoluit certe priſtino amori hoc cōcedere.ne in eā eū quæ tā diu uixerat ingratus eſſe uideret̃.

¶ De ambiguo.

SI ambiguū eē ſcriptū putabit̃ qđ in duas : aut ī plures ſnías trahi poſſit:hoc mō tractādū eſt.Primū ſit ne ambiguū q̄rēdū eſt.deinde qñ ſcriptū ē. Et ſi id qđ aduerſarii interp̄tant̃ ſcriptor fieri uoluiſſet oſtēdendū eſt. Deinde id quod nos interpretemur:& fieri poſſe & honeſte:recte: more:lege:natura:bono:& æquo fieri poſſe: q̄ aduerſarii īterp̄tāt̃ ecōtrario:nec eē ābigue ſcriptū:cū ītelligat̃ utra ſnía uera ſit. Sunt q

Et ſi id qđ aduerſarii

¶ Et ſi id qđ aduerſarii &c.Exempli eā cuius loco ut Cicero ait nihil phibeo legē fictam ponere quo facilius intelligat̃ Meretrix coronam auream nō habeto:ſi habuerit publica eſto:hic dicetur non bene ſentire eum qui ſcriptoris uoluntatē arguit fuiſſe meretricem publicādam eſſe:quia publicæ meretricis nec admīſtratio ulla eſt:neq̄ in ea publicāda exitus legis:ſed in auro publicādo & adminiſtratio eſt:& exitus facilis:& īcōmodi nihil.

Deinde id quod nos.

¶ Deinde id quod nos &c.oſtendendū eſt quod nos dicimus ptibus iuris īniti:honeſtū eſt ut filius hæres inſtitutus:det quæ uolet ipſe:contra in honeſtū ut mr̄ accipiat uaſa quæ uult ipſa:honeſtū ut aurū publicet̃:cōtra ut meretrix publicet̃ i honeſtum:rectum quidē & honeſtū differre poſſunt.Nā id honeſte fit in quo honoris & famæ:id recte in quo officii ratio haberi ſolet:parentis officiū fuit:in filii relinquere arbitrio:ut uaſa matri daret quæ uellet ipſe cōtra aduerſarius officiū dicet fuiſſe mariti aliqđ grati animi pignus uxori ex qua cariſſimos liberos ſuſceperat relinquere. ¶ Lege:qua uult ut patris bona filius cōſequatur. ¶ More:quoniā apud omnes cōſuetudo eſt ut paternis bonis filius gaudeat:& illa relicta ſibi p ſuo adminiſtret arbitrio.Mos p̄terea eſt:ut in paternis bonis matri filius a patre p̄feratur. ¶ Natura:naturale eſt ut magis filium pater diligat:q̄ uxorē. ¶ Bono:& æquo & utile & honeſtum eſt:bona paterna liberorū nō uxorum fieri quæ plerūq̄ in ſuas redeunt familias & illos dicant:ad quos nihil ea ptinent.

Quod aduerſarii

¶ Quod aduerſarii &c:neq̄ honeſte:neq̄ recte:neq̄ lege:neq̄ more:aut natura fieri poſſe:dicitis meretricē publicari debere:hoc neq̄ honeſtum.neq̄ rectum eſt:lex præterea nulla redigi in publicum meretricē ultimo fieri hoc leges prohibent:neq̄ mos patitur:neq̄ natura.Nec eſſe ambigue ſcriptum &c.ut meretrix coronam auream non habeto:ſi habuerit publica eſto nulla hic ambiguitas eſt:quis enim non uideat:de corona intelligi publicanda:item decedens pater teſtamento iuſſit ſtatuam ſibi poni auream haſtam tenentē:quæritur an ſtatua haſtam tenens aurea eſſe:debeat:an haſta aurea in ſtatua hic nullam ambiguitatē eſſe oſtēdemus.& de haſta intelligi nō de ſtatua dicemus:p̄ſertim ſi monſtrare poterimus hæreditatē tantā non eſſe ut aurea ſtatua poni poſſit. ¶ Sunt qui &c.hoc loco non nullorū confutat opinionē:qui amphibologiarum cognitionem:quā dialectici pferunt:utilem oratori eſſe arbitrantur dicens tantum abeſſe ut proſit:ut eſſe obſit partē reprehendit dialecticę quæ ī captionibus & fallaciis inutilibus poſita eſt quæ ſophiſmata appellāt παρατο σοφιζαν τοενλογοισ εχατεν. Unde ſophiſta dr̄:ſignificat aūt rectorem uel deceptorē : qui fraude utitur in ſermone & captioſis uerbis aduerſariū circūuenit.Dialecticæ aūt officium tripartitum ē: aut.n.in diſiunctionibus:aut in diuiſionibus:aut in cōcluſionibus uerſatur:qđ in diſiunctionibus uerſat̃: An ſit aliquid pbat:& demonſtratio appellatur:quod in diuiſionibus poſitum eſt:neceſſarium quidem penitus nō excludit:ſed ueriſimile tñ tractat & dialectica pprie uocat̃:qđ ad cōcluſiones ptinet:q̄ oīno falſa ſunt:cōcludit & ſophiſma noīatur.Hanc partem accuſat Cic.in qua eos qui occupantur:moleſtos alieni ſermonis interpellatoris & obſcuros garuloſq̄ appellat cæterum dialecticam quæ circa duo priora uerſat̃ officia multis in locis ſuis in operibus laudat Cic.in quā diodorū græcum hominem & apprime doctum p̄ceptorē ſibi fuiſſe gloriat̃:Ariſt.pipatheticorū princeps li.helecorū de fallaciis p̄cepta tradidit nō utilis uteremur:ſed ut p illas callidā & falſā aduerſarii argumētationē itelligerem⁹ diluerēuſq̄ nr̄ates pbi īnume

rabiles pene fallacias excogitarũt q̄ tũ i amphibologiis poſitæ ſunt tũ i his q̄s iepti ſibi ieptis quoq; uocabulis calculatiões obligatiões & iſolubilia appellãt.¶ Hãc cãm cõiecturalẽ. ¶ Amphibologiaꝝ:&c.q̄rũ ſpẽs ſunt innumerabiles ut Quint.ait.eſt.n.amphibologia aut in ſingulis uerbis:cum ſynonyma ſunt:ut Gallus.nã ꝙ de a ſite dr̄:& de noie ꝓprio & de gente:& de matris deum ſacerdote.Aut cum alia in uerbo integro ſignatio eſt:alia in diuiſio:ut armamentũ:aliud.n.integrũ ſignificat:aliud diuiſum:ſi arma dicas & mentiẽ aut i cõpoſitis ut bona mẽa hẽat oĩa leo:græce ſic diceret la ελαααγαωσαεχετωπαντασων duo

arbitrantẽ hanc cãm tractandã uehemẽter pertinere cognitionẽ amphibologiaꝝ cam q̄ a dialecticis ꝓferẽ nos autẽ arbitramur non mõ ad iumento eſſe:ſed potius maximo ipedimẽto. Omnes.n.illi dialectici amphibologias aucupãtur eas ẽt quæ pte ex altera ſniam nullã pñt interp̄tari. Itaq; & alieni ſermonis moleſti iterpellatores:& ſcripti ſui:tũ odioſi:tum obſcuri interpraætes ſunt:& dũ caute & expedite loqui uolũt. Infantiſſimi reperiunẽ. Ita dũ metuunt indicẽdo nequid ambiguum dicant nomẽ ſuũ pronunciare nõ poſſunt. Verum horum puerilcs opiniones rectiſſimis rationibus cum uoles refellemus. Impræſentiarum hoc interdicere non alienum fuit: ut huius infantie garulã diſciplinam contẽneremus.

De diffinitione.

CVm diffinitione utemur primũ afferemus breuẽ uocabuli diffinitionem hoc modo maieſtatẽ

erãt quoq; leo alter:pantea leo alter dicebatur inter quos orta cõtrouerſia eſt:& cõpoſitiõe. Nã pãtaleo ſibi relicta bona eẽ dicebat:leo uero ſibi:& παντα nõ cõpoſitũ eſſe:ſed diſiunctũ aſſeuerabat.In cõiunctis ẽt per caſus ambiguitas fit:ut aio te æacidã rõa nos uincere poſſe:fit eadẽ & p collationẽ:cũ uerbũ ita in orõne collocatũ eſt:ut incertũ ſit quo referatẽ ut leuatenẽs tñ:ſic de Troilo li.en.primo Vir.loqẽ tñ mediũ eſt iter loratenẽs:& huic ceruixq; comæq; trahunẽ p terrã:p̄t.n.dici loratenẽs tñ & non huic ceruix &c.fit itẽ p inflexũ:hoc eſt:p partẽ ide declinabilẽ:dictio.n.indeclinabilis ꝓ quocũq; accipi caſu põt:exemplũ eſt:q̄nquaginta ubi erãt:cẽtum ide occidit achilles q̄nquaginta & cẽtũ inflexa ſũt itertũq; eſt an dicat cẽtũ ubi erãt ide q̄nq̄ginta occidit achilles:an q̄nq̄gita ubi erãt:ide cẽtũ occidit achilles aliq̄n ãphibologia fit cũ duo añcedũt:& utri ſequẽs uerbũ ſubiungaẽ:i dubiũ uenit:ut Tulli⁹ heres me⁹.xxx.põdo uaſoꝝ argẽteoꝝ terẽtiæ uxori meæ dato q̄ uolet:icertũ ẽ uolet cui applicetur: Tullio ne an terẽtiæ:fit & p ablatiuũ ãphibologia:ut cœlo decurrit aperto dubiũ nãq; eſt.an currat p aptũ cœlũ: an cœlo facto ſereno:quo pacto ſolui ãphibologiæ oẽs pñt.Quint.& nr̃ates pbi diligẽter oſtendunt: Chryſippus uerbũ oẽ ambiguũ eſſe dixit: quo duo uel plura ſignificarenẽ.Diodorus cognomẽto.Hemos uerbũ nullũ ambiguũ eẽ uoluit:nec quẽq̄ aliud dicere:q̄ qđ ſe dicere itelligit.Cũq; aliud ego dico: aliud tu accipis:nõ eſſe ambiguũ ſed obſcuꝝ idem ait nõ.n.plura dico:ſed id dũtaxat qđ dicere me ſentio.¶ Sed potius maxio ipedimẽto.ſi i ãphibologiis & captiõibus occupatus orator eẽt cuius rõnes oẽs:& ꝓbatiões cõuenit eẽ aptiſſimas:ſæpe.n.apud iudices q̄ piti admodũ nõ ſũt cãæ agũtur:adde ꝙ fidẽ actiõi ſuæ is derogat:qcũq; nimis artificioſe & callide dicere cognoſcẽ ſuo.n.artificio nõ cãæ bonitate fretus ad dicẽdũ ueniſſe uẽ oẽs q̄cũq; enumerate pri⁹ ſũt.¶ Aucupanẽ captãt.¶ Et ea ex pte altera &c.nõ ſolũ eas aucupanẽ ãphibologias q̄ i utrãq; ptẽ itelligi pñt.ſed eas & q̄ in alterã ptẽ accipi nõ pñt.¶ Itaq; & alienis &c.Cũ adeo i occupãdis ãphibologiis occupati ſint: afficiẽ ut neminẽ loq̄ ſinãt:& cũ legãt.ea q̄ legãt:cũ odio faſtidioq; auditoꝝ legãt:uel obſcure iterp̄tenẽ iterpellare ãt eſt dicẽti faciẽtiue aliq̄d ipedimẽto eſſe.¶ Caute ne aberrẽt.expedire prõpte ne offendant. ¶ Infantiſſimi:maxie elingues & iepti ueluti iſantes.¶ Nomẽ ſuũ ꝓnũciare &c.ſi iterrogaret q̄ſpiã ſophiſtũ cui frãciſco nomẽ eẽt:hoc mõ q̄s tu es:nõ auderet pp amphibologiã dicere Frãciſcus ſum.Ne ſtatim aduerſarius ſubiiceret:aliũ Frãciſcũ oſtẽdens hic:eſt Frãciſcus:ergo tu es hic:diceret igitur ego ſum hic:homo:qui uocatur Frãciſcus.ſed nõ ſum Frãciſcus.¶ Veꝝ hoꝝ &c.qđ ſe facturũ pollicetur cũ hærẽnius uoluerit:in topicis fecit:q̄ ad trebatiũ ſcripſit iure cõſultũ.¶ Interdicere ꝓhibere:unde interdicta q̄ ꝓprie ſorme dicũtur & cõceptiões uerboꝝ:q̄bus p̄tor aut fieri aliq̄d iubet:aut ꝓhibet.qđ tunc maxime fit:cum de poſſeſſione uel quaſi poſſeſſione inter aliquos cõtenditur.Et ut ſũmatim dicã interdictũ eſt prætoria ꝓhibitio a poſſeſſionis perturbatione.Dicimus autem iterdicto tibi aqua & igni:& tibi interdicitur aqua & ignis:uel aqua:& igni.Item tu interdiceris aqua & igne:Liuius lib.viii.iterdictumq; populo antiati mare.

Interdico

Multæ diffinitionis ſpecies

CVm Diffinitione &c.Multæ diffinitiõis ſpẽs ſunt:quarũ aliæ perfectæ & ꝓpriæ:aliæ iperfectæ & impropriæ.De pfectis & ꝓpriis poſt dicẽ eaꝝ quæ imperfectæ & iproptiæ ſunt.Latius utar uocabulis ut itelligi melius res poſſit.Quædã partitio appellaẽ qua aliq̄d ex ptibus oñdimus itegralibus ut q̄d eſt domus:Domus eſt quæ cõſtat tecto:pariete:& fundamẽtis.quædã diuiſio cũ aliq̄d per partes ſuas diffiniẽ ſicuti Ci.exordiũ diffinit:cũ dicit:exordioꝝ duo ſunt genera.hoc eſt duæ ptes:principiũ & iſinuatio.Quædã qualitas.qm̃ quale ſit aliq̄d euidẽter oſtẽdit. Vt ſi quæraẽ.q̄d eſt homo & rñdeatur. Homo eſt i quo hũanitas eſt:uel mãſuetudo.itẽ hõ eſt q̄ igenio ualet:q̄ cognitiõe rerũ pollet.Qui mortalitati ſubiectus ẽ.Qui faciẽda eligit.q̄ iutilia cõtẽnit.q̄dã ẽ deſcriptio q̄ adhibita circuitiõe dictoꝝ factorũq; rẽ q̄ ſit deſcriptiõe mãifeſtat ut ſi q̄raẽ q̄d ſit luxurioſus & dicaẽ luxurioſus ẽ i delitiis multis & ſupfluitatib⁹ ꝓfuſus:atq; i oĩ appatu nimi⁹ q̄dã ẽ diffinitio p dr̃am q̄ de eodẽ & altero iuniores appellãt pbi:ut

is minuit q ea tollit ex qbus reb⁹ ciuitatis amplitudo cōſtat. Hæc ſunt ea q̄ capiūt ſuffragia populi & magiſtrat⁹ cōſiliū. Nēpe igitur tu & populū ſuffragio & magiſtratū conſilio priuaſti: cū pōtes diſturbaſti. itē ex cōtrario maieſtatē is minuit q amplitudinē ciuitatis detrimēto afficit. Ego nō affeci: ſed prohibui detrimēta: ærariū conſeruaui: libidini maloꝶ reſtiti: maieſtatē omnē interire non paſſus ſum primū igitur uocabuli ſn̄ia breuiter & ad utilitatē cauſæ accōmodata deſcribit᷑. Deīde factū noſtrū cū uerbi deſcriptōe cōiunget᷑: & deſcriptiōis rōe aptabit᷑. Deinde contrariæ deſcriptionis ratio

cū petitur q̄d īter regē interſit & tyrānū & adiecta differētia uterq̧ diffinit᷑: hoc mō: rex eſt modeſtus & tēperās: ī quo hūanitas eſt. Tyrānus imodeſtus & itēperās ī quo crudelitas q̄dā fit p trāſlationē: ut q̄d ē adoleſcētia? eſt flos ætatis. Trāſlatio eſt a floribus ſūpta hac utimur: ut moueamus: ut deſignemus: ut uituperemus: ut laudem⁹. Quædā eſt p priuationē cōtrarii eius q̧ diffinit᷑: ut q̄d eſt bonū? id q̄d nō ē malū: q̄d ē iuſtū? id quod nō eſt iniuſtū. Quædā eſt p imaginationē q̄dam & q̄ad numerū pertinet: hoc eſt ꝓpriā cuiuſq̧ ſubſtantiā ut q̄d eſt æneas. Qui ueneris & Anchiſæ filius fuit quædā eſt per defectum pleni uel pfecti ex eodem genere ut ſi quærat᷑ quid eſt triens & reſpondeat᷑. Cui dodrās deeſt: ut ſit aſſis q̄dā p ꝓportionē ut ſi quæratur quid eſt homo: & ſi dicatur homo eſt minor mundus. Nā licet magnitudie a mundo incōprehenſibili hō diſtet recte tñ ſm proportionem ſic diffinitur: q̄a aliq̄ cum mundo ſimilitudinem habet: cum ex quatuor conſtet elementis quædam per relationē: ut pater eſt cui filius eſt: dominus eſt: cui ſeruus eſt: & cōtra. Quædā per cām: ut quid ē dies: ſol ſuper terram: ſol.n. cauſa eſt diei: quædam eſt ſecundum laudē. Cum rem laudandā laudamus ut lex eſt mens boni uiri: animi cōſilium ſn̄ia ciuitatis. Quædā fit ad uerbū hæc uocē illā de cui⁹ notione q̄ritur alio ſermōe deſignat uno ac ſingulari & quodā mō q̄d illud ſit in uno uerbo poſitū uerbo alio declarat: ut q̄d eſt cōticeſcere: tacere: propria pħoꝶ diffinitio q̄ ONSαΛIKEN & OIΔσN a græcis dr̄ ſic diffinit᷑ diffinitio: eſt rei ꝓpoſitæ propria & dilucida & breuiter cōꝑhenſa enūciatio cōſtat aūt gn̄e: ſpē differētiis ꝓpriis: ut ſi equū finias equus eſt aial irrōnale mortale hiniēs genus eſt aial mortale ſpēs dr̄ia irrōnale. Nam & hō mortale eſt: ꝓpriū eſt hīnitas hæc diffinitio cū diffinito hoc ē te q̄ diffinitur cōgruit cætera oia excludit: uere igitur diffinitiōes ut pħi dn̄t q̄d ſi res explicāt q̄lis ſit & quēadmodū ſuis mēbris cōſtare debeant diffinitio de qua hoc loco agit Cic. pars eſt q̄rta legitimæ cōſtitutionis cū nō de facto q̄d apparet a quo factū ſit: ſed de facti noīe cōtrouerſia oritur & uis uocabuli uerbis diffiniēda eſt: ideoq̧ diffinitio appellat᷑ exemplū ſuperius poſuit Cicero. de cepione qui q̄ſtor urbanus cum. L. Saturninus legem frumentariā de ſemiſſibus & trientibus ferret in eum impetū fecit: pontes diſturbauit. Ciſtas diſiecit: & quo ſecius lex ferret᷑ impedimento fuit quare accuſatus eſt maieſtatis in hac cā uocabulum diffiniendū fuit: quid eſſet maieſtatē ledere: uel minuere: qui ꝓ cepione. dixit: ita diffiniuit: ut oñderit ſeruaſſe illū maieſtatē nō minuiſſe breuē uocabuli diffinitionē &c. diffiniendū breuiter uocabulū eſt rei de q̄ lis eſt ut uocabulū maieſtatis adulterii nomē diffiniēdū eſſet ſiquis cū aliena uxore coiret in lupanari. Nā ſi is accuſaretur adulterii hoc mō adulterū ſe: eſſe negaret p diffinitionē uocabuli. Adulter eſt qui cum aliena uxore domi eius coit: ego ī lupanari coiui nō ſum igitur adulter. Accuſator uero ſic diffiniret is adulter eſt qui alienæ uxori cōmiſcet᷑.

Quid ſit minuere maieſtatē

¶ Is minuit maieſtatē in exēplo perſtat Cicero q̄d libro primo quædā de cōſtitutiōibus loqueret᷑ adduxit. ¶ Ex qbus rebus ciuitatis amplitudo: in qbus magnitudo & decus ciuitatis poſitū eſt. ¶ Quæ ſunt ea &c. docet q̄d ſint ea in qbus amplitudo uerſatur ciuitatis ſunt autē ſuffragiū populi: & cōſilium magiſtratus prius.n. rogatur populus ut ſuffragiis ſuis aliq̄d fieri iubeat uel uetet deinde quod populus ſciuerit id magiſtratus cōſilio firmatur q̄ mos romanis fuit ſuffragia autē ſunt uoces ut ſic dicam quæ dicebātur ad comitia in tabella nō ſcribebant᷑: qbus ſuā quiſq̧ declarabat uoluntatē de aliquo eligendo in magiſtratum: uel de aliq̄ re ſtatuenda. fabis utunt᷑ tempeſtate nr̄a ferme oēs italiæ populi: mos tñ eſt peruetuſtus. Nam & ouidius ſcribit mos fuit antiquis niueis atriſq̧ lapillis his dānate reos: illis abſoluere culpam la. τβΥφιΝ uocant græci ſubfragia κοι ΥιφιϹΔαι per ſuffragia decernere. ¶ Tu populum: ſic intendit qui inceptionem dicit. ¶ Priuaſti ſuffragio: quia non ſiniſti uideret uel uetaret legem ferri. ¶ Conſilio: conſenſu: uoluntate: deliberatione. Item econtraria: &c. Cepionis aduerſarium dixit minuere maieſtatem eſſe prohibere populum ſuffragio: & magiſtratum cōſilio. Cepio qui ſe defendit aliter diffinit eum dices maieſtatem minuere qui amplitudinem ciuitatis damno afficit ſe autem prohibuiſſe damno affici: ideoq̧ non minuiſſe maieſtatē ſed ſeruaſſe: utraq̧ ps ꝓ cauſæ ſuæ cōmodo diffinit. Aerariū. Quod tantā largitionē ferre nō poterat. Libidini &c. non enim utiſis ciuitati futura lex erat q̄ nulla rōne ſed libidine & impetu nō nulloꝝ ferebat᷑. ¶ Primū igit᷑ ante oīa inquit uocabulū breuiter diffiniēdū ē. Si ſacrilegiū obiicit᷑: cū ſit furtū quid ſit ſacrilegiū. Quid furtū. Ab utilitatē cauſæ utraq̧ pars ſic diffinit ut cauſæ ſuæ utile eſſe uidet: ſicut ſupius apparuit. ¶ Factū noſtrū &c. Hoc modis legem ferre uolebat frumētariā de ſemiſſibus & de trientibus ut coēptū pecunia ærarii frumētū pplo diuideret᷑ ego tantam ærarium largitionem pati non poſſe uidens quo minus lex ferret᷑: īpedimento fui: is maieſtatis accerſit: quā ego ſeruaui nō læſi ꝓhibui.n. dāno ciuitatis amplitudinē affici. Tunc āt minui dr̄ maieſtas cū dāno ciuitatis amplitudo afficit᷑ nō tū utilitatē cōſequit᷑. ¶ Ratio cōtraria deſcriptionis &c. Is oia populo & magiſtratui facere dicit licere & tunc maieſtatem lædi cum aut populus ſuffragio: aut magiſtratus cōſilio priuat᷑ q̄d falſū eſt q̄a neq̧ populo: neq̧ magr̄atui oia facere fas eſt. Cum contradici illis ſæpe ſoleat

eū obeſſe nolunt. Si aut falſa erit &c.duob⁹ ꝑcipue modis diffinitio refelli ꝑt:ut Quītilianus ait.ſi aut falſa fuerit:aut parum plena falſa eſt ſi dicas æquus eſt aīal rōnale.Nam æquus eſt animal ſed irrationale. Quod āt cōe cū alio eſt deſinit eſſe ꝓpriū.Et ut a notiſſimo exēplo nō recedamus. Qui priuatā pecuniā de tēplo ſurripuit ſacrilegi reus ſit culpa mānifeſta eſt.Quæſtio ē an huic crimini nomē qđ ē in lege cōueniat ergo ambigiť an hoc ſacrilegiū ſit:quia de templo ſit ſubrepta pecunia accuſator hoc nomine utiť: reus quia priuatum ſubripuit negat eē ſacrilegiū:ſed furtū fateť:dicit aūt actor ſacrilegiū eſſe aliquid ſacrū ſubripe. Vterq; alterius finitionē īpugnat:reus accuſatoris finitionē falſam eē dicit. Qui ſic diffinit Sacrilegiū ē ſurripe aliqd ſacri. Nō.n.ſiqd ſacrum de loco ꝓfano ſurripuero recte appellari ſacrilegus potero qa ſacrilegiū ē ſubreptio rei ſacræ de loco ſacro.Ego priuatā rem ſurripui.Igitur finitio tua falſa ē.Accuſator non ſatis plenā defenſoris diffinitionē dicet eē:ſic aūt defenſor & ipſe diffiniuit. Sacrilegiū eſt ſurripere aliqd ſacri:adiiciendū.n.fuit ex loco ſacro. Inutilis:diffinire qđ nihil ad q̄ſtionē ptinet nō Inutilis
niſi ſtultis accidit:ut Quinti.ait cū ea dicunt q̄ nihil ad eā rem faciūt:qua de agitur uel iđ inutilis:quia & ſi uera eſt:non tamen utilis eſt:ut cum diffinitur:maieſtatem lædit qui magiſtratum conſilio populum ſuffragio priuat inutilis diffinitio eſt inutile enim eſſet amplitudini ciuitatis ſi magiſtratus priuari cōſilio nunq̄ poſſet uel populus ſuffragiis. Accedetet enim ut inutilia reipublicæ ſtatuerenť. Aut turpis &c. Turpe eſt ut is q lædere rēp.uolebat:& ærariū largitioni Turpis
bus exhaurire:læſam deinde maieſtatē ab eo dicat q id fieri ꝓhibuit. Iniurioſa.iniq. Quæ eqtas iud.qđ uis puniri illū uult q profuit. Id quoq; &c.dixit alias ptes coniecturalis conſtitutionis iuridicialis abſolute partibus q̄ ſunt natura:lex cōſuetudo:iudicatū:æquū bonum cōfirmari id & in hac parte fieri debere præcipit:hoc modo:q mox quæ lex permittit licere magiſtratui in utilia & turpia reipu. nullo contradicente poſſe moliri:& contra quæ lex:qui mos non hortatur quemlibet ut rempu.a detrimento prohibeat nihil quod ad finitionem pertincat ſummus dicendi magiſter prætermiſiſſe Quintilianus uidetur.

refelletur:ſi aut falſa erit:aut inutilis:aut turpis:aut iniurioſa. Id quoq; ex iuris ꝑtibus ſumetur de iuridiciali abſoluta:de q̄ iā loq̄mur.

De tranſlatione.

QVæritur in tranſlationibus primū num aliquis eius rei actionem petitionem:aut executōnem hēat quē

QVæriť in tranſlationibus quinta legitimæ cōſtōnis pars tranſlatio eſt . Cum actio cōmutationis indiget:qđ non aut is agit:quem oportet:aut apud quos qua pœna:qua lege:quo crimine:quo loco:quo tempore oportet.Vt libro primo dictum eſt.In hac conſtitutione exemplis per multis ut ait.Cicero in rhetoricis de inuentione opus eſt.Si ſingula tranſlationis genera quærantur:ſed quia ratio præceptorum ſimilis eſt exemplorum multitudine ſuperſederi poſſe:idem ait omnis autem tranſlatio qđ & ſuperiore libro:& in rhetoricis de inuentione oſtenditur temporibus Ciceronis in ipſa cauſarum actione aut non erat aut raro inueniebatur.Nam prætores qui ius dicebant & iudices cauſæ dabant Controuerſiæ uel agendi genus inſtituta actione formabant ita præſcribebant qua accuſator qua reus actione uti deberet præſcribens antem pretor quid fieret & excipiens quid non fieret tranſlationis controuerſiam cā cadit
actionibus auferebat.Quæ.n.tranſlatio in iudicio eſſe iam poterat . Cum litis forma ia prætore accepta is qui
eſſet. Erat præterea inſtitutum ut cauſa caderet is qui egiſſet:quemadmodum non oportuiſſet in iure ciuili uerſabantur tranſlationes : quod ſi in iudicium aliqua tranſlatio ueniebat parum ſimilitudinis per ſe habebat:aſſumebatq; uires ab alia conſtitutione hoc modo accuſabatur aliquis peculatus:ꝙ uaſa argentea de loco priuato ſuſtuliſſet diffiniebatur quid furtum quid peculatus eſſet:deinde transferri crimen reus poſtulabat:& furtim ſecum non peculatus agi oportere dicebat:quid agendum ſit cum aliquid transfe Actio
rendum dicitur.Cice.admonet.Actionem.Num agere quis poſſit.Actio enim eſt ius perſequendi in iudi quid
cio quod tibi debetur.Sine actione:lex ait:nemo experitur is ab actione repelleretur . qui in eum ageret: in quem agere ad eum non pertineret:exempli.cauſa.Tityus decedēs hæredem filium inſtituit bonorum omnium frater tityi debitorem eius compelli ad ſoluendas ſibi pecunias poſtulat:quas titio debebat.Nō es hæres debitor inquit non potes agere hoc nomine Agat hæres nō negat debitum ſed transferri actionem poſtulat.Eius rei:de qua agitur quæcunque ſit. Petitionem.Actiones aut in rem ſunt:aut in perſonam.Nam agit unus quiſque aut cum eo qui ei obligatus eſt uel ex contractu : uel ex maleficio quo caſu proditæ ſunt actiones in perſonam per quas intendit aduerſarium ei dare aut facere oportere : & aliis quibuſdam modis:aut eum eo agit:qui nulla in re obligatus eſt:mouet tamen alicui de aliqua re controuerſiā quo caſu proditæ ſunt actiones in rem:ueluti ſi rem corporalem ut fundum poſſideat quis q̄ tityus ſuam eſſe intendat in rem actio eſt : & hæc petitio appellatur intuendum eſt in tranſlatione quis petere poſſit hæres relictum ſibi fundum quē aliquis poſſederit:ſed non ꝑſcripſerit petere poſſet:q heres nō eſſet peteř Petitio
non poſſet:ꝓcurator aut tutor alieno noīe rem petere pōt.Qui ꝓcurator nō fuerit uel negociog; geſtor quid
petendi ius nō hēt.Aut executionē &c.Cum quæritur nū quis ius habeat exequendi apud quem agitur:ſi ſe ſubiiciunt liqui iuriſdictioni alicuius & conſentiunt inter conſentientes cuius uis iudiciis q tribūali pre Execu-
eſt:uel aliam iuriſdictionem hēt eſt iuriſdictio . Conſenſiſſe aūt uideně q ſciunt ſe nō eē ſubiectos iuriſdi tio quid
ctioni alicuius & in eū tū conſentiunt.Cæterū ſi putent eius iuriſdictionem eē non erit iuriſdictio.Error enim litigatorū ut iulianus ait:non habet conſenſum aut ſi putauerunt aliū eſſe ꝑtorem pro alio æque error nō dedit iuriſdictione aut ſi cū res eſſet quis ex litigatoribus uiribus ꝑturæ cōpulſus ē:nulla ē iuriſdi

ctio.Cognoſcere inter ſacerdotes etiam ſacerdotibus cõſentientibus ꝑtor:uel quis pis alius ciuilis iudex ex iure chriſtiano ꝓhibet quicquid cognouerit:ꝗcquid executus fuerit irritum erit ordinis enim uniuerſi ſacerdotalis rõ hr̃.q̃rẽdũ igiᷣ ẽ diligẽt cui ſit iuriſdictio:ut ius exeq̃ndi:hoc ẽ iudicãdi & i cã ꝓnũciãdi. Nec de illa hic ĩtelligi eredas executõe:q̃ aut uerbo fit aut actu:uerbo ut cũ a ꝑtore pignora accipi a quo

alio mõ d.ĩ mãdaᷣ actu ut cũ accipiũᷣ.Q uẽ ñ oporteat.Cui neq; Actio neq; petitio ɔpetat neq; executio.Nũ alio mõ exẽpli cã agit ꝗ locati fundũ ſe coluiſſe allegans ſed contractũ locationis nõ ꝓbans:culturam ꝓbans certum eſt ſuccumbere poteſt.n.ei dici hoc mõ agere non potes:idem actione negociorũ geſtorũ agere poteſt:ut dicat fundum tuum colui:æquũ ẽ mercedem meam me conſequi:item agit aliquis actiõe pro ſocio:ut fundus diuidaᷣ qui cõmunis ẽ inter ipſum:& aliũ ſi ſocietatis cõtractũ non probat tacitũ uel expreſſum ſuccũbit:agere.n.debet cõmuni diuidundo:quia res eſt cõmunis citra cauſam ſocietatis uel familiæ herciſcundæ:ſi hereditaria rex eſt.Item agit quis poſſeſſorio cũ petitorio agere debeat poſſeſſorio agit qui rei quã ſuam eẽ aſſerit dari ſibi poſſeſſionem poſtulat petitorio uero ꝗ ñ ſtatim poſſeſ

alio tpe ſionem:ſed ius & dominiũ rei dari ſibi poſcit. Alio tempore petis a me centum:quæ me tibi debere nõ

Alio loco nego:ſed hoc a te peti tpe ñ poſſe dico.Q uia poſt annũ daturum me ſtipulatus ſum:adhuc octo menſes nõ abierunt.¶ Alio loco ꝓmiſi me tibi daturũ rõe:

Alia lege non peruſiæ.Vel petit apud ꝑtorem cũ apud cõſules uel decuriones petere debeas aut præſidem. Alia lege agis lege inceſti.Cũ lege adulterii agere debeas.Agis lege peculatus:cum lege furti tibi agendum ſit

alio agẽte agis actione ꝑſonæ:cum actione rei agere cõueniat.Alio quærente aut agẽte:petis tu:cum petere nõ poſſis:qm̃ actio tibi non incũbit non enim aut tutores:aut procurator:quærimus rem agimus magis in per

Actio duplex ſonam Actio autem duplex eſt:ut diximus:altera in rem altera in perſonam quãuis quærentẽ accipere q̃ſitorem iudicii uel iudicem poſſimus:ꝗ ſuſpectus allegari a partibus poteſt.¶ Hæc legibus hæc inquit q̃ in tranſlatione quæri ſolent:in iure ciuili:& eius partibus continentur:idem in rhetoricis dicit de ĩuẽtiõe his uerbis.Q uare in iure tranſlationes plærunq; uerſantur . Ibi enim & exceptiones poſtulantur:& quædam modo agendi poteſtas datur & omnis conceptio priuatorum iudiciorum conſtituitur.

nõ oporteat nũ alio mõ:alio tpe:alio loco:nũ alia lege:nũ alio q̃rente:aut agente. Hæc legibus & moribus de æquo & bono reperiuntur de quibus dicetur in iuridiciali abſoluta.

¶De ratiocinatione.

IN cauſa rõnali primum queritur quid in rebus maioribus:aut minoribus:aut ſimilibus ſimiliter ſcriptum aut iudicatum ſit. deinde utrũ ea res ſimilis ſit ei rei de qua agiᷣ: an diſſimilis. Deinde utrum conſulto ea de re

Ratiocinatio uel ſyllogiſm⁹ IN cauſa ratiocinali. Vltima pars eſt legitimæ cõſtitutionis q̃ ratiocinatio latine appellaᷣ græce:ſyllogiſmus dicitur.Cũ ex eo quod ſcriptum eſt ad id quod nuſq̃ ſcriptũ eſt peruenitur & ſine ulla certa lege:ꝑ ſimilitudinem quam cum aliqua lege habet res qualis ſit iudicatur . In quo maximus patronis ſudor olim fuit & iure conſultis nec minor tempeſtate noſtra leguleis noſtris eſt.Exemplum huius conſtitutionis & li.i.huius operis & in rhetoricis de inuentione ponit Ci.de publio Malleolo qui matrem necauit:& cõiectus in uincula teſtm̃ condidit.Cũq; deinde ab eius fratre & hæredibus quos ille inſtituerat cõtendereᷣ:& ſi potuiſſe teſtm̃ condere affirmarent ille negaret multæ afferebanᷣ leges quarũ nulla ꝓmittebat matricidam teſtm̃ cõdere:aut ꝓhibebat:ꝗd utraq; pars ꝑ rõcinationẽ efficere poſſit Ci.docet oĩa ãt argumenta q̃ ad hanc cõſtõnẽ ſumuntur ab adiũctis negocio trahi·certũ eſt ſunt ãt adiũcta negocio maius minus ſimile æq̃ magnũ cõtrariũ diſparatũ genus ꝑs euentus ꝗ loci rhetori:cũ dialectico cões ſunt tres tñ oĩo ad rõcinalẽ cãm ptinent:maius minus : ſimile maius & minus exui & numero & ex figura negocii ſicut ex ſtatura corpis cõſideranᷣ ſimile aut ex ſpẽ cõparabili aut ex cõferenda atq; aſſimili lauda natura iudicaᷣ in has fere ſpẽs ut Q uin.ait ratiocinatio uenit:an qđ ſemel facere ius eſt:idẽ & ſæpius:lex eſt inceſti dãnata de ſaxo Tarpeo ꝑcipiteᷣ:q̃dam ꝑcipitata mortua nõ eſt:repetiᷣ ad præcipitium:nulla certa lex eſt:qui defendit ſatiſfactũ legi dicit eſſe:nec bis præcipitari debere:qui oppugnat:ita dicit præcipitari debere:ut moriatur:ideoq; iterum præcipitandũ eſſe . An qđ in uno id in pluribus ualeat.Lex eſt qui tyrannũ occidit ꝓmiũ petat.Q uidam duos occidit:duo ꝓmia petit:hoc lex nõ dicit.ſed ex eo quod ſcriptum eſt:ad id qđ ſcriptũ eſt:ad id qđ ſcriptũ non eſt peruẽiᷣ . An qđ anteaᷣ & poſtea liceat:raptor uirginis aufugit ſtuprata interim nupſit:red dit raptor rapta cum maritũ optat uidendũ eſt an ius ſit.Lex enim eſt:rapta raptorẽ maritũ optet hoc nõ dicit:nũ poſtq̃ nupſerit optare

Varia exẽpla re poſſit.An qđ in toto idem in pte.Non eſt ius aratrũ pro pignore accipere.Q uidã uomerẽ accipit.q̃ritur an qđ in toto non licet:liceat in parte.An qđ in parte idem in toto.Lex eſt nequis lanã Tarẽto aduehat:ꝗdam non lanam aduehit:ſed oues:quæritur nunquit in parte non licet.liceat in toto. Et certe ꝙ in parte non licet:in toto non licebit ex manifeſto in his controuerſiis:quod dubium eſt colligitur.Ducitur & ex eo qđ ſcriptum eſt qđ ſcriptum non eſt.Lex eſt:qui patrem occidit culleo inſuatur:quidam occidit matrem quæritur an debeat eodem affici ſupplicio.Item lex eſt ex propria domo educere nõ licet ꝗdam e tabernaculo hominẽ eduxit:quæritur an fieri hoc poſſit.¶ In reb⁹ maioribus:Si nõ liceat aratrũ ꝓ pignore accipere:multo minus uomerẽ.Aut mĩoribus ſi nõ licet lanã Tarẽto aduehere multo min⁹ oues. Aut ſimilib⁹.Si ꝗ occidit patrẽ culleo ĩſuiᷣ:& ꝗ matrẽ occidit culleo ĩſuẽd⁹ ẽ.Scriptũ : ſi qđ ſcriptũ ẽ ad id ɔferᷣ qđ ſcriptũ ñ ẽ.Iudicatũ ẽt nullũ ſit qđ ad eã rẽ ɔferri poſſit:& iudicatũ ſit ꝙ ꝑ lege hr̃.Deĩde utrũ cõſulto &c.q̃riᷣ deĩñ an cõſulto ñ ſcripſerit legis lator uel teſtator uel ꝗcũq; ſit de ea re de q̃lis ẽ uel ꝙ no

luerit cauere uel ꝙ ſatis cautum putauerit pp cæteroꝝ ſcriptorũ ſimilitudinẽ. Cũ aliquid ſcribitur:aut res aliqua q̃ ſcribi & caueri potuit ꝑtermittitur.Exẽpli cã aliquis teſtm̃ condens hæredem filiũ inſtituit oium bonoꝝ ſuoꝝ hoc mõ:filius meus:bonoꝝ oium mihi hæres eſto.Quid dicet ei aliqs ſi fili⁹ tuus ſine libe tis deceſſerit.Quid ad me rñdebit:i diſpoſitione iuris cõis hõc erit.Sæpe accidit ut ꝓpter ſimilitudinem minus caueamus:ideoq̃ nõ eſt cautũ qui matrẽ necaret culleo inſueretur:quia hoc fieri debere ex eo quod ſcriptum erat intelligi poterat.Scriptum autem erat ut qui patrem occideret culleo inſueretur.

ſcriptũ non ſit qd̃ uoluerit cauere:qd̃ ſatis cau tũ putant pp cæteroꝝ ſcriptorũ ſimilitudinẽ. De partibus legitimæ conſtitutionis ſatis dictum eſt.Nunc ad iudicialem reuertamur.

De iuridiciali abſoluta.

Abſoluta iuridiciali conſtitutione utẽur cũ ipam rẽ q̃ nos feciſſe cõfitemur:iurẽ factã dicem⁹ ſine ulla aſſũptiõe externæ defẽſiõis:in ea conuenit q̃ri iure ne fcm̃ ſit.De eo cauſa poſita dicere poterimus:ſi ex quibus ptibus ius cõſtet cognouerimus. Cõſtat igitẽ ex his ptibus natura:lege:cõſuetudie:iudicato:æquo:& bono pacto. Naturæ ius eſt.qd̃ cognatiõis aut pietatis cauſa obſeruatur:quo iure parẽtes a liberis & a pentibus liberi colũtur:lege ius eſt id qd̃ populi iuſſu ſancitũ eſt:

Abſoluta iuridiciali conſtitutione utemur: &c.Legitima conſtitutione:& eius partibus quo pacto in cã iuridiciali uti poſſemus oſtẽſum eit.Nunc de iuridiciali precipitur quam li.i.in abſolutẽ & aſſumptiuã Cic.diuiſit.De abſoluta pri us tractat.Quæ ipſa i ſe recti:& nõ recti iuſti & ñ iuſti æqui & iniq præmii ac pœne nulla extrinſecus defenſione aſſumpta q̃ſtionem continet.Hãc tranſlationẽ hermageri κατɑ λιθɛοτη ideſt pencõtra poſitionẽ uocauerunt ad intellectũ id nomẽ referẽtes latiũ ad uerbũ trãſlatũ Quintilianus nõ iuenire ſe dicit.Exemplum de attio poeta ſuperius Cicero poſuit q mimũ accuſauit iniuriarũ:ꝙ ſe attiũ appellaſſet:cũ appellare poetã debuiſſet:iure Mim⁹ ſe feciſſe defendit:qa illo noie appellarẽ eũ liceret:quo ipſe ſcripta ſua recitãda traderet. Et qm̃ ius & iniuria rectũ & nõ rectũ i hac cõſtitutione uerſatur:iuris ptes cognoſcere neceſſariũ ẽ : q̃ ſex ſunt quas enumerat:& ſubiectis dederat exẽplis.Siue ulla aſſumptione &c.nõ.n.in hac:ut dictũ eſt:defenſio extrinſecus aſſumitẽ:qd̃ i iuridiciali aſſũptiua.De eo:factũ ne ſit iurẽ:ne an iiuria.Cã poſita ablata eã ut ſi attii eã offerarẽ.Et q̃rẽdũ ſit iure ne eũ Attiũ mimus uocauerit an iniuria. Si ex quibus partibus iuris &c.iuris.n. ignoratis partib⁹ tractari hæc cõſtitutio q̃ tota ĩ iu

Iuridicialis abſoluta

Partes iuris

re poſita ẽ:ñ põt.Natura lege &c.ius a iuſticia appellatũ ẽ a celſo ãt bõi & eq ars diffinitẽ & plurib⁹ mõis dr̃:Vno mõ:id qd̃ ſp æquũ:& bonũ ẽ ius naturale:Altero mõ qd̃ oib⁹ aut plurib⁹ in q̃cũq ciuitate utile ẽ.Illud pri⁹ ius naturale & i⁹ gẽtiũ cõp̃hẽdit.Hoc poſteri⁹ i⁹ ciuile cõplectitẽ:i⁹ naturale ẽ qd̃ natura oia aĩalia docuit.Nã i⁹ iſtud nõ ſolũ hũani gñis ꝓpriũ ẽ.Sed oium aĩaliũ:q̃ i cœlo q̃ i terra q̃ i mari naſcũtẽ. Hic deſcẽdit maris atq̃ fœmie cõiugatio:q̃ nos mr̃imoniũ appellamus.Hic liberoꝝ ꝓcreatio & educatio Videm⁹.n.cætera quoq̃ aĩalia feras:& ipſi⁹ iuriſpitia cẽſeri ius Gẽtiũ æquæ apd̃ oẽs pp̃los cuſtoditẽ:iõq̃ ſic uocatẽ q̃ſi eo oẽs gẽtes utuntẽ.Ex oi hũano gñi ſit cõe uſu hoc exigẽte & hũanis neceſſitatib⁹ gẽtes humanæ quædã ſibi cõſtituerũt bella.n.orta ſũt & captiuitates ſecutæ:& ſeruitutes q̃ ſũt iuri naturali cõtrariæ:iure.n.naturali ab iitio oẽs hoies liberi naſcebãtẽ:Ex hoc iure gẽtiũ oẽs pene cõtractus itroducti ſũt: ut.Emptio.Locatio.Vẽditio.Cõductio.Societates Depoſitũ.ius ciuile ẽ qd̃ quiſq̃ populus ſibi cõſtituit: & ꝓpriũ eius ciuitatis ẽ:a qua cõſtitutũ ẽ:id ab una quaq̃ ciuitate appellatẽ ueluti Athenieſiũ & rõanorũ. Sed hoc aut ſcriptũ ẽ:& leges cõplectitẽ:plebiſcita:ſenat⁹ cõſulta:pricipũ placita mgr̃atuũ edicta reſponſa prudentũ ẽ:aut nõ ẽ ſcriptũ.Sed uſus cõprobauit.Nã diuturni mores ↄſenſu utẽtiũ ꝓbati legẽ imitantẽ Eſt & ius publicũ qd̃ ad ſtatũ ciũtatis ſpectat.Et ius priuatũ:ꝙ ad ſinguloꝝ utilitatẽ ptiet.Hæc appoſui:ut iuris ptes q̃ ſecuntẽ:faciles itelligantẽ.Natura ius hoc a Ci.in rhetoricis de iuẽtione in ſex ptes diuiditẽ.Religionẽ:Pietatẽ:Gratiã:Vĩdicationẽ:obſeruãtiã.Veritatẽ r̃ligio ẽ q̃ ſupioris cuiuſdã naturæ:q̃ diuinã uocãt.Curã:cerimoniãq̃ affert.Pietas ẽ p q̃ ſanguie cõiũctis:patriæq̃ beniuolis offm̃ & diligẽs tribuitẽ cura Gratia eſt in qua amicitiaꝝ & offõrũ alterius mẽoria:& rẽunerãdi uolũtas cõtinetẽ.Vĩdicatio ẽ p q̃ ius & iniuria:& oio q̃cq̃d eſt qd̃ obſuturũ ẽ:defẽdẽdo:aut ulciſcẽdo ꝓpulſatẽ.Vñ & iure ciuili cuẽit:ut qd̃ quiſq̃ ob tutelã ſui corpis fecerit:iure feciſſe exiſtimetẽ.Et eũ iter nos cognationẽ quãdã natura ↄſtituerit.Cõſequentẽ hoiem hoĩ inſidiari nefas eẽ & licitũ cuiq̃ uim ui repellere.Obſeruãtia ẽ p quã hoĩes aliqua dignitate antecedẽtes cultu quodã & honore dignamur.Veritas ẽ p quã imutata ea q̃ ſunt aut añ fuerunt:aut futura ſũt dicuntẽ harũ ptiũ hoc loco pietatẽ tm̃ ponit Ci.q Naturæ ius ſic diffinit. Naturæ ius ẽ ꝙ ñ opinio genuit.ſed q̃dã inata uis iſeruit.¶ Cognatõis:naturalitẽ iſitũ nobis ẽ:ut cognatos amẽus : illiſq̃ bñfaciamus.Pietas nõ ſolũ in cognatos ſed ẽt i deos pietas ẽ:iõq̃ icludi religionẽ pte hac credere poſſumus: Alio.n.loco ſic diffiniuit.Cũ dr̃iam inter eã & ſanctitatẽ faceret.Pietas ẽ diuin⁹ cultus.Sãctitas uero ſciẽtia colendorũ deorũ.Natura ãt impellẽte.& deos eẽ opinamur.Vñ ait Ci.in tuſculanis q̃õnibus.Vt porro firmiſſimũ hoc afferri ur̃:ut deos eẽ occidamus:qd̃ nulla gẽs tã fera nẽc oium tã ſit imanis. Cui⁹ mẽtẽ nõ imbuerit deorũ opĩo.¶ Ius lege.In ſcripto ius lege cõtinebatẽ:& populo expoſitũ eſt ; ut obſeruetur.

Naturæ ius

Cognatio pietas

Ius legitimum

quod genus eſt ut in ius eas cũ uoceris. Conſuetudine ius eſt id quod ſine lege æque ac ſi legitimũ ſit uſitatũ eſt: qđ gen9 eſt id qđ argẽtario obtuleris expẽſũ a ſocio ei9 recte repeterẽ poſſis. Iudicatũ eſt id de quo ſnia lata ẽ: aut decretũ iterpoſitũ ẽ. Ea ſæpe diuerſa ſũt ut aliud alii iudici: aut p̃tori: aut cõſuli: aut tribũo plæbis placitũ ſit: & fit ut de eadem re ſæpe alius aliud decreuerit aut iudicauerit: qđ gen9. M.

iuſſu populi populus enim leges cõſtituebat: magiſtratu interrogante ueluti conſule uel tribuno: & cũ ſuffragiis iuis aliquid populus iubebat & magiſtratus cõfirmabat: ſancitũ dicebaẽ. Quod gen⁹ οιοη græci dicũt. Vt in ius eas cũ uoceris: in digeſtis titulus hic eſt. In ius uocati ut eant uel cautũ dẽt. Quod ſi legitime uocati q ſe excuſare ſe nõ potuerint parere cõtẽpſerint: in pœnam eadent: quã cõtumacibus lex

Conſuetudine ius

ſtatuit. Conſuetudine ius eſt &c. hoc ẽ ius qđ aut leuiter a natura pfectũ aliud & maius fecit uſus ut religionẽ: aut qđ in morẽ uetuſtas uulgi approbatione pduxit ut pactũ: par iudicatũ. Sine lege: q̃uis ſcriptum nõ ſit: nõ minus tñ ſeruatur: q̃ ſi ſcriptum eſſet nec iniuria: nam ex iure naturali deſcendit ex utilitatis ratione cõprobaẽ: & lex fit: cũ ſcribiẽ. Id qđ argẽtario exemplo quale ſit ius cõſuetudĩe oñdit ſi duo Argentarii unius menſæ ſocii fuerĩt: & apud alterũ eorũ pecuniã põderatã d̃poſueris. Acciderítq; ut is apud quem depoſueris uel moriatur uel ſolũ uertat. Quod depoſueris a ſocio eius repeterẽ potes ñ lege q̃ ad hoc ſcripta nõ eſt: ſed cõſuetudĩe q̃ in legẽ trãſiuit. Nam digeſtis titulo p ſocio. Lex ẽ oẽ es alienũ qđ manẽte ſocietate cõtractũ ẽ de cõi ſoluendũ eſt licet põa q̃ ſocietas diſtracta eſt: ſolutũ ſit ſocietas ãt ẽ ut Cicero diffiniuit. Duorũ plurium ue conuentio honeſte contracta ad uberiorẽ quæſtum: & utiliorẽ uſum Multe eius ſunt ſpecies: aut. n. eſt oĩum bonorum aut alicuius negociationis ueluti mancipiorũ emendorum uendendorũq; aut olei: uini furmenti emendi uendendiq; aut cõmunis menſæ. li. xyi. digeſtorum titulo pro ſocio: &. Libro iſtitutionũ tertio quibus

Argentarius Numularius

modis ſocietas cõtrahitur: quidq; accidere: in ea poſſit tractatur. Argẽtario &c. Nõ eſſe idem argẽtarios & numularios. Digeſtis licet cognoſcere: titulo de ædẽdo. Nã publicarum menſarum exercitores erãt argentarii: numularii priuatarum: & ſuarum quos traperetas græci uocant: & ii proprie ſũt qui in foro pecunias mutant menſaſq; habent quales quotidie aſpicimus. Argentariorum erat officiũ tabulas conficere: in quibus nomina eorũ annotabant: qui tributa pẽdebant iidem & argentum publicum tractabant: fuerunt autem ſub cenſoribus: & quæſtoribus ærariis: ante q̃ cæſares eſſent: poſtq̃ illi eſſe cœperũt ſub fiſci procu

Tabularii

toribus fuerunt & tabulari nominati ſunt. Vt Codice mã: feſte cognoſcitur de iure fiſci cũ in aliis locis tũ uel maxime ubi ſit ſcribiẽ inſtar obtinere minime põt rei iudicatæ Cõputatio a tabulariis facta. niſi ſentẽtia procuratoris fuerit comprobata: ſingulorum rationes conficiebant q tributa pẽdebant: q̃s quotiẽs alicui de tributo lis mota fuiſſet ædere tenebantur adiecto die & conſule Numularii quoq; ſicut argentarii rõnes conficiebant q a & accipiebant pecunias & rogabant per partes: quaꝝ pbatio ſcriptura codicibuſq; eoꝝ maxime cõtinebatur: & frequẽtiſſime ad eoꝝ fidẽ decurrebatur. Sicut nũc mercatoꝝ decurriẽ. Deniq; tales olim erãt argẽtarii & tabularii q̃les ætate nr̃a notarii illi ſunt q tabularii curã gerunt eſt aũt tabulariũ locus ubi actus publici reponunẽ. Numularii uero qđ iã fuerit & nũc quoq; ſint mãifeſte cognoſciẽ.

Iudicatum

Appẽſum põderatũ põdere. i. pẽſare pecuniã argẽtarii ſolebant: nõ aũt numerare ut uia breuior fieret. Iudicatũ &c. Quarta iuris pars eſt Alibi cõſuetudini iudicatũ ſubiecit p̃toꝝ ædictis: prudentũ reſpõſis plebiſcitis. Senatus decretis principũ placitis cõtinetur plurimũ ãt ad aliqđ de quo agitur pbãdũ uel cõſultandum ualet raro. n. ut Quinti. ait præiudicia refelluntur per cõtumeliam iudiciũ niſi forte manifeſta in his culpa erit. uult. n. cognoſcentiũ quiſq; firmã apud alterius ſnĩam & ipſe nunciaturus. Hæc libẽter exẽplũ quod i ſe fortaſſe recidat: facit. Quid ſit prius deſcribit. Deinde quomodo arguere ab eo orator poſſit oſtendit. Sententia lata: a prætore uel iudice uel quocũq; alio magiſtratu: cui iuriſdictio ſit. Aut decretum interpoſitũ a ſenatu unde & ſenatus auctoritas appellatur. Senatus autẽ decretũ interponi dicebatur cum aliquid ſenatus fieri phibebat. Cicero in epiſtolã ad lentulum. de his rebus pridiæ quæ hæc ſcripſit ſenatus auctoritas grauiſſima interceſſit. Sed decretũ ſimul atq; perſcriptũ erat ſenatuſcõſultũ appellatur:

Senatuſcõſultũ

qđ in iure ciuili ſic diffinitur ſenatuſcõſultũ eſt q senatus iubet atq; cõſtituit. Ab eius aũt noĩe in cuius ſententiã cõficiebatur: denoĩati ſolebat λοδομα græci dicũt: Cõſtitutiones aut cõcluſiões iuriſperiti nr̃i tpis iudicata appellãt q̃ codice potiſſimũ cõtinẽtur: ut leges digeſtis. Legib⁹ ãt priora ſunt tpe. Nã ex prudẽtũ ſniis ſenatuſcõſultis & pricipũ decretis leges factæ ſunt ea iudicata. Cũ aliud alii iudici &c. mod⁹ nõ eẽ oratiõi ſi ex iure ciuili recitate extra aggrederet eaꝝ reꝝ in q̃bus diuerſa a diuerſis: iudicata ĩueniunẽ. Ad id ãt reſpicit: qđ ait ſnĩa lata iudex ẽ qcũq; iuriſdictionẽ hẽt: & in q̃uis eã q̃ ad eum ſpectat ſiue publica ſic ſiue priuata cognoſcit ac ſnĩam ſere iudicis noĩe & Cõſul. & p̃tor & Tribunus cõtinentur. Omnes eni iudicãdi ius habebãt: & ſi oĩum eadẽ nõ erat iuriſdictio. Tria aũt iudicantiũ genera ſunt. Aut. n. ordinarius iudex eſt: aut delegatus aut arbiter. Ordinario ius plenũ eſt: delegato tm̃: quãtum ordinarius permiſerit. Arbitro q̃tum pars utraq; litigantiũ dederit. Decreuerit ad id reſpicit qđ ait: aut. Decretũ interpoſitũ. Iudicauerit: ad id referretur quod dixit aut ſnia lata. Quod genus. M. druſus &c. exẽplo oſtendit quomodo alii aliud iudicauerint: agebaẽ mandati cũ hærede cuiuſdam. Quidã. n. paterfamilias cui mandatũ aliqđ fuerat quod ipſe acturum ſe reciperat decedens quẽdam uniuerſalẽ hæredem iſtituit ille qui manda

uerat mãdati cũ hærede agi. Cum romæ hæc lis exorta eſſet. Mar. druſus agi poſſe mandati cum hærede reſpõdit. ſex. iulius non poſſe agi reſpõdit obligatio mandati ut paulus ait digeſtis titulo mandati contra hentium conſenſu cõſiſtit ideoq̃ p nũcium quoq̃ uel per epiſtolam mandatum ſuſcipi poteſt item ſiue ro go: ſiue mando. ſiue uolo ſcripſerit mãdati actio eſt ſiue quocũq̃ alio uerbo. Mandatũ aũt ut idẽ ſcripſit ni ſi gratuitũ nullũ eſt. Nam originem ex officio atq̃ amicitia trahit: cõtrariũ porro eſt offõ merces: interueni ente enim pecunia. res ad locationẽ & cõductionẽ potius reſpicit. Si mandaui Tityo ut fundum meũ cen

druſus ꝑtor urbãus q̃ cũ hærede mãdati age ret: iudiciũ reddidit. Sext⁹ iuli⁹ nõ reddidit: itẽ Caius cælius iudex abſoluit iniuriarũ eũ q̃ lucilium poetã in ſcœna noiatũ læſerat Publi us Mutius eũ q. L. Actiũ poetã noiauerat cõ dẽnauit. Ergo q̃a poſſunt res ſimili de cã diſſi militer iudicatæ ꝑferri: cũ id uſu uenerit iudi cẽ cũ iudice: tp̃s cũ tpe: numeꝝ cũ nũero iudi coꝝ ꝑferemus. Ex æquo & bono ius cõſtat q̃d ad ueritatẽ & cõem utilitatem uidet̃ ptine re. Quod genus eſt: ut maior annis. xl. & cui morbus cauſa eſt: cognitorem det. Ex eo no uum genus conſtitui cõuenit ex tẽpore & ex hoĩs dignitate: ex pacto ius eſt: ſi q̃d iter ſe pe pigerunt: ſi q̃d inter quos cõuenit pacta ſunt:

tũ uenderet. & ipſe cũ. lxxx. uendidit deinde deceſſit ſempronio hærede uniuerſali relicto: actio mihi mã dati cũ hærede eſt q̃ cũ tityo fuiſſet niſi deceſſiſſet: a quo petere poſſum ut reliquũ: q̃d deeſt mãdato meo præſtet & indẽnem me conſeruet. hoc fieri poſſe ẽt nr̃æ ætatis iuriſperiti aſſerunt ex quo meli⁹. M. dru ſum qui ſex. iuliũ ſenſiſſe cõprehẽdit: ſi hmõi caſus fuit. ¶ Prætor ur. ſic dictus q̄ iter urbanos ius diceret: erat enim & peregrinus qui inter peregrinos co gnoſcebat. ¶ Sex. iulius & ipſe prætor. Vrban⁹ ſed diuerſo tẽpore. Item Cælius aliud exemplũ Cælius mimum abſoluit q̃ actium ꝓprio nomine appellaue rat & nõ poeta dixerat. C. Mutius cõdemnauit. Er go quia &c. q̃d agẽdũ ſit monet: cũ de ſimili cã diſſi militer iudicatũ eſt. ¶ Iudicẽ cũ iudice: oñdem⁹ iudi cẽ qui ſm nos ſñiam tulerit maioris fuiſſe auctorita tis q̃ illũ q̃ cõtra nos. ¶ Tp̃s cũ tpe: id belli tpe iudi cem tuliſſe dicemus: q̃d pacis tpe minime tuliſſet. Si cut ſulpitius de exulibus ut reſtituerent̃: belli tpa le gẽ tulit quã idẽ põa mutata ſñia de iis ſe tuliſſe dixit qui. Solũ uertiſſent. Non de dãnatis: lex fuit Lacede mone ut capitale eſſe ſiqs ex acie fugeret ꝑlio quod Leuthris cũ thebanis geſtũ ẽ oẽs pene lacedemonii fugerũt: de q̃b⁹ ſi ſuppliciũ ſm legẽ ſumptũ fuiſſet ina nis ꝓpe ciuitas remãſiſſet. itaq̃ uiſũ ẽ belli tpe utile futuꝝ legẽ ñ ſuari: & Ageſilaus cũ res i diſceptatiõe eẽt: nolle ſe dixit maioꝝ decreta reſcidere: q̃ ex ciuitatis cõmodo lata eẽnt: ſed eo tpe ciuitati utilia nõ uide ri ſic de nullo ſuppliciũ ſũptũ ẽ ne tota iteriret ciuitas. ſi pax fuiſſet ſuata lex fuiſſet. ¶ Nũerus cũ nũero q̄ a pluribus iudicatũ ẽ ui maiorẽ hẽre dẽt: ſi duo ſm te ſñiam in ſimili cã dixerũt: ſm me decẽ dixerũt. ¶ Ex æquo & bono. Sexta ps ẽ iuris q̃ ex æquo & bono appellat̃ eã prio mor̃ ſuo diffinit. Deĩde exẽplũ ſubiicit iuris æquũ & bonũ leniũt aſpitatẽ poſitaq̃ ſũt nõ iure ſcripto. ſed nãli quotiẽs ꝑſonæ dignitas ætas. Affe ctio uel q̃d uis hmõi legẽ nõ eẽ ſeruãdã ſuadet: & ueluti nouũ ius ꝯſtitui poſtulat Cẽtũ uiri apd̃ rõanos de equo tm̃ iudicabãt ſũt apd̃ græcos ãphictiões ad Thermopylas. Q̃d ad ueritatẽ &c. totũ hoc ad iuſtitiã ſpectat: & i fide poſita ẽ & uult ut nẽo uiolet̃. Sicut legatos apd̃ oẽs gẽtes ẽt apd̃ hoſtes tutos ꝑſtat: eadẽ ut cõis hoium ſocietas ꝯſeruet̃: ſuũ cuiq̃ p dignitate tribuit. ¶ Q̃d gen⁹: ut maioꝝ &c. exẽplũ ſubiicit: quo ius itelligit̃: q̃d ex equo & bono ꝯſtãt: aliqs a magr̃atu ad dicẽdã cãm uocat̃: & quomin⁹ eat: uel ætate: uel morbo ĩpedit̃: ex equo & bono ei cõcedit̃: ut p ſe cognitorẽ det: lex ĩ ius uocari ut eãt neminẽ oio excipit cõis ueritas & utilitas ĩ ſene & ægroto ſuari nõ uult: cognitoꝝ ãt aliqñ p ipſo accipit̃ iudicꝭ: nõnũq̃ ꝓcura torẽ ſignat: & ut Afronius ſcri. q̃ aliquẽ defẽdit ĩ iudicio aut ꝑronus dr̃: ſi orator ẽ: aut aduocat⁹: ſi ius ſug geſſerit aut ꝑñtiã ſuã cõmodat amico ꝓcurator uocat̃ q̃ ꝑñtius cãm nouit: & ſic tuet̃ ut ſuã cognitor ẽ fa miliariſſimus defenſor ſic & Ci. ĩ diuinatiõe accepit: iter utrũq̃ tñ nõ nihil differt: q̄ cognitoris ẽ: q̃ litẽ ſu ſcipit corã ab eo a quo dat̃ cognitor: ꝓcurator uero ẽ q̃ abñtis nõie agit ꝓprie ãt cognitorẽ eũ ego ſignari arbitror: q̃ ad mgr̃atũ p alio mittit̃ ut illi⁹ agnoſcat cãm: q̃ citat⁹ adeſſe ĩ iudicio: uel ætate: uel morbo ĩpe ditus nõ ꝑt. Morbo ãt nõ quocũq̃ iuriſcõſulti ĩpediri quẽpiã itelligũt: ſed ſontiaco dũtaxat: q̃ quotiẽs no minat̃: eũ ſignari Caſſius ait: q̃ nocet: nocere ãt itelligi q̃ ꝑpetu⁹ ẽ: nõ q̃ tpe finiat̃ ſed morbũ ſonticũ uide ri q̃ iciderit ĩ hoiem poſtq̃ ſanatus ſit ſontes. n. nocẽtes dñr. Nouũ ueluti nouũ: nõ q̄ lex ferat̃ noua: ſed q̄ noua cõtra ius uetus fiat cõſtitutio. ¶ Ex tpe: q̃m aliud alio tpe ſeruat̃: & p tpis cõditiõe legi paret̃: uel nõ paretur: exẽpli cã: lex eſt ĩ ius uocati: ut eant: uocat̃ in ius is qui uxorẽ ducit: ex æquo & bono cogi non de bet illo tpe q̃uis a lege nõ exci piatur. ¶ Et dignitate: cõſul uocari in ius nõ ꝑt uocatus cognitorẽ dabit. Ex pacto ius ultima iuris ps eſt: q̃d ſic a Cicerone diffinit̃: pactũ eſt q̃d inter aliquos cõuenit: & ut Vulpia nus ait: a pactione dr̃: uñ & pacis nomen appellatũ eſt: pactio ãt ẽ duorũ uel pluriũ in idẽ placitũ & cõſen ſus differt a cõuẽtione: cuius nomen gñale eſt ad oĩa ptinẽs: de q̃bus negocii cõtrahẽdi trãſigẽdiq̃ cã cõ ſentiũt q̃ iter ſe agunt: q̃ ãt late pateat cõuẽtiõis ſignificatio: digeſtis dicit̃ titulo de pactis: ius ex pacto in duo diuidit. Cicero alterũ dicit eſſe q̃d legibus cõtinent̃: alteꝝ q̃d ex hoium cõſenſu & cõuẽtõe naſcit̃ hoc tantam uim habet: & ſi nihil ſcriptũ de eo ẽ: ut legib⁹ ꝓferat̃. uñ tritum ꝓuerbiũ ẽ: pacto legem fran gi. Multis modis pactũ fit: de re: de pſõa: de tpe: de loco. Pepigerũt: pacti ſint aliq̃d & mutuo cõſenſu cõ

Ius ex æquo & bono

Cognitor

Sõticus morbus

Ex pacto ius

uentionē fecerint:cōuenire āt eſt ex diuerſis animi motibus in unū uenire & cōſentire:hoc ē in unā ſniam decurrere:ut uulpiano placet:digeſtis titulo de pactis. Pacta ſunt &c. pacta legib⁹ cōtinenē. cū cōuenim⁹ cū aliquo id nos facturos qđ lex iubet exēpli grãa petit a me Titius ut æquū meū cōmodē ei:quid ſi nō redderis inq̄:uel tua culpa deterior factus dū eo uteris:fuerit agito rñdet qđ leges uolunt. ⸿ Hoc mō exēplis ſubiicit:fuit āt in. xii. tabulis lex ſcripta his uerbis. rem ubi pangūt. oratione pāgunt:hoc ē qñ iter aliquos pactū fiet:oɼone fiet:pāgere eſt paciſci:pago dicebāt antiqui:non pango:quotiens igiē uerbis etiā ſimplicibus aliq conſentiebant:& cōueniebāt in aliq re:ratū illud per legē erat. Si aūt de mercede pangebāt:oratione paɼgebāt: eodē mō de tpe quo agēda cā eēt. & de loco ubi agenda eēt:oɼone pangebant: quō āt conuentio hæc fieret: oɼone oñdit. q ſuam a cauſidico cām agi uult:ſic ait ſecūdum legem:oɼone cū illo pāgens:coniicito meā cām in comitio:aut in foro. ante meridiē:qđ ſi facturū ſe recepit cauſidicus & ſtatuto tpe ad agēdā cām nō ueneriı:legi obnoxius ē & pœne. ⸿ In comitio. loc⁹ erat cōmitiū ſic a coeūdo dictus:in quē comitiis curiatis coibār. Auctor Varro:dies aūt qbus in comitiū conueniebāt comitiales uocabant in comitio aūt eā agebaē q̄ publica erat ut repetundarū aderant aūt ois ordis ois ætatis & cōtionis. q teū abſoluerēt:uel dānarēt. Aut in foro:iudiciali ſi priuata eā erat. ⸿ Ante meridiem. hæc cauſidicorū hora fuit:nā pria & ſecūda hora diei cuius initiū erat poſt mediā noctē ſalutabant:tertia eā agebāt. Martialis prima ſalutantes atq altera continet hora exercet raucos tertia cauſidicos! Iuuenalis. Ipſe dies pulchro diſtinguunē ordie rerū ſportula:deinde forū iuris qꝫ peritus appollo. ⸿ Coniicito:imitas inferas mero ducas. ⸿ Sunt itē &c. hæc nō legib⁹ cōſtant:ſed ſolo cōſēſu duorū:aut pluriū cōuentionem de aliq̄ re facientiū:uel ſocietatē ineuntiū:ut dāni & lucri. ⸿ Præſtare:excellere maiorē uim habere. Iniuriam:eius qui iniuſte agit. ⸿ Ius eius qui iuſte agit.

Pacta legibus contin. ētur

Pāgo

quæ legibus obſeruanda ſunt:hoc mō:rē ubi pāgunt:orationē pangunt in comitio:aut in foro ante meridiē cām cōiicito:ſunt itē pacta quæ ſine legibus obſeruātur ex cōuentu q̄ iure pſtare dicūtur. His igitur partibns iniuriā demonſtrari ius cōfirmari cōuenit: idq; in abſoluta iuridiciali ſeruandum uidetur.

⸿ De comparatione.

CVm ex comparatione quereē utrū ſati⁹ fuerit agere id quod reus dicat ſe feciſſe: aut id qđ accuſator dicat oportuiſſe fieri:primū quæri cōuenit utrum fuerit utilius ex cōtētione. hoc eſt utrū uenuſtius facilius cōducibilius. Deide oportebit q̄ri ipm ne oportuerit iudicare:utrū fuerit utilius:an alioꝝ fuerit utili⁹ ſtatuēdi ptās. Deide interponeē ab accuſatore ſuſpitio & coniecturāli cōſtitutione:quare puteē nō ea ratione fa

CVm ex cōparatione &c. iuridicialis cōſtitutio in duas ptes a Cicerone diuiſa fuit:abſolutā & aſſumptiuā:cuius ptes quattuor fuerunt:quarū ultimo loco cōparatio poſita eſt:quam tñ hoc loco primam exequitur:nec id ab re fit:conuenientius enim uidetur eſſe ab eo incipere q cauſam facti in ſeipſum transferre:ſed per cōparationē excuſat:q̄ ab iis:qui uel in rē extra ſe:uel in perſonā conferunt:hoc genus cōſtitutionis αντιθεσιν græci uocant:exēplū lib. i. fuit. C. pōpillii:qui cum a gallis obſideretur:nec effugere ullo mō poſſet:cū hoſtiū ducibus i colloquiū uenit: a qbus ita diſceſſit:ut impedimēta relinq̄ret:& exercitū educeret:eduxit exercitū īpedimenta reliq̄t. Accerſiē maieſtatis. Intētio eſt. nō te oportuit arma:& impedimēta relinq̄re:depulſio eſt oportuit:q̄ſtio eſt:oportuerit ne rō milites. n. oēs periſſent. Infirmatio at ſatius fuit amittere milites q̄ arma & impedimēta concedere hoſtibus. Iudicatio:utrū ſatius fuerit:amittere milites. an ad hanc cōditionē uenire incidūt & alii ſtatus ut diffinitiuus:cū certo noie maleficii aliquis in iudiciū uocaē. ut in cā pōpilii q maieſtatis accerſiē:diff initione. n. & eius præceptis opus eſt:plerūq aūt:ut ait Ci. in rhetoricis de inuētione accidere ſolet:ut in cōparatiōe cōiectura:& diffinitiōe utēdū ſit: Vtrū ſatius pōpilius dicit ſe arma & īpedimēta reliq̄ſſe:ut exercitū educeret. ⸿ Oportuiſſe fieri:uidelicet ſatius fuiſſe pugnare & milites amittere uniuerſos:q̄ nudū exercitū cū dedecore ppli romani educere. Primū q̄ri cōueniet:qm̄ magis utile min⁹ utili añpouiē:& pōpili⁹: utilius dicet fuiſſe:res q̄ hoīes amittere:utilis aūt ius:honeſti neceſſarii in deliberatiōis pceptis cōtineē:ex qbus cām hmōi:q̄ in cōſultationē ueniat tractare oportebit. ⸿ Ex cōtētione:cōparatiōe in qua ſi maiorū eſt:boni locū obtinet leuiuſtut Q ui. ait. ⸿ Hoc eſt:declarat qđ ait utilius. ⸿ Venuſti⁹ pulchrius honeſti⁹. Accuſator dicet honeſtius multo fuiſſe cū uniuerſo exercitu pire:q̄ cū tāto dedecore diſcedere. ⸿ Facili⁹: dicet pōpilius facilius fuit hoc facere:q̄ pugnaē:nā oio nō licebat cū hic mōs:hinc fluui⁹:hic anguſtæ fauces phiberēt ⸿ Cōducibilius honorificērius:aut utilius:magis cōducebat īperio populi rōani exercitū uniuerſum amittere:q̄ nudū recipe idē uenuſtius & cōducibilius uideaē eſſe. ⸿ Deide oportebit:locus eſt accuſatoris q dicet eſto utile fuerit:qđ te feciſſe cōfiteris:q̄rō ex te:licuerit ne tibi iniuſſu ſenat⁹ & populi paciſci:cū hoſtibus:certe nō licuit. neq tua itererat:neq tuo arbitrio facere poteras. ⸿ Deide iterponeē:ſi dicetur ab accuſatore melius fuiſſe inq̄s arma:& impedimēta relinq̄re:q̄ exercitū perire:ſed nō piſſet. uel nō iō tu feciſti:ſed qđ timidus ſp fuiſti:uel milites q a tibi prius min⁹ puerāt:punire uoluiſti:uel dolo malo egiſti accepta ab hoſtibus pecunia. Hic aūt oñdēdū erit aliqd hoſtes reo pollicitos eſſe:aut clādeſtina illū cū ho

Intētio
đpulſio
quæſtio
Ratio
Informatio
Iudicatio

ctū eſſe:ꝙ melius deteriori anteponeret:ſed dolo malo negociū eſſe geſtū de aliqua probabili cā. Deinde quæret:potuerit ne uitari ne ī eum locū ueniretur. Ab defenſore cōtra refellet argumentatio cōiecturalis:de qua ante dictū eſt. Is ita tractatis accuſator utet hoc loco cōi in eū qui utile utili ꝓpoſuerit:cū ſtatuendi non haberet ptātem. Defenſor cōtra eos q equū cenſeant rem pniciosā utili ꝓponi:utetur loco cōi per cōquæſtionem:& ſimul quæret ab accuſatoribus:& ab iudicibus ipſis:qd facturi eēnt:ſi in eo loco fuiſſent:& tps:locū:rem:deliberationē ſuam ponet ante oculos.

De tranſlatione.

TRanſlatio criminis ē:cū ab reo facti cā in aliorꝫ peccatū tráſſertur:in qua primum quærēdum eſt:uere ne in alterū crimē trāſferat. Deinde ſpectādū eſt:an tāq magnū ſit illud peccatū:qd in aſium tranſfertur:ac illud qd reus ſuſcepiſſe ſe fateatur.

ſtibus colloga habuiſſe. Ut melius anpoſitū qd eſt melius deteriori:ſed nō rōe a te fcm̄ eſt:ſed cā ipulſiua:aut lucri:aut ulciſcēdi exercitus. Sed dolo malo:dolus mal⁹ fit ex calliditate & fallacia:& ut Pedin⁹ ait:dolo malo pactū fit:quotiēs circūſcribendi alteri⁹ cā aliud agit:aliud agi ſimulat. ſeruius dolū malum ita diffiniuit. Machinationē quādā alterius decipiendi cā:cum aliud ſimulatur:aliud agitur. Labeo āt poſſe:& ſine ſimulatione id agi:ut qs circūueniat. & ſine dolo malo aliud agi:& aliud ſimulari:ſicuti faciūt q p huiuſmodi ſimulationē deſeruiant:& tueantur:uel ſua:uel aliena itaq ipſe ſic diffiniuit. Dolū malū oēm calliditatē:fallaciam:machinationē:ad circūueniendum:fallendū:decipiendū alterū adhibitam. Labeonis diffinitio:ut uulpian⁹ ait:uera eſt. Et cū ꝑtor ſic dixit:q̄ dolo malo facta eſſe dicentur:ſi de his rebus alia actio non erit:& iuſta cā eſſe uidebit iudicium dabo de dolo malo:non fuit contentus dolum dicere:ſed adiecit malū qm̄ ueteres dolum ēt bonum dicebant:& p ſolertia hoc accipiebant:maxīe ſi aduerſus hoſtē latronemue quis machinetur. Potuerit ne uitari:cum uideres eiuſmodi locū eē:ut aiaduerteres circūſederi te poſſe:uitare debuiſti:at non potui qa improuiſi hoſtes de repēte affuerūt. Ab defenſore &c. Nunc quid a defenſore agendum ſit:monet quem aduerſarii argumentationem refellere conuenit:iō nō pugnaſti īqt accuſator:qa timidus fuiſti:nō fui timidus:pugnaſſem:ſi locus pugnādi occaſionē ꝑſtitiſſet:feciſti dolo malo:nō feci dolo malo:potuiſti uitare locū illum:non potui. Loco cōi. ſuperi⁹ dictū eſt locorū cōiū alios ꝑprios eē accuſatoris:& ꝑprios dfenſoris:alios utriq cōes ꝑprii accuſatoris ſunt quibus nemo niſi accuſator:proprii defenſoris ſunt quib⁹ nemo niſi defenſor utitur:in cauſa pompilii:ꝑprius accuſatoris locus eſt. Si dicet impudentē nimiū fuiſſe pompiliū:q ī utile utili ꝑpoſuerit:cū ipſius ſtatuendi:& paciſcendi cū hoſtib⁹ poteſtas nō eſſet:qm̄ & utilius eſſet exercitū amittere:q̄ nudum illum cōtra populi ro. decus educere:& ſtatuere aliqd ipſe nō poſſe:locus itē ꝑprius defenſoris erit:rē pnitioſā utili anponēdā nō eē:pnitioſū fuiſſe futurꝫ tātā multitudinē pderē cū ſeruari poſſet:qūis nō ſine magno detrimēto:& erit argumētū a tuto. Per cōqueſtionē:nā ad miſericordiā aīos adducet:hoc mō:q̄ta & publica & priuata fuiſſet calamitas:quot parētes filiis:quot uxores maritis deſtitutæ fuiſſent:uelim ſcire a uobis aduerſarii:& iudices:qd uos feciſſetis:ſi in ſimili loco fuiſſetis:nū tm̄ exercitum maniſeſto piculo obiicere uoluiſſetis? Mos erat carthaginenſibus:ut ipatores q infeliciter pugnaſſent:ſuſpenderent:cū Annibal ſuperior tpe primi belli punici uictus a romanis & ꝓfligatus ne pœnas daret uehemenret timeret. Nunciū Carthaginē miſit:q ueluti pugnatū nōdū eſſet:quo in loco romanus exercitus eſſet ſenatui nunciaret:peteretq nunqd ab Annibale pugnādū eſſe cēſeret. Cūq pugnet clamaſſent oēs cōtinuo nuncius ſubiecit:pugnauit ſed uictus eſt:quo factū eſt ut condēnare Annibalem ſenatus non potuerit. Tꝑs:qm̄ breuiſſimum ab hoſtibus ſpatium nobis dabatur. Locum:quia nullus alius offerebatur:uel quia clauſus undiq erat. Rē:periculū. Deliberationem:quoniā deliberatū eſt cū multis:qbus hoc agendū eſſe. uiſū ē.

TRāſlatio cris. Secūda ps ē iuridicialis aſſūptiue:q̄ alio loco cris relationē appellauit αντικλιμα græci noīant. Quotiēs re⁹ qd arguit. cōfeſſus alteri⁹ ſe inductū peccato:iure feciſſe oſ̄dit:exēplū ē oreſtis q accuſatus a Menelao ꝙ matrē occidiſſet:facti cām in illā retulit intētio fuit iniuria matrē occidiſti:depulſio iure occidi:qō iure ne occiderit:ratio illa. n. patrē meū occiderat. Infirmatio tn̄ a te filio indemnatā matrē necari nō oportuit:pōt & Oratii exēplū eſſe:q & ipſe accuſatus ꝙ ſororē occidiſſet:occidi īqt & iure:qm̄ illa hoſtiū mortē lugebat:fratrū negligebat:me & populū ro. uiciſſe moleſte ferebat:hic qd ab actore:qd ue a reo fieri poſſit:oſ̄dit. Cauſa facti:nā factū non negat:ſed alterius peccato ſe coactū dicit. In q̄ primū q̄rēdū ē:tā ab actorē q̄ a reo:primū. n. cōia utriq ꝓcepta tradunt:q̄rēdū igit ē. ī re ne crimen in aliū tranſferat:& uerū ne ſit aliorū peccatū:quo nos ad maleficiū inductos dicimus:ut ī cā oreſtis:primū q̄ret:uerū ne fuerit:ꝙ agamēnonē p īſidias clitēneſtra occiderit:niſi. n. hoc uerū eē ɔſtiterit nihil oīo pderit ī clytēneſtræ peccatū crimē trāſſere. Deīde ſpectādū:cū cōſtiterit peccatū ab aduerſario cōmiſſum fuiſſe:q̄rēdū erit:tātæ ne magnitudis illud fuerit:q̄te hoc ſit:qd ſe re⁹ feciſſe cōfitet. Nūqd tm̄ ſtatui pœne uxori cōuēiat q̄ uirū occidit:q̄tū filio q matrē necauit erit āt loc⁹ ab adiūctis negocio. Deide oportuerit &c. Quæri dēt nūqd reus ī ea re peccar dūerit:ī q̄ ali⁹ peccauit. A ſiſi āt argumētū erit:turpe ē ut. qui. ait:imitari quē iprobas:ſi clytēneſtra pcm̄ dānabas:cur ipe ſiſe ɔmitebas. tuo te ipſ iudicio dānas

Dolus malus

Locus cōis

¶ Deinde oportuerit ne iudicium &c. Hoc argumentum uim magnam habebit: dicet autem Oreſtes accuſator: ſi clytemneſtra pœnas occiſi mariti dare debuit: iudicium tamen ante fieri opus fuit: & illam ſecundum leges a iudicibus damnari. ¶ Deinde cum factum &c. Negare debebit Oreſtis accuſator: audiri oportere: id quod in cauſam criminis conferatur de quo ille ipſe qui cōferat iudicium fieri uoluerit: & id quod iudicatum non ſit pro infecto haberi oportere. Quomodo iudicari debet Clytemneſtre crimen: quod in iudicium non uenit? primum de te iudicandum eſt qui te matrem occidiſſe confiteris. Quod in alium trāſfertur. ut de crimine clytemneſtra. ¶ Non uenit. nā Oreſtes uenire non ſiuit: qui indemnatam occidit. ¶ Locus communis &c. huius dicet accuſator animaduertere impudentiam: & temeritatem licet: qui eam apud nos accuſat iudices: quam ſine iudicibus ipſe cōdemnauit: & iudicium de ea uult fieri: de qua ipſe ſupplicium iam ſumpſit: qui plus ualere uim: q̄ iudicia uoluit: cum iudicia expectare deberet: quæ ream ſupplicio afficerent. Et ab aduerſariis percon-

Locus ab euentu

ctabitur &c. hic erit locus aduentu: qui exitus eſt alicuius negocii: in quo quæri ſolet. quid ex quaque re euenerit. eueniat euenturum ſit: quærat inquit accuſator a iudicibus: quantum incommodum futurum ſit: ſi homines peccata peccatis: & iniurias iniuriis ulciſcuntur. Quid ſi ipſe accuſator &c. Quid ſi diceret. Menelaus ſi ego. Oreſtem occidere uoluiſſem: hoc profecto iudicio opus nō fuiſſet: ſi cæteri quoque idem facerent omnino iudicium nullum futurum eſt. ¶ Defenſor eorum &c. Quid maius inquiet. quid indignius committi clytēneſtra potuit: q̄ regum regem a deuicta aſia reuerſum dum in thermis lauaretur data tunica quæ & manibus & capiti exitum negabat ſecuri opprimere. Cauſam ideo indemnatam occidi: quoniam ſi accuſaſſem: cum regina eſſet: dānata minime fuiſſet: erat præterea mycenis iter ſuos eo tempore: quo ego in exilium pulſus fueram: & uix a mycenenſibus cognoſcebat. Nam longo temporis interuallo redierā. Oratius uero ſic dicet: quomodo expectari iudicium potuit? occiſorum hoſtiū onuſtus ſpoliis & ouans ueniebam. In publica ciuitatis gratulatione hæc mihi obuiam facta eſt fratris morte non laborans: ſed ſponſi nomen appellans. occidi: cauſa mihi iuſta uiſa eſt: quod ut opinor ueſtrum qui uis illo tempore: & illo loco feciſſet.

Conceſſio &c. Iuridicialis aſſumptiue pars ē conceſſio: per quam non factum ipſum a reo improbatur ſed ut ignoſcatur tantum petitur: eius conſtitutionis partes duæ ſunt purgatio & depræcatio: purgatio in imprudentiam fortunam & neceſſitatem diuiditur: quid agendum ſit in conceſſione: & eius partibus nunc oſtendit. ¶ Ignoſci poſtulamus: unde nonnulli uenialem ſtatum uocauerunt: quoniam qui peccati arguitur. ueniam ſibi dari poſtulat. ¶ Hic in hac conſtitutione: quæ ex cōceſſione naſcitur. ¶ Ex his locis: qui ſecuntur purgationis & depræcationis. ¶ Purgatio: de purgatione primum præcepta dat. ¶ Ad depræcationem: qua ſecunda conceſſionis pars eſt.

Venialis ſtatus

Primum conſiderandum &c. quid agendum ſit: oſtendit cum per neceſſitatem factum excuſatur. ¶ Num per culpam. accuſator culpa rei factum eſſe dicit. defenſor negabit: in quo affectio animi conſiderabitur: in q̄ diligentia & negligentia ponuntur: parum autem neceſſitatem allegare omni prodeſſet: cuius negligentia in neceſſitatem uentum uideretur: cum euitari potuiſſe oſtenderetur. Si culpam neceſſitas præceſſerit: ueniam reus merebitur: ſi contra: non merebitur accuſator qui ad diē cōmeatus non affuit: & hoc modo intenditur: non affuiſti ad diem cōmeatus? non affui: ſed aquæ impediue

Deinde oportuerit ne in ea re peccare: in qua alius aute peccarit. Deinde oportuerit ne iudicium ante fieri. Deinde cum factum iudicium non ſit de illo crimine: quod alium transferatur. Oporteat ne de ea re iudicium fieri: q̄ res in iudicium nondum uenit. Locus communis accuſatoris contra eum: qui plus cenſeat uim q̄ iudicia ualeř oportere: & ab aduerſariis percunctabitur accuſator quid futurum ſit ſi idē cæteri faciant: ut de indemnatis ſupplicia ſumant: quod eos idem feciſſe dicat. Quid ſi ipſe accuſator idē facere uoluiſſet. Defenſor eorum peccati atrocitatem proferet: in quos crimen transfert: rem locum: tēpus: ante oculos ponet: ut hi qui audiunt exiſtiment: aut non potuiſſe: aut inutile fuiſſe rē in iudiciū uenire.

De conceſſione.

Conceſſio eſt: per q̄ nobis ignoſci poſtulamus. Ea diuiditur in purgationē & depræcationē. Purgatio eſt: cum cōſulto a nobis factum negamus: ea diuiditur in neceſſitudinē: fortunam: imprudētiam. de his partibus primum oſtendēdum eſt. Deinde ad depræcationem reuertendū uidetur.

De neceſſitudine.

Primum conſiderādum eſt. nū culpa uētum ſit in neceſſitudinem. num culpam ueniendi neceſſitudo fecerit. Deinde q̄rendum eſt: quō uis illa uitari potuerit: ac leuari. Deinde is: qui in neceſſitudinē

cauſam conferet:expertus ne ſcit:quid cõtra facere:aut excogitare poſſet. deinde nũ quæ ſuſpitiones ex coniecturali conſtitutione trahi poſſint quæ ſignificent id conſulto factum eſſe quod neceſſario accidiſſe dicitur. Deide ſi maxime neceſſitudo quæ piam fuerit conueniat:ne eam ſatis idoneam cauſam putari.

De imprudentia.

SI autem iprudẽtia reus ſe peccaſſe dicet:primũ quæritur utrum potuerit ſcire:an non potuerit:deinde utrũ data ſit opera:ut ſciret:aut non:deide utrum caſu neſcierit an culpa. Nam qui ſe propter uinum:aut amorem:aut iracundiam fugiſſe rationem dicet:is animi uitio uidebitur neſciſſe nõ imprudẽtia quare nõ iprudẽtia ſe defendet:ſed culpa cõtaminabit. Deide cõiecturali conſtitutione quæret utrũ ſcierit an ignorauerit:& cõſiderabit ſatis ne imprudentia præſidii debeat eſſe:cũ factũ eſſe conſtet.

runt. At culpa tua hoc factũ eſt:dicet:ſi poterit accuſator:nã expectaſti donec ſic aq increſceret:ut traiici nõ poſſet. ꝑuenire debuiſti imo ñ expectaui:nec ſcire poterã futuras pluuias:qb⁹ amnis excreſceret. Dein de qrendũ eſt &c. Vitari neceſſitas poterat. Si uno alteroue die añueniſſes:cũ ſcire tibi liceret icreſcere fluuiũ poſſe:aſſiduis ĩbribus quos iugit effũdi uidebas. Leuari leuior fieri:ut tũc adeſſes:cũ icreſcere flum⁹ inciperet:& nõ tunc:cũ ſic auctus eſſet:ut nullo mõ traiici poſſet. Deinde quærẽdũ eſt &c. Cũ uentũ ad amnẽ eſſe nõne tẽtare potuiſti ſi naui aut æquo:aut alia quauis rõne traiicere poſſes. Otioſus certe i ripa ſediſti defenſor dicet nil intentatum relíq. Deinde nũ quæ &c. Nulla ferme eſt conſtitutio in quam cõiectura nõ incidat:per quam factum aliquid aut nõ factum a reo probatur animo & uoluntate:ut i hac controuerſia ſi dicet:iõ traiicere fluuiũ:cum poſſes:noluiſti:quia laborem & periculũ pugnãdi detractabas:ſciebas.n.tempus inſtare:quo manus cum hoſtibus cõferenda erat. Quotiẽs igitur factum aliquid conſulto dicetur uitandi aut accipiendi cõmodi gratia:coniectura erit. Si maxima neceſſitudo &c. Sic ad extremum argumentum intendet accuſator:etiam ſi tanta fuit neceſſitas quantã fuiſſe dicis:non tamen tibi uenia dari debet:quoniam quicunq ad diem commeatus non uenerit puniendus eſt:& huic alia orietur controuerſia ex ſcripto & ſententia.

SI autem quibus locis utendum eſſet:cum factum per neceſſitatem defenderetur oſtẽdit:nunc quid agendum ſit docet:cum facti culpa in imprudentiam a reo transfertur prudentia naturalis rei cognitio eſt:per quam ipſi per nos cognoſcimus & ſentimus aliquid:cui contraria eſt impru- Pruden
dentia cum neq uolentes neq ſcientes aliquid faci- tia
mus:prudens ſciens & uolens peccat. Terentius & ſciens & prudens uiuus uideaſq pereo:imprudens præter uoluntatem & opinionem labitur. Exemplũ peccati quod per imprudẽtiam defendit:eius fuit ſuperius qui de illo ſeruo quod dñs occiſus fuerat:ſupplicium ſumpſit:cui frater eſſet:anteq̃ tabulas teſtamẽti aperiret:cum is ſeruus teſtamẽto manumiſſus eẽt. Potuerit ſcire aut non &c. locus eſt ab attributis negocio uidelicet a repugnãtibus:repugnat.n.ſcire nõ potuiſſe:& potuiſſe ĩprudẽtia aut facti ẽ ut ſupiore paret exẽplo aut iuris ſed hæc duplex eſt:cum aut naturale ius qſpiã ignorat qđ unicuiq inſtitutũ a natura eſt:aut latã legem:quã latã eſſe ſcire:tñ nõ potuit:illa prior excuſationẽ minime meret:& craſſa ignorãtia appellat:ut ſiquis liberos non aluerit:cũ poſſit:illa poſterior ueniã iuenit:ut ſiqs urbẽ ingrediat ĩ q paulo ante lata lex ſit:ut pegrini ſtatim ꝑtori ſe exhibeãt. Nã ſi ſe aliqs nõ exhibuerit ꝑtori:pœna afficiẽdus nõ uidebit qm legem latam nõ ſciuit:nec ſcire potuit potuiſti ſcire dicet accuſator manumiſſum fuiſſe ſeruũ quẽ occidiſſe confiteris ſed ſeruũ te dicis eẽ credidiſſe nõ liberũ. Nã cũ audiſti ab eo occiſum fratrẽ tuũ tũc eãm potuiſti cognoſcere. Nã iõ occidit:ne eũ mãumiſiſſe pœniteret:& teſtm̃ reſcideret nõ potui ſcire dicet reus:qm̃ nõdũ aptũ teſtm̃ fuerat:& res ſoli ſeruo nota erat. Deinde utrũ &c. Aliud argumentum a repugnãtibus repugnat.n.nolle ſcire & ĩprudẽter facere:ſi operã dediſſes ut ſcires dicit accuſator ſcire potuiſſes:iõ non ſciuiſti qa nõ uoluiſti. Nõ ĩprudentiæ aſcribendũ eſt:ſed culpæ:debuiſti teſtm̃ aperire ſed nõ curaſti hic dicere poterit defenſor aut non inuẽtũ tunc teſtm̃:aut illũ ſeruũ occultaſſe:dubitaſſe ꝑterea ſe ne ſeruus fortaſſe aufugeret. Utrũ caſu factũ caſus excuſat:culpa nõ excuſat. Nã q ſe &c. Ipſe declarat:& eſt locus ab aĩ affectione q̃ unũ eſt ex attributis pſone & ſic diffinit. Affectio eſt aĩ aut corpis ex tpe aliq̃ de cã cõmutatio:ut letitia:cupiditas:mẽs:moleſtia:uinũ:amor:ira &c.hmõi. Qui aliq̃ hac Affectõ
affectionũ cõpulſus peccat:ueniã nõ meret:& cũ dicit ſe uel uino:uel amore feciſſe:quod arguit ſeipm̃ cul quid;
pa contaminat. Propter uinũ:ut feciſti:feci ſed ebrius fui:cur paſſus eras uĩo te capi:cõtinentẽ eẽ cõueniebat:nõ minuit facti culpã uinũ:ſed aggrauat. Amorẽ uirginẽ rapuiſti rapui:ſed amor cõpulit:puniendus es qm̃ magis rõni q̃ amori parẽdũ fuit Iracũdiã occidiſti:occidi ſed ira cõcitatus feci:multo magis ſupplicio dignus es:q ira te uici ſiuiſti. Deide cõiecturali i oĩbus ferme cõſtõnibus aliq̃ ſuſpitio ex locis ducit cõiecturæ ſicut i hac cõſtõne dici ꝑt:ignorãtia te peccaſſe aſſeris:ſed nõ ignoraſti q̃rẽdũ erit coniecturis an ignorauerit. Satis ne &c. eſto imprudenter fecerit non tamen ignoſcendum eſt:nam qui imprudenter peccat ideo puniri debet quoniam ſi ad excuſandum imprudentia ualeret:multa & maxima delicta cõ

mitterentur & omnes eo confugerent ut ſe imprudentia lapſos eſſe dicerent.

CVm in fortunã cã &c. Vltima purgationis pars eſt:cũ in fortunã facti cã transfert. Deceptione exẽplũ fuit. Qui interclusus ibribus & ab umbris obſeſſus:exercitũ amiſit & maieſtatis acceſſitus ſe p fortunã excuſare uoluit:de qua re multa a nobis ſupiore libro dicta ſunt. Oia in hac cõtrouerſia coſiderãda dicit eſſe:quæ in neceſſitate & has tres purgationis ptes uidelicet neceſſitatẽ : iprudentiã: fortunã.ſic iter ſe ſimiles atq; affines eſſe ut qcquid de una ꝓcipit:de aliis quoq; ꝓcipi uideat. ¶ Ea re:per fortunã quã euitare nõ potuit. ¶ Eadẽ oia &c. an culpa in fortunã iciderit reus:& utrũ exptus oia fuerit: ne fortunã icideret : an negligentia iciderer ſicut de Cepione q imbriũ effuſorũ ſub antrum cum exercitu uniuerſo ſe recepit. Hæ tres ptes. Neceſſitas:iprudẽtia:fortuna. ¶ Finitimæ uicinæ ſimiles. ¶ Loci cõmunes triũ partiũ ſupradictarũ q ſint loci cõmunes tam accuſatoris:q̃ defenſoris nunc oñdit : & eſt accuſatoris cõmunis locus:cũ dicit : nihil eſt iudices qđ remorari ſuppliciũ debeat cũ hic peccatũ fateat:nõ ne impudens nimiũ eſt q ſe peccaſſe nõ negans ueniã ſibi dari poſtulat. ¶ Magna mihi credite peccandi prãs relinquetur ſi ſemel inſtitutũ fuerit:ut non de facto: ſed de facti cauſa quærat. ¶ Defenſoris &c. locus cõmunis defenſoris erit:cũ dicet ad iudices humanitatẽ pertinere:nõ ut factũ ſed ut cauſam facti intueat:

A partibus honeſti

& erit locus a ptibus honeſti:nã fortitudini clementia & humanitas coniunctæ ſunt. ¶ Miſericordia:qua uti in eos iudices conuenit quos apparet inuitos peccaſſe:uoluntate ubi uoluntas nõ fuerit:ibi nec peccatum eſſe põt.nemo.n.niſi ex uoluntate peccat:& liuius de lucretia ſic ait:mentẽ peccare non corpus & unõ cõſiliũ abfuerit:culpã abeſſe:quod & noſtra tenet religio. Aurelius autem Auguſtinus multa de hac re libro de ciuitate Dei primo grauiter & ſancte diſputat.

Fraudẽ

¶ Fraudem:pœnam uocabulum iuris eſt: Virgi. agnoſces uentoſa ferent cui præmia fraudem Salu. in Catilina.ſine fraude ab armis diſcedere Cic.in epiſtola ad lentulum ſi quid ex his rebus quas tibi fortuna largitia eſt non nullorum hominum perfidia detraxerit:id maiori illis fraudi:q̃ tibi futurum quamuis accipi & pro periculo in his locis poſſit.

DEpræcatio.Conceſſio in duas partes diuiſa fuit purgationem & deprecationem:de purgatione & eius partibus dictum eſt deprecatio ſupereſt:de qua nunc præcepta tradit:in hac nõ defenſio facti:ſed ignoſcendi poſtulatio continetur.Nam reus & peccaſſe & conſulto peccaſſe cõfitetur: & tamen poſtulat ut ignoſcat raro in iudicium uenire poteſt:iudices eni iurati ſunt:quos neceſſe eſt pœna eum afficere:qui peccatũ confitetur:& nihil inuenit in quod peccati cauſam reiiciat in ſenatum uel in conciliũ populi uenire poteſt:uel apud principem & imperatorem tractari ideoq; de ea præcepta dat:quibuſdam depcatio non uidetur conſtitutio eſſe quia controuerſiam non facit:quæ ubi non eſt:eſſe illic conſtitutio non poteſt,utraq; pars in conceſſione cõſentit:quo fit ut lis in ea eſſe non poſſit conſtitutio autẽ omnis ex intentione & depulſione oritur:& ſic diffinitur.Conſtitutio eſt prima deprecatio defenſoris cum accuſatoris inſimulatione coniuncta:ſed eſt re uera in conceſſione conſtitutio quãuis de facto controuerſia non ſit:nam cum uenia poſtulatur:de ueniæ conceſſione lis oritur ignoſcendum ne ſit:an non hoc modo peccaſti:peccaui:& conſulto peccaui:ſed ignoſcendum mihi eſt:nam talis ſum ut ignoſcendum mihi ſit: Accuſator negat talem eſſe ut ignoſcendũ ſit.In deprecatione quotiens apud ſenatum:& apud populum: & apud principem:& ubicunq; iuris clementia eſt tractatur:plurimum ualent:ut Quintilianus ait:ex iſpo qui reus eſt:hæc tria inuita præcedere.ſi innocens:ſi ben emeritus:ſi ſpes in futurũ innocenter uicturi:& in aliquo uſu futuri præterea ſi uel aliis incõmodis uel præſenti periculo:uel penitentia uideatur ſatis pœnarum dediſſe:extra nobilitas propinqui:amici in eo tamẽ qui cognoſcit plurimum ponendũ:ſi laus potius miſericordis:qua reprehenſio diſſoluti conſecutura eſt:ſed quibus locis utraq; pars uti in hac conſtitutione poſſit:apertius & copioſius oſtendit cicero nos peccaſſe:ut ſi fateatur ligarius ſe non imprudenter:nõ neceſſitate:aut fortuito caſu compulſum feciſſe contra cæſarem. ¶ Si plura aut maiora &c. A cõparatione locus erit cum ſic argumẽtabimur.Eſt autem comparatio parium maiorum minorum in quibus hæc conſi

De fortuna.

CVm in fortunã cauſa cõferet: & ea re defenſor ignoſci dicet reo oportere:eadem oia uidẽtur cõſideranda:quæ de neceſſitudine præſcripta ſunt:&.n. omnes hæ tres partes purgationis inter ſe finitimæ ſunt : ut in omnes eadem fere poſſint accommodari:loci cõmunes in his cauſis accuſatoris contra eum:qui cum ſe peccaſſe cõfiteat tñ oratiõe iudices cõmoreт:defenſoris humanitatẽ:miſericordiã:uoluntatẽ:in omnibus reb9 ſpectari cõuenire:& quæ cõſulto facta non ſunt in eis fraudẽ eſſe non oportere.

De deprecatione.

DE præcatione utemur:cũ fatebimur nos peccaſſe neq; id imprudenter:aut fortuitu : aut neceſſario feciſſe dicemus:& tamẽ ignoſci nobis poſtulabimus. Hic ignoſcendi ratio quæritur ex his locis. Si plura:aut maiora

derantur:numerus:uis:ſpes.Hic numerus tangitur & uis:plura bona & maiora:ſunt malis paucioribus an reponēda:& cōtra plura mala ſunt paucioribus bonis añferēda.Diceť igiť:ſi tñ dici poterit.ꝓfuiſſe eū prius.q ſibi ut ignoſcať:poſtulat & plura ac maiora ei⁹ bñficia extitiſſe:q̄ maleficia:ut ab eo plus boni q̄ mali ꝓfectū eē uideať:hoc mō dicis cōtra te deiotarū facere uoluiſſe:& magis cū pōpeio ſenſiſſe nō negat ſed ut ignoſcas poſtulat:qđ tu faceř dēs qm̄ ſæpe añ ꝓfuit.Sæpe ī magnis piculis reip.nr̄æ affuit ſæpe ꝓ ppł̄i romāi honore grauiſſima & piculoſiſſima bella geſſit.Si q̄ uirt⁹:ut fortitudo ſi ꝓ ipatore dicim⁹ & ſcientia

officia q̄ maleficia uidebuntur cōſtare:ſi q̄ uirtus:aut nobilitas erit ī eo:q ſupplicabit:ſi q̄ ſpes erit uſui futura:ſi ſine ſupplicio diſceſſerit ſi ille ſupplex:& māſuet⁹ & miſericors in poteſtatibus oſtēdetur fuiſſe:ſi ea q̄ peccauit:nō odio:nō crudelitate:ſed officio & recto ſtudio cōmotus fecit:ſi tali de cā:aliis quoq; ignotū ſit:ſi nihil periculi nobis futurū uidebiť:ſi eū miſſum faciemus:ſi nulla a noſtris ciuib⁹ aut ab aliqua ciuitate uituperatio ex ea re ſuſcipietur. Loci cōmunes hūanitate:fortūa:miſericordia:rerum:cōmutatione.His locis omnib⁹ ex cōtrario utetur is:qui contradicet cū amplificatione & enumeratiōe peccatorū.Hæc cā iudicialis fieri non pōt ut in prio libro oſtēdimus:ſed poteſt:uel ad ſenatū:uel ad cōſilium uenire non uiſa eſt ſuperſedenda.

rei militaris:aut multarū reg̃ cognitio ſi ꝓ pbo orōnē hēmus.⁋Locus āt erit ab attributis ꝑſonæ:uidelicet ab hitu.Nā uirtus eſt hitus aī natura mō rōni conſentaneus.⁋Nobilitas:ut in deiotaro nomen regium de quo:Cicero in oratione qua illū defendit:ſic ait:ſemp nomen regium in hac ciuitate ſanctum fuit. Sociorum uero regū & amicorum ſanctiſſimū:& erit locus a fortuna:i qua conſiderať liber an ſeruus:nobilis an ignobilis:diues an paup.⁋Si qua ſpes erit &c. Locus hic erit a cauſa ratiocinatiua in qua ſpes eſt commodi:conſequendi.aut uitandi incommodi:oſtendemus eiuſmodi reum eſſe:ut aliquando reipub.utilis eſſe poſſit.ſi ei uenia data fuerit:ut ſi dicatur cæſari:proderit tibi deiotarus ſi parcere animum induxeris.⁋Si ille ſupplex &c. Locus hic ab honeſto erit æquum eſt ut qui in alios miſericors fuit:is miſericordiam conſequatur:deiotarus ſemper in ſubditos mitis & miſericors fuit in ciues romanos liberalis manſuetus:& humanus:Quare mereatur ut miſericors in eum & humanus ſis.⁋Si ea quæ peccauit &c.hic purgatio uidetur eſſe per īprudentiam peccauit ſed imprudens.⁋Nam benefacere ſe exiſtimauit.Multum autem ad impetrandum ueniam hoc facit:cum dici poteſt:exemplum eſt de ligario qui recte facere ſe exiſtimauit:cum prouinciam Africam retinuit. Quoniam eum ſenatus legauerat.cui ipſe eo tempore paruit:cum parere neceſſe erat ut in oratione pro illo habita ait Ci.⁋Non odio:non peccauit ꝙ odiſſet:ſed ut ſenatui pareret.⁋Nec crudelitate:non crudelitate compulſus eſt:ſed ciuili diſcordia.⁋Officio:ad ſe.n.ptinere exiſtimabat:ut reipu. partes ſequeretur:ut ſenatus dicto audiens eſſet ab eo:n.miſſus fuerat.⁋Si tali de cauſa &c. argumentum erit a ſimili quotiens oñdeť in tali cā alii quoq; ueniam datā eſſe ſicut in orōne pro ligario Ci. oñdit ueniam.M.marcello datā:q & ipſe ut ligarius eū pōpeio cōtra.Cæſarē ſenſerat his uerbis:fac igiť qđ de hoīe nobiliſſimo & clariſſimo.M.Marcello reſtituto feciſti:nup in curia. Nūc idē in foro de optimis & huic frequentiæ ꝓbatiſſimis fratribus:ut conceſſiſti illū ſenatui:ſic da hūc populo cuius uolūtatē cariſſimā ſp habuiſti idē in orōne ꝓ deiotaro.Multa ſunt tuæ clemētiæ monumēta:ſed maximæ eorū incolumitates:qbus ſalutē dediſti q̄ ſi in priuatis glorioſe ſunt multo magis cōmemorabunť in regibus.⁋Si nihil ab eo piculi &c.Rurſus a cā rōcinatiua argumētū erit.cuius ꝑs ē rō uitādi in cōmodi:ut ſi ꝓ ligario dicať aut deiotaro:nunq̄ eos ab futuros cæſari:& ſp illi obnoxios futuros.⁋Si nulla &c.hic loc⁹ erit a laudabili:q ſemp ſumiť ab auctoritate alicuius uel hoīs uel ciuitatis eū id facere aliquē hortamur:magnos uiros aut reſp.cōprobaturas dicimus.ſicut Cic.ī orōne ꝓ ligario magnā ait laudē Cæſarē adeptuꝝ ligario cōſeruato:his uerbis & ſi ille dies tibi glorioſiſſimus:ppł̄o rōano gratiſſimus fuit:noli obſecro dubitare.C.Cæſar ſimilē illi gloriæ laudē q̄ ſepiſſime q̄reř:nihil ē.n.tā populare:q̄ bōitas:nulla de uirtutib⁹ tuis plurimis nec gratior:nec admirabilior eſt.hoīes.n.nulla re ꝓpriis ad deos accedūt:q̄ ſalutē hoībus dādo.⁋Loci cōes:ad extremū his utimur. Et ab humanitate ſumimus fortuna miſericordia rerū cōmutatione:ab humanitate cū humanitate potius quā crudelitate iudices dicimus uti debere.Quod facit Cic.in orationibus pro ligario & deiotaro a fortuna.cum dicemus eoꝝ miſereri oportere.qui ꝓpter fortunā nō malitia in miſeriis ſint.Miſericordia cum dicemus miſereri hominis eſſe:qđ Cic.facit pro ligario a rerū cōmutatione eū oſtēdemus illū pro quo dicimus in ſplēdore & dignitate prius fuiſſe:nam ſqualidū & abiectū in capitis periculū adduci.Ut ſi deiotarus q uenia dare aliis ſæpe cōſueuerat ſupplicans & ueniā poſtulās oñdať.mutabilitas āt fortunæ ad miſericordiā eliciēdā plurimū ualet.⁋His locis oībus:oībus ingt his cōtraria dicere accuſator dēt.Et nō ſolū cōes defenſoris locos:ſed ēt ꝓprios īpugnare.Et ubi plura & maiora reus dixit eſſe officia q̄ maleficia oñdere ipſe dēt plura & maiora maleficia eſſe q̄ officia ubi nobilitatē reus reſpiciēdā ingt cōtra accuſator nullā nobilitatē peccātib⁹ auxilio dr̄e eē cōtēdet.& quāto nobilior qs ſit tanto peccatū eius grauius uideri. Nā oē aī uitiū tāto cōſpectius in ſe crimē hēt quāto maior q peccat hr̄ ubi re⁹ uirtutē dixit illic accuſator uitiū oſtendat ſi poterit:oīa deniq; īpugnet.Cū amplificatiōe locus eſt cōis quotiēs peccatū exaggeram⁹. Nā ut defenſor ad cōmiſerationē flectere iudicē ſtudet ſic accuſator ad idignationē concitare nititur:& quotiens peccauerit & ubi peccauerit dicens.⁋Hæc cā:idem dixit lib.i. Non uenire in iudicium depræca

tionē etiam prò.Q u.Ligario dicens teſtari uř his uerbis:cauſas cæſar egi multas equidē tecum dum te in foro tenuit ratio honoꝶ tuoꝶ certe nunq̄ hæc ignoſcite iudices:errauit:lapſus:eſt nō putauit ſi unq̄ poſt hac &c.Q uo aūt pacto in iudiciū uenire poſſit:ſi qn̄ uenerit ēt demōſtratū eſt.Cum a nobis &c. Vltima ps eſt iuridicialis aſſumptiuæ:ex remotione criminis.Q uotiens eius intentio facti qd ab aduerſariis ifertur in aliū:aut in aliud dimouetur:id fit bipartito:nam cū cā:tum res ipſa remouet̄.Cauſa:ut de eo qui publium ſulpitiū occidit:& iuſſu conſulū ſe feciſſe dicit.Res ut de eo qui quod teſtō facere iuſſus eſſet t ideo ſe nō feciſſe dicit qn̄ plæbiſcito facere uetet̄. Hæc ſuperiore libro exempla poſita ſunt gracchi & mācini Q uintilianus ponit . In rhetoricis de inuentione legatorū chodiorū & adoleſcentis qui in fædere qd cū ſānitibus factū eſt portā tenuit exēplis utit̄.Ci.Multa itē ex hiſtoriis ſumi pn̄t:ut de ſeruilio.Hala.q Sp. Meliū cincinati dictatoris iuſſu obtrūcauit.Q uo pacto hæc cōſtitutio tractanda ſit:oñdit.Aut in rem ut in legem.⸿ Aut in hoīem ut in conſules ut in dictatorem ut in deum.Q uod facit orpheus apud Ouidium cum ad inferos deſcendiſſet:& a plutone increparetur. Nam cauſam facti in amorem confert a quo ēt plutonem ipſum uictum aliqn̄ dicit.⸿ Q uærendum eſt primum.Cum inquit in hominem facti cauſa conferturtineuendum eſt potuerit ne hō'iubere:& parere ne ei neceſſe fuerit . Q ui ſulpicium a ſe occiſum confitet̄:in conſules.Q u.Pompeium &.L.Syllā.cauſam cædis tranſfert quos iubere potuiſſe oſtendit . Q uoniam conſules erant eoſdem dicit rationem attuliſſe cur id fieri liceret.Q uia hoſtis patriæ a ſenatu iudicatus fuerat ſulpitius cum legem tuliſſet ut prouincia quæ ſenatus decreto de mādata ſyllæ conſuli fuerat.C.Mario demandaretur.⸿ Potuerit tantum.&c. Conſultus licet ſummum imperium : ſit non tamen uidere poteſt quod contra ſenatus auctoritatem eſſe

Locus ad idem

uidcatur uel contra leges publicas ergo locus erit ab his quæ ad idem dialectici appellant:ut pater & filius quorum alterum ſine altero eſſe non poteſt:rhetores ſub eadem ratione cadentia nominant . Vt ſi hic potuit imperare:hic potuit iubere & cōtra.⸿ Et quoniam modo &c.Locus hic erit ex diſperato quod in adiunctis negocio continetur : in ſunt autem ei repugnantia ſedere:non ſedere ambulare : non ambulare potuiſſe iubere : non potuiſſe iubere ſi potuit iubere parendum fuit:ſi minus parendum non fuit.⸿ Honeſte ut dicatur potuiſti obſiſtere imperantibus conſulibus:non potui:quia ſenatus conſentiebat ut hoc fieret dedendus eſt hoſtibus : una cum mancino quod portam tenuiſti:non ſum dedendus:quia mancinus imperauit.At qui imperare ille non potuit.Q uoniā fœdus contra rem publicam factum eſt:in qđ neq̧ ſenatus neq̧ populus conſenſit. Eſt autem locus ab ai affectione:q̄rit̄.n.ſponte ne an pſuaſione qs inductus aliqd fecerit . ⸿ Sine periculo quoniam dicet reus: ſi non feciſſem pœnas dediſſem parendū.n.eſt mgr̄atibus cū iuſta ipērāt.Si maxie ita ſit.Argumenti intētio eſt:q̄ in oī iuridiciali ſtatu:& ueniali ferme utimur.Cū eſto ſit dicimus.Q uod ait reus . Sed ſatis ne ſit ad excuſationem uideamus eſto conſules iuſſerint:& iubere potuerint.⸿ Q uæro tn̄ a uobis iudices num ignoſcēdū ei ſit:q alieno iductu peccauerit.qđ ſi cōcedet̄ null⁹ erit pene dies quo nō aliqd ſceleris cōitat̄. Q uod alicuius iuſſu reus ſe feciſſe dicet. Deide in conjecturalē &c.In oēm cōſtōnem iuridicialem coniectura incidere pōt ſiue iprudentia qs ſiue fortuna ſiue neceſſitate ſe defendat.Cōſulto ſi oñdi poterit ipulſiua aut ſi ratiocinatiua cauſa ueniſſe ad maleficium.Vt feciſti quia oderas.feciſti ira:aut metu. Hæc eadē fere:ideò fere dicit quia cum in rem confert̄ cauſa:a perſonæ attributis argumenta ſumere non poſſumus.

⸿De remotione criminis.

Vm a nobis crimē remouere uolemus:aut in rē:aut i hominē noſtri peccati cām conferemus:ſi cā in hoīem conferet̄: q̄rendum erit primū potuerit ne tn̄ quātū reus demonſtrabit is:in quem cā cōferetur:& quo nā modo : aut honeſte: aut ſine periculo potuerit obſiſtere:ſi maxime ita ſit.num ea re concedi reo conueniat: quod alieno inductu fecerit. Deinde in cōiecturalē trahetur cōtrouerſiā:& diſſeret̄ nū conſulto factum ſit.ſi cā in rem quādam cōferetur:& hæc eadē feret & omnia : q̄ de neceſſitudine pcepimus conſideranda erunt.

⸿De argumentis.

Voniam ſatis oſtendiſſe uidemur:quibus argumentationibus in unoquoq̧ genere cāæ iudicialis uti conueniret:conſequēs uidetur : ut doceamus

Voniam ſatis oſtendiſſe &c.de conſtitutionibus earumque partibus iam præcepta dedit . Cicero idem etiam quibus locis tum accuſator tum defenſor uti poſſet & deberet oſtendit . Nunc quomō iidem loci exorhari poſſint:quoq̧ ordine collocari:inſtruiq̧ nos admonet. Non enim tam difficile eſt inuenire q̄ quo inuenta ornare:& expedite pronunciare . ⸿ Eſt autem . Tranſitio nam & quæ dicta

Locus argumētum argumētatio

ſunt breuiter repetit:& quæ dicturus eſt proponit:uidemur uitat arrogantiam hoc uerbo.Q uibus argumentationibus.Locis & argumentis argumentatio non nunquam pro argumento ſede & argumenti pōſtur differt tamen inter locum:argumentum:&.Argumentationem.Nam locus eſt ſedes argumenti in qua latet & ex qua petendum eſt:argumētum uero ratio probationē præſtans:qua colligitur aliud p aliud:& quæ qualiter eſt dubiū p id quod dubiū nō ē cōfirmat.Argumētatio ipſa ē tractatio argumēti dilactatio

quemadmodum ipſas argumentationes ornate & abſolute tractare poſſumus:nam fere non difficile eſt inuenire quid ſit cauſæ adiumento difficillimum uero eſt inuentum expolire:& expedite pronunciare. Hæc enim res facit:ut neq; diutius:q̃ ſatis ſit in iiſdem locis cōmoremur: neq; eodem idētidem reuoluamur neq; inchoatam argumentationem relinquamus:neq; incommode ad aliam deinceps tranſeamus. Itaq; hac ratiōe:& ipſi meminiſſe poterimus q̃d quoquo loco dixerimus: & auditor cū totius cauſæ tum uniuſcuiuſq; argumētationis diſtributionem percipere & meminiſſe poterit. Ergo abſolutiſſima ac perfectiſſima argumentatio eſt ea:quæ in quinq; partes eſt di-

atq; exornatio:duo autem Argumentationem ſignificare & Ci.oſtēdit cum ait. Nā & argumentatio nomine uno res duas ſignificat:id ꝙ & inuentū in aliquā rē probabile:aut neceſſariū argumentatio uocatur:& eius inuenta artificioſa expolitio. ¶ In uno quoq; gñe cāæ iudicialis:quæcūq; cauſa iudicialis ſit:ſiue Coniecturalis:ſiue legitia:ſiue iuridicialis. ¶ Ornate:qm̄ argumēta dilatanē:& amplificanē nō āt miutis iterrogatiunculis:& cōciſa nimis orōne q̄d facit dialecticus abſoluūē. Abſolute:pfecte:ut ptib⁹ ſuis oib⁹ cōſtet abſolutum enim id uocatur cui nihil deeſt & ſiue tres ptes habuerit:ſiue quatuor:ſiue qnq; abſoluta argumentatio appellabitur modo nihil omittat neceſſarium:nihil dicat ſuperfluum. ¶ Nam fer:& cætera. Vere de argumentatione facienda præcipiendum fuit qm̄ inuenire q̄ cauſæ proſint unus quiſq; facile pōt:inuenta uero exornare:& expedite pnunciare difficile eſt:idē ſic ait li. de inuentione. Atq; iueniri quidē oīs ex his locis argumentatio poterit:inuentam exornari:& certas impartes diſtigui:& ſuauiſſimum eſt:& summe neceſſarium:& ab artis ſcriptoribus maxime neglectū. Et paulo poſt magna cum cura & diligentia locus hic omnis cōſiderandus eſt:q̄d non ſolū rei magna utilitas eſt:ſed præcipiēdiq; ſūma difficultas. ¶ Hæc enim res utilitatem oſtēdit: quam non mediocrem orator conſequitur:cum ex polite argumenta & expedite pronunciare didicerit. Quadruplex autem eſt:ut a Cicerone proponitur prima ne diutius quam neceſſe eſt:in aliqua argumentatione immoremur: ſecunda ne eodem idētidem reuertamur:tertia ne incohatam argumentationem relinquamus:quarta ne ad aliam incōmode trāſeamus. ¶ Ne diutius &c. Nā certo numero partiū diffinitē argumētationibus abſolutis ad aliā argumentationem intelligimus tranſeundum eſſe. ¶ Nec eodem:ut uno tractato argumento:ad illud idem reuertamur. ¶ Neq; inchoatam:nam cum partes argumentationis cognouerimus : non prius relinquemus q̄ eam abſoluerimus. ¶ In commode ſi non apte ſequentem argumentationem cum ſuperiore coniunxerimus:& ex abrupto tranſitum fecerimus. ¶ Itaq; hac ratione &c. Non ſolum inquit noſtra:ſi & auditorū memoria iuuari hac ratione poterit. Cum.n. in ſuas partes cauſam diuiſerimus:& unamquenq; ſuis argumentationibus confirmauerimus:quid in unaquaq; dictum a nobis fuerit:& nos meminiſſe poterimus:& auditores percipere ac memoriæ cōmendare. ¶ Ergo abſolutiſſima &c. quid Enthymema: quid epicherema ſit:quid inuicem differant:in principio huius ſecundi libri ex Quintilia. auctoritate oſtenſum eſt : cū autem de materia a. Cicero. dictum ſit:hoc eſt de locis q̄ ſex fuerunt:pbabile collatio:ſignum argumentū cōſecutio. Approbatio in q̄bus oīa pſonæ & negocio attributa cōtinenē cōſequēs fuit ut de epicheremate quā argumētationē nos uocamus pcepta traderenē. Hæc ad elocutionē ptinet:ex dialectica ſumiē:ſed laxius a rhetore tractaē:eſtq; artificium nō iueniēdi:ſed dicendi:& fit duobus modis:q̄d & Ariſtoteles dicit aut p inductionē:aut p ſyllogiſmum:quē nos ratiocinationē appellamus. Ariſto. inductionē dicit eſſe q̄ aius auditoris ab eo q̄d nō dubiū ad credēdū id q̄d dubiū eſt inducit:hac p̄hi ut unē:& Ci. i rhe. de iuē. philiſcū de iductiōe exēplū dat quo ſocrates refert Aſpaſiā cū xenophōtis uxore:cū ipo xenophōte locutā eē rōcinatio eſt orō ex ipſa re pbabile aliq̄d eliciēs:q̄d expoſitū & p ſe cognitū ſua ſe ui & rōne cōfirmet hæc ad ſyllogiſmos ptinet quoq; aliq̄ qnq; ptes:aliq̄ tres:aliq̄ q̄tuor:aliq̄ ſex fecerūt Ci. & hic & li. de iuētiōe quinq; eē defendit Quītiliano:& ſi hoc iprobat Ci. tres ſolūmodo uidenē ptes eē:id q̄d q̄riē:id p q̄ pbaē deide id q̄d ueluti ex cōſenſu antecedētiū aducitē:ut ſit pria ps:intētio:ſecūda aſſumptio:tertia connexio. Nā cōfirmatio primæ ptis ac ſecūdæ exornatio eiſdē inq̄t cedere pñt q̄bus ſubiiciunē in tribus partibus quas facit:nō eē ſemper eandē formā dicit Quint. ſed unā, in qua idē concluditur quod intēditur: ut anima immortalis eſt. Nam quicquid ex ſeipſo mouetur:immortale eſt:anima autem ex ſeipſa mouetē immortalis igiē eſt:altera eſt cōplexio nō par intentioni ſed uim habēs parem:ut mors nihil ad nos:nam quod eſt diſſolutū ſenſu caret. Quod autem ſenſu caret nihil ad uos. In alio genere non eadem ppoſitio eſt quæ cōceſſio:ut omnia animalia meliora ſunt q̄ in anima:nihil autem melius eſt mundo mūdus igitur aīal ē:Epicheremata nullo differūt a ſyllogiſmis. niſi ꝙ plures habēt ſpēs & uera ueris colligūt id eſt neceſſaria neceſſariis. Epicherematis circa credibilia uſus eſt. Nā ſi cōtigeret ſemper controuerſiā pbare cōfeſſis uix eſſet in hoc genere uſus oratoris:Syllogiſmus eſt. Si peperit:cū uiro concubuit:peperit aūt igiē cū uiro cōcubuit:hic ueris uera probantur. Sed cum dr̄ ſi puluis in calceis erat ex itinere fuit:at qui puluis in calceis erat ergo ex itinere fuit uel hoc modo:ſi ueſtis erat cruentata cedes ab eo facta fuit:ſed ueſtis erat cruētata ergo cedes ab eo facta fuit. Hæc credibilia ſunt nō neceſſaria:& ſunt Epicheremata q̄ nō nuda tractantur ab oratore ſed rōnibus multis & exornationibus dilatantur : amplificanturq;. Epicherematis. Quinq; partiti exempla duo in rhetoricis de inuentione ponit Cic. quorū alterū cuius propoſitio eſt me

Coniecturalis
legitia
iuridicialis
Cauſæ

inductio

Ratiocinatio

lius curantur quæ cōſilio geruntur quā quæ ſine conſilio adminiſtrant̄ ad more ꝑtinet:alterum cuius pro
poſitio eſt oēs leges iudices ad cōmodū rei pu. referri oportet ad eām legitimam de ſcripto & ſententia.
Ergo abſolutiſſima &c. quādo tantum utilitatis argumentatio affert. Sciendum eſt inquit:abſolutiſſimā
eam eſſe quæ quinq; partibus conſtat. Nec ab re dixit abſolutiſſimam:quoniā eſt quæ ex tribus aut q̄tuor
partibus conſtat:ſed perfectiſſima nō eſt:eadē āt ratione argumentatio tractata aliis q̄dripartita:aliis qn
q; partita uidetur. Nam ſunt qui rationem propoſitioni exornationem aſſumptioni ſubiiciant. Cuius ſen

ſtributa ꝓpoſitionē rōnem ratiōis cōfirma
tionē:exornationē:cōplexionem:ꝓpoſitio
eſt per quā oſtēdimus ſūmatim quid ſit:qđ
ꝓbare uolumus:ratio eſt cauſa quæ demō
ſtrat id uerū eſſe qđ intendimus breui ſub
iectione:rationis cōfirmatio eſt ea:quæ plu
rib9 argumētis corroborat breuiter expo
ſitā rōnem. Exornatio ē:qua utimur rei ho
neſtādæ:atq; locupletandæ cauſa confirma
ta argumentatione. Complexio:quæ cōclu
dit breuiter colligēs ꝑtes argumētationis.
diſce igit̄ quiq; ꝑtibus:ut abſolutiſſime uta
mur hoc modo tractabimus argumētatio
nē. Cauſam oſtēdimus Vlyxi fuiſſe / quare
interfecerit. Aiacē:inimicū.n.acerrimū de
medio tollere uolebat:a quo ſibi nō iniuria
ſūmū ꝑiculū metuebat. Videbat illo incolu
mi:ſe icolumē nō futurū:ſꝑabat illius mor
te ſalutē ſibi comparare. Conſueuerat. ſi iu

tentiæ diximus & Quintilianū fuiſſe. Ciceroni illa cō
modior partitio uidetur:quæ in quinq; partes diſtribu
ta eſt:quam omnes ab Ariſtotele & teophraſto profe-
cti ſecuti ſunt. ⁋ Propoſitio argumentationis quinq;
partitæ quālibet partem more ſuo diffinit ab eo quod
efficiat. Vt quid efficit propoſitio? ut illud ſummatim
intelligatur:quod probare intendimus. ⁋ Ratio quid
efficit ratio? oſtendit uerum eſſe quod probare intendi
mus. ⁋ Rationis confirmatio:hæc multis indiget ratio
nibus:ut breuiter expoſitam rationem confirmet quam
aſſumptionem Cicero appellat in rhe. de inuentione
parum prodeſſet rationem propoſitionis probaſſe:niſi
aſſumptiuæ? rationis probaretur. ⁋ Exornatio. Quid
hæc efficitur? ut res honeſtatur & locupletetur ab exē
plis:quæ ſunt a maiori ad minus:& contra:a ſimilibus:
repugnantibus conſequentibus:abſurdis & cæteris ma
gis ſpecioſa eſt & elegans exercitatio: quæ neceſſaria.
⁋ Honeſtandæ:ornandæ. ⁋ Locupletandæ:augendæ:
& dilatandæ:quod non facit dialecticus. ⁋ Confirma-
ta per rationem:& rationis confirmationem. Comple
xio per hanc quod conficitur ex omni argumentatione
breuiter exponitur:exempla: argumentationum licet
inumerabilia inuenirem:ſed illa imprimis pulchra eſt:
Propoſitio — qua apud Ciceronem in Catone maiore Architas tarē
tinus uoluptatem impugnat hoc modo. Nulla capita-
Ratio — lior peſtis q̄ uoluptas corporis hominibus a natura da
Confirmatio — ta eſt propoſitio eſt. ratio cuius uoluptatis auidæ libidi
nes temere & effrenate ad potiūdum incitantur confir-
matio ſequitur quæ multiplex eſt hinc patriæ proditiones:hinc rerum publicarum euerſiones:hinc cū ho
ſtibus clandeſtina conſilia naſcuntur. Nullum deniq; ſcelus:nullum malum facinus eſt ad quod ſuſcipien-
dum non libido uoluptatis impellat:ſtupra uero & adulteria & omne tale flagitiū nullis aliis illecebris ex
citatur niſi uoluptatibus:Cumq; homini ſiue natura ſiue quis deus nihil ꝓſtabilius mente dederit huic di-
uino muneri atq; dono nihil eſt tam inimicum q̄ uoluptas. Neq;.n.libidine dominante temperātiæ eſt lo
Exornatio — cus omnino neq; uoluptatis in regno uirtus poteſt conſiſtere:ſequitur exornatio quod quo magis intelli
gatur ſingite animo tanta aliquem incitatum uoluptate corporis:quāta percipi poteſt maxima nemini du
Cōplexio — bium eſt quin tam diu dum ita gaudeat nihil agitare mente:nihil cogitatione conſequi poſſit. Quocirca
nihil tam deteſtabile eſt tāq; peſtiferū quā uoluptas:& hæc complexio erat. ⁋ Cauſam oſtendemus ulyſſi
&c.:exemplum ſubiicit quinq; partitæ argumentationis quod ſuperius quoq; poſitum eſt. de Vlyſſe qui a
teucro acceſſitur capitis:q; Aiacem in ſilua occidiſſet. Eum enim cum cruētato gladio inuenerat iuxta oc
ciſi fratris cadauer:qui cum reſciſſet:quæ per inſaniam feciſſet gladio incubuerat. In coniecturali itaq; cau
ſa hæc erit argumentatio. ⁋ Nam ſic Teucer intendit:occidiſti Aiacem:non occidi reſpondet Vlyſſes:&
quæſtio eſt :an occiderit. Multæ enim afferri poſſunt ſuſpitiones:& ſi non occidit: quibus ueriſimiliter
oſtendi poteſt occidiſſe:quia inimicus erat quia timebat:quia a tali crimine alias non abſuerat:quia cū cruē
Propoſitio — tato gladio inuentus eſt. Quæ omnia Argumentatio hæc:quam in Vlyſſem accuſator intendit:compræ
hendiſſe uiſa eſt. ⁋ Cauſam propoſitio eſt. Cauſam oſtendemus iudices Vlyſſi fuiſſe:quare. aiacem inter-
Ratio — ficeret. ⁋ Inimicum enim & cætera. Ratio eſt propoſitionis quæ ſumitur a ꝓbabili:quod diuiditur in cau
ſam & uitam. Cauſa inducit hominem ad maleficium commodorum ſpe:aut incommodorum uitatione ui
tandi autem incomodi rationem Vlyſſes habuit:quia inimicum acerrimum de medio tollere uoluit:a quo
Confirmatio — ſummum periculum metuebat hæc ratio breui ſubiectione propoſitionem ueram eſſe demonſtrat. ⁋ Vi
delicet illo & cætera. Confirmatio eſt rationis : quæ ex pluribus conſtat argumentis : & eſt locus a con-
trario : quod ſic diffinitur. Contrarium eſt quod poſitum in genere diuerſo ab eo cui contrarium eſſe di-
citur plurimum diſtat ut frigus a calore:uita a morte:Contraria ſunt incolumis & non incolumis ſalus &
mors. ⁋ Sperabat:alia ratio quæ tamen eadem uidetur cum præcedenti:quid enim diſtat illo incolumi ſe
incolumem non futurum:& ſperabat illius morte ſalutem ſibi comparare? ⁋ Conſueuerat. hic locus a ui-
ta ſumitur per conſuetudinem ait enim ſupra deinde uita hominis ex antefactis conſideranda eſt primum

igitur quæreretur nunquid ſimile fecerit:uel aliquãdo in ſimilē ſuſpitionē uenerit. Mors idigna palamedis. Q ui ulyſſis fraudibus & falſis criminationibus lapidibus a græcis inter emptus eſt:ut in ſm æneidos ſeruius ſcribit. ¶ Ergo &c. nõ ſolum in fine argumentationis ſed ēt partium eius:ſi longiores fuerint concluſio deſideratur:& fieri id ſolere in rhetoricis de inuentione Cicero docet:hic cõfirmatio rationis : quoniã longior fuit per epilogum cõcludiē quod ideo fit ut auditorũ memoria renouetur. ¶ Ergo ex his quæ ſu pradicta ſunt cãm ulyſſi fuiſſe apparet:cur aiacem occiderit. ¶ Metus periculi locus a cauſa ratiocinatiua.

re.non poterat iniuria q̃uis inimico exitũ machinari:cui rei mors indigna palamedis teſtimoniũ dat. Ergo & meus periculi hortabatur eum interimere a quo ſuppliciũ uerebatur:& cõſuetudo peccãdi maleficii ſuſcipiendi remouebat dubitationem:oẽs.n.cum minima de cã peccata ſuſcipiũt:tũ uero illa:quæ multo maxima ſunt maleficia aliquo certo emolumento inducti ſuſcipere conãtur. Si multos induxit in peccatum pecuniæ ſpes:ſi complures ſcelere ſe cõtaminauerũt impii cupiditate. Si multi leue cõpendium fraude maxima cõmutauerunt:cui mirũ uidebiē:iſtũ a maleficio ꝓpter acerrimã formidinem nõ ſe temperaſſe. Virũ fortiſſimũ:integerrimũ:inimicitiarũ pſequentiſſimũ:iniuria laceſſitũ:ira exuſcitatũ:homo timidus noſcens : cõſcius ſui peccati:iſidioſus inimicũ incolumen eſſe noluit : cui tandē hoc mirũ uidebiē. Nã cum feras beſtias uidemus alacres & erectas uaderē:ut alteri beſtiæ noceant:nõ incredibile eſt:putandum iſtius quoq; animũ ferũ:crudelē:atq; inhumanũ cupide ad inimici perniciē ꝑfectum:præſertim cũ in beſtiis nulla:neq;:bonã:neq; malã rõnem eſſe uideamus:i iſto plurimas & peſſimas rões ſemper fuiſſe itelligamus. Si ergo pollicitus ſum me daturũ cãm:qua inductus ulyſſes ad maleficiũ acceſſerit:& ſi inimicitiarũ acerrimã rõnem & piculi metum interceſſiſſe demonſtraui:nõ eſt dubiũ quin cõfiteatur cauſam maleficii fuiſſe. Ergo abſolutiſſima argumẽtatio ea eſt:quæ quinq; partibus cõſtat:ſed ea nõ ſemper eſt neceſſe uti:tum enim complexioni ſu-

¶ Conſuetudo a uita . Omnes enim &c. Exornatio
eſt quæ exemplis conſtat a maiori ad minus:& ꝗcõ Exornatio
tra a contrariis:a ſimilibus quæ omnia ſunt adiũcta
negocio. Hic a minori ad maius exornatio fit . Et ſi
inquit ne miora quidem peccata homines ſine cauſa
ſuſcipiunt maiora ſine cã eos non ſuſcipe certũ eſt.
Maxima autem perdendi aiacis Vlyſſi cauſa extitit.
¶ Si multos &c. in parte exornationis quæ a miori
fit ad maius uim maximam natura habet. Cum.n.cũ
aliqua crimen aliquod paruum committi probatur
rem magnam:magna de cauſa cõmitti facile perſua
detur. Et ſi inquit pecuniæ:ſpes aut imperii cupiditas ad maleficium impellunt:quanto magis ſalus &
conſeruatio uitæ impellere debet . Si plures ueram
ea eſſe oportet:a quibus ſimilitudo ducitur ut negare nemo poſſit pecunia autē ad maleficiũ multos im
pelli nemo negare audebit . Si multi:rurſus a mino
ri ad maius:comparatio eſt:ſi ĩquit multi fraude ma
xima ob paruum lucrum uſi ſunt. Cui mirum eſſe de
beat:ob magnum lucrum Vlyſſem ad cedē aiacis de
ſcēdiſſe . compendium autem utilitatē ſignificat diſ
pendiũ uero damnũ Pli. in naturali hiſtoria cũ olei
uel lignorum compendio aliquid coqui dicit hoc ē
cum minore impenſa & reſeruatione: & ſic dicã olei
& lignorum:Significat compēdium & uiam breuio Cõpendium
rem. Ouidius. Et per compendia mõtis præcipitata
ruit. Lucanus item ait diſpendia ſiluæ pro uia lõgio Diſpendium
re. Eſt Compendium & breuis alicuius artis præce
ptio. Cõmutarunt hoc ē ut lucrũ facerēt fraude ma
xima uſi ſunt:ut pro lucro fraudē dederint . Cui mi Antitheta
rũ cãm hũit aggrediēdi maleficii Vlyſſes metũ uide
licet q ueluti q̃dã neceſſitas eſt.ut parendũ ei oio ſit.
Virũ fortiſſimũ. Locus ē a ſimili ꝑ contentionē anti
theta.n.ſũt:q̃ maxie exornationibꝰ cõueniũt. Singu
la ãt ſingulis opponunē:fortiſſimo timidꝰ itegerrio
nocēs inimicitiarũ pſequētiſſimo cõſciꝰ peccati:ira
exuſcitato inſidioſus . Nã cũ:&c. exornauit a mino
ri ad maius ꝑ cõtrariũ:nũc itē a minori ad maiꝰ ſed
ꝑ ſimile exornat. Si iqt feræ q̃ rõne carēt:feras alias
ipetu quodã:inuadũt : quãto illud magis hoies face
re par ē:malos:crudeles:atq; in humanos:q rõe utũ
tur:cũ cã non deeſt:q̃ ad maleficiũ eos ipellat. Iſtius
Vlyſſis. Neq; bonã neq; malã. Si adeo hoi rõ data ē.
qd Ci.ēt & pbi ueteres ꝓbãt:nc ueſtros cõmemorē:
cur malã dixit rõnem. Q uod.n.a deo datũ eſt:nõ niſi rectũ:& bonũ põt eſſe : deus q̃dē rõnē homini cõ Cõplexio
ceſſit:ut q̃ bona ſunt eligat:q̃ mala effugere contendat:ſed cum aliq̃d peccat:& malũ eſſe qd peccat intelligit:rõne a deo data male utiē utentis igitur uitio rõ mala fit.& uitii nomine nõ rõnis incipit appellari. ¶ Si ergo &c. Cõplexio eſt quã fieri ꝑ enumerationē dixit cũ breuiter collatis argumentationis ptibus illud inferē qd ex his conficiē. ¶ Si ergo ꝓpoſitio hæc eſt. Et ſi inimicitiarũ &c. rõ. Et periculi &c. rationis cõfirmatio. Nõ eſt dubium:hic inferē quod intendebaē. Exornatio in concluſione non repetitur:quia nõ conficit argumentum ſed locupletat:& ſine ea eſſe illud integrum poſſet . ¶ Ergo abſolutiſſima &c. ſicut rõnibus & exēplis oſtenſum eſt:illa pfectiſſima eſt argumentatio:q̃ quinq; partita eſt . Sed ea uti nõ ſp neceſſe eſt. Q uoniam nõn ſemp propoſitio indiget approbatione . Cum quiddã pſpicuum in ſe continet. Q uod autem inter oẽs cõnſtat approbare nihil attinet ut in hac argumentatiõe. Si quo die furtũ peruſiæ

factū eſt:eo die ego rhodi fui:furari nō potui:hoc quia perſpicue uerū eſt nihil attinet approbare. Quare aſſumi ſtatim oportet hoc modo fui autem rhodi eo dic:fit & tripartita argumentatio : rōne & rationis confirmatione ꝑterita:hoc mō. Aut metuamus turcos oportet:ſi eis non repugnauerimus:aut eorum potentiam deſtruamus. At metuere quidē non oportet:reliquum igitur eſt:ut potentiam deſtruamus. Non nunq̄ & complexione:ut hic Cice. ait:oportet ſuperſederi:cum id perſpicuū eſt:qd̄ conficiē ex rōcinatione. Quod ſi fit bipartita quoq; fit argumentatio. Hoc mō. Si peperit uirgo non eſt:peperit:ergo non eſt uirgo:ſi ſpirat mortuus non eſt:ſpirat autem Ciceroni autē in rhe. de inuentione:omnem rōcinationem ſemper concludendum eſſe uideſ: hic a ſeipſo diſſentit. Quot āt modis cōplexio fiat ex. Quītiliāi auctoritate ſuperius oſtenſum eſt. Cice. quoq; in hiſdē rhetoricis oſtendit. Parū locuplex &c. ſi res de qua agitur ſimplex nimiū fuerit:ut ſimilitudines nō recipiat. Vt ſi cruentata ueſtis fuit:ex cede fuit:ſed cruentata ueſtis fuit igitur ex cæde fuit. ¶ In omni Concludit. quod ſuperius præcipit. Duabus poſtremis exornatione & complexione quæ partium argumētationis poſtremæ ſunt. Hæc rō &c. ut ſi res ſimplex fuerint: & tenuis nulla utamur exornatione:ſi admodum breuis:omittamus concluſionē ꝙ renouare auditori memoriam opus non ſit. Ergo tria oſtendit:argumentationum genera eſſe:unū abſolutiſſimum quinq; apertium:alterum Quattuor ſublata uel exornatione uel concluſione:& hoc mediocre eſt. Tertium ſublata utraq; quod tenue eſt:ſed tamen perfectum.

perſedēdum eſt:ſi res breuis eſt:ut facile memoria cōpræhēdatur:tum exornatio permittenda eſt : ſi parum locuples ad amplificandum:& exornādū res uidetur eſſe. Sin & breuis erit argumētatio:& res tenuis:aut humilis:tum exornatione:& complexione ſuperſedendum eſt:ideo in omni argumētatione de duabus partibus poſtremis hæc quā expoſui ratio eſt habenda. Ergo ampliſſima eſt argumentatio quinq; partita:breuiſſima ē tripartita:mediocris ſublata:aut exornatione:aut cōplexione quadripartita.

¶ De argumentis.

DVo ſunt genera uitioſarum argumentationum : unum quod ab aduerſario reprahendi poteſt idque pertinet ad cauſam. Alterum quod tam & ſi nugatorium eſt : tamen non indiget reprahenſione.

DVo ſunt genera &c. Non ſatis fuit Ciceroni quæ facienda eſſent oſtendere niſi etiam quae uitanda uiderentur:admoneret docet. n. quo pacto aduerſariorum confirmatio per argumentationem facta diluatur:aut infirmetur aut eleuetur i qua re facienda hiſdem locis utimur inuentionis : ex quibus confirmandi ratio ſumpta fuit confirmationi autem & confutationi omnis ſubiacet argumentatio: ſed. Confutatio tribus modis occurritur:ut: Quintilianus docet:aut eni expugnatur intentio:aut aſſumptio:aut concluſio:non nūquam omnia intentio expugnatur hoc modo:qui milonem accuſabant ſic intendebant : non debere lucem intueri:qui a ſe hominem fateretur occiſum:qui defendebant ſic intentionem expugnabant:iure occidi eum:qui iſidiatus eſſet & qui eum occiderit:intueri lucem poſſe. Expugnatur aſſumptio omnibus his quæ de refutatione præcipiuntur. ratio non nunquam uera eſt:cum præpoſitio uera non ſit. Aliquando ueræ propoſitionis falſa ratio eſt. ut Virtus bonū eſt. Huic propoſitioni ſiquis falſam rationem ſubiiciat:ꝙ ea locupletes faciat Verī intētionis falſa fit ratio:Complexio autem uera negatur:cum aliud colligit q̄ id quod ex priorib⁹ cōficiē aut nihil quod ad quæſtionem uidetur pertinere. Non eſt uera fit:iſidiator iure occiditur:nam qui curauit: ut uim afferat ut hoſtis:debet etiā ut hoſtis repelli. Recte igitur Clodius:ut hoſtis:occiſus eſt:nō utiq; defenſor dicet. Nondum enim clodium inſidiatorem fuiſſe oſtenſum eſt:ſed ſit uera cōnexio:recte igitur inſidiator ut hoſtis occidiē:ſed ut poteſt uera eſſe intentio:& ratio & tamen falſa cōcluſio:ita ſi illa falſa ſunt nunq̄ ē uera cōcluſio. Vt oēs ſcholaſtici audiunt:tu non eſt ſcholaſticus:igitur non audis:propoſitio uera eſt:& aſſumptum eius uerum:ſed cōcluſio falſa:nō enim excluditur:ut is nō audiat quicunq; ſcholaſticus: non ſit:item nullus audit niſi ſcolaſticus:tu non es ſcholaſticus:igitur tu non audis:ergo ſi ꝓpoſitio:& aſſumptio uere erūt. Cōcluſio falſa eſſe poterit:ſed eadem ſi ꝓpoſitio uel aſſumptio falſa fuerit:uera eſſe nō poterit ut prioribus exemplis manifeſte cognoſciē hæc fere Quintilianus:ſed Cicero in rhetoricis de inuentione enarratius de hac re loqui uidetur quippe qui dicit:omnē argumentationem reꝑhendi : ſi aut ex his quæ dicta ſunt nō conceditur aliquod unū pluraue:aut his conceſſus complexio confici ex his negaē aut ſi genus ipſum argumentationis uitioſum oſtenditur. aut ſi cōtra firmam argumentationem alia æque firma:aut firmior ponitur. Quæ omnia ſubiectis aperit exemplis. Hoc loco uitioſarum argumentationū duo genera dicit eſſe:cum aut falſa fuerit:aut nugatoria falſa intelligitur cum partē ſui aliquam falſam habuerit nugatoria uero:cum ratio leuis & friuola ſubiecta fuerit falſa erit:ut ſi quis dixerit:nemo eſt q nō pecuniam:q̄ ſapientiam malit:mercatores pecuniam q̄ ſapientiā malunt:igitur nemo eſt qui non pecuniā q̄ ſapientiā malit. Nugatoria uero ut ſiqs dixerit danda phyloſophiæ opa eſt qm̄ hoīem uagari nō ſinit : ſed domi libris affixum tenet:friuola ratio quæ firma eſſet:ſi diceteē quoniā beatos facit:uel quoniam moderate quicqd acciderit ferre pſuadet. Vnū qd̄ &c. uidelicet cū falſa fuerit argumētatio nugatoriū nugis : &

uerbis minime neceſſariis compoſitū hoc quis falſum non ſit:ſuperfluū tn̄ eſt:& deriſum meretur. Indi- get repræhēſione:qm̄ ſuperfluū. Quæ ſint &c.utrūq; dicit:& falſum & nugatorium quō refelli:& con- tēni poſſit exemplis oſtenſurum aliter ea cognoſci non poſſe. Hæc cognitio duplicē utilitatē uitioſaꝝ argumentationum hac cognitione afferri dicit:in quo attentos auditores reddit. Quoniā igitur ſingu larum argumentationum uitia ſe patefacturum oſtendit. Plenā cui nihil deſit. Perfectum in qua nihil ſuperfluū ſit. Tentare unam quamq̄ argumtntationem:an uera ſit nunqd probet an uera ſimilitudo ſit.

Quæ ſint quæ repræhēſione confutare conue niat:quæ caute cōtemni:atq; uitari ſine repræ- henſione:ſi exempla ſubiecero:dilucide intelli gere poteris. Hæc cognitio uitioſarum argu- mentationum duplicem utilitatē afferret:nam & uitare in argumētatione uitium amonebit: & ab aliis non uitatum commode rephendere docebit:Quoniā igit̄ oſtēdimus pfectā & ple nam argumentationē ex qnq; ptibus cōſtare: in unaquaq; pte argumentationis:quæ uitia ui tanda ſunt conſideremus:ut & ipſi ab his uitiis recedere : ac aduerſariorum argumētationes hac præceptione in omnibus partibus tētare: & ab aliqua parte labefactare poſſimus.

De uitioſa expoſitione.

Expoſitio uitioſa ē : cū ab aliqua aut a maiori pte ad omnes con fert̄ id quod non eſt neceſſario oibus attributum:ut ſiquis hoc mō exponat.Omnes qui in pau pertate ſunt malunt maleficio parare diuitias q̄ officio paupertatē tueri.Si qs hoc mō expo- ſuerit argumentationē:ut non curet quærere qualis rō:aut rationis cōfirmatio ſit:ipſam faci le repræhendemus expoſitionem:cum oſtēdi

Expoſitio. A prima argumentationis par- te incipit:q̄ expoſitio uel intentio:uel ppo ſitio appellatur oſtēdit aūt quō:& qua rōne uitioſa eſſe poſſit.Primum uitium eſt:cum id quod ſpāle eſt aut multorum non tn̄ omnium : tanquam generale ponit̄:& oium eē dr̄ . Secundum:cū id qd̄ raro fit:omnio fieri negatur. Tertiū cū aliq res ido nea in collectione ꝓtermittitur. Quartū cū expoſi tio ex falſa cōſtat enarratione. Quītū cū nimis lō ge reperit̄ in rhetoricis de inuentione partim hæc ptim alia intentionis poſuit uitia:primū autem eſt ii quod pro credibili ſumptum eſt:infirmatur:q; aut perſpicuæ:falſum eſt:hoc modo:nemo eſt:q nō pe cuniā q̄ ſapiam malit:aut ex contrario quoq; aliqd habet hoc mō. Quis eſt q nō officii cupidior ſit q̄ pecuniæ aut oio eſt in credibile.ut ſi aliquē conſtet eē auaꝝ & dicat alicui⁹ medioeris officii cā ſe maxi mam pecūiam neglexiſſe:aut ſi qd̄ in qbuſdā homi nib⁹ aut reb⁹ accidit:id oibus dicat̄ uſu uēire: Hoc mō q pauperes ſunt iis antiquior officio pecūia eſt. Qui locus deſertus eſt i eo cædē facti eē oportet. in loco celebri homo occidi q potuit aut ſi id qd̄ ra ro fit fieri oio negat̄ ut nemo pōt neq; ꝓteriēs neq; uno aſpectu in amorē incidere. Ab aliqua aut mino re pte &c. Vt uitiū hoc quo pacto fiat facili⁹ cogno ſcat̄.Sciendū eſt enunciationū q̄ axiamata græci p poſitōes Dialectici noſtri uocāt alias ueras:alias fal ſas eē:item alias affirmatiuas:alias negatiuas turſus enunciatio ſiue affirmatiua fuerit:ſiue negatiua:alia uniuerſalis ē:alia particularis : alia idefinita:alia ſin gularis:uniuerſalis affirmatiua eſt illa:in qua ꝓpōit̄ ſignum uniuerſale affirmatiuū ut omnis homo cur rit ſunt aūt ſigna uniuerſalia oīs null⁹ & ſimilia:uni uerſalis negatiua eſt illa in qua ꝓpōit̄ ſignū uniuer ſale negatiuū:ut nullus uel aliquod qd̄ eādē uim ha bet pticularis enūciatio eſt:in qua ꝓpōit̄ ſignū pti culare:ut qdā ſunt aūt particularia ſigna:aliqs qdam & cætera hmōi. Enunciatio indefinita eſt:in qua no men appellatiuum ponit̄ abſq; ſigno:ut homo eſt animal. Enunciatio ſingularis eſt:in qua ponit̄ nomen ꝓprium:qd̄ terminū diſcretū uocāt dialectici:uel in q̄ ponit̄ terminus cōis:hoc eſt nomē appellatiuū cum pnoīe demonſtratiuo:ut franciſcus diſputat & hic hō currit:uitiū eſt igit̄ cū uniuerſalis ponit̄ affirmatiua q̄ uerificari minime pōt:& cui pticularis negatiua cōtradicit:ut oēs q in pauptate ſunt &c.& aliqs q ī pau ptate eſt non mauult &c.Poni aūt ut uera eſſet expoſitio:& uerificari p oēs poſſet ptes pticularis affirma tiua dēt aliqs paup ad maleficiū pauptate compellit̄:uniuerſalis affirmatiua & pticularis negatiua:uel uni uerſalis negatiua:& pticularis affirmatiua de cōſimilibus ſubiectis ꝓdicatis & cōpulis ꝓ eodē ꝑeiſe ſuppo nentibus ſunt contradictoriæ:duo āt contradictoria eſſe ſimul uera uel ſimul falſa nō poſſunt:& ſi uniuer ſalis eſt uera pticularis eſt falſa & ecōtra:itaq; ſi hæc uniuerſalis falſa ē:oēs q in pauptate &c. hæc pticula ris uera erit aliqs q in paupertate eſt nō mauult maleficio &c.Oēs q ſic enunciat arguit a fortuna:q̄ in at tributis pſone conſiderat̄:cū pauptate inductū aliquē ad maleficium dicimus:ut ſi aliqs furti accuſet̄ hoc mō feciſti furtū:nō feci:qſtio ē an fecerit:q accuſat & ab attributo pſone arguit : argumētationē inſtituit cuius ꝓpoſitio eē eiuſmōi dēt:ut impugnari nō poſſit:nā cū dicit oēs paupes ad maleficiū pauptate ipelli hic paup eſt:iō pauptate ad maleficiū cōpulſus ē. Veriſimile qdē ē potuiſſe ad maleficiū pauptate cōpelli ſed minime neceſſariū qm̄ nō oēs q in pauptate ſunt ad maleficiū cōpellūt̄:ut curius & fabritius : quos ad modū paupes:cōſtat fuiſſe cōtinētiſſimus:neceſſe eſt uera ſit uniuerſalis affirmatiua:ut pticulari negatiua occurri ei non poſſit. Qualis rō aut &c.non.n.pbare hanc expoſitionem poterit.Nam ſi etiam multos in medium pferet:qui pauptate inducti maleficium ſunt aggreſſi:multos:& ipſe enumerabit aduerſarius:q ī

Expoſitio Propoſitio Intētio p eodē

Vitioſa expoſitio

Vitioſa expoſitio.i.

extrema paupertate caſte integreq; uixerunt.¶ Iniuria iniquũ enim ẽ:id pauperi ꝓbo & hõeſto dedecori
aſcribere:qđ pauper improbus:atq; in hõeſtus cõmiſerit:neq; aliorũ uitia uitam nr̃am ſi proba fuerit:con
taminare debent.¶ Item uitioſa &c.hoc uitium ſuperiori contrariũ eſt:illic uniuerſalis affirmatiua ponit̃
quam ꝑticularis negatiua ueram eſſe non finit. Hic uero uniuerſalis negatiua ẽ:quã ꝑticularis affirmatiua
impugnat.Nemo ꝑt uniuerſalis negatiua eſt.Accuſatur aliquis ꝙ ſemel uiſam ſtatim amauerit.& rapuerit
uel uiolauerit:q̃ defendit:nõ eſſe ueriſimile hoc dicit : qm̃ nemo põt uno aſpectu: nec præteriens in amo

Vitioſa propoſitio.ii.

rem incidere:cui expoſitioni ſtatim accurritur ꝑticu
lari affirmatiua: aliq̃s põt uno aſpectu &c.nã & ſi ra
ro contingit:tamen contingit . Nam frequẽter ſemel
uiſa puella põt amari:ut in Eunucho ſemel uiſam pã
philam adamat cherea & in Virgilio paſtor inq̃r: ut
uidi:ut perii: in me malus abſtulit error . ¶ Nõ nemo
&c.aliq̃s.Negatio præpoſita facit æqualere ſuo con
tradictorio: ut nõnullus homo currit æquiualet huic
aliq̃s homo currit.Negatio uero poſtpoſita: æqualer̃
facit ſuo cõtrario:ut nullus non homo currit:æqualer
huic omnis homo currit.¶ Omnino nihil differt q̃uis
uero fiat:dicet expoſitionis impugnator : ut ꝑteriens
aliq̃s ſemel uiſam adamet:aliqñ tñ fit : & ſi aliquando
fit:expoſitio tua falſa eſt. ¶ Item uitioſa expoſitio eſt
&c. Enarratio ꝓpoſitio eſt : q̃ per enumerationem fit:
& ſic a Cicerone diffinitur:Enumeratio eſt in qua plu
ribus rebus expoſitis:& cæteris īfirmatis : una reliqua
neceſſario infirmatur:hæc reꝑhendi põt:ſi aliqđ ĩ ea
ꝑtermiſſum oſtenditur:& in ſufficiẽs appellat̃:Quæ
uero hanc ſeq̃tur pauca cõpræhendit:cum plura ſint:
comꝑhendenda:uim habet magnam q̃·p enumeratio
nem argumentatio fit hoc modo aliq̃s ex uobis trib⁹
Franciſco librum furto ſubtraxit:ſed nec tu ſubtraxi
ſti:nec tu relinquit̃ ergo ut tertius furatus ſit:ex ſuffi
cienti conſtat partium enumeratione hæc expoſitio:
ſi tres tm̃ affuerint:ꝙ ſi q̃nq; affuerint.& tres tm̃ enu
merauero:enũciatio mala erit.¶ Vitiũ igitur cõmitti
tur:ſi partium enumeratio ſufficiens minime fuerit.&
aliquid quod enumerari poſſit:& debeat prætereatur:
qđ ſequenti aperitur exemplo:quo hominem ab hære
de interfectum eſſe aliquis probare contendit:& argu
mentum ſumit a cauſa ratiocinatiua:nam qui occidit
hominem a quo hæres inſtiturus fuit:cãm uidetur ha
buiſſe cõmodi conſequendi.Multa igitur colligit ac
cuſator:ſed aliquid ꝑterit:quod neceſſario ponẽdum
fuit unde eius enunciationi ab aduerſario ſtatim oc
curritur tribus modis enarrationem uitioſam intel
ligi in rhetoricis de inuentione docet Cicero:ſi aut ꝑ
teritum quod dicimus:aut infirmum aliquid enumera
tum:cum aut contradici poſſit:aut cã non ſit : quare
non honeſte poſſimus concedere : & ſubiectis decla
rat exemplis. ¶ Collegiſſe : unde & collectio ab aliis
hæc enumeratio appellatur. ¶ Idoneam:quæ præteri
ri non debuit.¶ Quoniam igitur : hæc eſt præpoſi
tio:& ad coniecturam pertinet:factum enim apparet.

Vitioſa intẽtio iii. Enarratio ꝓpoſitio eſt

mus id quod in aliquo paupe ĩprobo ſit:ĩ oẽs
pauperes id falſo & iniuria cõferri.Itẽ uitioſa
expoſitio eſt.cum id qđ raro fit:fieri oĩo nega
tur hoc mõ. Nemo ꝑt uno aſpectu neq; ꝑte
riẽs in amorẽ incidere. Nam cũ nõ nemo de
uenerit in amorẽ uno aſpectu & cũ ille nemi
nẽ dixerit oĩo nihil differt:raro id fieri dũmõ
aliquãdo fieri:aut poſſe fieri intelligat̃. Itẽ ui
tioſa expoſitio eſt cũ oẽs res oſtẽdemus nos
collegiſſe : & aliquã rẽ idoneã ꝑterimus hoc
mõ. Quoniã igit̃ hoĩem occiſum cõſtat eẽ:
neceſſe eſt : aut a ꝑ̃donibus : aut ab inimicis
occiſũ eẽ:aut abs re:quẽ ille hæredẽ teſtõ ex
ꝑte fecerat:ꝑ̃dones ĩ illo loco nunq̃ ſunt uiſi:
inimicũ nullũ habebat:reliquit̃:ſi neq; a præ
donibus:neq; ab inimicis occiſus ẽ:qm̃ alteri
nõ erãt:alteros nõ hẽbat:ut abs te ſit interẽ
pt⁹.Nã ĩ hmõi expoſitiõe reꝑ̃hẽſione utẽur:
ſi quos ꝑ̃ter eos quos ille dixerit potuiſſe ſu
ſcipere maleficium oſtendimus:uelut in hoc
exẽplo:cum dixerit neceſſe eẽ:aut a prædo
nib⁹:aut ab inimicis:aut a nobis occiſum eẽ:
dicem⁹ potuiſſe uel a familia uel a cohæredi
bus:noſtris:Cũ hoc modo ipſoꝝ collectionẽ
diſturbauerim⁹:nobis latiorẽ locũ defendẽ
di relinquemus:Ergo hoc quoq; uitandũ eſt
in expoſitione quãdo cum omnia collegiſſe
uideamur aliquã idoneã partẽ relinquamus.
Itẽ uitioſa expoſitio ẽ:quæ cõſtat ex falſa enu
meratiõe:ſi cũ:aut plura ſunt:pauciora dica
mus hoc modo.Duæ res ſũt iudices:q̃ hoĩes

ſed a quo factum ſit dubium eſt.¶ Prædones &c.poſtquam enumerauit intentioni ſuæ obſtantia tollit:ſic
enim intendit:a te occiſus eſt:qui hæres ab illo in teſtamento factus fueras.¶ Nam in huiuſmodi &c.ue
re uitioſa enumeratio eſt:quoniam repræhendi a nobis poteſt:ſi ab aliis potuiſſe occidi oſtenderimus : ut
ab aliis cohæredibus:uel ſeruis.¶ Familia a ſeruis qui morte domini libertatem conſequebantur.¶ Cum
hoc modo &c.cum aliquid præteritum oſtendemus:facile aduerſarii enumerationem diſſoluemus.¶ Item
uitioſa &c.¶ Friuola nimis hæc expoſitio eſt.quæ multa prætermittit:& repræhendi facile poteſt:differt
a ſuperiori hoc uitium:etiam in hoc ꝙ in illa enumeratione nota eſt diſiunctionis:hic uero copulationis
ad ueritatẽ diſiunctiuæ affirmatiuæ ſufficit alterã ꝑtẽ uerã eſſe ut tu es hõ:uel tu es æquus:tu es hõ:ergo
tu nõ es equus. Ad ueritatẽ copulatiuæ affirmatiuæ req̃rit̃ q̃libet ꝑtẽ uerã eſſe:ut tu es hõ:& tu es animal.
¶ Duæ ſunt res &c.a cã & hic ſumitur argumentum:ſed impulſiua. ¶ Quid amor:duas tantum dicis cãs

Vitioſa propoſitio.iiii.

ad maleficiū īpellere luxuriā & auaritiā.ſed qd ad amor qd ambitio: quid metus? nōne ad maleficiū hoiem impellunt? ¶ Quid amor:quid non cogit amor. ¶ Quid ambitio:quæ eſt immoderata honorum cupiditas? ¶ Quid irreligio:hoc eſt deorum contētus. ¶ Quid metus ſæpe:qui mortem metuit ut eam effugiat maleficium cōmittit & Vlyſſes timore mortis quā Aiax minabatur occidiſſe illum accuſatus eſt. ¶ Quid imperii:in quo cauſa conſideratur ratiocinatiua. ¶ Per multa:in quibus eſt euitatio incōmodi:uel cōmodi conſecutio. ¶ Item falſa enumeratio eſt: cum &c.

ad maleficium cōpellūt:luxuries & auaricia: Quid amor? iquit quiſpiam? quid ambitio? qd irreligio? quid met⁹ mortis? quid impiū cupiditas? qd deniq; alia p multa? Item falſa enumeratio eſt:cū pauciora ſunt & plura dicim⁹ hoc modo:tres res ſunt q̄ oēs homines ſollicitāt:metus:cupiditas:ægritudo. Satis fuerat dixiſſe metum & cupiditatem:qn̄ ægritudinē cum utraq; re cōiunctam eſſe neceſſe eſt:itē uitioſa expoſitio eſt:quæ nimium longe repetitur hoc modo. Omnium malorum ſtultitia eſt mater quæ præ cæteris parit immenſas cupiditates:immenſæ porro cupiditates īfinitæ immoderate ſunt:hæ pariunt auaritiam:auaritia porro hominem ad quoduis maleficium impellit igitur aduerſarii noſtri inducti auaritia hoc inter ſe facinus ad miſerūt. Hic id:qd extremum dictum eſt fuit ſatis exponere Ennium & cæteros poetas imitemur:qbus hoc modo loqui conceſſum eſt:ut nā ne in nemore pelliæ ſecurib⁹ cæſe cecidiſſent abigenæ ad terram trabes: ne ue inde nauis inchoandæ

Falſa enumeratio.v.

Quintū eſt propoſitionis uitiū ſupiori contrarium: illic.n.cū plura dicēnda ſint pauciora dicunt̄. Hic uero cum pauciora narranda ſint:plura narrantur:& ſuperfluitas appellatur. Accidit āt quotiens genus cū partibus cōmiſcetur:quod in partitione quoq; orationis uitandum eſſe in rhetoricis de inuentione Cic. admonuit genus eſt: quod plures partes amplectitur: ut animal & ſic a dialecticis diffinitur:genus eſt terminus uniuocus predicabilis in quid de pluribus differentibus ſpē animal.n.de homine:leone equo boue predicatur pars eſt que ſubeſt generi:& hac ſpecies appellatur:& ſic diffinitur: ſpecies terminus eſt uniuocus:non ſupremus predicabilis in quid de pluribus differentibus numero:ut homo prædicatur de franciſco & camillo: & de cæteris: & ſicut illa mala eſſet partitio ſi quis ita partiretur:oſtendam pp cupiditatem & audaciam & auaritiam aduerſariorum oia incommoda ad rēpu.puenīſſe: qm̄ expoſito genere ps generis admiſcet̄: nam genus ē oium libidinū cupiditas:ita hæc male eēt enumeratio:tres peſtes ſūt q̄ oēs hoies ſollicitāt &c. Nā met⁹ & cupiditas ptes ſunt. Aegritudo genus: nec harum tm̄ ptium:ſed cuiuſlibet affectionis:q̄ttuor aūt principales ſunt:duæ pſentis tpis dolor & lætitia:duæ futuri ſpes & timor qui diffinire uoluerit ſic diffiniet ſpes ē ægritudo aī & ita de cæteris & quodāmodo genus pdicat̄ de pluribus differētibus ſpē: ita ægritudo de his quattuor affectiōibus:& eaꝝ ptibus pdicat̄ ſatis ergo fuerat dixiſſe:metus & cupido ſine ægritudie. Nā poſito genere ptes intelligunt̄:ſed non explicite: ut poſito aīali intelligit̄ hō bos equus leo & poſitis ptibus opus genere nō eſt:qm̄ ſtatim intelligit̄.

Genus quid

¶ Tres peſtes:q̄tuor ſunt:quarum duæ grauiores metus & ſpes:de quib⁹ totum illud eſt apud græcos ελπιοκαιτοβοστοιο αηΔρωποΔοτοραηνοι. Seneca ſpes & timor turbine magno urbibus erāt. ¶ Item uitioſa expoſitio eſt

Vitioſa expoſitio.vi.

Sextum eſt uitium quod in expoſitione cōmittitur:& remotum appellatur quoniā longe repetitur: & ea dicet:quæ ſi tacerentur:tamen intelligerent̄:non idem ualet:qd argumentatio quæ fit a primo ad ultimū illa enim ſi quod ultimum dicitur forte in dubium uenerit:minime uitioſa habetur hoc mō:dubium eſt ingratitudinem matrem eſſe uitiorum omniū: ideoq; ſic pbatur eſſe ingratitudo uitiorum omnium mater eſt:ingratitudinem.n.impudentia:impudentiam audatia:audatiā alia uitia omnia conſectantur. igitur ingratitudo uitiorum omnium mater eſt:ſed ſi quod extremū eſt:dubiū non fuerit uitioſa & hæc argumentatio erit. aliquis probare contendens ab aduerſariis p auaritiam aliquid factū:ſic argumentatur:ſed longius q̄ oporteat repetens in uitium incidit:quod duplex eſt:nam & inde repetit:uñ neceſſe nō fuit: & qd ſemel dixit:deinceps dicit:quod in narratione breui ſuperiore libro uitari monuit Cicero. Oīum maloꝝ. Hæc eſt præpoſitio nimis longe repetita:nullus enim ignorat malorū cām eſſe ſtultitiam illine incipiendum fuit: Auaritia hominem ad quiduis maleficiū impellit & concludendū ergo auaritia inducti aduerſarii hoc maleficium cōmiſerunt:ne Ennium & cæteros poetas neq; Ennius neque alii poete apud quos lōge repeti aliquid ſolet:repræhenduntur:neque erant cum hoc faciunt τιραηνοι ſeruant pſonarū: aliter enim apud illos ſenex aliter adoleſcens loquit̄. aliter matrona:aliter ſeruus:aliter ancilla. Senex graui uel q̄rula utitur oratione adoleſcens leui:uel audaci:matrona ſedata:uel iperioſa:ſeruus i ſulſa:niſi i comœdiis palliatis. ubi longe ſapientiores dominis ſerui introducunt̄:ancilla inepta:& plerūq; lōge repetita ut Medeæ ancilla:cum dicitur heræ dolet diſceſſu:nam a cæſis inchoat arborib⁹:qbus nauis argo contexta fuit:q̄ i colchorū regionē ad uellus aureū acgrēdū Iaſon nauigauit fabula nota ē. Vr̄ ne &c. uerba ancille ſt̄ ex ennii tragœdia. Nēoꝛ pelio mōs theſſaliæ ē peliū cult⁹oli a chirōe achillis mgr̄o. Pelei quoq; & thetidis nuptiis iclit⁹:de quo. Oui. Peliō hemome mōs ē:obuerſus i auſtros ſūma uirēt piu:cætera q̄rc⁹ hēt. M.cc.l.paſſuū altitudinis eſſe aliqd pdiderūt. Abigene:ex abiectæ arbor expetit̄ nauigiis auctor Plinius.

Argo:alii dictã uolunt celeritate argẽs.n.græce celerẽ ſignificat uel a fabro q argus ſit uocatus:auctor
Iginius. In colchon:ad euxinũ mare colchorũ regio eſt:cui Trapezus cõiũgitur illic Oeethes regnauit:
cui⁹ regia Aea fuit:unũ æea Circe œethes Soror. Per dolũ:id.n.uolebat Peleus:ut Iaſon piret:q̃uis ſub p̃
textu cõparãde gloriæ i colchũ eũ mitteret. Ergo &c. qm̃ uitioſa eſt. Non.n.ad id reſpicit qd̃ dixerit:
alias expoſitiões ſalſas alias nugatorias eſſe:ex illis nugatoriis hæc eſt. Sua ſponte quoniam ſuperflua.

Ratio uitioſa

Uitioſa rõ eſt &c. Quid uitioſam faceret ex
poſitionem oſtendit. nunc rationis uitia:q̃
ſecunda argumentationis pars eſt:quæ ſint
admonet duo autem ſunt. Si autem infirma ratio
fuerit: aut uaria: primum quid infirma ratio ſit de
ſcribit:& exemplo utitur plauti. Hæc ãt rõ q̃ ifirma
eſt ſalſa nõ eſt:ſed non neceſſaria:non.n.neceſſario
qd̃ in ꝓpoſitione eſt cõfirmat. Inepta tñ eadẽ uoca
ri põt. Si qdẽ inepta eſt: q̃ merito derideri põt tan
q̃ minus conueniens. Amicũ caſtigare &c. ꝓpoſi
tio eſt. Rudẽ hoiem & ineptum loquentẽ inducẽs
Plautus:decorũ ſeruauit:& hanc ei orationẽ tribuit
qua ſi orator fuiſſet uſus iure optimo reprehẽdi po
tuiſſet:in plauto rep̃hendenda mime eſt uitii oſten
dendi cã:affert qd̃ apud poetam pro loco & pſona
uitioſum non eſt. Propoſitio igiẽ fuit amicum caſti
gare &c. ratio nam ego &c. hæc infirma eſt:& mini
me neceſſaria:ſi tu non faceres: ergo alii non face
rent? Noxam: pœnam ſignificat:& damnum. — Noxa
Immane ingens: & in humanum:pp peccatum
amicum caſtigare. In ætate:grauiori:ut in uirili
ætate q̃ adoleſcẽtiæ pars eſt:in qua rationis uſum
habere homines incipiunt:& in actum deducere.
Non eo qd̃ fieri conuenit:qa id ſi ipſe non faciet
alius faciet. Non.n.eiuſdẽ moris:& ĩniæ oẽs ſunt.
Rõcinatẽ. Colligit. Vana rõ eſt:decet quõ uana — Ratio uana
eſſe rõ dignoſcatẽ:& uana igr rõ eſt:q̃ falſam cãm
affert:ad id ꝓbandũ qd̃ poſitum in ꝓpoſitione eſt.
Vanũ aũt pro mendaci accipiẽ:uñ Virgilius utrũ
q; coniunxit uanũ & mendacem. Nec ſi miſerum
fortuna ſinonẽ finxit: uanũ ẽt mendacẽq; iproba
finget:uana eſt hæc rõ:quia nõ ois amor honeſt⁹
eſt & uera amicitia:nõ niſi in uirtute radices fixas
hẽt:& qa rõ falſa eſt:ꝓpoſitionẽ quoq; falſam eſſe
neceſſe eſt:ſi uera rõ fuerit:& propoſitio uera erit.
Veriſſima aicitia:aut ex uoluptate aicitia ꝓficiſciẽ
& nefaria plerũq; ẽ:aut ex utilitate:& hoc ueluti q̃
dã mercatura ẽ:aut ex uirtute:& ſola laudaẽ. Ph̃ia
uitanda ꝓpoſitio eſt:alterius exẽpli rõ q̃ eã ſequiẽ
uana ẽ. Secordiã:q̃ tm̃ abeſt:ut afferat ut ẽt pellat. — Infirma ratio.i.
qñ.n.ph̃s ocioſus eſt:qñ in ueri inueſtigatione nõ
uerſaẽ? Itẽq; infirma ſuperius uitiũ iterũ reprehẽde
re uẽ. Cicero:ſed diuerſũ hoc ſine dubio ab illo ẽ:i
quo rõ ꝓbabilis qdẽ ñ neceſſaria:iepta tñ adiũgiẽ
ꝓpoſitioni:cũ hic ꝓbabilis:ſed nõ iepta adiũgatẽ:
exẽplũ a pacuuio poeta ſũt:is tragic⁹ fuit & pſonã
ſic loqñtẽ itroduxit:alii maloꝝ oiũ fortũã cãm eẽ — Pacuui⁹
uolũt alii oino eẽ fortũã negãt:& temere oia fieri
autũant multa ſed infermæ ſubiiciunẽ rões. Fortu
nã iſanã:ꝓpoſitio ẽ. Iõ dñt uolubilẽ:multæ rões
hãc ꝓpoſitionẽ ſecunẽ:q̃ oẽs ꝓbabiles ſũt:nulla ãt
eaꝝ neceſſaria. Brutã.q̃ rõne caret:ut Brutũ. Glo
boſi rotundi:globus maſſa eſt rotunda:uñ. lunaris globus inueniẽ & globare uerbũ. Plini⁹ terræ formã in — globare
ſpẽm abſoluti orbis globatã dicit aliqñ globus ꝓ cõferta & in unũ coacta accipiẽ multitudie. Liuius. Ro
mulus cũ. Globo iuuenũ aduolat. Sũt ãt alii &c. ph̃oꝝ aliq oia regi fortũa uoluerũt:aliq eẽ eã negauerũt:
quoꝝ rõi cõtradici uix põt:& Ci. li. d diuiatõe ait. Quid ẽ:q; tãdẽ caſu fieri:aut forte fortũa putẽ⁹. Nihil

exordiũ cœpiſſet:quæ nunc noiatur argo in q̃
argiui delecti uiri uecti petebãt pellẽ illã inau-
ratã arietis colchis: impio regis pelliæ p dolũ:
nã nunq̃ hæra mea errans medea pedẽ efferret
domo ægra amore ſaucia. Nã hic ſatis erat di-
cere ſi id mõ:qd̃ ſatis erat curaſſet poeta utinã:
hæra mea errãs pedem efferret domo medea:
aio ægra: & amore ſaucia. Ergo hac quoq; ab
ultimo repetitione in expoſitione magnopere
ſuperſedendum eſt: non.n.rep̃henſione ſicut
aliæ complures ſed ſua ſponte uitioſa eſt.

De uitioſa ratione.

Vitioſa rõ eſt q̃ ad expoſitionẽ nõ eſt
accõmodata: uel pp infirmitatẽ uel
pp uanitatem. Infirma rõ eſt q̃ non
neceſſario oſtendit ita eẽ queãdmo
dum expoſitũ eſt. uelut apud. Plautũ. Amicus
obmeritã noxã imane caſtigare eſt facinus:ue
rum in ætate utile & cõducibile. Hæc ꝓpoſitio
eſt:uideamus:q̃ rõ afferatur: nam ego amicũ
meũ hodie nõ caſtigabo ꝓ cõmiſſa noxa:ex eo
qd̃ facturũ:non ex eo quod fieri conuenit:utile
qd ſit ratiocinaẽ. uana ratio eſt:q̃ ex falſa cauſa
conſtat hoc modo. Amor fugiẽdus non eſt:nã
ex eo ueriſſima naſcitur amicitia:aut hoc mõ:
ph̃ia fugiẽda eſt: affert.n.ſecordiã: & deſidiã.
Nã hæ rões niſi falſæ eſſent:expoſitiones quo
q; eaꝝ ueras eſſe cõfiteremur. Itẽq; infirma rõ
eſt:q̃ nõ neceſſariã cãm affert expoſitionis: ue
lut pacuui⁹ fortunã inſanã eẽ:& cæcã:& brutã
ꝑibẽt ph̃i ſaxiq; ad iſtar globoſi p̄dicãt eſſe uolu
bilẽ ideo dicũt eẽ uolubilẽ:qa quo ſaxũ ĩpulerit
ſors eo cadere fortunã autumãt. Cæcã ob eam
rem eſſe uocant:qa nil cernat quo ſeſe applicet
inſanam aũt aiunt: qa atrox incerta:inſtabiliſ-
q; ſit:brutam. quia dignum:aut indignum ne-
queat iternoſcere. Sũt item philoſophi qui for

tunam negāt ullam eſſe:ſed temeritate omnia regi autūnat:id magis uerisimile eē aiūt qd uſu res ipſa a ſe experiēdo edocet:uelut Horeſtes modo fuit rex:factus eſt medic9 modo naufragio:nēpe res iſta obtigit. Ergo id nō forte nec fortuna obtigit. Nam hic pacuuius infirma rōne utitur cū ait uerius eſſe temeritate quam fortuna res geri:nam utraq; opinione philoſophorū fieri potuit: ut is qui rex fuiſſet mēdicus factus eſſet:item infirma ratio eſt cum uidetur pro ratiōe afferri id quod in expoſitiōe dictum eſt: hoc modo:magno malo hominib9 auaritia: iccirco quod homines magnis & multis incommodis conflictantur propter immenſam pecuniæ cupiditatem. Nam his aliis uerbis idem per rationem dicitur:quod dictum ē per expoſitiōnē:itē infirma rō eſt:quæ minus idoneam quā res poſtulat cauſam ſubiicit expoſitioni hoc modo:utilis eſt ſapientia propterea quia qui ſapiētes ſunt pietatem colere cōſueuerūt:itē utile eſt amicos ueros habere:habes.n.quibus cum iocari poſſis. Nā huiuſ

n.eſt tā cōtrariū rōni & cōſtātiæ q̄ fortuna:ut ne in deū qdē cedere uideat:ut ſciat qd caſu:aut fortuito futurum ſit. Si.n.ſit certe illud euenit:ſi euenit nulla fortuna eſt. Nam ſi icerta eſt fortūa nec de9 ſcit:qd euēturum ſit:& ſi ſcit:fortuna nō eſt:qm incerta non eſt qui temeritate oia regi dicunt:nō re ſed uerbo ab iis diſſentiunt:q fortunā totius gubernatricem affirmant:nam temere qd ſine ratione ſit.quicquid autem fortuna ſit:ſine ratione fieri dicitur:idem igiē ſunt fortuna & temeritas Stoici peripathetici & Academici ꝑuidentia mundum regi uoluerunt. ⁋ Temeritate:quaſi aliud fortuna ſit:aliud temeritas: cum tñ idē ſint. Oreſtes:exemplo oſtendit oreſtis:omnia temeritate non fortuna regi:nā q rex erat: paulo poſt mendicus eſt factus. ⁋ Naufragio paſſus eſt naufragium:ex qua mendicus factus eſt: & naufragium quidem non fortuna ſed temeritate contingit:igitur non fortuna ſed temeritate omnia gubernantur: probabile utrunque eſt:ꝙ fortuna res humanæ regantur:& ꝙ temeritate: ſed ex hoc exemplo ego credere adducor: hanc inter fortunam & temeritatem feciſſe eos differentiam:qui fortunam tollebant e medio temeritatem gubernatricem rerum retinebant:ut fortuna eſſet:per quam nobis aliquid præter ſententiam noſtram ſine aliqua opera & labore noſtro eueniret:temeritas uero per quam aliquid nobis præter ſententiam quidem ſed aliquo labore noſtro præueniente accideret:quod ex Oreſtis exemplo colligitur: qui naufragio mendicus factus eſt. Naufragium autem temeritate ſua paſſus eſt mare fortaſſe ingreſſus tempore:quo non debuit:uel minus nauigationis peritus. ⁋ Vtraq; opinione:fortuna & temeritate. Nam & fortuna contingere naufragium potuit:& oreſtis temeritate. ⁋ Item infirma ratio:illa ratio infirma eſt:quæ idem dicit: quod in propoſitione continetur:ſed diuerſis uerbis:neq; propoſitionem cōfirmat:ut ſi dicas nullum ſcelus eſt: ad quod ambitio non impellat:& hanc ſubiungas rationem:cupiditate n.honorum mala omnia homines aggrediuntur: ſed idem in propoſitione & ratione eſt. Quid.n.aliud ambitio eſt:q̄ cupiditas honorum? ⁋ Magno malo propoſitio eſt. ⁋ Iccirco quia hæc ratio eſt hoc non probato eſt:ſed hoc dictum fuit mutata oratione repetēr. ⁋ Conflictantur alterantur agitantur. Conflictatio eſt inuicem tactus corporum colliſio. Terē.in andria nam qui cum ingeniis conflictatur eiuſmodi nec cōmouetur animus in ea re. ⁋ Item infirma:opus eſt uniuerſalem rationem eſſe: quæ omnia complectatur:ſi quod in propoſitione dictum fuerit:probare uolueris quod ſi particularis extiterit minime idonea erit & uitium cōmittetur ratio enim quæ ſubiicietur infirma erit:cum ad unum tantum uſum:& effectum referatur. ⁋ Vtilis eſt ſapientia propoſitio eſt. ⁋ Propterea quia ratio eſt:quæ ideo idonea non eſt:quoniam uniuerſalis non eſt ad id probandum quod ꝓponitur:nā ſapientia non ſolum colere pietatem nos admonet:ſed plurimas afferre utilitates:cum ſit diuinarū humanarumq; rerum ſcientia. ⁋ Item aliud eſt exemplum. ⁋ Vtile eſt &c. ꝓpoſitio eſt. ⁋ Habeas enim rō:ſed infirma nimis:non enim propterea tantū habēdi ſunt amici:ut cum illis iocemur:ſed uarius eſt amicitiæ honeſte uſus:& non tā igni & aqua pluribus locis utimur quā amicitia ut a Cicerone in Lælio ſcribitur. Vniuerſa:quæ oia cōplectatur. ⁋ Extenuata diminuta. ⁋ Itē uitioſa:aliud rōnis uitiū eſt:quod uulgare merito appellari poſſet:cum ea affertur ratio:quæ non propoſitioni tantū noſtræ cōuenit:ſed etiam aliis ut ſi dicam medicinæ ars bona eſt:quoniā multum affert utilitatis:quæ liberalis ars eſt:quæ nō afferat utilitatē? Exemplo utitur pacuuii:qd ſuprapoſitū eſt. ⁋ Quare cæca:nam cæca:ingt eſt:quia nihil cernat quo quo ſe applicet. Bruta quia dignumatq; indignum nequeat internoſcere:idem eſt nihil cernere quoq; ſe applicet:& dignum atq; indignum non poſſe internoſcere ædemque ſunt rationes. ⁋ In confirmatione &c. Confirmatio rationis eſt:quæ pluribus argumētis rōnem corroborat. ⁋ Nam propoſitio ratione:ratio cōfirmatione:firma:ſtabiliſq; efficitur:quæ in ea uitanda a nobis uitia ſint:& in aduerſarii argumētatione repræhendenda:oſtendit:& quoniā præcipue duplici cōcluſione in confirmatione rationis uti orator conſueuit:quid in ea committatur uitii cognoſcere primum nos docet. Hoc argumentū uim magnam habet ſi neceſſario concludit:ut a te amicus repræhendi non debet:nam aut bonus eſt:aut malus:ſi bonus eſt repræhendendus non eſt:ſi malus parui faciet repræhenſionem. Cato apud Ciceronem. Senex inquit mortē non timet:ratio quoniam mors nihil affert mali confirmatio rōnis:cum poſt mortē animus aut moriatur

Fortūa Temeritas

Infirma ratio.ii.

Infirma rō.iii.

Infirma rō.iiii.

aut non moriaẽ. Si moritur mali nihil patitur ſi nõ moriẽ beatus eſt:iõ mortẽ non timet ſenex. Neceſſariũ
eſt hoc argumentũ:uerũ enim eſt aut mori aium aut non mori:tertiũ nihil relinqtur:ſed accidit interdum
ut neceſſitas nulla afferaẽ:q̄uis afferri uideaẽ:& facile cõfutari uel utraq̄:uel altera ps poſſit:ut apud Terẽ.
in Ecyra:cõpſſa a Pãphilo puella:deinde ei uxor data:a mr̃e abducta eſt:ne ſocrus ꝑgnãtem cognoſceret
maritus uxorem arguit:ꝙ puellam abduxerit:illa reſpõdet mitte adoleſcentem obſecro:& quæ me peccaſ
ſe ais:Abi ſolus ſolum conuenit:roga uelit nèian nolit uxorem. Si eſt ut dicat uelle ſe:redde:ſin eſt : ut no
lit.recte conſului meæ:ſed hoc argumentũ ſic mari-
tus deſtruit.ſiquidem ille ipſe non uult:& tu ſenſiſti
eẽ in eo myrrhina peccatum adderam cuius cõſilio
fuerat ea pars proſpici : quam ob rẽ:icẽdor ira te eẽ
cauiam facere hoc iniuſſu meo:quo pacto hmõi con
futetur argumẽtum oſtẽdit:qd a Latinis diuiſio uel
cõplexio:uel duplex cõcluſio uoiaẽ τιοχημα a græ
cis nũcupatur a Gellius noctium atticarũ li.quinto
capite decimo.inter uitia argumentorũ lõge maxia
dicit uideri q̄ αντιϛιφοντα græci dñtiq̄ gdã ex no
ſtris non inſule reciproca appellauerunt:& accidere
id uitiũ cũ argumẽtũ ꝓpoſitum referri cõtra conuer
tiq̄ põt:a quo dictũ ſit:& utrunq̄ pariter ualere exẽ
plum affert prothagoræ Sophiſtarum acerrimi quo
in Euathlum diſcipulum uſus eſt.id qui uolet noſceẽ
auctorem requirat. ¶ In confirmatione ꝑfatur Cice.
& attentũ auditorem reddit:ab utilitate rei. Studio
ſi rethoricæ & oraroriæ artis. Iniuria exemplum eſt
ex Ennio ſumptũ:quidam pater filiam traſponti lo-
cauerat quam ſeparare in uitam ab inuito uolebat:
conqueritur ergo filia de patre dicens:ut improbum
eẽ traſpontem exiſtimabas aut probum. ſi improbũ
exiſtimabas:cur me locabas:ſin ꝓbum cur talem iui
tum:inuitam me cogis relinquere : ſed facile hoc ar-
gumentum impugnatur ut īfra apparet. ¶ Hoc mõ
per duplicem concluſionem. ¶ Ex cõtrario:ut quod
filia primo loco dixit:pater ſecundo ponat. Nam ſi i
probum dixerit illa eſſe traſpontem exiſtimabas:cur
ei me locabas:pater dicit nulla te iniuria nata afficio
quia ſi probus eſt locaui:ſin improbus eſt:diuortio li
Diuortium tripudium berabo te incommodis:diuortium & repudium ha-
bent quidem ſimilitudinem differunt tñ:nam diuor
tium inter uirum & uxorem fieri dicebatur : remitti
aũt repudium uidetur:quia ſicut uiro licebat repudia
re uxorem:ita uxori remittere libellum repudii:& iõ
ex inia pauli repudium dicitur non improprie cade
re in uxorem:idem de uerborum ſignificatione ita di
cit:inter diuortium & repudiũ hoc diſtat:qd repudia
ri etiam ꝑt futurum matrimonium:& ideo non recte
dicitur ſponſa diuertiſſe:quia diuortiũ ex eo dictum
eſt:quia in diuerſas partes eant.qui diuertũt ſed qũo
dici poſſunt diuertere:q nõdum cõuenere:igitur di-
uortium eſt inter uirũ & uxorẽ repudiũ inter ſpõſum & ſpõſam nõdũ mr̃imoniali copula cõiunctos. ¶ Ex
ſimplici. Cũ ex duab⁹ ptibus altera tm̃ diſſoluitur:qd eodẽ exẽplo paret. ¶ Ergo cõcludit. ¶ Acutior illa:
acutior eſt q̄ ex cõtrario cõuerti t. ¶ Facilior:q̄ alterã ptem rephẽdit. Vitioſa rõnis &c. Aliud uitiũ oñdit
qd in cõſequẽtia cõmittiẽ cũ ex eo qd ꝓpoſitũ eſt.id nõ ſeqtur:quod cõcluditur:qm̃ id aſſumiẽ ꝑ certo:ꝙ
plura ſignificat:ut cruor:fuga:puluis:pallor:& q̄ his ſimilia ſunt.pallor.n.nõ minus tm̃ affectus eſt:ſed di
uerſoꝝ:ut amoris nimiũ ægritudinis timoris ſtudii ẽt plerũq̄ ſignũ ps eſt:cõiecturæ & ſic a Cic. diffiniẽ:ſi
gnũ eſt qd ſubſenſum aliquẽ cadit:& qddã ſignat:qd ex ipſo ꝑfectũ uẽ:qd aut añ fuerit:aut in ipſo nego
cio:aut poſt ſit ſecutũ:& tñ indiget teſtimonii:& grauioris cõfirmationis:ſignoꝝ alia ſunt:ut ait. Quine.
Signũ quid neceſſaria:q̄ aliter ſe hẽre nõ pñt:& hoc uix ptinere ad ꝑcepta artis uideñ. Nã ubi eſt ſignũ inſolubile.ibi
ne lis qdẽ eſt:id aũt accidit cũ qd aut neceſſe eſt:fieri ſcm̃ ue eẽ aut certo oio nõ ꝑt fieri uel eẽ factũ quo i
cauſis poſito nõ eſt lis niſi facti:ut ſi pepit:cũ uiro concubuit:& fluctus eſt in mari:cũ uis uenti magna ieu
buitiẽ is moritur:cuius cor uulneratũ eſt:qui romæ ẽ:athenis nõ eſt:& cætera huiuſmodi. Alia nõ neceſ
ſaria:quæ ad tollendã dubitationẽ ſola nõ ſufficiũt:adiũcta tñ cæteris plurimũ ualẽt:ut ſanguis ꝑ quẽ cæ

modi i rationibus nõ uniuerſali neq̄ abſoluta
ſed extenuata rõne expoſitio cõfirmatur : itẽ
infirma rõ eſt quæ uel alii expoſitiõi põt accõ-
modari:ut facit Pacuuius q eandẽ affert rõnẽ
quare cæca:eandẽ quare bruta fortuna diciẽ.

¶ De confirmatione uitioſa.

IN cõfirmatione rõnis multa ui
tanda in noſtra & obſeruãda in
aduerſarioꝝ rõne ſunt uitia pro
pterea quæ diligentius conſide-
randa ſunt qd accurata affirma
tio rationis totã uehementiſſime cõprobat ar
gumentationem:utũtur igitur ſtudioſi in cõ-
firmanda rõne duplici cõcluſione hoc modo
iniuria abs te afficior indigna pater:nam ſi im
probum eſſe treſpõtem exiſtimabas:cur me
huius locabas nuptiis:ſin eſt probus:cur talẽ
inuitam inuitum cogis relinqueẽ. Eaque hoc
modo concludentur:aut ex contrario cõuer
tentur : aut ex ſimplici parte repræhẽdentur
Ex contrario hoc modo:nulla te indigna na-
ta afficior iniuria:ſi probus eſt: collocaui : ſin
autem ẽ improbus diuortio te deliberabo in
commodis:Ex ſimplici parte reprahendetur
ſi ex duplici concluſione alterutra pars dilui
tur hoc mõ:nam ſi improbum eſſe treſpontẽ
exiſtimabas : cur me huius locabas nuptiis :
duxi probũ:erraui poſt cognoui : & fugio co
gnitũ:igiẽ repræhẽſio hui⁹ cõcluſiõis duplex
eſt : acutior illa ſupior:facilior hæc poſterior

des intelligiẽ.Nam ab eo factam cædẽ dicere poſſumus:cuius cruentata ueſtis fuerit ſed hoc argumẽtũ ne
ceſſariũ nõ erit.Sanguis.n.ille:quo ueſtẽ aſpſam dicimus potuit e naribus pfluxiſſe:nec pbat ab eodem ui
no factã:ſed ut p ſe nõ ſufficit:ita cæteris in adiunctũ teſtimonii loco duciẽ:ſi inimicus:ſi ante minatus ſi i
eodẽ loco uiſus fuit.¶ Plures res ſignificat:hoc eſt equocũ eſt:ſunt aũt æquoca:quoq; nomẽ eſt idẽ:ſed ſi Equiuocum
gnificatio diuerſa:ſm diuerſas rationes:ut canis quod ſignificat aial terreſtre:marinum piſcem:& in cœlo
ſydus:uniuoca uero q̃ plura q̃dem ſignificant:ſed ſecundũ unicã rõnem:homo ſignificat enim Socratẽ & Vniuocum

ad excogitandum:item uitioſa eſt confirma-
tio rationis cum ea re quæ plures res ſignifi-
cat.abutimur.pro certo uni⁹ rei ſigno hoc mo
do:neceſſe eſt:quoniã pallet ægrotaſſe: aut
neceſſe eſt peperiſſe quoniam puerum infan
tem:nam hæc ſua ſponte certe ſigna nõ ſunt:
ſi non cætera quoq; ſimilia concurrant:quæ ſi
concurrerint nõ nihil huiuſmodi ſigna adau
gent ſuſpitionem: item uitioſa eſt: quando
uel in alium:uel in eundem qui dicit:quod in
aduerſarium dicitur poteſt cõuenire hoc mo
do:miſeri ſunt qui uxores ducunt:at tu duxi
ſti alteram:item uitioſum eſt id:quod uulga
rem habet defenſionem:hoc modo.Iracũdia
ductus peccauit:aut adoleſcẽtia:aut amore:
huiuſmodi enim depræcationes:ſi probabun
tur:impune maxima peccata diluentur.Item
uitioſa eſt:cum id pro certo ſumitur:quod in
ter omnes non conſtat: quod etiam nunc in
controuerſia eſt:hoc modo. Ego tu:dii qui-
bus eſt poteſtas ſuperum atq; inferum pacẽ
inter ſeſe conciliant conferuntq; cõcordiam.
Nam ita pro ſuo iure uiſum reſpõdentem en
nius induxit:quaſi iam ſatis rõnibus certis ita
eẽ demõſtraſſet.Itẽ uitioſum ẽ:qd iam quaſi ſe

platonem:ſecundũ hãc rõnem animal:neceſſe eſt exẽ
plum eſt:quo aperte uitium cognoſciẽ:cũ pprĩu ali-
cuius rei afferẽ:qd pluribus rebus cõuenit no.n.ut di
ctũ eſt ex ſola ægritudine pallor naſciẽ:& tamen ne
ceſſe eſt inquit ægrotaſſe. põt hæc orõ eſſe aliquẽ de
fendentis:qd ad diem cõmeatus non redierit:& p ne
ceſſitatẽ excuſantis qd ægrotauerit hoc mõ: non ue
nit ad cõſtitutam diem:qa ægrotauit: ægrotaſſe aũt
neceſſe eſt:q pallet.Simile erit ſi diceẽ neceſſe ẽ hũc
occidiſſe hominẽ:qa cruẽtata eius ueſtis fuit:ſed hoc
neceſſarium non eſt ut oñdimus poteſt.n. & ſine cæ
de alicuius ueſtis cruentari:nõ ſolum ãt ſignorũ q̃dã
ſunt neceſſaria q̃dã nõ neceſſaria:ſed oium argumẽ
toq; q̃cũq; ſunt:alia neceſſaria ſũt q̃ ad fidẽ tegũt &
trahũt:alia pbabila q̃ irripiũt atq; pſuadẽt:de qb⁹ nõ
nihil in rhetoricis de iuẽtione diſputat Cice. & Bo-
tius in topicis ac.Victorinus plixe loquunẽ:ſed ea q
cupit nocere regtat auctores.Quoniã ſubſtinet pue
rũ nõ eſt neceſſariũ ſignũ:qm̃ ſuſtinet pueq; pepiſſe:
nã ſororis eſſe põt:aut matris:aut uicinæ.¶ Sua ſpõ
te.p ſe poſita.¶ Hæc ſigna pallere:& puerũ ſuſtineẽ.
Cætera quoq;:ut ſi dicaẽ palluiſſe: qm̃ ægrotauerit:
& q macilẽtus & non ſatis adhuc firmus ſit:item ſi di
caẽ puellã pepiſſe:quem ſuſtineat qm̃ lac ei pbere uiſa
ſit:q a ſe auelli puerũ pati nõ potuerit & aliquid hu
iuſmodi.¶ Adaugent:per ſe autẽ non ſufficiũt.¶ Itẽ
uitioſum eſt &c.Aliud uitiũ cum aliqd dicitur:quod
in eum qui dicit retorqueri poteſt & hoc a nonnullis
uocatur offenſum:ut ſi aliqs auarus dicat:miſeri ſũt:
qui auari ſunt:quidam cui ducerant uxores:probare
uolens non eſſe ducendam uxorẽ. Miſeri ſunt inquit
qui uxores ducunt:huic ſtatim obiectum eſt:quid? tu
hoc reprahendis? cui duæ uxores ſunt:uel qui una q̃
habueras non contentus:alteram duxiſti.¶ Alteram
ſecundam:¶ Miſeri habenti uxorem quieto eſſe aĩo
nunq̃ licet ſapienterq; metellus numidicus cum ad
matrimonia capiſſenda populum roma.adhortaretur:ſic ait.¶ Si ſine uxore poſſemus q̃rites eẽ oẽs ea mo
leſtia careremus:ſed qm̃ ita natura tradidit:ut nec cũ illis ſatis cõmode nec ſine illis ullo mõ uiui poſſit:ſa
luti ppetuæ puti⁹:q̃ breui uoluptati cõſulẽdũ ẽ.¶ Itẽ uitioſum &c.Hoc uulgare noiaẽ: quotiẽs excuſatio
nimiũ leuis ẽ:& a iudicibus:uel auditorib⁹ nõ admittiẽ.Valet hic aliqñ i pctis minimis:i magnis aut medio
cribus uix unquam.Vt ſi qui uirginem uitiauit:ita dicat:amans feci.Item uulneraui ſed ebrius:purgatio
hic nihil proderit.Et cur dicetur amore uinci te ſiuiſti: aut a uino non temperaſti: ideo puniendus es:q
minus temperans fuiſti:& ut exemplo tuo alii modeſte uiuere perdiſcant.¶ Iracundia:ut ſi quis pulſaue-
rit hominem:& per iracundiam ſe excuſet: purgatio non admittetur.¶ Depræcationes: depulſiones.
¶ Si probabuntur.Si admittentur.¶ Diluentur:purgabuntur quoniam omnes in aliquid horum crimi-
nis ſui cauſam reiiciet:& multi grauia committent peccata:ueniam ſe hoc modo conſecuturos ſperantes.
¶ Item uitioſum eſt cum id &c.Aliud uitium qd committitur quotiens illud ad confirmandam aſſumitur:
qd ipſum probatione indiget.Quintillianus controuerſum pro confeſſo appellat.Exemplo utitur ennius
cum ſocer iratus tranſponti eſſet & abducere ab eo filiam uellet:ne id faceret ſic pſuadere traſpontes co-
nabatur.Non debes mihi iratus eſſe:& concordiam inter ſe homines habere conueniens eſt.Nam ſi dii in
ter ſe concordes ſunt.Hoies quoq; concordiã inter ſe agere debent.ſed dii inter ſe concordes ſunt: igiẽ
& hoies concordes eẽ inter ſe conuenit.Hanc argumentationẽ:ſi cõceſſeris argumẽtatio ſine dubio pba
bilis erit.Nam pbabile eſt:ſi dii inter ſe concordes ſunt hoies quoq; cõcordes debeẽ eſſe:ſed deos iter ſe
concordes eſſe minime patet.Quos homerus bellãtes inter ſe finxit:cũ alii troiam capi uellent:alii repu
gnarent.Item uitioſum eſt:& cætera.Hoc uitiũ.Quin.appellat ſerius conſtitutũ.Quotiens per impru

dentiā crimen purgamus:& dicimus nos facturos fuiſſe aliqd:ſi cogitaſſemꝰ.Quod quotiens accidit nō excuſare:ſed accuſare nos uidemur.Nihil enim referre neſciſſe nos ſi ꝓbari pōt ſcire nos potuiſſe:& ideo dānandi ſumus:ꝙ quæ neceſſaria fuerint non excogitauimus.¶ In mētē mihi &c. exemplū poteſt eē Auli poſtumii qui exercitū in caudinas anguſtias duxit:& ab hoſtibus circūuentus eſt omniſque exercitꝰ ſub iugū miſſus.¶ Hic ſi dixiſſet:ſi cogitaſſem.Quirites hoc futurū in aliū locum exercitū duxiſſem:admiſſa eius excuſatio nō fuiſſet:& Atqui cogitare debuiſti dictū ei fuiſſet.Turpe enim imperari Scipio ingt eſſe dicere non putaram.¶ Aut hoc:uel in alium locum exercitum duxiſſem:uel priꝰ dimicaſſem .¶ Item uitioſum &c.hoc uitium. Quintilianus contra fidem appellat.Quoniam quod manifeſtum crimen eſt:leui defenſione tegere tentamus : quod accuſandū eſt confitentes:& per id purgantes:quod admittēdum nō eſt exempli cauſa quidam eum:qui in regno erat florentiſſimo dereliquid : & ſe apud illum purgans: hac utitur confirmatione . Cum in regno eſſes florētiſſimus te dereliqui:nunc cum eiectus ſis:ſūmo piculo reſtituere te paro. Quis hoc admittat?nōne is cui dicitur ſtatim ſubiicietur? in florentiſſimo ſtatu cum eſſem me deſeruiſti:& nunc eiectum me reſtitues?Quis hoc credat.¶ Item uitioſum &c.hoc nō p ſe uitium eſt:ſed perſona:quæ loquitur:uitium facit cum ea quæ dicit : aliter quam dicit accipi poſſunt: exempli gratia.Si ſpurius melius ꝙ popularis admodum fuit:cum aliquis leges minus utiles populo ferre uellet:multo meliꝰ diceret eſſe bonis regibꝰ uti quam malis legibus.Nam etiam ſimpliciter hoc dicens uenire tamen in ſuſpitionem poſſet recte animi ad regnum. Itaque non ſolum obſeruandum eſt quid dicatur:ſed etiam a quo dicatur.Nam ſi potens fuerit:& factioſus qui ſic loquitur : ꝓbabilē faciet ſuſpitionē.Nam ratio p ſe contēnenda nō eſt. Melius eſſe uti bonis regibus quam malis legibꝰ:& omnes mallent bonos reges in ſeruitute habere:quam in libertate malas leges.

Factio

¶ Factioſi:factioſi:factio eſt diuiſio ciuiū in diuerſa ſtudia.Cum aliqui ſe principes in ciuitate efficere conantur : inter quos emulatio ē: qui & factioſi dicunt̄.¶ Sine malitia:eius quæ dicit: & ſi in ſuſpitionē uenire poteſt.¶ Atroci uehemēti. ¶ Item uitium eſt &c. Aliud uitiū:cum aut falſa:aut uulgaris diffinitio fuerit. Contingit enim cum confirmamus diffinitionibus uti:quæ ſi falſæ fuerint aut uulgares.Confirmatio quoq; falſa erit aut uulgaris:& utriuſq; exemplū ponit Ci.diffinitio eſt eius rei quā diffinimus breuis quædam:& circumſcripta explicatio dēt:enim omnē aliā ſpeciē a diffinito excluder̄:& partes eius omnes ex quibus cōſtat:cōplecti aliter nō bona erit diffinitio.¶ Si quis dicat iniuriā &c. falſa eſt diffinitio:quia ſuas partes omnes nō cōplectitur.Nam nō ſolum pulſatio:aut conuitium iniuria eſt ſed

Iniuria quid & quadruplator

quicquid in rem:aut perſonam contra ius ſit iniuria appellat̄.¶ Vulgares ſunt:uulgaris diffinitio illa ē q̄ nō ſolum rei conuenit quæ diffinit̄:ſed aliis multis ut ſi dicas rhetorica liberalis ars ē:uulgaris ē diffinitio per quā quid rhetorica ſit:autem qualis ſit nō exprimitur:id enim & d̄ dialectica:& de philoſophia dici poteſt.Quadruplator:exemplum eſt quadruplatores inquit.Pompeius dicebant̄ qui eo quæſtu ſe tuebātur ut eas res perſequærent̄ quarū ex legibus quadrupli erat actio.¶ Melius & enarratius aſconius: Quadruplatores delatores inquit erant criminū publicorum:in qua re quartam partem de proſcriptorum bonis quos detulerunt:cōſequuntur:& ſubdit alii dicunt quadruplatores:eſſe earum rerū accuſatores:qui conui

Sica proditor

cti quadrupli damnari ſolent:idem ut mihi uidetur ſignificat quadruplator:quod apud græcos ſycophāta.¶ Quam ſicarii qui ſic a ſica dicti ſunt:ea breue ferrum eſt qd latere ſubueſtibus pōt Cicero in paradoxis ſica tua depræhenſa eſt ſicarios:lex Cornelia de ſiccariis ultore ferro pſequitur:ſignificant̄ autem hoc nomine homicidæ aut illi qui hominem occidendi cū cum telo ambulant.¶ Proditor:is eſt qui aliquid in principis aut reipubli.pernitiem molitur.¶ Itē &c.aliud uitium quod dicit̄ non dum conceſſum:cum de homine:ut ait Quintilianus:dicitur:non de cā.Et illud ad confirmādam rationem aſſumitur:quod in cōtrouerſia eſt per quod qui argumentatur:oſtendere uult:aliquem uel auarum:uel iracundum eſſe:uel quid nis aliud exemplum ſubiungit Cicero quod huiuſmodi eſt:Quidam eum quem accuſabat improbū.auar

ro:atq; acto negocio dici uidebit̄:hoc modo. In mentem mihi ſe ueniſſet quirites:non cōmiſiſſem:ut hunc in locum res ueniret:nam hoc aut hoc feciſſem:ſed metum hæc ratio fugit. Item uitioſam eſt:cum id:quod in aperto delicto poſitum eſt:tamen aliqua leui legitur defenſionem: hoc modo . Cum te expectabant omnes florentiſſimo regno reliqui:nūc deſerto ab omnibus ſummo periculo ſolus:ut reſtituam paro. Item uitioſum eſt : quod in aliam partem ac dictum ſit poteſt acicpi huiuſmodi:ut ſi quis potens : ac factioſus dixerit : ſatius eſt uti regibus:quā uti malis legibus:nam ex hoc tametſi rei arguēdæ cauſa pōt ſine malitia dici : tamen propter potentiam eius : qui dicit non dicitur ſine atroci ſuſpitione:item uitioſum eſt falſis : aut uulgaribus : diffinitionibus uti falſæ ſunt huiuſmodi ſiquis dicat iniuriam nullam niſi quæ ex pulſatione aut conuitio conſtet:uulgares ſunt:quæ nihilominus in aliam partem trāſferri poſſunt : ut ſi quis dicat.quadruplator ut breuiter deſcribam capitalis eſt:eſt.n.probus & peſtifer ciuis:nam nihilo magis quadruplatoris:q̄ furis : q̄ ſicearii: aut ꝓditoris attulit diffinitionē. Itē uitioſū eſt

& fraudulentũ hominem eſſe oſtendere uolebat:& ex eo probare contendebat:furtum ab eo commiſſum eſſe.Et ſic ad pbandum reum eiuſmodi eſſe:re utebatur:adhuc incerta:& cõtrouerſa. Et hunc inquit:nihil eſt ꝙ dãnare dubitetis. Eſt enim improbus auarus:& fraudulẽtus.quod ex eo cognoſcitur! ꝙ furtum com miſit:ſed hoc nondum conſtat:illum uidelicet furtum cõmiſiſſe.¶ Diſquiſitione:diſputatione:& cõtrouer ſia.¶ Item uitioſam controuerſiã &c.Alius uitium:cum ad ſoluendam cõtrouerſiam controuerſia adduci tur.Adducere aũt incõueniens:ut dialectici dicunt:non eſt ſoluere:ſed multiplicare quæſtionem.

pro argumẽto ſumere : q̄d in diſquiſitione poſitũ eſt:ut ſiquis furti quẽ arguat dicat cum eẽ hominẽ improbũ auarum fraudulentũ eius rei teſtimoniũ eſſe:q̄d ſi furtũ fecerit.itẽ uitioſum eſt cõtrouerſiã cõtrouerſia diſſoluere:hoc modo:nõ cõuenit:cẽſores:iuſtũ uerbis ſatiſfacer̃: ex eo q̄d ait:ſe nõ potuiſſe adeſſe:ita ut iuratus fuerat:q̄d ſi ad exercitum nõ ueniſſet:id tribuno militũ dicere hoc ideo uitioſum eſt:quia nõ expedita:aut idicata res ẽ:ſed impedita & ſimili cõtrouerſia poſita exẽpli loco pfertur. Itẽ uitioſa eſt:cũ id de quo ſumma cõtrouerſia ẽ:parum expedit̃:& quaſi trãſactum ſit : relinquit̃ hoc modo:Aperte fat̃ dictio:ſi intelligam:talida arma:qualis q̄ geſſit fuit : iubet potiri:ſi ſtudeamus pgamo:q̃ ego pfiteor eẽ mea:me.n.ẽ æquũ frui fraternis armis:mihiq̃ adiudicarier: uel q̄d propinquus:uel quod uirtutis æmulus. Item uitioſa eſt ipſum ſibi in ſua oratione diſſentire & contra ea quæ ante dixerit dicere:hoc modo.Q ua cauſa accuſem hunc tum id diſputando euoluere.Nam ſi ueretur quid eum accuſem:qui eſt probus:ſi inuerecundum animi ingeniũ poſſidet:qui deum accuſem qui id par ui auditu exiſtimet.Num incõmoda ratione uidet̃ oſtendiſſe quare non accuſaret:quid quod poſtea ait.Nunc ego te a ſummo iam detexam exordio.Item uitioſum eſt:quod dicitur con

Accuſatur aliquis apud Cenſores:ꝙ illis ut iurauerat:nõ paruerit:& ꝙ ſtatuto ab illis tempore non affuerit. Et ſic ſe defendit . Non ium damnandus cenſores ꝙ non affuerim:nam adeſſe non potui damnandũ autem non eſſe ex eo apparet . Q uoniam ſi commeatum a tribuno militum accepiſſem :& ad diem commeatus ad exercitum nõ ueniſſem:idem quod uobis nunc dico tribuno dixiſſem:ideo me non ueniſſe quoniam non potuiſſem:ſed quis ſcit ueniam tibi tribunum ſi ſic diceres daturum fuiſſe.Hoc certe dubium eſt . Nam ſic ſe purgantem uel damnare tribunus uel abſoluere potuiſſe. ¶ Satiſfacere:pœnas dare . ¶ Id ne tribuno militum diceret quaſi dicat diceret ut interrogantis ſit particula:ne quamuis & pro certe accipi poſſit. ¶ Expedita aut iudicata hæc cum afferuntur proſunt uehementiſſime: ut ſi dicatur : ſi hic non affuit ad idem commeatus puniendus non eſt. Nam impeditus ægritudie fuit uel traiicere fluuium qui increuerat non potuit puniendus autem nõ eſſe apparet quoniam aliis in ſimili cã uenia data eſt.¶ Item uitioſum:aliud uitium quod committitur:quotiens res obſcura:& de qua ſumma dubitatio eſt:quaſi aperta & manifeſta ſit:& qſi cõſtet pauciſſimis uerbis trãſigit̃.Q uod Ennii uel alicuius alterius ueteris poete probat exẽplo q̄ tragœdiam de Aiace & Vlyſſe ſcripſit iter quos p Achillis armis illo mortuo cõtrouerſia orta ẽ . Cõſultus ãt Apollo : in hanc ſniam reſpondit:ſed obſcurus.Si urbem iliũ capere uis Agamennon:achillis arma ei adiudicato:q̄ uirtute:& ſanguie Achilli propinquior fuit:ex oibus græcis ducibꝰ duo oino extiterunt:qui ſe Achilli cõparar̃ auſi ſunt.Aiax & Vlyſſes:& Aiax quidẽ quaſi expeditũ & manifeſtũ oraculum eſſet & dari ſibi tantũ uellet:illud pronũciauit:cũ dubium tñ oraculũ non mediocriter eſſet & cui dar̃ uellet minime appareret.¶ Dictio reſpõſum Oraculũ Liuius Octauo ab urbe condita.Data erat dictio ut ab urbe Pandoſio caueret:de Alexandro logẽ Epirotico. ¶ Fratris. Frẽs ſũt ex hiſdẽ parẽtibꝰ nati:& ex duobus fratribꝰ:& ii patrueles uocant̃:Ex duobus aũt fratribus nati erãt Achilles:& Aiax:ille ex peleo:hic ex telamone Ouid.frater erat. fraterna peto.¶ Itẽ uitioſum &c.Hoc uitiũ uocat̃ ineeſtus ſeu cõtradictio.Q uãdo ſibiipſi nõ cõſtat q̄ loquit̃.Et q̄d ſubiectis rõnibus dicturum ſe negauerat:id paulopoſt dicit: quidẽ uult oñdere nihil eſſe cauſæ cur aliquẽ accuſet deinde cum pbauerit non eſſe accuſandum:continuo ſubiũgit: dicẽs ab ultimo principio uitã huius de tegam.ut qualis ſit cognoſcatis.Q ua cã accuſem:propoſitio eſt:quam ratio ſubſequitur nulla enim cauſa eſt:cur accuſem.Hanc rationem rurſus confirmat:aut enim uerecundus eſt:aut in uerecũdus:& utitur dilemate.Si uerecundus eſt accuſari non debet: ſi inuerecundus accuſationem contẽnet talis confirmatio idonea eſt:& admitti ab auditoribus poſſet:ſed cum ſubiũgitur:nam te a ſummo iã detegam exordio:uitiũ cõmittitur. ¶ Exputando diligenter & acute diſputãdo & eſt alicuius ueteris poete locus.¶ Si ueret̃: ſi uerecundus eſt probitatis ſignũ uerecundia eſt: & Terentius ait.Ecubuit ſalua res eſt. ¶ Item uitioſum:&c. Aliud uitiũ q̄d merito uocari poſſet importunũ: aut ineptum:ſiquis contra iudicem aut auditorẽ:uel perſonã illis gratã aliquid diceret: Q uod ſi fieret:certe nõn mediocriter iudicis animus uel auditoris quẽ habere propitiũ pars magna uictoriæ eſt ut Q uintilianus ait uehementer offenderetur & a cauſa noſtra alienaretur exempli gratia ſi quis apud actionẽ uenationem accuſaret:apud romanos ſciẽtiã militarẽ:aut agriculturã Apud Alexandrũ macrilonẽ dicẽs contra aliquẽ urbiũ expugnatorẽ: diceret

Diſquiſitio

Oraculi uerba

Dictio

Exputare

nihil eſſe crudelius q̃ urbes diruere:cũ ipſe Alexãder thebas diruiſſet. Vel pſonas repꝓhenderet iudicibus:
uel auditoribus caras:q̃.hmõi ſtudiis delectarent.¶ Partes qbus &c.ut ii.Ci.p deiotaro dicẽs:aut ligario:
cõtra cæſaris ptes loquat̃ põpei cauſam ꝓferẽs.¶ Hoies:ut ſiqs cõtra oppiũ:aut balbũ dixiſſet:apud cæſa
re:q cæſari cari erãt.¶ Auditoris no.qñ cõtra atq; ille uellet dr̃.¶ Itẽ uitioſum eſt nõ oẽs res : huius uitii
nullũ exẽplũ ſubiicit Ci.qm̃ quale ſit cognoſci facile ẽ.Cum non oẽs ꝓpoſitæ res confirmant̃:ut ſiqs dixe
rit:ſtudiis lr̃arũ opa danda eſt:qbus nihil honeſtius:nihil utilius:nihil iocũdius eſſe oſtendã. Deinde cum
multa de honeſtate:& utilitate diſſeruit:de iocũdita-
te nihil dicat:maximũ aũt uitium eſt qd & in ꝑtitio-
nis ꝓceptis oſtenſum eſt:ſi aliqd ex his omittit̃ iq̃ pro
poſuimus.¶ Item uerendũ &c.hoc uitiũ fit cum ſum
mã q̃ſtionis nõ tuemur:& aliena a re utimur purgatio
ne:ut ſiqs de adulterio loquat̃:cum de furto cõtrouer
ſia ſit.¶ In quo huiuſmodi uitio &c.tria uitanda eſſe
dicit p que uitiũ hoc cõmittit̃.Additionem:cũ,uel ad
dit̃ qd ad rem minime pertinet:detractationẽ : cũ id
detrahit̃:qd detrahi non deberet mutationẽ.Cum cã
relicta de qua agitur:ad illud digrederis:de quo nulla
lis eſt:qd exẽplo oſtendit pacuuii.apud quam zethus
& Amphion fratres:quoꝝ paſtor ille:hic Cithared9
fuit de muſica contendẽtes:in diſputationẽ de ratiõe
ſapientiæ : & uirtutis utilitate a muſica delapſi ſunt.
¶ Itẽ cõſiderandũ eſt:hoc uitiũ cõmitt̃:cũ ad ꝓpoſi
tũ nõ reſpondet̃.Exẽpli cauſa:accuſatus aliqs ꝙ per
ambitũ & largitionẽ magiſtratũ adeptus ſit. ſæpenu
mero apud exercitũ donatũ ſe fuiſſe dicat & hoc tñ
callide ſolet fieri. ſignificat.n.q ſic loq̃t ſe non largi
tionibus quẽq̃ corrũpere ſolitũ:ſed potius corrũpi.
Item accuſat̃ aliquis furti:nihil ad obiecta rñdet:ſed
grauibus ſuppliciis fures afficere ſolitũ dicit:in magi
ſtratibus:cũ eſſet hoc uitiũ a ſupiori nõ multũ diſtat.
¶ Quod ſæpe cõſulto cõſilio oratoris fieri hoc ſæpe
dicit:cũ qbuſdam cãæ anguſtiis circumuentum ſe ui
det:& obiecta refelli non poſſunt ſtudet.n.añacta ui
ta rei uel uirtute præſens crimen diluere. ¶ Vti quis
&c.non eſt cur me condẽnetis iudices. Ego.n.pro re
pu.Sæpe fortiter pugnaui . Argumento eſt:ꝙ ſæpe
ab imperatoribus donatus fui:de ea re:de crimine ꝙ
obiicit̃:& ob eam rem an illud deſcendere:quod mi-
nime ad cauſam ptineat . Si haberet qd ad obiectum
crimen reſponderet:nunq̃ hoc diceret : quod ad cau
ſam quantum pertineat uobis cognoſcere iudices li-
cet.¶ Item uitioſum eſt artẽ &c. Aliud uitium eſt cũ
hominũ uitia artib9 aſſignãtur:& generi aſcribit̃:qd
ſpeciei eſt.Non.n.ſi franciſcus peccat omnes homi-
nes peccãt:ſed ſi omnes hoies peccãt:franciſcus pec
cat. ¶ Exempli gratia ſiquis rhetoricam accuſaret:&
artem pernitioſam eſſe duceret quod ea.T.Grac-
chus male uſus ſit:apud romanos : apud Athenieſes
Alcibiades cum non ſit rhetoricæ uitium : ſiquis elo
quentia male utitur:neq; medicinæ:ſi quis medicus
aut non ſanat ægrorum:aut occidit. Nam & rhetori
cæ ars eſt benedicendi.Et medicina ſanandi appoſite.Oratõr ꝓterea uir bonus diffinit̃ & q male & inuti-
liter dicit orator non eſt:nec q non ſanat quantũ in ipſo eſt medicus:ſed hæc ſupiore libro diſputata ſunt
copioſius.¶ Artem:hæc appellatio generalis eſt pene:nã & mechanicas cõplectitur.¶ Sciẽtia magis ad li
berales artes ptinet.ſtudium eſt ipſa exercitatio artis:ſiue ſcientiæ.¶ Item uitioſum.Hoc uitiũ appellatur
perſpicuũ cõmittitur autem.Quotiens quod factum eſt exaggeramus: ſed a quo factum ſit non magno
pere oñdere laboramus:& per ea quæ dicimus manifeſtum illud fieri arbitramur: in coniecturali autẽ con
ſtitutione uitium eſt in eo immorari qd apparet factum: & a quo factum ſit non probare:exemplum: ipſe
ſubiicit.Cicero.accuſat̃ aliqs ueneficii:qui accuſat tantum oſtendit quid factum ſit:cum dici mortuum de
formatum & cætera.Sed a quo præbitum uenenum ſit:non probat:qd ex his ex quæ dicit compræhendi
exiſtimat.Cui ab aduerſario occurrit̃ ita eſſe nõ negatur:ſed a nobis uenenum datum p te non probatur.

tra iudicis uoluntatem:aut eorũ qui audiũt:
ſi aut partes:qbus illi ſtudẽt:aut hoies:quos
illi charos habent lædant:aut aliquo hmõi ui
tio lædat̃ auditoris uolũtas.Itẽ uitioſum eſt:
nõ omnes res confirmare:quas pollicitus ſis
in expoſitõe.Item uerendũ eſt ne de alia re di
catur:cũ alia de re cõtrouerſia ſit:i quo hmõi
uitio cõſiderandũ eſt:ne aut ad rem addatur
quid:aut qd piã de re detrahat̃:aut tota cau-
ſa mutata in aliã deriuet̃. Vt apud pacuuium
zethus cũ amphione:quoꝝ controuerſia:cũ
de muſica iducta ſit diſputatio in ſapientiæ rõ
nẽ:& uirtutis utilitatẽ cõſumit̃.Itẽ conſiderã
dũ eſt:ne aliud accuſatoris criminatio cõtine
at aliud defenſoris purgatio purget:qd ſæpe
conſulto multi ab reo faciũt anguſtiis cauſæ
coacti. Vti cũ qui accuſet̃ ambitu magiſtratũ
petiſſe:ab iperatoribus ſæpenumero ſe apud
exercitũ donatũ eſſe dicat. Hæc ſi diligẽter in
aduerſarioꝝ oſone obſeruauerim9:ſæpe deꝓ
hẽdemus:& in eiuſmodi deꝓhenſione oſtẽde
mus:eos de ea re:qd dicat̃ nõ hẽre. Itẽ uitio
ſum ẽ:artẽ:aut ſcientiã;: aut ſtudiũ quidpiam
uituperare ꝑꝑ eorum uitia:qui in eo ſtudioſi
ſũt:ueluti qui rhetoricã uituperãt:ꝑꝑ alicui9
oratoris uituperãdã uitã. Item uitioſum eſt:
ex eo qd perperã factũ eſſe cõſtat putare oñ
di a quo hoie factum eſt hoc modo mortuũ:
deformatum:tumore præditum corpore de
coloratũ conſtat eſſe. Cõſtat ergo necatũ eẽ
ueneno.deide ſi ſit uſq; adeo i eo occupat9 ut
multi faciũt uenenũ datũ uitio non mediocri

conflictetur. Non.n.factum ne ſit quæritur: ſed a quo factum ſit.itē uitioſum ē in comparandis reb⁹ alterā rē afferre de re altera mētionē nō facere:aut neglīgētius diſputare:ut cōparet́ utrum ſatius ſit populū frumentum accipe an nō accipere:q̄ cōmoda ſint in altera re curet enumerare.q̄ in altera re īcommoda ſint.uel ut dep̄ſſa p̄tereat:aut ea q̄ mima ſunt dicat.Itē uitioſum ē.in reb⁹ cōparandis neceſſe uituperari alterā:cū alterā laudes. Quod genus ſi quæratur. utrum maior honor habēdus ſit albenſibus:an uegentinis:q republ.& populo ro.profuerūt:& is q dicat alteros lædat. Nō.n.neceſſe eſt.ſi alteros præponas:alteros uituperare.fieri.n.poteſt.ut cū alteros magis laudaueris:aliquā alterius laudis partem attribuas ne cupidius pugnaſſe cōtra ueritatem puteris.itē uitioſum eſt de noīe & uocabulo rei cōtrouerſiam ſtruere:quā rē cōſuetudo pōt optime iudicare : uelut Sulpitius q īterceſſerat ne exules quibus cām dicere nō licuiſſet reducerent́.Idē poſterius īmutata uolūtate:cum eandē legem ferret:aliā ſeſe ferre dicebat pp nominū cōmutationē.nā non exules.ſed ui eiectos ſe reducere aiebat:proinde quaſi fuiſſet in controuerſia : quo illi nomine appellarentur a po.ro.quaſi non omnes : qui

¶ Conflictet́:cōtēdat.¶ Magnō uitio:dicens magnū ſcelus eſſe.¶ Nō.n.factum &c.qm̄ factum eſſe nō negat́.¶ Itē uitioſum eſt &c.in cōfirmatione rōnis ſæpe argumentis uti nos conuenit qui a locis ſumunt́ cōparationis:qn̄ res cum re confertur:utra maior:utra minor:utra cōmodior ſit:ꝙ ſi de altera re longā habemus orationē.de altera nihil dicimus:uitiū eſt.& quidē magnū.non.n.altera res qualis.& quāta ſit intelligit́:niſi de utraq; loquamur. Sed in cōparatione a minore ad maius & cōtra.Conſiderant́ numerus ſpēs. Vis.Et quæ ad aliqd affectionē habent.Numerus cū plura bona paucioribus pauciora mala plurib⁹:diuturniora bona breuioribus:lōge ac late uagantia anguſtis anteponuntur ſpecies:cum quæ pp ſe expetenda ſunt:his præferunt́ quæ pp aliud innata:atq; inſita aduentitiis· integra contaminatis:iocunda minus iocundis.Honeſta utilibus neceſſaria nō neceſſariis: ſua alienis:mira uulgaribus: deſiderabilia his : qbus facile careret poſſumus. Tota partibus:rōne utētia rationis expertibus.Naturalia non naturalibus : Artificioſa non artificioſis. Vis attenditur .hoc modo: cauſa efficiens grauior eſt:q̄ nō efficiēs: Quæ ī ſe ipſis contenta ſunt:q̄ quæ indigent aliorum quæ in noſtra poteſtate ſunt maiora q̄ quæ in aliena:ſtabilia in certis quæ eripi nō poſſunt:his quæ eripi poſſunt. Quæ ad aliquid affectionem habent . Hoc modo diſcernuntur.Cōmoda principum maiora ſunt quā aliorum.Quæ laudata ſunt a pluribus:& cuiq; optimo probata:q̄ his contraria par eſt in quo neq; ſubmiſſio:neq; eleuatio conſideratur:quod in una re par eſt:in alia etiam eſſe debet:exempli gratia:ſi auxilio iuuare ciues:& conſilio æqua in laude poſitum eſt:& qui iuuant:& qui conſulunt:pari in laude ſunt:ex his quæ dicta ſunt omnis fere comparationis ratio haberi poteſt . Negligentius diſputare minus dicere q̄ opus ſit. cum de utraq; dicendum ſit:& oſtendendū hanc maiorem.uel commodiorem:aut iocundiorem illa.¶ Vt ſi cum comparetur:exemplum eſt mos fuit ro.ut ex erario fieret largitio : & frumentum populo certa menſura diuideretur. Hoc cum ſenatus facere uellet:ut amorem populi ſibi conciliaret tribuni diſſuadebant & tantum futura incommoda oſtendebāt ꝙ obnoxios & ueluti addictos ſibi plebis aīos hac largitione habiturus ſenatus eſſet ꝙ negare illi quicquid uellet deinceps non poſſent : quæ autem commoda peruentura eſſent:ſi frumentum po.acciperet: & quod peritura fame in maxima penuria multitudo non erat:& alia huiuſmodi non dicebant. ¶ Item uitioſum eſt &c.prius uitium eſt cū in comparatione de altera re loquimur alterā p̄terimus:aut leuiter attigimus hic uitium eſt:ꝙ altera pars laudatur:altera uituperat́:ut ſiqs cū aliq̄ deliberāt bellū gerat́:an n̄:pacē laudet:bellū oīo uitupet. ¶ Et ſp dicat pniciosū eē cū utile aliqn̄ ſit:& ex iuſta cā geri poſſit.Et cōtra ſæpe pax ſit īutilis:Certe n̄ mediocre uitiū ē cū ī rerū cōparatiōe altera uitupat́: utraq;.n.laudari dēt:ut maior ei⁹:q̄ p̄ferēt dignitas eē ītelligat́. Nā ea demū uera & ſolida laus ē:cū laudatos ſupam⁹:Et homerus prudēter ubiq; ī iliade hectore laudat:ut Achillis q eū uicit:āplior:& illuſtrior laus ſit:idē & Vir.in turno & Aenea ſuaui.Si q̄rat́ exēplū ē.¶ Albēſib⁹ an Veientanis.Eſto ambo populi p̄uerint & utri maior honos hēndus ſit cōſultet́:nō eē dicēdū his habēd⁹ honor ē illis minīe qm̄ mali ſūt:nec cū his cōferēdi : ſed utriſq; honor hēnd⁹ ē ſed his maior qm̄ magis p̄fuerūt: qm̄ ſæpi⁹ qm̄ melior̄ ſūt ī nos aīo.¶ Albēſib⁹.alba urbs fuit īter latinas ſita: & alia marſis finitima ī excelſo locata ſaxo p̄pe quū fucin⁹ lac⁹:lōgitudine par pelago: ab alba latina fit albanus & ab alba altera albēſis alii legūt abellēſib⁹.ē āt abella cāpaniæ ciuitas.Itē uitioſū ē de noīe &c.Hoc uitiū accidit quotiēs manifeſtis pugnamus.Et q̄ſi cognitū uocabulū nō ſit trahere in dubiū noſtra interp̄tatione tentamus. Exēplo utitur.Sulpitii:qui marianas partes ſecutus eſt.Et tribu.pl.auctorem.C.Mario legē tullit:ut exules reuocarent́.Cum antea legē tuliſſet ut reuocarentur.Quod cum ei obiiceret́ ſic ſe defendebat qd non exules: ſed ui exactos reuocari uellet.Et ꝙ prior lege de exulibus intellexiſſet:qd non iidem eſſent:qd in eiecti:in uocabulo itaq; faciebat controuerſiam:quaſi aliud exul eēt aliud ui eiectus. Cū tamen idem ſint quod omnes intelligunt.¶ De nomine eius rei & uocabulo &c.Nomen Corporeæ eſt rei:ut lapidis:¶ Vocabulum

Alba
Abella

Nomen
Vocabulum

in corporeæ ut iuſticiæ. Auctor Priſcianus. ¶ Interceſſerat: in mediū ſe ui & uerbis oppoſuerat. ¶ Aliam diuerſ am. Cum cauſa ex utilitate reip. ¶ Intendere: facere: augere.

bus aqua & igni interdictum eſt exules appel lētur. Verum illi fortaſſe ignoſcimus: ſi cum cauſa fuit: nos tamen intelligamus uitioſum eſſe intendere controuerſiam propter nomi num commutationem.

¶ De exornatione uitioſa.

Voniam exornatio conſtat ex ſimilibus & exemplis & amplificationibus & iudicatis: & cæteris rebus quæ pertinēt ad exaggerandā: & locupletandam argumentationē: quæ ſint his rebus uitia conſideremus: ſimile uitioſum ē: quod ex aliqua parte diſſimile: nec habet parem rationē cōparationis: aut ſibiipſi obeſt qui affert. Exemplū uitioſum ē: ſi aut falſum eſt: ut rep̄hēdat

Voniam exornatio &c. Vitia oſtendit: quæ in rationis confirmatione accidere ſolent. Nunc quo modo uitioſa exornatio dep̄hendatur: nos admonet. ¶ Ex ſimilibus &c. Argumentorum utſupra oſtenium eſt. Aliud probabile eſt. Aliud neceſſarium. Omne probabile: qd̄ ab oratore ad argumētationem ſumit̄ auctore. Cicerone: aut ſignum eſt: aut credibile: aut iudicatum: aut cōparabile. Signū eſt: qd̄ ſub ſenſum aliquē cadit: & quiddam ſignificet: qd̄ ex ipſo p̄ſectū uidet̄: qd̄ aut ante fuerit: aut in ip̄o negocio: aut poſt ſit ſecutū: & tm̄ indiget teſtimonii: & grauioris cōfirmatōis: ut Cruor: fuga: pallor: puluis: & q̄ his ſūt ſimilia. Credibile eſt: qd̄ ſine ullo teſte auditoris opinione cōfirmat̄: hoc mō nemo eſt qui nō liberos ſuos incolumes: & beatos eſſe cupiat: iudicatum eſt res aſſenſione: aut auctoritate: aut iudicio alicuius: aut aliquorū cōprobata. Cōparabile eſt quod in diuerſis rebus ſimilem aliquam rationem continet eius ſūt partes tres: imago: collatio: exemplum: imago ικων a græcis uocatur: eſt oratio demonſtrans corpo℞: aut natura℞ ſil'itudinem. Corpo℞ ut os humeroſq̧ deo ſimilis. Naturarū: ut duo fulmina belli ſcipiadæ. ¶ Collatio ē oratio rē cū re ex ſimilitudīe conferens quam παραβολην græci nominant: fit āt modis octo: p habitus ut q̄lis in eurote ripis: aut p iuga cynthi exercet diana choros: p magnitudinē: ut ceu duo nubigenæ cū uertice montis ab alto deſcendūt cētauri: p colorē: ut indum purpureo ueluti uiolauerit oſtro ſiqs ebur p uocē: ut clamores ſimul horrēdas ad ſydera tollit: q̄lis mugitus &c. p energiā: ut in ſegetē ueluti cū flamma furētibus auſtris icidit: p altitudinē: ut q̄lis aereæ liquētia flumina circū ſiue padi ripis &c. per affectum: ut ſic funere primo attonitæ patuere domus. ¶ Cum corpora nondum Conclamata iacent: eſt & cōparatio per ſimilitudinem: & hēt uim preferendi uerū. Vt non ſit aggeribus ruptis cū ſpumeus exit. Et non tam p̄cipites biiugo certamine currus. In his p̄ponunt̄ ea q̄ ſimilitudine comparantur. Exemplū eſt qd̄ rem auctoritate aut caſu alicuius hoīs: aut negocii confirmat: aut infirmat παραδειγμα a græcis dr̄ in collatione & exemplis ſimilitudo omnis poſita eſt: in contrariis aūt paribus: & in his quæ ſub eandē cadunt rationem maxime ſ ſpectatur: in contrariis hoc mō. Nam ſi iis q imprudenter læſerunt ignoſci conuenit: iis q neceſſario p̄fuerunt: hr̄i grām non oportet. Ex pari ſic. Nam ut locus in mari ſine portu non pōt eſſe tutus: ſic animus amicis ſine fide ſtabilis eſſe non pōt: in his rebus q̄ ſub eandem rationem cadunt hoc mō probabile eſt. Nam ſi rhodiis non eſt turpe portorii locare: nec hermacreonti qdem turpe eſt cōducere: hæc tum uera ſunt hoc pacto. Quoniā cicatrix eſt uulnus fuit. Tū uerīſimilia hoc mō ſi multus erat in calceis puluis ex itinere tum ueniſſe oportebat. hæc de qbus Ci. & Quītilianus copioſe diſſerunt: deguſtare tm̄ hoc loco placuit: ne rudes aī hac artis pēit⁹ ignoraretis. ¶ Amplificationib⁹ &c. Cū aduerſarii crimē āplificam⁹ atq̧ exaggeram⁹: ut ſiqs in eū dicat q pentē necauerit: & ſic ītēdat: ſceleſtū dii īmortales ac nefariū facin⁹: atq̧ eiuſmodi: quo uno maleficio ſcelera oīa ꝯplexa eē uideāt̄. Et. n. ſi id qd̄ p̄clare a ſapiētib⁹ dr̄: male ſæpe lædit̄ pietas qd̄ ſupplicīū ſatis ac.·. repericẽ ī eū q mortē attulerit parēti ſ ꝗ quo mori ip̄m ſi res poſtularet: iura diuina atq̧ hūana poſtularēt. ¶ Cæteris reb⁹ ut cōquæſtiōib⁹ īpræcationibus maledictis & cōib⁹ locis oīb⁹. ¶ Exaggerādā augēdā: ut ītēdat̄ argumētū. ¶ Collocupletādā: dilatādā: & exornādā. ¶ Simile uitioſum: Similitudo aut ē p̄luriū ad plura aut mai⁹ ad unū: Cōparatio pri dr. collatio appellat̄ q̄ lōgi⁹ res: q̄ cōparant̄ repetere ſolet nec hoium tm̄ iter ſe op̄a aſſimilat ſed a multis atq̧ ēt inanimis ducit: Hæc āt uitioſa ē ſi ſingula ſingulis ñ rñdēt ut apud uirgiliū. Qualis ī eurotæ ripis aut p iuga cinthi exercet diana choros &c. in q̄ parabola multa non uſq̧ quaq̧ cōgruere uident̄. Qd̄ poetis tm̄ uitio nō aſcribit̄ apud quos interdū oī p̄te īterdum aliqua ſimilitudine conueniunt. ¶ Nec habet parē rōnem &c. cū unum ad unū tm̄ cōparat̄ hoc mō ut nauis utilior noua: q̄ uetus ſic amicitia: & ut laudāda quæ pecuniā ſuā largit̄ oībus: Ira quæ forma uim. Nam hic par ratio cōparationis non eſt: alia. n. rō nauis nouæ: alia nouæ amicitiæ: itē alia rō pecuniæ: alia formæ. ¶ Sibiipſi obſtet: ut ſiq dicat: nō aliter ego rēpu. guberno q̄ oues ſuas paſtor tōdet: & mulget. hic. n. par rō cōparatiōis nō eſt. Quid. n. ſimile rēpu. gubernare & oues tondere: ac mulgere: uerti p̄terea in conuitiū poteſt hoīs cupidi rēpu. expilantis: & multa ī ſuam utilitatē cōuertētis. ¶ Exeplū Quattuor modis exēplū uitioſum ingt: ſit prio ſi falſum ē: ut ſiqs dicat: danda huic uenia eſt: ſi contra rēpu. fecit. Nam & M. Attilius regul⁹ cōtra rēp. pugnauit: & ei uenia data eſt: hoc penitus falſum eſt: & rep̄hēdi ſtatim poteſt. Nam pugnaſſe contra rempu. Regulū nuſq̄ legitur.

Similitudo

Aut improbū,bona exempla:ut libro inſtitutionū legitur titulo de donationib⁹ imitāda ſunt:mala uero nequaq̄:improbū āt erit exēplū:ut ſiqs dicat cato dānādus eſt:nā populus roman⁹ camillū dānauit:itē cōiurandū eſt:in patriā:qa & Catilina coniurauit.Hoc improbū eſt. Aut mai⁹.Quotiēs a miori ad maius:& cōtra cōparatio fit intueri diligēter nos oportet:ne modū excedamus:ut aut plus ſit:q̄ res poſtulat aut minus.Ne deridere:ut Quintilianus ait:nō augere aut minuere uideamur.Vitioſa erit a miori ad maius cōparatio ſiqs dicat:ſi triūpharūt ſæpe principes romani:ꝙ populos:& natiōes bello domuerūt:& tu triumphare:debes ꝙ inimicum domuiſti. A minori uero ad maius hoc modo. Vt has ego flabello muſcas abigo:ſic Manlius capitolinus hoſtes gallos a capitolio repulit. Res iudicata pars probabilis eſt iudicatum quod ſic a Cic.diffinitur:iudicatum eſt res aſſenſione : aut auctoritate : aut iudicio alicuius:aut aliquorum comprobata id tribus in generibus ſpectatur religioſo:communi & approbato:religioſum eſt quod iurati legibus iudicauerunt ut ſceleſti iudices,apud romanos:commune eſt quod omnes communiter ſecuti ſunt. Id huiuſmodi eſt ut maioribus natu aſſurgatur:ut ſupplicantium miſereatur. Approbatum eſt:quod,homines cum dubium eſſet:quale haberi oporteret ſua conſtituerunt auctoritate uelut gracchi patris factum.Quod & ſi pri⁹ de eo dubitabat:quoſdam.n.ſenatu mouerat poſtea tñ populus approbauit.Nam Gracchum ipſum conſulem fecit:iudicatū autem:& partes eius in his poſita ſunt:quæ geſtum negociū conſequunt:quatuor loci ſunt ex quibus ad corroborandū iudicata argumenta ducunt.Laudatio eius qui iudicauit:cuius uitam : & auctoritatem commendamus. Approbatio:quando a multis approbatum fuiſſe dicimus alicuius ſentētiam:ſimilitudo:quando cauſa illa de qua ante iudicatum fuit:cauiæ nr̄æ ſimilis eſt.Difficultas cū oſtendimus plus in iudicando fuiſſe difficultatis in alia cā:q̄ i nr̄a furtum ſit:ut ſi dicas:ſi abſolutus olim a.C.Mario īperatore is fuit: qui Tribunū,militatem ipſius marii ꝓpinquum occidit:ꝙ ei pudicitiam eripere uellet. Quanto hic facilius abſolui poteſt adoleſcens: qui grægariū militem:ne turpiter pateretur:necauit.Contra infirmari iudicatum poteſt: ſi iudex fuiſſe imperitus:aut minus prudēs oſtēdetur.Si improbatam ab omnibus ſententiam fuiſſe dicemus:ſi diſſimilem eſſe oſtēdemus.Si maiorem q̄ in illo fuerit difficultatē:in hoc eſſe probabimus quæ accidere poſſint in iudicato ut ia Cicero nos admonet. Si aut diſſimili de re:ut ſi dicas abſoluend⁹ eſt clodi⁹ ꝙ ad ſacra bonæ deæ clā penetrauit.Nā & Oratius qui ſororē occidit abſolutus fuit ſed quid ad rē dicet aduerſarius! Clodius inceſti accuſatur.Orarius cædis accuſat⁹ fuit.Nihil ſimile cum inceſto cædi eſt.Aut de re &c.ut ſi dicas abſoluendus eſt.Milo ꝙ clodi⁹ inſidiatorē occidit. Nam multi ſæpe nocturnos fures & adulteros domi ſuæ depræhenſos occiderunt:quid ad rem! de hoc controuerſia nulla eſt.Nec quærim⁹ liceat nec furē nocturnū & adulteros domi depræhenſos occidere.ſed fuerit ne inſidiator clodius:illud in cōtrouerſia eſt. Aut ī probi.Vt ſiquis dicat abſoluendus eſt repetundarū Dolobella:quia Verres:& Clodius abſoluti ſæpe fuerunt:qui abſoluerunt dicet aduerſarius:improbe fecerūt:& a bonis hominibus repræhenſi fuerūt: Manifeſtum eſt pecunia corruptos illud egiſſe quos imitari uos iudices minīe cōuenit. Aut eiuſmodi &c.Vt ſi dicas hunc adulterum abſoluendū in quis quia Clodius abſolutus fuit: at ego innumeros damnatos a bonis & integris iudicibus ob tale crimen tibi oſtendā. Item uitioſum &c.Quartus exornationis loc⁹ amplificatio eſt:in qua duo uitia cōmittuntur:aut cum augendum eſt crimen: & planum fit:aut cōtra: cū planum faciendū eſt:& augetur.multis autem modis amplificationes fiunt.Cum crimen illud cuius aduerſarius accuſatur ſpectare oſtenditur:aut ad omnes aut ad maiorem partem qđ eſt atrociſſimum:aut ad ſuperiores:quales ſunt ii quorū ex auctoritate indignatio ſumitur:quod indigniſſimuum eſt: aut ad pares aio fortuna:corpore:quod eſt iniquiſſimum:aut ad inferiores:quod eſt ſuperbiſſimū.Plurimum ab his:& cæteris huiuſmodi locis ſumptæ amplificationes ad concitandū in odium rei iudices:& auditores ualere ſolēt cum uero manifeſtum crimen fuerit:quoniā aduerſarii confitentur & ueluti nondum ſatis manifeſtum ſit: planū facere uolueris:& in eo diutius īmoraberis:uitiū erit:& quidē magnum exempli gratia:ſi accuſaret: Oreſtes ꝙ matrē occiderit:& occiſam a ſe matrem confiteret:non ſuperfluum tantum:ſed ſtultum etiam eſſet in eo immorari ut planum fieret:matrem ab Oreſte occiſam cum ipſe id a ſe factum nō negaret. Id de quo lis eſt. De eo argumentari factum ꝓbare cum a reo .factum non negetur. Augere amplificare ut in cauſa Oreſtis:qui a ſe occiſam matrem confiterur:amplificare crimen oporteret:& quā nefarium ſcelus eſſet parentem occidere. Item uitioſum:exemplū ipſe ſubiūgit. Arguat hominem &c.ut ſi Teucer Vlyſſem accuſet ꝙ Aiacem occiderit:cum id factum a ſe Vlyſſes neget:teucer non factum ab illo contēdat:ſed in eo immoretur:ut q̄ impium & nefarium ſcelus ſit hominem occidere oſtendat.

Iudicatū quid

aut improbum ut non ſit imitandum:aut maius:aut minus quam res poſtulat:res iudicata uitioſe ꝓfertur:ſi aut diſſimili de re proferatur:aut de ea re:de qua controuerſia nō eſt: aut īproba:aut eiuſmodi:aut plures:aut magis idoneæ res iudicatæ ab aduerſariis ꝓferri poſſint:item uitioſum eſt:qđ aduerſarii factū eſſe cōfiteantur:de eo argumentari:& planū facere factū eſſe:nam id augeri oportet:item uitioſum eſt:id augere quod cōuenit doceri: hoc modo:ut ſi quis quem arguat hominem occidiſſe:& anteq̄ ſatis idoneas argumētationes attulerit:augeat peccatū:& dicat nihil indignius eſſe quā hominē occidere:nō.n.utrū indignum ſit:an nō ſed factū ne ſit quæritur.

Cōplexionis uirtutes Omplexiō &c. Quinta argumētationis pars eſt cōplexio:in q̄ quæ accidant uitia oñdit:differt ab a q̄ ps inſtrumēti eſt:qd hæc ptis eſt:illa totius ſimilis tñ illi eſt. Nā ſicuti illius:ita & huius uirtutes tres ſunt:diluciditas:breuitas:abſolutio:qbus uirtutibus tria contraria uitia ſunt:confuſio plixitas imperlectio. Singula aūt ſingulis apponunẽ. Quæ non &c. Diluciditas cōplexionis in ordine poſita eſt cum qua prius poſita ſunt:prius colligunẽ. Nam cum peruerſo ordine colligimus:uitiū non mediocre cōmittitur:auditoris.n.memoria pturbatur quæ aūt complexio breuiter q̄ dicta ſunt repetit enumeratio uocaẽ. Et quæ nō breuiter ſm uitium:cum nō breuiter cōcluditur:ſed quaſi quicquid in tota argumentatiōe dictū eſt repetiẽ:eſt apices tm̄ colligēdi ſint. Et q̄ nō &c. tertiū uitiū ſi iperfecta fuerit cōplexio:& aliqd qd dictum prius fuerit:aut ꝑtermittat:aut obſcure repetat:oportet igiẽ oia repeti ſed apte:breuiter:& abſolute:qd in ea cōplexione argumētationis q̄ pro exēplo uius eſt Ci. factū apparet.

Onclusiones &c. Omnis inuentio:ut ſuperiore libro dictum eſt:in ſex orationis partes conſumitur:exordium:narrationem : diuiſionem:confirmationem:confutationem : & conclusionem. Rurſus hæ ſex partes in tria genera cauſarum conſumuntur iudiciale demonſtratiuum : & deliberatiuum:oſtenſum quo pacto in iudiciali genere exordiri:narrare:diuidere : confirmare:& confutare poſſimus. Vna ſupereſt cōcluſio q̄ quō faciēda ſit iā oñdiẽ. Artificioſam āt oportet eẽ:unde ſic diffiniẽ:cōcluſio ē artificioſus termin⁹ orōnis:hāc q̄dā ex latinis Cumulū ut ait Quintilian⁹ appellauerunt:per orationē ferme ſp ipe appellat:tribus uero modis cōcludimus : aut per enumerationem:aut per amplificationē:aut p cōmiſerationē duplex.n. Quintiliano auctore perorationis rō ē:q̄ aut in rebus:aut in affectibus poſita eſt:cū res dictæ breuiẽ repetunẽ enumeratio appellaẽ:cū affectus mouenẽ amplificatio:& conquæſtio:uel miſericordia noiaẽ: ſed ſolū epilogi genus:qd p enumerationē fit. Attici oratoris pbi laudarūt:ut Quintilian⁹ ait quoniā Athenis affectus mouere ēt p ꝑconē orator phibebaẽ:pbi iō nō utebanẽ hac epilogi pte:q̄ ī affectib⁹ tota uerſaẽ:qa apud eos uitiū ē affici:nec conuenit bono uiro uitiis uti:contra hoc tñ idem auctor non infirma utiẽ rōne. In q̄ttuor locis &c. Non dubium eſt:qn hæc Ciceronis uerba non ſint:nā neq; congruunt loco:neq; uerū ꝑceptū continent:& qbuſdam in codicibus uetuſtiſſimis minime ſunt:tribus ptibus conſtare concluſionē dixerat a prima ſtatim incipiēdū fuerat. Itē cōcluſione in exordio & narratione nemo utiẽ:neq; in confirmatione:& confutatione:niſi ea q̄ ſingulatū argumentationū ps eſt:ſtultū ꝑterea eſt:dicere in concluſione nos concluſione uti. Quidam tñ qui hæc uerba nō eſſe ſuperflua contendunt ſic intelligi uolunt:cōcluſione nos uti in exordio:& narratione:hoc eſt pte cōcluſionis:q̄ p amplificationē fit: qm̄ & in exordio mouemus iudices:& auditores: ad beniuolentiā:uel ad odiū:& in narratiōe in q̄ docemus:& mouemus:hoc fieri poſt firmiſſimā argumentationē ubi locis utimur cōibus nemo negat:& in cōcluſiōe affectus oēs effundi certū eſt: cōcluſione:itaq; in concluſiōe nos uti iidē dicūt hoc eſt cōcluſiōis effectu: alii aliter īterꝑtanẽ nos quattuor in locis cōcluſiōe uti qm̄ & in exordii ſine breuiter cōcludimus:cur ad dicendū uenerimus:uel aliqd hmōi & in narratiōe cōfirmatiōe:& cōfutatione breuis dictorū fit repetitio: & in cōcluſione ipſa breuiter colligiẽ cōcluſio: ſed totū inane eſt. Illud manifeſtū eſt plures cōfirmatiōis & cōfutatiōis epilogos ſolere eē exordii:& narratiōis fere nullos in Ciceronis orationibus īueniri:de epilogo concluſionis:q nullus eſt aliqd dicere ſtultū ē. Enu

Enumeratio quid meratio. oñdit qd ſit enumeratio p q̄ ut ipe ait in rhe. de īuentiōe res diſpſe & diffuſæ dictæ:unū in locum coguntur:& reminiſcendi cauſa unum ſub aſpectum ſubiciuntur. Hæc rerū repetitio: & congregatio ἀνακεφαλαίωσις a græcis uocaẽ recapitulationem uocabit:qui uerbū de uerbo expreſſerit:qdam & noſtris renunciationem appellare uoluerunt. Enumeratio. ut Cicero docet:non ſemper & uniformiter ea quæ dicta ſunt colligere debet:ne tum odioſum ſit:tum ēt qd maxime eſt contrarium: fieri ex arte uideatur:itaq; uarianda eſt:idq; idem ait fieri tribus modis:ſi aut eas res:q̄s ante diximus:breuiter perſtringam⁹: & colligamus qd quidē factū facile eſt:aut ſi in memoriam audiētium reuocemus: quas partes in partitiōe poſuerimus:& quibus rōnibus unāquāq; partem confirmauerimus: aut ſi interrogemus iudices qd amplius uellint cognoſcere cum hoc:& hoc docuerimus cū hoc:& hoc planū fecerimus atq; hoc nūc per noſtrarū a

De complexione.

Omplexio uitioſa: quæ nō ut qd quæ primum dictum eſt cōplectitur: & quæ non breuiter cōcluditur:& q̄ nō ex numeratione certum & conſtans aliquid: ut intelligatur quid propoſitū i argumentatione ſit:quid deinde ratione: quid cōfirmatione:quid tota argumētatione demonſtratum.

De concluſionibns totius argumenti.

Oncluſiōes:quæ apud græcos epilogi nomiantur : tripartitæ ſunt:nam conſtat ex enumeratiōe amplificatiōe: & cōmiſeratiōe ī q̄tuor locis uti poſſumus cōcluſiōib⁹ ī pricipio ſecundū narrationem:ſecundum firmiſſimam argumentationem in concluſione. Enumeratio eſt.: per quam colligimus & commonemus:quibus de rebus uer

ba fecerimus breuiter:ut renouetur non reintegretur oratio & ordine:ut quicquid erit dictum referamus:ut auditor ſi memoriæ mandauerit:ad idem quod ipſe meminerit reducatur.item curandum eſt:ne aut ab exordio:aut a narratione repetatur oratiõis enumeratio ſi cta.n.& deditam opera comparata oratio uidebitur eſſe artificii ſignificandi ingeniiq; uendicandi:et memoriæ oſtentandæ eã: quapropter initium enumerationis faciendum eſt a diuiſione. Deinde ordine breuiter exponendæ ſunt res quæ tractatæ erunt in confirmatione:& confutatione. Amplificatio eſt res : quæ per locum communem inſtigationis auditorum cauſa ſumitur. loci cões ex decem præceptis cõmodiſſime ſumunt̃ ad augẽdi criminis cãm primus locus ſumit̃ ab auctoritate cũ eõ

gumentationum repetitionem:uel cõfirmationẽ:nunc etiam per aduerſariorũ argumentationũ rep̃henſionem:deinde hac ipſa enumerationũ genera nõ ſemper a noſtra perſona facienda ſunt:ſed nunc a noſtra: nũc a ſuppoſita:nunc a re. A nr̃a pſona:quẽadmodũ accipiat orationẽ imprõptu eſt:ſuppoſite aũt perſone accõmodatur oratio:ſi dicas. Nã qd ſi legis ſcriptor aſſiſtat.& q̄rat a uobis quid dubitetis:quid poſſidetis dicere cum uobis hoc.& hoc ſit demonſtratũ!rei ẽt ſic accõmodat̃ oratio:ſi aut lex:aut locus:aut urbs.aut monumẽtũ aliquod accipiat orationẽ:p enumerationẽ ſic quod ſi leges loqui poſſent nõ ne hoc apud uos q̄rerent! Quid nam amplius deſideratis iudices:cũ hoc & hoc uobis planũ factũ ſit nõ ſolũ aũt enumerationes q̄ a nr̃a pſona ſũt uariari ſolent ſed illic ẽt q̄ ſuppoſitæ pſonæ aut rei dant̃. Et nũc ſigillati ſingula nr̃a argumẽta pcurrimus:nũc partitionis promiſſionẽ exeqmur:nunc interrogationẽ ad iudices facimus:nũc nr̃arũ & aduerſariorũ argumẽtationũ copulamus collationẽ. Cõmune aũt in enumerationem p̃ceptum eſt:ut ex unaquaq; argumentatione qm̃ tota recuſari non p̃t:unũquodq; qd̃ ualidiſſimũ ẽ deligat̃:ut memoria renouet̃ nõ omnis repetatur oratio. Non reintegretur memoriã iudicis reficit cõcluſio per enumerationẽ & totam ſimul cãm ponit ante oculos:& ẽt niſi p ſingula moueret : turba ualet q̄ repetũt̃ q̄ breuiſſime dicẽda ſunt:& ut Quĩtilianus ait:per capita decurrẽdũ eſt : qd̃ græco uerbo monemur ανακεφαλεωσις.n.repetitio capitum eſt:quod ſi:ut idem ait morabitur:iam nõ enumeratio erit:ſed quaſi alia fiet oratio. Et ordie qcquid &c:primum p̃ceptũ ad breuitatẽ pertinet:hoc ſequẽs ad dilucīditatẽ ſpectat ut unumquodq; ſicut narratũ prius eſt ita prius in cõcluſione repetatur. Vt auditor ſi &c. ſolet diligẽs auditor unũquodq; eorũ q̄ dicta ſunt quo ordine narratum eſt memoriæ cõmendare:& collocare:cuius ne memoria perturbetur ſic a nobis colligendum eſt:ut explicatũ antea fuit. Item curandũ admonet ne ab exordio:aut narratione orõ repetat̃ & recte:Nam exordiũ & narratio ferme nihil habent cũ eã:tantum ad audiendũ p̃parant perſonam:quam diuiſio:confirmatio:& confutatio ad iudicationem p̃parant:& diſponunt. Cicero tamen ideo ab exordio:& narratione fieri repetitionem non uult:ne ficta uideatur eſſe orõ:oſtentationis cã cõpoſita. Comparata conſtituta:q̄ res inuidiã potius apud auditores inuenit q̄ gratiã. Artificii ſignificãdi &c.ut is q dicit:artis eſſe peritiſſimus intelligatur:cum tñ occultari artificiũ boni p̃cipiant auctores:ut Ci.& Quintilianus. Ingenii uendicandi:ut ingenioſi hẽant̃ memoriæ oñtãdæ: qd ætate nr̃a in tẽplis diuini uerbi p̃cones ſic facere ſolẽt in fine ſermonis qcquid dixerunt repetẽtes & ueluti ſermonẽ reintegrantes:ut uilem & rudem plebeculã alliciant & captent rumuſculos uulgi:ſed ue illis receperũt.n. mercedẽ ſuã q̄ grauiter peccent mali & inani gloria afflati hmõi ſacerdotes:indicẽt:alii ſed pudeat nos id ferre ĩ illis q mũdi:ut ipſi aiunt:relictis uanitatibus:totos ſeſe religioni & ueri dei cultui dedicarũt:qd in ſeculi hominib⁹:oratoribus maiores nr̃i nõ ferebãt tãto maior illis:q̄ nobis honeſtatis cura erat. Amplificatio. Secũda perorationis ps eſt:q̄ p amplificationẽ:uel exaggerationẽ cris fit. ſcelus.n.rei amplificat̃ ut in illi⁹ odiũ iudices & auditores cõcitent̃:cũ quãta facti turpitudo ſit:intelligũt ĩdignationẽ ĩ rhetoricis de inuẽtione Cicero appellat.& ſic diffinit:indignatio eſt oratio p q̄ conficit̃:ut in aliquẽ hominẽ magnũ odiũ:aut in rẽ grauis offenſio cõcitet̃. Naſcunt̃ aũt amplificatiões ex his reb⁹ q̄ pſonis aut negociis attribute ſunt:q̄uis ſepatim deeſſe locos Cicero dicat eſſe ex qbus ſumant̃:& fiant idẽ in rhe. de inuentione quindecim duxit eſſe hic tm̃ neceſſarios aſſumpſit:& pricipales ad quos cæteri referri poſſunt. Per locũ cõem:locus cõmunis genus eſt:nam & cõmiſeratio per locũ cõmunem cõmouetur: & hæc pars orationis accuſatori:patronoq; cõis eſt affectib⁹ fere hiſdẽ uterq; utit̃:ut ait Quĩtilian⁹ ſed alii ali⁹& accuſator ſæpius ac magis:nã huic cõcitare iudices:illi flectere cõuẽit:uerũ & actor hẽt ĩterdũ lachrymas ex cõmiſeratiõe ei⁹ rei quẽ ulciſcit̃:& re⁹ de ĩdignitate calũnie cõſpiratiõis uehemẽtius iteri conq̄rit̃. Prim⁹ loc⁹:docet uñ prim⁹ locus amplificatiõis ſumat̃ & ab auctoritate ſumi dicit: q̄ ẽ p̃prie uirorũ ſapiẽtũ & in aliq̄ dignitate cõnſtitutorũ uoluntas: ſnĩa & conſenſus. Quotiens autẽ crimen illud cuius aliquis arguitur eiuſmodi fuerit ut oñdere poſſumus contra deos eẽ:aut maiores noſtros:aut reges:aut nationes & cætera huiuſmodi:grauiſſima exaggeratio erit:ſed non oẽs ii loci cauſis omnibus conueniunt: & nos eo ſeq debemus:ex qbus quæ cauſæ noſtræ cõueniat amplificatio ſumatur. Diis immortalibus. quod Cicero facit ĩ oratione de reſponſis aruſpicum dicens qd̃ ſi:cætera magis peruulgata nos ſæpe: & leuiora mouerũt uox ipſa deorũ immortaliũ non mentes oĩum pmouebit̃:& paulopoſt &.n. hic deorũ immortalium uox:hæc pene oratio iudicãda ẽ. idẽ ĩ. L. Catilinã:q̄.qdẽ ego nec mea prudẽtia:nec hũanis cõſiliis fret⁹ polliceor uo

Indignatio quid

bis quirites:ſed multis non dubiis deorũ imortaliũ ſignificationibus:quibus ego ducibus in hanc ſpẽ:ſen
tentiamq̧ ſum ingreſſus.¶ Aut maioribus noſtris:quod Cic.facit in diuinatiõe:cum dicit patres:maioreſ
q̧ noſtros non pœnituiſſe eius conſuetudinis:atq̧ inſtituti:quo per homines honeſtiſſimos:uiroſq̧ peri-
tiſſimos:& non imperitos adoleſcentes mali & iprobi accuſabant.¶ Regibus:ut ſi dicat̃ id reus neglexiſ
ſe:qd reges quoq̧ nomen ſanctũ eſt cuſtodiri & inuiolatũ eſſe ſemper uoluerit.¶ Ciuitatibus:ut ſi arguã
tur:qui monopolyum fecerint:quod oẽs ciuitates fieri prohibuerũt:aut ſi in eos dicat̃:q legatos uiolaue
rint:quos iura gentiũ.& ciuitates inuiolatos eſſe uo
lunt.¶ Hominibus ſa.&c.Quod Ci.egit in conclu
ſioneq̧ orationis pro pompeio cum ait:qd ſi auctorita
tibus hanc cauſam qrites cõfirmandã putatis:eſt uo
bis auctor iure bellorũ omniũ maximarũq̧ rerum.p.
ſeruilius &c.¶ Senatus:ut ſiquis in eũ dicat:q contra
ſenatus decreta fecerit:& eius auctoritati itetceſſerit.
¶ Item maxime:ut ſi quis a cõibus quẽpiam prohibe-
ret:eius nos amplificare crimẽ poſſemus:per id quod
legib⁹ ſancitũ eſt:ut ab eoq̧ uſu quæ cõia ſunt:nemo
ꝓhibeatur.¶ Secũdus locus &c.diſtat hic locus a ſu
periori qd in illo qua nam fuerit deorum ĩmortalium
& ſapientũ de crimine quo de agitur ſnie amplifican
do oſtenditur.Hic ad quos ptineat per indignationẽ
demõſtratur.hic quoq̧ locus ab auctoritate ẽ.¶ Ad
oẽs:qd in oratione ꝓ ſex.roſcio Amerino.Cic.facit.
cum ait:uidete p deos immortales quẽ in locum rem
pub.puenturam putetis hoĩe ſapientes & iſta auctori
tate:& poteſtate ꝑditos:quales uos eſtis ex qbus reb⁹
maxie reſp.laborat.his maxime mederi cõuenit.ſiqs
in eum diceret:qui prodere hoſtibus patriã uoluiſſet:
is crimẽ ad oẽs ptinere in cõcluſione p indignationẽ
oſtẽderet.¶ An ad ſuperiores quod eſt indigniſſimũ
exempli gratia.Eius qui principis ſeruum læderet ex
aggerari per principis pſonam crimẽ poſſent:nam læ
ſo ſeruo principis:lædi & princeps uidetur qd genus
declarat.Qui ſuperiores ut eos dicit eſſe ex quorum auctoritate locus cõmunis ad amplificandũ aſſumi-

Tria bonorum genera

tur.¶ An ad pares:ſi quis in fratrem dicat q fratrẽ læſærit:aut in ſociũ a quo ſocius ſit offenſus:uel i ami
cum qui amice nocuerit:licet enim exaggeratione uti præſertim cũ par parem dolo & fraude circũuene
rit.Qui ãt pares intelligantur ipſe declarat.¶ Animi &c.tria bonorũ gñа ſunt aĩ:ut uirtutes corporis ut
robur:agilitas:bona ualitudo:externa:ut diuitiæ nobilitas:patria:honores:ſm ſingula hæc bõa ſingulæ
paritates ſunt aĩ inter amicos idẽ uelle:& idẽ nolle & eadẽ ꝑditos eſſe uirtute:corpis ſm uires ut eſſe eiuſ
dem roboris:& agilitatis rerũ externarũ:ut eſſe æque diuites uel æque paupes.¶ An ad inferiores quod
eſt ſuperbiſſimũ:ut ſi pauper a diuite & potẽti lædatur amplificare crimẽ licet:& non unius tm̃ perſonam
conſiderandã dicendum eſt:ſed pauperum omnium:q ſi is in quem dicitur impunitus euaſerit omnibus di
uitum:& potẽtum obnoxii contumeliis erunt.¶ Tertius locus:hic locus ab euentu dicit̃:cũ oſtendimus
q̃tum euenturum ſit mali ſi crimen impunitum relinquat̃ quod cato fecit apud Saluſtium cum ait : poſtre
mo patres cõſcripti ſi me hercule peccato locus eſſet facile pareret uos ipſa re corrigi : quoniã uerba mea
contemnitis ſed undiq̧ circũuenti ſumus Catilina cũ exercitu faucibus italiæ nos urget:& cætera his uer
bis cato contra cæſarem dicens:fore alias ad maleficium promptiores audacioreſq̧ qui coniurarunt oſten
dit:ſi crimen eorũ fuerit impunitum.Cicero pro.L.flacco uariorum criminum a quibuſdam aſiaticis accu
ſato.Decio Lælio ſubornante:& in accuſationẽ impellente:uos ne pœniteat inquit tali ciui: non pepciſſe
per deos imortales iudices ꝓuidere.Quotus enim quiſq̧ eſt:qui hanc reipu.ſectam ſequatur:qui uobis q
ueſtri ſimilibus placere cupiat:qui optimi atq̧ ampliſſimi cuiuſq̧ hominis auctoritatẽ magni putet?¶ Ea
re neglecta:ut ſi dicatur adultero propter nobilitatem uirtutem parcendum eſſe iudices nos in per oratio
ne percũctabimur quantum periculorum putent euenturum ſi crimen rei neglexerint quoniam multi paſ
ſim ad alienas uxores ibunt quia impunitatẽ ſperabunt.¶ Quartus locus:& hic ab euentu eſt quo oſtendi
mus multos ad maleficia cõmittenda promptiores futuros ſi ei quid accuſabitur maleficii uenia data fue-
rit parũ differt a ſupiore hic locus illic.n.iudices peunctatur:qui dicit.hic nulla utit̃ pcunctatiões. Cato ĩ
ꝑdcã orõne locũ hũc uſurpauit cũ dixit.Quar̃ cũ d pu.lẽtulo cæteriſq̧ ſtatuetis ꝓ certo habetote:uos ſi
mul de exercitu catiliæ & oĩb⁹ cõiuratis decernere.Quãto uos attentius ea agetis: tanto illis aĩus ĩfirmi
or erit ſi paulũ lãguere uiderint:iã oẽs feroces aderũt:remorat̃:ſi hũc abſolueris:& ipſi erũt ad peccandũ
alacriores.¶ Quintus loc⁹ &c.Et hic loc⁹ ab euẽtu eſt cũ dicimus ſi alter q̃ oñdimus iudicatũ fuerit:illud
euẽturũ incõmodum quod nulla deinde corrigi ratione poſſit hoc idem cato in eodẽ facit orõne: his uer
bis coniurauere nobiliſſimi ciues patriam incendere:galloq̧ gentem infeſtiſſimam nomini romano ad bel

memoramus quãtæ curæ ea res fuerit diis im
mortalib⁹ aut maioribus noſtris regibus:ma
giſtratib⁹:natiõibus:hoibus:ſapiẽtiſſimis: ſe
natui:itẽ maxie quõ de his rebus i legib⁹ ſãci
tũ ſit. Secũdus locus eſt eũ cõſideramus:ille
res de qbus criamur ad quos ptineãt utrũ ad
oẽs qd atrociſſimũ eſt an ad ſupiores qd genus
hi ſunt:a qbus auctoritatis locus cõis ſumit̃:
an ad pares hoc eſt in eiſdem ptibus aĩ: corpo
ris:fortunarũ poſitos an ad iferiores:q oibus
his rebus antecellunt̃. Tertius locus eſt quo
percũctamur quid ſit euenturum ſi oibus idẽ
cõcedat̃:& ea neglecta oñdemus qui piculo
rũ:aut incõmodoq̧ conſequat̃. Quartus lo
cus ẽ quo demõſtrat̃:ſi huic ſit remiſſũ: mul
tos alacriores ad maleficia futuros: quos ad
huc expectatio iudicii remorat̃. Quit⁹ loc⁹

ẽ:cũ oñdem⁹:ſi ſemel aliter iudicatũ ſit:nullã rẽ fore q̃ icõmodo mereri:aut pperã fcm̃:aut erratũ iudiciũ corrigere poſſit:quo i loco nõ i cõmodũ erit uti cæterarũ reꝝ cõpatiõe:ut oñdam⁹ alias res poſſe:aut uetuſtate ſedari:aut ꝯſilio corrigi:hui⁹ rei:aut leniẽdæ:aut corrigẽdæ:nullã rẽ adiumẽto futuram. Sextus locus eſt:cum oſtendemus & conſulto factum:& dicemus uolũtario facinori nullam excuſationẽ imprudentiæ iuſtã depræcationẽ paratam. Septimus locus eſt:cũ oſtẽdemus tetrum facimus:crudele:nefariũ:tyrãnicũ:qđ eſſe genus iniuria mulierũ:aut caꝝ rerũ aliqd.quaꝝ rerũ cauſa bella ſuſcipiuntur:& cũ hoſtib⁹ de uita dimicatur. Octauus locus ẽ quo oñdim⁹ non uulgare:ſed ſingulare eſſe maleficiũ ſpurcum nefarium & iuſitatum:quo maturius.&

lum acceſsiuerũt:dux hoſtiũ ſupra caput eſt cum exercitu:uos cũctamini:& nunc etiam dubitatis quid intra mœnia dep̃henſis hoſtibus faciatis: miſerimini cenſeo:deliquere hoies adoleſcentuli p ambitionẽ et armatos dimittatis:ſed uereor ne iſta uobis manſuetudo:& miſericordia:ſi illi arma receperint:in miſeriã conuertat̃.ſ.res ipſa aſpera eſt:ſed uos non timetis eam:imo uero maxime:ſed inertia & mollitia ai:alius alium expectantes cũctamini:uidelicet diis imortalibus confiſi:qui hanc rẽpub. in maximis periculis ſeruauere:nõ uotis:neq; ſuppliciis muliebrius auxilia deorũ parantur:ſed uigilando:agẽdo:ac bñ cõſulẽdo proſpere omnia cedunt ubi ſecordiæ atq; ignauiæ te tradideris nequicq̃ deos implores irati infeſtiq; ſunt. ¶ Corrigi poſſe:ut ſiquis i patriæ proditorem dicat hoc modo:niſi animaduerſum in hunc iud.fuerit corrigi iudicium pŏſtea non poterit: nam ſi hic impunitus abierit:& alii hũc ſecuti impunitatem ſperantes:idem molientur:itaq; nõ unum exitium: ſed multiplex formidandum eſt. ¶ Erratum:in quo iudices errauerint. ¶ Quo in loco:alias res incomparationem adducemus:& poſſe aliqua ratiõe corrigi oſtendemus: crimen uero de quo agitur: ſi male de eo iudicatum fuerit:corrigi nullo modo poſſe:quo loco optime & in ſuperius recitatis uerbis cato uſus eſt. ¶ Cæterarum rerum ut adulterii:furti:ſtupri:cædis. ¶ Vetuſtate:ut ſi peccatum ĩ aliquam familiam placitam eſſet:& aut furtum factum in aliena domo aut adulterium:uel ſtuprum cõmiſſum:dicerem⁹ minus mali ex hoc euenturum:ſi reus abſolueret̃:q̃ ſi ei uenia daret̃:q prodere patriam uoluiſſet:qm̃ odia & inimicitiæ inter reum & eos q læſi ſunt exorta:uetuſtate ſedari poſſint:cũ nulla ſit tanta inimicitia q̃ nõ diuturnitate tpis leniat̃:p̃terea illud adderemus poſſe rcũ aliqñ corrigi & conſiliis hoium & tpis lõgitudine:qđ in illo crie de quo agitur futurũ non ſit. Sextus locus &c.hic locus eſt a modo facti:q eſt q̃litas facti ſm agẽtis itẽtionẽ:uel ẽ a ꝯſilio:qđ pſõæ attributũ ẽ. Exaggerat̃ ãt criñ ſi oñdit̃ reũ uolũtariæ & ſciẽter:ñ ignorãtia peccaſſe:& nihil eẽ cur ignoſci dẽat. Nã ſicut ei q inuitus aut ignorantia peccat uenia uñdãda eẽ ita nulla rõne illi parcẽdũ ẽ:q maleficiũ cõſulto cõmittit. Hũc locũ cato in eadẽ orõne occupauit Cũ ait Verũ pcite dignitati.P.Lẽtuli.ſi ip̃e pudicitiæ:ſi fãæ ſuæ:ſi diis aut hoib⁹ ullis unq̃ pepcit ignoſcite cethegi adoleſcẽtiæ ſi nõ iterũ p̃riæ bellũ fecerit. Nã qđ ego de Gabinio ſtatillo cepario: loqr qb⁹ ſi qcq̃ unq̃ pẽſi fuiſſet:ñ ea ꝯſilia de re.pu.hũiſſent. ¶ Et iuſta dep̃cationẽ:iuſtã ueiæ dãdæ depulſionẽ. ¶ Septius loc⁹ &c. Hic loc⁹ ẽ a mõ facti:uel a natura quotiẽs p q̃litatẽ ipſam uel naturã crimẽ ampliat̃. ¶ Tetrum:cõtra naturã. ¶ Crudele:cõtra hũanitatẽ. ¶ Nefariũ:cõtra deos. ¶ Tyrãnicũ ꝯtra ſubditos. Iniuria mulieꝝ ſiue matrõæ ſint:ſiue uirgĩes:ut ſtuprũ:adulteriũ:rapiæ:ut ſi is accuſaret̃:q uirginẽ rapuiſſet:crim tyrãnicũ oñderet̃. ¶ Aut carũ reꝝ &c.ut ſi ex agro nr̃o hoſtiliter ab acta armẽta fuerit. ¶ Quaꝝ reꝝ cã:ſæpe accidit:ut cũ rapta:ſiue hoies:ſiue arma:& greges repetũt̃ & ñ reddũt̃ bella ſuſcipiant̃:ſicut frequẽter apđ Liuiũ legit̃:hũc locũ illi occuparũt:q añ cæſarẽ coniuratos dixerunt:ſicut in cæſaris orõne: q̃ eſt apud Saluſtiũ cognoſcit̃. Ait.n.cæſar plærịq; q añ me ſñias dixerũt:cõpoſite & magnifice caſũ reipu. miſerati ſunt: q̃ belli ſæuitia fuiſſet:q̃ uictis accidiſſent:enumerauere rapi uirgĩes:pueros diuelli liberos a parẽtũ cõplexu matres familiarum pati q̃ uictoribus collibuiſſet:fana:atq; domos ſpoliari:cædem atq; incendia fieri poſtremo luctu:cruore:cadaueribus oĩa cõplexi:quæ tetra crudelia:nefaria:tyrãnica ſunt. ¶ Octauus locus: differt hic a ſuperiore:quoniam crimen ille exaggeratur:qđ cõmitti alias potuerit: hic crimen amplificatur qđ nunq̃ antea factum fuerit:& hunc locum in oratione prædicta occupauit Cato: oſtendit enim coniuratorũ crimen oia ferme cõplecti uitia:quæ hic enumerat:tum in ſuperioribus: tũ in extrema peroratione:cum ait: quare ego ita cenſeo: cũ nefario conſilio ſceleratorũ reſpublica in maxima p̃icula uenerit iiq; iudicio:& uulturii titi & legatorum allobrogũ cõuicti:confeſſiq; ſint cædẽ:incẽdia:atq; alia fæda & crudelia facinora in ciues patriãq; parauiſſe:de confeſſis ſicut de manifeſtiſſimis:rerum capitalium more maiorũ ſupplicium ſumendum. Ci.quoq; accuſationum in.c.uerrem li.yii.locum hunc cõplexus uidetur:his uerbis deniq; ut.c.uerres:ſi eius oſtenia ſunt inaudita:& ſingularia facinora:ſceleris:audaciæ:pfidiæ.libidĩs: auaritiæ crudelitatis:dignos exitus eiuſmodi uita atq; factis ueſtro iudicio cõſequat̃. ¶ Non uulgare qđ nõ fiat uulgo qđ nõ ſæpe cõmitatur. ¶ Singulare unius ut ſi in eum dicat̃ q deorum immortalium templa cõbuſſerit. ¶ Spurcũ:qđ abominamur:ut ſi pr̃ cũ filia coierit:aut filius cũ matre. Qui ĩ domitianũ diceret quẽ fr̃is filiã uitiaſſe cõſtat:ſingulare ſpurcũ:ac iuſitatũ facius eẽ clamaret. Nefariũ:ut ſiqs ſancti monialẽ uiolauerit:uel ſacerdoti man⁹ itulerit. ¶ Inuſitatũ:ut ſiqs in cũ dicat:q optĩe de p̃ria merit⁹:cũ tñ hoſtib⁹ Spurcũ
p ſcre tẽtauerit inuſitatũ.n.ẽ:ur is patriæ noceat:q ſp a p̃ria iuerit adiut⁹ quo p p qđ. ¶ Maturi⁹:celerius fit.n.dicet̃ quãto magis nefariũ & inuſitatũ crimẽ eſt tãto ci.us & aſpius puniri dẽt. Hoc loco Cato uſus

Iudiciũ

eſt cū ait:dux hoſtiū cū exercitu ſupra caput ē uos cūctamini &c.maturius ergo ad tp̄s:atrocius pœnā re
feras.⸿ Nonus locus &c.hic dr̄ cōpatio:qn̄ aduerſarii crimen cum aliis criminibus cōpamus:& grauius eē
oſtēdimus.Nō idē eſt cū.y.loco:i quo dr̄:ſi aliter iudicatū fuerit.q̄ cōueniat:nullā rē fore q̄ icōmodo me
deri:aut pperā erratū iudiciali corrigere poſſit:illic.n.dr̄ aliis rebus q̄ male iudicatæ fuerint remediū affer
ri poſſe rei uero q̄ dc agit̄ minime:hic crimē cū crimine cōfert̄ & maius hoc illo eſſe dr̄.⸿ Maius eſſe ma-
leficiū:ut ſi dicat̄ quātum ſceleris reus cōmiſerit:q̄ſo iudices aiaduertite:qd̄ ſi facere diligēter uolueritis:i
telligetis multo grau⁹crimen eē:uirginē ſtuprare:
q̄ ſacra legere:q.n.uirgini uitiū iſert:nulla neceſſita
te:aut cā rōnabili ipellit̄:id tm̄ ſtudet:ut nefandā li
bidinē expleat:qui uero ſacrilegiū cōmittit:hic ino
pia plærūq; compellit̄ peccare:qd̄ ſi grauiter ſacrile
giū punit̄:quāto uirginis raptus puniri grauius de
bet:nō omiſit & hunc locū cato cū ait:apd maiores
nr̄os.A.manilius torquatus bello gallico filiū ſuū:
ꝙ is cōtra imperiū i hoſtē pugnauerat necari iuſſit:
atq; ille egregius adoleſcens imoderatæ fortitudis
penas dedit:uos de crudeliſſimis periculis qd̄ ſtatua
tis cunctamini?⸿ Ingenuā liberā:cuius maiores nū
q̄ ſeruierūt.⸿ Legere:furari.⸿ Alterū ſacrū legere.
⸿ Alterꝝ ſtuprare p uim uirginē:q̄ ſeſe īdulgere uo
luit.⸿ Decius:hic loc⁹ oīa negocio attributa cōple
ctit̄:cui color cōuenit deſcriptio:p eā.n.ſic res āpli
ficādo exponit̄ ut an̄ oculos auditoꝝ puideat̄:ut ſi
narrari ſed geri credatur:hoc mō:qd̄ ſi iſtū iud.urīs
ſn̄iis liberaueritis ſtatī ſicut ex cauea leo emiſſus:aut
aliq̄ teterria bellua ſolutis catenis uolutabit:& uaga
bit̄ in foro acuens dētes:ī cuiuſq; fortunas ī oēs ini
micos atq; amicos:notos atq; ignotos icurſans:alio
rū famā depeculās:alioꝝ caput oppugnās:alioꝝ do
mū:alioꝝ famā pfringēs re.pu.fūditus labefactās.
⸿ Miſericordia &c.tertia ps ē ɔcluſiōis:q̄ ab aliis cō
miſeratio:uel cōq̄ſtio appellat̄:& ſic a Cicerōe ī rhe
toricis de inuentione diffinit̄:conqueſtio eſt oratio auditorum miſericordiam captans: hæc ex locis com
Cōque ſtio qd̄. munibus per quos uis fortunæ in oēs & hominum infirmitas oſtenditur:auditoris animum mitē facit: ne
mo enim erit:qui non ad miſericordiā flectatur:cum in alieno malo ſuam infirmitatem cōſiderabit: ſex de
cim conqueſtionis locos in rhetoricis de inuen.Cice.facit hic & ſi unus nullus eſt:ita tn̄ pcepta diſtingun
tur:ut modica inſit confuſio ſeparatim enim pene pn̄t memorie commendari: illud ſicut ſæpe alias monui
mus aduertendum eſt:nō omnibus cauſis locos omnes conuenire:ſed ad cauſæ qualitatem ſingulos accō
modandos eſſe.⸿ Si uariam fortunarū:ſi inſtabilem fortunam eſſe oſtendemus:quæ ex pſpera aduerſa fit:
& cōtra & dicemus eum qui paulo ante in excelſo dignitatis gradu collocatus fuerat:in miſera atq; abiecta
uerſari fortuna:quo intellecto:uel iuiti auditores:quoniam ipſis idem poſſit accidere: ad cōmiſerationem
flectunt̄:uſus eſt hoc loco Cicero p Milone:cū ait o fruſtra ſuſcepti mei labores &c.Et in oratiōe p.L.Syl
la his uerbis o miſerū & infelicē illū diē:quo conſul oībus centuriis.P.Sylla renunciat⁹eſt o falſam ſpem:
o uolucrē fortunā:o cæcā cupiditatem:o pꝑoſteram gratulationē:q̄ cito illa oīa ex lætitia & uoluptate ad
luctū & lachrymas reciderunt:ne qui paulo ante cōſul deſignatus fuiſſet:retineret repente nullum ueſtigi
um priſtine dignitatis:quid.n.erat mali qd̄ huic ſpoliato honore:fama fortunis:deeſſe uideret̄:aut cui no
uæ calamitati locus relictus eēt?urget eadē fortuna quæ cœpit: cœperit nouū mærorē:nō patitur hoiem
calamitoſum uno modo afflictū uno in luctu perire nō potuit expſſius fortūæ cōmutatio oſtēdi.⸿ Si oñ
demus.Q uod & in ſuperiore exemplo:fit & apud Virgiliū Cū Dido ait te propter libycæ gentes:numi
diūq; tyranni Odere:infenſi tyrii:& pp eūdē extinctus pudore:& qua ſola ad ſydera adibā fama prior.Si
quæ nobis futura ſint ſecundus locus quo in oratione p Murena Cicero uſus ē dicēs:ſi qd̄ iuppiter omen
auertat hunc ueſtris ſn̄iis afflixeritis:quo ſe miſer uertet?dominū ne?ut eam imaginem clariſſimi uiri pa-
rentis:quam paucis ante diebus laureatam in ſua gratulatione conſpexit eandē deformatam ignominia
lugentē:q̄ uideat:an ad matrem.q̄ miſera modo oſculata filium ſuū conſulem:nunc cruciatur : & ſollicita
eſt:ne eundem paulo poſt ſpoliatum omni dignitate cōſpiciat &c.in qua orōne locus hic totus eſt ex oī p
te perſtrictus.Supplicamus &c.tertius locus quo & ſupplicamus:& exornatiōne utimur.q̄ dicit̄ pmiſſio.
Cū reū & omnem cām iudicum uoluntati permittimus aut cōmendamus.Q uod Cice.in eadem oratione
pro.L.Murena facit.Cum ait:date hoc ipſius pudori:date patri mortuo:date generi:& familiæ : date etiā
Lanuuino municipio honeſtiſſimo:& paulo poſt. Q uē ego uobis ſiquid hēt:aut momenti cōmendatio
aut auctoritatis cōfirmato mea:conſuli conſulem iudices ita cōmendo.Et in orōne pro.P.Q uitio ad.C.
Aquilium iudicē conuerſus.Q uem inquit præter te appellet:hēt neminē:tibi ſe:tibi oēs ſuas opes fortu
nas q̄ cōmendat:tibi cōmittit æſtimationē ac:ſpem reliquæ uitæ ſiquid noſtris pximis.quartus locus quo

atrocius iudicandū ſit. Nonus locus cōſtat ex peccatorū cōparatiōe:quaſi cū dicimus maius eē maleficiū ſtuprare ingenuā:quā ſacrū læde re:quod alterū pꝑter egeſtatē:alterū pp intē perantē ſuperbiā fiat.Decimus locus eſt p quē oīa quæ in negocio gerēdo acta ſunt:quæq; rē cōſequi ſolēt exponem⁹ acriter : & criminoſe: & diligēter:ut agi res:& geri negociū uideat̄ reꝝ cōſequentiū enumeratione. Miſericordia cōmouebitur auditoribus:ſi uariā fortunarū cōmutationē dicemus:ſi oſtendemus:in q̄bus cōmodis fuimus:& quibus incōmodis ſumus cōparatione. Si quæ nobis futura ſint niſi cau-ſam obtinuerimus:enumerabimus:& oſtēdemus. Si ſupplicabimus:& nos ſub eorum quorum miſericordiā captabimus poteſtate ſubiicimus. Si qd noſtris parētibus liberis:cæteris

Ci cero in eadem pro.L.Murena oratione optime uſus cognoſcitur.Cuius matrē & fratrem miſeros dicit
futuros.⸿ Cauſarū:euētuū.⸿ Et ſi oñdemus:quod in oratione pro Miloue Cicero facit dicens. Valeant
inquit:ualeant ciues mei:ſint incolumes:ſint florentes:ſint beati:ſtet hæc urbs ꝓclara.mihi patria chariſſi
ma quoquo modo erit de me merita tranquilla rep.ciues mei:qm̄ mihi cum illis nō licet.ſine me ipſi:ſed ꝑ
me tamen per fruantur ego eædam:atq; abibo.gbus uerbis de miſeria ciuium magis q̄ ſua dolore uideť &
Vir.lib.æneidos.ii.æneā qui caſus ſuos paulo ante parū curabat ſic loquētē īducit. Hoc erat alma parēs

neceſſariis cauſarum ſit:propter noſtras calamitates aperiemus:& ſimul oſtendemus illorū nos ſollitudine: & miſeria non noſtris in commodis dolere. Si de clæmentia humanitate:miſericordia noſtra: qua in alios uſi ſumus aperiamus:ſi nos ſemper : aut diu in malis fuiſſe oſtēdemus. Si noſtrum fatum: aut fortunam conquerentur. Si animum noſtrum fortem: patiētem incommodorum oſtendemus futurum. Commiſerationem breuem eſſe oportet: nihil enim:lachryma citi⁹ areſcit. Fere locos obſcuriſſimos totius artificii:tractauimus in hoc libro.Quapropter huic uolumini modus ſit:reliquas præceptiones quoad uidebitur . in tertium librum transferemus. Hæc ſi (ut conquiſite conſcripſimus)ita diligenter fueris conſecutus: & nos induſtriæ fructus:& tua ſcientia capiemus & tute noſtram diligentiam laudabis:tuaq; pceptione lætaberis:tu ſcientior eris: præceptorum artificio: nos alacriores ad reliquum perſoluendum: uerum hæc futura a ſatis ſcio:te.n.non ignoro: nos deinceps ad cæteta præcepta tranſeamus ut quod libentiſſime faciēus:tue uolūtati rectiſſime morē geramus.

Incipit Liber Tertius.

AD oēm iudicialē cauſam queādmodum conueniet inuentionem rerum accommodari ſatis abūdāter

φ me per tela per ignes eripis:ut medius hoſtem ī
penetralibus utq; Afcanium partem:ꝑ meum iuxtaq; creuſam. Alterum in alterius mactatos ſanguine cernam.⸿ Si de humanitate. Quintus locus eſt:æquum autem eſt:ut qui in alios miſericordes fuerant ipſi miſericordiam conſequantur . De
clementia Comitas hæc quædam eſt : qua animus
in odium alicuius concitatus retinetur : ut ſi dicatur Marcellus mereri clementiā cæſaris : quoniam
in multos ipſe clemēs fuerit.⸿ Humanitate bēiuo
lētia & dexteritate quadā naturæ:ad amādos & iuuādos hoīes. ⸿ Miſericordia:ſi dicať miſericordia
inopes ꝓſecutus.Et minus potētes defendere con
ſuetus.⸿ Si nō ſemper:ſextus locus quo Ci.utitur
pro Milōe his uerbis,o fruſtra igr ſuſcepti mei labo
res:o ſpes fallaces:o cogitationes inanes meæ ego
cū tri.pl.re.pu.oppſſa ſēatui ne dediſſem:quē exti
ctum acceperā:eqtibus romanis quorū uires erāt
debiles bonis uiris qui oēm auctoritatē clodianis
armis abiecerāt mihi unq̄ bonaq; ꝓſidiū defutuq;
putaui!⸿ Si noſtrū fatū:qd Cic.facit in oratione
prædicta:dicens o me miſerū o me īfelicē reuocare tu me ī patriā Milo potuiſti ꝑ hos:ego te ī pria
per eoſdē retinere non potero!hoc eodē loco & ī
orōne p.Cn.planeo & in aliis multis uſus ē.Fatū
āt & fortuna differūt.Nā fatū ut a chryſippo diffi
nitur ſtoicoq; principe:eſt ſempiterna qdā & ide
clinabilis rerū ſeries:catenaq; uoluēs ſemetipſam
ac implicans ꝑ æternos cōſequētiæ ordines:ex qb⁹
acta:cōnexaq; eſt:ſignificat & dei decretū ac uolū
tatē a fando dictū:ut ſit qd deus fatur:qd neceſſariū eſt ac ineuitabile:id græci πεπρωμένην ſiue
εἱμαρμένην dixere:fortuna eſt q̄ temere oīa fiūt
de q̄ certitudo nulla eſt.Quā tñ ſtulti hoīes deam
fecerunt.Vnde ait iuuenalis ſed nos te facim⁹ fortuna deā cœloq; locamus.Si aīum noſtrū:Octau⁹
locus quē in orōne ꝑ Milone occupat Cicero dicens.Quāobrē ubi corpus hoc ſit iugt nō laboro
qm̄ oībus in terris etiam uerſatur & ſemper habitabit nois mei gloria.Idem his lachrymis nō moueť
Milo:eſt quedā īcredibili animi robore ſeptus exiliū ibi eſſe putat:ubi uirtuti nō ſit locus.⸿ Cōmiſerationē.Id in cōmiſeratione obſeruandum dicit

Fatum · Fortūa

ne diu in ea īmoremur ſed ſimul ac uiderimus iudices lachrymis ora ꝓfundere:deſinere ſtatim debem⁹. Nihil.n.citius lachryma areſcit.Dictū hoc fuit Apollonii rhetoris auctor Cice.ī rhetoricis de inuētiōe.⸿ Fere locos.Huic libro finē īponit & tranſitione utitur dicens ſe locos fere oēs difficiliores expoſuiſſe. Herēnium deīde ad artis exercitationē hortať.⸿ Modus:finis.⸿ Quo ad quantū nobis ſatis uidebiť eē.⸿ Ad cætera ꝓcepta demonſtratiui & deliberatiui generis item quattuor partium integralium ideo φ ait fere.

Attendictum

AD oēm iudicialē:tria genera cāū q̄ recipe debet orator.Demōſtratiuū:deliberatiuū:iudiciale dei
de gnq; eſſe q̄ oratorē habere cōueniret admonuit. ⸿ Inuentionē diſ.elocutionē : memoriā & p.
Hinc qd inuenire in iudiciali genere(qđ difficillimū ē)neceſſe eēt patefecit. Nec qcq̄ qđ ad id ptineret ꝓtermiſiſſe uiſus eſt.Reliquū fuit:ut de locis hoc libro ꝓciperet:deliberatiui:& demōſtratiui generis itē de diſpoſitiōe memoria:pronunciatione:elocutionem:in librū quartū reiiciet:ꝓfať hic:& attētos auditores reddit:quæ dicta ſunt breuiter repetens:& q̄ reſtant dicenda ꝓponens:ut a priore libro ad hūc quiſequitur:tranſitus ex abrupto non fiat.⸿ Ad oēm eām controuerſiā:ſiue cōiecturalis ſit:ſiue legitima:ſiue iuridicialis:ſiue earum pars aliqua.Quæ cōſtitutiones etiam in duobus reliquis uerſantur generibus: nul

Diſpoſitionem

ut arbitror in ſupioribus libris demõſtratũ ē. Nunc earum rationem rerum inueniendaꝝ: quæ pertineant ad eas deliberatiuas & demõſtratiuas in hunc librum tranſtulimus: ut omnis inueniendi præceptio tibi quam primum pſolueretur: reliqua quattuor partes erant artificii: de tribus partibus ĩ hoc libro dicemus: diſpoſitione: pronũciatione: & memoria. De elocutione: quia plura dicenda uidebantur in quarto libro conſcribere maluimus: quem ut arbitror tibi libꝝ celeriter abſolutũ mittem⁹: ne quid tibi rhetoricæ artis deeſſe poſſit. Interea prima quæq;: & nobiſcũ: cum uoles: & interdum ſine nobis legendo cõſequere: ne qd impediare: quin ad hanc utilitatem pariter nobiſcum progredi poſſis. Nunc tu fac: tu attentum te præbeas: nos proficiſci ad inſtituta pgemus deliberationes partim ſunt huiuſmodi: ut quæratur: utrum potius faciendum ſit: partim huiuſmodi: ut quid potiſſimum faciẽdum ſit conſideretur hoc modo: utrum potius carthago tollẽda: an relinquenda uideat᷑. Quid potiſſimum hoc pacto: ut ſi Hannibal cõſultat cum ex italia carthaginem. accerſit᷑: an in italia remaneat an domum redeat: an in egyptum profectus occupet alexaudriã. Itẽ deliberationes partim ipſæ pp ſe cõſultandæ ſũt: ut ſi deliberet ſenat⁹ captiuos ab hoſtib⁹

la.n.cõſtitutiõ eſt: quæ nõ ſub aliquo triũ geneꝝ cadat. Et quemadmodum cõnieũturalis & iuridicialis ſtatus ē ſub genere iudiciali: ita ẽt ſub deliberatiuo & demõſtratiuo: exẽpli cauſa. ⸿ Deliberatur utrum ſuſcipiendum bellum ſit: an nõ utraq; pars cõiecturis ſuſcipiẽdum putat: uel contra: item iure ne ſuſcipiendum ſit an contra: ergo ſicut loci iudicialis generis oſtenſi ſunt: ſic deliberatiui & demonſtratiui generis nunc oſtenduntur. ⸿ Vt arbitror: uitatio arrogãtiæ eſt. ⸿ Inueniendi: locos demonſtratiui & deliberatiui generis. ⸿ Reliquæ: quattuor partes diſpoſitio: memoria: pnunciatio: elocutio. ⸿ Quem quartũ liberũ. Iam.n. tertium compleuerat: interea. Rurſum herẽnium hortat᷑ & monet ut ſcripta ſua legat diligẽter: & memoria cõmendet prima qq;: quæ prioribus libris ſcripta ſũt. ⸿ Interea: dũ quartũ librum cõficiã. Inſtituta: ad ea q̃ iceepimus & pꝓpoſuimus. ⸿ Deliberationes: de locis deliberatiui generis pꝛcepta tradere incipit: & primũ duos eẽ dicit: alterũ: cũ de duobus quærit᷑ utꝝ faciendũ ſit. Alteꝝ: cũ de pluribus deliberat᷑ qd potiſſimũ fieri conueniat: ex quo oñdit oẽm deliberationẽ aut de duobus eſſe: aut de pluribus de ſola autẽ una re deliberatio nulla eſt. Nã aut certũ eſt rem poſſe fieri: aut incertũ: ſi incertum: quæſtio erit: poſſit ne fieri: an non: & in coniectura uerſabitur: ut ſi q̃ratur: an iſthmus intercidi: an palus pontina ſiccari: an portus fieri hoſtiæ poſſit: an utiq; futurum ſit: ut ueneti turcũ ſuperent: ne fugiat claſſis turcorum: ſi chriſtiana claſſis in ægeum uenerit: erit & alia deliberationum diuiſio: quæ paulo poſt ſequetur. ⸿ Vtrũ potius cum duobus pꝓpoſitis utrum faciẽdum ſit conſulatur: ut ſi pax & bellum pꝓponãtur. ⸿ Quid potiſſimum. Cum pluribus pꝓpoſitis: quid potiſſimum faciendum ſit deliberatur. Exempla Ci. ipſe ſubiungit. ⸿ Carthago cato maior: qui apud ciceronem de honeſtate diſputat
Atten. hiſtoriã de carthagine inquit: ante uereri non deſinã: q̃ fundi tus euerſam uidero. Idem pernicialis: ut ait plinius carthaginis odio flagrans: nepotũq; ſecuritatis anxius: cũ clamaret omni ſenatu carthaginem delendã attulit quodam die precocem ex ea pꝛouincia ficum: oſtendenſq; patribus iterrogo nos inquit: quando hoc pomum demptum putetis ex arbore: cum inter omnes recẽs eẽ conſtaret. Atqui tertium ante diẽ ſcitote decerptum carthagine: tam pꝓpe muros hẽmus hoſtẽ. Statimq; ſumptũ eſt tertium punicũ bellum: quo carthago deleta eſt: q̃q̃ catone anno ſequenti rapto. Auctor plinius. Scipio Naſica diuerſe fuit ſñiæ. Nõ tollendam carthaginem eſſe: quia uidebat fore ut iuuentus romana pace torpeſceret: & ignaua redderetur: quod ẽt ſecutũ eſt. Nã tunc demũ romani perierũt: cũ carere externis hoſtibus cæperũt in ſuas.n. ipoꝝ uires debellandas conuerſi ſunt. ⸿ Vt ſi Annibal exemplum eſt: qđ de pluribus eligendũ ſit. Poſtq̃ ſcipio exercitum in Africam traiecit: tutande urbis ſuæ cauſa. Annibalem ex italia: quam ſexdecim annos iſeſtauerat: reuocare carthaginenſes coacti ſunt. Qui a ſcipione Superatus ad Antiochũ ſyriæ regem cõfugit ne eo a carthaginẽſibus afficeretur ſupplicio: quo cæteri ĩpatores patria lege: re ĩfœliciter geſta: affici cõſueuerant. Reuocatus ãt Annibal multis pꝓpoſitis cõſultare ſecũ potuiſſet: qd potiſſimum: religendum
Alexandria eſſet. Alexandria ãt principalis eſt ægypti ciuitas: ab Alexandro macedonum rege condita: duo maria eã alluũt: a ſeptẽtriõe ægyptũ a meridie illud qđ Mariæ lacus uel Mareotis appellat᷑ Vrbis ſitus chlamydis figurã hẽt. ⸿ Occupet capiat. Itẽ deliberatiões. &c. Alia deliberationũ diuiſio: & ipſa gñalis. Deliberatio.n. eſt aut pp ſe: nullius rei: q̃ extra ſit: rõne habita: aut pp cauſam aliq̃ extraneam aut tum pp ſe: tum pp eãm extraneam ſimul. Quinti. in ſuadendo: ac diſſuadendo tria pꝛcipue ſpectanda eẽ dicit: quid ſit de quo deliberetur: qui ſint: qui deliberent: q ſit cui ſuadetur: quid ſit iuſtũ: an iniuſtum: poſſibile: an contra. Qui ſint: docti: an indocti: magnæ auctoritatis: an nulli⁹. Maius.n. põdus habet oĩ oratiõe uita dicẽtis: ut ait Aurelius Auguſtinus. Qu. ſit bon⁹: an malus: Aliud namq; Catoni ſuadet᷑: aliud Catilinæ. Ille iduci nõ potuiſſet: ut aliqd cõtra libertatẽ moliret᷑: hic euertere funditus tẽtauit: ut ſi deliberet ſenat⁹ &c. exẽplũ ẽ apud Liuiũ lib. xxiii. ab ur. con. ubi uaria cõſultatio eſt: redimẽdi ne ſint: q capti ab Annibale in cãneſi clade fuerant: & cũ alii redimẽdos de publico: alii nullã, publicã impenſam faciendam: nec phibendos ex priuato redimi: ſi qbus argentũ in præſentia deeſſet dandam ex ærario pecuniã mutuatã pꝛſidiis: pꝛdibuſq; cauẽdũ

redimat. an non partim propter aliquam ex traneam cauſam ueniũt in deliberationẽ: & cõſultationem: ut ſi deliberet ſenatus bello italico ſoluat ne legibus Scipionem: ut cum liceat ante tempus conſulem fieri: partim & propter ſe ſunt deliberãdæ: & magis ꝓpter extraneam cauſam ueniunt in cõſultationẽ: ut ſi deliberet ſenatus: bello italico ſociis ciui tatem det: an nõ. In quibus cauſis rei natura faciet deliberationẽ. oĩs rõ ad ipſam rem ac cõmodabitur. In quibus extranea cauſa con ficiet deliberationem. ĩ his ipſa erit cauſa ad iungẽda: aut deprimenda. Omnes rationes eorum q ſententiã dicent: finẽ ſibi cõueniet: utilitatis proponere: ut omnis eo totius ora tionis ratio conferat̃. utilitas in duas partes in ciuili cõſultatione diuidit̃ ut tutã & hone-

populo cenſerent. T. Manlius Torquatus longa orõne omnino redimendos nõ eſſe ſuaſit. Cuius ſenten tiæ aſſenſum eſt. Hæc deliberatio pp ſeipſam: nõn ꝓpter aliquam extraneam cãm habita eſt: in qua id mo do ſenatus ſpectauit honeſtum ne eſſet: eos q ignaui ſuiſſent redimi. ¶ Propter ſe: propter rei ipſius natu ram & q̃litatem. ¶ Partim pp aliquã &c. fiunt interdum deliberationes propter aliquam extraneam cãm quæ ad rem: de qua cõſultatio eſt aſſumitur ſuadendã: uel diſſuadendã. ¶ Vt ſi deliberet. ¶ Cum Annibal ad tertiũ ab urbe lapidẽ ſupra Anienem caſtra poſuiſſet: & Pu. ac. Gn. ſcipiones in hiſpania cũ exercitib⁹ cæſi eſſent. Quæſitum ĩ ſenatu eſt: cui imperium mã daretur: nullo id ſuſcipere uolente. Pu. Scipio. Pu. Fi lius qui in hiſpania ceciderat: ſe iturum profeſſus eſt: & ſuffragio populi conſenſuq; omnium ſolutus lege eſt: & conſul creatus uno anno ante legitimum tem pus. xxiiii. n. annum tunc agebat. Ante tempus ante xxv. annum non licebat. Bello italico: certe aut depra uatus locus eſt: & hiſpanico legi debet: aut ſuperflua hæc uerba ſunt. Illud genus deliberationis: quo roma ni uſi ſunt: cum ſoluerent ne legibus ſcipionem con ſuluerunt: non ideo uenit in deliberationem: ut ſtatue retur ſoluendus ne eſſet legibus an non: quem ire in hiſpanias & Africam uolebat: ſed an eligendus pro pterea eſſet: quod ire alii recuſabant: & ut amicis hiſ paniæ populis ſubueniretur. ¶ Deniq; non minus tã tum ſcipionis: ſed multarum rerum ratio habita eſt. ¶ Partim &c. Aliquæ deliberationes mixtæ ſunt: que partim propter ſe: partim propter extraneam cauſam fiunt. ¶ Vt ſi deliberet &c. de origine italici belli ſu perius locuti ſumus. Si conſultaſſet eo tempore ſena tus danda ne eſſet ciuitas ſociis: tum propter ſe delibe ratio facta fuiſſet. ¶ Iuſtum ne eſſet promiſſam ciuita tem dare. Tum pp extraneam cãm. Ne bellum ab iis qui læſos ſe putarent: po. ro. inferretur: uel cõtra ne inſolẽtes fierent populi italiæ: ſi jus ciuitatis adipiſce rentur: & ad danda ſuffragia poſſent uenire. ¶ Bello italico: qd & ſociale dictum fuit: ſed ſi uerũ fateri uo lumus: ut florus ait. Ciuile fuit. ¶ In q̃bus cauſis poſtq̃ generale p̃ceptum tradidit & tres eſſe deliberatões docuit: qd in eiuſmodi deliberationibus ꝑ qualitate earũ ſeruandum ſit monet: & ubi inq̃t rei dumtaxat natura ſpectabit̃: illuc uim ſuam oẽm conferre orator debebit: ut cum de captiuis conſultatur: utile ne ſie & iuſtum redimi: an non: item ubi eã erit extranea: illic ex ipſa cauſa ratio augebitur: aut deprimetur: ubi ꝓpter ſe & propter cauſam extraneam deliberabitur: illic ex utroq; argumenta ſumentur. Exemplum prio ris de ſcipione fuit: quem ſi quis mittendum ſuaderet: diceret tempus illud reipub. eſſe: ut lex ſeruanda nõ eſſet. Et cum leges omnes ad utilitatem reipubli. Latæ fuerint: id firmiter tenendũ eſſe ut quod utile reipu bli. eſſet: id leges uelint: utile aũt imo neceſſarium uideri: ut ſcipio cõſul fiat: & in hiſpanias africamq; mit tatur: quũ nullus reperiatur: qui proficiſci audeat. ¶ Augẽdæ ab eo qui ſuadebit. ¶ Deprimende: ab eo qui diſſuadebit: ut ſi dixerit tantam rem adoleſcenti cõmitendam non eſſe: & cogendos illuc ire qui recuſent.

Fini generis deliberatiui

¶ Omnes &c. Ariſtotelẽ hoc loco ſecutus eſt: q utilitatem deliberatiui generis finem eẽ uoluit: in rhetori cis de inuentione: honeſtatem ſimul & utilitatem dixit quod tñ ẽt hic ur̃ uelle: cũ ſubdit utilitas diuiditur in tutam: & honeſtã: ut ſub utilitate honeſta ſit. Quitilianus admirat̃ deliberatiuas cauſas ſola utilitate fi nitas: & nõ dubitat. qn ii q hoc ſentiũt: utile id intelligant: qd & honeſtũ eſt: Quæ rõ uериſſima eſt: ut idẽ ait: Si conſiliũ contingat ſemp bonorũ atq; ſapientũ: uerũ apud ĩperitos apud quos frequenter dicẽda ſen tẽtia eſt: populuſq; præcipue q ex pluribus cõſtat in doctis diſcernenda ſunt: & ſm cões magis & intelle ctus loquẽtiũ.

Suadendi ptes.

¶ Vtilitas &c. Quidã ſuadẽdi ptes hõeſtũ: utile neceſſariũ putauerũt Quint. neceſſario nõ iuenit locũ: Nã ſi neceſſitas faciẽdi adimit facultatẽ: ſuadere ĩ ea nõ poſſum⁹: cũ de faciẽdo deliberatio ſit: uel ñ faciẽdo: qd ſi neceſſitas ea accipit̃: in q̃ hoies grauiorũ metu cogũt̃: ſub utilitate erit: ut ſi obſeſſi & ĩ pares aq̃: ciboq; defecti de faciẽda ad hoſtẽ deditiõe deliberẽt: & dicat̃ neceſſe ẽ dedere ſe hoſtibus: alioqn peundũ ẽ: ꝓt dici: nõ eſt neceſſe: q͂a perire potius licet: & ſaguntini nõ ſe dediderunt: in talib⁹ ãt cãis aut de ſola utilitate ambigit̃: aut qõ iter utile: & honeſtũ cõſiſtit. Res itẽ q̃ dubia ñ ẽ admittere deliberationẽ nõ pt̃: ut ſi aliqs ꝓcreare liberos uolet: hũc neceſſe erit uxorem ducere: hoc nemo dubitat: ſed ei q pr̃ uule fieri q̃cũq; rõe: ut ex ancilla adultera: manifeſtũ fiat neceſſe ẽ ducẽdã eẽ uxorẽ deniq; ut idẽ Quint. ait: ut cõſiliũ q̃dẽ ur̃: ubi neceſſitas ẽ: nõ magis q̃ ubi cõſtat fieri oĩo ñ poſſe oĩs. n. deliberatio de dubiis ẽ. Melius eodẽ auctore fecerũt: q ΔΕΝΑΤΟΝ hoc eſt poſſibile addiderũt: ſed illũ ſciendum eſt. nõ ſemp in oĩ re: de q̃ cõſultatio ẽ. ab his ſimul ptibus: ſed mõ ab hac: mõ ab illa ſuadendũ eẽ. Quidã ut ptes poſuerũt: q̃ partes

Deliberatio de dubiis

dunt partiũ. Nã fas: iuſtũ: piũ: manſuetũq;: & cætera eius generis ſubiici pñt honeſtati facile magnum iocũ dum ſine periculo: ad quæſtionem pertinent utilitatis. Quidã ex iocũditate ſola naſci uoluerũt conſulta tionẽ: ut cũ deliberat̃ faciẽdi ne ſint ludi: ſed & hic utilitatis hr̃i rõnẽ Quint. ꝓbat. ¶ In ciuili iõ ſic ait: q͂m

ſtam. Tuta eſt:quæ conficit inſtantis:aut con
ſequentis:periculi uitationem qualibet rōne:
hæc diſtribuitur in uim:& dolum.quorum al
terum ſeparatim aut utrūq; ſumemus cōiun
ctī.uis diſcernitur per exercitꝰ.claſſes:arma
tormenta:reuocatiōes hominum.& alias hu
iuſmodi res:dolus cōſumit̄ ī pecuniā:pollici
tatōes.diſſimulatōes.maturatōes.mentōes.
& cæteras res.de qbus magis idoneo tpe loq̄
mur.ſi qn̄ de re militari:aut de admiſtratione
reip.ſcribere uelimus.Honeſta res diuidit̄ in

aliter ſentiūt pħi:q̄ utile ab honeſto ſeparatī nolunt. Tuta eſt uulgari rōne:tutā utilitatē diffinit eſſe:q
qđ uis periculū aut pn̄s aut futurū declinat̄:ſed quauis rōne ſiue honeſta ſit:ſiue cōtra:dūmō periculū eui
tetur.ea itaq; hic utilitas innuit̄:q̄ ab honeſtate ſeiuncta eſt:ut uulgus credit:nō ut ſapientes exiſtimant.
Inſtantis:pn̄tis. Cōſequētis futuri.Hæc utilitas tuta. In uim:& dolum. Vis aperta eſt:dolus:fraus
occulta:qua aliqs circūuenit̄. Quorū &c.aut iuademus eſſe rei faciendæ facultatem per uim & dolum
ſimul:aut ꝑ dolū dūtaxat ſine ui:aut ꝑ uim ſine dolo:ſed dolū uulgus cōſiliū uocat:q licere credit contra
Dolus hoſtes dolo uti.Nam & Virgi.ait. Dolus an uirtus
quis in hoſte requirat.Per exercitus per pedeſtres &
equeſtres copias:ſi terra gerat̄ bellū . Claſſes:ſi na
ualis pugna futura ſit. Arma quibus hoīes:eq:& na
ues muniant̄:qbus urbiū mænia defendant̄ . Tor
menta:inſtrumenta oīa hoc uocabulo cōprehendun
tur:qbus grandiora ſaxa ad muros demoliendos ia
ciunt̄:ut baliſta:& ea quā Bōbardā appellamus reuo
cationes.Cū exules : aut relegati reuocant̄ qm̄ uſui
futuri ſint ſicuti furius Camillus:q ardeæ tunc exula
bat:gallis capitoliū obſidētibus reuocatus fuit:ſæpe
& q abſunt impatores reuocari ſolent:cū tp̄s re.pu.
poſtulat:ut fuluiū coaſ.a capuæ obſidione cū ad ter
tium ab urbe lapidē Annibal caſtrametatus eſſet ſe
natus reuocauit:& carthaginenſes ab italia Anniba
lem:cū in africā Scipio traieciſſet . Dolus &c.qđ
ſit dolus ſupra declaratū eſt.Bonus.n.eſt : & malus:
ſed malus eſſet ſiqs fidē hoſti daret:aut eum eo indu
cias faceret:ut ī cautū deīde opprimeret:nunq̄.n.fides frāgēda eſt cui q̄ Bonus uero eſt dolus: q ab oī re
ꝓhēſiōe remotꝰē:cuiꝰopa græce ſtratagēmata noiant̄:egregia.ſ.calliditas:q̄lis illa fuit:q̄ ro.uſi ſūt:cū ur
be capta galli capitoliū obſiderēt:ſolāq; potiūdi eiꝰ ſpē ī fame obſeſſorū poſuiſſent panes cōpluribꝰ iace
re locis ceperūt:quo ſpectaculo obſtupefacti galli infinitāq; frumenti abundātiā romanis ſupeſſe creden
tes:ad pactionē de omittēda obſidiōe uenerūt. Multa hmōi callide fcā: & citra reꝓhēſionē apū hiſtori
cos iuenies:& apud Valeriū Max.capite de ſtratagēmatibꝰ. In pecunia: q̄ aliquē corrūpamꝰ: ſicut ſæpe
corrūpunt̄ pecunia milites:ut ab hoſtibus noſtris tranſeant ad nos:ut hoſtē noſtrū elam ueneno aut ferro
conficiant.Ciues quoq; pecunia ad priæ ꝓditionē cōpellunt̄:& olyndiū philippus pater alexandri corru
ptis euthycrate & Laſthene ciuibus olynthēiis cæpit. Pollicitatione. frequēti ꝓmiſſiōe:cū aut pecuniā:
aut potentatū pollicemur aliqbus:ſi ꝓ nobis ſteterint:ſi hoc uel illud fecerint. Catilina apud ſaluſtiū:Ma
gna ꝓmia cōiuratoribꝰ pollicet̄ his uerbis.Magnifica ſpolia belli:magis q̄ mea orō hortant̄. Diſſimula
tiōes:ut aliud oſ̄damus: & aliud agamus: q̄ diſſimulatio maxīe ſtratagēmatibus cōtinet̄ & īprobari oīno
nō ſolet ut cū cyrus perſarū rex in ſcythiam traieciſſet:& aliquantulum proceſſiſſet: caſtrametatus poſte
ro die ſimulato metu & q̄ſi refugiens caſtra deſeruit:uinum & ea quæ erant epullis neceſſaria relinquens.
Quod cū nunciatū thamyri ſcytharū reginæ fuiſſet adoleſcentulū filium ad inſequēdum cum tertia pte
copiarum miſit.Cum uentum ad cyri caſtra eſſet:Ignarus rei militaris adoleſcens:ueluti ad epulas nō ad
prœliū ueniſſet:omiſſis hoſtibus inſuetos barbaros uino onerare ſe patit̄:priuſq; ſcythy ebrietate q̄ bello
inuenit̄ cognitis his rebus cyrus per noctē opprimit:omneſq; cum reginæ filio interficit. Maturatione:
ut plus q̄ fieri uideat̄ poſſe maturemus.Quod claudius druſus uero feciſſe dr̄:cum breuiſſimo tempore ex
Apulia elā in umbriā uenit ut collegæ Liuio ſalinatori ſe cōiūgeret.Ad Aſdrubalē Annibalis fratrem de
bellandum:quē interceptis litteris: quas nuncius ad Annibalē ferebat: ut fratri ſe coniungeret: uenire in
tellexerat qđ ſi contigiſſet actū procul dubio de romano fuiſſet imperio: Mentione mentiendo:cum ali
quid facturos nō ꝓdicamus deinde cōtra atq; uulgatum per nos fuerit:facimus:ut boni exercitus īperato
res:q cōſilia ſua latere multitudinē uolunt. Et metellus quidē Numidicus: cū urbē in africa oppugnaret:
& capere nō poſſet ſe diſcedere:& metu ī alias regiōes exercitū ducturū oſ̄dit.Cūq; multi cur id faceret ex
Verba nota eo q̄rerēt:definite īgr mea ꝯſilia īueſtigar̄:Quorā ſi ueſtis mea īterior cōſcia eēt:eā exurerē Ci.ī orōne ꝓ
pōpeio ab oībꝰ ferme ſupradictis locis ſuadet:cū ꝓ iſtātis aut cōſequētis ꝑiculi uitatōe bellū ꝯtra Mithri
datē ſuſcipiēdū eē dicit a ui cū reges potētiſſimos aſiæ uniuerſæ īminer̄ oſ̄dit:& pp ꝑiculū ducē depoſci
atq; experi pōpeiū.A dolo ſiue cōſilio ꝙ ī rōe pecuniarū uerſat̄ de qbꝰ meminit.Quæcūq; ſupiꝰ de tuta
utilitate dcā ſūt:ad īcolumitatē ꝑtinēt & potentiā:quas utilitatis ptes in rhetoricis de inuentione Cice.fa
cit & utrāq; ſic diffinit:īcolumitas ē ſalutis tuta atq; īntegra cōſeruatio:potētia ē ad ſua cōſeruāda & alte
rius obtinēda idonearū rerū facultas. De cæteris rebꝰ q̄ ad hāc ꝑſuadēdi ptē pertinent:quæ in dolo po
ſita eſt. De re militari:de qua ſcripſit:aut ſcribere uoluit Cicero. Adminiſtratiōe de qua ſeptē libros
cōpoſuit platonē imitatus:in hoc tn̄ ab illo differens:ꝙ Plato qualis eſſe deberet.Ci. qualis eſſet a maiori
bus inſtituta deſſeruit. Honeſta &c.de tuta utilitate:& eius partibus dictū ē:de honeſta nūc ꝑcipit̄:q̄ in
rectū diuidit̄:& laudabile:& licet laudabile rectū ſeq̄t̄:ſnia pħoꝝ:& abeſſe ab eo nō poſſit:ſicuti nec utile
ab hōeſto ſepari poſſe dcm̄ eſt tamē quoniam nō idē qđ ſapientes:uulgus exiſtimat:& uidetur laudabile
aliqđ qđ idem rectum nō apparet:alterum ab altero ſeiunxit:accidit enim:ut perſuadeat̄ populo cum no

minis æternitatem adepturū: ſi uicinā ciuitatē euerterit: laudabile uidet: rectū quidē non eſt quietæ ciuitate: & q̄ male merita non ſit bellū inferre. ¶ Rectū ē &c. diffinit: qd rectū ſit: rectū eē ait qd cum uirtute & officio fit: uirtus ut ait Ci. habitus animi eſt rōi cōſentiens. Ex qua officiū ſequit. Recte āt utrūq; cōiunxit quoniā uirtus eſſe p̄ter actionē cōſiderat. Sed eius oīs laus in actiōe cōſiſtit: ut ait Cicero: & item Ariſtoteles inqt ciuilis diſciplinæ finē eſſe nō cognitionē: ſed actionē cū uirtute igit: dixit: ut qd rectū ſit cognoſcamꝰ cū offō ut cognitū agamꝰ: & libros ſuos Ci. ī qbꝰ de uirtute diſputat d officiis iſcripſit: ſed qd rectū Virtus quid

rectum & laudabile. Rectum eſt: quod cum uirtute & officio fit: id diuiditur in prudētiā: iuſtitiam: fortitudinē: & modeſtiam. Prudentia eſt calliditas: quæ ratiōe quadam pōt delectum habere bonorum & malorum: dicitur item prudentia ſcientia cuiuſdam artificii: & appellatur prudentia multarum rerum memoria: & uſus plurium negociorum. Iuſtitia eſt æquitas ius unicuiq; tribuens pro dignitate cuiuſq;. Fortitudo eſt rerum magnarū appetitio: & rerum humilium contemptio & laboris cum utilitatis ratione perpenſio: modeſtia eſt in animo cōtinens moderatio cupiditatū: prudētiæ ptibus utemur in dicēdo ſi cōmoda cū incōmodis conferemus: cū alterū ſequi alterū uitari cohortabimur: aut ſi qua in re cohortabimur aliquid cuius rei aliquam

hic appellat: illic honeſtū uocat: cuius ptes Platonē & ariſtotelē ſecutus q̄ttuor facit: in quo ēt cæteri cōſentiunt phi. ¶ Prudentia &c. diffinit prudētiam tribus modis: ſm tres eius partes prouidentiam intelligentiam & memoriam primo cum ait prudentia eſt calliditas &c. prouidentiam ſignificat: q̄ ſic diffinit prouidentia eſt pn̄s notio futurorū ptractans euentū cū aūt futura puidemus: ea deligimus: ex qbus boni aliquid accidere nobis poſſit & ea uitamꝰ q̄ obeſſe pn̄t: boetius non qd ſitū eſt an̄ oculos ſufficit intueri: ſed exitus rerū metit puidentia. ¶ Delectum habere. Hō q rōnis eſt pticeps ait ut Ci. p eam cōſequentia q̄rit cās rerum uidet: earumq; progreſſus: & q̄ſi an̄ceſſiones non ignorat ſimilitudines cōparat: rebuſq; pn̄tibus adiungit: atq; annectit futuras facile totius uitæ curſum tenet: ad eamq; degendā p̄parat res neceſſarias: & ſic delectū hēt: nam q̄ bona futura ſunt eligit q̄ mala declinat. ¶ Dicit itē prudētia hic intelligētia inuit: q̄ eſt rerū pn̄tiū ſcia: quā q tenēt & ſibi: & aliis ſapiēter cōſuluunt. Et itē app. memoriā ſignificat: q̄ eſt p̄teritatū rerū recordatio p hanc a rerū geſtarum exēplis facile ſuademus qd intendimus: prudētia aūt d ffinit eſſe: rer bonarū: & malarū & utrarūq; diſcretiō. ¶ Iuſticia &cæ. duplex iuſticia eſt diſtributiua: & commutatiua: diſtributiua eſt habitus animi per quem ad qd ſuum. cuiuſq; eſt ex dignitate tribuimus cōmutatiua autē uerſatur in contrahendis rebus: emēdo uendendo locando conducendo ſm primam partem hic iuſticiam diffinit uidelicet diſtributiuam: quæ ad ciuiles deliberationes magis pertinet: cum altera pars in uaria negociatiōe poſita ſit. ¶ Pro dignitate. Aliud principi: aliud ciui: aliud priuato: aliud magiſtratui tribuēdū eſt: iuſtitiæ partes ſunt religio: pietas: charitas: gratia uindicatio: obſeruantia fides. ¶ Fortitudo in hac diffinitiōe oēs fortitudinis partes cōplectitur: quæ ſunt: magnificentia: fidentia: patientia: perſeuerantia. ¶ Rerum magnarum: propter magnanimitatem. ¶ Rerum humilium: per fiduciam. ¶ Et laboris perpeſſio: per patientiā & perſeuerantiam alibi ſic a Cicerōe fortitudo diffinitur: fortitudo eſt cōſiderata periculorū ſuſceptio: & laborū perpeſſio. ¶ Modeſtia &c. hæc pars eſt temperantiæ: quæ in rhetoricis de inuentione ſic diffinit: tēperantia eſt rationis in libidinē: atq; in alios non rectos īpetus animi firma: & moderata dominatio: eius ptes ſunt modeſtiæ: clementia: continentia: ſpēm hic Cice. pro genere poſuit & ita modeſtiā diffiniuit: ut cum ea continentiā cōprænhenderit: & clemētiam: illa. n. ſic diffinit continentia eſt: per quā cupiditas conſilio regitur: hæc uero ſic clementia eſt: per quā animi temere in odiū alicuius inuectionis concitati comitate retinentur. ¶ Prudētiæ partibus &c. partes honeſti diffiniuit. Nunc quo pacto illis uti poſſimus oſtendit. Et primum quidem a prudentiæ locis ſuadere docet. Deinde a cæteris ptibus: recte autē prudentiæ partes uocat: quas & ſi nō noiat: aperte tn̄ ſignificat. ¶ Si cōmoda cū &c. ps prudentiæ ſignificat: q̄ eſt puidētia cū: q̄ bona: q̄ mala: quæ utilia: q̄ inutilia: q̄ honeſta. Et q̄ inhoneſta futura ſunt demōſtramusꝰ: Exēpli gratia cōſultat ſuſcipiēdū ne ſit tertiū puni cū bellū: & cōmoda pacis: ac belli īcōmoda enūerant: Ab utilitate honeſta p locū prudentiæ ſuadet Cicero in oratione pro pōpeo. Cū q̄ cōmoda uectigalibus: & q̄ incōmoda futura ſint: cōmemorat: item cum admonet Ciuium qui in aſia negociabantur calamitatem a reipu. calamitate ſeiunctā eē nō poſſe. ¶ Cōferemus: & oſtendemꝰ maiora īcōmoda futura q̄ cōmoda: ſi diſſuademus: cōtra ſi ſuademꝰ. Cato qui euertēdam cenſebat Carthaginē oñdebat: maiora cōmoda incōmodis futura: qm̄ ea tolleretur ciuitas: qua ſtante romanus populus congeſcere nunq̄ poterat: dicebat igit bellum paruo tēpore pacem ppetuo duraturā ideoq; carthaginem tollendā: cōtra Scipio naſica qui diruendam non eſſe contēdebat maiora commoda fore oſtendebat: ſi non tolleretur quā incommoda Aſſerebat enim romanam iuuentutem aſſuetam laboribus: ſi ocioſa eſſet: ſeſe luxui: & libidinibus daturā. Et populum romanū in ſeipſum: qm̄ hoſtes deeſſent arma fortaſſe cōuerſurū: ideoq; carthaginē diruendam minime eſſe. ¶ Aut ſi qua in re &c. ps illa prudentiæ innuitur: q̄ intelligentia dicit: cum quempiā ut aliqd agat p artificii: noſtri ſcientiā cohortamur: facile. n. mouemus: cū rei hēmus experientiā. Ut ſi dicat impator nō eſſe tali loco: aut tali tpe manū cū hoſtibus cōſerādā. Aut ſi pitus nauigationis nō eē tali tpe diſcedēdū e portu: qm̄ futura tempeſtas ſit.

pudentia,quid

Iuſticia duplex

Diſciplinabilem ſcientiam poterimus habere quomodo:aut quaq; ratione fieri oporteat oſtendemus. Aut ſi ſuadebimus quidpiam: cuius res geſtæ:aut præſentem aut auditam memoriam poterimus habere:qua in re facile id qđ uelimus exēplo allato perſuadere poterimus. Iuſticiæ partibus utemur:ſi aut innocentum: aut ſuppliciū dicemus miſereri oportere. Si oſtendemus merentibus gratiam referri conuenire. ſi demonſtrabimus ulciſci male meritos oportere. Si fidem magnopere cēſebim⁹

Diſciplinabiles ſciētiæ ¶ Diſciplinabilem ſcientiam quam demonſtrare aliis poſſit:diſciplinabiles namq; ſciētiæ ſunt. q̄ p demō ſtrationem traduntur eas græci μαθηματικάς uocant eum annibal apud regē pruſiā exularet: & regi ut prelium iniret:ſuadere uellet:rexq; facturū ſe negaret:quod periculum portēdere exta uiderentur ergo uitulinæ inquit caruneulæ credes ueteri imperatori non credes:cūq; diſciplinabilē haberet ſcientiam facile perſuaſit. Quomodo quatenus:quo uſq; qua menſura. ¶ Qui ratione:qua uia:quo conſilio:quo ordīe. ¶ Aut ſi diſſuadebimus memoriam tangit:cū ex his quæ geſta ſunt:quid euenturum ſit oſtēdim⁹. ¶ Omnis deliberatio de futuro eſt:exempla præteriti ſunt temporis:per quæ quoniam certa ſunt:facile futura quæ incerta ſunt colligūtur. ¶ Præſentem:ſi ætate noſtra geſta fuerit. ¶ Auditam: ſi maiorū noſtrorū ætate geſtum eſt. ¶ Exemplo allato:quo nihil apti⁹ ad ſuadendum:uel contra. Vt ſi quis ſuadere uelit.

totillas Turcorum regi ne uiribus ſuis fretus in Italiam faciat:expeditionem:quoniam nullus unq̄ prouinciā illam hoſtiliter ſit ingreſſus:qn illic aut tandem perierit:aut cum dedecore inde diſceſſerit ut gothorum rex totilas:ut multi germanorum & gallorum reges ac imperatores. Et Cicero in oratiōe pro Pom. multis ſuadet exemplis mithridatem cuius multæ & inſignes in populum ro. extabant iniuriæ non eſſe impunitum relinquendū. Maiores noſtri īquit ſæpe mercatoribus:atq; nauiculatoribus iniurioſius tractatis

Iuſtitia quid bella geſſerunt. Vos tot ciuium ro. milibus uno tempore:atq; uno nuncio necatis:quo tādem animo eſſe debetis! &c. ¶ Iuſtitiæ partibus &c. Quomodo uti iuſtitiæ partibus poſſimus nunc præcipit. Multæ autem ſunt. Nam:ut Cicero ait in rhetoricis de inuētione iuſtitia eſt habitus animi cōi utilitate ſeruata ſuam cuiq; tribuemus dignitatem. Eius initium eſt a natura profectum:deinde quædam in conſuetudinem ex utilitatis ratione uenerunt: pōa res ab natura profectas:

triplex ius & a conſuetudine probatas:legum metus:& religio ſanxit. Quo factum eſt:ut tria manarint iura! ius natura:ius conſuetudine ius lege:iuris naturalis ptes ſunt:religio:pietas:gratiam. Vindicatio: obſeruātia ueritas: iuris cōſuetudie pactū·par iudicatum iuris lege nullæ ſunt partes: quicquid autem īſcripto eſt expoſitum populo ut obſeruetur:ſub eo cōtinetur. Has partes naturalis iuris præſertim ferme omnes Cice. innuit. ¶ Si aut innocentum &c. Locus eſt a miſericordia: quæ iuſtitiæ pars eſt: cum eos qui innocentes ſunt:& læduntur:ſubleuamus:aut illis qui ſupplices auxilium a nobis poſtulant ſubueniendum ſuademus. ¶ Vt ſi romæ petentibus auxilium ſaguntinis obſidente eos Annibale ſuccurrendum eſſe deliberetur. Quod & innocenter obſidionē patiantur:& præcibus utantur quæ iuſtæ ſint. Qui autē innocētum non miſeretur:cum læduntur:& ab illis:ſi poteſt:non propulſat iniuriam: quam uehementer peccet. Ciceronem audiat qui iniuſtitiæ duo genera dicit eſſe. Vnum eorum qui inferunt:alterum eorum qui ab iis quibus infertur:ſi poſſunt:non propulſant iniuriam:Nam qui iniuſte impetum in quempiam facit:aut ira aut aliqua perturbatione incitatus quaſi manus inferre uidetur ſocio:qui autem non defendit: neq; obſiſtit: ſi poteſt: iniuriæ: tam eſt in uitio:quam ſi parentes aut amicos aut patriam deſerat facile igitur per hunc iuſtitiæ locum iuuandos eſſe innocentes:aut ſupplices ſuaderi poteſt. ¶ Si oſtendemus &c. Gratia innuitur:iuris naturalis pars:in qua amicitiarum & officiorum alterius memoria & remunerandi uoluntas continetur. Quod eſt iuſtitiæ proprium:quæ unicuiq; quod ſuum eſt tribuit: nullus negat dignos præmio eſſe qui laborarunt:aut profuerunt:Quo loco utitur cæſar apud Lucanum dicēs:mihi ſi merces erepta laborum eſt iis ſaltem longi non cum duæ præmia belli reddantur:miles ſub quolibet iſte triumphet: conferet exanguis quo ſe poſt bella ſenectus quis locus erit emeritis:quæ rura dabuntur: quæ noſter Veteranus arce! quæ mœnia feſſis! perſuadetur item facile:cum dicitur:mereri amicos noſtros ut illis benefacimus. Cicero in oratione pro pompeio amicos & ſocios pòpu. roma. omni ſtudio defendendos ſuadet. ¶ Si demōſtrabimus &c. uindicationem reſpicit:per quam ius & iniuria: & omnino omne qđ obſuturū ē defendendo:aut ulciſcendo ꝓpulſaē:Appius claudius apud Liuium libro. y. ab ur. con. hunc locum occupauit Veientanā obſidionem relinquendam nòn eſſe ſuadens:his uerbis ſepties rebellarūt:& in pace nūq̄ fidi fuerūt:agros noſtros milies depopulati ſunt:fidenates deficere a nobis coēgerūt:Colonos nr̄os ibi interfecerūt. auctores fuerunt contra ius cædis iniquæ legatorū noſtrorū hetruriam omnem contra nos concitare uoluerunt:hodieq; id moliuntur:res repetētes legatos noſtros:haud procul abfuit:quin uiolarēt: Cum iis molliter & per dilationes bellum geri oportet! Cicero in oratiōe ꝓ pōpeo:ulciſci dicit male meritum Mitridatem oportere:q una die tota aſia uno nūcio:atq; una ſignificatione litterarū:ciues romāos necandos trucidandoſq; denotauit. ¶ Si fidem &c. hic ad ueritatē refertur:iuris naturalis partem:p quam īmutata ea quæ ſunt:aut an̄ fuerunt: aut futura ſunt dicuntur:per fidem ſtandum eſſe promiſſis ſuadem⁹: ut quod ſemel promiſſum eſt:id ſeruetur:dextram Numa pōpilius fidei conſecrauit: ut Liuius ſcribit lib. ab ur. con. primo romani quidem hoſtibus datam fidē cuſtodiebant ut regulus & pro ciuitatibus q̄s ī fidē receperant:bella ſæpe geſſerunt, Dido apud Vir. Non ſeruatam ab Aenea fidem conqueritur cū ait. Nec

te nr̃ amor: nec te data dextera dextræ. Nec moritura tenet crudeli funere dido: ¶ Si leges &c. Ius lege in
nuit & ius conſuetudine. Quæ eum diligenter ſeruanda eſſe dicimꝰ facile pſuademus. Cæſar apud ſaluſti
um ſeruandas leges eſſe ſuadet his uerbis. His utendum cenſeo quæ legibus cõperta ſunt: & at aliæ leges:
itẽ de condẽnatis ciuibus non uitã eripi ſed in exilium mitti iubent: item tum lex portia aliæq; leges pa-
ratæ ſunt quibus legibus exiliũ cõdẽnatis permiſſum eſt. ¶ Mores conſuetudine ius tres ut dictũ eſt ptes
habet: par iudicatũ: pactum par eſt quod inter oẽs æquabile eſt: ut æquo iure omnes iuuant iudicatum eſt

cõſeruandam. Si leges & mores ciuitates egre
giæ dicemus ſeruari oportere. Si ſocietates: at-
q; amicitias ſtudioſe dicemus coli conuenire. Si
quod ius in parentes in deos : in patriam natu-
ra cõparauit: id religioſæ colendum demonſtra
bimus: ſi hoſpitia: clientelas: cognationes : affi-
nitates caſte colẽdas eſſe dicemus. Si nec p̃cio:
nec gratia: nec piculo : nec ſimultate a uia recta
oſtendemus oportere deduci: ſi dicemus æqua
bile ius in omnibus ſtatui conuenire. His atque
huiuſmodi partibus iuſticiæ: ſi quam rem in cõ-
cione aut in conſilio faciendã eſſe cenſebimus iu
ſtam eſſe oſtẽdemus contrariis iniuſtam ita fiet
ut eiſdẽ locis ad ſuadendum & ad diſſuadẽdum
ſimus cõparati: ſi fortitudinis retinendæ cauſa
faciẽdum quid eſſe dicemus: oſtẽdemus res ma
gnas: & excelſas ſeq. & apperi oportere. Et item
res humiles: & indignas uiris fortibus uiros for
tes propterea contẽnere oportere: nec idoneas
dignitate ſua iudicare. Item a nulla re honeſta:
periculi: aut laboris magnitudinẽ deduci opor-

de quo alicuius: aut aliquorum iam ſententiis cõ
ſtitutum iudicatum eſt : pactum qđ inter aliquos
conuenit: hæc oĩa complectimur cum ſeruandos
ciuitatis mores ſuademus. Cic. & Liuius in contio
nibus magiſtratuum & principum uirorum ſæpe
leges & optimas conſuetudines ſeruandas admo
net: quibus minime ſeruatis ſtare ciuitas non poſ
ſit. Et certe a conſuetudinibus ſi probatæ fuerit lõ
go tpe diſcedendum non eſt. ¶ Si ſocietates q̃ ex
pacto contrahunẽ: romani ſæpe pro ſociis & con
fœderatis populis ac ciuitatibus bella geſſerũt ut
p campanis contra ſamnites: quod bellũ circiter
xx. annos durauit auctor Liuius hunc locũ Ci. in
orõne p Põpeio occupauit: dicẽs. Quid q; ſalus
ſociorũ ſũmum in periculũ : ac diſcrimẽ uocaẽ re
gno pulſus eſt ariobarzenes rex ſociꝰ populi rõa
ni atq; amicꝰ. ¶ Si qđ ius &c. totum hoc ad pieta
tẽ referẽ: & religionẽ. Pietas eſt per quã ſanguie pietas
coniũctis: patriæq; beniuolis officiũ & diligẽs tri
buiẽ cultus religio ẽ q̃ ſuperioris cuiuſdã naturæ:
quã diuinã uocant curã cerimoniaq; affert. In pa
rentes cũ ſuademus ius naturale ſeruandũ eſſe na
tura. n. ipſa parẽtes amari: & uenerari nos docuit.
¶ Deos quos: itẽ natura ſuadẽte credimꝰ eẽ & co
limus ilioneꝰ apud Vir. deorũ timorẽ pœnis inie
cit dicẽs: ſi genꝰ humanũ & mortalia tenitis arma
At ſpate deos memores fandi atq; nefandi. ¶ Pa
tria cuius amor oĩbus naturaliter inſitus eſt. Nam
Oui. ait. Neſcio q̃ natale ſolũ dulcedĩe captos. Du
cit & ĩmemores nõ ſinit eẽ ſui. ¶ Si hoſpitia totũ
hoc tũ ad grã: tũ ad pietatẽ ſpectat. ¶ Si nec p̃cio
&c. tum ad iuſticiã cõmutatiuã hoc: referẽ: quæ poſita eſt in contrahendo: locãdo: emendo: uendẽdo tum
ad ueritatẽ ptinet occupauit hũc locũ Cæſar apud Saluſtiũ cum ait. Omnes homines. P. Con. qui de rebꝰ
dubiis conſultant ab odio amicitia ira atq; miſericordia uacuos eẽ decet. ¶ Equabile ius &c. ad ptẽ iuris re
fertur q̃ par dr̃ hoc loco utuntur. Apud Liuiũ tribuni cum dicunt. Magiſtratus communes eſſe plebi cum
patribus debere: ſi cões ſunt labores. ¶ His concludit. ¶ Contione: populi. ¶ Concilio ſenatus. ¶ Iuſtã eẽ
ſi ſuadere uoluerimus a parte honeſti arguemus ſi diſſuadere: contrariis utemur locis. ¶ Sin fortitudinis
&c. Nunc docet quomõ fortitudinis partibus utendum ſit: quas ſupra propoſuimus & primũ cũ ait oſten
demus res magnas & excelſas ſequi & appetere oportere. Magnificẽtiam ſignificat quæ eſt rerũ magiſtra
rum & excelſarum cum animi ampla quadam: & ſplendida propoſitiõe cogitatio atq; adminiſtratio. Hæc
enim nos magna cogitare & facere hortaẽ & contra res humiles atq; indignas cõtemnere. Cicero in ora
tione p Pompeo nulla picula pro reipu. dignitate recuſanda eſſe dicit cæſar quoq; apud Lucanũ in orõne
quæ ad p̃liũ milites ſuos accendit hunc locum egregie uſurpauit dicẽs tollite iam pridẽ uictricia tollite ſi
gna uiribus utendum eſt: quas fecimus: & alio loco ſi pro me patriam ferro flammiſq; petiſtis. Nũc pugna
te truces: gladios q; exoluite culpa. Nulla manus belli mutato iudice pura ẽ. Nõ mihi res agiẽ: ſed uos ut
libera ſcitis turba præcor: gentes: ut ius habeatis in oẽs. Retinendæ: conſeruandæ. Nã ſuademus ab hone
ſto eum dicimus faciendum eſſe aliquid qm̃ forti uiro res digna ſit. Qui uero id ſuaderi audiũt adducunẽ
ut id ſequi uelint: & faciundũ exiſtimet. ¶ Item a nulla &c. Hoc loco apud lucanum cato utiẽ dicens. Syde
ra qs mundũq; uelit ſpectare cadẽtẽ Expers ipſe metus! qs cũ ruat arduus æther. Terra labet mixto coeũ
tis pondere mundi. Compreſſas tenuiſſe manus: gentes ne furorem Heſperium ignotæ romanaq; ſigna ſe
quenẽ. Deductiq; fretis alio ſub ſydere reges otia ſolus agam! Appius quoq; claudius: qui apud Liuiũ lib.
iiii. ueientanum obſidionem non eſſe deſerendam ſuadet: hunc locum attigit: cũ ait. Aut non ſuſcipi bellũ
oportuit aut geri p dignitate po. ro. & perfici: q̃ primũ oportet: perficietur aũt ſi urgemꝰ obſeſſos ſi nõ an
te abſcœdimus q̃ ſpei ueſtræ finem captis ueis impoſuerimꝰ &c. pſeuerãtia autem innuitur: q̃ eſt in orõne
bene cõſiderata: ſtabilis pmanſio: lõ ãt ſic diffiniẽ: qm̃ ſi ptenderet aliqs in re: in q̃ ptendere nõ deret pſeue

rātia quidē non eſſet:ſed peruicatia:potius:ſiue ptinacia:& abſtinatio. ¶ Antiquiorē patientia ſignificat cum dr̄ mortē eligendā potius: q̄ in turpitudine uiuendum: totum hunc locum occupaſſe apud ſaluſtium catilina ur̄ dicens. Quapropter ego uos moneo:ut forti & parato aio ſitis: & cū prælium inibitis: meminerítis uos diuitias:decus gloriā:ꝑterea libertatē atq; patriā in dextris ueſtris portare. ¶ Nullo dolore cogi uel perſeuerantiam hoc quoq; ſpectat:quicqd.n. uir fortis aggredit̄ in eo pſeuerare uſq; ad finē debet:qui locus nō eſt relictus ab appio claudio apud Liuiū eodē libro. Cū inqt ſi medius fidius ad hoc bellū nihil ptineret:ad diſciplinā certe militiæ plurimū iter erat

tere:antiquiorem mortem turpitudine habe-
ri nullo dolore cogi: ut ab officio recedatur
nullus ꝑ rei ueritate metuere inimicitias. Q d
libet pro patria: parentibus: hoſpitibus. ami-
cis: & his rebus quas iuſticia colere cogit adi-
re periculū: & quęlibet ſuſcipere laborē. Mo-
deſtiæ partibus utemur: ſi nimias libidines ho
noris. pecuniæ: ſimiliūq; rerū uituperabimus.
Si unāquāq; rem certo naturæ termio definie
mus: ſi qd cuique ſatis ſit oſtendemus: nimiū
progredi diſſuadebimus: modum unicuiq; rei
ſtatuim⁹. Huiuſmodi partes ſunt uirtutis am
plificādæ. ſi ſuadebimus attenuandæ: ſi ab his
dehortabimur: ut hæc attenuentur quæ ſupra
demōſtraui. Nam nemo erit: qui ſentiat a uir-
tute recedendū uerum: aut res non eiuſmodi
dicātur ut uirtutē poſſumus egregiā expiri.

inſueſcere militē noſtrum nō ſolum parua uictoria frui:ſed ſi īt lentior res ſit tedium: & q̄uis ſeræ ſpei morā expectar̄. Et ſiñ ſit æſtate pfectū bellū:hyemē opiri:nec ſicut aues æſtiuas: ſtati autūno tecta ac receſſum circūſpicere. ¶ Nulli⁹ ꝑ rei ueritate: hoc ad fidentiā refert:per quā magnis: & honeſtis in reb⁹ multū ipſe aius in ſe fiduciæ cū certa ſpe collocauit. Quanq̄ magni uiri ſint:& potētes nimiū:q uerū dici iniquo aīo ferāt nō:tñ eorū metuēdæ ſūt inimicitiæ ꝑ ueritate cuſtodiēda. Nec cōmittendū:qd facitatū domitiāi tpe Iuue. ait: ut ñ ſit ciuis q libera poſſit uerba animi ꝓferre & uitā īpēder uero. ¶ Quod licet:& hoc ad fiduciā ſpectet:eſt aūt & pietatis locus q̄ iuris naturalis pars eſt. Cæſar apud lucanū locum hūc minime intactū reliq̄t cū ait. Hæc eadē eſt hodie quæ pignora: quæq; penates reddat:& emeritos faciat uos marte colonos. ¶ Modeſtia ptib⁹ utemur. Vltima ps recti eſt; cuius uti ptibus nos docet. ¶ Si nimias libidies:cōtinētia eſt:q̄ hoc efficit:ſic.n. diffinit̄. Continentia eſt: per quā cupiditas cōſilio regitur. ¶ Qd tūc aſſequimur: cum modus noſtris affectionibus īponimus. libido appetitus eſt nimius: rōi nō parens:nimias inqt:qm̄ honores: & quæcūq; hic dñr appetere licet & ſi moderate: & ꝑ bonas artes ſit: uitiū nō eſt. ¶ Honoris:ut magiſtratuū. ¶ Pecuniæ q̄ appetēda quidē eſt:ſed nō eo uſq; ut auari dicamur: Nā ut ait ſaluſtius. Auaritia pecuniæ ſtudiū hēt:q̄ nemo ſapiēs cōcupiuit. ¶ Similiū rerū ut hoſpitalitatū: clientelarū. Affinitatū:nec hunc locū apud lucanū omiſit cæſar cum ait. ſ. extremi pompeiū:emptiq; clientes continuo per tot ſaciabūt tpa regno &c. Cato quoq; apud Salu. ſed ꝑ deos immortales uos ego appello:qui ſemper domos:uillas:ſigna:tabulas ueſtras pluris ſtiſ:quā rem pu. feciſtis:ſi iſta cuiuſcūq; modi ſint q̄ amplexamini retinere:& ſi uoluptatibus otiū ꝑbere uultis. ¶ Si unam quamq̄ duo ſcimus:in q̄is actiōe conſiderari ſolere:rem q̄ agitur:& pſonā quæ agit:cum inquit. Si unamquamq; rem certo naturæ termino diffiniemus:modū rebus ꝑ ipſarū rerū natura iponendū dicit. Cum uero inqt:ſi quo ad cuiq; ſatis ſit oſtēdemus ꝑ pſonæ qua agit dignitate res finiri debere ſignificat ut pſonæ rō hēat:ueluti ſi de uictoria loquētes quatenus ꝑgredi uictoria dēat: demōſtremus:& ſm rei naturā modum ſeruari debere dicam⁹: ut ultra uicti cōfeſſionē nō ꝓcedat:ut uictor uicto parcat: cū ſe uictū fatet̄:ut ii cōſeruet̄ q nō crudeles i bello:nec īmanes fuerūt. Pro dignitate pſonæ mod⁹ īponit̄:cū nō tā res cōſiderat̄:q̄ agitur:q̄ pſonæ. Nō idē.n. oēs pſonas decet exēpli cā uoluptas hilaritatē poſtulat oī abiecta ſeueritate:ſed alr̄ res uoluptuoſas ſenator aliter hiſtrio agit hic laſciuior ē ille remiſſior. Et cū res ſeria grauitatē poſtulet:leuis i ea hiſtrio eſt:nec pēit⁹ dedecet cū:cū eiuſmodi ſit:ut ſeruare grauitatē neq̄at. Non idē in ſenatore tolerabitur:a quo non grauiter fieri aliquid turpe eſt:ꝓpter perſonæ quam ſuſtinet dignitatem. Si quo ad ſatis cuiq; ſit:&c. ſi dicemus ſeruandum omnibus in rebus modum eſſe. Nā ut ait oratius:eſt modus in rebus:ſunt certi deniq; fines: quos ultra citraq; nequit conſiſtere rectum. exprimitur autem qd eſt uirtutis proprium:ut nequid nimis:ut neq; deficiat:neq; excedat. Vt in uictu quemadmodū docet cicero adhibenda eſt mundicia nō odioſa & exquiſita nimis tantūq; fugienda eſt agreſtis:& in humana negligentia. In inceſſu cauēdum eſt:ne ita molli greſſu utamur ut pōparū ferculis ſimiles eē uideamur:aut in feſtinationibus ne ſuſcipiam⁹ nimias celeritates:q cum fiunt anhelitus mouent̄:uultus mutant̄:ora torquent̄:& ex q̄bus magna ſignificatio fit:nō adeſſe conſtantiam. Item in cæteris rebus hoc agēdū eſt. ¶ Huiuſmodi ptes:ꝑceptū generale eſt ad oēs uirtutes earūq; ptes:ut ſuadētes eas amplificemus: cōtra diſſuadentes minuamus. Id aūt quo pacto fiat:breuiter oñdit. ¶ Nam nemo erit. Vere attenuandæ ſunt inqt:ſed nō penitus improbandæ. Nā ſi cōtra honeſtatē orator diceret:nemo ei aſſentiri aīum induceret aut igit̄ ſi pſuadet āplificare dēt:ut ſi a iuſticiæ locis arguit: nihil eē meli⁹:nihil utili⁹ iuſticia dicat:q̄ ſublata ciuitates ſtare nō poſſint idēq; i cæteris efficiat:aut ſi diſſuadet attenuet uirtutē:& nō eē tantā quanta dicat̄ eſſe:affirmet penitus īfirmare non licet:cum omnem deliberatiōis ſuæ rōnē aduerſarius ī honeſtate poſuerit. Quis.n. cōtra honeſtatē dicat. Cū laudāda ſp ſit. Aut igit̄ honeſta eſſe res: ſi fieri pōt negari debet: aut ſi negari nō pōt: minorem ex ea utilitatem futuram oſtendi.

Aut in cōtrariis potius rebus. Q uōd cæſar fecit apud ſaluſtiū:cū ſyllanus & cæteri q pri⁹ dixerāt:id iuſtiſſimū eē oñdiſſent:ut cōiuratores:& prīæ ꝓditores nouis cruciatib⁹:& grauiſſimis affecti ſuppliciis necarenť Nā cū iuſtū:& honeſtū illud eē negare nō poſſet:attenuauit nec tā egregiū: q̄ illis uidebať eſſe dixit. Q uoniā nō in excogitandis nouis cruciatibus uirtus poſita eēt:ſed in conſeruādo potius:& abſoluēdo illos. Cum ꝓſertim cædi uirgis ciuem romanū lex portia prohiberet:& multo magis necari:idē ꝓterea inquit:longe maiorē gloriā ex clemētia:q̄ ex crudelitate conſecuturos. Ergo nō contra honeſtatem dicit

aut in contrariis potius rebus:q̄ in his uirtus conſtare oſtendatur. Item ſi quo pacto poterimus quod is qui contradiceret iuſtitiam uocarit:nos demonſtrabimus ignauiam eſſe:& inertiam:ac prauam liberalitatem quā prudētiam appellarit ineptam: & garrulam odioſam ſciētiam eſſe dicemus. Q uam ille modeſtiam dicet eſſe:eam nos iertiam:& diſſolutā negligentiam dicemus eſſe:quam ille fortitudinem noīarit eam gladiatoriā & icōſideratā appellabimus temeritatē laudabile eſt:qđ cō

cæſar:aut ueritatē:ſed elementiā magis cōuenire patribus oſtendit:q̄ crudelitatē:& uirtutē non in ſeueritate:ſed in clemētia poſitā eſſe:& ſic in cōtrariis potius rebus uirtus egregia poſita eſſe oñdiť. ⁋ Itē ſi quo pacto poterim⁹. D.fficile.n.ē hoc efficere. ⁋ Ignauiā eſſe exēpli gratia dicet aliqs nō eſſe illis inferēdū bellū q nō læſerunt:qm̄ iuſte:& ex iuſtis cauſis inferēda ſunt bella. Q ui inferendum eſſe ſuadebit:ignauiā dicet eſſe:quæ in otio hoies cogat marceſſere: & ignauia accidere:ut qui diſſuadēt:ſic ſentiāt non ꝙ indici utiliter.& honeſte bellum non poſſit. ⁋ Inertiā iers is eſt qui artē nō nouit:iō dicūt bellū inferendū nō eſſe & iuſte inferri non poſſe qm̄ gerendi bella artem ignorāt. ⁋ Ac prauā liberalitatē:pars iuſtitiæ liberalitas eſt & eadē uirtus inter prodigalitatem:& auaritiā media:ē,qui ſuadet ꝓmiū uiro forti dādum eſſe:ab egregie rē geſtā eſt:& q diſſuadet:dicens nō eſſe liberalitatē qua uti ſenatus uult:ſed prodigalitatē:q̄ ē praua liberalitas. Alii libertatē legūt:ut ſi aliqs magno aīo eos puniēdos dicat q deliquerunt:& q contra dicat iō eſſe fortitudinē hoc dicat prauā quandam aī libertatē q̄ ſic ſentire cōpellat:cū aliter ſentiendū ſit. Q uā ille prudentiā. Erit aliqs q prudentiæ. Officium hoc uel illud ſic fieri dicet eſſe q cōtra dicet:prudentiā negabit eſſe:&;ineptam uocabit [illegible] ſcientiā. Et garrulam:exēpli gratia dicet qſpiā eam ſcientiā q̄ tādiu ī exēplorū expoſitōe imorať:& hoc ab illo longa orōne deſeruit pñtibuſq; futura otioſe,adnecta nō prudentiā ſibi:ſed nimiā quā locitatē & odioſam uideri: quā ferre nullus poſſit. Q ua rōne uirtus contra quā aperte dici nō poteſt:extenuať:& aliquo modo impugnať. Q uam ille Modeſtiam &c. Ex his uitiis quæ uirtutibus opponūtur:quanta inter eas cognatio ſit:facile cognoſcitur. Nam inertiam iuſticiæ oppoſuerat:& eandem nunc mōdeſtiæ opponit. Nam & qui non punit quod iuſticiæ:& qui manſuetudine utitur quod eſt modeſtiæ iners uocari pōt: cato apud ſaluſtium quā cæſar manſuetudinem & miſericordiā uocauerat:ſuadens ut coniuratores non necarentur:ſed ut eorum pecuniæ publicarentur:ipſi uero per municipia in cuſtodiis haberentur:ſic impugnat ſed ego uereor ne iſta uobis manſuetudo & miſericordia ſi illi arma cœperit in miſericordiam conuertatur ſcilicet res ipſe aſpera eſt:ſed uos non timetis eam īmo uero maxime ſed inertia:& corporis mollitia alius alium expectantes cūctamini. Diſſolutam nimiā. Q uam ille fortitudinem. Aliquis milites ut alacres prælium ineāt & ſeſe periculo obiiciant cohortatur:proprium eſſe dicens fortitudinis:ut nullos refugiat labores nullas timeat difficultates:qui diſſuadet cauete īquit ne iſta quam fortitudinem appellaris temeritas potius ſit: qualis gladiatorum ſolet eſſe:qui nulla honeſtatis:aut utilitatis rōne ducti ſingulari certamine de uita dimicant cū aduerſariis. Valerius Martialis Marcellinū amicū ſuū:ita a gerendis bellis dehortať:ut qua alii iure optimo fortitudinē uocant & tertiā heneſti ptē faciunt:ruere uidelicet in medios & cominus hoſtem ferire:eā ipſe hoc Epigrāmatæ temeritatem appellat:Marcellinæ boni ſoboles ſincera parentis: Horrida parraſio quē tegit urſa iugo: ille uer⁹ p re patriuſq; qđ optet amic⁹. Accipe:& hæc mēori pectore uota tene. Cauta ſit ut uirt⁹:nec te temerari⁹ ardor. In medios hoſtes:ſæuaq; tela ferat. Bella uelint martēq; ferū rōnis egentes. Tu potes & patriæ miles & eē decus. Illud aīaduertendū ꝙ uirtus omnis in medio uitiorū conſiſtit. Q uare eam libro ethyeorum ſcđo. Sic diffinit Ariſtotiles. Virtus eſt habitus electiuus:in mediocritate conſiſtens:quo ad nos rōne terminata:& ut ſapiens terminat. Mediocritas aūt: idem ait duorum uitiorū eſt alterius ſecundū exceſſum:alterius ſecundū defectū:& ēt quia alia excedunt:alia deficiunt magiſ q̄ oportet:in affectib⁹ & in actib⁹ uirtus mediū īuenit:atq; eligit. Vt circa dādas capiēdaſq; pecunias media ē liberalitas:exceſſus uero & defect⁹ hinc ꝓdigalitas. Illinc auaritia. ⁋ Itē īter timorē & audaciā fortitudo media aſt. Cū igiť:ut Oui.ait. Mala ſint uicina bonis errore ſub illo. Pro uitio ui rt⁹ crimina ſæpe tulit:efficitur.n.ut extēuare uirtutes poſſim⁹:atq; ēt pugnare. Et qm̄ audacia fortitudini ꝓdigalitas liberalitati ꝓxia ē. Sæpe nūero qđ uitiū eſt uirtus noīe appellam⁹:& cōtra qđ uit⁹ eſt ut uitiū īpugnam⁹. Hoc tñ apud imperitos fieri poteſt:apud pħos non poteſt. Nam contra uirtutem quæ in mediocritate cōſiſtit gc q̄ dicere aut excogitare neſas eſt. ⁋ Laudabile &c. Honeſtam rem in rectum diuiſit & laudabile:de recto & eius partibus iam præcepit. Laudabile nūc aggreditur:ut quo pacto ex eō ſuadere orator poſſit oſtendat. ⁋ Primo autem cur a recto ſeiunxerit:cum alterum ſine altero eē non poſſit:rationem reddit:ea eſt:ꝙ aliter pħs:aliter orator loquitur philoſoph⁹ ea præcepit:quæ uulgus uix intelligit orator perſuaſibilia & credibilia narrat:& apud imperitos plerunq; dicit: quibus non ſatis eſt rectum eſſe aliquid oſtendiſſe niſi ēt

Virtus i clemētia

Iners

Virtus quid

Medio critas

ficit honeſtā:& præſentem:& conſequentem
cōmemorationē hoc nos eo a recto ſeparaui-
mus:nō quod hæ quatuor partes quæ ſubiici
untur ſub uocabulo recti hanc honeſtatis cō
memorationē dare nō ſoleant ſed quāq̄ ex re
cto laudabile naſcatur:tamen in dicendo ſeor
ſum tractandum eſt ab illo:neq;.n.ſolum lau
dis cauſa rectum ſequi conuenit:ſed ſi laus cō
ſequitur : duplicatur recti appetendi uolun-
tas. Cum igitur erit demōſtratū rectum eſſe
laudabile demonſtrabimus:aut ab idoneis ho
minibus:ut ſi qua res honeſtiori ordini place-
at:q̄ a deteriori ordīe īprobet̄:aut aliq̄bus ſo
ciis:aut oib⁹ ciuibus exteris nationibus:poſte
riſq; noſtris. Cū hmōi diuiſio ſit locorū in con
ſultatione:breuiter aperiēda eſt totius tracta
tio cauſæ exordiri licebit:uel a principio : uel

laudabile oſtēdatur.Multi quoq; rē honeſtā ſuſcipiūt:q; ex ea gloriā cōſequuturos ſe ſperant: certe maxi
me orator pſuadet:q & honeſtum id oſtēdit:de quo conſultatur:& laudabile:ut conſequi ex eo laudem illi
poſſint:quos ad ſuſcipiendū cohortat̄.Cicero in oratione pro pompeio:non ſatis eſſe duxit:oſtēdere:ho
neſtū eſſe pro ulciſcendis iniuriis & ſociorū ſalute cōſeruāda bellū cōtra Mithridatē ſuſcipere.ſed id ēt ad
populi romani gloriā uehementer ptinere aſſeuerauit.Cū aliis in locis:tū illic pcipue:cum ait.Et qm̄ appe
tētes gloriæ: pter cæteras gētes: atq; auidi laudis ſuiſtis delēda ē uobis illa macula mithridatico bello ſu
periore ſuſcepta.⁋Laudabile ē gloriā hic cōplectit̄
Gloria quid q̄ ē frequēs fama cū laude eā.Ci.in rhe. de inuentio
ne utilitati honeſtæ ſubiicit:dicens multa eſſe:q̄ nos
cū dignitate:tū fructu ſuo ducūt:& gloria:dignitas:
amplitudo:amicitia:laudabile igitur dicit eſſe:cū ex
ea re quā ſuſcipi uolum⁹ oñdius gloriā futurā.⁋Pñ
tem cū rē confecerimus inter eos q uiuunt.⁋Conſe
quentē:apud poſteros:plurimū certe concitari ſolēt
quos hortamur:cum & pñtes:& futuros: laudaturos
eorū factū dicim⁹.Q uē locū ilioneus apud Vir.lib.
vii.uſurpauit his uerſib⁹.Diis ſedē exiguā patriis lit
tuſq; rogamus innocuū:& cunctis undāq; aurāq; pa
tentē. Non erimus regno indecores nec nr̄a feret̄ fa
ma leuis:tantiq; abeleſcet gr̄a facti. Hæc nos &c.ob
iectiōi q̄ fieri potuiſſet reſpōdet.cur laudabile ab ho
neſto ſepauerit.⁋Hæc q̄ttuor ptes &c.In quas rectū
diuidit.⁋Non dare ſoleāt:qa nō pōt quicq̄ laudabi
le eē:qd̄ idē rectū nō ſit.⁋Ex recto laudabile naſcit̄:
Rectū quid qm̄ ſi rectū eſt laudabile eſt:& rectū ē quod oī ex pte
pp ſe petit̄:quod laudis:& gloriæ nullo reſpectu ſeq
mur:ſola cōtenti conſcientia:uulgus:ut dictū eſt ma
gis gloriæ q̄ recti p ſe tōnē habet:& facin⁹ illd̄ auda
ct̄er ſuſcipit:uñ gloriā ad ſe puēturā ītelligit: dupli
cat̄ auget̄: hōeſtū ſpōte ſua allicere nos pt:qd̄ ſi laus
quoq; futura oñdet̄:multo magis allicìemur.Cū igit̄
&c.⁋Oſtēdit quō laudabili utēdū ſit:& prius ingt rectū eē oſtēdere cōuenit:deinde laudabile:ut ſi de bel
lo conſultet̄:& indicendū eſſe cupiā regi aut populo ſuadeam⁹:primū iuſtas eē cās oñdemus: cur geri de
beat:deīde laudē & gloriā futurā ex ea re demōſtrabimus. ⁋Si uictoriā conſeq̄mur: aut ab idoneis locus
ab auctoritate:q ī cōſiliis ualet plurimū.⁋Nā & eſſe prudētiſſim⁹ & hēri optius dēt:is q ſniæ ſuæ de utili
bus:atq; honeſtis credere oēs uelit:ut Q uītilianus ait. Id āt alacriter ſuſcipiunt hoīes faciēdū qd̄ uiros au
ctoritate pſtantes laudaturos ītelligāt:gbuſq; rē geri placeat. Nec quiſq̄ eſt q factū ſuū a laudatis uiris cō
probari nō gaudeat.⁋Nā pricipibus placuiſſe uitis nō ultima laus eſt:ut ait Oratius.Cōtra tā turpe eſt:ut
Q uintilianus ingt laudari a turpibus:q̄ ſi lauderis ob turpia.⁋Hōeſtiori:ut ſi aliq̄d plebs īprobet qd̄ aut
equeſtris ordo laudet:aut ſi aliq̄d ſenatui placeat:qd̄ equeſtri ordini diſpliceat:quanto.n.laudabilior pſo
na erit:tanto res quoq; laudabilior uidebit̄.Nō prætermiſit hunc locū apud lucanū Pōpeius qui ſic milites
ſuos ad plium hortat̄.O ſcelerū ultores: melioraq; ſigna ſecuti. O uere romana manus: quibus arma ſena
tus.Nō priuata dedit:uoti depoſcite pugnā.⁋Aut aliq̄bus ſociis &c.Si dicet̄ ſocias & cōfederatas nobis
ciuitates qd̄ fieri ſuademus laudaturas.Ciuibus ſi oſtendat̄ ciues uniuerſos:externas nationes: & poſteroa
quoq; nr̄os cōprobaturos.⁋Cum huiuſmodi &c.loci oēs expoſitioni ſunt deliberatiui generis:ex quibus
argumenta duci poſſunt:q̄bus aliquid ſuadem⁹:uel diſſuademus.Nunc quo ordine ſingule orōnis partes
inſtruēde ſint oſtendit̄.Et primū de exordio pcipitur:& id duobus modis fieri poſſe dr̄:p pricipium:& inſi
nuationē.Q uītilianus partē deliberatiuā:q̄ ſuaſoria dr̄:& de tpe futuro:ac ēt præterito cōſultat nō ubiq;
prohœmio:quale ē in iudicialibus cauſis egere īquit:qa cōciliatus eſt ei quiſq; quē cōſulit:initiū tñ quod
cunq; hr̄e debet:ut idē admonet:aliquā phœmii ſpēm:nec abrupte:aut uñ libet incipiendū ē quia ē aliq̄d
in oī materia naturaliter primū:ſed ī ſenatu:& ī cōtionibus eadē eſt acquirendæ ſibi plerūq; beniuolentiæ
quæ apud iudices apud quos dicendū eſt.Ariſtoteles:& a nr̄a:& ab eius q diſſentiat perſona duci frequē
ter in cōciliis exordiū debere exiſtimat:q̄ſi mutuātibus nobis hoc a iudiciali genere.Nōnunq̄ ēt ut minor
res maior eſſe uideat̄.⁋Hmōi &c.Q ualem propoſuit Ci.Q ui oratoris finē in deliberatiuo genere dixit
eſſe utilitatē:quā in duas partes diuiſit tutū & honeſtū:tutum autem diſtribuit in uim & dolum honeſtum
Tuti partes ī rectū & laudabile hōeſti quattuor ptes fecit d̄ quorū locis pcepta dedit poſtremo d̄ laudabili tractauit.
⁋Aperiēda eſt.quo pacto ad ſingulas orōnis ptes pdicti loci accōmodent̄.A pricipio.Exordiū Ci.lib.i.
in duas diuiſit ptes:principiū & inſinuationē:& pricipiū q̄dē diffiniuit eē cū ſtatī auditoris:aīum nobis ido
neū reddimus ad audiendū & aut docilem:aut beniuolū aut attentum facimus . Inſinuationem uero cum
occulte:& p diſſimulationē eadē oīa pficimus:q̄ aptis rōnibus principium efficit.Idem ait cauſarum gene
ra quattuor eſſe:honeſtū:turpe:dubiū:humile& in dubio cauſæ genere a beniuolētia principiū cōſtituen

dum:neq́ pars turpitudinis obeſſe poſſit.In humili attētos auditores fieri uoluit. In turpi inſinuatiōe uti pcepit:in honeſto cāæ gñe recte uti poſſe pricipio uel nō uti admonuit:& ſicut uellem⁹ a lege:uel ſcriptura:uel ab aliquo firmiſſimo cauſæ nr̄æ adiumēto icipiēdū eē dixit. Ariſtotiles nunq̄ exordio op⁹ futurum fuiſſe dixit:ſi ſp apd̄ bonos orō hērēt:qm̄ ſua ſpōte icitati ſūt ad ea faciēda:q̄ recta ſūt. Vti ergo exordio:ut auditores nobis cōcilienē neceſſe ē.Ci.hoc loco iidē dicit utēdū rōnib⁹:i cauſæ deliberatiuæ exordiis qbus i phœmiis utimur cāru iudicialiū:& pricipio qdē ſi honeſta cā fuerit:iſinuatiōe ſi turpis ipſe i orōne

ab inſinuatione:uel iiſdem rationibus quibus in iudiciali cauſa.Si cuius rei narratio incidet eadem ratione narrari oportebit:quoniam in eiuſmodi cauſis finis eſt utillitas:& ea diuidit̄ in rationem tutam:atq́ honeſtam ſi utrunq́ poterimus utrunq́ pollicebimur:nos in dicēdo demonſtraturos eſſe:ſi alterū demonſtraturi erimus ſimpliciter qd̄ dicturi ſumus oſtēdemus.At ſi noſtram rationē tutam eſſe dicemus.Diuiſione utemur in uim:& cōſiliū.Nā quod in dicēdo rei dilucidādæ cauſa dolū appellauimus id in dicdeno honeſtius cōſiliū appellabim⁹:ſi rōnis nr̄æ ſniam rectā eē dicēus:

pro Pōpeio a trib⁹ locis beniuolētiā colligit a pſona ſua cū de officio ſuo ſine arrogātia loquit̄: & qlis in amicos fuerit:oñdit a pſona auditorū quorū auctoritatē extollit qles in ſe fuerit cōmemorās: a rebus ipſis:eam ſibi oblatam materiā dicēs:in q̄ deeſſe igeniū nemini poſſit.quāq̄ in pcitionibus congſita aiorū apparatione nō eē opus docet:cū cā honeſta ē qm̄ qui audiūt ſua ſpōte parati ſunt. ⁋ Si cui⁹ rei &c.Si ingt narrandū aliqd in deliberatione accidit iidē rōnib⁹ oportet uti qbus i iudicialibus utimur cauſis:ut breuis:ut dilucida:ut ueriſimilis narratio ſit.Ideo aūt dixit:ſi icidet:qm̄ cū narratio ſit rerū geſtarū aut pinde ut geſtarū expoſitio & deliberatio ferme ois de futuro ſit:uix in ea narrari pōt.Idē ait in pcitionibus:aut nullā:aut breuē in pcitionibus narrationē fieri in deliberatiuo gñe:cū uidelicet pñtia futuris applicātur: & qd euēturū ſit:ex illis colligit̄ ad cōſequēs deniq́ narrat̄ effectū priuatā deliberationē nunq̄ egere narrationē:Quintilianus ait.Eius rei dūtaxat de qua dicenda ſnia eſt ga-nemo ignotat id de quo cōſulit.Extrinſecus pōſſunt pertinētia ad deliberationē multa narrari.In cōtionibus ſæpe etiā illa:quæ ordinem rei docet neceſſaria eſt:affectus autem maxime poſtulat:qui mouentur uariis modis: id quō fiat:idem auctor oſtendit.⁋ Quoniā in huiuſmodi cauſis &c.De diuiſione pcipit:& in diuiſione ingt aut utrunq́ oſtendimus tutū.ſ.& honeſtū eſſe qd̄ ſuadere intēdimus:aut alterū ſaltē pollicemur: ut ſi ad bellū idicendū cohortamur:oſtēſuros dicemus honeſtū eſſe & tutū bellum indici:quod ſi fieri nō poterit: alterū oſtēdemus:aut iuſte geri bellū poſſe:aut uires ad gerēdū bellū idōeas adeē.⁋ Sin alterū demōſtraturos:ſi pollicebimur uel tutū tm̄:uel tm̄ honeſtū eē qd̄ ſuadere uolumus.⁋ Simpliciter dēt.n.ſimplex eſſe diuiſio: & p expoſitionē ut res de qb⁹ dicturi ſum⁹ breuiter exponam⁹ & abſolute.Exēpli cā:iure geri bellū poſſe pateſaciā uel uires adeſſe:& rōnes quibus geri bellū poſſit oſtendā ſub hac generali partitione diuiſiones deīde ſequent̄: ſed non principales:& Cicero p lege Manlia dicturus: ſic diuiſit prius:mihi uidet̄ de genere belli : deide de magnitudine:tum de īperatore deligēdo eſſe dicendū.Cum de Pompeio poſtea loquitur: alia utit̄ diuiſione:quæ ad demonſtratiuum genus ſpectat.⁋ Si noſtrā rationem tutam &c.Quod pollicebimur ſine periculo fieri poſſe:id facile ne aggrediantur auditores adducent̄: ſi ergo honeſtam eſſe rationem noſtrā oſtēdere nō poterimus:tutam eſſe oſtendamus:ſi dicere non poſſumus iure a nobis bellū indici poſſe:oſtendamus tute geri poſſe cum igitur a tuto ſuadebimus:cuius ptes ſunt uis:& dolus:diuiſiōe utemur bipartita:i uim & dolum cum rectum rationem noſtram eſſe dicemus quadripartitā:ſi tamen omnes recti partes incident.⁋ In uim & dolum.In nominibus quæ uim:& dolū ſignificent:& quoniā nūc conſiliū uocat:qd̄ ſuperius dolū appellauit:cur id faciat rōnem reddit.docendi inquit cauſa:& aptius rē oſtendendi dolum appellauimus:cum tutū in duas partes diuideremus.Verū in oratione non dolum:ſed conſilium nominabimus recte autē ſic facere nos admonet:quia audito doli nomine qui plerūq́ malus eſt auditoris animus abhorreret.Putarent.n.ſe ad rē malam & turpem induci.Ilud aiaduertendum eſt:dicendum eſſe dolum quod aduerſarii ſuadent:ſi contra ſentias:& qui diſſuadent equū intra mœnia troiana recipiendū:dolum eē dicunt his uerbis:Creditis auectos troas:aut ulla putatis dona carere dolis danaū.Qui ſuadent ſic ſimplr̄ loquūtur:ut conſiliū eſſe non dolus uideatur.Vt primuſq́ thymotes duci ītra muros hortatur:& arce locari.Dilucidādæ manifeſtandæ:⁋ Si rōnis dixit quid agendū eſſet:cū tutam eſſe ſniam nr̄am diceremus.Nūc qd agendū ſit:pcipit cum rectam eſſe ſniam nr̄am oſtenſuros nos pollicebimur.Nā ſi oēs recti ptes incident. quadripartita diuiſione utendū pcipit hoc mō.Oſtendā.p.c.rectum eē:quod facere uos cohortor:deinde cū ſic ppoſuerimus expoſitiōe utemur:uel enumeratōe hoc mō.Nā ſi hoc facietis:prudēter iuſte:fortiter: moderate facietis.Arguēus deīde a ſingulis ptibus:& ab earū locis ſniam nr̄am cōfirmabim⁹.Illd aiaduertendū eſt:ſimplicē diuiſionē faciendā eſſe pcipere Ciceronē quēadmodum exēplo oſtēſum eſt:deinde ſub diuiſiōe utēdū eē:q̄ quadripartita ſit:uel bipartita:aut tripartita:ut plures:aut pauciores recti ptes icidēt: Nihil āt obſtare dēt qđ phi diſputāt:& ueriſſimis colligūt rōnibus uirtutes oēs ita īter ſe cōnexas colligataſq́ eē:ut ubi una ſit:illic reliquas eē ;& ubi una abſit:illic reliquas quoq́ abeſſe neceſſe ſit.Nā ſuperi⁹ dictū eſt apud imperitos plerunq́ oratorem dicere:ut accidere res poſſit:quæ prudenter quidem : & tamen non honeſte geri poſſe uideatur.⁋ Itē iuſte aliquid fieri poſſe uidetur:quod idem fortiter fieri non poſſit. Platōis ſentētia

¶ Et omnes partes recti incidēt. Cōtingit.n.ut oēs incidant & nonū q̄ ut ps tm̄ i cōfirmatiōe: docuit quo pacto in deliberatiuo genere exordiri: narrare: & diuidere poſſemus: nūc quō cōfirmandū: & cōfutādū: ſit oñdit. ¶ Noſtris locis: ptibus utilitatis tutæ: & utilitatis honeſtæ: de q̄b⁹ latis multa dicta ſūt. ¶ Cōtrariis: quibus dicta ab aliis diſſoluamus. ¶ Argumentatōis. Hæc cōfirmatōis: & cōfutationis ꝓpria ē. Quinq̄ partita abſolutiſſima eſt: qualis ea eſt: qua i iudiciali genere utendū ꝓcepit: talis & ī deliberatiuo eē debet. ¶ Sed ſi acciderit. qm̄ accidere pōt: ut in alicuius rei cōſultatōe alius a tuto: alius ab hōeſto ſuadere: aut q̄bus locis utraq̄ pars uti poſſit. Nā & ei q cōtra hōeſtatē dicit: & ei q cōtra utilitatē p hōeſtate pugnat ꝓprii loci ſunt. Totū āt hoc quale ſit: ſubiectis. Ci. declarat exēplis. illud āt aduertendū ē in neceſſitate hoc contingere: quotiēs cū adiunctiōe eſt ut ſi pro ponaē i opitergina arce circūuētis: aut dedēda arx eſt: aut fame pereundū eſt. Simplex neceſſitas ī deliberationē nō cadit: qm̄ cōſiliū nō r̄cipit: ut ſi dicaē neceſſe ē: ut pereāt ſagūtini. ¶ Vt ī deliberatiōe eorū &c. aut eos itelligit: qui caſſilini qd ē cāpaniæ oppidū: obſeſſi a pœnis fuerunt: qd a liuio libro ab urbe ɔdita. xxiii. ſcribiē: & ita fame uexati ſūt: ut lora & pelles ſcutis detractas: item mures ederint: aut ſagūtinos q nomē mēībus fame afflicti: machinis: ferro ui uerſa ī rabiem fide: immanē i foro extruxerūt rogū & deſuper ſe ſuoſq̄ cū oībus ſuis opib⁹: ferro & igni corruperunt. ¶ Nullā rē: nā omiſſa icolumitate uirtus ēt peribit: locus autem a comparatione ſumitur. Vtilitas.n. cum honeſtate comparatur. Incolumitas rationē habet utilitatis. ¶ Virtutibus argumentū ē cōtra fortitudinē: quæ ſi aliqd cōtra incolumitatē ſuſcipit: deſinit eſſe fortitudo: & temeritas appellaē. ¶ Honeſtū nihil oporterē &c. nā quod contra ſalutē eſt: id honeſtū uideri non debet tollerare obſidionē: & difficillima quæq̄ prius ꝑpeti: q̄ ſeſe hoſtibus dedere: honeſtū nō eſt: quia contra ſalutē eſt. Fame.n. moriendū eſt: Virtutem &c. Cice. hominem dicit ad agendum aliquid ultro dignū natum eſſe & cū ex aīo conſtet & corpore reiicere dic re q̄ ſunt corporis. qm̄ cōia nobis cū beluis ſunt: & ſe qui q̄ ſunt aī ut animus īperet: appetitus iōi obtēꝑerent. Qui ſuadent ſaguntini ne ſe dedant Annibali: fidē ſemel romanis datā nō eſſe frangendā dicūt: & labores oēs potius tollerādos. ac mortē ipam ſubeundā: q̄ cōtra honeſtatem faciendū: eſt aūt locus a pſeuerātia q fortitudis ps eſt. ¶ Dedecore: nullū maius dedec⁹ ē q̄ datā fidē nō ſeruare. ¶ Quę turpitudo q̄ multo maior eſt: q̄ utilitas q̄ ex turpi deditiōe ſequitur. ¶ At nō immortalitatem &c. Si icolumes nūc fueritis ſaguntini aliquando tñ moriēdū uobis eſt. Quid autē paucorū ānorū cōferre poterit acceſſio? Quādo igiē hæc incolumitas reddere imortales uos nequit: melius eſt honeſte mori: quā quicqd ſupereſt uitæ cum dedecore degere. ¶ Nec eſſe &c. eſto mortem nunc effugiatis: nunquid ſcire poteſtis: quid paulopoſt euenturum ſit? in aliud & fortaſſe nō leuius cadetis periculum: ut aut Annibal pfidia utaē punica: & oēs ſimul: atq̄ in poteſtatem acceperit: perdat: aut romanus oderit: & inſectetur poſtea populus. ¶ Virtute ultro &c. a magnificentia argumentū eſt dulce: & decorū eſt pro patria mori ait Oratius. Et li. i. inſtitutionū ſcribiē: titulo de excuſatione tutorū q p rep. ceciderūt: in perpetuū per gloriā uiuere intelligunē. ¶ Fortitudini &c. audaces fortuna iuuat: trepidoſq̄ repellit q arguebat ab utili illis q temere in periculū ruerēt nō eē auxilio deos dicebat. Hic cōtra fauere illis fortuna: dr̄: q fortia audēt. ¶ Eum tute uiuere: iuxta illud oratii: integer uitæ ſceleriſq̄ purus non eget mauri iaculis neq̄ arcu: nec uenēatis grauida ſagittis. Fuſce pharetra: ſiue p ſirtes iter æſtuoſas: ſiue facturus per inoſpitalē caucaſum: uel quæ loca lapidoſus lambit hidaſpes. ¶ Eū qui turpiter uiuat: multi.n. uitio & turpitudini hoſtes ſunt. ¶ Cōcluſionibus: ultima ps inſtrumēti cōcluſio eſt: q̄ eiſdē pene rōnib⁹ i deliberatiua cā fieri ſolet: q̄b⁹ i iudiciali uidelicet p enumerationē: amplificationē: & miſericordiā. ¶ Niſi q̄ is.

Caſſilinum.

& omnes partes recti icident quadripartita ratione utemur: ſi nō incidēt: quot erunt tot exponemus in dicendo. In confirmatiōe & cōfutatione utemur noſtris locis quos ante oſtēdimus confirmādis cōtrariis cōfutandis. Argumentatoria artificioſæ tractādæ rō de ſecūdo libro patet: ſed ſi acciderit ut in cōſultatione: alteri a tuta rōne: alteri ab honeſta ſnīa ſit: ut in deliberatione eorū: qa a pœnis circūſeſſi deliberāt qd agant. Qui tutā rōnem ſequi ſuadebit his locis utetur. Nullam rem incolumitate utiliorem eſſe: uirtutib⁹ uti neminē poſſe: qui ſuas rōnes in tuto nō collocarit: nec deos quidem eē auxilio eis: q ſe in conſulto in periculū mittunt. Honeſtū nihil oportere: exiſtimari: quod non ſalutē pariat: qui tutæ rei ꝓponet rōnem honeſtā: his locis utet̄: uirtutē nullo tpe relinquēdā: uel dolorē ſi timeat uel mortē ſi ca formidet̄ dedecore: & inſāniā leuiorē eſſe: cōſiderare q̄ ſit turpitudo conſecutura: at non immortalitatē: neq̄ æternam columitatem conſequi: nec eſſe exploratum: illo uitato periculo nullum in aliud piculū eſſe nos uenturos: uirtute ultro ad mortē ꝓficiſci eſſe præclarum. Fortitudini fortunā quoq; eſſe adiumēto ſolere: Eum tute uiuere? qui honeſte uiuat: non qui in pñtia incolumis ſit: & cū qui turpiter uiuat incolumem in perpetuum eſſe non poſſe. Concluſionibus fere ſimilibus in his? & in iudicialibus cauſis uti ſolemus: Niſi quod is maxime conducit quam plurima rerum ante

una inqt dr̄ia eſt:ꝙ ĩ cõcluſiõibus deliberatiuarũ cãrũ utile eſt rerũ añ geſtarũ exẽplis uti:ut ſi dicas. Tolerate obſidionẽ qm̄ q̄ ꝑmia obſeſſi ab ãnibale apd̄ caſſilinũ quõdã acceperũt:eadẽ uos & mlto ãpliora feretis.

Voniam hæc cã &c. De iudiciali:& deliberatiuo genere dictũ eſt:nũc de demõſtratiuo precipit̃:in quo multũ ſtudii & diligentiæ poni a nobis cõuenit:qm̄ hoc unũ relictum eſt:in quo exerceamur: rõ defendendi:& ſuadendi oĩs oratori erepta eſt:cuius officiũ legulei in foro occuparunt in ſenatu nefarius quiſq;:& ſceleſtiſſimus qui primum in ciuitate per malas artes locum adeptus eſt: ſententiam nũc

geſtarum exempla proferre:nunc ad demonſtratiuum genus cauſæ tranſeamus.

De argumentis.

Voniam hæc cauſa diuiditur in laudem:& uituperationem. Quibus ex rebus laudem cõſtituerimus:ex contrariis rebus erit uituperatio comparanda: laus igitur poterit eſſe rerum externarum:& corporis:& animi rerum externarum ſunt ea quæ caſu:aut fortuna ſecunda:aut aduerſa accidere poſſunt:ut genus:educatio:

dicit:niſi potius illa amentia uocanda eſt:bonis & integris uiris aditis in curiam:qm̄ pater ſ priuatis oẽs ſtudet cõmodis:publica in poſtremis habẽt:qbus aliqd quottidie detrahunt:ut domeſticas expleant cupiditates:nihil uſq; ſanctum: nihil honeſtũ inuenias: libido:perfidia:ambitio:& cæteræ malæ artes in pleriſq; dominantur italiæ populis. Quo fit in præcipua uenerãtiõe:& admiratiõe magis digna ſit ſanctiſſima uenetiarũ reſpu. q̄ in tam feda totius italiæ labe oĩs maculæ exps durat:& cũ multa ꝓbatæ illius uetuſtatis retineat ornamẽta: multa ẽt ipſa excogitauit iſtituta pulcherrima:ſed nos qd̄ inſtat agamus. qm̄ demõſtratiuum genus in alicuius certæ pſonæ tribuit̃ laudẽ uel uituperationẽ: ut prio lib. diffinitũ eſt. Locos docet ex qbus rõ oĩs laudãdi:& uituperãdi duci poſſit. illud ſciendũ eſt:aliter in deliberatiuo gñe aliter in demõſtratiuo fieri orõnẽ ſolere illic.n. grauitati magis ſtudere ſnatũ:q̄ uerborũ ornatui nos conuenit:immo ſi nimia in eã deliberatiua depꝛehendit̃ cura:quantum ad artificiũ:& elocutionẽ ſpectat: nõ nihil dicẽtis auctoritati detrahit̃. Cõtra in genere demõſtratiuo danda opera eſt:ut q̄ cultiſſima oratio ſit:pleriq;.n.q ad audiendũ accedũt. finẽ ſibi ꝓponunt:nõ utilitatẽ: ſed uoluptatẽ. Ideoq; Ariſtotiles:& eũ ſecutus theophraſtus ptẽ hanc a negociali remouerũt: totãq; ad ſolos auditores relegarunt. Argumẽto & nomẽ ipm̄ eſt. Demõſtratiuũ.n. appellat̃: qm̄ alicuius laudes oſtentant̃: & ꝑdicant̃:auctor Quītilianus. Qui tñ romanũ morẽ fuiſſe inqt ut negociis:& minus hoc iſtrueret:& oñdit quomodo:qbuſue rebus fieret:id. Idem tñ confitet̃ quaſdã eſſe materias ad ſolã oſtẽtationẽ cõpoſitas: ut laudes deorũ uirorũq; quos priora tpa tulerũt. Hæc eã:demõſtratiua cui⁹ uia eſt laus uel uituperatio. Finis honeſtus:ut lib. i. docuim⁹. Laus igit̃:tria bonorũ genera ſunt:qbus laudare uel uituperare quẽpiã poſſumus rerũ externarũ:ai corporis laudem hoĩum in tria tpa diuidit:ait Quintilianus. Quod ante eos fuit. Quoq; ipſi uixerint:qdq; fato functos inſecutũ eſt. Ante hoĩem patria:parentes: maioreſq; ſunt: a qbus laus:& uituperatio ducitur. Item reſponſa uel auguria quibus futura claritas promiſſa eſt. Sicuti naſciturum ex thetide:illum reſponſum ẽt oraculus:qui maior patre eẽt:ex uita ipſorũ laus ſumit̃:uel uituperatio cũ bona:q̄ contigerunt in uita:uel mala enumerant̃ & p ætatis cuiuſq; gradus facta oĩa:& dicta cõmemorant̃:ex ſequẽtib⁹:ſi mortẽ eorũ oẽs iniquo aio tulerũt:ſi poſitæ ſtatuæ:ſi relicta igenii monumẽta. Rerũ externarũ:oĩa q̄ externa bõa ſunt:q̄q; hoibus forte obtigeruut:nõ iõ laudat̃ ꝙ ea quis habuerit: ſed qd ipſis honeſte uſus ſit. Sunt igit̃ bona media quæ in utranq; partẽ certiſſimũ faciũt morũ experimentum:ut Quintilianus ait. Caſu aut fortuna. Inter caſum & fortunã nõ multũ intereſſe dicit ariſtotiles:& caſum qdẽ in his eſſe q̄ non habent ꝓpoſitũ:fortunam uero in habẽtibus ꝓpoſitũ:erit itaq; in brutis aialibus caſus exẽpli cã equus aduẽniãte nocte relictis paſcuis ad pꝛeſepe refugit lupi timore. hic caſus eſt. nõ.n. ꝓpoſitũ equ⁹ habuit metu a pabulo diſcedẽdi:ne forte lupus eũ uoraret:ſed tñ periculũ uitauit fortuna uero eſt in his q ꝓpoſitum habent hoc modo:aliqs terrã fodiens ut ſepulturã faciat aurũ inuenit. hoc fortuna contingit. Nã fodiẽtis propoſitũ fuit:ſepulturã facere. Ut genus. Omnis rõ argumentãdi:aut ab attributis pſonæ:aut ab attributis negocio ſumit̃:ſed laus & uituperatio ab attributis pſonæ pleriſq; ducunt̃:de quibus ante dictũ eſt. Similes parentibus. ac maioribus ſuis filii credunt̃: & nonnunq̄ ad honeſte & turpiter uiuendũ inde cauſæ fluũt:ĩ maioribus:& parẽtibus illud cõſiderari oportet:nobiles ne fuerint:an ignobiles:ut Ci. ꝑcipit ĩ partitiõibus:ſi nobiles extiterunt. reſpondiſſe eum quẽ laudamus nobilitati dicemus: ſi ignobiles aut ꝑteribimus:aut illuſtraſſe eũ humile genus factis oñdemus. Oratius Mæcenatẽ in ꝑricipio libri carminũ a maioribus laudauit dicẽs: Mœcenas atauis ædite regibus:& æneas didonẽ apd̄ Vir. a pentibus q'tãti talẽ genuere parẽtes ẽ:& ab hiſdẽ uituperatio:ſi nõ reſpõdiſſe nobilitati:& maiores: ac pentes uita & factis dedecoraſſe dicamus:ut ãt gñis turpitudo ſic & claritas ipſa opprobrio multis fuit: magiſq; inuiſos reddidit ſicut ſuꝑioris Afrieani filiũ. itẽ Quīti. Fabii allobrogici:de qb⁹ mẽinit Valerius Max. li. rerũ memorabiliũ tertio capite qnto. Aiax apud Oui. a pentibus ulyſſem uitupat dicẽs. qd ſanguĩe cret⁹ ſiſyphio furtiſq;:& fraude ſimillimus illi:iſeris æacidis alienæ noĩa gẽtis. Saluſtio q gñia nouitatẽ ſibi obiiciebat:ſic rñdet Ci. Ego meis maiorib⁹ uirtute mea ꝑluxi:ut ſi prius noti nõ fuerint:a me accipiãt initium memoriæ ſuæ:tuius uitæ quã turpiter egiſti:magnas obfudiſti tenebras:ut ẽt ſi fuerit egregii ciues:certe uenerint ĩ obliuionẽ. Educatio:& hoc unũ ẽ ex pſonæ attributis refert ãt a qbus:& quo qſq; mõ iſtitut⁹

Demõſtratiuũ undes

Fortũa Caſu

ſit & leonidas alexādri pedagog⁹ qbuſdā eū imbuit uitiis:q̄ robuſtū quoq; & maximū regē ab illa īſtitutione pueriſi ſunt ꝓſecuta auctor Quintilianus. Cæſar apud lucanū crudelitatis:& ſupbiæ p locū ab educatione arguit pōpeiū. Nūc quoq; ne laſſum reneat priuata ſenectus. Bella nefāda patatiſuetus ciuilib⁹ armis. Et docilis ſyllā ſcelerū uiciſſe magr̄m. Vtq; fere tigres nūq̄ poſuere furorē. Quas nemorū hyrcano mattū dū luſtra ſequūt̄. Altus ceſorꝫ pauit cruor armentorꝫ. Sic ēt ſyllanū ſolito tibi lambere ferrū. Durat magus ſitis null⁹ ſemel ore receptus: Pollutus patit̄ ſanguis māſueſcere fames &c. Saluſtius quoq; turpē ſub pceptore educationē Ciceroni obiicit dicēs: an nō ita a pueritia uixiſti:ut nihil flagitioſum corpori tuo putares quod collibuiſſet alicui:an ſcilicet iſtā immoderatam eloquentiam apud marcum piſonem non pudicitiæ iactura perdidiciſti: qui ſub bonis educatur præceptoribus:hunc bonis moribus eſſe credibile eſt. ⸿ Diuitiæ: ad fortunam ſpectant: quæ unum eſt ex attributis perſonæ in quo quæritur diues:an pauper liber an ſeruus priuatus:an cum poteſtate fœlix an cōtra. Item quales liberas habeat diuitiæ:& poteſtates gloriæ:amicitiæ:in utranq; partem trahūtur: & ut dictū eſt:certiſſimum faciunt morum experimētum. Qui liberalis eſt in amicos & erogare egenis conſueuit:is laudem meretur: qui in lupanaribus & menſis bona ſua conſumit:uituperatur:& a cōſumptis turpiter diuitiis uituperat:iuuenalis dicens. Qui bona donauit ꝓſepibus & caret omni maiorum cenſu quod ptāte male uſus ſit:ſaluſtio obiicit Ci. At poſtea q̄ ꝓtor factus eſt modeſte ſe geſſit:& abſtinēter. nō ita ꝓuiciā uaſtauit:ut nihil neq; paſſi ſint:neq; expectarit grauius ī bello ſocii nr̄i:q̄ expti ſūt ī pace:hoc africā iterio rē obtinēte:& gloria uel maiorꝫ:uel reb⁹ a nobis geſtis excitata dat laudādi & uitupandi occaſionē:cū quē piā uel ñ inflatū gloria dicius:uel nimiū ſublatū a ciuitate quoq; laus ducit̄: & uitupatio:referr.n. quo qſq; loco nat⁹ ſit celebri an uili:libera urbe: an ſubiecta. Amicitiæ:hoc tū ad fortunā ptiet:tū ad uictū:quo pacto aliqs amicitiis uſus ſit:qles amici fuerint. Nā uetus ē ꝓuerbiū pares cū pibus facillime congregari: illud aiaduertendū eſt:q; aī bona:tū naturæ ſunt:tum induſtriæ naturæ:ut ſi quis acri ingenio præditus fuerit:induſtriæ ut ſi ſcientiam huius:uel illius rei adeptus ſit:item corporis bona:tū natura dantur:tum induſtria comparant̄ natura:ut ſi quis agilis naſcatur:induſtria. ut ſiquis exercitatione euadat agilior q̄ natura fuerit totum autē hoc ad habitum refertur qui ut a cicerone diffinitur:eſt animi & corporis conſtans:& abſoluta aliqua in re pfectio:aut uirtutis:aut artis alicuius perceptio:aut q̄uis ſcientia. Velocitas. Homer⁹ a pedum uelocitate Achillem laudat cum ait. ποδας ωκυς αχιλλευς &. Vir. Camillam:cū inqt: ſed ꝓlia uirgo dura pati:curſuq; pedū ꝓuertere uētos:illa uel intactæ ſegetis p ſumma uolaret gramina:nec teneras curſu læſiſſet ariſtas:uel mare p mediū fluctu ſuſpenſa tumēti ferret iter celeres nec tingeret equore plantas. Item alio loco peruicibus ignea plantis:uitio datur uelocitas:ut ſi tranſfugam uocemus quempiā & ſaluſtius in ciceronē lingua inqt uana man⁹ rapaciſſimæ gula immēſa:pedes fugaces. ⸿ Vires:qs tū natura dat:tū auget exercitatio a uirib⁹ laudat Virgi. cum ait. Sunt nobis fortia bello pectora: ſunt animi & reb⁹ ſpectata iuētus cōtra idē ſæpe ībecillitatē obiicit uitupans. ⸿ Dignitas pulchritudo corpis:& hoīs ē ut uenuſtas mulieris hæc nos gratioſiores efficit:ut hōer⁹ de priamo iqt. ἀλλ᾽ ὁ πρίαμος ἀξεον ἀρχος. & Virg. Gratior & pulchro ueniēs in corpore uirtus. idē a pulchritudīe æneā laudat dicēs. Quale manus addunt ebori decus:aut ubi flauo argentū pariuſue lapis circūdat̄ auro. ⸿ Valitudo quæ ptim natura datur partim ſtudio:& diligentia cōparatur:in laudis pte bona ualitudo: cōtra mala in parte uituperationis reponit̄. Quintus metellus in ea oratione q̄ prēm. L. Metellū defunctū laudauit inter decē maxias & optimas res quas affuiſſe illi dixit:ualuiſſe inquit. ⸿ Et quæ cōtraria ſunt:ut imbecillitas deformitas: mala ualitudo. ⸿ Animi ſunt &c. Sunt & alia animi bona:ſed hæc priora:& cum illo ſic coniūcta:ut ſeparari nō poſſint. ⸿ Et his cōtraria:ſtultitia:iniuſticia:ignauia:incontinētia. ⸿ Erit igit̄ hi loci inquit erunt qbus cōfirmare poterimus laudem eius quem cōmēdare inſtituerimus:& contra reꝑhendere eū quem repræhendendum ſuſceperimus. ⸿ In hmōi igitur cauſa:docet quo pacto in cauſa demonſtratiua exordiri:& unde beniuolentiam colligere poſſumus:a quattuor aūt colligit locis. ⸿ A noſtra:cum inqt laudabimus aliquē a noſtra pſona beniuolētiam colligemus:officio facere oſtēdentes quod. ſ. nr̄m ſit officiū illud agere. Et ipſe declarat ut ſi dicam⁹ magnā nobis cū eo quē laudare uolumus neceſſitudinē eē. Multi aūt offō ducti orōnes hr̄t:in rerū uel hoīum laudes:ſicuti q ī funeribus dicūt hoc tpe & in nuptiis. Itē ī nouorꝫ magr̄atuū uel alicui⁹ pricipis u'ri aduētu:& nōnulli ī dignitate cōſtituti recuſare dicēdi on⁹ ñ pñr ii oēs nō arrogātia aliq̄ īductos ſed offō ꝓloquūt̄:& ſic a ꝑpria pſona bēiuolētiā cōparāt. ci. li. i. accuſationū ī uerrē offō ſe ad accuſandū ueniſſe dicit. ⸿ Neceſſitudis neceſſitatis q; recuſar̄ ñ poſſim⁹. ⸿ Aut ſtudio uolūtate:nulla neceſſitudie interueniēte:cū dicius eiuſmōi uirtutes eē qs laudare ī aliquo uolum⁹:ut cōmēorari ab oib⁹ debeāt:&

diuitiæ poteſtas:gloriæ:ciuitates:amicitiæ:& quæ huiuſmodi ſunt. Et ea quæ his ſunt cōtraria corpis ſunt ea q̄ natura corpori attribuit cōmoda:aut icōmoda:uelocitas:uires: dignitas ualitudo:& q̄ cōtraria ſunt:animi ſunt. ea q; conſilio & cogitatione nr̄a conſtant prudentia:iuſticia:fortitudo:modeſtia & q̄ contraria ſunt. Erit igitur hæc confirmatio confutatioq; nobis. In huiuſmodi cā pricipium ſumit̄:aut a noſtra:aut ab ei⁹ de quo loquæmur:aut ab eorum qui audient perſona. Aut ab re. A noſtra ſi laudabimus:aut officio facere:qđ cā neceſſitudis itercedat:aut ſtudio qđ eiuſmōi uirtutis ſit:ut oēs cōmēorare debeāt uelle qđ rectū ſit

nos earū amore ductos tacere nō potuiſſe. ¶ Aut ex aliorū: & ſi nos dicam⁹ nō ii ſum⁹ q̄ uirtute pſtemus: facere tñ nō poſſumus: quin eos in q̄bus eſt amēus: & ueneremur: ut qualis aīus noſter ſit: facere itelligat̄. Q ui.n. uirtutē laudat: uirtutis ſe ſtudioſum & amatorē oñdit: & quales ſunt qui laudant̄: tales eſſe qui laudant̄ exiſtimari poſſunt. ¶ Si uitupabimus oñdit quō beniuolentiam a perſona noſtra uitupantes capere poſſimus: & contrariis locis faciēdū præcipit: ut quod laudātes officio & ſtudio facere nos dicim⁹: id merito: uel ſtudio uitupantes facere dicamus. ¶ Q uod ita tractati ſimus. Meretur qui uobis maledixit: ut male de eo loquamur: utitur hoc loco ſaluſtius in Ciceronem dicens reſpondebo tibi: ut ſi quam uoluptatem male dicendo cepiſti: eam male audiendo amittas: Facit idem cicero in ſecunda contra .M. Antonii philippica. ¶ Aut ſtudio: ut ſi dicamus hoc nos ſtudio in malos eſſe ut eorum uitia occulta eſſe nolimus: ne ſi latuerint caueri non poſſint: utitur hoc loco cicero lib. primo accuſationum in .C. Verrem cū ait quod ſi hāc cauſam tam idoneam: tam illuſtrem: tam grauem non haberem: ſi aut hoc a me ſiculi nō petiſſent: aut mihi cum ſiculis cauſa tantæ neceſſitudinis non intercederet: & hoc quod facio me reipu. cauſa facere profiterer: ut homo ſingulari cupiditate: ſcelera: audacia: præditus: cuius furta atq; flagitia non in ſicilia ſolum: ſed in achaia: aſia: cilicia: pāphilia: romæ dēiq; ante oculos omnium maxima turpiſſimaq; noſſemus: me agente in iudicium uocaretur: quis tandem eſſet qui meum factum: aut conſilium poſſet repræhēdere. ¶ Vnicam malitiam: ſingularē: Malitia contraria eſt uirtuti: nequitia in libidine eſt. ¶ Aut quod placeat: ſicut ex uirtutis laudatione ei⁹ nos eſſe amatores cognoſcitur: ſic ex uitiorum accuſatione: eorum nos hoſtes eē declaratur: & ut ait Cicero: accuſationum in .C. Verrem li. v. legē ſibi indicunt innocentiæ: continentiæ: uirtutumq; oīum: qui ab altero rōnem uitæ repoſcunt. ¶ Ab eius perſona de quo loquimur: docet quo pacto colligi ab ei⁹ perſona beniuolentia poſſit: de qua loquimur & colligetur inquit: ſi res ab illo geſtas amplificabimus dicentes illum uel publice uel priuate eiuſmodi res geſſiſſe: ut nulli⁹ oratoris q̄uis magni exornari: aut enūerari orone poſſint. ¶ Si laudabimus ſeq̄t ſi uitupabim⁹. ¶ Vereri nos &c. Ci. p pōpeio hui⁹ iq̄t oronis difficilius ē exitū: q̄ pricipiū iuenire. Oēs hoies &c. dicem⁹ eiuſmōi uirtutē eē illi⁹ quē laudāus: ut extollere eā oēs dēant: ſed digne ſatis a nullo laudari poſſe. qm̄ q̄to plura dñr: tāto plura ſupſunt dicēda. Tibulus ad meſſalā: nec tua pter te chartis itexere q̄ſq̄

Aut ex aliorum laude oſtendere qualis ipſius animus ſit. Si uituperabimus: aut merito facere quod ita tractati ſumus: aut ſtudio: quod utile putemus eſſe ad omnibus unicam malitiam atq; nequitiam cognoſci: aut quod placeat oſtendi quid nobis diſpliceat ex aliorum uituperatione ab eius perſona de quo loquemur ſi laudabimus uereri nos dicemus ut illius facta uerbis conſequi non poſſumus. Omnes nominis illius uirtutes prædicare oportere ipſa facta omnium laudatorum eloquentiā anteire. Si uituperabimus ea quæ uidebimus contraria paucis uerbis commutatis dici poſſe dicemus: ut paulo ſupra exempli cauſa demonſtratum eſt. Ab auditorū pſona: ſi laudabimus: quoniam nihil noui: nihil apud ignaros laudemus nos mouendi cauſa pauca eſſe dicturos aut ſi erūt ignoti: ut talē uirū uelint cognoſcere poterius: qm̄ in eodē uirtutis ſtudio ſit apđ quos laudēus: atq; ille: q laudatus fuerit ſpare nos facile his qb⁹ uelim⁹ huius facta pbaturos. Cōtraria uitupatio: qm̄ norint pauca de neq̄tia ei⁹: nos eē dicturos qđ ſi ignorēt petem⁹: ut agnoſcāt: ut malitiā uitare poſſint: qm̄ diſſimiles ſunt q audiunt atq; ille uitupatur. Spare nos illius uitam uehemēter iprobaturos. A rebus ipſis incertum eſſ: eqđ potiſ

Malitia Neq̄tia diffe.

facta queat: dictis ut nōm aſora ſupſint. ¶ Si uituperamus uitupantes contrariis locis utimur. Paucis: uerbis cōmutatis: dicentes uereri nos ne illius ſcelera orone cōplecti poſſimus: & oēs homines illius ſcelera execrari: & ea oīum accuſantium orationem anteire. ¶ Paulo ſupra. Cum locos oſtēderemus: quibus a noſtra perſona beniuolentia colligitur ab auditorum pſona. Nunc quō ab auditorum perſona fieri idem poſſit: oſtenditur & ſi auditoribus eius quē laudandum ſuſcepimus nota uirtus fuerit: ſic exordiri poterimus: & ſi compertum mihi eſt: ita uulgatas uiri huius uirtutes eſſe: ut ignorare eas nullus poſſit: pauca tamen p officio dicturus acceſſi: non ut ignaros docerem: ſed ut dictorum factorumq; huius conſcios cōmonefacerē: ſin fuerit ignota: ut cognoſcere uelint rogabius: & iō ad dicēdū ueniſſe oñdemus: q̄a tātā latere uirtutē pati mīme poteramus. ¶ Q m̄ in eodē &c. Locus hic uim maximam concitandæ beniuolentiæ in exordio hr̄e ſolet: cū dicimus. Viri huius uirtutē oratione mea cōmendaturus acceſſi: uos autem omnia q̄cunq; a me dicta fuerint comprobaturos facile mihi pſuadeo: qm̄ eiuſdem uirtutis ſtudioſi eſtis: ac ſemper fuiſtis. ¶ Q uicunq; autem ea laudari in aliis animaduertunt. Q uibus pditi ipſi ſunt: pinde accipiāt ac ſi in ipſis laudentur. ¶ Cōtraria ſi notus fuerit: pauca nos dicturos pollicebīur: de uita eius malitia: & turpitudie. Si ignotus id petēus ab auditoribus: ut uitia eius cognoſcant: quo euitare ea poſſint. Itē qm̄ diſſimiles ei ſemper fuerint: & ab nequitia ac malis artibus alicui ſemp extiterint: ſperare nos dicimus: fore ut eius uitam grauiter culpent. ¶ A rebus ipſis. Docet quō a rebus ipſis facere beniuolum poſſimus: ut ſi ſcientiā quāpiā laudemus. Item ciuitatē ſiue agrū. ¶ Incertos eſſe &c. Q uod apud Virg. Dirauces fecit dicens. O fama in

gens:ingentior actis:uir troianæ:qbus credo te laudibus æquemur. Si quis philoſophiã laudare uoluerit: tot mihi inquit de hac optia & nobiliſſima ſcientia dicẽda occurrũt:ut unde initium ſumma incertus ſim. ¶ Vereri:ſecundũ locum cum dicimus tot de hac re dicenda occurrunt.p.c.ut nõ medioriter uerear:ne cũ multa dixerim:plura ſuperſint dicẽda:& Cicero ait. Nunq̃ ſatis dignæ laudari philoſophiã poſſe. Claudianus quoq; inquit:quodcunq; relinquã maius erit. ¶ Contraria &c. Vt ſi dicamus quid potiſſimũ reprahendã neſcius ſum. Quod Propertius facit:cum ait. unde tuos primũ repetam mea cynthia faſtus:unde tuam quærar heu cynthia duritiem. & Cice. in ſaluſtium. Quo me uertã patres conſ. unde initiũ ſummam. Item uereor ſi omnia huius ſcelera complecti oratione uoluerim:cũ multa dixerim:ne plura ſuperſint dicenda. illud admonendũ eſt: Ariſtotilẽ in demõſtratiuis cauſis maxime libera phœmia exiſtiare longeq; a materia duci. qd in helenes laudatiõe. Iſocrates fecit:& ex aliqua rei uicina:ut idẽ in panagirico cũ quærit plus honoris corpibus q̃ aiorum uirtutibus dari:& gorgias in olympico laudans eos q talis inſtituerunt cõuentus:quos Seruius. C. ſaluſtius in bello iugurthino & catilinario nihil ad hiſtoriã ptinentibus phœmiis uſus ẽ. ¶ Principio:nulla igt narratio principiũ neceſſario ſequit:ſed ſi q̃ icidit qua factũ aliquod alicu ius narrandũ ſit:i quo aut laus:aut uitupatio contineat ea ſeruanda ſunt:quæ libro. i. de narratiõe pcipiunt:ut ſit breuis dilucida uériſimilis. Narratio non niſi pteriti tpis ſolet eſſe:demonſtratiuũ aũt genus in pſenti uerſatur laude:aut uitupatione:& uim illic pcipuam hẽt:res ãt pñs narratione nõ indiget. Quotiens aũt pterita in hoc genere narrantur:incidens narratio eſt q̃ pñtem confirmat:laudem uel uitupcrationẽ. Factum res geſta. ¶ Cũ laude. S: laudamus:qd cicero facit:q res a põpeio geſtas narrat:in qbus Põpei laudes cõtinent. ¶ Vituperatione:qd idẽ facit in. C. uerrẽ:res. n. ab illo ſcelerate geſtas exponit. ¶ Diuiſione:ad diuiſionẽ tranſit:q̃ ut nouimus duplex eſt:altera enumeratio:altera
Diuiſio duplex ra expoſitio appellatur:q̃ res exponit breuiter & abſolute:qd ipſe in oratione pro põpeio in parte demõ
Quare quirunt impera tore ſtratiui generis facit:cũ ait:ego ſic exiſtimo:in ſummo impatore quattuor has res ineſſe oportere:ſcientiam rei militaris:uirtutẽ auctoritatẽ:felicitatẽ ſingulas deinde quo ſunt ordine ppoſite exequitur. ¶ Deinde ut quæq;:quo ue tpe res geſta erit &c. Placet hinc incipere cõfirmationis pcepta in demõſtratiuo genere:nec referri hæc ad ptitionẽ:qd non nulli ſentiunt:ſed certe inepte. Confutatio in genere demõſtratiuo neceſſaria ſemper nõ eſt:ſæpiſſime. n. accidit:ut oĩno non cõtradicat:ſi qua tñ ſuſpicio incideret:diluenda eſſet dictũ eſt ſuperius laudẽ hoium:& uituperationẽ in tria tpa diuidi:pteritum pſens:& cõſequẽs hic ordo tẽporũ ſeruandus eſt:ſiue laudamus:ſiue uituperamus: Quin. Ciceronem ſecutus:duabus uis duci nos ait:per hoc opus laudandi:& uituperandi:& aut ætatis gradus geſtarumq; rerum ordinem ſequi:ut in primis annis laudetur indoles:tum diſciplinæ:poſt hæc operũ. i. dictorũ factorumq; contextus: aut in ſpes uirtutum diuidere prudentiæ:iuſtitiæ:fortitudinis:continentiæ:cæterarumq; ac ſingulis aſſignare: q̃ ſecundũ quãq; earum geſta erunt:utra ſit autem harũ uia utilior cum materia deliberandum idem ingt. Vt quæq; quoue &c. Prior eſt uia in qua ſeruandus eſt temporum & rerũ geſtarum ordo:quo facilius: laus hominis:aut uituperatio intelligatur:quid prius:quid poſterius geſtum ſit. Cicero in laudib⁹ pompei a pueritia initium ſumpſit:a qua ad adoleſcentiam tranſitũ fecit:& rerũ ac tẽporũ tenore ſeruato:bella enumerauit:quæ geſſit:ciuile. Africanũ trãſalpinũ hiſpanienſe. Idem & ſecundã uiam attigit:quid ſecundũ quamq; aĩ uirtutẽ geſtum ſit dicens. ¶ Vt quod tute &c. ut ex temporũ & rerum ordine tute:& caute egiſſe cũ q laudat audientes intelligant:in quo non mediocris laus poſita eſt. Nam id ſpectari in geſtiõe negocii ſpdẽt:ut ſine piculo & caute res gerat. Scipio turpe dicebat iperatori eẽ dicere nõ putarã. ¶ Sed exponere: hæc ẽ ſecũda uia qñ enumeramus aĩ uirtutes:& uitia deide quo pacto ſecundũ hæc corporis cõmoda uel incõmoda:& itẽ res externæ tractatæ ſint oñdemus Aĩ uirtutes:q̃ quattuor ſunt uitia his oppoſita:cõmo
Verum bonum uirtus da aut icõmoda. Scdm ſtoicos logtur:cõmoda. n. potius ſunt q̃ bõa appellãda:nõ. n. uera bõa ſunt. Verũ bonũ ſola uirtus ẽ q̃ hoiem meliorẽ facit:q̃ eripi nõ pt:robur agilitas q̃uis pua febricula debilitãt:diuitiæ ſæpe nũero auferunt:quarũ ac formæ ſimul:ut ſcribit Salu. gloria fluxa ẽ ac fragilis ſ; uirtus clara æterna q; hẽtur:pipathetici tñ copis & rerũ externarũ cõmoda bõa appellauerũt. Et ſũt qdẽ corpis cõmoda uel icõmoda:ut robur. uelocitas:ifirmitas:tarditas rerũ externarũ:ut diuitiæ honores:& his ɔtraria. Quũ ab aio &c. hoc ẽ a uirtutib⁹ aĩ:& illũ ẽ qd dicit Quĩti. ſingulis anĩ uirtutibus aſſignãda eẽ: q̃ ſecũdũ quamq; earũ geſta eẽnt. & hic apte ſtoicorũ inuit ſnia:q corporis & rerũ externarum cõmoda bona eſſe non uolebant:nã bona p ſe dici non poſſunt:ſed pro utentiũ mõ mala fiunt uel bona exẽpli cã:aliqs celeritate & di

ſimũ laudemus:uereri ne cum multa dixerimus:plura pretæreamus:& quæ ſimiles ſẽtẽtias habebunt:quibus ſententiis contraria ſumuntur a uitupatione. Principio ab aliqua tractatione harũ:quas ante cõmemorauim⁹ rónum. Narratio nõ erit ulla:q̃ neceſſario cõſeq̃tur:ſed ſi q̃ inciderit cũ aliqd factũ ei⁹:de quo loq̃mur nobis narrãdũ ſit cũ laude:aut uitupatione pceptio narrandi de primo libro repetetur. Diuiſione hac utemur exponem⁹ quas res laudaturi ſumus:at uituperaturi. Deinde ut quæq; quoue tẽpore res erit geſta ordine dicẽus: ut quiqcd tute cauteq; egerit itelligat. Sed exponere oportebit aĩ uirtutes aut uitia. Deide cõmoda:aut incõmoda corpis:aut rerũ externarũ:q̃uo ab aio tractata ſint demõſtrat.

uitiis bene utitur: neq̧ his inſolens efficiẽ.bona in eo uideri poſſunt:cōtra mala in eo uidenẽ: q his abutiẽ
cōmoda aũt corporis & incōmoda in attributo ſunt pſonæ qđ eſt habitus: in quo conſideraẽ cōmoditas
non natura data ſed īduſtria & ſtudio parta:& itē incōmoditas q̄ negligētia nr̄a acciderit:bona externa in
attributo ſunt naturæ:i q̄ cōſideraẽ ſexus: natio:patria:cognatio:ætas: a qbus rebus Niobe in latonam di
cens apud Ouidium lib.metamor.vi.ſe laudat:hũc ordinē:ut aut q̄q res quo tpe geſta ſit oſtēdam⁹: aut ai
uirtutes & uitia exponamus:& quō cōmoda:aut incōmoda corporis:& rerũ externarũ ab aio tractata ſint
demonſtremus. ¶ Ab extraneis &c.a reb⁹ incipit:q̄
externæ poſite ſunt. ¶ Genus in laude. Genus iquit
quō in laude poni poſſit: & ſi bono genere natũ quē
piā dicemus parē maiorib⁹i aut excelſiorē fuiſſe oſtē
demus. Quod meſſalā laudans Tibullus fecit. Cum
ait. Sed generis priſcos contendis, uincere honores:
q̄ tibi maiores maius:decus ipſe futuris:& Ouidi⁹ in
quit:ſic magnis cedit titulis agamēnonis atreus. Ae
gea ſic theſe⁹:ſic Pelea uicit achilles. ¶ Si humili ge
nere. Exemplum eſt Ciceroīs contra Salu. qđ ſupra
poſuimus. In uitupatione. ¶ Cum uitupamus bono
genere ortum: degeneraſſe : & dedecori maioribus
fuiſſe qđ in Salu.dicens cicero fecit. Nā genus & pro
auos & q̄ nō fecim⁹ ipſi:uix ea nr̄a uoco inqt Ouid.
Et iuuenalis. Quis.n.generoſum dixerit:hũc q indi
gnus genere ex præclaro nomine tantum inſignis:&
miſerum eſt alienæ incumbere famæ. ¶ Itē malo pr̄ ti
bi ſit Therſites:dummodo tu ſis Aeacidæ ſimilis:uul
caniaq̧ arma capeſſas: maiorum quidem & parētum
uirt⁹ poſteris ad laudē: & gloriam accedit ſi ipſi quo
que uirtute p̄diti: & digni maioribus ſunt. Vnde ait
Euripids i hæcuba: ὤδραπος γὰρ χαρακτὴρ κἀπίση
μος ἐν βροτοῖς ἐσθλῶν γενέσθαι κἀπὶ μᾶλλον
ἔρχεται λαῖο δ' ἀσθενὰς τοῦ νοσταῖσιν ἀξίοις. ¶ Si

Ordinē hunc adhibere in demonſtranda uita
debemus. Ab externis rebus genus i laude:q
bus maioribus natus ſit:ſi bonos genere:pa
rem:aut excelſiorē fuiſſe:ſi humili genere ip
ſum in ſuis:non in maiorum uirtutibus habu
iſſe præſidium. In uituperatiōe: ſi bono gene
rē dedecori maioribus fuiſſe:ſi malo tamē his
ipſis detrimento fuiſſe. Educatio quod in lau
de bene:honeſte in bonis diſciplinis educat⁹
tota pueritia fuerit in uituperatione contra:
inde ſe retraxiſſe aperte a corporis commo
dis. A natura in laude ſi ſit dignitas atque for
ma laudi fuiſſe eam:non quemadmodum cæ
teris detrimento atque dedecori. Si uires at
que uelocitas egregia honeſtis hæc exercita
tionibus & induſtriis comparata. Si ualitudo

malo:ut ſi dicaẽ aliqs maiores ſuos hoīes peſſimos & nefarios uitæ turpitudine ſupare uel maiorib⁹ſuis ui
libus & obſcuris non prodeſſe ſed detrimēto eſſe. ¶ Educatio :hoc in attributo pſonæ ē qui uictus dicitur
quo pacto ab aducatione laudeẽ uel uitupereẽ quiſpiam ſuperius,oſtenſum eſt. ¶ Diſciplinis: ut artium li
beralium itē rei militaris.a quibus rebus multos laudat Cicero. ¶ Contra is uituperaẽ:qui a bonis diſcipli
nis:quibus eum parentes imbui tenerũ uolebant dicitur diſceſſiſſe:& inſtrui ſe erudiriq̧ paſſus non eſſe. In
de ſe retraxiſſe. Incepiſſe quidē:ſed īde ſe retraxiſſe. ¶ A pte corporis &c.docet laudar̄ uel uituperare a bo
nis corporis. ¶ Commoda a natura in laude:cōmoda a natura data animo:aut corpori conſiderantur hoc
modo:ualens an imbecillis longus an breuis:formoſus:an deformis:uelox an tardus:acutus:an hebes:me
mor:an obliuioſus:comis,officioſus:prudens:patiens:an contra:& omnia quæ a natura dantur animo : &
corpori in natura cōſideranda ſunt. Si ſit dignitas. Quid dignitas ſit:ſuperius declaratum eſt:ea cum for
ma coniuncta eſt : gratioſos eos in quibus eſt efficit . Sic autem locutus eſt:cum ait dignitas aut forma q̄
admodum cum dicitur: Alexander ſiue paris hoc eſt Alexander qui & paris dicitur:laudi fuiſſe eam ita ui
xiſſe quāuis apprime formoſum dicemus : ut nihil ei uitio unquam datum ſit:ut continens ſemper:atq̧ in
teger habitus ſit:cum accidere ferme ſemper contra ſoleat:Nam rara eſt concordia formæ : atq̧ pudicitiæ
ſanctos licet horrida mores tradiderit domus & ueteres imitata ſabinas. ¶ Non quemadmodum cæteris
difficile eſt formoſo adoleſcenti:& puellæ pudicitiam ſeruare:adeo corruptis moribus & multi forma in
ſignes precipites in uitia labuntur:ſuntq̧ ſuis ac ſibi detrimento:ac dedecori. Adoleſcentes enim nō licet
eſſe uiros:nam prodiga corruptoris improbitas ipſos audet tentare parentes:tanta in muneribus fiducia:
multis denicq̧ qui cōtinentes nimium fuerunt exitio dignitas formæ extitit:ut hippolito : bellerophonti
Lucretiæ.C.Sillo:quem tantopere meſſalia dilexit:ut claudio marito uiuo nubere illi uoluerit:ſi itaq̧ for
mam laudabimus:laudi fuiſſe diceremus:ſi uituperabimus damno atq̧ dedecori : Et iulio cæſari obiectum
eſt:q̧ nicomedi Bithyniæ regi ſuam proſtrauerit pudicitiam. ¶ Ei uires &c.in natura conſiderantur:ut di
ctum eſt ualens & imbecillis uelox & tardus:ſed illud aduertendum natura bona ut uires & uelocitatem
induſtria augeri & conſeruari:Et contra inertia atq̧ ignauia minui : ac deperire :induſtria autem eſt hone
ſtus labor:in honeſta re ſuſceptus:ſi laudabimus ergo alicuius uires:& uelocitatem commoda hæc exerci
tationibus comparata eſſe dicemus:ut ſaltu:iactu:pilæ.ludo uenationibus:bellis cicero pompeiũ in rebus īduſtria
bellicis ab ineunte ætate ſemper uerſatum eſſe dicit : & propterea bellum illud maritimum tantum ac tam quid
diuturnum tam longe lateq̧ diſperſum:quo omnes gentes:ac nationes præmebantur.incredibili:celerita
te confeciſſe nam extrema hyeme apparuit,ineunte uere ſuſcepit media æſtate confecit. ¶ Si ualitudo:que
bona animi & corporis ſunt:ea cũ laudamus:comparata eſſe induſtria dicere debemus:ut ualitudinē hoc
mō hic quem laudo:qm̄ per omne uitæ tempus integre continenterq̧ uixit bonam ualitudinē adeptus.eſt

¶ Ex perpetua:ꝙ lōga uſus ſit diligētia. ¶ Ex temperantia cupiditatū: Cicero librō de ſenectute defectionem uiriū adoleſcentiæ uitiis effici ait: & libidinoſam ac intemperantem adoleſcentiam effectum corpus tradere ſenectuti. Quod ſi eſt moderata & continens adoleſcentia robuſtum corpus tradit ſenectuti. His male uſum uiribus & uelocitate: ſi uitupamus male uſos dicemus: & caſu quodam nulla exercitatione adeptos eē: ut de milōe crotoniate diceretur: q robore naturali admirabili fuit: ſed exitu īfelici. Nā uiribus ille confixus periit: admirandiſq; lacertis ut ait ſatyrus cū enim iter faceret: quercum in agris cuneis adactis fixam uidens: fretus uiribus acceſſit eodē: inſertiſq; manibus diuellere conatus eſt: quaſ[?] arbor excuſſis cuneis in ſuam naturam reuocata compreſſit. Eūq; tot gyniciis palmis nobilē lacerandū feris dedit Valerius Maximus: ¶ Tanq̄ qdā gladiator: ſic dicemus: natura huic robur dedit: ſed eo ita uſus eſt: ut gladiatori poti⁹ q̄ uiro forti cōparari poſſit. Gladiator temere ſe obiicit piculis: uir fortis nihil ſine cā rationabili aggredit̄. Si nō erunt. Si talibus carebit cōmodis: ille quem uituperamus eius culpa accidiſſe dicemus ꝙ ſemper libidinoſe ac intemperanter uixerit: cuius rei cā in morbos uarios atq; egritudines īciderit: nā ut ait Oui. languor & imodice ſub nullo iudice ſomni. Aleaq;, & multo tēpore quaſſa mero. Eripiunt omnes animo ſine uulnere uires. Præter formam. forma excepta: quæ trahi in culpam eius non pōt: qui uituperatur ſi non affuerit: natura.n. ueram pulchritudinem dat nemo ſibi ipſi tradit quin & eum cōtēpſiſſe laudi aſcribitur: ut multis ſed ſpurinæ illi hetruſco ꝓcipue quem fama eſt faciam cicatricibus deturpaſſe ne placeret contra cultu elegantiore auxiſſe de decori datur: Vñ ait ouidius ſint ꝓcul a nobis iuuenes ut fœmina compti: ſine coli modico forma uirilis amat: Nō corporis deformitate fœdari animus poteſt: ſed pulchritudine animus corpus ornat̄: ut ait ſeneca. Deinde reuertemur &c. dixit iā de cōmodis & incōmodis rerum externarum: deinde corporis: ſed cōmoda & incōmoda rerum externarum de quibus præcepit ptim eius tpis fuerunt: quod ante hoīes eſt: ut natio: patria: genus: partim illius quo homines uiuunt: ſed extra ipſos poſita, ut educatio: nūc uero de rebus externis loquit̄: quæ ab ipſis tractātur hominibus: & adminiſtrantur. In quibus quemadmodū: & in prioribus animi uirtutes: & uitia quæ fuerint cōſideranda eſſe dicit: hoc autē quo pacto fiat: ſupra declaratum eſt: non enim per ſe bōa ſunt: ſed ſicut ipſis utitur: qui habet laudari aut uitupari poſſe uidebitur: & ſunt infortunæ attributo. ¶ Ad extraneas res q̄ admiſtratæ ab homīe fuerint quem laudamus. ¶ Et in his animi uirtutes: &c. ſi dicimus diuitem fuiſſe dicamus liberalem fuiſſe continentem: aut contra ſi in poteſtate fuiſſe oſtendimus iuſtum ac moderatum: uel cōtra fuiſſe oſtēdemus & in ſingulis huiuſmodi externis rebus uirtutem: aut uitiū animi conſideremus. Diuitiæ an. &c. honeſte paraſſe diuitias laudi datur: Paupertas ſi negligentia nr̄a accidit dedecori eſſe ſolet: ut in his qui cōſumptis diuitiis quas maiores reliquerūt: ad inopiā redacti ſunt. Itē q in pauptate bene uixerit & cōtinēs integerq; fuerit ꝓcipue laudat̄ curius & fabricius nā paucis minimiſq; contentum eſſe in laude ꝓcipua ē: Et Lucanus pauptatē laudat diuitias culpat: cū ait fœcūda uirorū pauptas alitur: totoq; acceſſit orbe. Quo gēs quæq; pit. Itē o uitæ tuta facultas paupis anguſtiq; lares o munera nōdū itellecta deū q̄ ptās: quō ſe in poteſtate habuit: fuerint ne faciles ad eum aditus priuatorum: & libere q̄rimoniæ de aliorum iniuriis: an contra clementia an crudelitate uſus ſit: ꝓcio ne & ꝓcibus ſinerit ſe corrumpi: uel conſtans integerq; pmāſerit. In oratione pro lege Manilia a continentia humanitate: ac fide: qbus uirtutibus in poteſtate cum eēt uſus eſt: mirifice laudatur pompeius contra oēs in. C. Verrem libri in eo ſunt occupati ut ſiciliam prouinciam a uerre ꝓtore expilatā fuiſſe: & illum in poteſtate: turpiter flagitioſeq; uixiſſe oſtendunt. ¶ Quæ gloriæ: tam priuati hominis gloria eſt: quam eius qui cum poteſtate eſt: cōſiderare autem ſolemus: quæ fama excitata ſit: ex uera, laude an falſa. Nā Gloria eſt frequēs fama cum laude. Si laudabimus: ex uera laude: ſi uituperabim⁹ ex falſa exortam dicemus. ¶ Quæ amicitiæ: cum bonis ne an cum malis. ¶ Quæ inimicitiæ. Cum hoſtibus reipu. cauſa: an cū amicis cum claris uiris: an cum obſcuris & uilibus. Cicero fato ſuo ſibi cōtigiſſe inquit: ut quocunq; rempu. perturbarint: ſe hoſtem habuerint: & omnes ſe reipu. cā ſuſcepiſſe inimicitias. ¶ Quid fortiter. Gloriatur cicero nunq̄ ueritum ſe inimicos: nunquam a dicenda ſententia deterritum: quāuis manifeſte īminens uideret periculum. ¶ Qua fide. Valerius Maxi. multos enumerat: qui ne ī piculis quidē amicos deſeruerunt: & exilium atq; ēt mortē ſubire cū illis uoluerunt. ¶ Quē aīum continētem an contra. ¶ Si interierit: docet qd agendum ſit: cum defunctū laudamus: uel uitupamus. ¶ Cuiuſmōi mors: ſi laudam⁹ honeſto exitu uitā finiſſe dicemus: ſi uituperabimus inhoneſto: & parem uitæ exitum illi deos dediſſe manlius capitolinus cum in ſuſpitionem ueniſſet affectati regni: ex arce ꝓcipitat⁹ fuit. Spu.

Perpetua: diligentia & temperantia cupiditatum. In uituperatione ſi erūt hæc corporis cōmoda male his uſum dicemus: quæ caſu & natura tāquam quilibet gradiator habuerit. Sin erunt præter formam omnia ipſius culpa & intemperantia fuiſſe dicemus. Deinde reuertemur ad extraneas res: & in his animi uirtutes aut uitia: quæ fuerint conſiderabimus: diuitiæ an paupertas fuerit: que poteſtates: quæ gloria: quæ amicitia: & quid fortiter in inimicitiis gerendis fecerit: cuius cauſa ſuſceperit inimicitias: qua fide: beniuolentia: officio geſſerit amicitias. In diuitiis qualis aut in paupertate cuiuſmodi fuerit: quemadmodum habuerit i poteſtatibus gerēdis aīum. Si iterierit cuiuſmōi mors fuerit: cuiuſmōi res mortē ei⁹ ſit

Gloria quid

conſecuta. At oēs aūt res: qbus aius hoīs maxime cōſideratᷣ ille q̄tuor ai uirtutes erūt accōmodādæ: ut ſi laudabim9: aliud iuſte: aliud fortiter: aliud honeſte: aliud prudēter fcm̄ eē dicāus. Si uitupabim9: alid̄ iniuſte. aliud ignaue: aliud imodeſte: alid̄ ſtulte fcm̄ eē dicem9. Perſpicuū ē iā nimirꝝ ex hac diſpōe queādmodū ſit tractāda: tripita diuiſio laudis & uitupationis: ſi illud ēt aſſūpſerim9 nō neceſſe eē nos oēs has ptes in laudē: aut uituperationē trāſferre: ppea qđ ſæpe nō incidunt: aut ita tenuiter ut nō ſine neceſſariæ: quapp eas ptes q̄ firmiſſimæ uidebuntᷣ legere oportebit: cōcluſionibus breuibus utemur per numeratione: ad exitū cauſæ ipſa cā crebras: & breues amplificationes iterponere oportebit per locos communes: nec hoc genus cauſæ: eo quod raro accidat ī uita: negligentius cōmendādum eſt: neqꝫ id quod uideri poteſt accidere: ut faciendum ſit aliquādo non oportet uelle q̄ cōmodiſſime pōt facere: & ſi ſepati hec cā min9

Melius ob idē crimen iuſſu dictatoris a ſeruilio hala occiſus eſt. Mors ergo illis dedecori fuitᷣ: qm̄ ihoneſta ſed & poſt mortē adiecta ignominia eſt. Melio. Cuius domus ſolo æquata eſt. Mallio cuius prænomen ex familia exēptum eſt: contra pythagora metaponti mortuo: cum nullus iueniretur dignus: qui illi ſuccederet domus ceteri cōſecrata eſt. Iunium brutum auctorē ro. libertatis annū matronæ luxerunt. Et quā carus oibus ſuperior Africanus fuerit: mærore funeris: indicatum dicit cicero. Ad oēs. In rebus externis ai uirtutes aut uitia cōſideranda eſſe dixit. Hic oibus rebus in quibus aius hominis conſideratur: quatuor illas uirtutes: iuſticiā: fortitudinē: prudentiā: modeſtiā: applicandas dicit eſſe. Et oſtendendū quicqd is quē laudamus dixerit fecerit: ne iuſte: fortiter: prudēter: modeſte: dixiſſe: & feciſſe: ɔtra ſi uitupabim9. ¶ Aius hois. Quædā ſunt in qbus animi pariter: & corpis uis poſtulatur: ut bellū: quædam animi tm̄ uirtutem expetunt: ut reip. adminiſtratio tū āt in rebus externis: ut diuitiis poteſtatib9 gloria q̄ corpis ut robore forma uelocitate: animus hois conſideratur: quō ſcilicet homo his rebus uſus ſit: exempli cā: ſi in poteſtate fuit is quem laudamus dicimus ſuū cuiqꝫ tribuiſſe: quod ad iuſtitiam pertinet: ſi in bello uerſatus eſt nulla pericula pro reipu. utilitate recuſaſſe: & labores oēs ppeſſū eſſe: qđ ad fortitudinē ſpectat ſi ꝓuinciam gubernauit: integrū cōtinētemqꝫ fuiſſe oſtēdemus: quod modeſtiæ ē: prudentē uero demōſtrabimus: ut ſi impatorē laudemus & tutiorem ſuis in pugna locū elegiſſe: aut ab inſidiis ſemper cauiſſe: aut clādeſtina hoſtium conſilia ꝑripuiſſe: dicemus quæ oīa ad prudentiā ptinēt. Cic. qcquid a pompeo factum ait: ſecundum aliquā harū uirtutū factum inquit contra. C. uerrē idē omnia inique: ignaue: ſtulte: immodeſte feciſſe commemorat. ¶ Perſpicuū: concludit p ea quæ dicta ſūt: manifeſtū dicens eſſe tres locos eē ex qbus ratio omnis laudādi & uituperādi trahi poſſit uirtutū ac uitiorum animi. ¶ Cōmodorū incōmodorumqꝫ corporis & rerū externarū. ¶ Ex hac diſpoſitione ordine ac digeſtione rerum. ¶ Si illud etiam &c. ſi illud monuerimus non in cuiuſqꝫ laudem: uel uituperationem omnes ſuperius dictos locos neceſſario aſſumi nō enim contingit: ut in eū quem laudamus: aut uituperamus omnes incidant: ſed eius ē qui artē tradit: oīa quæ ad artem pertinere poſſunt inueſtigare: ac proponere: is uero qui laudat: uel uituperat: quæ cauſæ ſuæ conueniant eligere debet. Aut ita tenuiter: ut ſi quem laudandum aſſumpſerimus: qui in una re mágnopere excellat: ut in fortitudine aut modeſtia: & uel in bonis corporis tantum: aut rerum externarum in cæteris uero non ita: quæ laudari in eo non poterunt prætermittemus: quæ uero laudari poterunt ea eligemus. ¶ Concluſionibus quemadmodum concludendum ſit præcipit. Et breuibus utendum eſſe concluſionibus dicit. ¶ Quæ per enumerationem fiant: ut breuiter quæ in tota oratiōe dicta ſunt colligantur. ¶ Ad exitum cauſæ in fine cauſæ: ut ſi hoc modo cōcludatur: cum tot in hoc homine egregia eſſe acceperitis: eximiam bellandi ſcientiam: ſingularem uirtutem: clariſſimā auctoritatē egregiā fortunā credite: & uobis pſuadete: nobis a diis immortalibus oblatū & datū eſſe: ut hāc rēp. cōſeruet: atqꝫ amplificet: ut nobis ad imitādū exēplar ſit: quarᷣ eū amem9 atqꝫ obſeruēus. Qđ ſi fecerim9 nō diſſimiles illi exiſtiabimur. ¶ In ipſa cā: dixit p enumerationē cōcludēdū eē: nūc qđ i cōfirmatōe laudis: uel: uitupatōis agendū ſit: monet. Et crebras ac breues amplificatōes interponēdas eē ꝑcipit per locos cōes: ut epilogi ſingularū argumētationū: & ipſe uirtutes uel uitia. Itē geſte res amplificentᷣ: ſed breuiter: ne ſi lōge fuerit amplificatōes: uel tedio auditores afficiantᷣ: uel ſcurrulis uideatᷣ aſſentatio. Ci. i orōne p pōpeio hoc facit: ut eū ait: qđ ē: qđ q̄ſq̄ aut dignū illo: aut nobis nouū: aut cuiq̄ i auditū poſſit afferrᷣ. Itē p dii imortales tāta ne uni9 hois icredibilis ac pene diuia uirt9. tā breui tpe lucē afferre reipu. potuit. Itē ē hæc diuia atqꝫ icredibilis hoīs uirt9: tota deniqꝫ illa ps orōnis q̄ laudes continet pōpeii crebras hēt amplificatōes: q̄ qđ ſint ſuperius eſt declaratum. ¶ Per locos cōes: quibus in oī cā ſiue laudet: ſiue uitupet orator uti pōt: qcquid eſt qđ amplificetᷣ: ſiue ad aium: ſiue ad corpus: ſiue ad res externas ptinet: mō qđ dr̄: nō uulgare eſſe oſtendatᷣ: & in maius extollatᷣ. ¶ Nec hoc genus &c. Genus demonſtratiuum ætate Ciceronis per ſe raro tractabatur. & multi putabant orator de re dubia tm̄ dicere debere: Nōdū. n. impudentiſſima aſſentatio: q̄ oīa corrūpit: aios hoīum ingreſſa erat. Nōdum uiri principes delectari laudibus ceperāt quas non merebantᷣ: cūqꝫ ſuas nō eſſe itelligerēt non ēt affectabāt: null9 niſi in capitolinū iouē fortaſſe panegyricum ſcripſerat: nr̄a tempeſtate: qđ & paulo ſuꝑius q̄ſti ſumus: hoc unū genus relictū eſt. Si qđ tm̄ in tāta

rerum mutatiōne priſci illius decoris ſupereſſe pōt. Cur autem hoc genus & ſi raro per ſe tractatur contē nendum minime ſit. Cicero docet: & quia inquit accidere poteſt: ut aliquando ſeparatim tractetur: tenēda eius ratio eſt & quia in iudicialibus & deliberatiuis incidit cauſis: nō enim defenditur quiſquam: qui nō lau detur: nec accuſatur: qui non uituperetur: eſt itaq; cū utroq; genere coniunctum: hoc demonſtratiuum ge nus. ¶ Iudicialibus: ut in libris contra. C. uerrē in quibus uerres uituperatur: & in oratione ꝓ flacco: uti te ſtes athenienſes laudanẽ. ¶ Deliberatiuis ut in orōne pro pōpeio: ubi pompeius cōmendatur: q̄uis princi pale cauſæ genus deliberatiuū ſit. ¶ Sæpe: ut in uati niū teſtē: q tota orōne uituperaẽ. Nūc abſoluta &c. Abſoluta inuētione: q in ſex ꝑtes oratiōis cōſumiẽ: exordiū: narrationē: diuiſionē: confirmationē: confu tationem: & cōcluſionē: ad diſpōnem accedit: nec. n. ſatis eſt inuenias: q̄ exordiaris: q̄ narres: quæ diuides q̄ cōfirmes: quæ confutes: & quæ cōcludas: niſi ſingu la ſuo loco: atq; ordine queadmodū res poſtulat col locentur: trantitiōe aūt utiẽ: breuiter q̄bus de rebus dixerit exponens: & q̄bus de rebus dicturus ſit oſtē dens. ¶ Difficillima: ideoq; prima i ordine: qm̄ diffi cillima: de difficillimis āt prius tractat Ci. ¶ Perpoli ta: ꝑfecta & abſoluta: trāſlatio eſt a fabris: q operi ſū mā manum imponentes: perpoliunt. ¶ Ad oē genus cauſæ docuit quō inuēire poſſimus in genere iudicia li: deliberatiuo: & demōſtratiuo: & ea ex q̄bus facere mus exordium: & cæteras orationis partes. ¶ Ad cæ teras partes &c. pronunciationem & memoriam.

Voniam diſpō &c. diffinitionem repetit di ſpōnis: q̄ eſt li. i. cū ſic diffiniẽ. diſpō eſt ordo & diſtributio reum q demōſtrat q̄d q̄bus lo cis ſit colloeādum eſt autem diffinitio ab affectu: ita n. res deſcribiẽ: ut q̄d efficiat: oſtendaẽ. ¶ Certo ordi ne: q̄d niſi fiat memoria ꝑturbabiẽ. ¶ Quidq;: una q̄ q; res inuenta. ¶ Videndum eſt &c. qm̄ rō eſt diuerſa ut uno mō diſponere utile ſp nō ſit. ¶ Genera diſpo ſitionū &c. duplicē dicit eē diſpoſitionē: naturalem: alteram: quæ ab arte ꝓficiſcitur: alteram artificialem quæ ad caſum temporis accōmodata eſt: & oratoris iudicio relinq̄tur: ut conſideret ipſe q̄d primo: quid ſecūdo loco: q̄d deinceps dicat: artis ordo ille eſt: ut primo exordiamur: ſecūdo narremus: tertio diſpona mus: quarto confirmemus: quinto confutemus: ulti mo concludimus: ſed hunc ordinē cauſæ difficultas aut aliqua puertit neceſſitas. Quinti. lib. vii. de diui ſione multa ꝓcipit: quam mirifice laudat: inuentionē abſq; ea nihil oio ualere dicens. idem ait meminerim⁹ ipſam diſpoſitionem plerumq; utilitate mutari: nec eundē ſemper q̄ſtionem primum ab utraq; parte tra ctandam: idq; exemplo probat demoſthenis pro Cre ſiphōte. ¶ Ad caſum tp̄is: ad id q̄d tp̄s affert: ſæpe. n. accidit: ut ordo uel ſeruari nō poſſit: uel ſi ſeruetẽ uti le nō ſit. ¶ Itē ex inſtitutione &c. nō ſolū inq̄t in ꝑtibus orōnis pricipalibus diſpō adhibenda eſt: ſed ēt in ſingulis argumētationibus: q̄bus utimur in confirmatiōe: & cōfutatiōe ut ille ſeruetẽ ordo: q de argumēta tiōis ꝑtibus li. ii. tradit⁹ ē. ut prio loco ſit propō: & eā deīceps cæteræ ſequanẽ ꝑtes. ¶ Hæc igiẽ: &c. ex his q̄ dixit concluſionē elicit dicēs diſpōnem hanc q̄ ab arte ꝓficiſcitur eiuſmodi eē: ut in orōnibus: & ſingu lis argumētationib⁹ earū ꝑtes ſuo ordine digeranẽ & tractenẽ. ¶ Eſt āt &c. Accidit tp̄s: ut ordo naturalis mutādus neceſſario ſit: ſicuti ex quintiliani ēt auctoritate oſtenſum eſt: qui ait certa uia tradi in oēs mate rias diſpōnem nō poſſe: cū īfinitæ ſint litiū formæ fuerint: futuræq; ſint: & tot ſeculis nulla reperta ſit cā: q̄ eſſet tota alteri ſimilis: quare idē ait ſapiat oportet orator: & uigilet: & īueniat: & iudicet: & conſilium a ſe ipſo petat: Cic. ꝓ Milōe dicēs: & Ilioneus apud Vir. lib. i. æneidos cōfutatione ut ante docuimus prius utū tur q̄ narratione: quod niſi uterq; ſecut⁹ eēt: iratos & aduerſos auditores hūiſſet: egit idem Orpheus apud Ouidiū: cū ad īferos deſcēdiſſet: diluit. n. quæ obiici poterant: priuſquam narraret: ueniſti ut cerbaꝫ abdu ceres: quod hercules fecit non ueni: ut hoc cōmitterem: ſed uxor euridice nuper fato functa ueniendi cā fuit: ſic autem exordiẽ. Oppoſiti ſub terra numina mundi in quem decidimus quicquid mortale creamur

ſæpe tractetur: at in cāis iudicialibus: & ī deli beratiuis ſæpe magnæ ꝑtes uerſātẽ laudis aut uitupationis quare i hoc quoq; genere cāæ nō nihil iduſtriæ cōferendū putam⁹: nūc abſolu ta nobis difficillima ꝑte rhetoricæ: hoc ē inuē tione ꝑpolita: atq; ad oē cauſæ genus accōmo data tempus eſt ad cæteras partes orōnis pro ficiſci: deinceps igitur de diſpōne dicemus.

¶ De diſpoſitione.

Voniā diſpō ē: ꝑ quā illa: q̄ inue nimus in ordinē redigimus: ut certo q̄dq; loco ꝓnunciem⁹: ui dēdū ē cuiuſmōi rōnē ī diſponen do haberẽ cōueniat: genera diſpō nū ſunt duo: unum ab inſtitutione artis ꝓfe ctū: alterū ad cām tp̄is accōmodatū: Ex inſti tutiōe artis diſponēus cū ſequemur eā præce ptionē quā in prio libro expoſuim⁹ hoc eſt: ut utamur principio narratiōe: diuiſione: & con firmatiōe: cōfutatiōe: cōcluſione: & hūc ordi nē queadmodū ꝓceptū eſt an̄: in dicēdo ſequa mur. Itē ex inſtitutione artis nō mō totas cās ꝑ orationē, ſed per ſingulas quoq; argumenta tiones diſponemus: queadmodū in ſecundo li bro docuimus: id ē expoſitionē: rationē confir mationē rationis: exornationē: complexionē. Hæc igitur duplex diſpō eſt: una ꝑ orationes altera per argumentationes ab inſtitutione ar tis profecta. Eſt āt alia diſpō: quæ cū ab ordie artificioſo recedēdum eſt oratoris iudicio ad

exordium ſtatim cõfutatio ſeqtur:nõ huc ut opaca uiderem tartara deſcẽdi:nec uti uilloſa colubris terna meduſei uincerem guttura monſtri diffiniuit igit̃ qd diſpoſitio ſit:q̃ licet ab arte nõ pficiſcatur artificioſe tñ tractãda eſt:ideoq; artificialis appellat̃. ¶ Vt ſi a narratione:omiſſo principio. ¶ Aut ab aliqua firmiſſima argumẽtatione:ut a firma aliqua argumẽtatione initiũ faciamus:orationis noſtræ:q̃ auditoribus oſtendat nos habere aliquid quo cauſam noſtram corroboremus:hoc quãdo accidat quid fieri neceſſe ſit paulo poſt dicet. ¶ Aut a litterarum:ſi forte litteræ extẽt:quæ cauſam noſtram iuuare poſſint:ut ſi quis Lentulũ

tempus accommodatur:ut ſi a narratione dicere icipiẽus:aut ab aliq̃ firmiſſima argumẽtatione:aut aliquarum litterarum recitatione:aut ſi ſecundum principium confirmatione utamur:deinde narratione:aut:ſi quam huiuſmodi pmutationem ordinis faciamus:Quorum nihil niſi cauſa poſtulet fieri oportebit:Nam ſi uehementer aures auditorũ obtuſæ uidebũtur:atq; animi dfatigati ab aduerſariis multitudie uerborum.Commode poterimus pricipio ſuperſedere:& exordiri cauſã aut a narratione aut aliqua firmiſſima argumentatiõe Deinde ſi commodum erit:quia non ſemper neceſſe eſt principii ſentẽtiam reuerti licebit:ſi cauſa noſtra magnam difficultatem uidebitur habere:ut nemo æquo animo poſſit audire principium:a narratione incœperimus ad principii ſententiam reuertemur.Si narratio parum probabilis ẽ:exordiemur ab aliqua firma argumentatione:his commutationibus:& trãſlationibus ſæpe uti neceſſe eſt.Quũ ipſa res artificioſã diſpoſitionẽ artificioſe cõmutare cogit.In cõfirmatione & cõfutatione argumẽtationũ diſpoſitiones huiuſmodi haberi conuenit firmiſſimas argumẽtatiões i primis

accuſet:q allobrogũ legatos ad cõiurationẽ inuitauerit:& litteras ab eo legatis miſſas habeat:eum litteris.n.capti fuerunt:ab earum recitatione incipere poterit. ¶ Secundũ poſt. ¶ Confirmatione utamur:qd cicero facit in oratione pro planco:ambitus a laterẽſi accuſato:nam quia eã nota erat iudicibus :,quoniã ante expoſita : ſtatim poſt exordium confirmatio ſecuta eſt:non ſemper autem utendum narratione eſt ut ait Cicero:libro de oratore:& qñ uiẽdum ſit idem cõſilii eſſe ait. ¶ Niſi cauſa poſita:quãdo uel accidat:ipſe declarat. ¶ Nam ſi uehementer:docet qbus tpibus naturalis ordo mutãdus ſit. ¶ Obtuſæ:ueluti hebetate,nimio audiendi faſtidio obtundere eſt ſæpius repetẽdo:eadem dicere tranſlatione,a fabris ſumpta:qui ſæpe repetunt tũdendo aliquid malleo:& idẽ obtundunt ac hebetant:terentius obtundis:tam & ſi intelligo. ¶ Animi defatigati:longa oratione:& acclamatione eius q prior dixit:quid autem agendũ ſit:cũ feſſi audiẽdo:iudices ſunt lib.i.docuit. ¶ Aut a narratiõe.prohœmium apud iudicem priuſq̃ cãm cognouerit prodeſt:ut ait quintilianus:q ſecundo loco dicunt:abſtinere ab eo poſſunt:& ſtatim a narratione icipere. ¶ Aut ab aliqua firmiſſima argumentatione:hoc eſt firmiſſimo cauſæ nr̃æ adiumẽto:qd in oratiõne pro Qu.ligario a Cice.eſt factum:nam cũ difficilis apud cæſarem qui ligario uehemẽter iratus erat:defenſio eſſet a duobus cauſæ adiumentis tanq̃ a firmiſſima incipit argumẽtatiõe.Obiectũ prius crimẽ per ironiã:quam merito quĩtilianus diuinã appellat:confitet̃:deinde relatione utitur criminis:nec abfuiſſe a ligarii peccato accuſatorẽ tuberonem oſtẽdit:ut pſcribere etiam cæſari uideatur:ueniam ligario ſupplicanti danda eſſe cũ eius accuſatori in ſimili crĩe data ſit. ¶ Deinde ſi cõmodum &c.quoniam ſi apparatum ad audiendum uideremus auditorem:ſiue a narratione inciperemus:ſiue a firmiſſima argumentatione redire ad exordium neceſſe nõ eſſet:ſed ſi minus adhuc diſpoſitus uideretur:ſenſim ad exordii proprietates redeundum eſſet:hac enim cauſa exordimur:ut ad audiendum diſponamus. ¶ Si cauſa noſtra:tunc cum difficultatem habet & diſplicet auditoribus : quoniam per eum qui ante dixit:perſuaſi ſunt. ¶ Si narratio:cum narratio probabilis non eſt:nec principio propter cauſæ difficultatem uti licet:ab aliqua argumentatione incipiendum præcipit:quod ipſe fecit in oratione pro Qu.ligario:ut dictum eſt.His tranſlationibus.Concludit.tranſlationes autem dicit ut a ſuo loco ad alium partes orationis transferantur & ubi exordium eſſe debet:illic narratio ſit:aut confutatio uel confirmatio. ¶ In confirmatione:docet nunc quo ordine argumentationes collocandæ ſint:in cõfirmatione & confutatione argumentorũ:ut ſupra dictũ eſt:alia ueriſimilia:alia pbabilia:alia neceſſaria.Quæ firmiſſima ſunt:& uix refelli uident̃ poſſe:ea in pricipio & in fine collocari pcipit:infirma uero in medio poni uult qui ordo ex homerica aciei diſpoſitiõe ſumptus eſt:quã neſtor his uerſibus ſic iſtruxiſſe uiſus eſt: ιππηασ μεν πρωτα σουν ιπποισιν και οχεσφιν πεζους δεξοπιθεν στησεν πολεας τε και εσθλους ερκος εμεν πολεμοιο: κακους δεσ μεσον ελασεν οφρα και ουκ εθελων τισ αναγκαιη πολεμιζοι. Celſus ita ſenſit:ut in pricipio quidẽ firma ponerent argumẽta:ſed in fine firmiſſima i medio imbecilliora.Nã initio monẽdus eſt iudex ſũmo ĩpellẽdus ut ait Quin. ¶ Firmiſſimas argu.qd apud ouidiũ aiax fecit:cum ulyſſe.n.de achillis armis cõtẽdens:q̃ tali dari debere oraculũ rñderat:qualis fuerat qui geſſit. Firmiſſima in principio collocauit argumẽta dicẽs & nobilitate & ſanguine præferendũ Vlyſſi eſſe:qm̃ frater eſſet:in fine uero arma uiri fortis medios mittantur in agros:inde iubere peti referentẽ ornate relatis:in medio multa poſuit minus ualida argumenta:idem & Vlyſſes reſpõdens egit. ¶ Nam firmiſſima illa aiacis argumenta firmiſſimis:tum in principio.tum in fine diſſoluit argumentis cum ait:ſed enim quia rettulit aiax.

obtũdo

eſſe Iouis pronepos noſtri quoq; ſanguinis auctor Iuppiter eſt:totidemq; gradus diſcamus ab illo oſtendit
autem nobiliorem ſe eſſe ꝙ mater a Mercurio ſit. In fine ſic iquit:tibi dextra bello utilis:igenium eſt quod
eget moderamine noſtro:tu pugnare potes:pugnandi tempora merum. Eligit Atrides:tu tantum corpo
re prodes. Nos animo quantoq; tatem qui temperat ante it. Remigis officium quãto dux milite maior tã
tum ego te ſupero:nec non in corpore noſtro pectora ſunt potiora manu:uigor omnis in illis. ¶ Medio-
cres:uidelicet quæ ueriſimiles ſint uel probabiles. ¶ Neq; inutiles ad dicendum:quia quæ ſingula aliquid
per ſe efficere non poſſunt:congregata poſſunt.
¶ Nam ſtatim re narrata &c. Ratio eſt cur in prin-
cipio firmiſſimæ argumentationes ponendæ ſint.
¶ Cauſa confirmari &c. quæ aut difficilis per ſe ui-
debatur eſſe:uel quam eius qui ante dixit difficilem
accuſatio reddidit:& ſi pro reo dicimus grauiſſimũ
quidq; primo mouendũ eſt:ne illud ſpectans iudex:
reliquorum defenſioni ſit auerſior. Et quoniam nu-
perrime &c. Nunc quare in fine firmiſſima argumẽ-
ta collocari debeant oſtenditur:quia quod recenter
dictum eſt auditor tenacius meminit quam quod in
principio uel in medio dictum fuerit. ¶ Hæc diſpo
ſitio &c. non aliter inquit oratio ſic inſtructa argu-
mentationibus uictoriam oratori in foro comparat
ꝗ imperatori bene ordinatus exercitus.

PRonunciationem &c. Duas abſoluit integra
les rhetoricæ partes:inuentionem: & diſpo
ſitionem tertiam aggreditur:quæ pronun-
ciatio eſt:de qua pri⁹ ꝗ præcepta det præfatur:plu
rimum ex toto artificio ualere oſtendens. ¶ Nam ſi
cut inquit:quod unum de quinque partibus rhetori
cæ integralibus plus cæteris partibus ualeat dicere
non auſim:ita nec in ſola pronunciatione maximã
utilitatem eſſe affirmauerim:ſed ſicut ſola pronun-
ciatio ſine cæteris partibus nihil prodeſt:ita ſine p
nunciatione cæteræ partes minus ualent. Attentũ
facit lectorem:cum ſine pronunciatione artem eſſe
non poſſe oſtendit:quæ miram quandam uim ac po
teſtatem in orationibus habet:ut ait Quintilianus.
Nec.n.tam refert qualia ſint:quæ intra noſmetip-
ſos compoſuimus:quam quomodo efferantur. Nam
ita quiſq; ut audit mouetur aſſeueratione dicentis:
& affectus omnes langueſcunt:niſi uoce uultu:& to
tius ꝑpe corporis habitu inardeſcunt:& uel medio-
cris oratio uiribus actiõis cõmendata:pl⁹ habet mo-
menti:ꝗ optima quæ eadem illa deſtituta ſit demo
ſthenes quid eſſet in toto opere dicendi primum in
terrogatus:pronunciationi palmam dedit:eidemq;
ſecundum ac tertium locum. donec ab eo quæri deſi
tum eſt:ut eam uideri poſſit non præcipuam:ſed ſo
lam iudicaſſe:ipſe diligẽtiſſime ꝑnunciatiõis apud
Andronicum hyppocritam ſtuduit. Et admitãtibus
eius orationem rhodis:exul Aeſchines ꝗ recitabat:
ꝗuis hoſtis merito dixiſſe fertur:quid ſi ipſã beſtiã
audiuiſſetis? Valerius Maximus capite de ꝑnuncia
tione in demoſthene inquit magna pars demoſthe
nis abeſt:ꝙ legitur:adoleſcens hæc ꝓcepta ſcripſit.
M. Cicero. idem.n. poſtea unam in dicendo actionem dominari putauit:quantum autem ualeat etiam hor
tenſii argumento colligit Quintilianus:nam ille quoad uixit. Seds habitus eſt:ſcripta eius ad poſteros ñ
peruenerunt:ut appareat:tantũ cũ diceret:placuiſſe. ¶ Multi maxime utilẽ &c. ut demoſthenes. Qđ unũ
quoniam omnes partes proſunt:& ſi una abeſt:orator eſſe nõ poteſt. ¶ Nec egregiæ:precipue excellẽter.
¶ Sola:ſine reliqs partibus:ut ea ſola plus quã cæteræ ualeat. Multum tñ pronunciationi tribuit Cicero:
cum ſolam reliquis quattuor conferat partibus:& ſi dicit maximam utilitatẽ in pronunciatione ſola eẽ ſe
non confirmaturum:concinnæ cõgruæ conſonantes. Quare cum ꝑnunciatio nihil ſine cæteris ptib⁹ ua
leat:nec ille prodeſſe ſine ꝑnunciatione qui:ꝗ poſſint:tota inquit res diligentius conſiderãda eſt:de q nul

& in poſteris cauſæ partibus collocare:medio
cres & neq; inutiles ad dicendum neq; neceſſa
rias ad probandum:quæ ſi ſeparatim ac ſingu
læ dicantur infirmæ ſint:cum cæteris coniun-
ctæ fiunt firmæ & probabiles iterponi & in me
dio collocari oportet:nam re narrata ſtatim ex
pectat animus auditoris ex qua re cauſa confir
mari poſſit:quapropter continuo firmam ali-
quam oportet inferre argumentationẽ:& quo
niam nuperrime dictum facile memoriæ man
datur:utile eſt cum dicere deſinamus recẽtem
aliquam relinquere in animis auditorum bene
firmam argumẽtationem. Hæc diſpoſitio loco
rum tanꝗ inſtructio militũ faciſlime in dicẽdo:
ſicut illa in pugnando parere poterit uictoriã.

De pronũciatione.

PRonunciationem multi maxi-
me utilem oratori dixerũt eſſe
& ad perſuadendum plurimum
ualere:nos quidem unã de quin
q; rebus plurimum poſſe nõ fa-
cile dixerimus:nec egregie magnam eſſe utili
tatem in pronunciatione ſola audacter confir
mauerimus:nam cõmodæ inuentiones & cõ-
cinnæ uerborum elocutiones:& partium arti-
ficioſæ diſputationes:& horum omnium dili-
gens memoria:ſine pronunciatione:non pluſ
ꝗ ſine his rebus pronunciatio ſola ualere po-
tuit. Quare:quia nemo de ea re diligẽter ſcri
pſit:namq; omnes uix putarunt poſſe de uo-
ce:geſtu:dilucide ſcribi:cum hæres ad ſenſus
noſtros pertinerẽt:& quia magnopore nobis

lus accurate ſcripſit:qm̄ multi nō poſſe a pte ſcribi de uoce:uultu & geſtu exiſtimauerunt:ratio autem eſt: qm̄ rerum oium q̄dam ad intelligētiam:q̄dam ad ſenſum referūtur.ille ad intelligentiam ſpectant:q̄ doceri uerbis pñt:ut grāmaticia:rhetorica:illæ uero ad ſenſum:q̄s uerbis docere ſatis nō ē niſi alicui ex qnque ſenſibus ſubiiciant̄:ut citharizare:canere:quarū reꝝ diſciplina ſenſu certe:& actu cōtinet̄:hmōi eſt pronūciatio:q̄ tū ad iuſtū reſpicit:ut uarius corporis motus:tū ad auditum: ut uox remiſſa mediocris:intēſa. cū igit̄ magis ſenſu q̄ intelligētia pcipiat̄ pronūciatio nō ab re uix poſſe de ea dilucide ſcribi arbitrati ſunt.

Ad dicendum pars ipſa comparatiua eſt : non negligenter uidet̄ tota res conſideranda. Diuiditur igitur pronunciatio in uocis figurā & corporis motū figura uocis eſt quæ ſuum quēdam poſſidet hītum ratione:& induſtria comparatum:ea diuiditur in tres partes:magnitudinem:fortitudinem:mollitudinem : magnitudinem uocis maxime natura cōparat:non nihil auget:ſed maxime cōſeruat accuratio:firmitudinē uocis :maxime natura comparat nō nihil ad auget:& maxie cōſeruat exercitatio d̄clamationis mollitudinem uocis:hoc eſt ut eā torquere ꝑ noſtro cōmodo poſſimus maxie faciet exercitatio declamationis. Qua ꝑpter de magnitudine uocis & firmitudinis parte: quoniā altera cura:altera natura comparatur nihil ad nos attinet commonere niſi ut ab his qui non inſcii ſunt eius artificii ratio curandæ uocis petat̄:de ea parte firmitudinis quæ conſeruatur ratione declamationis:& de mollitudine uocis:quæ maxime neceſſaria ē oratori: quomodo ea quoq; moderatione declamationis comparetur dicendum uidet̄:firmā igitur quā maxime poterimus in dicēdo uocē conſer

Diuiditur &c. Quitilianus pronunciationē a pleriſq; actionē uocari dicit:ſed prius nomē a uoce:ſeqns a geſtu accipe. Cicero actionē alias quaſi ſermonem alias eloquentiam quandā corporis uocat: uterq; tñ appellatione indifferenter uti licet. ⁋ In uocis figuram:& pronunciatio appellatur. ⁋ Corporis motu: & actio nominatur: ꝑnunciationis āt repetit diffinitionē quæ primo li. eſt & uox quædā ad auditū: motus corporis ad uiſum refert̄. ⁋ Figura uocis &c. omnis huius artificii uis ī duabus rebus poſita ē uoce & geſtu quorū altera aures mouet alter oculos ꝑ quos duos ſenſus omnis ad animum affectus penetrat: de uocis figura pri⁹ loquit̄ quam in tres diuidit partes nihil aūt aliud eſt: q̄ uocis q̄litas & triplex eſt remiſſa mediocris intenſa:quæ qualitates uocis rei de qua loqmur accōmodant̄. Alia.n.materia remiſſam.alia mediocrem : alia intenſam uocem poſtulat:ut infra docebit̄. Habitum qualitatē :q̄ ab eo remoueri facile nō pōt. ⁋ Comparatum:acquiſitū. ⁋ Ratiōe & induſtria ratio ad ꝓcepta refert̄:induſtria ad exercitationē oīa ꝓcepta in ratione poſita ſunt:induſtria diligentia hominis:ac exercitatōe cōꝓhendit̄ : & rō quidem ꝓceptorū ſine exercitatiōe parū : ualet illud:ante oīa intelligi debet ei hæc ꝓcepta tradi:cui nō fruſtra ꝑcipit̄:ſunt.n.quidam ita inepti natura & tātis ꝑmūtur oris atq; corporis incōmodis:ut nihil omnino hæc ꝓcepta ꝓfutura illis ſint demoſthenes tñ q primam rhetoricæ litteram pronunciare non poterat id exercitatiōe cōſecutus eſt ut ēt optime ꝑnunciauerit:iōq; de eo inqt Valerius max. Aliū natura fecit:aliū exercitatio reddidit:naturalis igit̄ uos inſtrui & pfici hac arte poterit.nihil.n.pf. ctū eē inqt Quitilianus:niſi ubi natura cura iuuat̄. Magnitudinē uocis &c.natura uocis.ut Quit.ait:q̄titate & q̄litate ſpectat̄:q̄titas ſimplicior eſt:aut.n.grādis eſt : aut exigua aut mediocris q̄litas magis uaria ē:cādida: fuſca:plena:exilis:leuis:aſpera:cōtracta:fuſa:dura:flexibilis:clara:obtuſa. ⁋ Cōparat natura. Siqs.n.exilē nimiū natura uocē habuerit ſi facile uirilē:& plenā cōparare poterit. ⁋ Nō nihil &c.uocis magnitudinem dicit non nihil augeri cura:ſed eadē conſeruari:curā āt eā intelligit:q̄ a medico adhibet̄:ut ambulatio:unctio ueneris abſtinentia facilis ciboꝝ digeſtio quā frugalitas præſtat:ꝓterea fauces integræ:id eſt molles ac lenes quarum uitio & frangit̄:& obſcuratur:& exaſperat̄:& ſcinditur uox. ⁋ Firmitudinē uocis &c. Vt magnitudo ſic & firmitudo uocis a natura eſt:quam ad auget exercitatio:& eadem cōſeruat ſilentio.n.ſubſidit uox:cōſuetudine firmat̄:q̄ difficultas oīs leuat̄:q; niſi in aſſidua fuerit exercitatione quando aliqñ dicendū erit:inſolitū laborē recuſabit. Genus āt exercitatiōis optimū dicit Quintilianus: qd operi ſimillimum ſit & dicendum quottidie ſicut agimus. Ci. declamare præcipit quod eſt exerceri in fict.s thematib⁹ q̄ propoſita idē appellat. ⁋ Mollitudinē &c. Et hanc maxie ait declamatōis fieri exercitatōe. ⁋ Torquere flectere ab intēſa ad remiſſum:& retro a graui ad acutā ab inflata:ad lenē. ⁋ Quapropter:quādo qdē inqt magnitudo uocis materia cōparat̄ & medicorū cura cōſeruat̄. ⁋ Firmitudo tū natura: tū cura ēt ipſa cōparat̄ de ipſa magnitudie:& ea pte firmitudis:q̄ natura cōparat̄:qm̄ natura in nr̄a ptāte nō ē: nihil attinet dicere:de parte firmitudis quæ exercitatōe declamatōis ſeruat̄:& de mollitudine:q̄ neceſſaria eſt oratori dicendū uidet̄. ⁋ Cura medicoꝝ:qui præcipiūt qbus uti rebus:& a qbus abſtinere debeamus. ⁋ Nihil ad nos attinet:ſed ad medicos tñ. ⁋ Res.n.cōis ē ī prōptu:& ueluti ī cōi poſita:& tā tibi: q̄ mihi nota potes.n. medicos adire:q tibi qua rōne cōſeruare magnitudinē & firmitudinē uocis poſſis:oñdent. Que maxie eſt neceſſaria:qm̄ pro qualitate materiæ uariāda pronūciatio ē:ut modo leui:mō irata : modo acuta: mō graui utamur. ⁋ Moderatōe declamatōis. Efficit.n.declamatio:ut modū adhibeamus uoci: ut eam pro qualitate ut dictū eſt:materiæ molliamus ac flectamus. ⁋ Firmam uocē &c. a pte icipit firmitudinis quæ cura cō

Ratio iduſtria

paraẽ:& quõ in oratore cõſeruari poſſit:oñdit:ſi.ſ.nõ a cõtẽtione:ſed maxie remiſſa uoce icipiamus.Nã ſi
a pricipio ſedata fuerit pnũciatio:ad finẽ uſq̃ cõſeruabitur:ſi a cõtẽtione icipiet:ur auditoribus grata mi
nime erit ſic pnũcianti oberir plurimũ:rõnemq̃ ſubiũgit.¶ Firmã ne deficiamus:& iũ media orone deſi-
ſtamus.¶ Si q̃ maxime ſedata &c.Docet quo pacto in pricipio:in medio & fine oronis pnũciare debeam⁹
ur firmã uocẽ poia cõſeruemus q̃ ultra uires:qd qnti.ingt:ut gẽda nõ ẽ:nã & ſuffocata ſæpe:& maiore ni
xu min⁹ clara ẽ:& itetĩ eliſa in illũ ſonũ erũpit:cui græci nomẽ a gallorũ imaturo cãtu dederũt.¶ Pricipia
dicẽus &c.hoc eſt exordiemur:principio beniuolus
auditor reddiẽ.Vox aũt leuis:mollis:& ſubmiſſa ad
cõparandã ualet beniuolẽtiã:auctore qntiliano:idẽ
ait clamoſe dicere iſanũ eẽ. Aiax q magis dicere no
uerat:q̃ facere apud Oui.a cõtentiõe icœpit:ut ipſa
ſtati indicat oro:agimus p iuppiter añ rates cãm:&
meeũ cõfertur ulyſſes:cõtra q̃ leni & ſubmiſſa uoce
ulyſſes uſ⁹ ſit facile q̃dẽ cognoſciẽ.ſi mea cũ ueſtris
ualuiſſẽt uota pelaſgi:nõ foret ãbigu⁹ tãti certamis
hæres.¶ Sedata:nõ celeri:ut utamur iteruallis.¶ De
præſſa:remiſſa:& humili:nõ autẽ intẽſa.¶ Nã lædũ
tur &c.phyſicã tangit rõnẽ:qui a contẽtione:& cla
more incipit:fieri raucus ſolet:arteriæ.n.ſubito inca
leſcunt:& exaſperanẽ:nec uox:ſed mẽbrũ qua ſpũs
tranſmeat corrũpiẽ:ut in q̃ſtionibus inquit Ariſtoti
les:& rauci ſunt uoce corrupta:nõ q̃ ſpũs uitiat⁹ ẽ:
qui uocẽ afformat:ſed q̃ exaſperata arteria eſt q̃ ue-
hementi concalefactione exaſperari ſolita eſt.Quã
obrẽ nec q febriunt:neq̃ qui uehementer febrierũt:
ſtati cũ febris ceſſauit cantare q̃unt:ſũt.n.aſperis ni
mio calore faucibus:q̃ ſedata utimur orone:paula-
tim incaleſcũt:& inſueſcũt pronunciatiõi:ut tollere uocẽ:& clamore ẽt in media dictiõe:atq̃ in fine uocis
Vena uti liceat:arteria ãt & uena qd ſint:& quõ differant:docet a Gellius li.xviii.capite.x. dicẽs uenã eſſe cõce
Arteria ptaculũ ſanguinis mixti cõfuſiq̃ cũ ſpiritu naturali in quo plus eſt ſanguinis:minus ſpũs:arteriã uero eſſe
cõceptaculũ ſpũs naturalis mixti confuſiq̃ cũ ſanguine in quo plus ſpũs eſt minus ſanguis dr ãt arteria ab
eo q̃ ταρατον άερα hic p fiſtula illa accipiẽ p quã a pulmone plenus & integer ſpiritus egrediẽ:ex quo cũ
acre tãgit:uox formaẽ:has arterias de q̃bus logtur ei.Vir.deſcripſit:eũ ait:udæ uocis iter:nã uda arteria
ẽ q ſpũm hẽt mixtũ cõfuſumq̃ cũ ſanguine:ut eſt dictũ.¶ Permulſæ:lenitæ:mitigatæ:paulatĩ: calefactæ.
Acri magno & uehemẽti.¶ Et iteruallis:ſm eſt pceptũ:ut nõ uno tenore pnunciemus:ſed interuallis uta
mur:hoc eſt mora & ſpatio ẽt longiore:ut ſpũs & arteriæ recreenẽ:& ut pnunciatiõi ſufficere poſſimus.ac
cidit.n.iis q ſub uno ſpiritu multa pnũciare uolũt:ut eorũ uox ſuffoceẽ & ſupprimaẽ:ſunt igiẽ diſtinctiões
faciendæ:& icipiendũ ac deſinẽdũ.Vt q̃q̃ mihi frequẽs cõſpectus uẽ multo iocũdiſſimus: hic paululũ ſub
ſiſtẽdũ eſt:deide pſequẽdũ:hic ãt loc⁹ ad agendũ ampliſſim⁹:ad dicẽdũ ornatiſſim⁹ uiſus eſt qrites & hic
ſuſpendẽda uox eſt:Idq̃ deinceps faciendũ ut mẽbra poſcũt:& piodi oronis.Meminerim⁹ tñ: nõ tanta mo
ra urẽdũ eẽ ut nr̃æ uideamur oronis obliti & dũ eã ad memoriã reuocem⁹diu cõſiſtam⁹ ſolẽres:quo nihil
eſt deformi⁹.¶ Recreaẽ.n.ſpũs:q nunq̃ uitiaẽ:niſi uitiata arteria fuerit p q̃ emittiẽ.¶ Reticẽdo eo ſpacio
quo reticem⁹.¶ Et cõtinuũ clamorẽ &c.aliud pceptũ qd magis ad cõfirmationẽ:& cõfutationẽ quã ad cæ
Contẽ- teras oronis ptes pertinet.Nã cõtẽtiõe cõfirmãtes & cõfutãtes utimur ea ſic a cice.paulo'p⁹ diffiniẽ.Con
rio quid rẽtio eſt oro acris ad cõfirmandũ & cõfutandũ accõmodata:ſermo uero ẽ oro remiſſa quotidianæ finitia
Sermo locutõi ad cõtẽtionem:itaq̃ quæ p exclamationẽ fit:ad ſermonẽ tranſeundũ pcipit:q per remiſſionem fit.
ſed illud obſeruandũ eſt:ut quotiens contentiõe uteris:uehementia utaris:& ſic captum teneas auditoris
aium:ut reſpirare non ſinas:hæc aũt argumentandi ui & ut ſic loquar ipreſſura uſus cũ fueris ad ſermonẽ
tranſeas oportebit:ars ãt uariandi gratiam pbet:renouat aures:& dicentem ipſa laboris mutatione reficit:
ut ſtandi:ambulandi:ſedendi:iacendi:uices ſunt:nihilq̃ eorũ pari diu poſſumus.Auctor qntilianus.Cice
ro in diuina pro Milone oratione:cum contentione uſus eſſet:ad ſermonem uenit:cum ad iudices conuer
ſus inquit.P.Clodii preturã non ſine maximo rerum nouarũ metu ppõni ſolitam eſſe uidebatis &c.Ilio
neus quoq̃ apud Vir.a cõtentiõe ad ſermonem deſcẽdit.nam cũ dixiſſet:quod genus hoc hoĩum &c.ſta
tim ſubdidit ſi genus humanũ & mortalia temnitis arma &c.¶ Cõmutationes:rõ eſt qm commutatio uo
cẽ conſeruat ſtabilem.Omni uoce:modo intenſa:modo remiſſa:modo mediocri.¶ Effuſo emiſſo. Integri
firmi nõ debilitati.¶ Et acutus aliud pceptũ ne acuta nimis utamur exclamatiõe quoniã ſoni ictu arteriæ
uerberanẽ:& ſplendorem uoci auferunt.Atq̃ ut ait Quint.neq̃ grauiſſimus i muſica ſonus:neq̃ acutiſſi
mus oratoribus cõuenit.¶ Splendor.Conuenit.n.ſplendidã & claram uocem eſſe non ãt raucam.¶ Vno
clamore:nimium acutæ uocis.¶ Et uno ſpiritu:aliud pceptum ne multa ſimul dicamus:anteq̃ reſpiremus
niſi in ultima orationis parte:ubi eum per enumerationem concludimus uno ſpiritu multa pronuncianda:
ſunt:qñ nota iam ſunt auditori & fieri facile poteſt:paulatim iam calefactis in reliqua oratione faucibus.

uare:ſi quã maxie ſedata:depſſa uoce princi-
pia dicem⁹:nã læduntẽ arteriæ:ſi antequã uox
bene pmulſa eſt acri clamore cõpleantur:& in
teruallis longioribus uti cõueniet:recreaẽ.n.
ſpiritu uox & arteriæ cõticendo requieſcunt:&
continuũ clamorẽ omittere & ad ſermonẽ re-
dire oportet piter.cõmutatiões.n.faciunt:ut
nullo genere uocis effuſo in oĩ uoce integri ſi
mus:& acutas uocis exclamationes uitare de
bemus:Ictus enim fit:& uulneratur arteriæ
acuta:atq̃ extenuata nimis acclamatione:&
ſiquis ſplendor eſt uocis conſumitur uno cla-
more uniuerſus & uno ſpiritu continetur mul
ta dicere cõuenit in extrema orone:fauces.n.

¶ Caleſiunt longa prōnūciatione. ¶ Cōplētur ſpiritu. ¶ Varie modō intenſe:mō mediocriter:mō remiſſe. ¶ Conſtantē:ut deficere nō poſſit:ex eo.n.ꝙ uaria in reliq orōne uoce uſi ſummus:ſtabilem & æquabilē in fine retinemus. Quæ aūt in fine uelut uno ſpiritu ab oratore dicūtur uehementius auditorem mouent. ¶ Sæpe oſtendit pcepta quæ ſuperius dedit:non ad cōſeruandam tantū uocis firmitudinem ſed ad delectationem etiam pertinere:& hoc ut ita eſſe oſtēdat omnia repetit q̄ ſuperius præcepit:ex quo nos plurimum dicit debere naturæ quæ effecit:ut quæ utilia ſunt:delectent etiam quod uerum fiet naturæ opera intuēti.

calefiūt:& arteriæ cōplent̄:& uox quæ uarie tractata ē:reducit̄ in quēdā ſonū æquabilē:at ꝙ cōſtātem. Quia uero ſæpe reꝝ naturæ gratia quædam iure debet̄:uelut accidit ī hac re: nā hoc diximus ad uocē ſeruādā pdeſſe. Idē attinet ad ſuauitatē pnunciatiōis:ut qđ natura uoci pſit. Idē uolūtate auditoris probetur: utile ē ad firmitudinē uocis ſedata uox in principio:qd.n.in ſuauius q̄ clamor ī exordio cāæ: interualla uocē cōfirmāt eadē ſentētias cōcinniores diuiſione reddunt & auditori ſpatiū cogitādi relinquūt:cōſeruat uocē cōtinui clamoris remiſſio:& auditorē qdē maxime delectat uarietas & ſermōe aium eius retinet & exuſcitat clamore acuta exclamatio uocē & fauces uulnerat:eadē lædit auditorē habet.n.q dā illiberale:& ad muliebrē potius uociferatiouē:q̄ ad uirilē dignitatē in dicēdo accōmodatū ī extrema oratiōe cōtinēs uox remedio eſt: uoci. Quid hæc eadē nōne aium uehemētiſſime calefacit auditoris ī totius cōcluſione cāæ. Q̄m igit̄ res eædē uocis firmitudini:& pnūciatiōis ſuauitati pſunt:de utraq; re ſimul erit ī pñtia deīñ ē de firmitudine q̄ uiſa ſunt:& de ſuauitate q̄ ꝯiūcta fuerīt cætera ſuo loco poſt dicem⁹.

¶ De uocis mollitudine.

Mollitudo igit̄ uocis:qm̄ oīs ad rhetoris præceptionē ptinet diligētius nobis cōſiderāda eſt eā diuidim⁹ in ſermonē:cōtentionē & amplificationē: ſermo eſt oratio remiſſa & finita quotidianæ locutioni:

¶ Gratia debet̄ ut ei grati ſimus:& debeam⁹. ¶ Voluntate auditoris. Quoniā auditor optima delectatur pronūciatiōe:& illam pbat. ¶ Vtile eſt primum repetit pceptū:& hoc.ſ.delectat auditorē ut clamor inutilis ē oratoris & auditori plurimū diſplicet. ¶ Interualla ſm̄ pceptū. ¶ Cōcinniores aptiores:cōionātiores:& magis congruas. ¶ Conſeruat tertium præceptum de uariatione. Retinet docentur.n.ſermone & mouentur:clamore incitantur ad indignationem. Acuta:quartū præceptum. ¶ Ad muliebrē uoci:leui enī ex cauſa uociferari femina conſueuit: unde illud eſt:& femineo ululatu tecta replēt. ¶ In extrema:quītum præceptum. Continēs:equalis te uno ſpiritu plata. Remedio eſt uoci:uocis firmitudinē conſeruat. ¶ Quoniam res:concludit & tranſitione utitur.

Mollitudo uocis &c. De uocis firmitudīe quæ & ſi rōne declamationis ad augetur:& cōſeruatur:maxime tamē natura comparatur breuiter præcepta dedit. Mollitudinem nunc aggredit̄ quā ſola facit diſciplina:& exercitatio. Cumq totā: ut inquit ad præceptionem rhetoris pertineat:& plixe:& diligenter de ea loquitur:in tres autem diuidit partes:ſingulas diffinit & rurſus in partes alias diuidit:quarum omnium quod officium debeat eſſe oſtendit. Apta autē pronunciatio eſt quæ his de quibus dicimus accommodat̄:qđ maxima ex parte præſtēt ipſi motus animorum quorum alii ueri ſunt:alii ficti & imitati:ueri naturaliter erumpunt:ut dolentium:iraſcentium:indignantium:ſed carēt arte: & ii diſciplina ſunt ac ratione formādi. Qui effingunt̄ ī imitatione artem habent ſed carent natura: idq̄ in his primum eſt bene affici:& concipere imagines rerum:& tanq̄ ueris moueri:ſic uelut media uox quem habitū a nobis acceperit hūc iudicum animis dabit: eſt enim mentis index & uelut exemplar:ac totidem quot illa mutatiōes habet. ¶ Auctor Quintilian⁹. In hoc ergo maxima difficultas uerſatur: ut uocem pro materiæ qualitate uariemus. Non enim una atq eadem oībus congruit materiis:Et alibi leta:alibi meſta hic erecta:atq aſpera:illic leui:& remiſſa utendum eſt: ut idoneis patebit exemplis. Ad rhetoris præceptionem. Nam uocem pro materia uariare rhetor docet:rationibus oſtendens:aliter læta:aliter triſtia pronunciari oportere:Alia in laudatiōibus:gratiarum actione exhortatione:alia in funebribus orationibus:conſolationibus uoce utendum eſſe:&, oratius ait in arte poetica Telephus & peleus cum pauper & exul uterque pijcit ampullas:& ſex quipedalia uerba. Si curat cor ſpectantis tetigiſſe querela. ¶ Sermo:quid ſit ſermo diffinit: & uelud quottidianam dicit eſſe locutionem. Cum & oratio quottidianis atq uſitatis uerbis conſtat:uoce q̄ maxime moderata effertur:unde æditi ab oratio flacco ſatyrarum libri ſermones inſcribuntur:ꝙ uerbis pene uulgaribus illic poeta utitur:& ſerpere humi:quod ipſa exigit materia uidetur. Quid enī illa oratiōe in ipſo ſtatim principio remiſſius! Quid apertius! quid ſit Mœcenas:ut nemo quam ſibi ſortem: ſeu ratio dederit:ſeu ſors obiecerit:illa contentus uiuat. Laudant diuerſa ſequentes &c. Conuenit ſermo exordio præcipue: narrationi:& diuiſiōi:ubi remiſſa uoce utēdum eſt. Quod feciſſe ciceronē in pulcherrima pro:A Licinio archia orōne

Contẽdere

certum eſt:cũ tam timido & ſubmiſſo pricipio formata ſit. Si qd eſt in me ĩgenii iudices qđ ſentio quã ſit exiguũ:aut ſi qua exercitatio dicendi in qua me non inficior mediocriter eſſe uerſatũ &c.¶ Contẽtio:hac argumenta noſtra confirmamus:& aduerſariorũ refellimus:cum acri: intenſa ac uehementi uoce utimur: Contendere.n.uocẽ intendere eſt.Quod in iudicialibus cauſis Ci.facit ilioneus acri & erecta uoce uerſus illos apud Virg.pronunciaſſe uiſus eſt.Quod genus hoc hominum?Quæue hunc tam barbara morẽ ꝑmittit patria?hoſpitio prohibemur herenæ bella cient:primaq; uetant conſiſtere terra.¶ Amplificatio:hac in concluſionibus præcipue utimur.Cum aut ad iram auditorem aduerſarii crimen amplificantes impellimus aut ad miſericordiam commouemus.quarum rerum poſita ſuperius exempla ſunt cum de concluſionibus ageretur. contentio & amplificatio in eo conueniunt quod utraque erectam:& intenſam uocem poſtulant:effectibus differunt.per quos deſcribuntur.¶ Sermo & cætera.A ſermone incipit:& in quattuor partis diuidit.¶ Dignitas : hæc exordiis præcipuæ conuenit : & adhortationibus: admonitionibuſq;:ac perſuaſionibus:in quibus grauitas requiritur dicẽtis & uocis remiſſio:ac lenitas. Omnës prætetea pollicitationes:niſi amantium fuerint.idem poſtulare uidentur dignitas uero propterea appellatur:quoniam ſic pronunciata oratio ſuam obtinet dignitatem p.æni ita ab illioneo admonentur timendos deos eſſe:ut quicunq; legit:nõ poſſit non ſedata:& remiſſa uoce uti. Si genus humanum & mortalia temnitis arma. At ſperate deos memores fandi:atque nefandi.Quanta dido uocis lenitate troianos hortata ne timerent uidetur:cum ait ponite corde metũ teucri ſecludite curas. Quãta item grauitate miſſuram qui æneã quærãt pollicetur?eqdem per littora certos dimittam:& libyæ luſtrare extrema iubebõ.Si quibus eiect⁹ terris aut urbibus errat quid in orationẽ ſuarũ exordiis quid in earũ ſingulis ptibus ci.egerit:nihil attinet dicere nẽo.n. eſt tã rudis?q mirã legẽs illius agẽtis modeſtiam:& grauitatẽ ſibi ante oculos nõ ꝓponat. ¶ Demõſtratio &c.q̃ narrationi conuenit:a qua differt:qm̃ oĩs demõſtratio narratio eſt:ſed nõ contra.Narratio.n.nõ ita ſigillatim rem exponit:ut demonſtratio q̃ añ oculos collocat auditorũ uel quõ geſtũ aliqd ſit uel quõ geri debuerit:hac demonſtratione uerrem accuſans frequenter uiſus eſt Ci.partis uero ipſius familiaris ꝑcipue eſt.¶ Narratio.Hæc grauitatẽ poſtulat:& uocis uarietatẽ ꝓ rerũ:quæ exponũt̃ diuerſitate uen⁹ apud Virgiliũ graui oratione:& remiſſa uſa eſt uoce:cum ait.Huic coniunx ſicheus erat ditiſſimus agri phœnicum:& magno miſeræ dilectus amore cui pater intactam dederat primiſq; iugerat omnibus.hic uocem ſubſtulit dicens.Sed regna tyri Germanus habebat pygmalion.Scelere añ alios immanior omnes.¶ Quos inter medius uenit furor. Hic in remiſſam ac flebilem uocẽ cecidit:ille Sicheum:ipius ante aras atq; auri cæcus amore clam ferro incautum ſuperat.¶ Iocatio:cum defeſſus fuerit audiendo auditoris animus uel iudicis iocoſa aliq̃ & delectabili oratione recreandus eſt:ut libro primo ꝓcipit Cicero.¶ Sed riſus prudẽs:ac liberalis debet eſſe:nõn ſolutus.Quoniam ut catullus ait:riſu ſoluto nihil ineptius:ſtultorum eſt effuſo riſu concuti in quorũ ore:ut in prouerbio eſt:abundat riſus.¶ Veriſimili re.ſi uera uti narratione non poterimus:utemur ueriſimilis:cicero in uerrem:tum uera.tũ ueriſimilia multa narrat iocoſa:q̃ riſu prudẽti & liberali ꝓnũciata ab eo certo ſcimus.¶ Prudentẽ:qui prudentes decet.¶ Liberalem.Libero homine dignũ nõ hiſtrionicum ac ſeruile.¶ Contentio:ſermonis partes diffinitæ ſunt:nunc contentõis diffiniunt̃.¶ Cõtinuatio:per hanc multa ſub uno quaſi ſpũ efferuntur:qđ in confutatione orator facit cũ argumẽta argumẽtis ingerit:qualis illa uirgilii eſt:At non ille ſatũ quo te mentiris achilles:talis in hoſte fuit prião:ſed iura:fidẽq; ſupplicis erubuit meq; in mea regna remanſit.Ci.in orõne pro.L.ſylla in torquatum aduerſarium a quo rex cõtumelioſe appellabatur conuerſus:hac continuatiõe uerborum celeri:& clamoſa ſic uſus uidetur:quid ſi hoc non poſtulo?ſi ille labor meus priſtinus:ſi ſollicitudo:ſi officia:ſi operæ:ſi uigiliæ deſeruiũt amicis præſto ſunt oĩbus:ſi neq; amici in foro requirunt ſtudium meum neq; reſpu.in curia:ſi me non modo non rerum geſtarũ uocatio ſed neq; honorum neq; ætatis excuſatio uindicat a labore:ſi uoluntas mea : ſi induſtria:ſi domus:ſi aĩus:ſi aures patent omnibus : ſi mihi ne ad ea quidẽ quæ pro ſalute omnium geſſi recordanda & cogitanda quicq̃ relinquit̃ temporis:tandem hoc regium appellabitur?Item in oratiõe pro Qu.ligario:quid eni tubero tuus ille diſtrictus:in acie pharſalica gladius agebat?Cuius latus ille mucro petebat;qui ſenſus erat armorũ tuorum:quæ tua mens:oculi:manus ardor animi:quid cupiebas:quid optabas:non ne eiuſmodi hæ oratões ſunt?ut uel inuitis nobis celerrime pronunciari oporteat?¶ Diſtributio:hæc a continuatione in hoc differt ꝙ nullis in illa utimur interuallis:cum in hac raris utãur : & breuibus. Voce uti acuta:& intenſa tũ in hac:tum in illa ſolemus:hac diſtributione.Lacohon apud Virgiliũ uſus eo

contentio eſt oratio acris ad confirmandum & confutandũ accõmodata:amplificatio eſt oratio que aut in iracundiã inducit:aut ad miſericordiam trahit auditoris animũ:ſermo diuiditur in partes:quattuor dignitatem:demõſtrationem:narrationẽ : locationem : dignitas eſt oratio cum aliqua grauitate & uocis remiſſione:demonſtratio eſt : quæ docet remiſſa uoce quõ quid fieri potuerit:aut nõ potuerit.Narratio eſt rerum geſtarum expoſitio:locatio eſt oratio:quæ ex aliqua re ueriſimili riſum prudẽtem:& liberalem mouere poſſit:contentio diuiditur in cõtinuationem : & in diſtributionẽ: continuatio eſt orationis enunciandæ acceleratio clamoſa : diſtributio eſt in cõtentiõe oratio

gñoſcit:cū ait.Creditis auectos hoſtes?aut ulla putatis.Dōa carere dolis danau:Sic not. ulyſſes?Cohortatio &c.hac in confirmatione & confutatiōe ꝑcipue utimur: cū aduerſarii crimen amplificantes: ad iram indignationeq; auditorem concitamus.Quod facere apud Virg.uenus uidetur dicēs. Sed regna tyri germanus habebat pygmalion.Scelere añ alios immanior omnis.Quos inter medius uenit furor.Ille ſicheū impius ante aras atq; auri cæcus amore clam ferro incautū ſupat.⸿Conq̄ſtio.Hac in cōcluſiōe utimur:cū rei incōmoda amplificamus:& ad miſericordiā auditores cōmouemus:hoc.Si nō apud Virgiliū utitur:cū

frequēs cū raris & breuibꝰ interuallis acri uociferatione. Amplificatio diuidiť in cohortationem:& cōqueſtionem:cohortatio ē orō: quæ aliqđ peccatū amplificans auditorē ad iracūdiam adducit: cōqueſtio eſt oratio q̄ incōmodorū amplificatiōe animū ad miſericordiā perducit.Quoniā adigiť mollitudo uocis ī tres partes diuiſa eſt:& hæ ipſæ ptes in octo alias ptes diſtributæ ſunt:q̄ cuiuſq; idonea ꝓnūciatio ſit demonſtrandū uideť.Sermo tū eſt in dignitate plenis faucibꝰ q̄ ſedatiſſima:& depſſiſſima uoce uti cōueniet:& ita tñ ne ab oratoria cōſuetudine ad tragicā trāſeamus:cū autē in demōſtratione uoce paululū attenuata crebris interuallis:& diuiſionibꝰ oportet uti:ut ipſa ꝓnunciatiōe eas res:quas demōſtrabimus iſerere:atq; interſecare uideamur in animis auditoꝝ:cū autem ſermo in narratione eſt:uocū uarietate opus eſt:ut quo q̄cq; pacto geſtū ſit: ita narrari uideať:ſtrenue qđ uolumus oſtēdere factū: celeriuſcule dicemꝰ. Ad illud ocioſe retardabimus:deīde mō acriter:tū clæmēter:mœſte:hilariter in oēs partes cōmutabimꝰ:ut uerba ita pronunciationē:ſi qua inciderint in narratiōe

ait.Heu quæ me tellus:quæ me æquora poſſunt accipere:aut qđ nam miſero mihi deniq; reſtat:cui neq; apud danaos uſquam locus:inſuper ipſi.Dardanidæ infenſi pœnas cum ſanguine poſcunt. ⸿Quoniam igitur quæ dicta ſunt colligit & dicenda ꝓponit.⸿Tres partes:ſermonem:contētionem: amplificationem.⸿Hæ in octo ptes:ſermo in tres:dignitatem:demonſtrationem: narrationem. Contentio in continuationem:& diſtributionem.Amplificatio in cohortationem:& cōqueſtionē. ⸿Sermo cū &c. a ptibus icipit ſermōis:& a dignitate pri⁹: in qua cū ſermo eſt:graui uoce utendum eſſe dicit:quæ fauces quidem impleat:ſe datiſſima tamē:& depræſſiſſima ſit.Seruari hoc ꝑcipue ī exordiis cōuenit:quæ nihil minus decet q̄ clamor:ut ſupra quoq; oſtenſum eſt. Sermonis partes tres
⸿Plenis faucibus:per quas a pulmone ſpiritus egreditur:quo aere ferienre uox fit:quis dubitet ſummū dicendi magr̄m huiuſmodi uoce graui.ſ.& depreſſa in illa iſigni ꝓ ſex.roſcio amerino orōne uſum fuiſſe.Cum ſic exorſus eſt. Credo ego uos iudices mirari quid ſit qđ cum tot ſummi oratores hoieſq; nobiliſſimi:ſedeant ergo potiſſimū ſurrexerim q neq; ætate neq; ingenio: neq; auctoritate ſum cum iis:q ſedeanr comparandus.⸿Sedatiſſima: ut ſua ſponte egredi uideať.⸿Depſſiſſima:ut intonet qdē ſed minime inſurgat.⸿Ab oratoria cōſuetudine:nā grauitas oratorē decet:qua & ſi tragœdꝰ utiť modum tñ excedit:plerūq;.n.pſonas agit: q̄ ab inferis excitate loquunť:ut adſum ab acherontis iſirmo ſpecu:& qs me nunc furor ſede ab infauſta abſtrahit? Quæ uerba non plenis tanrū faucibus:ſed horrēda quoq; uoce:& aſpectu acri ꝓnuncianda ſunt.⸿Cū autē eſt in demonſtratiōe:hæc qđ a narratōe differat dictū eſt ſic.n.oia ſigillatim narrat:ut ponere ante oculos uideatur:ideoq; utendū ait uoce artenuata & crebris īteruallis:ut membrum a membro per uocis interualla diuidatur quod illa uirgilii poſtulare uidetur demonſtratio hæc dicens:altaria ad ipſa tirmentem traxit: & in multo lapſantē ſanguine nati.Implicuitq; manu crines:dextraq; coruſcum:Extulit:& lateri capulo tenus abdidit enſem.⸿Et diuiſiōibus expoſitio ē eius:qđ ait crebris interuallis.⸿Inſerere & iterſecare.i.ut non tm̄ narremus ſed in animiſq; quoq; auditorum collocemus.Nō idem ſunt inſerere atq; interſecare.Nā Inſerere
cōiungere illud & infigere ſignificat:ut unius plantæ ramuſculus plantæ alterius inſeritur ſtipiti:hoc uero Interſecare
iplicare eſt:& ita rem rei cōnectere:ut non minus contineat:q̄ contineatur:⸿Aſtronomi circulos quoſdā interſecare dicunt æquinoctialem:& ab eo interſecari.⸿Cum āt erit &c. oſtendit quid agendum ſit cum in narratione ſermo fuerit.Vocum uarietate:ut uaria eſt narratio:ita uocum uarietate opus ē:& modo remiſſa:modo intenſa:modo mediocri uoce utendū eſt.⸿Si ſtrenuæ &c.Si prompte factū aliquid dicimus: adiuuare pronunciando debēus:& celerius q̄ cætera efferre.ſunt illud uirgilii naues:quæ fortæ paratæ corripiunt onerantq; auro portāť:ut auari pygmalionis opes pelago:dux femina facti.At illud qđ nō ita ſtrenuæ factū ſit.Retardant &c.pronunciando:ut membra leuat uili fenſim demiſſa grabatō ſollicitaque manu tenebras explorat inertes:quos uerſus cū recitamus non poſſumus non retardare uocem.⸿Modo acriter:uehementer:irate:cum quadā indignatione:ut ille ſicheum impius ante aras &c.⸿Tū clemēter: leni & ſedata uoce qualem clemērer aliquid factū poſtulat:ut o ſola infandos troiæ miſerata labores .quæ nos reliquias danaum.terræque mariſque.Omnibus exauſtos iam caſibus:omnium egenos urbe domo ſocias. ⸿Mœſte ſi materia mœſta fuerit ut ipſa:ſed ī ſomnis ī humati uenit imago cōiugis ora modis attollēs pallida miris &c.⸿Hilariter : ut attulit: & nobis aliquando optantibus certum auxilium aduentumque dei: Nam maximis armis tergemini nec gerionis ſpoliiſque ſuperbus alcides aderat. Vt uerba.Aliis enim uer

bis'ſtrenue aliis tarde:aliis clemēter:aliis mœſte:aliis hilariter facta narrant. ¶ Dicta:uel facetias:accipe uel q̄cunq; dicta fuerint ſimpliciter. In narationibus aūt quid dixerit aliquis quid interrogatus fuerit:q̄d reſpōderit recitatur:in quibus oībus uoce ipſa perſona exprimenda eſt:ut non is:qui narrat:ſed is de quo narratur loqui uideatur: Si de eo ſermo eſt qui timide reſpōderit:timiditas uoci ineſſe debet:& contra audacia:ſi audacter locutus eſt:ut o miſeri q̄ tanta inſania ciues creditis auectos hoſtes &c. ¶ Admirantes: ut ecce autem gemini a tenedo tranquilla per alta horreſco referens:imenſis horbibus angues &c. Sin erit ſermo in locatione:docet qua pronūciatione utendum ſit:cū iocoſum aliquid recitatur. ¶ Leniter tremebunda:ut uelle riſum continere:ſed omnino nō poſſe uideamur:quod feciſſe credimus. M. Craſſum illum oratorem:qui cum ſerio aduerſus. C. Memmiū quem heredipetam appellabat:auaritiam obiiciens: multa dixiſſet:ueluti fabellam narrare oceepit:cum largio quodam pp anum quandam diuitem contendiſſe & eouſq; contentione progreſſam eſſe:ut alter alterius brachiū morderet. Item cum terracinam ueniſſet:& per oppidū deambularet : oībus parietibus uidiſſe inſcriptum. M. M. L. L. L. & cum q̄ſiſſet ex ſene quodam quid illæ ſignificarent litteræ:reſpōſum ab eo fuiſſe. Mordax memius largii lacertū lacerat. ¶ Nimiæ cachinatiōis:effuſi & imoderati riſus:iō iocoſa narrantes leuiter tremula uoce utimur:ne petulantes:procacesq; nimiū uideamur:& ſtulti:q & uoce admodū tremula ridētes ſunt:& toto corpore cōcutiuntur. ¶ Cum aūt docet quid in cōtentione agēdum ſit:ſiue ea in cōtinuatione:ſiue in diſtributione fuerit. ¶ In cōtinuatione:mediocriter ad augēdū uocis ſonum dicit incontinuatione:ut paulatim uox īſurgat. ¶ Verbis cōtinuat &c. ut quemadmodū:uerba uerbis connectunt & cōfirmant:ſic & uociferatio uociferationē celerrime confectet. ¶ Cōfingere uerba cū clamore:hoc eſt uerba excogitare in q̄bus clamor ineſſe uideat. ¶ Vt uolubilē &c. ut uerbis pnūciatio accōmodeē:& ipſorū uim ac celeritatē uox ipſa imitari uideat: ut uirgilii exēplo ſupra eſt oñſum. ¶ In diſtributiōe: docet q̄d in diſtributione ſeruādū ſit:& ab imis faucibus emittendā uocē dicit:ſic āt exclamandū:ut q exaudiri:& pcipi clariſſime uerba poſſint:tm̄ autē ſpatii in tacendo per ſingula interualla cōſumēdū q̄tū in ſingulis exclamatiōib⁹. cōſumptū fuerit. Q̄d certe Ci. fecit. Cū ait:iterū me petit. iterū me aggredit. Maior mihi moles. Mihi maius moliēdū eſt facinus. Qui ſuſpitionē illam:ciuiū cōprimā

Heredi peta

Dicta rogata : reſponſa : ſi quæ admirationes de q̄bus nos narrabimus diligēter animaduertemus:ut oīum pſonarū ſenſus : animiq; aīos uoce exprimamus. ſin erit ſermo in iocatione: leuiter tremebūda uoce cū parua ſignificatione riſus : ſine ulla ſuſpitione nimiæ cachinationis:leuiter oportebit a ſermōe ſerio torquere ad liberalem iocū uocem cum autem contēdere oportebit:quoniā id:aut per cōtinuationē: aut per diſtributionē faciendum eſt. In continuatiōe adaucto mediocriter ſono uocis uerbis continuandis uocem quoq; iungere oportebit:& torquere ſonum. & celeriter clamore uerba conficere:ut uim uolubilē oratiōis uociferatio conſequi poſſit. In diſtributione uocē ab imis faucibus exclamatione q̄ clariſſima adhibere oportet:& quantū ſpatii p ſingulas exclamationes:ſi ſumpſerimus : tm̄ iter ſingula interualla ſpatii cōſumere iubemur. In amplificationibus cū cohortatione utemur uoce attenuatiſſima:clamore leui:ſono eq̄bili : cōmutationibus crebris maxima celeritate. In conqueſtione utemur uoce depreſſa: inclinato ſono:crebris:longis ſpatiis magnis cōmutationibus. De figura uocis ſatis dictum eſt: nunc de corporis motu dicendum uidetur.

¶ In amplificatiōib⁹ q̄d agendū ſit in āplificatiōibus nūc admonet:& a cohortatōe īcipit:in q q̄d ſeruari oporteat oñdit. ¶ Voce attenuatiſſima:nō humili:ſed acuta:q auditorū aīos penetret:quali uſus Cic. nō dubitat:cū ait. Dura mihi medius fidi⁹ & crudelis iā fortuna populi romani uidebat:q̄ tot annos illum in hac rep. inſultare uideret:& pateretur. polluerat ſtupro ſanctiſſimas religiones ſenatus grauiſſima decreta pfregerat:pecunia ſe palam iudicibus redemerat uexarat in tribunatu ſenatū oīum ordinū cōſenſu pro ſalute reip. geſta reſciderat. Me pr̄ia expulerat:bona diripuerat. domū icēderat liberos cōiugē meā uexauerat. Cn. pōpeio naſariū bellū indixerat magr̄atuū priuatorūq; cædes effecerat domū mei fr̄is incēderat. Vaſtarat hetruriā:multos ſedibus ac fortunis eiecerat. Inſtabat urgebat cape eius amētiā ciuitas:italia regna nō poterāt. ¶ Clamore leui moderato:nimia. n. uociferatio inſanorum oīno uidet eſſe. ¶ Sono æquabili cōtinuatio in eadē uoce ut una atq; eadem uox: ſicut inceperit:deſinat:& q̄ acuto ſono cœperit:nō terminet in grauem. ¶ Cōmutationibus:ut p q̄litate uerborū & mēbrorū orōnis uox cōmutet:nō q eadē attenuatiſſima ſp eſſe non dēat: ſed ut nunc alti⁹: nūc depſſi⁹ efferatur. ¶ Maxima celeritate:ut inter membra:& clauſulas orōnis fiāt q̄dē īterualla:ſed breuiſſima:& ſingula membra:ac clauſulæ q̄ celerrime pferant. In conq̄ſtione. Quid agendū in conq̄ſtiōe ſit oñdit. ¶ Voce depſſa humili:& minime erecta:ut prædolore uix loqui poſſe uideamur. Inclinato. ¶ Sono:nō acuto & ſublimi:ſed ueluti in unū deſcendente. ¶ Crebris interuallis:ut ſæpe reſidat uox:& ſileat:ſed lōgis ſpatiis. ¶ Magnis cōmutationib⁹:ut mō plus:mō minus uox inſurgat:depſſa tn̄:& inclinato ſono ſp ſit. ¶ Quæ oīa ſeruaſſe ciceronē in diuina illa p milone per oratione quis non ſibi perſuadeat? Quid iam reſtat? quid habeo? quid faciam pro tuis in me meritis niſi ut eam fortunam:q̄cunq; erit tua ducam meam non recuſo :

nòn abnuo.uòſq; obſecro Iudices ut ueſtra beneficia quæ in me cōtuliſtis:aut in huius ſalute augeatis:aut in eiuſdem exitio occaſura eſſe uideatis.

De motu corporis.

Motus corporís eſt geſtus:& uultus moderatio quædam.quæ pronunciantí conuenit:& probabiliora reddit ea quæ pronunciantur:conuenit igitur ín uultu pudorē & acrimoniā eſſe:in geſtu uetuſtatē conſpicuāq; nec turpitudinē eē:ne aut hiſtríões:aut opariī uideamur eē:ad eaſdem igit̄ partes: in quas uox ē diſtributa motus quoq; corporis rō uidet̄ eſſe accommodanda. Nam ſi erit ſermo in dignitate ſtātes ī ueſtigio leuí dexteræ motu loqui oportebit hilaritate:triſticia:mediocritate uultus ad ſermonis ſententias accōmodata. Sin erit in demōſtratione ſermo: paululū corpus a ceruicibus dimittemus:nā hoc eſt a natura datū: ut q̄ proxime tū uultū:

Motus corporis. Omnis actio:ut dictū eſt:in duas diuidit̄ ptes:uocem & geſtum:de naria uocis figura iam pcepit:nūc geſtū aggredit̄:motūq; totius corporis:quē rebus : & uoci accōmodem⁹ neceſſe eſt:ſi auditores mouere:& in uarios affectus agere uolumus quātū aūt hēat geſtus in orone momēti uel ex eo ſatis patere dicit. Qu.quod pleraq; eſſe citra uerba ſignificat:cum non manus ſolum ſed nutus ē noſtrā declaret uoluntatē:& in mutis p ſermone ſit:& ſalutatio frequēter ſine uoce intelligat̄. De geſtu igit̄ qui ſm octo ante dictas mollitudinis ptes uariādus eſt:iā pcipit prius āt qd ſit corporis motus diffinit. Geſt⁹ q ex motu corporis cōſtat:facie excepta. Et uultus facies i hoīe eadē ſemp eſt uultus mutat̄:q a uolēdo dr̄ q̄litatē āt faciei ſignificat:quā pro aī ſumit affectu. Cice.lib.de legibus:tū is qui dr̄ uultus:qui in nullo eſſe aīali pter hoiem pōt indicat mores aī. Cuius uim græci norūt:nomē oino nō habent. Probabiliora:dominat̄.n.maxime uultus:ut Quītilianus ait. Hoc ſupplices:hoc mīaces:hoc blādi:hoc triſtes:hoc hilares:hoc recti:hoc ſubmiſſi ſumus:hoc pendēt hoīes:hunc intuent̄:hunc ſpectāt & ante q̄ dicāus:hoc quoſdā amamus:hoc odimus:hoc plurima intelligimus : hic eſt ſp pro oibus uerbis qd ſi uultus a dicēte diſſentiat:& triſtia dicāus hilares:affirmemus aliq̄ renuentes : nō auctoritas mō uerbis:ſed ēt fides deſit. Et oratius ait:triſtia mœſtū uultū uerba decēt:iratū plena minarū ludentē laſciua:ſeuerū ſeria dictu:idem ſi uis me flere:dolendū eſt primū ipſi tibi &c. Iure optīo igit̄ uultus moderatio pcipue hic a Cice.cōmendat̄. Conuenit.n.&c. Generale pceptum prius tradit ad ſpālia deinde conuertitur:duo igit̄ ſeruāda in uultu dicit pudorem & acrimoniā:ut neq; in uerecūdæ nimis dicamus ſed uehementia:q̄ modū tñ nō excedat:utamur:cū res poſtulat:duo item in geſtu uitanda admonet uenuſtatem ac turpitudinem:ut neq; modeſtus nimium : ac ſpecioſus ſit geſtus:qualis hiſtrionum:qui matronas agunt:conſueuit eſſe:neq; nimium ineptus:ac ruſticus:qualis mechanicorum:& operariorum eſt:qui manum labore uictum queritant . Mediocritas igitur in utroq; uultu.ſ.& geſtu ſeruanda eſt. Quintiliano quoq; auctore caput artis eſt dicere quod facias : idem ait:Norit ſe quiſq; nec tantum ex cōibus preceptis:ſed etiam ex natura ſua capiat conſilium formandæ actionis : & regnare maxime modum:& ita temperandam actionē:ne dum actoris captamus elegātiam : perdamus uiri boni:& grauis auctoritatem. Pudorem uerecundiam. Acrimoniam uehementiam:ac ſeueritatem quandam cum pudore cōmixtā. Ambo.n.hæc ſimul conuenit in uultu eſſe. Nec uenuſtatem &c.ne ſpōſitas quedam nimia ad faſtidium uiq; ſpectantiū accedat:ſi omnes proſequamur argutias:& geſticulatiōes. Turpitudinem ineptias:& ruſticitatē:ut illis utamur uitiis q libro nono iſtitutionum orator.agē.Fabi⁹ notat. Hiſtriones q nimia & odioſa utuntur uenuſtate dum affectibus ſingulis plurimum inſeruiūt. Aliud āt comedia ſapit:aliud oratio:q̄ nimiū condita eſſe non debet cum actione conſtet:non imitatione : ut Quintilianus ait. Ad eaſdē igit̄. Partes &c. Q ñqdē uult⁹ & corporis motus pbabiliora reddūt quæ dicunt̄:mediocritate ſeruata:ſpālia de illis pcepta iubiūgit:& quo pcō ptibus ī q̄s diſtributa uox fuit accōmodent̄:oñdit. Mot⁹ corporis:q geſtū & uultū cōplectit̄. Nā ſi erit ſermo:ſi iquit ī dignitate ſermo erit ī ueſtigio ſtare oratorē oportebit.& leui ac moderato dextræ motu loq:ſtare āt iueſtigio ē nō ladeq̄tis utriq; pedibus pmoto:ac porrecto paulū pede altero:ita ut impares ſint pedes.& paſſus fieri uideat̄.in eodē loco conſiſtere:minimeq; corpore cōmoueri. Quinti.dextrū pedem proferendū eſſe inquit a leua iudicis ſedētis:qa ex altera pte multi geſtus neceſſe eſt in ſiniſtrū eant ut ad iudicē ſpectēt. Leui dextræ motu:ne operariī uideamur eſſe. Manuum geſtus neceſſarius eſt:ſine quo inanem ac truncam actionē Quintilianus dicit eſſe. Nā cætere ptes loquentē adiuuant Manus uero ipſæ pene loquunt̄:idē auctor geſtum illum uerecundæ oroni dicit eſſe aptiſſimū:quo q̄ttuor primis leuiter in ſummū coeuntibus digitis nō pcul ab ore:aut pectore refert̄ ad os manus. Et deīde pna:ac paulū prolata laxat̄. Et hoc mō cœpiſſe demoſthenē credit in pricipio pro creſiphonte timido ſubmiſſoq;:ſic item formatā ciceronis manū dū p archia diceret ſi qd eſt in me īgenii iudices &c. Hilaritate:ut ſi hilaris res ſit hilari uultu pferat̄:ſi triſtis triſti. Mediocritate:ut modus aſſit:& nihil fiat nimis. Sin erit in demonſtratione. Cū res demonſtrat̄:& auditorū oculis ſubiicit̄. Paululū corpus a ceruicibus dimittemus:hoc eſt q̄ſi corpus a ceruicibus ſeiungemus.cū ipm retrahemus:caput in auditorem imittentes atq; inclinantes. Nā hoc eſt a natura datū. Rationem reddit:

Facie Vultus

Duo in uultu ſeruāda

Acrimonia

quare caput a ceruicibus dimittēdū ſit.qm̄ natura hoc oĩbus datū eſt:ut q docere uolūt caput: & manus in auditores dirigant:& hoc mō proxĩe ad eos accedāt. Modeſte tn̄ hoc quoq; faciēdū eſt:ne inuadere nō docere qui audiūt uideamur:qđ uitiū in primis deforme eſt:& a qntiliano rep̄hendit.¶ Inſtigare ad irā & idignationē cōcitare:qđ nūc p̄eipue fit cū ſcelus aduerſariorū p demōſtrationē ante oculos ponit auditorꝝ. Sin erit in narratiōe:in narratiōe ſtādū dicit eſſe ĩ ueſtigio:& leui dextræ motu ſicut ĩ dignitate loq̄ndū: quo geſtu uſum credimus ciceronē ip̄m cū ita narrat.P.Clodi⁹ cū ſtatuiſſet oĩ ſcelere ĩ p̄tura uexare rēp. &c.¶ Si in iocatiōe cū iocoſum aliquid a nobis dr̄: illud cuſtodiamus oportet ut toto corpore immoti p̄maneamus:& tm̄ hilari ac ridibundo uultu ſimus: turpe.n.eſt riſu toto corp̄e agitari:hoc ſeruaſſe craſſum non ambigim⁹:cū fictam in memmiū ſabellam recitauit. ¶ Sin contendemus qđ in cōtentione agēdum ſit:monet:& celeri brachii ac faciei motu ſe ue roq; aſpectu utendū ait.Nec ab re. Hoc.n. uerborū certamē tātā habere ſolet uim atq; acrimoniā ut parū a uera pugna abeſſe uideať: q̄s n̄ uel ſecū illos uirgilii uerſus legens hæc efficit! At nō ille ſatū quo te mentiris achilles talis in hoſte fuit priamo &c.Si cōtentio fiet &c.In cōtentiōe p diſtributionē interuallis utimur uocis:iōq; per ſingula mēbra porrigendū brachiū dicit & dextro pede iu ambulādū ſupplodendūq;:qđ feciſſe ciceronē arbitramur:cū ait:itaq; me petit &c.¶ In ambulatiōe pedis qđ modeſte tn̄: & raro faciendū eſt:ne ſi crebro diſcurſauerimus tale aliquid in nos dicať:qle a flauio uirgineo rhetore in quēdā eius t̄pis antiſophiſtā manaſſe dr̄ de quo: q̄a crebro excurriſſet: & in ambulaſſet interrogauit: quot milia paſſuū declamaſſet.¶ Pedis dextri q ſemper porrigit ut in ſiniſtro latere geſtus fiat:ĩ dextro qđ fieri uix unq̄ ſolet:nec quenq̄ aliū ueterū:q̄ demetriū decuit:ait qntilianus.¶ Supploſione:moderata pedis pulſatione quæ auctore qntiliāo ut loco opportuna eſt in contentionibus:aut incipiendis:aut finiendis ita crebra inepta ē: & deſinit iudicem in ſe conuertere.¶ Defixo: ut imotis oculis aduerſariū intueamur:qđ irati facer̄ ſolēt.¶ Si utemur:āplificatōe.Eadē inq̄t oĩa amplificatōi cōuenire q̄ p cohortationē fit q cōtentōi conueniūt p continuationē factæ: niſi qđ cohortatōe geſtus tardior paulo: & cōſideratior debet eſſe.¶ Paulo tardior. quod Cice. ſeruauit cū ait polluerat ſtupro &c. ¶ Sin utemur amplificatiōe p conq̄ſtionē:qđ agendū ſit in conq̄ſtione admōet. ¶ Femineo plactu:ut nūc pect⁹:nūc caput pulſem⁹: qđ ſeruaſſe ciceronē q̄s nō uidet! cū ait: quid iam reſtat &c.Femineum autē plangorē dicit:qm̄ earū eſt

tū manū admoueamus ad auditores ſi quā rē docere eos:& uehemēter iſtigare uelim⁹.ſin erit ĩ narratiōe ſermo idē mot⁹ poterit idone⁹ eſſe q paulo an̄ demonſtrabať ĩ dignitate.ſin in iocatiōe uultu quādam debemus hilaritatē ſignificare:ſine cōmutatiōe geſtus.ſin contēdem⁹ p cōtinuationem:brachio celeri:mobili uultu acri aſpectu utemur.ſin contentio fiet p diſtributionē celeri porrectiōe brachii:ābulatione pedis dextri rara ſupploſiōe: acri & defixo aſpectu uti oportet.ſin utemur amplificatiōe p cohortationē paulo tardiore:& cōſideratiōe geſtu cōueniet uti ſimilibus cæteris rebus atq; in cōtentione p continuationē.ſin utemur āplificatiōe p conq̄ſtionē fœmineo plangore & capitis ictu nōnunq̄ ſedato:& cōſtāti geſtu mœſto & conturbato uultu uti oportebit nō ſum neſcius quantū ſuſceperim negocii:q motus corp̄is exprimeŕ uerbis & imitari ſcriptura conat⁹ ſum uoces uer; nec hoc cōfiſus ſum poſſe fieri:ut đ his reb⁹ ſatis cōmode ſcribi poſſet:nec ſi id fieri nō pōt:hoc qđ feci fore inutile putabā:p̄p̄ea quod hic admonere uoluim⁹ quod oporteret:reliq̄ trademus exercitatiōi:hoc ſcire tn̄ oportet p̄nunciationem bonā eo proficere:ut res ex animo agi uideatur. nunc ad theſaurū inuentorū:atq; oium p̄tium rhetoricæ cuſtodem memoriam tranſeamus.

Lydii moris luctus

pectus plangere:& ora in dolore nō uirorū.Vnde.lydii.cū defunctos lugebant:ueſtem induebanť muliebrem.¶ Sedato ut dolentis nō furioſi uideatur eſſe. ¶ Cōſtanti : ut uerus : non fictus dolor eſſe credatur. ¶ Non ſum neſcius &c.quadā utitur excuſatione non ignorare ſe dicens quantam:& q̄ arduam rem agreſſus ſit:qui de motu corporis & figura uocis ſcribere auſus ſit:quod difficillimum iudicatur:& non propterea egiſſe hoc:quod fieri cōmode poſſe arbitraretur:ſed hoc quod facit : non inutile futurum exiſtimaſſe: ut multi qui tres tantū partes rhetorices eſſe uoluerunt inuentionem:diſpoſitionem:elocutionem:qm̄ memoria:& p̄nunciatio a natura ſint:& tradi a rhetore non poſſint.¶ Satis cōmode : qm̄ & ſi artificio iuuať: in natura tn̄ poſita ē actio.¶ Admonere:ueluti quandā deguſtationē facere:ut cætera q̄ nō p̄cipiunť exercitatione lector compareť.Hoc tamen &c.pronunciationē maxime laudat:Quæ ſi bona fuerit :fidem actioni cōparabit:efficiet.n.ut uera eſſe credanť:q̄ dicentur idē & Quinti.ait.¶ Nūc ad theſauꝝ &c.poſtq̄ de p̄nunciatiōe ſatis dixiſſe uiſus ē:ad memoriā tranſit:quā inuentoꝝ theſaurū atq; oium partiū rhetorices cuſtodē iure optimo appellat:cæteræ.n.p̄tes hoc ueluti ſpiritu cōtinenť:ut Quinti.ait:& oĩs diſciplina memoria cōſtat:fruſtraq; docemur:ſi quicq̄d audimus p̄terfluat:uñ & ſic diffiniuit ei.mēoria ē firma aĩ rerū uerborū & diſpōnis perceptio ab alio ſic deſcribiť memoria eſt uelox ani & firma perceptio : cuius facultatē fouet exercitatio lectionis narrationiſq; intentio ſtili cura:redditio ſolicita & diligēs & iteratio atq; repetitio frequens:Cicero lib.ii.de oratore:quantus eius fructus ſit quanta utilitas aptiſſime declamat:

Omnis doctria cōſtare memoria

Memoria quid

Emoria utrũ habeat &c.quæſtionẽ ꝓponit anteq̃ ad memoriæ ꝓcepta deſcendat:utrũ aliquid artificii habeat an omnis a natura proficiſcat̃:quod in diſcuſſum relinq̃t:& cur relinquat rõnem ſubiiciat magis idoneo tpe dicturũ pollicẽs.⸿Vtrum habeat:aliquid artificii.Quida.n.ut Quinti. ait:naturæ mõ munus eã eſſe exiſtimarunt:eſt aũt in ea non dubie plurimum:ſed ipſa excolendo ſicut alia plura augetur.⸿Aliud dicendi &c.cum de oratore ſcribemus.In quo libro.Quare confiteor equidem in quid:huius boni naturã eſſe principẽ:ſicut earum rerũ:de q̃bus ante locut⁹ ſum oĩum.Sed hæc ars tota dicendi:ſiue artis imago quædam:& ſimilitudo eſt habet hanc uim:nõ ut totum aliquid cuius in ingeniis noſtris pars nulla ſit pariat & procreet uerum ut ea quæ ſunt orta iam in nobis & procreata educet atq; confirmet & certe initia artiũ oium a natura proficiſcuntur:cætera exercitatio cõparat: artẽ aũt memoriæ primũ oſtẽdiſſe ſimonidem chium ferunt uulgata illa fabula quã cic.lib.de oratore ſecũdo. Quiti. lib.xi.inſtitutionum oratoriarũ ſcribit: cognitũ ãt eſt:& apte comꝓhenſum ex illo ſimonidis facto: cũ quo q̃ſq; loco obtitoꝝ cubuiſſet:oſtẽdit:ordinẽ eẽ q̃ ꝓcipue memoriæ lumẽ afferat:q̃tum ãt natura:ſtudioq; memoria ualeat:ꝑmulti ex ueterib⁹ teſtes ſunt ut themiſtocles quẽ unũ intra annũ optime locutũ perſiæ conſtat:& aliquando dixiſſe oblitiõis artem q̃ memoriæ malle.Itẽ mithridates cui duas & uiginti linguas quot natiõibus imparet: tradit̃ notas fuiſſe cyrum q̃dẽ perſarũ regem oĩum militum ſuorũ tradunt ẽ tenuiſſe noia fuere ãt ſupra centũmilia cineas pyrrhi epirotarũ regis legat⁹: ad ſenatum cum ille pro tarẽtinis bellum gereret:miſſus:oĩum ſenatorum:atq; eq̃tum uno die noĩa perdidicit: & obuium quẽq; ſuo noie ſalutauit.L.ſcipio aſiaticus ſcipionis maioris frater:uniuerſi populi romãi noĩa tenebat:carneades & ſceptius Metrodorus tanquã litteris in æra ſic ſe aiebãt imaginibus in his locis quos hẽrent:quæ meminiſſe uellent:perſcribere:multos ꝓtereo:ut craſſum illum diuitem & lucullum : quos admirabili & ꝓpe diuina memoria fuiſſe cõſtat.Ipſe teſtis ſum:quoniã ſæpe dũ fieret interfui : nõnullos ætate nr̃a auditos quãlibet multos uerſus ꝓtin⁹ reddidiſſe:qđ ueteres græci in theodeſte admirati ſũt. ⸿Artẽ:q̃ in regulis poſita ẽ & libris digeſta.⸿Præceptionẽ:q̃ eſt dũ a ꝓceptore ars tradit̃:põt igit̃ ars eſſe ſine ꝓceptione dum non traditur:ſed non in diuerſum.⸿Placet nobis eſſe artificiũ hoc eſt.arte & præceptione conſumari memoriam.⸿Cuiuſmodi ſit &c.hoc eſt quæ de artificioſa memoria precepta tradantur.⸿Sunt igitur duæ.Quandoquidem placet nobis plurimum in memoria artem ualere duas dicimus memorias eſſe naturalem & artificioſam.⸿Naturalis eſt ea q̃ noſtris aĩs inſita &c.Natura ut philoſophi diffiniunt:eſt principium motus & quietis eius in quo per ſe eſt.duplex aũt eſſe dicitur : uniuerſalis & particularis:uniuerſalis uirtus eſt.in ſcientia rerum diffuſa.particularis uero uirtus eſt . quæ in particulari aliquo diffuſa eſt : ut uis reminiſcendi in homine.quæ ſimul cum homine nata eſt.ut cum cõgitet aliquid eius reminiſcatur quod cogitat.cogitatio.n.natura homini tributa eſt:ſine qua ne ipſa quidẽ memoria eſt. quid.n.meminiſſe poſſumus.niſi cogitemus? Quod in teneris animis manifeſtum eſt . qui qm̃ non cogitant nec meminiſſe quidem ſolẽt.⸿Inductio:perſuaſio cum ꝑſuademus hoc uel illud fieri optimum eſſe. ⸿Ratio preceptionis:qua plurimum memoria excitatur & confirmatur:ut infra patebit.⸿Sed quia in cæteris rebus.In omnibus inquit rebus ſæpe contingit tantam ingenii bonitatem eſſe:ut qui ea preditus eſt ſuapte natura doctrinam uideatur conſecutus eius rei cuius nullam artem nouit:ſed is ſi artem diſcit naturalia commoda confirmat:& auget:idem & in memoria accidit.ut ſi cui egregia data ſit:& artificioſæ ſimilis:& retineatur ratione doctrinæ : & amplificentur.⸿In cæteris rebus : ut in eloquentia.Quidam.n. adeo a natura eloquẽtes producuntur:ut ſummi eſſe oratores uideant̃.cum tñ nullã eloquẽtiæ artẽ ꝑcepe rint.⸿Egregiæ:ut illis:quos ſupra memorauimus.⸿Quapropter &c.Quoniã ars naturam cõfirmat:& auget.Et naturalis inq̃t mẽoria artificioſa ut ſit excellẽs:& artificioſa naturali idiget:ex quo oñdit alterã ſine altera eẽ nõ poſſe.Nec hoc magis aut &c.Oibus inq̃t ĩ reb⁹ idẽ cõtingit:ut natura artis egeat auxilio & cõtra.Quinti.nihil dicit eſſe ꝑfectũ:niſi ubi natura cura iuuat̃.⸿Ingenio:ui naturaliter animis inſita.

Simonides

Ars perficit

Ingeniũ quid

⸿De memoria.

Emoria utrum habeat quiddam artificii:an omnis a natura proficiſcatur aliud dicendi tempus idoneum dabitur.Nunc perinde atque conſtet.In hac re multum ualere artem & præceptionem . Ita de ea re loquemur : placet enim nobis eſſe artificium memoriæ:quare placeat alias oſtendemus : in præſentia cuiuſmodi ſit: ea aperiemus:ſunt igitur duæ memoriæ : una naturalis:altera artificioſa naturalis eſt ea quæ noſtris animis inſita eſt:& ſine multa cogitatione nata : artificioſa eſt ea : quam confirmat inductio quædam : & ratio præceptionis . ſed quia rebus in cæteris ingenii bonitas imitatur ſæpe doctrinam:ars porro naturæ commoda confirmat:& auget:ita fit in hac re : ut nonnõquam naturalis memoria : ſi cui data eſt egregia ſimilis ſit huic artificioſæ porro hæc artificioſa naturæ cõmoda retinet : & amplificatiõe doctrinæ. Quapropter naturalis memoria ꝑceptione confirmãda ẽ:ut ſit egregia:& hæc q̃ doctrina dat̃ idiget igenii : nec hoc magis aut minus in hac re quam in cæteris artibus fit:ut

ígenío doctrína præceptíone:natura nitelſcat.
Q uare & íllís quí natura memores ſunt utí-
lis hæc erit ínſtitutío quod tute paulopoſt po
terís íntellígere:& ſi illi fratí ſuo ingenio no-
ſtro non índigerent:tamen íuſta cauſa daretᷣ:
quare hís quí mínus íngeníí habent adíumen-
to uelimus eſſe:nūc de artificíoſa memoría lo
quemur : Conſtat ígitur artificíoſa memoría
ex locis & ímagínibus.Locos appellamus eos
quí breuiter:perfecte:íſignite:aut natura:aut
manu ſunt abſolutí:ut eos facile naturalí me-
moría compræhendere:& amplectí quæam⁹
ut ædes ínter columníum : angulum:forníceꝫ:
& alía quæ hís ſimília ſunt. Imagínes ſunt for-
mæ:quædam : & notæ & ſimulachra eius reí:
quam memíníſſe uolumus:quod genus:equí
leonís:aquilæ:memoríam ſí uolumus habere.
ímagínes eorum ín certís locís collocare nos
oportebít nunc cuíuſmodí locos ínueníre :
& quo pacto reperíre : & ín locís ímagínes
contínere oporteat oſtendemus.Q uemad-
modum ígitur : quí lítteras ſcíunt poſſunt.
íd quod ~~dictum~~ eſt ſcríbere & recítare quod
ſcripſerunt:íta quí ín modíca dídícerunt poſ-
ſunt quod audíerūt ín locís colocare:& ex hís

Natura pceptione:ergo alterū alterius auxilio idiget. Q uare &c.qm̄ gdē ars naturā & artē natura ad
iuuat:utriſq; utilis futura eſt pceptio nr̄a:ait Ci.& iis q mēoria pſtant:& illis q ea minus ualēt:qd ſiqs eſt:
inqt:q bonitate fretus ingenii nr̄a pceptione magnopere non indiget iuſta tamen cauſa eſt: ut de memo
ria pcipiamus:quo illos iuuemus:qui minus memoriæ habēt. Suo ingenio: qm̄ naturali præſtant memo
ria:cuius in cerebro ſedē phyſici locāt:quorum aūt cerebrū calidæ & ſiccæ complexionis fuerit:illi;magno
ſunt ingenio cito oīa intelligunt:& apphendunt:contrarium in iis apparet: quorū cerebri complexio fri
Sedes mēoriæ gidæ eſt:& humidæ complexionis: cui ſiccæ tātum
eſt:is male apphendit & duro eſt ingenio. Cōſtat
igitᷣ:iuſtā eſſe cām: cur de memoria pcepta traderet
oñdit.Nūc eā duabus rebus locis.ſ.& imaginib⁹ cō
ſtare dicit:loci tanq̄ charta ſūt:imagies tanq̄ litteræ
locis p cera:uel charta:imaginib⁹ p litteris utimur:
quēadmodū uero in modica charta multas ſcribere
lr̄as.Ita in anguſtis locis multas imagines cōſtituere
nō poſſum⁹:opus ē ergo locos īueniam⁹ amplos:ut
magnū cōplecti imaginū nūeꝝ poſſint. Locos ap
pellamus: Q uinti.quoq; loca concipienda eē ait:q̄
maxime ſpatioſa: multa uarietate ſignata: ut domū
magnā:& ī multos deductā receſſus:ī eo qcqd nobi
le eſt aīo diligēter affigitᷣ ut ſine cunctatiōe:ac mora
ptes eius oēs cogitatio poſſit pcurrere.Idē ait: ī ope
rib⁹ publicis:& urbiū ambitu:ac picturis qd ī domo
fieri poſſe.Cice.li.ii.de oratore locis utendū pcipit:
multis:illuſtribus:explicatis immodicis interuallis
Breuiter:ut nihil ſupſit:& lōga nimis ac ſpatioſa
īteruualla nō ſint: quo illic collocatæ imagies ſtati q̄
anr iucīri. Perfecte:ut nihil deſit:ne ſi arcta nimiū
loca fuerint:imaginū collocatiōi nō ſufficiāt. Inſi
gniter:ut ſi ſint nimiū obſcuri:aut nimiū plucidi:aut
φ magis placet: illuſtres ſint:& clari: q cito aīs nr̄is
pulchritudine ſuo occurrant:qcqd.n. inſigne eſt &
egregium:id cogitationi q̄ primum offertur: ut ma
gis eclypſis ſolis & lunæ q̄ ortus φ occaſus eorū re
cordamur:citius item colūna ſublimis & marmorea
q̄ q̄uis officina nobis occurrit. Aut natura. Sicut
mōs:antrum:ſcopulus:cōuallis. Aut manu. Sicut
ædes theatrū:templū. Naturali memoria:quā arti
ficialis adiuuat. Aedes:cū duxerit: aut natura: aut
manu abſoluti:deinde locorū tm̄ qui manu abſoluti
ſunt exēpla ſubiecerit:quod locoꝝ genus magis ipſe
pbauerit cognoſcitᷣ. Aedes:uel templum uel pri
uata domus. Itercolumnium: quod eſt inter duas
columnas ſpatiū. Angul⁹ q eſt ubi ex diuerſo coa
Inter co lūnium cti parietes anguſtū locum efficiūt. Fornices arcus:uel teſtudines. Imagines.Idē & Q u.ait imagines
notæ ſunt:quibus ea:quæ diſcēda ſunt notāus:his ut libro ſecundo de oratore præcipitur utēdum eſt in
gentibus:acribus:inſignitis:quæ occurrere celeriter:quæq; percurrere aīum poſſint:ut ſi de nauigatiōe di
cendū ſit eius loco ſignū Anchorā:ſi de bello ſpiculū cōſtituamus. Equi illud ſcire nos cōuenit cōgruē
tes ei rei quā reminiſci uolumus: ponēdas eſſe in locis imagines exēpli gratia:ſi de equitibus aut equeſtri
certamine dicendū erit:equū in loco collocamus:ſi de rapto per aquilam Ganymede:aquilam:ſi de cybel
le:cuius a Leōibus currus trahebatur leonem loco affligemus.De quib⁹ rebus:locis.ſ.& imagimibus præ
Forma cepta mox tradunᷣ. Formæ ſpēs.Notæ ſigna. Simulacra:ſimilitudies.Forma eſt hoīs uel alterius aīa
lis aut rei qualitas per quā homo uel qd uis animal cuius eſt aut res nobis oſtēditur:ut per formā hominis
omnis homo:per formā bouis omnis bos.Nota eſt non forma rei:aut qualitas ſed ſignū quo apphenſo in
rei alicuius notitiam deſcenditur:ut per fumum quando ex īfumubulo egreditᷣ notitia hētur ignis ſimula
chrū eſt ad ſimilitudinē alicuius pſonæ expſſum:& formatū:per quod non genus:ut per formā:ſed ſpēs re
preſentatᷣ:ut per ſimulachrū cæſaris:cæſar:q̄uis hæc uſus confundere plerunq; ſolet. In certis locis:ſunt
dictatē enim ut dixit imagies tanq̄ litteræ quas diſcere uolumus:quæ in locis tanq̄ in chartis collocanᷣ. Q uē
admodū &c.locos & imagines carthæ & litteris comparat:& quemadmodū inquit qui litteras ſciunt:ſcri
bere audita pn̄t eodē mō q locos ſibi cōparant:& in his imagines collocāt pn̄t q mēiniſſe uolūt i his cōſti
tuere:ex q ſi itudie magna artificioſæ mēoriæ uis & utilitas eē īuit. Dictatū:ab alio traditū q a pcepto
ribus pueris diſcētib⁹ tradunᷣ:& prælegunᷣ:dictata pprie appellantᷣ. Immodica.multa ut lōga orōnᷣ.

Memoriter:p̄pter ſuggerēte memoria. Ceræ maio res nr̄i ī ceratis tabulis an̄ uſū chartæ ſcribere ſolebāt chartā Alexādri magni uictoria reptā:auctor eſt Marcus Varro cōdita in ægypto Alexādria:idem membranas pgami tradit reptas. Oportet igiꝰ.de locis p̄cipere īcipit:& qm̄ q̄dem inq̄t loci cartæ:imagines litteris ſimiles ſunt:& collocatio imaginū ſcripturæ:pronūciatio lectioni cōparatur: multos locos inueniamꝰ neceſſe ē:ſi reminiſci multa uolumꝰ quēadmodū multa charta opꝰ ē:multa ſcribere uolētibus: eſt igiꝰ:p̄rimū p̄ceptum de multitudine locorū:ſm̄ erit de ordine: & de diſpōne:tertiū de frequēti eorum meditatione ac notatiōe:quartū de diuiſiōe:q̄ntum de diſſimilitudīe:ſextū de mediocritate:ſeptimū de q̄titate lucis:octauū de q̄titate īterualli. Ex ordīe: q̄ntilianꝰ ī his inq̄t q̄ cogitamꝰ cōtinēdis p̄pe ſola excepta:q̄ potētiſſima ē:exercitatōe ſunt diuiſio:& cōpoſitio:nā q recte diuiſerit nūq̄ poterit ī reꝝ ordine errare:certa ſunt.n. nō ſolū ī digerēdis q̄ſtiōibus:ſed ēt in exequēdis: ſi mō recte dicimꝰ p̄ria ac ſecūda & deiceps.Coheretq̄ oīs rerū copulatio:ut nihil neq̄ ſubtrahi ſine māifeſto ītellectu: neq̄ ſubripi poſſit.Cur āt ex ordīe haberi loci dēant rōem Ci.ſubiūgit:qm̄ ubi ordo nō ē:cōfundi illic mēoria ſolet:p̄rio ergo loco p̄ria rei uel uerbi qd̄ meminiſſe uolumus imago ponēda eſt:ſecūda ſecūdo:& deincepsiut nihil impedimento ſit:quo minus uel ab imagine:q̄ ē ī p̄rio loco incipiamꝰ:uel ab ea q̄ ī ultimo ē:& retro p̄nūciēus:quoꝝ utrūq̄ ſeruato ordine aſſeq facile poterimꝰ. Quo ſecius:quo minꝰ. Vr̄ aio & cogitatiōe.Et p̄ferr̄:ſine aliq̄ hæſitatione. Primus.n.hic labor ē auctore.Quint.nō hærere in occurſu:plus.n.q̄ firma dēt eſſe memoria: q̄ aliā memoriā adiuuet. Nā ſi &c.q̄ta ī cōparādis locis uis ordinis ſit:per ſimilitudinē oſtēdit:& quēadmodū īq̄t:ſi multi nobis noti quorū noīa p̄bere neamꝰ:ordīe collocati ſtent:nihil īterierit an a primo noīare eos:an ab ultīo:an a medio incohēus:ita nihil intererit illius q locos optime digeſſerit & ordine diſpoſuerit:utrū a ſūmo:an ab īferiore:uel medio īcipiat.Statim.n.ei ſuccurret q̄s locus primo p̄ximus ſit:q̄s medio:q̄s inferiori:q̄s ſit a primo quintus uel decimus:optimū aūt eſt quintum quemq̄ locū notari. A ſummo:ac primo.Imaginibus cōmoti:q̄ res ipſas nobis rep̄ſentāt. Quare placet.Cōcludit placere ſibi dicēs locos ex ordine cōpari:ne p̄turbari eoꝝ confuſione memoria poſſit.Et locos &c.ſecundū p̄ceptū de freq̄nti locoꝝ meditatiōe & notatiōe:locos inq̄t quos cōparauerimus freq̄nter repetas:& cogitatiōe uoluas opus eſt:ut p̄ſto ſemp ſint:quotiens locare illic imaginē aliq̄ uolueris.Nā imagines &c.rō ē:cur egregie cōmeditari locos:& notari oporteat:q̄a nihil refert imagīes excidāt:q̄ñ uſi illis ſumus:Cum hærere nobis locorum notitiā ſemp neceſſe ſit:ut quotiēs opus fuerit:nouæ in illis imagines collocenꝰ:utitur aūt pulchra ſimilitudine:& accidit inquit in locis & imaginibus:quod in ceris & litteris.Nam litteræ delenꝰ ex ceratis tabellis:cum eo quod ſcriptum fuerit:iā non utimur.Tabellæ ipſe ītegræ remanēt:ut ſcribere ī illis poſſimus.ſi qd ē quo uti uelimus.Exempli gratia dicturus de nauigatione anchoram in loco collocauerat:poſtq̄ dixit delet imaginem & ſi de bello dicturus eſt aliam collocat:uidelicet haſtam uel thoracem. Et ne forte &c.ordo inq̄t ſtatui fidelis in locis poterit:ſi quenq̄ quintum locum notauerimus.Nam cum multos habere locos neceſſe ſit:nō mediocre periculū eſt:ne confuſio ſuboriatur.Quod ſi in uno quoq̄ quinto loco inſigne aliquid notauerimus:teneri locorū memoria facile poterit.Nā quīto quoq̄ loco cogitatione nr̄æ ſe offerente:qui proximi ſunt:& ipſi cito ſeſe offerēt. In numero per quē diuidi eos cōmodum eſt. Quod genus:ſuo ipſius cicero declarat exēplo.Recte autē manum auream in quinto loco poni uult:quæ & inſignis res eſt:qm̄ aurea:& admonere quinti loci facile nos poteſt.Quoniā quinque digitos habet. In decimo &c.ut memoriæ teneaꝰ decimus locus nomen alicuius noti in eo ponendū præcipit.Cui prænomē ſit decimo.In tertio uero quinto uidelicet in decimoquinto plena lūa pōi recte poterit quæ.xv.die cohit:ut ſic deiceps totū āt:hoc præceptū ad diuiſionē ſpectat:

memoriter pronunciare:loci.n.ceræ aut chartæ ſimillimi fiunt: imagines litteris: diſpoſitio: & collocatio imaginū ſcripturæ: pronunciatio: lectioni. oportet igitur: ſi uolumus multa meminiſſe: multos nobis locos cōparare: ut in multis locis multas imagines collocare poſſimus. Itē putamus oportere ex ordine hos locos habere: nequando perturbatione ordinis impediamur: quo ſecius quoto loco libebit: uel a ſuperiore uel ab inferiore parte imagines ſequi: ut ea: que mandata locis erunt edere: & proferre poſſimus: nam ut ſi in ordine ſtantes notos q̄plures uidemus nihil noſtra interſit utrū a ſummo an ab imo nomina eorum dicere incipiamus. Item in locis ex ordine collocatis eueniet: ut in quamlibet partem quoto quoquo loco libebit imaginibus commoniti dicere poſſumus id: quod locis mandauerimus. Quare placet ex ordine locos comparare: & locos: quos aſſumpſerimus: egregie commoditerq̄ notare oportebit: ut perpetuo nobis hærere poſſint: nam imagines: ſicut litteræ delentur. ubi nihil utimur loci tanquam cæra remanere debent: & ne forte in numero locorum falli poſſimus. quintum quemque locum placet notari: quod genus ſi in quinto loco manum auream collocemus. in decimo aliquem notum: cui p̄nomen ſit: decimo deinde facile erit: quinto quoquo loco ſimiles notas collocare.

Intētio chartæ

Vni regruntur ad mēoriā artificialē cōparādā

Quo ſecius

⸿Item cõmodius eſt &c. Hoc ad locorũ q̃litatẽ ptinet ut magis in regiõe inhabitata & deſerta cõparem⁹
q̃ frequentata & culta:& rõnẽ ſubiungit. ⸿Propterea q̈ &c.ut ſi locũ nobis in foro:tẽplo: theatro elegeri
mus:dum collocatarũ imaginũ meminiſſe uolemus:turbæ recordabimur:& eorũ q ob ambulare:ac uerſari
illic cõſueuerũt:& hoc pacto nr̃a cõfundeť mẽoria:& imaginũ obliuiſcemur. ⸿Præterea:ad diſſimilitudi
nẽ locorũ hoc ꝓceptum pertinet:ut diſſimiles ſint:& cur eẽ dẽant oſtendit. Quoniam memoria ſimilitudi
ne perturbať. ⸿Forma:ut unius formæ nõ ſint. ⸿Natura ut alia huius:alia illius loci natura ſit. ⸿Nã ſiqs
&c. Exemplũ:eſt ſiquis inquit multa intercolũnia pro
locis acceperit:quoniã ea ſimilia inter ſe ſunt:non re-
miniſcetur quid in quoq; intercolũnio collocauerit.
⸿Et magnitudinis. Medocres locos ꝓcipit eſſe debe-
re:& rationem ſubiungit:quoniam ſi ampli nimis fue
rint:collocatæ ĩ illis imagines errare uidebunť. Sicõ
tra nimis auguſti capere imagines:& explicare nõ po
terunt. Quod ſi mediocres erunt:nihil nos offendet:
tum in collocandis:tum in mentẽ reuocandis imagi-
nibus. ⸿Tum nec &c. ad lucis mediocritatem ptinet
hoc præceptum:ut neq; lucidi nimis:neq; obſcuri loci
ſint quoniã ſi alterutrum fuerit offerri nobis colloca-
tæ imagines nõ poterunt:& tã obſcuritate nimia res
obumbrabitur:q̃ nimia luce:nam & Ouidius ait. Sũt
q; oculis tenebræ per tantum lumen obortæ: tam au
tem animus ipſe nimio ſplendore loci: quem cogita
tione appræhendit:hebetari ſentitur:q̃ oculi ipſi: cũ
ſolis radiis ſunt obuerſi: nec mirum:non enim oculi
ſunt qui uident:ſed animus:qui his utitur feneſtris:ut
ait Cice. in quæſtiõibus tuſculanis. ⸿Splendore. quo
ſi nimius fuerit mẽtis acies obtenebrať. ⸿Interualla:
de mediocritate ꝓcipit interualli:qđ eẽ iter locũ ac lo
cum conuenit: & mediocre dicit eẽ debere. rationem
q; ſubiungit:quia ſiue nimis admoueas ſiue remoueas
cogitatio hebetatur. Accidit.n. ei quod & aſpectui:
nimis.n. ad motum ſibi oculus non uidet: & nimis re
motum:conuenitq; mediocre interuallum inter ocu-
lum & obiectum eſſe:uiſus autem auctore Ariſtotele
imitatiuum coloris eſt:& cõtra ſecundũ actum lucidi
eius uirtus in cerebro ẽ:cuius radius obliquatus a ce
rebro ꝓcedit in pupillã:in qua humor eſt criſtalinus
qua uiſus colorem per medium: hoc eſt per paruum
ſpatiũ recipit:& primo uiſus eſt:deinde mediũ poſtea
obiectum. Quod ſi nimium uiſui aliquid admoueri
medium interponitur:ſi uero nimium remoueris tol
litur medium:& uideri obiectum:non poteſt:eſt autẽ
obiectũ uiſus color ratione lucis. ⸿Trigenũ:trigita.
⸿Sed quanquã &c. facile eſſe iis dicit qui multa uide
runt:& multis in locis uerſati fuerũt:quot uoluerint:
locos:& eoſdem idoneos ſibi comparare: ſed ſi quis ĩ
quit eſt:qui manu aut natura factis locis contẽtus nõ
ſit:quotquot uolet ſibi fingat licebit. Cogitatio enim
eiuſdmodi eſt:ut regionem aliquam & ſitũ in ea ꝓ ſuo
arbitrio fingere poſſit. Quintilianus quoq; ait loci:
aut finguntur:aut ſumuntur. ⸿Architectari fabricare ar
chitectus is eſt:q ædificationi ꝓeſt:αρχος princeps ẽ
τεκτευο.ααι ædifico.

Item commodius eſt:in derelicta quam in ce
lebri regiõe locos comparare:ꝓpea quod fre
quentia:& deãbulatio hoium cõturbat:& in
firmat imaginum notas. Solitudo cõſeruat ĩ
tegras ſimulachrorũ figuras:præterea diſſi-
miles forma atq; natura loci cõparandi ſunt
ut diſtincte interlucere poſſint:nã ſi quis mul
ta inter colũnia ſumpſerit cõturbabitur ſimi
litudine:& ignorabit qd ĩ quoquo loco collo
carit:& magnitudie modica:& mediocres lo
cos hẽre oportet:nã & præter modũ ampli-
uagas imagines redũt:& nimis anguſti ſæpe
nõ uidẽtur poſſe capere imaginũ collocatio-
nẽ:tunc nec nimis illuſtres:nec uehementer
obſcuros locos hẽri oportet:ne aut obcæcen
tur tenebris imagines aut ſplẽdore ꝓfulgẽt:
interualla locorũ mediocria eẽ oportet fere
paulo plus:aut minus pedũ tricenũ:nam ut
aſpectus:ita cogitatio mĩus ualet:ſiue nimis
ꝓcul remoueris: ſiue uehemẽter ꝓpe admo
ueris id:qđ oportet uideri:ſed quãquã facile
ẽ ei:q paulo plura explorauit:q̃uis multos:&
idoneos locos cõpararet:tñ ſiquis ad iſta ido
neos inuenire ſe non putauit:ipſe ſibi conſti-
tuat:quod uolet multos licebit:cogitatio.n.
q̃uis regionẽ põt amplecti:& ĩ ea ſitũ loci cu
iuſdã ad ſuũ arbitriũ fabricari & architectari
Quare licebit: ſi hac ꝓmpta copia cõtẽti nõ
erim⁹:noſmetipſos cogitatiõe nr̃a regionẽ cõ
ſtituere:& idoneorũ locorũ cõmodiſſimã diſti
ctionem comparare:de locis ſatis dictũ eſt:
nunc ad imaginũ rationẽ tranſeamus. Quo
niã ergo rerum ſimiles imagines eẽ oportet.

⸿Hæc copia locorum q manu:aut natura fci ſunt. ⸿Quoniam igiť &c. de locis ꝓcepta
Architectus dedit:& cuiuſmodi eẽ deberẽt oñdit:nũc de imaginibus precipere incipit quas duplices eẽ dicit:rerum:&
uerborum aut.n. totã rẽ ſummatim:aut ſingula uerba meminiſſe uolumus ſed in eo præcipue elaborandũ
monet: ut ſimiles rebus imagines comparemus. ⸿Rerum ſimiles &c. nam ſi rei quam meminiſſe uolu-
mus:ſimilis imago nõ fuerit eius recordari minime poterimus dicturi: itaq; de nauigatione anchoram de
bello haſtam in loco ſtatuemus. Lucretiæ hiſtoriam recitaturi. fæminam ſe confodientem cui nomen ſit
lucretia collocabimus. Quod ſi uerborum reminiſci uoluerimus: ut eorum:arma uirumq; cano armatum
hominem figere in loco poterimus: cui ad pedes canis ſit. Exempla ab ipſo proponuntur Cicerone ſed
nemo tam hebetis ingenii eſt:qui idoneas:& congruentes negocio ſuo imagines effingere non poſſit.

Ex omnibus uerbis:ideſt ex omnibus dictionibus:quæ aliquid ſignificant:uel ex oĩbus quæ aliquo noĩe uocantur:ut haſtam:aut thoracē:quæ notæ nobis dictiones ſunt: ad bellum ſignificandū: oliuam ad pacē pro imaginibus eligamꝰ.Quidā ſic diſtingūt:ut illud:quoniam rerum ſimiles imagines eē oportet:ad reꝝ tantū memoriam referatur hoc eſt ſententiarum:illud uero. Ex omnibus uerbis &c. ad memoriā uerborū pertineat.Cum ſingulorū uerborū imagines comparamꝰ: q̄ diſtinctionē uerā eſſe declarat qđ ſequitur: duplices igiť &c. Notas:cognitas nobiſue ut memoriæ facilius occurrant:uel notas īſignes accipiamꝰ.

Ex oibus uerbis noſmet notas nobis ſimilitudines eligere debemꝰ:duplices igiť ſimilitudines eē debēt:una reꝝ::altera uerboꝝ:reꝝ ſimilitudines exprimunť:cū ſūmatim ipſoꝝ negocioꝝ imagines cōparamus:uerborū ſimilitudines cōſtituunť:cū uniuſcuiuſq; nominis & uocabuli memoria imagine notať:rei totius memoriā ſæpe una nota:& imagīe ſimplici cōphēdimus hoc mō ut ſi accuſator dixerit ab reo hoiem ueneno necatū & hæreditatis cā factū arguerit:& eiꝰ rei multos dixerit teſtes:& cōſcios eē.ſi hoc primū:ut ad defēdēdū nobis expeditū ſit meminiſſe uolēus.In prīo loco rei totius imaginē cōfirmabimꝰ:ægrotū in lecto cubantē faciemꝰ ipſū illū de quo ageť. Si formā eius detinebimꝰ.ſi reū nō agnouerimꝰ:aliquē ægrotū nō de mimo loco ſumemꝰ ut cito ī mētē uenire poſſit:& reū ad lectū eius ſtatuemꝰ dextra poculum ſiniſtra tabulas medico teſticulos arietinos tenētē hoc mō & teſtiū & hæreditatis & ueneno necari memoriā habeř poterimus.Itē deinceps cætera oīa ex ordine ī locis pōemus.Et quotienſcūq; rem meminiſſe uolemus:ſi formaꝝ diſpoſitiōe:& imaginū diligēti notatiōe utemur:facile ea q̄ uolemꝰ memoria conſequemur.Cū uerboꝝ ſimilitudines imaginibus exprimere uolemꝰ plus negocii ſumemus ex magis īgeniū noſtrū exercebimus : id uos hoc modo facere oportebit. Iam domi ultionem reges atridæ parant:in loco conſtituemur

Quæ.n.inſignia ſunt meliꝰ:ut infra dicet:mēiniſſe conſueuimus. Rerū ſimilitudines.harū memoria oratoris ꝓpria eſt:ut ait Cice.de oratore libro ſecūdo:quam ſingulis perſonis benepoſitis notař poſſumus:ut ſententias imaginibus ordinē locis cōphēdamus:uerborū ut idem ait memoria minꝰ nobis neceſſaria:maiore imaginum uarietate diſtinguitur. Multa.n.ſunt uerba:quæ quaſi articuli connectunt uerba orationis:quæ formari nulla ſimilitudine pñt: ex quo difficile uidetur Quinti.omnium uerborum poſſe imagines excogitari:& collocari: in lōga præſertim oratione:idq; rationibus probat: ab eodē nō negatur nomina rerum multa per ordinem audita reddi ſolere:& id ꝓſtitiſſe hortenſium.Conſulit tñ ſi longior complectenda oratio memoria fuerit:ut ꝑ partes ediſcatur:& quouſq; ꝓgredi partes debeant: præſcribit:non inutile dicens eſſe quo facilius hæreant:aliquas apponeř notas:quaꝝ recordatio cōmoueat & excitet memoriam:cum nemo tam infelix ſit qui quod cuiq; loco ſignū deſtinauerit:neſciat:ut ſi de naue dicendū ſit anchora:ſi de ꝓlio ſpiculum ponatur. Hominis: quātum ad propria nomina:ut ſi Fabius forte ſiť tenendus: animum ad illum cunctatorē referamus:ſi iulius ad Iuliū cæſarem:ſi camillus ad furium camillum. Vocabuli quantum ad appellatiua nomīa.Nā uocabulo ſignificať omnis dictio. Rei totius memoriam &c.exemplo oſtendit: quo mō totius alicuiꝰ rei mēoria nota una teneri poſſit. Vt ſi accuſator.Quidam accuſař hominem uult: quod alium hæreditatis cauſa uenēo necauerit teſtibuſq; uſurꝰ eſt:& imaginē quæ hic a Cice.poniř ſibi aſſumit. Et hæreditatis cā &c.duæ ſūt cauſæ q̄ ad maleficiū īpellūt: rōcinatiua & īpulſiua: ſed cū aliqd utilitatis ſpe factū dř:rōcinatiua cā eſt. Arguerit: cōiecturis ꝓbauerit.Teſtes q uiderint. Cōſcios:q īterfuerint:uł ab eo audiuerint:q fecit:aut a alio. In prīo loco:ut multos locos cōpararemus:& optie teneremus ſupius ꝑcepit. Cōformabimus q̄ſi depingemus. Mimo loco ſūmo. Eiꝰ ægroti. Dextra poculū:quo ī mēoriā dati uenēi redeāus. Siniſtra tabulas:q̄ memoriā faciāt falſi teſtamēti:qđ reus ipſe dictauerit.Teſticulos arietīos: ut teſtium reminiſcamur:& hæreditatis.Hæres.n.& aries ſimilitudinem quādam habent inter ſe teſtium ꝑ teſticulos. Hæreditatis per arietinos. Veneno necari:per poculum. Item deinceps. Idem inquit fieri a uobis in cauſis aliorum criminum poterit:quotiens meminiſſe aliquid uolemus. Formarum : ut rei formam notemus & diſponamus. Cum uerborū:duplices dixit eſſe imagines:has reꝝ:illas uerborum.Et quibus rōnibus etiam ſubiecto exemplo rei alicuius ſummam complecti poſſemus oſtēdit:Nunc quibus imaginibus ſingula uerba in memoria teneri : q̄ aut præcepta dat:& exemplū ſubiicit:ſed in longiore oratione uix fieri poſſe uidetur quemadmodum:auctore Quintiliano dictū eſt:ut ſinguloꝝ uerboꝝ imagines inueniantř.Ideo q; tutius eſt:& facilius reꝝ q̄ uerborū imagīes excogitare:& collocare.Verba alia uel mediocriter doctis ſeſe in ipſo curſu offerrent oratōis:ſi meditata prius exciderint.Reꝝ ordo ſi forte exciderint:Turpe ſilentiū afferēt dicēti.Ex quo excitari plerumq; auditoꝝ riſus cōſueuit. Plus nego.plus laboris. Et magis ingeniū &c.q̄to labor maior ē:tāto maiore īgenii exercitatōe opus ē. Iā dōi &c.exēplo oñdit:quō qbuſdā notis:& imagībus ſingula uerba ī mēoriā reuocari poſſint unicuiq; ār ꝑ ſiľes uerbis:q̄ uolet mēiniſſe excogitař licebit:uerſꝰ uero ē ab aliquo ueteri poeta ſūptꝰ. Vltionē ꝓꝑ raptā a ꝑide helenā. Atride:aga

Cāæ impellētes ad maleficium

re oportet manus ad cælum tollentem domí
tíum:cum a regib9 maríís loris cædatur:hoc
erít íam domí ultionem reges. In altero loco
æſopum & címbrum ſubornarí. & íphígeníã
uagantem hoc erít atrídæ:parant:hoc modo
omnía uerba erunt expreſſa. Sed hæc ímagí
num confirmatio tum ualet:ſí naturalem me
moríã exuſcítauerímus hac notatíõe:ut uer
ſu poſito ípſí nobíſcum prímum tranſeamus
bís:aut ter:eum uerſum. Deínde cum ímagí
nibus uerba exprímamus hoc modo naturæ
ſuppedítabítur doctrína. Nam utraque alte
ra ſeperata mínus erít fírma. Ita tamẽ:ut mul
to plus ín doctrína:atque arte præſídí ſí quod
docere nõ grauaremur ní metuerímus ne cũ
ab ínſtítuto noſtro receſſiſſemus mínus com
mode reſeruaret̃ hæc dílucída breuítas præ
ceptionís. Nunc quoniam ſolet accídere : ut
ímagínes partím fírmæ:& ad mouendum ído
neæ ſínt:partím ímbecílles:& ĩfírmæ. quæ uíx
memoríam poſſunt excítare. Q ua de cauſa
utrunque fíat conſíderandum eſt:ut cognita
cauſa. quas uítemus:& quas ſequamur íma
gínes ſcíre poſſím9. Docet ígítur nos ípſa na
tura quíd oporteat fíerí. Nam ſí quas res ín uí
ta uídem9 paruas:uſítatas:quottídíanas me
miniſſe non ſolemus propterea quod nulla
niſí noua:aut admírabílí re cõmouet̃ aíus:at
ſi q̃d uídem9:aut audím9 egregíe:turpe:aut

mẽnon & Menelaus. ¶ Domitius:Hic domitius ciceroni & ipſi herennio notus erat A regibus aũt Martiis
loris illo tempore cæſus fuerat:Regũ uero Martiorũ familia romæ fuit non ignobilis ex hac cognatione
reges Martii omnes dicebantur. ¶ De quibus apud Liuium & ualerium maximũ mentio eſt per domitiũ
domi memoriæ tenetur. Inter domũ.n.& domitium maxima cognatio eſt:per manus ad cælum tollẽtem.
¶ Vltionem reminiſcimur. Nam qui loris ceditur. Si manus ad cælum tollit:petere ultionem uidet̃. ¶ In
altero loco in ſecundo inquit loco Aeſopum aut Cimbrum collocabimus: per quos in memoriam reuoca
bimus reges atridæ parãt. Aeſopus.n. & Cimber mi
mi fuere illo tempore nobiliſſimi:quorũ alter ornatu
regio agamennonem:alter menelaum agere ſolebat.
¶ Vagantem iphigeniam Vel iphigeniam inquit ſe
cundo loco conſtituemus: per quam item in memo
riam eius Reges atridæ:parant redibimus. Vagan
tem uero dicit: quoniam in aulidem e græcia accer
ſita ſub matrimonii ſpẽ cum achille contrahendi ut
dianæ imolaretur:q̃ irata ob ceruã ſibi dicatã:ab aga
mẽnone occiſam:impetrata a neptuno tẽpeſtate:egre
di portũ græcos non pmittebat. Sic.n.chalcas uates
reſponderat iratũ numen regio ſanguine placandum
eſſe:erepta imolationi ſubpoſita cerua:& a dea in tau
ricã regionẽ tranſlata eſt: atq; illic templi cuſtos effe
cta:Vñ poſtea rapto dianæ ſimulacro cum fratre ore
ſte aufugit:illuc.n.ut a furore purgaret̃ poſt matrici
dium acceſſerat:in italiam uenit:& relicto in nemore
aricino ſimulacro argos deinde reuerſa eſt. Hoc mõ
ſicut expoſitũ eſt. Sed hæc imaginũ:hæc ingt imagi
nũ accõmodatio tũ ualet pcipue. Cum uerba prius
quæ meminiſſe uolumus iteꝶ atq; iteꝶ legimus dei
de cũ imaginibus exprimimus:& ĩ locis cõſtituimus
idem Q uinti. quoq; faciendum præcipit. Confirma
tio accõmodatio cum imagines uerbis accõmodan
tur. ¶ Tum ualet tũ uim habet. ¶ Si naturalẽ:ut bis
terq; prius legam9:quod meminiſſe uolumus. Verſu
poſito cuius recordari uelimus. Nõ ſine rõne uerſum
dicit:& non ſolutam orationẽ:iis enim qui memoriã
exercent pauca a principio:& quæ odiũ nõ afferant
diſcenda ſunt:ſed poetica primum poſt modum ora
torum. Nouiſſime ẽt ſolutiora numeris:& magis : ab
uſu dicendi remota. Q ualia ſunt iuriſconſultorũ au
Suppeditare ctor ẽ Q uit. ¶ Suppeditat ſuffragat̃ & auxiliat̃. Nã
utraq; altera alterius poſcit opẽ:& cõiurat amicæ:ut
ait oratius propoſita quæſtione ingenio fieret lauda
bile carmen:an arte. ¶ Q uod docere &c. Artem:in
quid natura plus ualere oſtendere non grauarer:niſi
alienum a pposito eſſe arbitrarer:cum præſertim di
lucidæ breuitatis rõ habenda ſit. Q uintilianus libro
ſecundo inſtitutionũ oratoriaꝶ illam tangit quæſtio
nem plus ne natura ad eloquentiam conferat : an do
ctrina. Neq; cõſumatũ oratorẽ niſi ex utroq; fieri poſ
ſe dicit:Et naturam quidẽ ſine doctrina multum ualere:doctrinam uero ſine natura nihil:In mediocribus
utrique maius naturæ q̃ doctrinæ momentũ eſſe:ſed conſumatos oratores plus doctrinæ:q̃ naturæ debe
re exiſtimat. ¶ Nunc quoniã &c. De imaginibus rerum:& uerborum præcepta dedit:nũc quæ imagies in
firmæ:& quæ firmæ ſint:ac memoriã excitare poſſint:nos admonet:& res quidẽ uſitatas facile elabi:con
tra inſignes:& nouas inherere aĩs dicit. ¶ Firmæ ſtabiles:& quæ excedere non poſſint. ¶ Infirmæ:ne faci
le elabantur has aũt cognoſcere nos oportet ut effugiamus:& ſtabiles teneamus. ¶ Nam inſiquorum ratio
ideo noſcenda eſt:ut equam tueamur. ¶ Q uod ait Q uintilianus. ¶ Q ua de cauſa & cætera cur accidat.
¶ Cognita cauſa cur imaginũ aliæ firmæ:aliæ ĩfirmæ ſunt. ¶ Docet igitur & cætera cur id accidat ut ima
ginum aliæ firmæ:aliæ ĩfirmæ ſint:ab ipſa dicit nos natura edoceri:quæ rebus paruis uſitatis:& quottidia
nis cõmoueri:nos non ſinit:& earum obliuionẽ facilæ afferre conſueuit:rebus tantum inſignibus & in uſi
tatis animos noſtros cõmouens. ¶ Egregiæ : excellenter ualde:ut ſupra modum turpe ſit. Medium uoca
bulum egregius eſt:& tam egregium ſcelus:quam egregia uirtus dicitur:Cædis alicuius nefariæ:aut rapt9
ingenuæ uirginis. ¶ Irẽ coniurationis:& patriæ proditionis:ac cæterorum huiuſmodi facile recordamur.

¶ Honeſtum:contra turpe:ut ſi qs patriam in libertatem uendicet:necato:tyrãno. Item ſiquis in bello ꝓ
patria moriatur. ¶ Inuſitatum:ut ſi quis humana carne ueſcať:quod idem erit incredibile. ¶ Periculoſum:
quod cum periculo accidit:ut nauigatio:militia. ¶ Itaq & cætera:quæ ante oculos noſtros,ſemp ſunt:que
ue ſemper audimus:qa uſitata ſunt in horas obliuiſcimur. ¶ Q uæ dic heſterno comedimus facile dediſci
mus.Et tñ quæ in pueritia fecimus:ſi egregia fuerũt meminiſſe ſolemus. Vnde & Q uintilianus ait. Q uæ
in pueritia uidimus recordamur:heſternorum ime-
mores.Et ortus & cætera.Exemplũ ẽ imaginũ quæ
infirme ſunt ſolis ĩquit ortum & occaſum quoniam
accidunt quottidie: nemo admiratur. Contra ſolis
eclipſim multi. ¶ Cum rari⁹ accidat lunæ uero ideo
minus admirari ſolemus quia frequenter eſſe ſolet
ſolis eclipſis interuentu lunæ fit:quæ illius radios ſe
interponens aufert terræ hãc minorem luna eſſe:ex
eo facile patet:ꝙ ſol totus adimi terris nõ poſſet:in
tercedente luna ſi terra maior eẽt q̃ luna. Q uam &
ipſam terræ obiectu occultari manifeſtum eſt. ¶ Imi
temur:& cætera:ideo inquit ars imitari naturam de
bet:quoniam initia eius a natura proficiſcuntur:cæ-
tera perficit exercitatio & diſciplina. ¶ Maxime no
tas inſignes. ¶ Non multas cum memoria multitudi
ne perturbetur. ¶ Nec uagas:ſed ſtabiles. & quæ ela
bi nõ poſſint. ¶ Vaga autem imago erit:ut umbræ.
æquæ ignis. ¶ Aliquid agentes:ut ſua ipſarũ actio
ne notabiles ſint. ¶ Egregiam & cætera ſi nimiã pul
chritudinem,aut contra nimiam turpitudinem ima
ginibus attribuemus:quoniam admirabile utrunq
eſt:facile meminiſſe poterimus. ¶ Aliquam rem tur
pem &c. Vt eunuchum:hanum:ſcurram:uel locum
ut lupanar. ¶ Deformabimus:deturpabimus : ut tẽ
plum forum regiam. ¶ Aut cruẽtam &c.ut ſi perſo
nam nobilem eruore aſperſerimus oblitam cœno:in
uolutam : ut marium cum in maturnenſium palude
uſq ad guttur in ceno latuit:uñ ait Ouidius : ille iu
gurthino clar⁹ cambroque triumpho:quo uitrix to
tiens conſule roma fuit In ceno marium iacuit can
naque paluſtri ¶ Pertulit & tanto multa pudenda ui
ro. ¶ Delibutam rubrica unctum:qualem ſyllenum
Virg.deſcribit ſanguineis ebuli bacis nimioque ru
bẽtẽ terræ autẽ ſpecies rubrica eſt:nimio proxima:
ab antiquis multum celebrata cum inſula in qua na
ſcitur in ferrariis etiam metallis inuenitur:ægyptia rubrica
& africana fabris utiliſſimæ ſunt:ex ea fit ochra exu Orcha
ſta rubrica in ollis nouis luto circum litis auctor pli
nius μιλτος græce dicitur:pro filo accipitur quo
ea illico ligna ac parietes fabri & pictores mẽſurãt:
perſius atq oculo rubricam dirigi. ¶ Vno ridiculas
ut mimum:ſcurram:ſimiam: fidibus canentẽ. ¶ Sed
illud &c.Illud inquit ſeruãdum ẽ: ut primos quoſq
locos ſingulos.ſ. quotos qui pricipales ſunt aĩo & co
gitatione crebri reperamus. ¶ Scio pleroſq &c.Iam
de artificiali mẽoria ꝑcepta dedit: ſed qm̃ ante cice-
ronẽ græcis litteris.& a græcis ꝑceptorib⁹ rhetori
ca tradebať:obiectõnẽ purgat q̃ fieri potuit.qđ græ
cus in ꝑcipiendo de memoria imitatus nõ ſit:q mul
toꝝ uerboꝝ imagines elegerũt quo paratas hẽrent
qui illis uti uellent: quatruor autẽ ſubiicit cãs: cur il
loꝝ nõ ꝓbauerunt rõnẽ. ¶ Multoꝝ uerboꝝ ut mul
tis uerbis imagines accõmodarẽt. ¶ Ne qd in quærẽ
do &c.græcorum confirmat rationẽ: ut poſtea refel
lat opere laboris. ¶ Primum:argumento utitur ab ĩ
poſſibili:ſtultum eſſe dicens:certo imaginum nume

honeſtũ:icredibile magnũ ridiculũ id diu me
meminiſſe conſueuimus.Itaq q̃s res ante ora
uidemus:obliuiſcimur plerunq : quæ accide-
runt in pueritia meminimus optime & ſæpe:
nec hoc alia de cã põt accidere:niſi qđ uſitate
res facile e mẽoria labunť:iſignes:& nouæ diu
tius in aĩo manẽt. Solis exortus:curſus:occa-
ſus nemo admirať:ꝑpea qa quotidiæ fiunt at
eclypſim ſolis miranť::qa raro accidit:& ſolis
eclypſim magis miranť:q̃ lũæ:qm̃ hæ crebrio
res ſunt. Docet ergo natura uulgari & uſitata
re non exuſcitari:nouitate uero & inſigni quo
dã negocio cõmoueri. Imitať ars igiť naturã:
& qd ea deſiderat inueniet:ſi qđ oñdit ſequať.
Nihil ẽ.n.qđ aut natura extremũ iuenerit:aut
doctrina primũ:qa rerũ principia ab ĩgenio ꝓ
fecta ſunt:& ex ei⁹ diſciplina cõparanť. Imagi
nes igiť nos ĩ eo genere cõſtituere oportebit:
qđ genus in memoria diutiſſime poſſit rema-
nere:id accidet:ſi q̃ maxime notas ſimilitudi-
nes cõſtituemus:ſi nõ multas:nec uagas:ſed
aliqd agẽtes:imagines ponem⁹:ſi egregiã pul
chritudinẽ.aut unicã turpitudinẽ eis attribui
mus:ſi aliquas exornabimus:ut ſi corona:aut
ueſte purpurea:quo nobis notatior ſit ſimilitu
do:aut ſi aliquã rẽ deformabim⁹:ut ſi cruentã
aut cœno oblitã:aut rubrica đlibutã iudicãus
quo magis iſignita ſit forma : aut ridiculas res
aliq̃s imaginib⁹ attribuam⁹. Nã ea res quoq
faciet:ut facili⁹ mẽiniſſe poſſim⁹ nã q̃s res ue
ras facile mẽnerimus.eaſdẽ fictas:& diligẽter
notatas meminiſſe nõ ẽ difficile.ſed illud faceř
oportebit:ut idẽtidẽ primos quoſq locos ima
ginũ renouandaꝝ cã celeriter aĩo ꝑuagemus.
Scio pleroſq græcos q đ memoria ſcripſerũt
feciſſe ut multoꝝ uerboꝝ imagines cũ ſcribe-
rent:uti q eas diſcere uellẽt paratas haberẽt.
ne quid inquirendo conſumerent operis quo
rum rationem aliquot de cauſis improbam⁹.
primum quod in uerborum innumerabilium
multitudine mille uerborum imagines ridicu

ro infinitam uerborum multitudinem uelle compræhẽdere:& certe finiti ad infinitum nulla eſt proportio.
¶ Q uãtulum.n.ualde parum deinde alia ratio:eſto infinita uerborum copia certo imaginum numero cõ
præhendi poſſit non ne ſi eas nos excogitabimus:& ꝑcipientes trademus ſegnẽ reddemus diſcipulũ ?ſi ni
hil ei excogitandũ relinquemus utilius itaq; inquit illi eſt:qui inſtituitur:ut regulas tantum accipiat: cæte
ra ſua ſibi comparet induſtria:¶ Præterea tertia ratio cur omnes a præceptore imagines iueniri nõ dẽant:
quoniam quæ imago uni placet:aliis diſplicet. ¶ Q uod exemplo probat:accidit ut figuram aliq̃: ut ima
ginem pictam:aut ſtatuam ſimilem alicui eſſe nos
dicimus:& alius ſimilem neget eſſe: hoc item pene
quotidiæ ſolet contingere:ut quem nos hominem
dicimus cuipiam eſſe per ſimilem: eundem alius diſ
ſimilem eſſe contendat. ¶ Notata: inſignia forma
fabilia. ¶ Poſtremo: ultima ratio quæ ex modo ac
utilitate præcipiendi ſumpta eſt:omnia.n. præce-
pta breuitatem poſtulant: non tamen obſcurum.
¶ Satis eſſe inquit præceptori quod præcepit uno
alteroue ſubiecto exemplo aperire hoc & gramma
ticus præſtat : qui cum aliquam regulam recte lo-
quendi tradit uno aut duobus exemplis contentus
eſt:quod ſi omnibus uteretur:quæ afferri poſſent:
& minus placeret & teneris animis magis obeſſet :
quam ꝓdeſſet. ¶ Q uemadmodum &c.exemplo cõ
firmat:qđ dixit cum de ꝓhemiis inquit faciẽdis præ
cipimus illa excogitãdi ſummatim & in uniuerſum
rationes tradimus nõ quod ad quamq; cauſam quo
niam infinite ſunt ſcribimus id enim fieri non poſ
ſet. Cicero ipſe in rhetoricis ſuis & Q uintilianus
exordiorum dicunt duo eſſe genere principium : &
inſinuationem iidem quando principio & quando
inſinuatione utendum ſit : breuiter præſcribunt.
Et quid ĩ turpi:quid in honeſta:quid in dubia.quid
in humili cauſa faciendum ſit nos admonent. ¶ Sin
gulatim enim præcipi uix poſſet. ¶ Cum noui quot
tidiæ exoriantur caſus : & pene nouo opus ſit artifi
cio . ¶ Hermogenes in eo apud græcos occupatur
multũ ut uaria prohœmiorum genera ſubiectis de
ſcribat exemplis. ¶ Nunc ne forte &c.non rerũ tan
tum ſed etiam uerborum imaginibus exerceri con-
uenire dicit:ne aut deterrimus difficultatæ herẽnius
aut non ualde utilẽ exiſtimans uerboꝝ memoriã:ſo
la rerũ memoria contentus eẽt:& ideo exercendam
admonet uerborũ quoq; memoriam:q̃ difficilior eſt
res faciliores ſine labore & moleſtia meminiſſe poſ
ſim⁹:qui.n.difficilia ꝑdidicit:is paruo labore facilia
compræhẽdet. ¶ Aut nimis difficilẽ quod multi:ut
Q uintilianus ſenſerũt cũ uerba quædam ſint: quæ
nullis ſimulacris ſignificari poſſunt. ¶ Parum utilẽ
qđ idem multi exiſtimarunt. ¶ Nec nos hãc uerbo
rũ &c.nõ ea inquit adducti ratiõe uerborum memo
riam exercendam ſuademus:ut auditos uerſus ſtatĩ
meminiſſe poſſim⁹. Q uod fieri uix poſſet:ſed ut cũ
hoc facere diu tentauerimus: & nos in eo exercueri
mus:ad illã facilẽ cõſuetudinem reꝝ imaginibus ap
plicandarũ:& ſubito in memoriã reuocãdaꝝ trãſea
mus. ¶ Difficili conſue.imaginũ quibus ſingula uer
ba applicemus. ¶ Sed cũ in omni &c.quod in oĩbus
artibus accidit:id ĩ hac etiam uſu uenit:ut doctrina
ſine exercitatione parum ualeat. Q uinti. ſi qs inq̃t
unã maximãq; a me artẽ mẽoriæ q̃rat exercitatio ẽ:
& labor multa diſcere:multa cogitare: & ſi fieri põt
quotidiæ potiſſimum ẽ:nihil æque nobis augetur
cura uel negligentia intercidit. ¶ Memoriis:natura

lum ſit comparare. Q uantulum enĩ poterint
hæc ualere:cũ ex infinita uerborum copia mõ
unum mõ aliud nos uerbum meminiſſe opor
tebit. Deinde cur uolumus ab induſtria quen
quam remouere:ne quid ipſe quærat : cũ nos
illi omnia parata quæſitaq; tradamus. Præte-
rea ſimilitudine alia alius magis cõmouetur:
Nam ut ſæpe formam ſiquam ſimilem cuipiam
dixerimus eſſe non omnes habemus aſſenſo-
res : quod alii uidetur aliud. Item fit in imagi-
nibus:ut quæ nobis diligenter notata ſit ea pa
rum uideatur inſignis aliis. Q uare ibi quemq;
commodo ſuo conuenit imagines comparare.
Poſtremo præceptoris eſt docere quemadmo
dum quæri quicq; conueniat:& unum aliquid
ut alterum non omnia quæ eius generis erunt
exempli cauſa ſubiicere:quo res dilucidior eẽ
poſſit:ut cum de præmiis quærendis diſputa-
mus rationem damus quærendi:non mille ꝓ-
miorum genera deſcribim⁹:ita arbitramur de
imaginibus fieri cõuenire. Nunc ne forte uer-
borum memoriam aut nimis difficilẽ : aut pa-
rum utilem arbitreris:& ipſarum memoria re
rum contentus ſis:qđ & utiliores ſint : & plus
habeant facultatis. Ammonendus:quare uer
borum memoriam nõ improbemus : nam alio
rum putamus oportere eos qui uelint res faci
liores ſine labore : & moleſtia facile meminiſ-
ſe ĩ rebus difficilioribus ante eſſe exercitatos.
Nec nos hanc uerborum memoriam reduci-
mus:ut uerſus meminiſſe poſſum⁹:ſed ut hac
exercitatione illam rerum memoriã q̃ ꝑtinet
ad utilitatem confirmetur : ut ab hac difficili
conſuetudine ſine labore ad illam facilitatem
tranſire poſſimus : ſed cum in omni diſciplina
infirma eſt artis præceptio ſine ſumma aſſidui
tate exercitationis:tũ uero in memoriis mini-
mum ualet doctrina niſi induſtria ſtudio la-
bore diligentia comprobetur quam plurimos
locos ut habeat & quam maxime ad præcepta
accommodatos curare poteris. In imaginibus

li & artificiali. Q uamplurimos:docet quōmō exercitatiōe ars cōfirmari poſſit. Nō.n.ideō magis in memoriæ artificio exerceri nos cōuenit:qd nulla ab eo occupatione deduci poſſumus:nam uel Sola cogitatio in inueniendis locis & collocandis imaginibus tenere nos poteſt:quod in aliarum artium ſtudio fere non cōtingit:ut pħiæ geometriæ aſtronomiæ quare &c.cum noris inquit quanta in memoriæ prōptitudine utilitas ſit:cōprehendere ēt potes quāta ſit diligentia adhibenda. Q uintilianus. Memoria iquit facit prompti ingenii famā.ut illa quæ dicimus nō domo attuliſſe.ſed ibi ꝓtinus ſumpſiſſe uideamur. ¶ Pluribus cōcludit & cur pluribus uerbis hortari nolit herēnium dicit:& tranſitione utitur.

collocandis exerceri quottidie conuenit:non n.ſicut a cæteris ſtudiis adducimur nonnunq̃ occupatiōe : ita ab hac re nos poteſt cauſa deducere aliqua nunq̃ eſt.n.qn aliqd memoriæ tradere uelimus:& tū maxime cū aliquo maiore officio detinemur. Q uare cū ſit utile facile meminiſſe non te fallit:qd tātopere utile ſit quāto labore ſit appetendū qd poteris exiſtimare utilitate cognita:plurib⁹ uerbis adeſſe adhortari nō eſt ſniane:aut ſtudio difficili: aut nimis q̃ res poſtulat dixiſſe uideaur. De quarta parte rhetoricæ deīceps dicemus:tu primas quaſq; partes frequenta : & qd maxime neceſſe eſt exercitatione confirma.

¶Incipit Liber Q uartus.

QVoniā ī hoc libro herēnī de elocutione cōſcripſimus:& qbus in rebus opus fuit exēplis utiſ nřis exemplis uſi ſumus & id fecimus ꝑter cōſuetudinē græcorum : q de hac re ſcripſerūt. Neceſſario faciēdū eſt : ut paucis rōnem noſtri cōſilii demus. Atq; hoc nos neceſſitudine facere:nō ſtudio ſatis erit ſigni qd in ſupioribus libris nihil neq; ante rē neq; præter rē locuti ſumus:nunc ſi pauca q̃ poſtulat dixerim⁹ tibi id quod reliquum eſt artis:ita uti iſtituimus perſoluemus:ſed facilius noſtram rationem intelliges:ſi priusqd illi dicant cognoueris:compluribus de cauſis putant oportere : cum ipſi præceperint: quo pacto oporteat ornate elocutionem uniuſcuiuſq; generis ab oratore:aut a poeta ꝓbato ſumptum ponere exemplum. Et primū ſe id modeſtia cōmotos facere dicunt ꝓpterea quod uideatur eſſe oſtentatio quædam: nō ſatis apte re præcipere de artificio:ſed ipſos ēt uideri uelle artificioſe gignere exēpla

QVoniā in hoc libro herēni &c. Omnis Rhætorices ars & præceptio quinq; continetur: partibus:inuentione:diſpoſitione:elocutione memoria: & pronunciatione. Q uattuor partes tribus ſuperiorib⁹ libris abſolute ſunt:quinta ſupereſt elocutio: cui hic quartus dicatur liberr ſed antequam ad tradenda præcepta accedat Cicero.eorum recitat rationes a quibus reprehendi ſolebat:q; græcorum more contempto : propriis non a ueteribus ſcriptoribus ſumptis utetur exemplis:quicquid obiiciebatur acute:ac diligenter cōfutat:& quædam obiicit aduerſariis. ¶ Ante omnia autem ſe excuſat: neceſſitate compulſum dicens : ut hac uteretur digreſſione:quæ ab eius propoſito uideatur eē aliena. ¶ De elocutione &c. Hæc pars rhetorices : ut inter omnes oratores conuenit difficillima eſt:& Marcus Antonius orator diſſertos eſſe uiſos multos dicebat:eloquentem neminem:diſertos ſatis putans dicere quæ oporteret:ornate autem dicere proprium eſſe eloquentiſſimi. ¶ Putat item Cicero libro de oratore inuentionem ac diſpoſitionem prudentis hominis eſſe : eloquentiam oratoris. ¶ Eloqui uero eſt omnia quæ mente conceperis : promere atq; ad audientes proferre : ſine quo ſemper uacua ſunt priora : & ſimilia gladio condito atq; intra uaginam ſuam hærenti : ut ait . Diſert⁹ eloquēs

Q uintilianus : elocutionem græci φρασιν uocant . ¶ Græcorum:ut hermagoræ & hermogenis : qui demoſthenis : Homeri & aliorum auctorum exemplis utitur:nos ſuis. ¶ De hac re de elocutione. ¶ Neceſſario:qui enim maledictis aduerſariorum non reſpōdet: ſeipium condemnare uidetur. ¶ Nam tacens ait:ut iure conſulti dicunt conſentit : ut taciturnitas pro confeſſione habetur. ¶ Non ſtudio : non ſponte : & proprio motui. ¶ Ante rem:ut in prohemiis in quibus excuſare nos ſolemus. ¶ Et maledictis aduerſariorum reſpondere. ¶ Poſt rem:poſt abſoluta præcepta:in librorum exitu. ¶ Res: quoniam urgent aduerſarii. ¶ Q uod reliquum eſt.ſ.de elocutione. ¶ Sed facilius docilem ac beniuolum reddit herennium. ¶ Cōpluribus de cauſis &c. Cauſa aperire aggreditur quibus adducti nonnulli:alienis exemplis more græcorum:non propriis ei qui de elocutione ſcribit utēdum cenſeat: tota autem hæc diſputatio in deliberatiuo genere poſita eſſe uideri poteſt: conſultatur enim alienis ne an ꝓpriis quæ dicuntur comprobari exemplis debeant. ¶ Conſtitutio coniecturalis eſſe dicetur argumenta a partibus honeſti ſumuntur ut a prudentia. ¶ Item a conſuetudine & decoro. ¶ Cum ipſi præceperint:præcepta de elocutione tradiderint: ¶ Vniuſcuiuſq; generis: exornationis tum uerborum: tum ſententiarum. ¶ Ab oratore:ut demonſthene:& Cicerone. ¶ Poeta: ut Homero & Virgilio. ¶ Primū: prima aduerſariorū

argumentatio quadripartita eſt cuius propoſitio eſt:Hoc eſt oſtētare ſe nōn ſatis habere præcipe de artifi cio:ſed ēt ex ſe uelle artifietoſe gignere exempla:a modeſtia autem arguitur:quod aliena exēpla aſſumere: modeſtius ſit q̄ propria:Quoniā qui propriis utitur:oſtentare uidetur uelle ſe non tantum de arte:ſed etiā

Ipſius amor

ex arte loqui.⁋ Quia ſi atrem:ratio eſt.⁋ Quare pudor:rōnis cōfirmatio.⁋ Ne nos ſolos amari:hoc uiti um cum alios ſpernimus nos ſolos amamus: φιλαυτια a græcis uocatur:& enim exornatio eſt conclusio:

Ennius rhodi⁹

ut nimis nota relinquitur Ennius rhodius poeta fuit:rhodos autem calabriæ oppidū eſt tarento proximū poetam hunc:ut Quintilianus ait ſicut ſacros uetuſtate lucos adoramus:in quibus grandia & antiqua robora iam non tantam habuit ſpeciem: quantam religionem prior africanus tāti ennium fecit:ut ei⁹ ſtatuam in ſepulchro ſuo poſuerit. ⁋ Præterea locus eſt ab auctoritate:cum enim teſtimonioꝝ locū exēpla teneant:plus habent auctoritatis:& pon deris:ſi a poeta uel oratore:quā ſi a nobis ipſis ſumuntur:ſecunda autē argumentatio eſt:& ipſa quadripartita:cuius propoſitio hæc eſt:præterea exempla teſtimoniorum locum obtinent.Illa uero ratio id enim quod admonuerit rationis confirmatio nō igitur &c.⁋ Si quis in lite &c.ridiculum eſſet qui in foro litigans domeſticis teſtibus uti uellet : eodēq; mō irridendus uidetur q in explanādis exornationibus propriis utitur exemplis.⁋ Ne qđ aliud:neſi exēplum:ut ipſo ſumpſeris : ipſum' poſtea egeat cō firmatione.⁋ Etenim &c. ⁋ Cōfirmationi ualidior adiūgitur ratio:& diadema eſt. Nam neceſſe eſt in quit:aut ſe omnibus anteponant:qui ſuis ipſorum utuntur exemplis:aut exempla ab aliis ſumpta optima negent eſſe.Quorum utrum fecerint:in graue incidūt uitium. ⁋ Si ſe omnibus anteponunt:cō plexio eſt ſuperioris argumentationis. ⁋ Non poſſunt dicere uel qa artē ignorant:uel quia eos ipſos puder dicere:cum hoc faciunt:cur faciant:nō enim niſi arrogātia ductos facere hoc ſe dicere poſſunt. Quid igitur &c.:exornatio eſt:& locus ab utili:oñ ditur enim quantam uetrum exempla afferant utilitatem. Quæ & rem probabiliorem reddāt:& excitant:atq; erigunt animos ad imitandū.⁋ Gracchi: Cai gracchi:ex tyberio ſempronio graccho:& cornelia.Pu.Scipionis africani ſorore nati ſunt tyberius:& caius gracchi:ſed caius lōge eloquētior fratre extitit:quem contionatoria fiſtula ex Ciceronis auctoritate uſum Gelius refert. Horum eloquentiæ multum cornelia mater contulit:ut ait Quintilianus.Ambo ob pnitioſas leges:quas ferre uolebant

De morte gracchorū

perierunt alter auctore pu.cornelio naſica a primatibus occiſus:ſubſelliorum primū fragmētis ictus: & in flumē abiectus.Alter ſeditioſo tribunatu acto cum auentinum armata multitudine occupaſſet : a L.opimio conſule ex ſenatuſcōſulto interemptus. Fuere quidem gracchi homines diſertiſſimi: nō tamen eloquentes:cum ſit eloquentia bene dicēdi ſcientia:dicere autem nemo bene poteſt: niſi q ea ſuadere ciuibus ſuis conatur:quæ ad cōmunem oīum dignitatem:atq; utilitatem pertinere uideantur:hō neſtate ſemper ſeruata.⁋ Craſſi hic ante Ciceronis tpa orator clarus fuit:qui in dialogo inducitur de oratore.⁋ Poſtremo locus eſt a doctrina:& peritia artis:quoniam magnæ aſcribit̃ doctrinæ cum qs ex uariis poematibus:& orationibus:ad ea comprobanda quæ ſcribit:eligit exēpla:& q̄ diſperſa prius erant:in unū redigit corpus.⁋ Varias diuerſas.⁋ Diſpares.diſſimiles.⁋ Tot poematibus &c.in tāta poetarū:& orationum multitudine.⁋ Sub ſingulos artis locos.⁋ Quicumque fuerit color ſiue uerborum: ſiue ſentētiarum. ⁋ Hoc & ſi &c.ſi inquit ex tanta ſcriptorum multitudine ſola induſtria & pertinaci ſtudio tam uarie diſperſas res eligeremus:laudandi quidem eſſemus ꝙ tantum laborē nō ſubterfugiſſemus: ſed cum ſine artificio

hoc eſt inquiunt oſtentare:ſe nō oſtēdere artē: quare pudor in primis ē ad eā rem impedimento:ne nos ſolos ꝓbare:nos amare : uideamur: alios uero contēnere:& deridere:&.n.cū poſſimus ab ennio ſumere aut a graccho ponere exemplū:uidet̃ arrogātia eē illa relinquere:& ad ſua deuenire:ꝑterea exēpla teſtimoniorū locū obtinent.Id.n.qđ ammouerit:& leuiter fecerit ꝑceptio exēplo ſicut teſtimonio comprobatur. Non igit̃ ridiculus ſit:ſi qs in lite.aut i iudicio domeſticis teſtimoniis pugnet : ut.n.teſtimoniū:ſic exemplū rei confirmandæ cā ſamit̃:non ergo oportet hoc niſi a probatiſſimo ſummi: ne ꝙ aliud cōfirmare debeat:egeat idipſum cōfirmatione:& enim neceſſe eſt:aut ſe omnibus anteponant:& ſua maxime probent : aut non negant optima eſſe exempla:quæ a probatiſſimis oratoribus:aut a poetis ſūpta ſint.Si ſe oībus ante ponant intolerabili arrogantia ſunt: ſi quos ſibi præponant : & eorum exempla ſuis exemplis non putent præſtare:non poſſunt dicere quare ſibi illos anteponant. Quid igitur ipſa auctoritas antiquorum:nam cum res probabilior eſt:tum hominum ſtudia ad imitandum alacriora reddit. Imo erigit omnium cupiditates:& acuit in duſtriam:cum ſpes iniecta eſt poſſe imitando gracchi:aut craſſi conſequi facultatē.Poſtremo hoc ipm eſt ſummum artificiū : res uarias:& diſpares in tot poematibus: & orationibus ſparſas ac uage diſiectas ita diligenter eligere:ut unum quodq; genus exemplorū ſub ſingulos artis locos ſubiicere poſſis: hoc ſi induſtria ſolum fieri poſſet : tamen eſſemus laudandi:cum talem laborem non fugiſſe

ficri nō poſſit: certe magnopere laudandi uidentur: qui faciunt: & eſt locus a comparatione. Cæteri. Locus eſt a contrario. Nam ex imperitia aliorũ: quanta ſit artis peritorũ laus oſtenditur. Nec intelligũt &c. Quoniam artem nō norunt: & tantum legentes afficiunt̃. Artis &c. ex quo intelligit̃ magna laude dignũ eſſe q huiuſmodi ſit. Hoc ipſum igit̃. Veluti generalis cõcluſio eſt ſuperioris argumẽtationis. Hoc il li &c. exorditur Cicero: antequã aduerſariorum refellat rationes: & inſinuatione utitur. Nam quam eorũ laudat auctoritatẽ: eandem certe impugnat: cum dicit auctoritate aduerſariorum non diſputationis ueritate: ſe cõmoueri. Illud. n. ueremur: a firmiſſima incipit aduerſariorũ argumentatione: quæ eſt ueterũ auctoritas: quã extenuat.

mus nunc ſine ſummo artificio fieri non pōt.
Quís enim eſt quí cum nō ſumme teneat ar-
tem poſſit ea quæ iubeat ars: de tanta: & tam
diffuſa ſcriptura notare: & ſeperarẽ. cæterí cũ
legũt orationes bonas: aut poemata probãt
oratores: & poetas: neq; intelligũt quare cõ-
motí probent: quod ſcire nō poſſunt ubí ſit:
nec qd ſit: nec quomodo factum ſit: in quod
eos maxime delectet: ait is quí & hec omnía
intelligít: & idonea maxime elegít: & omnía
ín arte maxime ſcribenda redigit in ſingulas
ratiões præceptionis: neceſſe eſt eius rei ſum-
m9 artifex ſit. hoc igit̃ ipm maximũ artificiũ
eſt í arte ſua poſſe & alienis exẽplis utí. hæc il-
li cum dicũt: magis nos auctoritate ſua com-
monent: quam ueritate diſputationis. Illud
enim ueremur: ne cui ſatis ad contrariam ra-
tionem probandam: quod ab ea ſteterint hi
quí inuentores huius artificii fuerunt: & uetu-
ſtate iam ſatis omnibus probatí ſint: quod ſi il-
lorum auctoritate remota res omnes uolent
cum re comparare intelligent: non omnía cõ-
cedenda eſſe antiquitatí. primum igitur quod
ab eis de modeſtia dicitur uideamus ne nimí-
um utiliter: & pueriliter proferatur. Nam ſi
tacere & nihil ſcribere modeſtia eſt: cur quic-
quam ſcribunt: aut loquuntur. Sin aliquid ſu-
um ſcribunt: cur quo ſecius omnía ſcribant:
impediuntur modeſtia. Quaſi ſiquis ad olím-
piacũ uenerit curſum: & ſteterit ut mittatur:
impudẽteſq; illos dicat eſſe: quí currere cœpe-
runt: ipſe intra carcerem ſtet: & narret aliís.
quomodo ledas aut bous: cum ſicyoniis curſi-
tarunt ſic iſti cum in artis periculum deſcen-
derint illos: quí i eo quod eſt artificii claborẽt.
Dicunt facere immodeſte ipſi aliquẽ oratorẽ
antiquũ: aut poetã laudãt: aut ſcripturã ſic: ut
in ſtudium rhetoricæ artis pdire nō audeant:
non auſim dicere: ſed tamen ueteor nequam

Cõtrariã nr̃æ. Quod ab ea ſteterũt: q̄ p ea pugnauerit: ut Iuppiter i troiã p troia ſtabat apollo. Inuentores huis artis græci quos iuẽtores rhætoricæ artis fuiſſe ſatis cõſtat. Res oẽs q̄ ab aduerſariis dictæ ſunt. Cũ re: cũ his q̄ a nobis dicent̃. Nõ oia cõcedẽda: q̄ nõnulla ſũt q̄ iuniores ſapientius q̄ ueteres excogitatõe: uel ab illis accepta fecere meliora. Primũ igit̃ poſtq̄ græcorũ extenuata fuit auctoritatem: ad cõfutationem accedit & ordine ſingulis rñdet obiectiõibus prio argumẽtũ ipugnat: qd a modeſtia illi ſumpſerũt. Nã ſi tacere Modeſtia cõmotos nullũ ex ſe gignere artis exẽplũ dicebãt aduerſarii ſed ſi hoc facere modeſtia eſt: inquit Cic. quie q̄ ſcribere: aut loq aduerſarii nõ debẽt: ne contra modeſtiam facere credantur: ad quam ſeruandam me hortantur. Eſt autem argumẽtum per diſiunctiuam. Hoc modo: aut modeſtia eſt nihil ſcribere aut quo minus aliquid ſcribamus nihil hæc nos impedit: ſi nihil ſcribere modeſtia eſt cur ſcribunt: ſi modeſtia quominus aliquid noſtrum ſcribamus non impedit cur ea a nobis inuenta ſcribere impediat. Quaſi ſi quis &c. Similitudine ſuam exornat rationem: ut qui ad olympiacum ſtudium curſurus acceſſit: & non cucurrit quidem ſed quomodo alii curſitauerint narrat: ſic qui ad ſcribendum de artificio ſe conferunt: facere uidentur: cum alienis utuntur exemplis: nam quomodo uſi ſunt artificio alii oſtendunt ipſi de artificio nihil dicunt. Ad olympiacum curſum: piſis fuit ſtudium apud iouem olympicum: quod herculem pedibus ſuis metatum ferunt idque longum. feciſſe pedes ducentos. Agon illic quinto quoq; anno celebrabatur. Vt emittatur: cum cæteris in curſum. Intra carcerem: a coercendo carcer uocatur: & tam locum ſignificat ubi noxii coercẽtur: quam unde equi & curſores homines emittuntur: ſed pro hac re frequentius carceres dicimus. Quomodo laudas: & bois ueloeiſſimi ambo & præſtantiſſimi fuere curſores: de lœda ſic ait Solinus: in collectaneis primam palmam uelocitatis lœdas quidam adeptus eſt quia ita ſuper canum puluerem curſitauit: ut in harenis prudentibus nulla indicia relinqueret ueſtigiorum: & Martialis. Quid ſi per graciles uias petauri inuitũ iubeas ſubire ladam. Cum ſycioniis. Et ſycione optimi ueniebant curſores: ea peloponenſi urbis fuit: corintho proxima: ſycioniæ autem & corinthiæ terræ nemea fluuius terminus fuit. Auctor ſtrabo. In artis curriculum. Vocabula ſeruat ſimilitudinis & curriculum artis ipſam dicit præceptionem eſt autem curriculum quod ſtudium græci uocant: ſignificat & currum. In eo quod eſt artificii: ut exẽpla ipſa excogitent. Nõ auſim dicere: quoniam de modeſtia diſputat: non audere ſe dicit in ea re ipudẽtes eſſe aduerſarios dicere: in qua Mbdeſtiæ laudem

Et nobis uiſcendi

olympicus ludus

Carcer

Nemea

Curriculum

affectent eſt aũt occupatiõ:dicit.n.nõ audere ſe dicere:& tñ dicit.¶ Venenẽ:qrant.¶ Quid.n.tibi uis:lo
Occupatio eus eſt ab incõuenienti:& qd tibi uis o aduerſariæ.Dicet quiſpiã inſanis:qui nouas excogitas pceptiões:&
eas aliorũ exẽplis cõfirmas.Nam ſi q̄ ſua ſunt repetere ex tuo libro ſinguli oratores:& poetæ uoluerint:ni
hil in eo relinquetᷣ tuum.Quicqd.n.dicis:ab aliis accepiſti.Inde ne facias ĩpudẽter:q ex alioꝝ ſcriptis lau
dem queras.¶ Libare:deguſtare:accipe.¶ At exẽpla.Aliam nũc repellit aduerſariorũ argumentationẽ:q
nõ a ſe ſed aliũde iõ ſumẽda exẽpla eẽ aſſeuerabãt:
Libare qm̃ teſtimoniorũ locũ obtieat: quæ nõ ab illis ipſis
quorum de re agitᷣ ſed ab aliis perhibentur:& tanto
maiorem merentur fidem:quanto maioris auctori-
tatis teſtes ſunt:ſtatĩ ãt ppoſitioni occurriti qua p
bata:facile & concluſio probaretur.Intereſſe autem
multũ inter teſtimoniũ:& exemplũ oſtẽdit.Ex quo
falſũ manifeſte apparet eẽ qđ dixerãt aduerſarii exẽ
pla teſtimõiis ſimilia uideri.At exẽpla:nec argumẽ
tatiõis aduerſariorũ ppoſitio fuit primũ oĩum &c.
Hic rñdet Ci.& negat exẽpla teſtimoniorũ locũ te
nere: qm̃ non ut confirmẽt afferuntur: ſed ut demõ
ſtrent:cũ teſtes non niſi rei cõfirmãdæ cã pducì ſo
leant.¶ Non enim cum &c. Demonſtrãdi cauſa ex
empla afferri probat:ut rẽ declarent:non probent:
ut ſi de colore præcipiamus qui ex ſimiliter deſinẽti
bus uerbis fit:cum in eis ſimiles exitus ſunt:& exem
Teſtimoniũ exẽplũ plo utamur Craſſi: qui in quadam oratione ſua ait:
poſſumus & debemus:non teſtimonii locum tenet
hoc exemplum:ut ita eſſe:ſicuti dicimus:cõfirmet
ſed tantum declarat : & qualis ſit aperit exornatio.
¶ Cõfirmatur:cum ſcilicet aliquis ita eſſe:ut nos di
cimus negat.¶ Præterea alia ratio:qua probat non
idem teſtimonium : & exemplũ ualere quoniam cũ
re conuenire teſtimonium debet . ut is a quo perhi
betur cõſcius eius rei ſit:qua de queritur:at uero in
quit qui de arte ſcribunt:& non propriis utuntᷣ exẽ
plis ſæpe ab illis ſumunt:quos ignoraſſe artem cõ
ſtat.ridiculum autem eſt : eorum exemplis uelle ar
tem comprobare:qui artis ignari fuerũt.¶ Ab iis:
ut ennio:& antimacho quos ignoraſſe artem con-
ſtat.Nam de altero Ouidius ait:ennius arte carẽs .
De altero Quĩtilianus.¶ Cõtra in antimacho uis
& grauitas:& minime uulgare eloquendi genus ha
bet laudem:ſed quamuis ei ſecũdas fere partes grã
maticorum conſenſus deferat : & effectibus : & io-
cunditate & diſpoſitione:& omnino arte deficitur.
¶ Tum &c.alia ratio nõ poteſt inquit aliquis de ar
te recte præcipere:niſi etiam ex arte ſcribat:qđ dif
ficilius:pulchrius atque admirabilius eſt:Vtrunque
præſtitit Cicero:nõ enim minus docendo ualuit: q̄
dicendo ex arte ſcribere eſt ſecundum artis præce-
pta: aut orationem : aut poemata ædere.¶ Con-
tra rurſus quæ ridiculi aduerſarii ſint: oſtendit: qui
cum in librorum ſuorum principiis de arte ſcriptu
ros ſe polliceantur:id ſignificare uidẽtur:excogitaſ
ſe aliquid ſe:quod doceant:deinde cum alienis utũ
tur exemplis:non quid ipſi: ſed quid alii excogita-
rint:oſtendunt.¶ At hoc ipſum : ultimæ aduerſa-
riorum reſpondet obiectioni:qui difficile eſſe dice
bãt res uarias & diſperſas colligere:& neq; laborio
ſum neque artificioſum eſſe oſtendit.¶ Niſi etiam
&c.exẽplo oſtẽdit multa laborioſa eſſe qbus minie
gloriamur:ut ſi fabulas totas alicuius: aut oratiões
ſcribamus:laborioſum quidem erit: ſed laudem nõ
meretur.¶ Ne iſueti:qui.n.magna iudicãt quæ par

in re laudem modeſtiæ uenentur in ea ipſa re
ſint impudentes.Quid.n.tibi uis aliquis inqui
et artem tuam ſcribis:gignis nobis nouas præ
ceptiones : eas ipſe confirmare non potes : ab
aliis exempla ſumis : uide ne facias impuden-
ter:qui tuo nomini uelis ex aliorum laboribus
libare laudem . nam ſi eorum uolumina præ-
tenderint:aut qui oratores:& poetæ : & ſuum
quiſq; de libris tuis tulerit : nihil iſtis : quod ſu
um relinquitur . At exempla quoniam teſti-
moniorum ſimilia ſunt . item conuenitur teſti
monia ab hominibus probatiſſimis ſumi pri-
mum omnium exempla ponentur hic non con
firmandi: neq; teſtificandi cauſa:ſed demõſtrã
di.Non.n.cum dicimus eſſe exornationẽ:quæ
uerbi cauſa cõſtet ex ſimiliter deſinẽtibus uer
bis:& ponimus hoc exẽplũ a Craſſo:qđ poſſu
mus:& debemus : teſtimoniũ collocamus ſed
exemplum.Hoc igitur intereſt inter exẽplum:
& teſtimonium. Exemplo demonſtratur cu-
iuſmodi ſit id quod dicimus .teſtimonio eſſe il-
lud:ita in nos dicimus confirmatur præterea
teſtimonium oportet cum re cõuenire:aliter
enim rem non poteſt confirmare ad id quod
illi faciunt cum re non conuenit. Qui ita quia
pollicentur ſe artem ſcribere exempla profe-
ret ab his plerũq; uel qui artem neſcierũt:tum
quis eſt qui poſſit id qđ de arte ſcripſerit com-
probare:niſi aliqd ſcribat ex arte:contraq; faci
unt q̄ polliceri uidentᷣ:nam cum ſcribere artẽ in
ſtituunt uidentᷣ dicere ſe excogitaſſe qđ alios
doceant:cũ uero ſcribunt:oſtendunt nobis qd
alii excogitauerint. Hoc ipſum eſt difficile : in
quiunt eligere de multis:quid dicitis difficile:
utrum laborioſum : an artificioſum.Si laborio
ſum:non ſtatim præclarum.ſunt enim multa la
borioſa q̄ ſi faciatis nõ cõtinuo gloriemini : niſi
forte etiam ſi ueſtra manu fabulas:aut oratio-
nes totas tranſcripſeris glorioſum putaretis.
ſin aũt iſtud artificioſum egregium dicitis uide
te:ne inſueti rerum maiorum uideamini:ſi uos

ta ſunt magnarum rerum nullam experientiã habere uidentur. ¶ Nam iſto modo eligere de aliorum ſcriptis rudis inquit exempla nõ poteſt: ſed mediocriter doctus põt. In elocutione præſertim de qua omnia quæ traduntur: eiuſmodi ſunt ut compræhendi facile poſſint. ¶ Ita ut &c. ex ſcriptis inquit aliorum exẽpla ſumere tã facile eſt: q̃ ſi quis ſentẽtia de tragœdiis ennii & periodos de pacuuianis eligere tentaret. ¶ Sententias aut periodos. Differt inter ſententias & periodos: ſentẽtiæ enim orationes breues ſunt de uita quæ aut quid ſit: aut qd eſſe oporteat in uita: breuiter oñdunt. Qualis illa ſenecæ eſt ſequitur ſuperbos uictor a tergo deus: at uero periodus quam noſtri compræhenſionem: & item clauſulam a breui uocant. concluſione in lectione plena ſententia eſt cuius ptes ſunt comata & cola: nec longior debet eſſe q̃ ut uno ſpiritu proferatur. Modum periodi Cicero quattuor ſenariis terminauit. Nonnulli duo eius genera eſſe dixerunt: unum ſimplex cum ſenſus longiore ambitu circunducitur: ut apud Senecam cum ait. Dum fata ſinunt uiuitæ læti: properat curſu uita citato: uolucrique die rota præcipitis uoluitur anni: duræ peragunt penſa ſorores: nec ſua retro fila reuoluunt; alterum quod conſtat ex membris & inciſis: & plures ſenſus habet: ut aderat ianitor carceris: carnifex prætoris. ¶ Non quia plane quaſi dicat ineptus: ſis ſi hoc facias. ¶ Item ſimiliter eodẽ modo. ¶ Certis ſignis: hoc eſt in quibus aperte cognoſcitur artificium eẽ. ¶ Erras propterea: ſi credis inquit artificioſe facere te: quod ex aliis exempla ſumas: falleris: nam ſic aliquid te de artificio noſſe comprehendimus: ſed ſi tuis utaris exemplis multa de artificio ſcire putamus. ¶ Quod ſi: ſi concedis inquit artificioſum eſſe quæ artificioſe ſcripta ab aliis ſunt cognoſcere multo eſſe artificioſius confitearis oportet: ex arte ſcribere. ¶ Qui enĩ ipſe &c. ratio eſt: qui inqt artificioſe ſcribere poteſt: idem artificioſe ſcripta intelligere facile poteſt: ſed non contra. ¶ Poſtremo: qđ ualidius eſt argumentũ in fine poſuit: id nos conari debere: ne potius eligẽdi ab aliis uideamur: q̃ aliorum bene eligere exempla laudemur. ¶ Cõtra trãſitio eſt. ¶ Dicimus ergo eos. Non ſatis eſſe Ciceroni uiſum eſt: aduerſariorum reſpondere obiectionibus niſi ſuis eos obiectionibus impugnaret: qđ facit. ¶ Et primo ſi ſumenda aliunde exẽpla ſunt non a multis ſed ab uno ſumenda eſſe dicit: deinde nullo modo ſumenda eſſe demonſtrat. ¶ De eo quod poſtea diximus peccare aduerſarios quod a multis exempla ſumant. ¶ Peccare & delinquere: differunt: nam peccat qui facit: quod facere non debet: delinquit qui non facit: quod facere debet. ¶ Si concederẽ: eſto inquit concederẽ alienis exẽplis utendũ eſſe quod tñ non facio: in eo ego aduerſarios ſuperarẽ ab uno nõ a multis ſumi exempla oportere eſt ãt argumẽtationis propoſitio. ¶ Primum &c. ratio eſt: & ſenſus cũ liceat aduerſariis unũ aliquem eligere & probare quemcunque uoluerint: a quo in oẽs elocutionis partes ſumãt exempla nihil ab illis dici in cõtrarium põt. ¶ Deide itereſt magni differentia inquit eſt: putet ne diſſiturus ab uno: an a nemine: omnia: an aliquid ab uno: aliquid ab alio conſequi poſſe: Nam ſi ab uno oia cõſequi poſſe ſperabit ipſe quoque ſpem concipiet: ut omniũ aſſequatur cognitionem: cõtra accidet: ſi multorũ afferri exempla uiderit: non potuiſſe. enim unum omnia cõſequi arbitrabitur: & cum omnia ſe diſciturum non confidet: pauca diſcet: & paucis contentus erit: eſt autẽ

Sñia periodos

Peccare Delinquere

parua res ſicuti magna delectat: nam iſto modo eligere rudis qdem nemo põt: ſed ſine ſummo artificio multi. Quis enim audiuit de arte paulo plus in elocutione præſertim: omnia uidere poterit ex arte quæ dicentur facere nẽo poterit niſi eruditus. Ita ut ſi de tragœdiis ennii uelis ſententias eligere: aut de pacuuianis periodos q plane rudiis id facere nemo poterit: cum feceris te litteratiſſimũ: putes ieptus ſis: ppea quod id facile faciat: quis mediocriter litteratus. Itẽ ſi cũ ex oratiõibus: aut ex poematibus elegeris exẽpla: quæ certis ſignis artificii notata ſũt: qa rudis id nemo facere poſſit: artificioſiſſime te feciſſe putas: erras ppea quod ipſo ſigno uidemus te non nihil eius rei ſcire: aliis ſignis te ſcire multa intelligemus: qđ ſi artificioſum eſt intelligere: q̃ ſunt ex arte ſcripta: multo eſt artificioſius ipſum ſcribere ex arte: q. n. ſcribit ipſe artificioſe ab illis cõmode ſcripta facile intelligere poterit: q eliget facile nõ continuo ipſe cõmode ſcribit: & ſi eſt maxime artificioſum alio tempore utantur ea facultate: non dũ cõparare ipſi: & gignere: & pferre debẽt: poſtremo in eo uim artificii conſumant ipſi ab aliis potius eligendi quã aliorũ boni electores æſtimentur. Contra ea quæ ab his dicuntur: qui dicunt alienis ſe exemplis uti oportere ſatis eſt dictum. Nunc quæ ſeparatim dici poſſint: conſideremus dicimus igitur eos. Tum ideo qđ alienis utantur: peccare tum ẽt magis delinquere quod a multis exempla ſumant: ſed & de eo quod poſtea diximus ante uideamus. Si concederem aliena oportere ſumere exempla uincerem unius oportere primum quod contra nulla ſtaret eorum ratio: liceret enim eligere: & probare quælibet qui ſibi in omnes res ſuppeditaret exempla uel poetam uel oratorem: cuius auctoritatem niterẽtur: deinde intereſt magni eius qui diſcere uult: utrum omnia ab uno: an omnia neminem: ſed aliud aliũ putet conſequi poſſe: ſi. n. puta-

rationis cõfirmatio:ſed ipſa ex pluribus rõnibus conſtat. ¶ Ipſe quoq; quoniam ſperabit ſe illi ſimilē fore. ¶ Id deſpauerit:penes unū oīa poſſe cōſiſtere. ¶ Ipſis paucis. ¶ Nec mirū:rō cur paucis cōtentus erit. Alla tis igit. Concluſio eſt:& ordo qñ quidē exēpla a multis ſumi uider q diſcit:neceſſe &c. ¶ A catone:hic pri mus portiæ gentis tres ſūmas in hoie res pſtitiſſe exiſtimatus eſt:optimus orator:optim⁹ imꝑator:optius ſenator:qter & qdrageſies ꝑ ſe cām dixit. Semperq; abſolutus fuit. Auctor Plini. ¶ Lelio & ſcipione ſupe riores intellige:quos multū dicendo ualuiſſe cōſtat.

¶ Galba:hic orator fuit egregius:catoni de quo añ dictum eſt īfeſtus. ¶ Porcina:& hic ante ciceronem clarus fuit. ¶ Craſſo & antonio ſecūdo libro de ora tore ad Q u. fratrem introducuntur: de omnibus ci cero meminit in oratore ad Brutum. ¶ Q uare con cludit. ¶ Deinde. Alia ratio cur ſumi a multis exem pla non debeant:quoniam ſi quis nihil prodeſſe artē probare uellet: hoc adiumento uti poſſet: ꝙ nemo omnes artis partes conſecutus ſit. Id autem ex eo pa tere diceret ꝙ ſcriptores artis non unius aut duorū ſed multorum exemplis utuntur. ¶ In ea autem re la borare ad cuius conſumationem perueniri non poſ ſit ridiculum eſt. ¶ Q uod igitur:certe inquit ridi culum eſt: ſcriptorem artis eorum comprobare ra tionem qui artem improbant: comprobat autem dum multorum utitur exemplis:ex quo præſcribe re uidetur:Neminem partes omnes conſequi poſſe. ¶ Ergo: ſuperiorem concludit argumentationem. ¶ Nūc omnino &c. oſtēdit a nullo:& ne ab uno qui dem ſumenda exempla eſſe. ¶ Primum omnium: prima ratio eſt: exemplum inquit quod a ſcriptore artis affertur: de eius ipſius artificio debet eſſe: & quoniam hæc propoſitio facile poterat impugna ri: ſimilitudinibus eam confirmat: & non aliter in quit ridiculi uidentur: qui artem ſe tradere elo cutionis dicentes: ab aliis exempla ſumunt:quibus quod præcipiunt:probare poſſint quam purpuram aut frumentum uendere uolentes: ſi emere uolen tibus earum rerum exempla petituros ſe ab aliis di cant. ¶ De eius artificio: ex ingenio eius qui artis præcepta ſcribit. ¶ Purpuram ueſtem: purpure am: piſcis eſt purpura:florem illum tingendis expe titum ueſtibus in mediis habens faucibus minimi liquoris eſt in candida uena nigrantis roſæ colore ſublucens auctor Plinius idem purpuræ uſum ſem per romæ fuiſſe ait. ¶ Cuius purpuræ. ¶ Exemplū. Monſtram imperitum uulgus dicit. ¶ Aceruos cu mulos:eſt autem unius eiuſdemque rei aceruus: ſic uocatus ꝙ ſine admixtione ſit a particula eſt priua tiua κεράννυμι miſceo. ¶ Tritici:ſpecies frumenti ē triticum quo ueſcimur. ¶ Si triptolemus:alia ſimili tudo triptolemus accepta ſemina a cerere mortali bus reddidit: celei & menelinæ filius fuit eleuſinus patria cuius fabula apud Ouidium in faſtis ſcribitur Bouem & aratrum:ut quidam tradunt:primus inue nit. ¶ Aut ſi prometheus: hic a pallade in cœlum ſublatus:& ignem mortalibus a ioue ſubductum:ad mota currui ſolis ferula reſtituit: quare a mercurio iouis iuſſu in caucaſo monte religatus eſt. Appoſita pectori eius aquila quæ renaſcens iecur ſemper cor roderet. Auctores heſiodus atque Aeſchilus:re ue ra ignem ferula aſſeruare docuit ut ſcribit Pli. ¶ Cū teſta. Ouidi. ara ſit huc ignem aurea fert ruſtica teſ ta. ¶ Iſti magiſtri:rei qua de agitur:ſimilitudinem nunc accommodat: Cum deriſu autem pronun

bit poſſe omnia penes unum conſiſtere: ipſe quoq; ad omniū nitetur facultatē. ſi id deſpa uerit i paucis ſe exercebit ipſis. n. cōtētus erit: nec mirū cum ipſe præceptor artis omnia pe nes unum reperire non poterit: allatis igitur exemplis a Catone: a graccis: a lelio: a ſcipione galba: porcina: craſſo: antonio: cæteriſq;: item ſumptis aliis a poetis: & hyſtoriarum ſcripto ribus: neceſſe erit cum qui diſcet ab omnibus putare omnia ab uno poeta pauca uix potuiſ ſe ſumi. Q uare ſi unius alicuius eſſe: ſimilem ſatis habebit oīa quæ omnes habuerint ſolum habere ſe poſſe diffidet: ergo inutile eſt ei qui diſcere uult nō putare unum omnia poſſe: igi tur nemo incidet in hanc opinionem ſi ab uno exempla ſumpſiſſet: nunc hoc ſigni eſt ipſos artis ſcriptores non putaſſe unum potuiſſe in oibus elocutiōis ꝑtibus emittere: qm̄ neq; ſua ꝓtulerūt: neq; unius alicuius aut deniq; duo rum ſed ab oibus oratoribus: & poetis exēpla ſumpſerunt: deinde ſi quis uelit artem demō ſtrare nihil prodeſſe ad diſcendū nō male utat̄ hoc adiumento qđ unus omnes artis ꝑtes cō ſequi nemo potuerit. Q uod igit̄ iuuat horū rōnem qui oio īprobent artē: id non ne ridicu lū eſt ipm̄ ſcriptorē artis iudicio cōprobare: er go ab uno docuimus ſumenda fuiſſe exēpla ſi ſemper aliunde ſumerētur. nunc oio ſumenda nō fuiſſe aliunde ſic intelligemus primū oium qđ ab artis ſcripto efferet̄ exemplū de eius arti ficio debet eſſe: nō ut ſiqs purpurā: aut aliud quippiā uendens dicat: ſume a me: ſed huius exēplum aliūde rogabo tibi: qđ oſtēdā: ſi mer ces ipſi q̄ uendit ut aliūde exēplū q̄rit aut mer cis: aut ſi aceruos dicāt ſe tritici hēre & eorū exēplum pugno nō habent quod oſtēdant: ſi triptolemus cū hominibus ſemen largiretur ab illis hominibus id ipē mutuaret̄: aut ſi pro metheus cum mortalibus ignē diuidere uel let: ipſe uicinis cum teſta ambulans carbūcu los corrogaret: nō ridicul⁹ uideret̄: Iſti magri

cláda ðratio ē.⸿Si quis:a'ia ſimilitudo.⸿Iſti.n.ſimilitudinis adaptatio.⸿Rigare:in uocabulis:pſtat ſimi
litudinis.⸿Siccitate:exēplorū iopia quæ excogitate neſciūt.⸿Cares a lyſippo:alia utiē ſimilitudine.Ca
res optius fuit ſtatuarius oppido lidius:iſula rhodius.Lyſippi diſcipul⁹:ſolis lue coloſſū fecit rhodi q ī ma
xima fuit admiratione.Lyſippus tēporibus fuit alexādri:a quo ſolo fingi alexāder uoluit:ut ab appelle pin
gi.Mille quinquēta opa feciſſe traditur:Myro ageladæ diſcipulus lēchris natus eſt :& Bucula maxīe nobi
litatus:celebratis uerſibus quos in latinū auſo
nius gallus poeta trāſtulit praxiteles circa ma
gni pōpei ætatē fuit. polycletus ſycionius &
ipſe Ageladæ diſcipulus fuit diadumenum fe
cit molliter iuuenē:centū talentis nobilitatū.
⸿Non iſto modo:ut a diuerſis exempla acci-
peret.Et quod uos pictores facitis ab uno ſta
tuario caput:ab alio pectus : manus ab alio,di
ceret facere ſed ab uno omnia didicit liſip-
po.⸿Caput oſtenderet : quomodo formaret
caput doceret.⸿Coram:in conſpectu ſuo oīa
enim unus faciebat lyſippus:nec huius aut il-
lius partis ſtatuæ ab alio ſumi exempla iube-
bat.⸿Ceterorum &c. Cum a lyſippo omnia
facere didiciſſet:non ne inquit aliorum ope-
ra qualia eſſent conſiderare poterat!⸿Iſti cre
dunt:aduerſarii inquit diſcere ſtatuariam uo-
lentes:alia ratione doceri poſſe credunt com
modi⁹ quā lyſippus docere conſueuerit.Qui
nō aliunde exempla ſumebat:ſed unus omnia
diſcipulus per ſe trahebat:ſed falluntur.Quo
niam.ratio illius potior iudicanda eſt.⸿Præ
terea &c.alia ratio ſed omnium uehementiſſi
ma:qua meliora eſſe propria exempla : q̄ quæ
ab aliis ſumuntur:oſtenditur:propria.n.apet
tiora ſunt:aliena obſcuriora:cum ſoleat in di
cendo ars plerunq; accultari.⸿Ne ars appare
at : qua depræhenſa dicentis auctoritati non
nihil detrahitur : creditur enim artis uiribus
non cauſæ ueritate fretus ad dicendum ueniſ
ſe.⸿Itaq; Cicero & Quītilianus occultare ar
tificium maximū dicunt eſſe artificiū.⸿In pci
piendo eum præcepta traduntur.⸿Expreſſa:
aperte.⸿In dicendo:cum habent orationes.
Ergo ēt concludit.⸿Poſtremo &c.alia īquit
ratio propriis me exēplis uti compulit:q; ex
ornationum nomina a me in latinum conuer
ſa græca prius fuerant. Et qm̄ inuſitata ſunt
uideri poſſunt aſperiora:nolui igitur quæ pla
citura nō eſſent mea eſſe q̄ uero gratiæ aliqd
habitura uiderētur aliena.Quod cōmodius:
aliena exēpla.Quod aſperius noia rez.⸿Bi
partita. ⸿Docilē:facit Herēniū breuiter oſtē
dens quibus de rebus dicturus ſit.⸿In quibus
generibus. In quibus figuris quas græci χα-
ρακτηρας uocant:ex noſtris:alii ſtilos:alii fi
guras:alii genera elocutionis appellant.

Sunt igitur grauis αδρος a græcis.ιοχ-
νος.mediocris μεσος nominatur.Hos mo-
dos elocutionis de.Quibus.A.Gelius libro
vii.differit capite.xiiii.omnes in Virgilio de
præhendimus. Qui ſublimi in æneide : me-
diocri in georgicis:humili in bucolicis utiē.
Sic enim fieri negociorum:& perſonarū qua
litas poſtulauit. Variantur etiā in uno eodem

omnium dicēdi præceptores non uidentur ſibi ridi
culum facere:cùm id quod aliis pollicētur ab aliis
quærunt ſi quam ſe fontes maximos penitus abſcō
ditos aperuiſſe dicat:& hæc ſitiens q̄ maxime loqua
tur:neque habeat qui ſitim ſedat:non rideatur. Iſti
cum non modo dominos ſe fontium: ſed ſeſe ipſos
fontes eſſe dicāt:& omnium rigare debeant igenia
non putant fore ridiculum ſi cum id pollicentur are
ſcant ipſi ſiccitate:cares a liſippo ſtatuas facere non
iſto modo dicit:ut liſippus caput oſtenderet milo-
nis:brachia praxiteles:pectus policletus,ſed omnia
coram faciētem magiſtrū uidebat cæterorum ope
ra uel ſua ſponte cōſiderare poterat. Iſti credūt eos
qui hoc habent uelint diſcere alia ratiōe doceri poſ
ſe cōmodius:præterea non poſſunt ea quidem quæ
ſumuntur ab aliis exempla tam eſſe accommodata
ad artē:propterea quod in dicēdo leuiter unuſquiſ-
q; locutus plerūq; tangitur ne ars appareat in præ
cipiendo expræſſe conſcripta ponere oportet exem
pla ut in artis formam conuenire poſſint:& poſt in
dicēdo ne poſſit ars emicre:& ab oibus uideri facul
tate oratoris occultaē.Ergo ēt ut magis ars cogno
ſcatur ſuis exemplis melius eſt uti : poſtremo hæc
quoque res non ducit ad hanc rationem:quod no-
mina rerum:græcaque cōuertimus:ea remota ſunt
a conſuetudine. Quæ enim res apud noſtros non
erant earum nomina nō poterant eſſe uſitata. Ergo
hæc aſperiora primo uideantur neceſſe eſt idq; fiet
rei non noſtra difficultate reliquum ſcripturæ cōſu
metur in exemplis:hæc aliena ſi poſuiſſem⁹ factum
eſſet:ut qđ cōmodi cēt in hoc libro noſtrum non eſ
ſet.Quod aſperius & uſitatum id propriæ nobis at
tribueretur.Ergo hanc quoq; incommoditatem fu
gimus his de cauſis:cum artis inuentionem græco
rum probaſſemus exemplorum rationē ſecuti non
ſumus. Nunc tempus poſtulat : ut ad elocutionis
præcepta trāſeamus.Bipartita igitur erit nobis elo
cutionis præceptio: primum dicemus de quibus in
generibus ſemper omnis oratoria elocutio debeat
eſſe. Deinde oſtendemus quas res ſemper habere

ꝙ operæ ſæpiſſimæ & a graui ad mediocrē a mediocri ad humilem & contra:ut res exigit cōuertitur oratio. Quales ſingulæ ſint hæ figuræ ſubiectis primū declarat exēplis uitia deinde his ꝓxima:nequis decipiatur:oſtendit. Poſtremo quas res elocutio debeat hēre nos docet. ⁋ Nos:latini nam χαρακτῆρας græci uocant. ⁋ Non uitioſa. Quæ enim uitioſa eſt. ⁋ Nulli ſubeſt generi. ⁋ Grauis ſingulas diffinit figuras. ⁋ Verboꝝ grauiū ut ſnīæ requirunt:quæ & ipſe graues ſunt. ⁋ Magna & ornata cōſtructione duas tāgit ornatus ſpecies compoſitionem:quæ σύνθεσις a græcis uocatur:& propriam cultamqꝫ orationem quā iidem κυριολογίαν nominant in qua tropi ſunt. ⁋ Ex humili:ex humiliore oratiōe q̄ graui conueniat figuræ: Media denique eſt inter grauem & attenuatam. ⁋ Puri:latini quidem ſed uſitatiſſimi. ⁋ In graui. Qualis in graui figura oratio debeat eſſe oſtendit: & inueniri præcipit uerba ſiue propria: ſiue tranſlata quæ rei aptiſſima uideantur eſſe: ut ſcilicet ſublimis materia ſublimibus deſcribatur uerbis. ⁋ Propria ſua cuiuſqꝫ rei. ⁋ Trāſlata:cum rerum:uerborumque a propria ſignificatione tranſlatio fit ad non propriam per ſimilitudinem: ut cum florere ciuitates: pubeſcere herbas dicitur. ⁋ Siue extranea:cum pro uerbo proprio ſubiicitur: aliud per abuſionem: quam κατάχρησιν græci uocant: ut cum minutum animum dicimus pro paruo. Abuſionem Ariſtotiles tranſlationi ſuppoſuit. ⁋ Si graues:ſententiæ. In concluſione:ut ſupra oſtenſum eſt aduerſarii crimen amplificamus uel mouere ad miſericordiam auditorum animos ſtudemus: his autem locis non niſi graues conueniunt ſententiæ in fine enim ut in principio confirmationis: & confutationis argumenta quæ ualidiſſima ſunt poni debent. ⁋ Et ſi exornationes &c. colores σχήματα λέξεως καὶ διανοίας græci dicunt. ⁋ Quæ grauitatem habebunt: ut repetitio: continuatio:contentio:coniuratio. Qui colores omnes graui figuræ in confirmatione: repræhenſione: & concluſione conueniunt: ſunt nonnulli colores qui graui figuræ:& prædictis partibus ſic apte non congruunt.

⁋ Nam quis &c. exemplum eſt in genere deliberatiuo poſitum deliberatur enim eiiciendus ne ſit ex urbe:his qui prodere hoſtibus patriam tentauit:ſiquis igitur in eum diceret:is crimen exaggerare per amplificationem concludens ſic poſſet. Tota autem hæc oratio ex uerborum grauium magna: & ornata conſtructione conſtat. ⁋ Quod maleficium.

⁋ Decem ſunt amplificationis loci:ut libro ſecundo dictum eſt. ⁋ Hic nonus eſt qui ex peccatorum comparatione conſtat. Dicit enim maius eē maleficiū hoſtibus patriam prodere: q̄ genuam uiolare:aut matrem familias conſtuprare:aut quenquā pulſare. Id āt ex eo facile intelligi:ꝙ maiores noſtri cæteris criminibus digna ſupplicia inuenerunt:patriæ uero proditori nullam pœnam ſtatuerunt:quaſi nulla ſatis digna excogitari poſſet:ſunt hic colores repetitio:& interrogatio qui graui figuræ conueniunt. ⁋ Ingenuam:liberam uirginem: & nobilem. ⁋ Atqꝫ in aliis &c. ſecundus locus eſt amplificationis:oſtenditur enim res de qua agitur:non ad paucos ſed ad omnes pertinere: quod eſt atrociſſimum. ⁋ Ad ſingulos:uꝫ cum furtum fit:iniuria ad unum:uel duos peruenit. ⁋ Qui ſunt affines. huic ſceleri proximi. ⁋ O feroces animos:color eſt exclamatio:qua in amplificatōe criminū uti ſolemus. Cōuenit.n. graui figuræ plurimum dicimus autē amplificationis locus eſt: per quē oīa quæ in gerendo negocio acta ſunt: quæqꝫ cōſeq ſolēt exponimus acriter:criminoſe:& diligenter ut agi res & geri negocium uideaẽ reg con

Exclamatio

debeat. Sunt igitur tria genera: quæ genera nos figuras appellamus: in quibus omnis oratio non uitioſa conſumitur: unam grauem: alteram mediocrem: tertiā extenuatam uocamus: grauis eſt quæ conſtat ex uerborum grauium magna & ornata cōſtructione. Mediocris eſt: quæ conſtat ex humiliore. Neque tamen ex infima: & peruulgariſſima uerborum dignitate. Attenuata eſt quæ demiſſa eſt uſque ad uſitatiſſimam pueri conſuetudinem ſermonis. In graui conſumetur oratio: figura: ſicqꝫ cuiuſque rei poterunt ornatiſſima uerba reperiri ſiue ꝓpria ſiue extranea unamquamque i rem accommodabuntur: & ſi graues ſentētiæ quæ in amplificatione & commiſeratione tractētur: eligentur: & ſi exornationes ſentētiarum: aut uerborum quæ grauitatē habebunt: de quibus poſt dicemus: adhibebūtur. In hoc genere figura erit hoc exemplum. Nā quis eſt ueſtrum iudices qui ſatis idoneam poſſit in eum pœnam excogitare qui prodere hoſtibus patriam cogitauit: quod maleficium cum hoc ſcelere comparari: quod huic maleficio dignum ſupplicium poteſt inueniri. In his qui uiolaſſent ingenuam: matrē familias conſtupraſſent: pulſaſſent aliquem: aut poſtremo necaſſent: maxima ſupplicia maiores conſumpſerunt: huic uero truculentiſſimo: ac nefario facinori ſingularem pœnam non reliquerunt: atque in aliis maleficiis ad ſingulos: aut ad paucos ex alieno peccato iniuria peruenit huius ſceleris qui ſunt affines omni cōſilio uniuerſis ciuibus atrociſſimas calamitates machinātur: O feroces animos: O crudeles cogitationes; O derelictos homines ab huma

ſequentium enumeratiõne:quod hic cicero facit:eſt aũt hic repetitio color.Qui ſe nõ putant:qui ſatia
ri patriæ miſeriis non pñt: niſi illam in cinerem conuerſam uiderint.Nequeo:concludit hanc amplifica
tionem ut finem imponat orõni.Vos mei nõ egetis:quoniam uos met quo digni ſint ſupplicio patriæ p
ditores intelligitis.Videtur enim animus:locus eſt beniuolẽtiæ:& ſimul iudicibus præſcribit qd ſtatue
re in reum debeant.Spurciſſimorũ:incontinẽtiſſimoꝝ.Dominatu:tyrannide.In mediocri figura:

nitate.Quid agere auſi ſunt:aut cogitar pñt
quo pacto hoſtes reuulſis maiorũ ſepulchris
deiectis mœnibus ouantes irruerẽt in ciuitatẽ
qũo deum ſpoliatis tẽplis optimatibus trucida
tis:aliis arreptis in ſeruitutẽ matribuſfamilias:
& ingenuis ſub hoſtilẽ libidinẽ ſubiectis urbis
acerbiſſimo cõcidat incẽdio cõflagrata q ſe nõ
putãt id qđ uoluerint ad exitũ perduxiſſe:niſi
ſanctiſſime patriæ miſerãdum ſceleritati uide
rint cinere.Nequeo uerbis cõſequi iudices in
dignitatem rei:ſed negligentius id fero:quia
uos mei non egetis.Veſter enim nos animus
amantiſſimus reipub.facile edocet ut eum q
fortunas omnium uoluerit prodere:præcipi
tem perturbetis.ex ipſa ciuitate:quam iſte ho
ſtium ſpurciſſimorum dominatu nefario uo
luit obruere.In mediocri figura uerſabit ora
tio:ſi hæc ut ante dixi aliquantulum demiſeri
mus:neque tamen ad infimum deſcenderi
mus ſic.Quibus cum bellum gerimus iudi
ces uidetis cum ſociis qui pro nobis pugnare
& imperium noſtrum nobiſcum ſimul uirtu
te & induſtria ſolliciti ſunt ſeruare.Hi cum ſe
& opes ſuas & copiam neceſſariorũ norint:
tum uero nihilominus propter propinquita
tem:& omnium rerum ſocietatem:quid i om
nibus rebus popu. ro.poſſet:eſtimare pote
rant.Hi cum nobiſcum deliberarent bellum
gerere:quæſo quæ res erat:qua freti bellũ ſu
ſcipere conarentur:ſcire & cum maximã mul
to ſociorum partẽ in officio manere intellige
rent cũ ſibi non multitudinẽ militum:nõ ido
neos imperatores:nõ pecuniã publicam præ
ſto eẽ uiderẽtur:nõ deniq; ullã rẽ:q̃ res perti
net ad bellum adminiſtrandum.Si cum finiti
mis de finibus bellum gererent:ſi totum cer
tamen in uno prœlio poſitum:tutarent tamẽ
oĩbus rebus inſtructiores & apparitiores ue

exẽplũ ẽ mediocris figuræ i iudiciali genere poſitũ.
Conſtitutio coniecturalis poteſt uideri:quæritur.n.
ſpõte.ne ſua ſociæ ciuitates populo romano bellum
intulerint:an a Liuio druſo & nõnullis romanis pri
cipibus concitatæ hiſtoria:autem hoc habet.M.Li
uius druſus tr.pl.ut maioribus uiribus ſuſceptam ſa
natus cauſam tueretur:cum equeſtris ordinis in po
tentiam in iudiciis exercẽdis ferre nollet:& ne ad ſe
transferentur omni conatu uti cœpiſſet:pernitioſa:
ſpe largitiõis plebem concitauit ſocioſq; eſt italicos
populos ſpe ciuitatis romanæ ſollicitauit:iiſq; adiu
uantibus per uim legibus agrariis frumentariiſq; la
tis legem quoq; iudiciariam:tulit ut æqua parte iu
dicia penes ſenatum & equeſtrem ordinem eẽnt.Cũ
deinde promiſſa ciuitas non præſtaretur irati itali
ci defectionem agitauere.Liuius ipſe ſenatui iuſſus
factus eſt:& uelut ſocialis belli auctor icertũ a quo
domi occiſus:qui igitur in druſum & quoſdam alios
ciuitatis principes:ut Marcum Aemylium ſcaurum:
Nam & ipſe a Qu.Vario hiſpano accuſatus fuit:qđ
ſocios ad arma concitaſſet:dicere uoluiſſet hac uti
potuiſſet oratione:qua non ſponte ſua:ut dicebatur
ſed aliis inſtigantibus ſumpſiſſe in romanum popu
lum ſocios arma oſtenderet.Si hæc:uerba ſubli
mia & graues ſententias quales in graui figura eſſe
debere:oſtenſum eſt.Aliquantulum:ut ad infima
uerba non deſcendamus:ſed mediocritatem ſerue
mus.Quibus:cum arguit a conſuetudine a qua
temere diſcedere non ſolemus.Virtute:ad uires
ſpectat.Induſtria:ad conſilia refertur.Si cum ſe
&c.Arguit a ſpe perficiendi:quam oſtendit ſociis
eſſe non potuiſſe.Propinquitatem:uicinitatem.
Cum non &c.Si omnes ſocii defeciſſent:audere
hoc fortaſſe potuiſſent:ſed maxima pars adhuc in
fide manet:quo fit:ut non ſua ſponte:ſed horũ quos
accuſo freti auxilio cœpiſſe arma uideantur.Mane
re in officio eſt in fide perſeuerare.Cum non mul — Manere in offõ
titudinem & facultatibus arguit:quas non affuiſſe
oſtendit:facultatum autem nomine pecuniæ:claſ
ſis:commeatus:milites:duces arma:& cætera eiuſ
modi continentur.Si cum finitimis.Exornatio
eſt per comparationem a minori ad maius:& ſi in
quit:cum finitimis:& nõ cum Romano.populo:cui
uniuerſus orbis paruit:de finibus bellum gereretur:
ad rem gerendam apparatius deſcenderent:quanto
igitur magis inſtructos cum romanis manum con
ſerere illos conueniebat.Cumque modicis freti ui
ribus.ac pene inconſulte:& tumultuarie id fecerint:
non ſua ſponte commotos eſſe apparet:ſed ciuium
aliquorum ſuggeſtionibus:concitatos:a quibus ui
ctoriæ ſpes non dubia iniecta eſt.De finibus:non
de imperio:ſemper in comparatione ſingula ſingu
lis conferuntur:& alterum minuitur:alterum auge
tur.Vno prælio.Nam ſi uno ꝓlio uictores ſocii fuiſſent:nõ tamen romanorũ uires oĩno debilitaſſent.

¶ Ne dū: mľto mius. ¶ Armis: ad ui reſpicit. ¶ Liberalitate: ad uolūtatē: ¶ Mľti .n. ſua ſpōte ro. eoꝝ uirtute & bñficiis mori: ſe ſubiecerunt: ut pere illis ǭ impare aliis maluerint: ut faliſci auctor Liuius. ¶ Tātulis: admodū puis. ¶ Quæret aliqs: ǭ obiici poſſent: cōfutat: & ǭret inquit ex me aliqs: ſua ſpōte latios nō deſeciſſe dicis. Nec ueriſimile uideri: ſed nō ne illud idē fregellani fecere. Si illi ſua ſpōte fecere & ii ſua ſponte facere auſi ſunt: rñdet: ſi hoc cogitaſſent: multo minus auſi eſſent quoniā fregellanis male ſucceſſit. Sed impiti ante geſtarum rerū exempla non petierunt. Imprudentes aūt in errores facile cadunt. ¶ Rhetoricum uero eſt: aduerſariorum argumenta ac rationes in cauſæ ꝓpriæ argumentū conuertere: quod hic facit Cicero iregellæ ciuitas fuit campaniæ: defecit autem a romanis: quo tēpore latini cū campanis defecerūt: & miſſis ad ſenatum legatis conditionem detulerunt: ut ſi pacē habere uellent: alterum ex latinis conſulē facerent. Non multo poſt in deditionem latini uenerunt. & fregellas colonia deducta eſt: auctor Liuius libro octauo ab ur. cō. ¶ Deſciſſent. ¶ Nam rerum: qui rerum imperiti ſunt: nec exempla ſibi proponunt: quibus futura cognoſcant: ii facile cadunt in picula. contra ǭ exemplorū uſum habent: cautiores ſolent eſſe. ¶ Fraudē periculum. ¶ Ex aliorum euentu: ex eo. quod aliis euenit: qd ſibi quoq; euenire poſſit: intelligunt. ¶ Quis crediderit: nemo adeo ſtultus eſſet: qui crederet: nec credere uos par eſt. ¶ Quod dico a romanis principibus fuiſſe concitatos iniecta ab illis auxilii uel uictoriæ ſpe. ¶ In attenuato figuræ genere &c. ¶ Attenuatū genus cuiuſmodi eſſe debeat: exemplo demonſtratur. ¶ Scurra introducitur qui adoleſcentem increpat: a cuius ſeruis pulſatum ſe dicit. ¶ Adoleſcens primo nihil reſpondet. ¶ Res ipſa qua de agiť īfima eſt: pſonæ uero ignobiles. ¶ Genus cauſæ demonſtratiuū uidetur. ¶ Nam a ſcurra adoleſcens inceſſitur. ¶ Conſtitutio nulla elicitur: quoniam nihil ab adoleſcente reſpondetur: Nouimus autē ex intentione & depulſione naſci conſtitutionē ſolere. ¶ Infimum: ut humiliora uerba eſſe non poſſint. Quottidianū: quo iter nos quottidie colloquētes utimur. ¶ Hinc cognoſcere licet ſic latinam linguam apud ueteres in uſu fuiſſe: ut eadem pene uernacula eſſet: quod & alibi apud Ciceronē etiam apertius ita fuiſſe compræhenditur. ¶ Nam ut forte: aliquid cognoſcitur præceſſiſſe ſermonis: forte .n. interrogatus de hac re quiſpiam: increpitum fuiſſe adoleſcentem a ſcurra: & adoleſcentem nihil reſpondiſſe iam dixerat: qd ut melius aperiret: ſubiunxit. Nam ut forte & cætera. Hæc autē uerba balneæ uenire: fricari: in alueum deſcendere & quæ ſeqūtur: ſic humilia ſunt: & demiſſa ut nullus nō ea ēt rudis & imperitus intelligat. ¶ Poſt ǭ perſuſus eſt. ¶ Maiores noſtri poſt exercitationem & defatigationē: anteǭ cibum ſumerent in ſole: uel ad ignem: ſi balneū non erat ungebanť oleo. cui uinum nōnunquā: & paulum contriti ſalis adiiciebant: ſi erat balneum prius in tepido reſidebant: fricabanturque: deinde ubi paulum conquieuerant: in ſolium deſcēdebant & rurſus multo oleo uncti leuiter pfricabanť: hoc & Cornelius celſus fieri ab omnibus utiliter dicit: ¶ Balneas: quæ qm̄ uncti oleo ſtringebantur hoc eſt radebantur & fricabantur: ſtrictoria appellabant lintea item quibus ad hoc opus utebantur ſtrigiles noīabant. Tranquillus Auguſtum nimio uſu ſtrigilis cutē leſiſſe refert: & Perſius ait. I puer: & ſtrigiles criſpini ad balnea perfer. ¶ Perſuſis oleo. ¶ Fricari: ut ſuaderet. ¶ Vt in alueum deſcenderet. Vas eſt aquarium alueus uel cauatus lapis in quo pleno ad umbilicum uſque ſe lauantes ſtabant Cornelius celſus ſolium uocat: dicens. Ante oīa in tepido reſidere. Deinde ubi paulū cōquieuerint deſcēdere in ſoliū. Martialis itē hoc ꝓ alueo uſurpauit cū ait: Nō uis i ſolio pri⁹ lauari quē ǭ catule. cā ǭ niſi hæc ē. Vndis ne fouearis irrumatis: pri⁹ te licet abluas: neceſſe ē. Añ hic mētula ǭ caput laueť. ¶ Iſte: ſcurra quē añ noīauerat. ¶ De trāſuerſo: ex trāſuerſo ueniēs: hoc āt uerbū magis accederēt quottidianū ſermonē uix poſſet. ¶ Pueri ſerui. Satiſfacias oportet: Tu iqt pœnas ꝓ tuis ſuis ds oportet qa me pulſarunt. Satiſfacere ut Pædianus ait ē tm̄ facere quantum ſatis ſit irato ad pœnam. ¶ Hic quia. Adoleſcēs: & quia ſcurram non nouerat: & quia rerū imperitus propter ætatem adhuc erat: ſic appellatus erubuit

Fregellæ

Strictoria

Satiſfacere

nirēt nedum illud orbis terræ imperium cui imperio omnes gētes: reges: nationes: partim ui: partim uoluntate cōſenſerūt. cū aut armis: aut liberalitate a popu. ro. ſupati eſſent ad ſe transferre tantulis uiribus conarētur. Quæret aliquis quid fregellani non ſua ſponte conati ſunt. Eo quidem iſti minus facile conarētur: quod illi quemadmodum deſciſſent: uidebāt. Nam rerū imperiti qui uniuſcuiuſq; rei de rebus ante geſtis exempla petere: non poſſent hi per imprudētiam facillime deducerentur in fraudē. At hi qui ſciunt quid aliis acciderit facile ex aliorum euētis ſuis ratiōibus poſſint ꝓuidere. Nulla igitur re īducti: nulla ſpe freti arma ſuſtulerūt. Quis hoc crederet tātam amœntiam queǭ tenuiſſe: ut imperiū po. ro. tentare auderet nullis copiis fret⁹. Ergo aliquid fuiſſe neceſſe eſt: quid aliud niſi quod dico poteſt eē. In attenuato figuræ genere: id quod ad infimū & quottidianum ſermōem demiſſum ē hoc erit exēplum. Nam ut forte hic in balneas uenit cœpit poſtquam perſus cōfricari. Deide ubi uiſum ē: ut in alueū deſcēderet ecce ibi iſte de trāſuerſo: he⁹ iqt adoleſcēs pueri

& nihil rñdit.¶ Id ætatis:eius ætatis:& quaſi aduerbialiter ponitur.¶ Iſte.Scurra.¶ Clarius:altius:ut illud
dic clara ut audiat hoſpes. ¶ Hic adoleſcens:poſt multa ſcurræ conuitia tandē ſine me conſiderare rñdit
quaſi diceret:an te pulſauerint neſcio.Cōſiderare uolo potuerit & uoluerit te pulſare. ¶ Tū uero ſcurra au
ditis adoleſcentis uerbis clamare & inceſſere multo magis cœpit. Falſa autem ad terrorē conuitia in ado
leſcentē iaciebat.Nam cum timidus eſſet & minime loquax:petulantem:& acrem appellauit.Petulans pro
libidinoſo : laſciuo:& licēter nimiū dicaci accipi ſolet.Acer ferox ē:fortis & uehemēs. ¶ Vt ne ad ſolariū
qdem &c.ſic petulās inquit es:& acer:ut in ſcena mi
hi & ſimilibus ſcenæ locis īter mimos & uiles pſonas
non in foro & celebri ac honeſto ciuitatis loco uerſa
tus ſemper uidearis:& eſt locus ab attributo pſonæ
qd conuictus dicitur. Solarium aūt inſtrumētum eſt Solariū
quo diei ac noctis horæ cognoſcūt. ¶ Idem & horo
logium uocatur:qd apud romanos ante.xii.annos q̄
cum pyrrho bellatum eſt:ad ædem quirini ſtatuiſſe.
L.papyrius curſor tradit.M.Varro primum ſtatutū
in publico ſecūdum roſtra primo bello punico a.M.
Valerio Meſſala catina in ſicilia: capta pdidit:& in
de deportatum. Id ergo obiicitur adoleſcenti: quod
foro romano & roſtris ubi horologium fuit uerſatus
nunq̄ ſit.¶ Nec mirū ratio cur cōturbatus ſit:quia ad
huc ſub pedagogo erat a quo inſtruebatur:& illius li
tes:ac iurgia adhuc inſonare auribus uidebant.¶ Pe
dagogi uero ii ſunt q pueris adhibent cuſtodes & p̄
ceptores quos eiuſmodi uult eſſe Quinti.ne aut eru
diti ſint:aut ſe nō eē eruditos ſciant.¶ Scurra:is ſcur
ra eſt:q ab audientibus riſum captat:non ſalua digni
tate perſonæ:q in dictis & factis utitur licentia:qd ui
tium ſcurrulitas conſueuit appellari.¶ Exauſto rubo
re.Conſumpto ut ſic dicā & abiecto pudore cuius ſi
gnum rubor ē.Iuuenalis de eo q pudoris fines tranſ
greſſus erubeſcere deſiit:ſic ait : q̄do recepit eiectum
ſemel attrita de fronte pudorē.¶ Nihil &c. quoniam
nihil habet exiſtimationis nihil ēt perdere pōt.¶ De
trimento diminutione : non enim poteſt bona fama
minui in quo nulla eſt.¶ Igitur concludit.¶ Cauēdū
Non ſatis fuerat ciceroni quod & in aliis ſeruauit p̄
ceptis genera oſtendere elocutionis in qbus oratio
ois non uitioſa cōſumitur niſi etiā quæ uitāda eſſent
oſtenderet.¶ Finitima:ppinqua . quæ fallunt ſpē uir
tutis:cum in medio conſiſtat uirtus & undiq̧ uitium
habeat.Vnde & ſic diffinitur ab oratio.Virtus ē me
dium uitiorū utrinq̧ redactū exempli cauſa liberali
tas,hinc auaritiam:hic pdigalitatem habet & quoniā
liberalis largiri eſt:pdigus qui largitur ab iis,qui mi
nus diligenter rē conſiderant:liberalis iudicatur:ſed
multum inter prodigum ac liberalem intereſt.Ille.n.
ſine rōne effundit:hic nō niſi qn̄ oportet cui oportet
&,quantū oportet,erogare cōſueuit.¶ Diligēter igit̄
tū uirtutes tū uitia elocutionis aiaduertenda ſunt:ne
uti nos uirtute credētes in uitiū illi pximū īcidamus.
In ſublimi qdem elocutōis genere p exceſſum pecca
re poſſumus:ſi nimis inflata oratione:ſi nouis aut ex
oletis uerbis:ſi nimiū duris utamur trāſlationibus:qd
uitiū quale ſit:Cice.exēplo ſatis maniſeſte apparet.

tuí non me pulſarunt ſatiſfacias oportet hic q
íd ætatis ab ignoto præter conſuetudinem ap
pellatus eſſet erubuit.Iſte clarius eadē:& alia
dicere cœpit:hic uix tandem iquit:ſine me cō
ſiderare. Tum uero iſte cœpit clamare uoce
iſte:quæ per facile quiuis rubores iniicere poſ
ſet:ita petulans es:atq; acer : ut ne ad ſolariū
quidem(ut mihi uidetur)ſed penes ſcœnā:
& in eiuſmodi locis exercitatus ſis:conturba
tus eſt adoleſcens:nec mirum cui etiam nunc
pedagogi lites ad auriculas uerſarētur impe
rio eiuſmodi cōuitiorum. Vbi enim iſte uidiſ
ſet ſcurrā ex hauſto rubore qui ſe putaret ni
hil habere quod de exiſtimatiōe perderet:ut
omnia ſine famæ detrimētō facere poſſet.igi
tur genera figurarum ex ipſis exemplis intel
ligi poterunt. Erat enim attenuata uerborū
conſtructio quædam & alia in grauitate : alia
poſita in mediocritate. Eſt autem cauendum
nedum hæc genera conſectemur in finitima:
& propinqua uitia ueniamus.

¶ Vitium ad grauem figuram.

IAm graui figuræ quæ laudan
da eſt:propinqua ē ea:quæ fu
gienda eſt:quæ recte uidebat̄
appellari:ſi ſuffulta nominabi
tur:nam ut corporis bonā ha
bitudinē tumor imitatur:ſæpe ita grauis ora
tio ſæpe imperitis uidetur ea:quæ urget & in
flata ē:cum aut nouis : aut priſcis uerbis:aut
duriter alium de tranſlatis:aut grauioribus:
quam res poſtulat aliquid dicitur hoc modo.

SVffulta turgida & inflata:quaſi nimium fulta & non per ſeipſam tumens ſumpta ab homine ſimi
litudine cuius corpus cum forte uitio tumeat.bonæ habitudinis ab imperitis dicitur eſſe:ſed aliter
medicus quam imperiti iudicabit. Habitudo uero habitus eſt & qualitas corporis ponit̄ & pro pin hitudō
guedine:& habitior nonnunquam pinguior accipitur. Terentius. Si qua eſt habitior paulo: idē accidit in
graui figura.Illa enim oratio carere uitio imperitis uidebitur:quæ ab oratore bono uitioſiſſima iudicabit̄.
¶ Tumor:corporis inflatio.¶ Nouis:fugiēdū eſt ut aiebat cæſar nouū & inſolēs uerbū:ut ſcopuli nautis. exoletꝰ
¶ Priſcis exoletis:iam ex cōſuetudine ſublatis.¶ Duriter.Si ab aliqua re nō ſimili trāſlatio fiat:dura dicit̄.

et else imbagga suffarcinat se

Perduelliones Nã qui &c. quõ in graui figura uitiũ cõmittaẽ: oñdit. Nec ab exẽpli qđ ſupius ꝑpoſuit materia diſcedit de eo qui ꝑdere hoſtibus patriam tentaſſet cũq; hoſtibus dici debeat: uitioſe perduellionibus: dicitur: quod uerbum priſcum eſt. Perduellionem uetuſtiſſimi romani pro eo quẽ nunc hoſtẽ uocamus. Hoſtẽ uero pro peregrino accipiebant poſtea ut rei aſperitas uerbi lenitate mitigareẽ: pro perduelliõe hoſtẽ dixerũt. Auctor Cicero libero de officiis. ¶ In neptunnias lacunas aliena trãſlatio: hoc ẽ in mare. ¶ Depulſus: hoc priſcum eſt uerbũ: antiqui depulcũ: ꝑ depulſum dicebãt: & pultare ꝑpulſare loco. τ. S. Ponẽtes. ¶ Penitet igitur &c. Dura nimis trãſlatio: cũ mõtes belli ꝑ aſperitate ponuntur. Nam difficilis i mõtes eſt aſcẽſus Campi uero pacis ꝑ ipſa pacis lenitate: quoniã plani ſunt campi: in hoc genere docet cur multi i hoc incidãt uitium. ¶ Spe grauitatis. Grauem. n. orationem credunt eſſe: cum turgida ſit & inflata.

Vi in mediocre &c. uitium oſtendit mediocri figuræ proximum: qđ diſſolutum appellatur: & fluctuans: qm̃ perfectæ orationis nullam rationem in ſe continet: dumque humilem fugit: nimiũ aſcendit: dum tumidã & inflatam: nimium deſcendit. ¶ Diſſolutã: cur diſſolutum appelletur ſtatim ſubiungit: quando ſine numeris: & articulis eſt: quemadmodum autem corpus ſi neruis careat: diſſoluatur neceſſe eſt: imo eſſe non poteſt: ita oratio q̃ nũeris: articuliſq; caret diſſoluta ẽ: & oratio dici nõ põt. ¶ Cũ oratio ſic diffiniatur. Oratio

Rhythmus eſt: compoſitio dictionũ conſumans ſententiam: rẽque perfectã ſignificans. ¶ Sine numeris: hoc ẽ ſine rhythmis ẽ: autem Rhythmus pedum temporumq; iũctura: cum lenitate: ſine modo: uel eſt uerſus imago modulata ſeruans numerum ſyllabarum poſitionem ſæpe ſublationemq; continens. Certum finẽ ut dicit Quintilianus nõ habet. ¶ Differt a metro ꝙ hoc certa q̃litate ac numero ſyllabarum tꝑorum q; finitur: certiſq; pedibus conſiſtit: ac clauditur: Cũ rhythmus temporum ac ſyllabarum pedumque cõgruentia in infinitum multiplicetur ac profluat. Scimus autẽ numeris: & pedibus conſtare orõnẽ de q̃ re Ci. li. de oratore ad quĩtũ fratrẽ: & in oratore ad brutũ: & itẽ Quinti. aliiq; nõ pauci multa differũt. ¶ Articulis oratio: ut ait Quin. alia iũcta ẽ & cõnexa: alia ſoluta: qualis i ſermoe & epiſtolis: niſi cũ aliquid ſupra naturã ſuam tractant: connexa tres hẽt formas quas Ci. nũc articulos appellat: inciſum qđ græci κομμα dicunt: Membrum quod illi κολον appellãt: & periodum quæ ex inciſis & membris cõſtat. ¶ Cõfirmare: quia numeris & neruis caret: qui intendere: & cõcitare ſententias uidenẽ: & non modo efficiũt: ut audita delectet oratio: ſed ut animos quoq; moueat qđ multis rationibus ꝓbat quintilianº. ¶ Viriliter ſe expedire. Cum eni fluctuet: & numeris atq; articulis deſtituta ſit: effeminata ꝓfecto ẽ: & uiribus caret: nec uidetur cũ auditur: aut legiẽ: poſſe ad exitum ꝑuenire. ¶ Socii noſtri: exẽplũ eſt: quo uitiũ mediocri figuræ finitimum quale ſit cognoſcitur: neq; numeros autẽ neq; articulos habet hæc orõ quare diſſoluta ẽ: & fluctuans: ſic autẽ hr̃e debet: ut uitio careat. Cũ ſocii nr̃i bellũ nobiſcũ gerere ſtatuerẽt: diu atq; multũ qđ efficere poſſent antea cogitaſſent nec tantam rẽ aggredi ſua ſponte auſi eſſent. Solent. n. magna acturi negocia diu añ incipiant cõſulere. ¶ Perfectis uerbis. Nullum. n. neq; in clauſulæ partibus: neq; in exitu perfectum uerbum eſt. Cũ uerba or fine & ſenſu principalia in fine inciſorum membrorum & periodi collocari ſoleant.

Vi uero: de uitio nũc loq̃ẽ qđ eſt attenuatæ figuræ ꝓximum in qđ illi icidũt: q dũ timẽt ne ſublime nimium utantur oratione: humi ſerpunt: ut ait Oratius. ¶ Et ea utuntur quæ arida eſt: & propterea hoc uitium exile uocat Cicero. ¶ Facetiſſima: urbaniſſima. Cõuenit. n. ſermonẽ attenuatæ figuræ

Nam qui perduellionibus uendidit patriam non ſatis ſupplicii dederit: ſi præceps in neptũnias depultus erit lacunas. Pœnitet igitur iſtũ qui montes belli fabricatus cum campos ſuſtulit pacis. In hoc gẽus pleriq; cũ declinauiſſent: ut ab eo quo profecti ſunt oberrauerunt: & ſpẽ grauitatis falluntur: nec proſpiceẽ poſſunt orationis tumorem.

¶ Vitium mediocris.

Vi in mediocre genus orationis profecti ſunt ſi peruenire eo non potuerunt: errantes perueniunt ad confinium eius generis quod appellamus diſſolutũ quod eſt ſine neruis & articulis: ut hoc modo appellem fluctuans eo quod fluctuat huc & illuc: nec poteſt cõfirmare: nec uiriliter ſeſe expædire idem huiuſmodi: Socii noſtri cum belligerare nobiſcum uellent profecto ratiocinati eſſent etiam atq; etiam: quid poſſent facere ſiquidem ſua ſponte facerent: & non haberẽt: hinc multos malos homines: & audaces. Solent enim diu cogitare omnes: qui magna negocia uolunt agere non poteſt huiuſmodi ſermo tenerem attentum auditorem diffluit. n. totus neq; quicq̃ comprahendemus perfectis uerbis amplectetur.

¶ Vitium attenuatæ.

Vi non pñt in illa facetiſſima uerboꝝ attenuatione cõmodo uerſari: ueniunt ad

leniem eſſe & urbanā qui auditores: delectet & eo comici utūtur. Aridū: ueluti ſucco carens: hoc eſt ornatu: & tum uerboꝝ: tum ſniarum copia ad uerba aridum: exangue ad ſentētias refertur. Nā iſtic: non diſcedit a materia q̄ ſupra poſuit: de ſcurra & adoleſcēte. ⁋ In balneas acceſſit: nihil depſſius & aridius. ⁋ Friuolis: nulliꝰ pcii: ac uanis: friuolis dr̄: q̄ fere obolus ſit: ut quibuſdam placet: obolus uero numiſma fuit minutiſſimū. ⁋ Illiberalis: qui minime libero homine conueniat: quem elegātius loq decet q̄ ſeruū. ⁋ Puris latinis & ſine uitio. ⁋ Electis elegātibus: ſed humilibus: & humili materiæ aptiſſimis. ⁋ Omne genus: ois ingt oratio in quocunque trium generum fuerit coloribus efficitur uerboꝝ & ſentētiarum. ⁋ Quæ ſi &c. docet quatenus exornatiōibus utendum ſit: quoniā ut rare ornant maxime orationem: ita frequētes nimium deformem reddunt: raras in exordio & narratione conuenit eſſe. Nā exordium nimium apparatis uerbis cōpoſitum uitioſum ē: & narratio ſimplex debet eſſe in cæteris quoq; ptibus: freq̄ntes eſſe exornationes maxīe decet. Nā dicētis minuit̄ æſtimatio q eloq̄ntiæ uiribus fretus ueniſſe ad dicendū credit̄: & nimiū ingenio ſuo īdulgere cognoſcit̄. Et Quin. ſic ait. ⁋ Siquis exornationibꝰ cū res poſſet uteī: ueluti aſpſo quodā cōdimento iocundior erit. At q nimiū affectauerit: ipſā illā gratiā uarietatis amittet. ⁋ Diſtinctā: qbuſdam quaſi coloribus depictam. ⁋ Obliquam deformē & ueluti flexuoſam: qd tunc accidit: cū uariant̄ colores & alius aliī ſtati cōſequit̄. Sed figuram. ⁋ Cōmutandam in dicēdo figurā dicit: nec ſemper in eadem pmanendum: id autē pro perſonarum & negociorum qualitate fieri conuenit. Nā & i graui materia dicendum aliquid accidit ſubmiſſe: & in humili ſæpe cōtendimꝰ: quare Oratius quoq; ait interdum tñ & uocem comœdia tollit. Iratuſq; cremes rumido de litigatore. Et tragicꝰ plerūq; dolet ſermone pedeſtri. Telephus & peleus: cū pauper & exul uterq;. Proicit ampullas: & ſexq̄pedalia uerba ſi curat cor ſpectantis tetigiſſe quærela. Cum narramus incolumi utimur figura: cū iocamur humili: cū repræhedimus graui. ⁋ Vt facile ratio cur uariādæ figuræ ſint. Ne ſi eadē fuerit faſtidio auditor afficiatur. Varietas autem ut in cibis faſtidium pellit.

aridum: & exangue genus orationis quod nō alienum eſt exile noiari cuiuſmodi eſt hoc. Nā ille illic in balneis acceſſit ad hunc poſtea dixit: hic tuus ſeruus me pulſauit: poſtea dicit hic illi: cōſiderabo poſt ille conuitiū fecit: & magis magiſq; pſentibus multis clamauit. Friuolus hic quidē iā: & illiberalis eſt ſermo: non. n. adeptus eſt id: quod habet attenuata figura puris uerbis: & electis cōpoſitam orōnem: omne genꝰ orōnis & mediocre: & graue: & attenuatū dignitate afficiūt exornatiōes: de qbus poſt loquemur: q̄ ſi rare diſponentur diſtinctā: ſicuti coloribus: ſi crebro collocabuntur obliq̄ reddunt orationē. Sed figurā in dicēdo cōmutare oportet: ut grauē mediocris mediocrem excipiat attenuata. Deinde identidem cōmutētur ut facile ſacietas uarietate uitetur.

De ornamentis.

QVoniā qbus i generibꝰ elocutio uerſari dbeat dīmē ē: uideamꝰ nūc: quas res debeat hēre elocutio cōmoda: & pfecta: q̄ maxie admodū oratoris accōmodata ē: tres res in ſe debet habere: elegantiā: compoſitionē: dignitatem.

De elegantia.

ELegantia eſt: quæ facit ut unum qd q; uerbū pure & aperte dici uideatur: hæc diuiditur in latinitatem & explanationem. Latinitas eſt quæ ſermonem cōſeruat purum ab omni uitio remotū. Vitia in ſermōe quo minus is latinus ſit: duo poſſūt

QVoniam quibus tranſitiōe utitur: & tria elocutionē hr̄e debere: oſtendit̄: ac ſingula diffinit. ⁋ Elegātia: quotiens apertis utimur uocabulis: & latinis ut & culta ſit p materiæ qualitate oratio & perſpicua elegans eſſe dicitur. Quinti. li. viii. de elocutione pcepta dat: cui pſpicuitatem ſubiicit: quam præcipuam in uerbis habere proprietatē dicit & eam proprietatem non ad nomē ſed ad uim ſignificandi referri uult: nec auditu: ſed intellectu perpendi. ⁋ Latinitas: alius ſic definiuit. ⁋ Latinitas eſt incorrupta lōquendi obſeruatio ſecundum romanam linguam. ⁋ Conſtat autē ut Varro ait natura analogia: cōſuetudine: auctoritate. Natura uerborum omnium ē q̄ nequaq̄: plus aut minus tribuit nobis q̄ qd accepit. Analogia eſt ordinatio ſermonis a natura pditi ſm artis ſcriptores. Cōſuetudo nō rōe ſed uiribus analogiæ par eſt. Hæc multorū cōnſenſione coaluit. Cui artis ratio nō accedit: ſed idulget. Auctoritas eſt ad quā: cū oīa deſecerint: ueluti ad anchorā decurrit̄: tm̄ opinione ſiue lectione ueterꝫ recepta. ⁋ Quo minus latinus ſit purus & aptus. ⁋ Solæciſmus: qd ſit ſolæciſmus diffinit. diomedes ſic diffiniuit. ⁋ Solæciſmus eſt contra rōnem romani ſermonis diſturbās orōnem. Donatus uero ſic. Solæciſmus ē uitium in contextu partiū orōnis contra regulam artis grāmatices poſitum. i. non conueniens latino ſermoni iunctura uerborū. Latine captio uel imparilitas appellatus eſt: & a uetuſtioribus latinis ſtribiligo aliqñ dictus fuit: a uerſutia uidelicet & prauitate tortuoſæ orationis tanq̄ ſtrobiligo. Aſinius capito ſic diffiniuit. Solæciſmꝰ ē ipar: & icōuenīēs poſitura ptiū orōnis græce dr̄ σολοικισμός. i. itegri ſermōis corruptio: ul

a ciuitate ciliciæ q̃ ſolæ prius dicebaẽ:inde põpeio polis nõiata eſt:cuius incolæ q̃a ſermõne cõrrupto loq̃banẽ:ſimiliter uitioſæ loq̃ntes apud athenieñſes ſolæciſmi dicebanẽ:uel a ſolone legũ auctore: q̃ indifferẽter locut⁹ eſt.Quot modis fiãt ſolæciſm⁹ &,barbatiſmus diomedes & Donatus docẽt & ſolæciſm⁹ q̃dem differt a barbariſmo q̃m hic diſcrepãtes aut inconſequẽtes ĩter ſe dictiões hẽt:ille ãt in ſingulis uerbis fit uel ſcriptis uel pnunciatis & a barbaris diciẽ:quos ideo: ut ſtrabo ait ſic appellatos conſtat: ꝙ difficulter aſpere ac duriter loq̃rentẽi ut bleſos balboſq; dicim⁹.

Sumus.n.ad cõfingẽda cognata rebus noĩa igenioſi q̃lia pmulta ſunt:ut murmur:clangor:ſtrepitus.Oẽs igiẽ craſſe loq̃ntes barbari a græcis dicti ſunt:ut cares:& ĩ iis q̃ male græciſſant barbariſmus ẽ:q̃:ẽ in illis latini notãt:q̃ male latina pronunciant. ⁋In arte grãmatica: in grammaticorum libris.

EXplanatio. Latinitas purã reddit orationem explanatio uero apertam ut ĩtelligi facile poſſit.ideoq; ſic appellaẽ.⁋Vſitatis uerbis: non exoletis:aut nouis nimium.⁋Vitium uel maximum eſſe dicit Ci.a uulgari genere oronis atq; a conſuetudine cõis ſenius abhorrere. ⁋Propriis:q̃bus ſingulæ res ſepatim ſignificanẽ.⁋Aut eẽ pñt.Licet ci⁹ rei ppria nõ ſint:de q̃ loquimur:p illa tñ ponunẽ:ſiue p tranſlationem quæ uerba non ſuis rebus accommodat:ſiue per abuſionem.

COmpoſitio:de hac li.ix.Quinti.precepit:in qua tria dicit neceſſaria eſſe ordinẽ:iũctura͂ : numerum.⁋Perpolita q̃m uerba iã probata: & electa collocat & æq̃liter diſpõit.⁋Crebras &c. uocaliũ cõcurſus cũ accidit hiat:& iterſiſtit : & q̃ſi laborat oro:iõ uaſtã & hiãtẽ oronẽ fieri dicit Cic.hoc ẽ ĩcõpoſitã.⁋Et ſi uitabimus:erit itẽ cõpoſita oro:ſi uitabimus eiuſdem litteræ in dictionum Principiis aſſiduitatem.Quod uitium ennii oſtẽdit exemplo:q de Tito Tatio ſic ait.⁋In uitiis alienis &c. occurrit obiectioni:quia dicere quiſpiam poſſet : quid alieno uteris exemplo:cũ ſupius propriis utendũ eẽ pbaueris reſpõdet licere in uitiis oſtẽdẽdis.⁋Et ſi eiuſdem uerbi:aliud uitiũ:cui color.⁋Traductio ſil'is ẽ.Q̃d ſi hæc uerbi aſſiduitas cũ rõe ornamẽti fiat hoc mõ: Qui nihil hẽt,in uita iocũdius uita:is cum uirtute uitã nõ poteſt colere:auditoris aium nõ offẽdit:& concinniorẽ orationẽ reddit:cõtra accidit ſi nulla dictio inter idẽ uerbũ ponatur:q̃d in pſenti apparet exẽplo ẽ.& tropo paronomaſiæ ſimile hoc uitiũ.⁋Et ſi nõ utimur.Aliud uitiũ cũ multa ponũẽ uerba:quoꝝ,idẽ ẽ exitus:ſed dicet q̃ſpiam ſimiliter cadẽs:& ſimiliter deſinẽs nõ ne exornatões ſunt:q̃ cõcinnam efficiunt oronẽ:ſunt inq̃ ſed cũ iteruallis:ut infra appebit:ſed quando ſimili exitu multa uerba ſine interuallis iunguntur:tũc uitiũ eſt.⁋Et ſi uerboꝝ.⁋Aliud uitiũ nõ tranſitio:q̃ & ipſa exornatio eſt:ſed diluciditati contraria:ut primo lib.dictũ eſt.Si igiẽ tara & cõcinna. ⁋Verborũ:eadẽ.n.ferme uerba repetunẽ in trãſitione:ut audiuiſtis aduerſarioꝝ rõnes nũc meas audite. ⁋Cæcilius:poeta comicus:uel cælius ſcriptor hiſtoriæ.⁋Itẽ fugere &c.⁋Vitandum ĩpcipit hyperbatũ. quod eſt in eodẽ ſenſu per longa dictionis dilatio:& tranſcenſio q̃dam uerboꝝ ordinẽ diſturbans uel eſt mutatio ordĩs.⁋Auditoris aures.⁋Quæ dũ pſectã expectãt ſniam lædi uidenẽ:⁋Oratoris ſpũm.Qui longa uerbõrum ſerie deficit ĩterdũ.⁋Q̃d eſt maximũ in pnunciatõe uitiũ:⁋Plura q̃ ad cõpoſitionẽ ptinent eius ſtudioſus apud Quinti.comperiet.

eſſe:ſolæciſmus:& barbariſmus.Solæciſmus eſt cum uerbis pluribus conſequens uerbum ſuperiori non accõmodatur.Barbariſmus eſt: cum uerbum aliquod uitioſe profertur.Hæc qua ratione uitare poſſimus in arte grãmatica dilucide dicemus.

EXplanatio ẽ:que reddit apertam & dilucidiã orationem:ea comparatur duabus rebus uſitatis uerbis & ppriis : uſitata ſunt ea q̃ uerſanẽ in ſermone: & cõſuetudine quottidiana ppria:quæ ci⁹ rei uerba ſunt:aut eſſe poſſunt de qua loq̃mur.

⁋De compoſitione.

COmpoſitio eſt uerborum conſtructio æquabiliter perpolita:ea conſeruabitur:ſi fugiamus crebras uocabulorum conuerſiones:q̃ uaſtã atque hyantem reddunt orationem:ut hæc ẽ: Vaccæ æneæ amœniſſime impendebant : & ſi uitabimus eiuſdem litteræ nimiam aſſiduitatem:cui uitio hic uerſus erit exẽplo : nam hic nihil prohibet in uitiis alienis uti exemplo. O tite tute tati ubi tanta tirãne tuliſti : & hic eiuſdem poetæ. Quicq̃ quiſq̃ quenq; quiſq; cõuenia tneget & ſi eiuſdem uerbi aſſiduitatem nimiam fugiemus ea eſt huiuſmodi : nam cuius rationis ratio non extet:ei rationi ratio nõ eſt fidem habere:& ſi non utemur continenter ſimiliter cadẽtibus uerbis hoc modo:flẽtes:plorantes:lachrymãtes:obteſtãtes:& ſi uerborũ tractationem uitabimus : niſi quæ erit concia qua de re poſterius loquemur:quo in uicino ẽ cælius aſſiduus:ut in priore libro has res ad te ſcriptas luci miſimus eli. Item fugere oportet longam uerborum cõtinuationem:quæ & auditoris aures:& oratoris ſpiritum lædit:his uitiis in compoſitione uitatis reliquum operis conſumamndum eſt in dignitate.

DIgnitas.¶ Tertia elocutiōis pars eſt:q̄ in uerborꝝ ac ſniarum figuras diuiditur quas græci σχυματα λαλεξεωσ appellāt:και διανοιασ. Sunt aūt figuræ:ſicut noīe ipſo patet:conformationes:q̄dam remotæ a cōmuni:adeo Tropis ipſa rei natura cōiunctæ:ut diſcernere impromptu nō ſit. Quidā etiam tropos eas nominauerunt:qui ſiue ex hoc duxerūt nomen:ꝙ ſint formati quodammodo:ſiue ex eo ꝙ uertant orationem:unde & motus dicuntur fatendum eſt eſſe:in figuris etiam uſus quoq́ eſt idem Nam & uim rebus adiiciunt:& gratiam præſtant. Auctor Quinti. ex ipſa præterea tropi & figuræ diffinitione:

¶ De dignitate.

DIgnitas ē:quí reddít ornatā orōnē uaríetate diſtínguēs hæc ín uerborꝝ:& ſníarum exornationem díuíditur. Verborū exornatío eſt: quæ ípſius ſermonís ínſígníta cōtínetur per pollitíone: ſententíarum exornatío eſt:quæ nō ín uerbís: ſed ín ípſis rebus quandam habet dígnítatem.

¶ De repetítíone:

REpetítío eſt eum cōtínentur ab uno:atq́ eo dē uerbo ín rebus ſímílíbus:& díuerſís prín cípía ſumuntur hoc modo. Vobís íſtud at tríbuēdum eſt:nobís gratía habēda uobís res íſta erít honorí. Item ſcípío numantíam ſuſtulít:ſcípío carthagínē deleuít: ſcípío pacē peperít. ſcípío cíuí tatē ſeruauít:ítē tu ín forū prodíre:tu lucē cōſpíce re:tu í hoꝝ cōſpectū conarís uenire:audes uerbū facere:audes quícquā ab íſtís petere:audes ſupplí cíum depcarí:quíd eſt:quod poſſís defendere:qd eſt quod tíbí putes cōcedí oportere:nō íuſíurādū relínquíſtí:nō amícos ꝑdídíſtí: non parētí manus íntulíſtí:nō deníq́ ín oí decore uolutaꝰes:hæc ex ornatío tumultū uenuſtatís habet: tū grauítatís: & acrímoníæ plurímum. Quare uídetur eſſe adhí bēdam:& ad ornandam:& exaugēdam oratíonē.

¶ De conuerſíone.

COnuerſío eſt per quam non: ut ante: prí mū repetímus uerbum:ſed ad poſtremum

idē pene eſſe cognoſcitur. Nam tropus ſic diffinitur. Sermo a principali ſignificatione tranſlatus ad aliam ornandæ orationis gratia. ¶ Figura uero:ſic aliqua arte mutata dicendi ratio: exornationibus denique uerborum de quibus loquitur Cicero. Tum tropis:tum figuris a ſcriptoribus artis ſubiiciuntur. Schema lextos ſic diffinitur: ordo uerborum aliter quam debet figuratus: aut metri: aut decoris: aut emphaſis gratia. Duorum eſt generum: alterum loquendi rationem uocant:& grammaticum eſt: alterum maxime collocationi exquiſitum eſt: & rhetoricum magis dicitur. Propterea autē præcipue utiles exornationes ſunt: quod ſermonis quottidiani & ſemper eodem modo formati faſtidium leuant: & a uulgari dicendi genere nos defendunt.

REpetitio. De figuris uerborum prius loquitur: quibus abſolutis de ſententiarum figuris loquetur. Lōge plures tum a græcis: tum a latinis traduntur auctoribus: Cicero maxime neceſſarias collegit:& quibus intellectis cæteræ facile cognoſcuntur. Quæ eiuſdem ferme ſunt naturæ: Stertinius rhetor optimus & peruetuſtus uolumen unum coloribus dicauit. Illud in ſingulis ſeruat Cicero: ut primo deffiniat:deinde exempla ſubiiciat: ultimo quam uim habeat oſtēdat:ex quo facile cognoſci poteſt quis color cui generi cauſæ cui figuræ dicendi: cui parti orationis conueniat. ¶ A repetitione autem incipit quæ αναφορα a græcis uocatur:& ſic ab aliis difinitur. ¶ Anaphora eſt relatio eiuſdem uerbi: aut ſimilis per principia uerſuum plurimorum. ut Nate meæ uires:mea magna potentia ſolus. Hac in tribus utimur generibus præcipuæ tamen iudiciali: in omnibus item orationis partibus: ſed præcipue confirmatione:confutatione:& cōcluſione

¶ Continentur:ſine aliquo interuallo. ¶ Similibus:eiuſdem ſententiæ. Vt uobis illud attribuendum eſt iudices &c. Diuerſis:ut Scipio Numantiam ſubſtulit. Scipio carthaginem deleuit. Nam enim idem eſt Numantiam ſubſtuliſſe: & carthaginem deleſſe. ¶ Vobis illud &c. In demonſtratiuo genere eſt hoc exēplū. Laudanē.n. iudices ꝙ nefariū quēpiā ſentētiis ſuis dānauerit:ut catilinā & alios cōiuratos. ¶ Itē ſcipio:& hoc in demōſtratiuo genere exēplū ē. ¶ Itē tu &c. Hoc exēplū:ī iudiciali genere uī eē pn̄t āt ī catilinā:uel aliū cōiuratorē hæc dicta uideri. ¶ Horū patrum conſcriptorū:quos trucidare uoluiſti. ¶ Petere:ut ueniā tibi dent. ¶ Depcari depellere:&,a te remouere. ¶ Reliq quoniam nō ſeruaſti:quod iuraueras. ¶ Hæc exornatio:hinc demōſtratiuo generi & mediocri figuræ conuenire cognoſcitur. ¶ Tū grauitatis & acrimoniæ:hic iudiciali ēt generi ac graui figuræ cōgruere oñdiē. ¶ Venuſtatis ſi laudamus:acrioniæ:aſpitatis & uehemētiæ:ſi accuſamus & uituperamus. ¶ Ad cōmendandā:ornandā in demonſtratiuo genere. ¶ Ex augendā in iudiciali:& in confirmatione & confutatione:ubi per amplificationes argumentatōes noſtras ad augemus eſt & alia anaphora:per quam elocutio non conuenieter reſpondens aliud refert occulte:hac Saluſtius utitur cum ait:ſed ante item coniurauere pauci:in quibus Catilina:de qua q̄ breuiſſime potero dicam:hic de qua intelligendum eſt coniuratione.

COnuerſio:hunc colorē quidam αντιστροφον ſpeciem uolunt eē:quidam αποστροφον magis græce uocari:differre a repetitione:qm̄ ea hiſdem utitur principiis: hæc uero eodem exitu terminat trib⁹ admiſcet generib⁹:pcipue tn̄ iudiciali graui figuræ:cōfirmatiōi:cōfutatiōi & cōcluſioni.

¶ Continenter:ſine interuallo:ut iter membrū ac mēbrum nihil ponatur.¶ Pœnos &c.Exemplum eſt in demonſtratiuo genere : populus.n.romanus laudatur.¶ Item ex quo tpe & hoc in demonſtratiuo genere poſitū uideri exemplum pōt.Si illi accuſant̄:q populi romani libertatem ſubſtulerunt: pōt & in deliberatiuo genere eſſe:ſi ad tuendā libertatē hortat̄.Itē &c.in demonſtratiuo genere eſt.¶ Nauus ſtrenuus:induſtrius.¶ Item nam cum iſtos:in iudiciali genere eſt. Vt deierent:iurati erant iudices:& abſoluere qui peccaſſe conuict⁹ erat:nō poterāt.¶ Aeſtimatiōe.Nā ſi te abſoluerit:tui ſiľes uidebūt̄. ¶ Leges q̄ uolūt malos & nocētes puniri.

COmplexio hic color συμπλοκη a græcis uocat̄:& επαναληψις:cū uerbi in principio poſiti:ī fine uerſus uel mēbri ſit repetitio ut multa ſuper priamo rogitans ſuper hectore multa am bos ſupi⁹ dictos colores cōplectit̄:conuenit trib⁹ generibus:ſed iudiciali præcipue ac graui figuræ. ¶ Q ui ſunt in deliberatiuo genere eſt hoc exemplum:ſuadet̄ enim carthaginenſibus qui uicti ueniā petebāt: non eſſe ignoſcendum. ¶ Itē quē ſenatus in iudiciali genere eſt hoc exemplum : & in uerrem poteſt dictum uideri.

TRaductio.Color hic a græcis dicitur επανοδος: uel Metaloge. πλοκην.Q uintilianus uocat.Implicat enim uerba:ut ē nihil dictum quod non ſit prius dictum. Differt a ſuperioribus: nam neq̄ primū uerbum: neq̄ medium:neq̄ poſtremū repetitur:ſed ubicūque poſitū fuerit.Conuenit graui figuræ:iudiciali generi:narratōi:confirmationi:& cōfutatōi.¶ Q ui nihil habet&c.Accuſatur aliqs ꝙ nimia uitæ cupiditate ſigna dederit ē igit̄ exēplū in iudiciali genere poſitū.¶ Itē cū hoīem appellas . ¶ Et hoc exēplū ī iudiciali genere eſt:¶ Accuſat̄ enim aliquis ꝙ hoīem occidere uoluerit.¶ Ipſe ſibi inimicus reperiret̄:quoniam ea auſus eſt:que hoīs non ſunt.¶ Item diuitias : in deliberatiuo genere eſt:hoc exēplum.Suadetur eni cuipiā ut uirtutem præferat diuitiis:& ab ea ꝑpter diuitias,diſcedere nolit.¶ Ex eodē genere.Duas traductōis ſpecies eſſe dicit:unā cum idem uerbum ſæpius in eadem ſignificatione repetit̄:alteram cum idē uerbū repetitur quidem: ſed in diuerſa ſignificatiōe:ut exēplis patet. In his quattuor:quam uirtutem habeant ſupradictæ q̄ttuor exornationes:nos admonet:& nō inopia redire nos ad idem uerbū dicit: ſed ut feſtiua hoc eſt dulcis & ſuauis ſit ōro ac melius inſonet auribus.

COntentio αντιθετον a græcis dicitur.Graui figuræ:& iudiciali generi conuenit præcipue:adhibetur aliis quoq̄ generibus:ac mediocri figuræ. Confirmatiōi & repræhenſioni. eſt autem tam uerborū quam ſententiarum: uerborū ut cum dicitur nocte uigilas die uero dormis:ſententiarum:ut cum dicitur: in iudiciis regnas:in contionibus iaces: non uno fit modo:ut ait quintilian⁹: nā aut ſingula

continenter:reuertimur hoc modo pœnos po.ro.iuſtitia uicit:armis uicit:libertate uicit:itē ex quo tpe concordia de ciuitate ſublata eſt:reſp.ſublata eſt itē.C.lelius homo nouus erat īgenioſus:erat doctus bonis uiris:& ſtudioſis amicus erat : ergo in ciuitate primus erat.Item iſtos ut abſoluant te rogas.ut peiorē rogas ut exiſtimationē negligant rogas : ut leges po.ro.tuæ libidini largit̄ rogas.

¶ De cōplexione.

COmplexio eſt : quæ utranq̄ complectitur exornationem:& hanc:& quam ante expoſuimus:& ut repetatur idem primum uerbum ſæpius:& crebro ad idem poſtremum reuertatur hoc modo. Q ui ſunt qui fœdera ſæpe ruperunt ? carthaginenſes : qui ſunt qui in Italia crudele bellum geſſerunt carthaginenſes qui ſunt:qui in italiā deformauerunt:carthaginēſes ſunt:qui ſibi poſtulant ignoſci ; carthaginenſes:uidere ergo quid conueniat eos impetrare.Item quē ſenatus dānauerit : quem po. ro.damnarit : quē omnium exiſtimatio damnarit cum uos ſententiis noſtris abſoluitis.

¶ De traductione.

TRaductio eſt:quæ facit ut cum idem uerbū crebrius ponatur:non modo non offendat animū:ſed ēt orationem cōciniorem reddat hoc mō:qui nihil habēt ī uita iucūdius uita is cū uirtute uitæ nō p̄t colere.Itē hunc tu hoīem appellas q ſi fuiſſet hō nūquā tā crudeliter hoīs uitā petiſſet at erat inimicus:ergo ſi inimicū ulciſci:ut ipſe reperiretur inimicus:item diuitias ſine diuitum eē:tu uero uirtutē p̄fer diuitiis:nā ſi uelles diuitias cū uirtute cōparc: uix ſatis idōeæ tibi uidebūt̄ diuitiæ q̄ uirtutis pediſſe q̄ ſint ex eodē genere eſt exornatiōis:cum idē uerbū mō ponitur ī hac re:mō in altera re ponit̄:hoc mō cur etiā rē tā ſtudioſe curas:q̄ multas tibi dabit curas : itē nam amari iucundū eſt:ſi curet̄ neq̄d inſit amari:itē ueniam ad nos ſi mihi ſenatus dat ueniā:in his quatuor generibus exornationū q̄ adhuc ꝓpoſitæ ſunt non iopia uerboꝝ fit:ut ad idē uerbū redeat̄ ſepi⁹.ſed ieſt feſtiuitas: q̄ facilius auribus diiudicari:q̄ uerbis demonſtrari pōt

¶ De contentione.

c Ontentio eſt cum ex contrariis uerbis ora

ſingulis appõnunť:ut uicit pudorem libido:timorem audaciam aut bina binis:ut nõ nr̃i ingenii eſt:noſtri auxiliu eſt:aut ſnia ſententiæ ut dominetur in contionibus:iaceat in iudiciis.¶ Aſſentatio: exemplum eſt: & ſnia color ſenſus eſt quiſpiam laudari ſe uidet:& q̃uis falſo laudetur credit tamen primo uere ſe laudari & gaudet:cum uero derideri ſe intelligit:dolet:aſſentari eſt omnia ad alterius ſenſum:uolũtatemq̃ loqui. ¶ Item inimicis.¶ In demonſtratiuo genere ſunt hæc exẽpla:uituperationẽ enim continẽt.¶ Tubæ ſoni

tio cõficiť hoc mõ. Habet aſſẽtatio iucũda pri cipia ea q̃ exitus amariſſimos affert:itẽ inimi cis te placabilem:amicis in exorabilẽ ꝓrabes. Itẽ in ocio tumultuarii:tumultu ſolus es ocio ſus:in re frigidiſſima cales ĩ re feruẽtiſſima fri ges tacere cũ opus ẽ clamas:cũ loq̃ cõuẽit ob muteſcis:ades:abeſſe uis:abes reuerti cupis: In pace bellum q̃ritas:ĩ bello pacẽ deſideras: In cõcione de uirtute loq̃ris ĩ prælio ꝑ ignauiã tubæ ſonitũ ꝑferre nõ potes:hoc generẽ ſi diſti guẽus orõnẽ:& ornati:& graues poterius eẽ.

¶ De exclamatione.

EXclamatio ẽ:q̃ cõficit ſignifica tionẽ doloris:aut ĩdignatõis ali cuiꝰ ꝑ hois:aut urbis:aut loci: aut rei cuiuſpiã cõpellationem hoc mõ:te nũc alloquor africãe cuius mortui quoq̃ nomẽ ſplẽdori:aut decori ẽ ciuitati:tui clariſſimi nepotes ſuo ſanguĩe ab luerũt inimicoꝝ crudelitatẽ. Itẽ o ꝑfidioſæ fre gellẽ:q̃ facile ſcelere ueſtro cõtabuiſtis:ut cu ius ꝑitio urbis italiã nuꝑ illuſtrauit:eius nunc uix fundamẽtorum reliquiæ maneãt. Item bo norum ĩſidiatores latrocinio uitã cuiuſq̃ ĩno centiſſimi petiſtis:ne tanta ex iniquitate iudi ciorũ ueſtris calũniis aſſumitis facultatẽ:hac exclamatione ſi loco utemur:& rara & cũ rei magnitudo poſtulare uidebitur ad quã nole mus indignationẽ aĩum auditoris adducẽus.

¶ De interrogatione.

INterrogatio nõ ois grauis ẽ:neq̃ cõcina ſed hæc q̃ cũ enũerata ſunt ea:q̃ obeſſent cãæ aduerſarioꝝ:cõ firmat ſuꝑiorẽ orationẽ hoc pacto. Cum igiť hæc oĩa faceres:diceres:adminiſtrares:utrũ animos ſociorum ab repu. remouebas:& alie nabas an non:& utrum aliquem exorari opor tuit:q iſta ꝓhiberet ac fieri nõ ſineret an non.

RAtiocinatio ẽ ꝑ quã ipſi a nobis rõ nẽ poſcimus quare qcq̃ dicamꝰ:& crebro noſmet a nobis petimꝰ uni

tum:accidit enim timidis:quod iuuenalis ait. Soluũt tibi cornuæ uentrem.¶ Et graues & ornati:duplicẽ oſtendit effectum contentionis grauitatem & orna tum.¶ Si diſtinguemus:ut non tãtum in figura gra ui utamur:ſed etiam mediocri.

EXclamatõ. Hæc exornatõ græci αποστροφη appellatur:graui figuræ precipue conuenit: & concluſione ad indignationem & commi ſerationem cõmouendam:ualet & in aliis figuris: & in omnibus ea utimur generibus:mouet autẽ: ut ait Quinti. ſiue aduerſarios inuadimus ut quid.n. tuus tubero in acie pharſalica gladius agebat:ſiue ad ĩuo cationẽ aliquã cõuertimur:ut uos ego iã albãi tumu li:atq̃ luci appello:ſiue ad iuidioſam explorationẽ: ut o lex portia legeſq̃ ſẽprõiæ. Illa exclamatio quæ εκφωνησις græce uocať:ut o tpa:o mores:a q̃buſ dã iter figuras orõnis poniť:ſed Quitilianus ſentẽ tiæ potius putat.¶ Doloris:ꝑ conqueſtiõem.¶ Indi gnatiõis:ꝑ amplificationẽ.¶ Te nunc alloquor:ex clamatio eſt a perſone appellatione: & ad miſeratio nem pertinet. contra eos põt dictũ uideri: qui Grac chos occiderũt corneliæ ſororis prioris africani fili os.¶ Nepotes:ex ſorore. hic cognoſcis nepotes nõ ſolũ ex filiis natos:ſed ex frĩbus & ſororibus dici. Itẽ ꝑfidioſe fregellæ:qm̃ defecerũt:uñ ſolo eq̃te fuerũt. ¶ Nuꝑ:cũ ĩ fide ꝑmanerarent.¶ Bonorũ:ꝑt cõtra cõ iuratores dici q̃ bonos uiros ꝑ inſidias trucidare uo luerunt. Hac exclamatione:oſtendit quis huius exor nationis ſit:& cui potiſſimum parti conueniat:nam repræhenſioni & concluſioni conuenit.

INterrogatio. Hic color πύσμα a græcis di citur. Graui præcipue conuenit figuræ & iu diciali generi.¶ Quantum ad partes attinet orationis probationis peculiaris eſt.¶ Non omnis: grauis eſt.¶ Nam ſimplex interrogatio eſt: ut illa ſed uos qui tãdẽ: q̃bus aut ueniſtis aboris:& Hæc ꝑ figura nõ accipiť ſed illa q̃ nõ ſciſcitandi gratia aſſu miť ſed inſtãdi:ut Quid.n. ille tuus diſtrictus ĩ acie pharſalica gladius agebat & quouſq̃ tandẽ abutere catilina patientia nr̃a patere tua cõſilia nõ ſentis:& ſic hoc loco ci. itellexit. Multæ ſunt itẽ iterrogatõis ſpẽs q̃s enumerat. Quiti.¶ Cõcina: ornata decora. Sed hæc eſt q̃ inſtãdi gratia fit:& graui cõuenit figu ræ.¶ Cũ igiť:pñt hæc contra. M. Liuiũ druſum: aut quẽpiã aliũ dicta uideri a quo ſocii ad dfectionẽ fue rit ſollicitati. Multa ãt itelligius argumẽta ꝑceſſiſſe.

RAtiocinatio. Non fruſtra hæc exornatio ſic appellatur:quoniam uis ſyllogiſmi ſub ea ẽ & factum aliquod poſitis q̃buſdam & conceſ ſis colligiť ερωτησις a græcis uocatur: Vtimur hoc colore quotiens aliquid dicimus:& cur dicamus ipſi nobis ipſis rõnẽ ſubiicimus:ſub iterrogatiõe col locat Quitilianꝰ:cũ ait cæterũ & iterrogãdi ſeipſm & reſpondẽdi ſibi:ſolent eſſe non ingratæ uices. Vt Ci. ꝓ ligario. Apud quẽ igiť hæc dico.¶ Nẽpe:apd eũ q cũ hæc ſciret anteq̃ me uidit reipu. reddidit: cõ

uenit tribus generibus ſed præcipuæ iudiciali omnibus figuris:ſed præcipue humili : nam ſicut infra dicit:ad ſermonem uehementer accommodata eſt.
¶ Maiores noſtri:exemplum eſt in coniecturali cauſa poſitum : mulier ueneficii accuſatur.& quoniā:impudicam fuiſſe conſtat : ueneficam quoq; fuiſſe colligitur:eſt autem a primo ad ultimum & ueluti per inductionem argumentatio maiores noſtri. Veteres feminam quam unius criminis accuſatam damnabant:multorum criminum damnatam intelligi uolebant:nam facile ſibi perſuadebant eam omne commiſſuram ſcelus : quæ aliquid unum graue commiſiſſet peccatum ſimplici iudicio:nō coniūcto ac multiplici : hoc eſt uariorum criminum.¶ Quo pcō ſe ipſum interrogat:ſæpe & ratiōem ſubiicit.¶ Quid in uiris quærit rurſus nunquid idem in uiris exiſtiment ueteres:& minimæ inquit : rationemq; ſubiungit.¶ Singulæ:una enim cupiditas uiros ad maleficium compellit:ut cupiditas uindictæ ad homicidiū. Mulierem uero ad multa : ut Solus amor ad adulterium : & cædem:uel ueneficium.¶ Item bene : aliud exemplum in deliberatiuo genere:conſultatur enim parcendum ne ſit regis in bello capti uitæ : ſicut Iugurthæ.¶ Hæc exornatio:uis & utilitas exprimitur exornationis.

Sentētia.¶ Quid ſentētia ſit:& quot eius ſpecies:diligenter Quintilian⁹ oſtendit γνωμη a græcis uocatur: alii παραινεσιν : alii παραβολην malunt:ſententiarum autem aliæ ſimplices:aliæ duplices: & ſimplices quidem:aut ſine ratione:aut cum ratione ſubiecta ſunt: eodem modo:& duplices ſententia ſimplex ſine ratione & duplex ſine rōe hūili & mediocri figuræ cōueniunt exordio præterea & confirmationi: nō nunq̄ & confutationi: ac concluſioni: ſententia ſimplex & item duplex cum ratione graui adhibetur figuræ. Amplificationi:& peroratiōi. De uita de bene & honeſte uiuendi ratione.¶ Difficile &c. ſimplicis ſniæ exemplum eſt.Hæc ſententia ratione qua comprobetur non indiget : cum nota ſatis per ſe ſit ſimilis eſt illa platonis:difficile eſt in magna peccandi licentia iuſte uixiſſe.¶ Item:& hæc ſententia ſimplex eſt ſine ratione loquitur autem ſecundum phyloſophos qui eos tantum liberos exiſtimauit qui nulli turpitudini ſeruiunt: qua de re unum Cicero ſcripſit paradoxum:cuius ſumma eſt:omnes ſapientes eſſe liberos:& omnes ſtultos ſeruos.¶ Item egens eſt æque is:& hæc ſententias ſimplex eſt ſine ratione.Ille dicitur egere : qui habet quidem quantum ſatis eſt : ſed cupit plus habere.Nam ut claudian⁹ ait : Semper inops quicunque cupit:Qui uero pauper eſt: ſed cum paupertate bene conuenit diues eſt:ut ſeneca a't: ex epicuri auctoritate:Et hoc etiam diſputat Cicero ī eo paradoxo:cuius ſumma eſt:ꝙ ſolus ſapiens diues eſt.¶ Huiuſmodi ſententiæ:effectum & uim harum ſententiarum oſtendit auditorem namque in humili figura ſi breues fuerint:& nulla egeant ratiōe: qua corroborentur:uehementer oblectant.¶ Sed illud: de ſimplici loquitur figura:quæ eſt cum ratione & hanc quoq; non improbāda dicit.¶ Omnes &c.pulſcuiuſq; ꝓpoſitiōis explanationē:ea eſt hmōi maiores nrī:ſi quā unius peccati mulierē damnabāt ſimplici i iudicio multoꝝ maleficioꝝ cōiūctā putabāt.Quo pacto qm̄ quā ipudicā iudicarāt:eā ueneficí quoq; dānatā exiſtimabāt. qd ita:qa neceſſe ē eā:q̄ ſuū corpus addixerit turpiſſime cupiditati:timere ꝑ multos:uiꝝ parētes cæteroſq; ad quos uidet ſui dedecoris īfamiā ꝑtinere:qd poſtea? quos tātopere timeat eos neceſſe eſt ut quoquomō poſſit ueneficio petat,q̄ re neceſſe ē:qa nulla ꝑt hōeſta rō eā retinere:quā magnitudo peccati facit timidā:intēperātia audacē:natura mulieris icōſideratā. Quid quā ueneficii dānatā putabāt : ipudicā quoq; neceſſario:qa nulla facilius ad id maleficiū eā:quā turpis amor:& intēperās libido cōmouere potuit:eū cuius aīus mulieris eēt corruptus:eius corpus caſtū eſſet nō putauerūt. qd in uiris:idē ne hoc obſeruabāt minime:qd ita? quia uiros ad unū quoq; maleficiū ſingulæ cupiditates ipellūt.Mulieres ad oīa maleficia cupiditas una ducit.Itē bñ maiores nrī hoc cōparauerunt.ut neminē regē quē armis cœpiſſent:uita priuarent:qd ita? qa quā nobis facultatē fortuna dediſſet:Iniquū erat in eoꝝ ſupplicio cōſumere quos eadē fortuna paulo ante ampliſſimo ſtatu collocarat : qdq; exercitū cōtraduxit? dſino meminiſſe qd ita qa uiri fortis eſt:q de uictoria cōtēdāt:eos hoſtes putare.Qui uicti ſūt eos hoīes iudicare : ut poſſit bellū fortitudo minuere:pacē humanitas augere:& ille ſi uiciſſet:nū idē fuiſſet:nū ꝑfecto tā ſapiens fuiſſet cur.igit̄ ei pcis? quia talē ſtultitiā cōtēnere nō imitari cōſueui:hæc exornatio ad ſermonem uehemēter accōmodata eſt: & aīum auditoris retinet attētum:tū uenuſtate ſermonis:tum rationum expectatione.

¶ De ſententia.

Sentētia eſt oro ſūpta de uita:q̄ aut qd ſit:aut qd eē oporteat ī uita breuiter oñdit:hoc mō.Difficile ē primū uirtutes reuereri q ſp ſcdā fortūa ſit uſus. Itē liberis ē exiſtimād⁹:q nulli turpitudini ſeruit.Itē egēs æq; eſt is q nō ſatis hēt:& is cui nihil ſatis pōt eſſe:itē optia uiuēdi rō eſt eligēda cā iucūdam cōſuetudo reddet. Hmōi ſniæ nō

Sīplex ſentētia
Duplex ſentētia

ſunt improbādæ:ꝓpterea qđ habet breuis expoſi
tio:ſi rōis nullius idiget magnā delectatiōnē. Sed
illud quoq; probādum ē genus ſniæ:quod cōfirma
tur ſubiectione rationis hoc mō.oēs bene uiuendi
rōnes iu uirtute ſunt collocādæ:propterea qđ ſola
uirtus in ſua ptāte eſt.Oīa pter eā ſubiecta ſūt ſub
fortunæ dominatiōe.Itē qui fortūis alicuius iducti
amicitiā ci9 ſecuti ſūt:hi ſimul hac fortūa dilapſa ē
deuolāt omnes:cum.n.receſſit ea res:q̄ fuit cōſue
tudinis cā nihil ſupeſt:qua re in amicitia teneri poſ
ſint. Sūt itē ſniæ:quæ dupliciter efferunẽ:hoc mō
ſine rōne errāt:qui pſperis rebus oēs ipetus fortu
næ ſe putāt fugiſſe.Sapiēter cogitāt:q tpibus ſecū
dis caſus aduerſos reformidāt cū rōne:hoc pacto:
Q ui adoleſcētiū peccatis ignoſci putāt oportere
fallunẽ:propterea quod ætas illa nō eſt ipedimen
to bonis ſtudiis. At hi ſapiēter faciūt q adoleſcētes
maxime caſtigant:ut quibus uirtutibus oēm uitā
tueri poſſint:eas i ætate maturiſſima uelit cōpara-
re ſnias iterponi raro cōuenit:ut rei actores nō ui
uēdi pceptores uideātur eſſe. Q uū ita interponē
tur multū afferrēt ornamti. Neceſſe ē.n.eā cōpro
bet tacitus auditor:tū ad cauſam uideat accōmo-
dari rem certam ex uita:& moribus ſumptam.

¶De contrario.

Contrariū ē idē ferre quod contentio.cō
trariū ē quod ex rebus diuerſis duabus
alterā breuiter & facile cōfirmat hoc pa
cto:nam qui ſuis ratiōibus inimicus fue
rit ſemper:cū quo mō alienis rebus amicū fore ſpe
res:& itē nā quēi amicitia pfidioſum cognoueris
cū q̄re putes inimicitias cū fide hēre poſſe: aut q
priuatus itolerabili ſuperbia fuerit:eū cōmodū:&
ſui cognoſcētē uidere i ptāte qs ſpet.Et q in ſermo
nibus:& cōuētu amicorū uez nō dixerit:nūq̄d cū
i cōcionib9 credis a mēdatio tēperaturū. Itē quos
ex collibus deiecius:cū his in cāpo metuim9 dimi
care:q cum plures erāt paucis nobis exequari nō
poterāt.hi poſtq̄ pauciores ſunt:metuim9 ne ſint
ſupiores.Hoc orōnis genus breuib9 & cōtinuatis
uerbis pfectū ēe debet:& cōmodū ē auditu pp bre
uē:& abſolutā concluſionē:tū uero uehemēter id
qđ opus ē oratori:cōprobat ↄtraria re:& ex eo qđ
dubium non eſt:expedit illud quod dubium eſt:
aut dilui non poſſit:aut multo difficillime poſſit.

ehra ſnia:& ſtoica.¶Itē:alia ſnia.¶Cū.n.rō ē:
q̄ pcedentem cōfirmat ſniam.¶Ea:ſecunda for
tuna.¶Sūt item ſniæ:ad ſnias trāſit q̄ duplices
ſunt ſine rōne:& cū rōe primo autē ſniæ dupli
cis ſine rōne exēplū ponit:ſtulti ſunt inqt q ſta
tū ſuum:cū in rebus ſecūdis ſunt mutari nō poſ
ſe exiſtimāt uidentur.n.fortunæ confidere:q̄ ni
hil mutabilius ē cōtra illi ſapiūt.Q ui in proſpe
ra conſtituti fortuna aduerſos metuunt caſus:
pulchra iprimis utraq; ſnia eſt.¶Non eſt ipedi
mēto:imo ſi illa ætate lr̄is operā nō nō damus
nunq̄ daturi ſumus.¶Sentētias interponi:ſi ni
mis crebræ ponuntur:frangunt rerū pondera.
Q uod i ſeneca repħēdit.Q uīti.¶Vt rei acto
res:ut oratores eē uideanẽ nō ethici pħi:qui be
ne uiuendi pcepta tradunt:cū oratores clientis
ſui eām agant & ꝓbabilia plerunq; dicant:pħs
uero nunq̄ a ueritate diſcedat:ex quo recte: ait
Lactantius melius de humano gn̄e eos mereri:
qui bn̄ uiuere docēt:quā qui bn̄ dicere:ga bn̄ di
cere ad paucos ptinet:bn̄ autē uiuere ad oēs:&
ppea apud græcos maiore in honore habiti fue
re philoſophi:quam oratores. ¶Interponētur:
raræ.ſ.¶Neceſſe &c. ratio eſt precedens dictū
confirmas ad cauſam afferre ſen: ētiam quæ ad Attēde
cauſam non faceret ſtultum eſſet. ſniam

Contrarium græce ενΑντιωσισ dicitur
eſt autem ut Q uintili.ait:ſumpta ex ad
uerſo probatio.Conuenit graui figuræ
præcipue: & iudiciali generi probationi item: Contē-
ac reprehenſioni.¶Idem fere: in eo differt: ꝙ tio
contentio uerba habet uerbis contraria:& utrā Contra
que partem confirmat:ut nocte uigilas die dor riū diffe
mis.Contrariū uero duobus ꝓpoſitis: alterū al runt
terius infirmatione cōfirmat. ¶Ex rebus diuer
ſis:cū contentio ut dictū eſt utrūq; cōfirmet: ut
i pace bellū queritas:In bello pacē.¶Nā q ſuis
&c.cōtrariū eſt inimicū eē ſuis rebus & amicum
alienis:ſed ex alterius infirmatione alterū con-
firmaẽ:qđ ē.Nunq̄ amicū alienis rebus illum fo
re:q ſuis inimicis ſit.¶Itē quē.Amicitia inimi-
citia:pfidiū eſſe & fidē hr̄e cōtraria ſunt:Sed ex
alterius infirmatione alterum confirmaẽ.ſ.ꝙ is
nunquā fidē inimico ſeruabit:q amico nō ſerua
uit.¶Q ui priuatus:ſupbū eſſe:& ſeipm non co
gnoſcere cōtraria ſunt:Item magr̄atum gerere:
& priuatū eſſe cōtraria alterū tolliẽ & alteꝝ cō
firmaẽ.¶Cognoſcētē ſui hoc ē hūanū & mitē: Noſce
Q ui.n.ſcipſos cognoſcūt: hmōi ſolēt eſſe.Nā te ipm
ſoli qui ſe cognoſcūt:prudētes ſunt:& a pecca cecidit
to abſtinēt.¶Q ui ſe hoīes eſſe obliuiſcuntur:ſi e cœlo
priuati ſupbi ſūt:multo magis i magiſtratu fu Sermo
turi ſunt.¶Q ui in ſermonibus:ſermo & cōtio a cōter
diuerſa ſunt:ſermo.n.orō eſt quæ ad amicos:& tione
paucos habeẽ:Cōtio ad pplm.Rurſus uerum & differt
falſum cōtraria ſūt.Ergo q mētiẽ inter amicos:
mēdax erit:& cū loquetur ad pplm.¶Q uos ex
collibus &c. mōtes & campus uincere & metue
re cōtraria ſunt.¶Q ui eū uicere uinci:pauci:&
plures apponunẽ.¶Hoc orōnis genus. Ex his
uerbis: iudiciali precipue generi haud exorna-

tionem cōuenire intelligimus:& cōfirmationi:ac confutationi. ⸿Cōtinuatis ſine aliquō interuallō. ⸿Opus eſt oratori:ad confirmandam propria argumenta.Expedit:explicat exprimit.

MEmbrum κωλον græce uocaẗ hæc exornatio:ex īciſis cōficiẗ eſt autem inciſum ſenſus nō expleto nūero cōcluſus:& κομμα a græcis dr̄. Mēbrum autem ſenſus eſt a toto corpore abruptus:ſed per ſe nihil efficiens ut o callidos hoīes perſectum eſt.Sed remotum a cæteris uim nō habet:ut p ſe manus:pes:& caput:ideoq̧ mēbrū:appellaẗ.Cōſtat hic color duobus mēbris nō diſſimilibus:& ſimiliter cadētibus:& παρισον a

tricolō græcis nominatur:conſtat & tribus:non tñ ut ultimis ſemper conſonent:& τρικωλον uocatur:ut uincit pudorem libido timorem audacia rationem amentia : In quaternas itē ac plures ſnīas ire poteſt.Fit ſingulis uerbis ut hoc : dolet:pudet:piget.hiē.Abiit:exceſſit:erupit:euaſit.In oi genere:in oi utimur figura:In oībus partibus orōnis:ſed cōfirmatiōe & cōſutatōe ꝑcipue.Et amicū lædebas: mēbrū ē abſoluto ſenſu : Sed nihil efficeret: niſi aliud ſtatī ſequereẗ in quo oratio pfecta eſt.⸿Cōuenit hoc exemplū demōſtratiuo generi.Accuſaẗ.n.q & inimico ꝓſuit:& amico obſuit.⸿Item:& hoc exemplum in demōſtratiuo genere poſitum uideri poteſt.

ARticulus ασυνδετον græci uocant uel διαλυτον.Diſſolutionem.quintilianus appellat.Quoniam coniunctionibus : caret.⸿Aptam autem hanc exornationem idem ait:cum quid inſtantius dicimus.Nam & ſingula īculcanẗ.& q̄ſi plura fiūt ut ueni:uidi:uici:utimur hac figura non ſingulis modo uerbis:ſed ſententiis etiā ut Cicero cū dicit contra cōtionē Metelli.Qui iudicabant eos uocari:cuſtodiri ad ſenatū adduci iuſſi:in ſenatu ſunt poſiti : Huic contrariū ſchema eſt quod uel cōiunctionibus hiſdem ſæpius repetitis abundat:ut Armaq̧ amycleumq̧ canem creſſamq̧:pharetram:uel diuerſis ut arma uirūq̧ Multū ille & terris fit item cum aduerbia uel pronomina uariantur: ut hic illum uidi iuuenē:bis ſenos cui noſtra dies. Hic mihi reſponſum primus dedit ille petenti.Conuenit graui figuræ tantum iudiciali generi potiſſimum:confirmationi & confutationi.Articulus nominatur.Quoniā diſſo

etticuli luta & in articulos ſciſſa fit oratio:ſunt.n. articuli mēbra qui neruis coniungūtur.⸿Acrimonia &c.exemplum eſt in iudiciali genere & in eum dicitur:a quo uicti probātur aduerſarii.⸿Acrimonia:uehemētia.⸿Voce ingēti.⸿Vultu:horribili.Inter huius &c.pulchra oſtendit ſimilitudine qd inter hunc & ſupiorem colorē interſit:& ſic differre ait.Quēad modū ictus q fit ex remotione brachi & contortione dexteræ ab ictu diſtat : qui ſine abductione brachii fieri ſolet:cū paulum manū ab illius corpe abducimus:quē uulneribus:conficimus.Nā prior ictus maior eſt : ſed tardior: poſterior mior ſed crebrior.Ictui ergo q ex remotiōe fit brachii mēbrū alteri articulꝰ cōpaẗ ⸿Tardiꝰ.Nā tardiꝰ ꝓnūciaẗ:ut & inimico ꝓderas:& amicū lædebas:& tibi nō cōſulebas.

⸿De membro.

MEmbrum orati ōis appellaẗ res breuiter abſoluta ſine totius orōnis demōſtratione:quæ denuo:alio mēbro orationis excipitur:hoc mō & inimico ꝓderas .i.unū qd appellaẗ mēbrū. Deinde hoc excipiaẗ oportet ab altero:& amicū lædebas: ex duobus membris ſuis hæc exornatio poteſt conſtare.Sed cōmodiſſima:& abſolutiſſima eſt hoc pacto:& inimico proderas:& amicū lædebas:& tibi ipſi non conſulebas.Item nec reip.conſuluiſti:nec amicis profuiſti:nec inimicis reſtitiſti.

⸿Articulus grauis.

ARticulus dr̄:cum ſingula uerba interuallis diſtiguenẗ cæſa oratiōe hoc mō.Acrimonia:uoce : uultu aduerſarios perterruiſti. Itē inimicos iuidia:iniuriis:potētia:ꝑfidia ſuſtuliſti.Īter huius generis & illiꝰ ſupioris uehemētiā hoc intereſt.qd illud tardius & rarius uenit hoc crebrius:& celerius peruenit.Itaq̧ in illo genere:ex remotiōe brachii & cōtortione dextræ gladius ad corpus afferri: in hoc autē crebro & celeri corpus uulnere inſatiari uidetur.

⸿Continuatio mediocris.

COntinuatio ē dēſa:& cōtinēs freq̄ntatio uerborū cū abſolutōe ſententiaꝝ. Ea utemur cōmodiſſime triptito.In ſnīa:In cōtrario: in cōcluſiōe.In ſnīa hoc pacto. Ei non multū pōt obeſſe fortuna: qui ſibi in uirtute firmius: q̄ in caſu ꝑſidiū collocauit:In contrario hoc mō.Nam ſi qs ſpei non multum collocarit in caſu:quid eſt.qd ei magnope caſus obeſſe poſſit.In cōcluſione hoc pacto : quod ſi in eos plurimū fortuna poteſt:qui ſuas rōnes oēs in caſum intulerunt.Nō ſunt oīa cōmittenda fortunæ: ne magnam nimis in nos habeat poteſtatē in his tribus generibus ad continuationis uim : adeo frequētatio eſt neceſſaria : ut infirma facultas oratoris uideatur:niſi ſniam:& cōtrarium:& concluſionem frequentibus offerat uerbis:ſed pro aliis quoq̧ nō nūq̄ non alienum eſt:tametſi neceſſe nō ſlq res aliquas per huiuſcemodi continuationes.

Ontinuatio. Colorē hunc quidā a græcis uocari uolunt σιωδχαν. Quidā σιωδρομον. nonnulli πριολον maluūt. Admiſcetur autem tribus coloribus commodiſſima: aut ait Cicero. Sentētiæ & contrario de quibus iam eſt dictum. Item conclusioni de qua poſt dicet. Figuris & orationis partibus adhibetur: quibus pdictæ tres exornationes adhiberi ſolent a qbus in eo tantū differt φ ilic ſentētiam quidem abſoluūt ſed & minus habent aſſentationis: & uerba uſq adeo non frequētant: hoc eſt nō tot utunt uerbis: & tam plena oratione. Cum hæc crebra uerbo frequentatione ſine aliquo interuallo ſententiam abſoluat. ¶ Dēſa: plena. ¶ Continens: ſine interuallis. Quoniam ſub uno ſpiritu pnunciatur. ¶ Abſolutione ſententiarum. Quoniam ſi ſententia non abſolueretur: cōtinuatio non eſſet. ¶ Et non multum &c. exemplum eſt cōtinuationis in ſententia. ¶ Nā ſi quis: exemplum in contrario. ¶ Quod ſi in eos. exemplum in concluſione. Illud ſciendū eſt pnūciatiōe præcipue hūc colorē fieri: cū ſub uno ſpū orō ipſa efferē. Nā ſi cū interuallis pnūciaret: deſineret cōtinuatio eē. In his tribus generibus. Maxime neceſſariā uerborū frequētationē oñdit eē in prædictis tribus exornationibus: cum infirmā ſine ea orationis facultatē dicat futuram. Et alias quoq. Ne quis exiſtimet tantū in ſententia & cōcluſione & cōtrario hac cōtinuatiōe utendū eē: aliis quoq in locis idē fieri poſſe Cicero. dicit: cū aliquid eloqui neceſſe eſt: quod continuationē & frequētationē poſtulat uerborum. Hoc in oratiōe p Milone ipſe fecit. Cū clodii exprimit crudelitatē: dicēs me patria expulerat: bona diripuerat. Domū incenderat: liberos cōiugem meam uexauerat & reliqua: Hic neq ſentētia eſt: neq cōtrariū: neq concluſio & tamen ex denſa & continēti uerbo frequentatione continuatio eſt.

Ompar. ¶ Hæc exornatio membri ſpes eſt: græce ιοοκωλον appellatur duas ſequentes comprehendit exornationes: non tamen idem cum illis eſt. Nam impari numero ſyllabarum ſimiliter cadens & ſimiliter definēs. Vbi uero pari ſyllabarum numero: aut fere pari membra ſunt: compar uocatur. Quidam παρισον nominarunt de quo ante dictum eſt. In omni utimur figuræ genere: ſed in mediocri & attenuato præcipue. ex partibus oratiōis potiſſimū cōuenit narratōi. ¶ De qbus ante dixius: cū de mēbro loqremur: ut & inimico pderas &c. ¶ Fere: dicturus. n. ē fieri poſſe: ut nō ſp par ſit numerus ſyllabarū. ¶ Dinumeratione noſtra: ut ſyllabas: quando utimur dinumeremus. Quoniam uſus efficiet ne ſua ſponte patria membra nobis dicentibus ſeſe offerant. ¶ Quo ſenſu animi: quia ipſe animi ſenſus ſubito paria excogitat membra: & nobis ſuggerit. ¶ In prælio: exemplum eſt in demonſtratiuo genere. ¶ Continet enim uituperationem & tribus conſtat membris: quorum duo priora. xii. ultimum terdecim ſyllabas habet. ¶ Et tamen eſſe &c. non enim ab auditoribus depræhenditur quoniam in quo membro pauciores ſyllabæ ſunt: illic longiores aut pleniores ſunt: in quo plures illic breuiores & tenuiores.

Imiliter cadens ομοιοπτοτον græce dicitur: quoniā in eoſdē caſus exit: ēt ſi diſſimilia ſint q̄ declinent: nec tm̄ in fine dephendit: ſed reſpōdet uel in primis inter ſe uel mediis: uel externis: uel ēt permutatis his ut media primis: & ſumma mediis cōmodentur. Quādoq modo accōmodari poterūt. Nec. n. ſp pibus ſyllabis cōſtant: auctor Quinti. ſimul aūt poſſunt eē ſimilr cadēs: & cōpar ut ſi quātū in agris locisq diſertis audacia pt: tm̄ i foro atq īdiciis audacia ualeret. in oi cāæ genere: i oī figura: atq i oī fere oſnis pte hæc exornatio uerſaē. Verba dictōes cauſales qd frequētia iudicāt. ¶ Hoiem exēplū ē.

¶ Compar graue.

Ompar appellaē: qđ habet in ſe membra orōnis de qbus ante diximus: q̄ cōſtat ex pari fere numero ſyllabarū: hoc nō de enumeratione nr̄a fiet: nā id quidē puerile ē: ſed tm̄ affert: uſus exrcitatio facultatis ut animi quodā ſenſu par membrū ſupiori referri poſſimus hoc mō: in prœlio mortem pater appetebat: domi filius nuptias cōparabat: hæc oīa graues caſus adminiſtrabāt. Itē illi fortūa dedit fœlicitatē huic īduſtria uirtutē cōparauit. In hoc genere ſæpe fieri pt ut nō plane par ſit: numerus ſyllabarū & tn̄ eſſe uideaē: ſi una aut altera etiā ſyllaba eſt alterū altero breui9: aut ſi cū in altero plures ſūt in altero lōgiorē: aut lōgiores ſyllabæ erunt: ut longitudo: aut plenitudo harum multitudinem alterius: aſſequatur: & exequetur.

¶ Similiter cadens.

Imiliter cadēs exornatio diciē: cū i eadē cōſtructione uerborū duo aut plura ſūt uerba: q̄ ſimiliter iiſdē caſib9 efferunē hoc modo. Hominem laudas gentē uirtutis: abundātē fœlicitatis. Itē huius in pecunia ſpes eſt: a ſapiētia: eſt animus remotus: diligentia comparat diuitias: negligētia corrumpit animum: & tamen cum ita uidit neminem preſe ducit hominem.

Similiter deſinens ομοιοτελευτον
græci uocát:cum ſimilibus uerbis ter
minatur oratio:ſiue aduerbiis:conue
nit tribus figuris præcipue tamen mediocri:
item omnibus generibus : ſed precipue De
monſtratiuo:ex partibus orationis:Narratio
ni potiſſimum confirmationi & confutatio
ni:¶ Turpiter.Hæc exempla in demonſtrati
uo ſunt genere.¶ Hæc duo admonet hos du
os colores ſimul ponendos eſſe.¶ Perditiſſi
ma ratio eſt:in hoc exemplo uſq; color eſt:ſi
militer deſinens:petere fugere ſimil'r cadens :
amorem pudorem.

Nnominatio παρονομασια græce
uocatur : Humili & medioeri figuræ
conuenit: Demonſtratiuo generi con
firmationi & confutationi . Graui minus co
hæret:cum eius ſignificatio iocunda ſit.Hæc
dictio iteratur mutata littera:aut ſyllaba:quo
tiens nomine ſimili utimur in ſignificatione
diuerſa.Multis fit modis quod Cice. docet.
¶ Litteræ:aut iceptio ē amētiū haud amātiū.
¶ Lrāɋ:ut q fuit locus religiſſim⁹:is erit lo
cus diſertiſſimus.¶ Ad res diſſimiles:ut non
ꝓtorē te:ſed ꝓdonem dicimus : & cuſtodia ca
ſtrorū nō honoris ſed oneris exiſtimaṫ.¶ At
Auium ſine uia tenuatiōe.Diminutiōe quod exēplo oñdit:ue
nit & uenit:ꝑuenit dempta.i.& eſt ſenſus:qui
gloriaṫ tantope anteq̄ romā ueniret uēditus
fuit.¶ Et ex ꝯtrario:hoc ē cōplexiōe cū eadē
lr̄a augeṫ:ut uicit & uincit:pro ligat:¶ Ferro
catēa.¶ Productiōe:cū ꝑduciṫ:ut auiū qđ ge
nitiui caſus numeri pluralis primā correptā
hēt: & auiū caſus noīatiui numeri ſingularis
Curia qđ primā hēt ꝑductā.¶ Breuitate ut curia &
curia.Nā curia ſenatū ſignificans primā ꝑdu
cit ſyllabā.Curia uero ꝑ meretrice corripit.
addēdis Fuit āt curia ſcortum nobile Addendis litte
ris:ut tēperare:& obtēperare.¶ Demēdis: ut
lenones:& leones.Demiṫ.n.littera.n.& ē ſen
ſus:ſua bōa hic ſeruaſſet:Si nō aliter lenones
q̄ leones fugiſſet. Significat āt oīa in lupana
rib⁹ cōſumpſiſſe.¶ Trāſferēdis:ut q̄ ſūt i pri
cipio unius dictōis lr̄æ in fine ponantur alte
rius:ut gnauo:& uano.¶ Cōmutādis:ne alia
ꝑ alia ponaṫ ut deligeṙ & diligere.·Hæc ſūt
q̄ dicta ſūt colligit.¶ Traiectiōe. Trāſlatōe.
¶ Sūt aliæ.Alias dicit eē agnomiatiōis ſpēs
ꝓter ſupra dictas:nō admodū illis diſſimiles.
Quid ueniā exēplū ē.Nā Quid.Qui. Qua
re cui.Quoniā ab eadē lr̄a icipiūt ſimilitudi
nē hñt nō tñ ita magnā:q̄ illæ ſupiores agno
minatiōes.¶ Demus operā:hoc genus agno
minatiōis maiorē illo qđ ꝓceſſit ſimilitudinē
hēt:minus tñ & ipm̄ q̄ ſupiores ualet. ¶ Nec
Circum ſcribere oio p̄ſe cōſcripti: hoc ē ne circūueniāṫ: & il
li fiat iniuria.Circūſcribere.n.circūuenire ē:
¶ Additæ.Nā ad hoc uerbū cōſcripti additū
eſt circum. ¶ Sed etiam demptæ quia con-
demptum eſt:cum circumſcripti dicitur:non
circum conſcripti.¶ Tertium genus: Caſus

¶ Similiter deſinens.

Imiliter deſinens eſt:cū tametſi caſu nō i
ſunt in uerbis:tñ ſimiles exitus ſunt hoc
pacto.turpiter audes facere:neq̄ter ſtu
des dicere:uiuis iuidioſe:delinquis ſtudioſe:loq̄ris
odioſe.Itē audacter territas:humiliter placas.Hæc
duo genera quoꝝ alteꝝ i exitu:alterū in cauſis ſimi
litudine uerſaṫ:inter ſe uehemēter cōueniunt:& ea
re q his utunṫ:plerūq; ſimul collocant ea in iiſdem
ꝑtibus oīonis id hoc pacto facere oportet. Perditiſ
ſima rō eſt amorē petere:pudorem fugere:diligere
formā:negligere famā.Hic & ea uerba q̄ caſus hñt
ad caſus ſimiles:& ea q̄ nō hñt ad ſiles exit⁹ ueniūt.

¶ Annominatio humilis.

Nnominatio eſt:cum ad idem uerbū & no-
men acceditur commutatione uel additione
unius littere:aut litteraꝝ aut ad res diſſimi
les ſimilia uerba accōmodantur ea multis & uariis
rationibus conficitur:attenuatione aut cōplexione
eiuſdē littere ſic:hic q ſe magnifice iactat:uenit a te
anteq̄ romā uenit. Ex contrario hic quos homines
alea uicit eos ferro ſtatim uicit:productione eiuſdē
littere hoc modo hunc auiū dulcedo ducit ad auiū:
breuitate eiuſdē littere hoc modo:hic tametſi uide
tur eſſe honores cupidus:tamen non tantū curiam
diligit:q̄tum curiā addendis litteris hoc pacto hic
ſibi poſſet temperare:niſi amori mallet obtēperare:
Demēdis litteris ſic:ſi lenones queādmodū lenones
〈de〉uitaſſet uitæ tradidiſſet ſe. Trāſferendis lr̄is hoc pa
cto hic iudices uidete utrū hōi' gnauo an uano cre
dere malitis. Cōmutādis hoc mō deligere oportet
quē uelis deligeṙ:hæ ſūt annoiationes q̄ in lr̄arū bre
ui cōmutatōe:aut ꝑductione:aut tranſlatione:aut
aliquo hmōi genere uerſanṫ. Sunt āt aliæ quæ non
hēnt tam ꝓpinquiā uerbi ſimilitudinem & tamē diſſi
miles nō ſunt q̄bus de generibus unū ē huiuſmodi:
Quid ueniam : q ſim quare ueniam:quem in ſimilē
cui proſim quem poſtulē breui cognoſcetis.Nā hic
eſt in q̄buſdā uerbis q̄dam ſimilitudo nō tā affectan
da q̄ illæ ſuperiores:ſed tamen adhibēda nōnūq̄.Al
terū gen⁹ huiuſmodi.Dem⁹ operā q̄rites:nec oio.
P.C.circūſcripti putētur. Hæc annominatio magis
accedit ad ſimilitudinē q̄ illa ſupior:ſed minus q̄ illæ
ſupiores:ꝓpea quod ſolū addite:ſed uno tp̄e dēptæ
quoq; lr̄æ ſunt. Tertiū genus eſt qđ uerſaṫ in caſuū

in hoc gen·re mutanẽ tũ eiuſdẽ noĩs:tũ diuerſi.¶Vnius noĩs.Variaẽ idẽ nomẽ:in hoc exẽplo Alexãder:
Alexãdri:Alexãdro:Alexãdrũ:eſt ãt in Demõſtratiuo gñe.¶Plurima noĩa exẽplũ ẽ eũ ĩ diuerſis noĩb⁹ fit
uariatio.¶Indigna nec:qñ dign⁹ ea nõ erat. Q̃d & appian⁹ Alexãdrinus ſcribit:& uarii ſenſerũt. Grac
chos Ci.ipſe accuſare ſolet.Nũc ꝙ defendere uĩ mirũ nõ ẽ.Nã de artis ꝓceptis uti rẽ patefaciat loquiẽ nõ
ſuã ſniam apit.¶Saturninũ.Apuleius ſaturnin⁹.Tr.pl.poſt gracchos cæſos creatus legẽ agrariã ſferre uo
luit.Senat⁹.C.Mariũ armauit Qui Saturniũ
Tr.& Glauciã ꝓtorẽ ĩ capitoliũ ꝓſecut⁹ ob
ſedit & in deditionẽ accepit ſeruata deditis fi
des nõ ẽ.Nã Glauciæ fracta ceruis ẽ:Apule
ius ĩ curia lapidib⁹ & tegulis obrut⁹ ẽ.¶Dru
ſe:d Druſo & Sulpicio ſupra dcm̃ ẽ.¶Paulo
ante:eũ rẽpu.teneret Mari⁹.¶Hæc tria nũc
qñ his exornatõibus quæ quãdam hñt inter
ſe cognationẽ uti debeamus oñdit.¶In ueri
tate:uidelicet cũ ſerio agiẽ res:nõ ioco:cũ io
cis eiuſmõi exornationes accomodatæ ſint.
¶Propterea : rõ cur utendũ p raro in uerita
te ſit.¶Quare fides & grauitas.ſi frequẽter ĩ
quit his uteẽ orator:in ſuſpitionẽ ueniet arti
ficii:qd maxie ei⁹ oberit cauſæ.Nã minorẽ il
li fidẽ adhibere ſolemus quẽ nimio uſum arti
ficio & apparatu cognoſcimus.¶Fides: qñ
nõ crediẽ uera eſſe q̃ dicit.Grauitas: qm̃ non
cõmouet.¶Seueritas:qm̃ minus bon⁹ eẽ col
ligiẽ.¶Frequẽter:recte ſic ait. Qm̃ nimius
uſus.¶Nocere:nõ moderatus.¶Lepos:ĩ ſin
gulis.¶Feſtiuitas ĩ orõnis cõtextu.¶Digni
tas ad leporẽ reſpicit.¶Pulchritudo ad feſti
uitatẽ.¶Quõ igr̃:nimi⁹ hạꝝ triũ exornatio
nũ uſus puerillis ingt ẽ:pueri.n.iocis nimiũ
delectãẽ.Si cõtra rarus fuerit nõ mediocriter
orõnẽ illuſtrat.¶Lumib⁹ diſtĩctis.Exornatõ
nes ut añ dictũ ẽ ſũt q̃ſi q̃dã lumĩa orationis. Lumĩa orõnis

SVbiectio . Hæc exornatio προσαποδοσις græce uocatur : differt ab
interrogatione:quæ cum omnia enu
merauerit quæ obſunt cãæ aduerſariorum:ſu
periorem rõnem confirmat diſtat item a rõci
natõe:p quã nos ipſi a nobis rõnẽ poſcius q̃
re gquam dicamus:& crebro noſmet a nobis
petimus unius cuiuſꝙ prepoſitionis explana
tionem.Hic enim iterrogatõ ad nos ipſos fit
uel ẽt ad aduerſarios: p quã qd a nobis ipſis
contra uos:aut ab aduerſariis dici poſſit:q̃ri
m⁹.¶Cõueñit. grauii figuræ: deliberatiuo ge
neri ꝓcipue ĩ iudiciali ñ nũq̃ utimur uix unq̃
ĩ demõſtratio.Itẽ cõfirmatõi & cõfutatõi po
tiſſimũ adhibeẽ:ut ĩ ipſis patebit exẽplis.Ipſi
a nobis q̃rim⁹ nos ipſos iterrogantes.¶Q̃d
oportet dici:qd fateaẽ aduerſariũ neceſſe eſt.
uel nos ipſi: qñ nos ipſos iterrogam⁹ ſp eiuſ
modi dẽt eſſe ſubiectio:ut qd rñderi neceſſe
ẽ:cõtra aduerſarios ſit aut p nobis: ſi nos ip
ſos percũtamur multa ãt iterrogamus: dein
de rñdemus.¶Quæro igiẽ:Exẽplũ ẽ in iudi
ciali gñe:Accuſaẽ.n.aliquis:furti qui accuſat
ad iudices cõuerſus: oĩa enumerat quibus di
ues fieri reus potuerit:deinde his q̃ enumera
uit:ſublatiſ illũ unũ ĩfert qd neceſſario quodã
modo ſeqtur.¶Amplũ p̃rimoniũ:Interroga
tio:Fortaſſe inquit relicto patrimonio pecu

cõmutatõe:aut unius:aut pluriũ noium:unius noĩs
hoc modo.Alexander macædo ſũmo labore animũ
ad uirtutes a pueritia ↄfirmauit.Alexãdri uirtutes p
orbẽ terræ cum laudæ & gloria uulgatæ ſũt.Alexan
drũ oẽs maxie metuerãt.Itẽ plurimũ dilexerũt Ale
xãdro ſi uita data longior eẽt oceanũ macedonũ no
mẽ trãſuolaſſet uarie hoc unũ nomẽ ĩ cõmutatõe ca
ſuũ uolutatum ẽ. Plura noĩa:caſibus cõmutatis hoc
modo faciẽt annoĩatiõnẽ.tyberiũ gracchũ rẽp.admi
niſtrãtẽ prohibuit idigne:nec diutius ĩ ea cõmorari
C.graccho occiſio eſt oblata:q̃ reip.uiꝶ amãtiſſimũ
ſubito de ſinu ciuitatis eripuit.Saturninum fide cap
tũ maioꝶ natu pfidiem p ſcelus uita priuauit:tuus o
druſe ſãguis dõeſticos pietes:& uultũ pentis aſpſit.
Sulpitio cui pauloãte oĩa cõcedebat eũ breui ſpacio
nõ modo uiuer ſed ẽt ſepelliri ꝓhibuerũt. Hæc tria
gña proxĩa exornationũ:quoꝶ unũ ĩ ſimiliter cadẽti
bus:alteꝶ ĩ ſimiliter deſinẽtib⁹ uerbis.tertiũ ĩ ãnoĩa
tiõibus poſitũ ẽ p raro ſumẽda ſunt:cũ in ueritate di
cimus:& ppea qd nõ hæc uidẽt repiri poſſe ſine ela
boratiõe cõſumptiõe,opæ:hmõi ãt ſtudia ad delecta
tiõem q̃ ad ueritatẽ uidẽtur accõmodatiora:quare ſi
des & grauitas & ſeueritas oratoria miuit:his exor
natiõibus frequenter collocatis:& non modo tolliẽ
auctoritas dicẽdi:ſed offendiẽ quoq; ĩ eiuſmodi ora
tione auditor ꝓpterea quod eſt ĩ his lepos & feſtiui
tas:nõ dignitas:neq; pulchritudo:quare q̃ ſunt am
pla & pulchra diu placer poſſunt:quæ lepida & cõci
na cito ſacietãte afficiunt aurium ſenſum faſtidioſiſſi
mũ.Quomodo igiẽ:ſi crebro his generib⁹ utemur
puerili uidebimur elocutiõe delectari.Ita ſi raro icer
ſerem⁹ has exornatões:& ĩ cã tota uarie diſpgereũs
cõmode luminibus diſtĩctis illuſtrabimus oratiõnẽ.

¶De ſubiectione.

SVbiectio eſt:cũ iterrogam⁹ aduerſarios aut
q̃rimus quid ipſi ab illis: aut quid nos contra
dici poſſit. Deinde ſubiicimus id quod oportet dici/
aut qd nõ põt aut nobis adiumẽto futurũ ſit:aut of/
futurũ ex cõtrario hoc mõ:q̃ro igiẽ nũ iſte tã pecu/
nioſus:ſit factus amplũ patrimoniũ relictũ ẽ. At pa
tris bona uenierũt.Hæreditas aliq̃ obuenit:non põt

nioſum hūc factū dicis. At pr̄is bōa &c. ꝓcedentē tollit rōſionē. Venierūt: uē dira ſunt. Hæredita s aliq̄ rurſus īterrogat & r̄ndet. Ex iudicio: aut ex lite: ñ qd actor fuerit cārū: & iudicia exerceuerit: ſed qd litigator ſupior ī cā extiterit. Tollit ēt hoc: & nō mō nō fuiſſe: ſed ingrē ti eū ſpōſione uictū dicit. Hoc eſt pro

ſpōdere alio ſpopōdiſſe: & ſpōſionē ſoluiſſe ſpōdere fideiubere ē. i: p alio obligari: ut iuř cōſulti dicūt: īde ſpōſor: & ſpōſio: ductū āt uerbū a ſpōte. Nā tūc ualet ſpōſio cū ſpōte fit: auctor uarro. Ergo his tōnib⁹ īſert qd neceſſario ſeqt̄. Vñ ñ ē licitū. Hoc ē furat⁹ ē. Itē ſæpe iudices. Aliđ exēplū & ipm enūeratōe ɔſtās: ſenſus āt ē ſolere: q defendūt ſi ſua uirtute & meritis impetrare ueniā non pñt. ex aliq̄ honeſtate īpetrare ut parētū cognatorū: uel affinium bñfactis q̄ cōmemorant qd fieri ab aduerſario nō poſſe oñdit̄. At eū patrē. nō pōt ingt pris merita cōmemorare q̄ nulla ſunt qppe q capitis damnatus fuerit. Iurati. apud romāos in rebus capitalib⁹ nō niſi iurati prius iudicabant ut legimus apud pedianū. An ad ſuā: tollit & hoc & nunq̄ antea iuſte dicit uixiſſe. Itē credo. Aliud exēplū & hic ironia ē: q̄ ꝓnūciatiōe exprimēda ē. At iſcripris qdē hoc eſt ne ſcriptas qdem leges diiudicaſti. Cū ipſe te ueteris amicitiæ. Totus locus q ſequit̄ exaggeratiōis eſt. Sic āt res ante oculos ponit̄. ut nunc demū geri uideat̄. Multū ineſt: oſtendit quantam uim hæc habeat exornatio. Acrimoniæ. uehementiæ: uñ & graui ſicut dictū eſt: cōuenit figuræ. Subiicit̄ di ñ eſſe factū hoc ī ſupioribus exēplis cognoſcit̄. Ex eodē genere ē. Subiectio ingt ſimiliter ē. cū nos ipſos interrogamus: & ſubiectionē facimus. Nā qd me facere: exēplū ē & uerba. C. Pōpilli uideri pñt de quo lib. i. dcm̄ eſt. Nā accuſatus maieſtatis p ſtatum ueniale ſe excuſat: ex cōparatōe. Identidē frequēter. Quod factum: ut nos dicimus.

Gradatio κλιμαξ græce dicitur: Eſt autem adiectio repetens q̄ dicta ſunt: priuſquam. n. ad aliud deſcendat in prioribus reſiſtit. Quotiens ab eo quo ſenſus ſuperior terminatur: inferior incipit: ac deinceps: & quaſi per gradus idem dicendi ordo: ſeruatur: eius eſt exēplū ex græco notiſſimo tranſlatū. Nō. n. dixi: ſed ne ſcripſi qdē legationē ſed ne pſuaſi thebas. Itē caluí nō ergo magis pecuniarū repetundarum q̄ maieſtatis: neq maieſtatis magis q̄ plautiæ legis: neq plautiæ legis magis q̄ ābitus: neq ābit⁹ magis q̄ oīum legū iudicia pierūt. Inueit̄ quoq apđ poetas ut apud Home. ī ſceptro: quod ab ioue agamēnō deducit. & apud Tragicū. Ioue ꝓgnat⁹ ē: ut phibēt Tātalus: ex tātalo ortus pelops: ex pelope aūt ſatus: Atreus: qui nrm̄ porro ꝓpagat genus. Raris coloris hui⁹ in graui figura: in iudiciali & deliberatiuo gñe uſus dēt eē ppea: q aptā artē: atq affectatā hēr. Qđ ſi utimur: in confirmatōe cōfutatōe: & cōcluſione utimur. Demōſtratiuo gñi magis cōuenit: & mediocri atq attēuatæ figuræ: q̄s lepor & urbanitas decet: proœmio adhiberi nōnūq̄ pōt: Narratōi nō pōt: cū breuitate cōtrarius ſit. Quæ rliq̄ & c. exēplū h ī deliberatiuo gñe poſitū uideri pt. Conſultat̄. n. eiiciendi ne ſint e ciuitate factioſi ho

dici: ſed & neceſſariis oib⁹ exhæredatus ē. Præmiſū aliqđ ex lite: aut iudicio cæpit: nō mō id nō fecit: ſed ēt iſup ipe grādi ſpōſiōe iūctus ē. Ergo ſi is rōib⁹ locupletatus nō ē: cur oēs uidetis: aut iſte dñat̄ aurū aut uñ nō eſt licitū capit. Itē ſæpe iudices aiaduerti multos aliq̄ ex hōeſtate: quā ne inimici qdē crimiari poſſint ſibi p̄ſidiū petere quoꝝ nihil pōt aduerſarius facere. Nā utrū ad pr̄is eius uirtutē cōfugiet: at cū uos iurati capite dānaſtis: an ad ſuā ātiq̄ reuertet̄ uitā alicubi honeſte tractatā. Nā hic quidē añ oculos ueſtros qūo uixerit ſcitis oēs. An cognatos ſuos enumerabit: qbus uos cōueniat cōmoueri: at hi q̄dē nulli ſunt: amicos ꝓferret. At nemo eſt qui ſibi nō putat turpe iuſtius amicū noiari. Itē credo amicū quē inocentē putabas ī iudiciū adduxiſti: nō nā indēnatū necaſti. leges q̄ id facere prohibēt ueriť es: ad ne ſcriptas qdē iudicaſti cū ipe te ueteris amicitiæ cōmoueret commotus es. At nihilomin⁹ ſed ēt ſtudioſus occidiſti. Quid cū tibi pueri ad pedē uolutarent̄: miſericordia cōmot⁹ es: at coꝝ patrē crudeliſſie ſepultura quoq ꝓhibuiſti. Multū ieſt acrimōiæ & grauitatis ī hac exornatōe: ꝓpterea qđ cū q̄ſitū eſt qd oportet: ſubiicit̄ id nō eē factū quat̄ facillime fit: ut exaugeat̄ idignitas negocii ex eodē gñe: ut ad noſtrā quoq pſonā referamus ſubiectionē ſic facimus. Nā qd me facere cōuenit. cum a tāta gallorū multitudie circūſederet: an dimicarē: at cū pua manu tū ꝓdiremus: locū quoq inimiciſſimum habebamus neq erat quo uitā ꝓducerē caſtra relinquerē: at obſidebamur: uitā militū negligerē: at eos uidebar eā accepiſſe cōditionē: ut eos quo ad poſſē īcolumes pr̄iæ & parētib⁹ cōſeruarē: hoſtiū cōditionē repudiarē: at ſalus antiqor ē militū quā ipedimētoꝝ. Eiuſmodi cōſecunt̄ idētidē ſubiectōnes: ut ex oibus oñdi uideat̄ nihil potius q̄ qđ factū ſit faciundum fuiſſe.

Gradatio.

Gradatio eſt: in qua non añ ad conſequēs uerbum deſcēditur: quā ad ſuperius conſenſum eſt hoc mō. Nā q̄ reliqua ſpes libertatis manet: ſi illis & qđlibet licet: & qđ licet pñt: & qđ pñt audēt: & qđ audent faciūt: qđ faciunt uobis moleſtū nō eſt.

mies ut Catilina & cæteri cõiurati. ¶ Itẽ nõ ſenſi: hoc quoq; exẽplũ in gñe deliberatiuo poſitũ credi pt uel magis ĩ iudiciali hẽt.n.recuſationẽ. ¶ Itẽ Africão. Hoc exẽplũ in demõſtratiuo gñe ẽ. ¶ Itẽ ĩperiũ: & hoc ĩ Demõſtratiuo gñe ẽ. Sptiatæ. Lacedemõii duce lyſãdro. atheniẽſibus uictis ĩpiũ ademere: & trigĩta illis ꝓtores ĩpoſuere: q ĩſolẽtes & crudeliſſimi tyrãni facti ſũt: ſed tã fœda ſeruitute oppſſam priam Traſibulus ĩ libertatẽ uẽdicauit: uictis ad philen caſtellũ ĩ attica munitiſſimũ tyrãnis quos dixi. ¶ Sptitæ ſupauere thebanos qñ uicti paulo ante lacædemonii iuadẽtibus urbẽ ſuã noctis pricipio thebãis fortiter reſtiterũt: & epaminũda thebanoꝝ duce letaliter uulnerato uictores fuerũt. ¶ Thebanos macedões uicerũt. Ab alexãdro thebãi uicti iẽ: & grauiſſima qq; ſupplicia miſerrimæ ꝑuituris expti. Thebis ĩpis dirutis agris ĩter uictores diuiſis: captiuis ſub corõa uẽditis. Aſiam bello ſubactã. Duce alexãdro q aſiã uniuerſã macedonũ ſubiecit ĩperio. ¶ Habet ĩ ſe: hic oñdit Ci. cui figuræ hæc cõueniat exornatio: nã cũ quẽdã ĩ ſe leporẽ hẽat: attẽuatæ & mediocri conuenit figuræ.

DIffinitio. Hæc exornatio ορὸσ a græcis uocatur quauis & proprietas rei alicuius oſtenditur. Dialectici breuem & circũſcriptam explicationem rei uolunt eſſe quæ diffinitur. Ex qua oſtenditur nihil ſuperfluere: nihil deeſſe illi debere. Philoſophi uero diffinitio inquiunt eſt per quam aperitur: quid ſit res: per genus ſcilicet & differentiam. Qualis ſit ex cauſa ſcilicet efficiente formali & finali. Quemadmodum partibus ſuis conſtet: per diuiſionem ſcilicet ſecundum quam officium a cicerone diffinitur in principio de officiis. Graui cõgruit figuræ: iudiciali generi ſemper confirmatõi & cõfutationi. ¶ Maieſtas: hæc diffinitio ſuas partes habet: Maieſtas enim ex dignitate & amplitudine ciuitatis cõſtat. ¶ Dignitas ad magiſtratus: ãplitudo ad imperium refertur: ſi contra magiſtratum fit aliquid dignitas ĩpugnatur: ſi quis deficit a popu. ro. aut ꝓdit rẽpubli. amplitudĩem uiolat ciuitatis. ¶ Iniuriæ ſunt: ex cauſa efficiente conſtat hæc diffinitio oſtenditur enim quid iniuria faciat. ¶ Item nõ eſt iſta diligentia. ¶ Hæc diffinitio ex eodẽ: & alio conſtat: qua utimur quotienſcunq; ex diffinitiõe alterius eius rei de qua loquimur: proprietatẽ patefacimus: ut ſi oſtẽdere uelimus: quid diligentia ſit: ex auaritiæ diffinitione. ¶ Ideoq; diligentia: ex cauſa finali ſumit hæc diffinitio: finis enim auaritiæ & diligentiæ oſtẽdit. ¶ Item nõ ẽ iſta fortitudo. Hæc diffinitio & ipſa ex eodem atq; alio conſtat: ſed a forma ſumitur. Nam cum fortiter ex quiſpiam facit. ſed ſine rõne: formã ſuã habere deſinit fortitudo: & temeritas uocatur. ¶ Hæc ideo commoda putat exornatio: effectum nunc more ſuo exornationis oſtendit.

Maieſtas Dignitas Amplitudo

TRanſitio: μετεβασις a græcis appellatur: Recte autem Trãſitio a latinis dicitur: quoniam præteritorum admonens: etiam ad futura nos præparat. ¶ Hac in omni utimur cauſarum genere: ĩ qualibet figura. ¶ Poſt exordium narrationem alibi nunquã in his partibus. In cõfirmatione & cõfutatione frequẽter. In cõcluſione nunq̃. ¶ Mõ in patriam: exemplũ eſt qđ in demonſtratiuo genere poſitum uideri poteſt: laudat.n. aliquis: uel uituperatur & qlis in patriam fuerit oñſum cum ſit: Qualem ſe in parentes geſſerit: oñditur. ¶ Itẽ mea &c. Aliud exemplum in eodem genere. ¶ Proficit. more ſuo effectum & utilitatẽ exprimit exornatõis.

Ita nõ ſenſi hoc & non ſuaſi: neq; ſuaſi: neq; ipſe facere cœpi: & non pfeci: & non ꝓbaui. Item africano uirtutẽ induſtria uirtus gloriã: gloria æmulos cõparauit. Item imperium græciæ fuit penes atheniẽſes: athenienſiũ potiti ſunt ſparciatæ. ſparciatas ſuperauere thebãi. thebanos macedones uicerũt. q ad imperiũ græciæ breui tpe adiunxerũt Aſiã bello ſubactã. Habet in ſe quendũ leporẽ ſuperioris cuiuſq; crebro repetitio uerbi: quæ propria eſt huius exornatiõis.

Diffinitio.

DIffinitio eſt: quæ rei alicuius proprias amplectitur poteſtates breuiter & abſolute hoc modo. Maieſtas rei pub. eſt in qua continetur dignitas & amplitudo ciuitatis. Itẽ iniuriæ ſunt quæ aut pulſatiõe corpus: aut conuitio aures. aut aliq̃ turpitudinie uitã cuiuſpiam uiolant. Itẽ nõ eſt iſta diligentia. ſed auaritia. eo qđ diligẽtia eſt accurata conſeruatio ſuoꝝ. Auaritia: iniuria. appetitio alioꝝ. Item non eſt iſta fortitudo. ſed temeritas: ppea quod fortitudo eſt contẽptio laboris & periculi cum ratione utilitatis & cõpẽſatione cõmodorum temeritas eſt conſiderata dolorum perpeſſione gladiatoria periculorũ ſuſceptio. Hæc igitur cõmoda putatur exornatio: quod oẽm rei cuiuſpiam uim & poteſtatem ita dilucide proponit: & breuiter explica ut neq; pluribus uerbis oportuiſſe dici uideatur: neq; lucidius potuiſſe dici uideatur.

Tranſitio.

TRanſitio uocatur: quæ cũ oſtẽdit breuiter quod dictum ſit ꝓponi. Item breuiter quod conſequatur hoc modo. In patriã cuiuſmodi fuerit habetis: nunc in parentes qualis extiterit conſiderate. Item mea in iſtũ beneficia cognoſcitis: nũc quõ iſte mihi gratia retulerit accipite. Proficit hæc aliq̃tulum exornatio ad duas res: nã & qđ dixerit cõmonet: & ad reliquũ comparat auditorem.

Correctio. Hæc exornatio μετανια græce επανορθωσισ appellatur cum uerbum quod præceſſit alio adiecto corrigimus. In omni utimur figura: ſed præcipue in graui. In omni genere ſed iudiciali maxie. In oibus orationis partibus: ſed in primis confirmatiõe & rephenſione. Q d ſi iſte &c. in deliberatiuo genere poſitũ uideri exemplũ poteſt. Immo: innuiſſet ſimul atq; dixit rogaſſet innuiſſet ſubiũxit: quaſi pœniteret eo uerbo uſum eẽ. Q uod maiorẽ q̃ neceſſe fuerat hr̃e uehementiã uidereť: plus enim rogare eſt q̃ inuere: nã uerbis rogamus. Innuimus oculo aut ſolo faciei motu. Nã poſtq̃ iſti uicerũt. Corrigit qd̃ pceſſit. ſtatĩ.n. ſubiũgit: imo uicti ſũt i ſulpiciũ dici hoc potuiſſet. Q ui cũ ſãnitib⁹ di micãs uicit qdẽ. Sed tãta exercitus ſui clade: ut nõ minus uictus q̃ uictor uiſus ſit: & niſi Tẽpani⁹ fuiſſet: actũ penit⁹ d̃ ro. exercitu fuiſſet. Immo uicti: qm̃ uictoꝛ̃s maiora pene clade q̃ uicti effecti ſť. Eã quõ: rõ ẽ cur uictos potius quam uictores dixerit. O uirtutis comes &c. Aliud exẽplũ. cũ i ſeq̃ns dixiſſet ſtatim ſubdidit in ſectaris. Cõmoueť. Q uã uim hẽat exornatio nũc oñdit. Dict.n. auditoris aium ea cõmoueri: ex quo graui figuræ cõuenire cognoſciť. Pronunciatõe q̃ adiuuãda eſt. Nõ igiť: obiectioni rñdet q̃ fieri poſſet. Diceret.n. quiſpiam. Si uerbũ illud qd̃ ſubiiciť uim maiorẽ hẽt: cur nõ ſtatim priore loco poniť? qd hac op⁹ correctiõe ẽ? Nõ inquit Ci. hoc facere utilius eẽt: qm̃ nõ eã ui hr̃et q̃ in alterius uerbi compatione habere uľ. Præſerti cũ ſcribas. Q ui ex tpe diceret: excuſari fortaſſe poſſet: ſi uerbũ aliquod uehementius iubiiceret: quod repẽte occurreret: & correctiõe utereť: Scriptor uero nõ poſſet: is.n. cogitãdi ſpatiũ cũ habeat: relicto uocabulo deteriori: uti eo põt qd̃ apti⁹ ẽ. Q d ſi continuo. Si ſtatim inq̃t aptiſſimũ uerbũ poiuiſſes ei⁹ uel rei gr̃a aiaduerſa nõ eẽt: q̃ ex cõpatione cognoſciť.

Occupatio. Hæc exornatio παραληψισ a græcis diciť. Cõgruit graui figuræ: tribus cauſarum generibus: omnibus partibus orationis excepta diuiſione. Eius diffinitio a cauſa ſumitur efficiente: nam ea qd efficiat: demõſtratur. Nã De pueritia: poſſet ĩ clodiũ: hoc dcm̃ uideri. Q uod
Addico dicit ſe nolle dicere: illud tñ dicit. Addixiſti aſtrin
Freq̃ns xiſti: obligaſti. Infrequentem: frequens dicitur miles q a ſignis non diſcedit. Cõtra q ſigna reliq̃t infreq̃ns uocať. Graui pœna affici ſolebat: & notæ ſubiacebat cenſoriæ: qui ĩfrequens erat. ſatiſfeciſti iniuriarũ pœnas dediſti: q Labeõi iniuriã feceras. Nõ dico: põt hoc in uerrem dictũ uideri. Pecunias accepiſti a ſociis. Q uib⁹ a tuas crudelitate illi redimebant. Depeculatus es: uno uerbo multa cõplexius eſt: qd̃ tamen tantum regnis & ciuitatibus conuenit Nam depeculari eſt rempublicam ſubtrahere. Fur
Depeculor ta: quæ clam fiũt. Rapias: quæ apte adhibita ui cõ
mittuntur. Hæc igiť utilis ẽ exornatio: oñdit qua
Furtum in re hæc exornatio utilis ſit. Si aut rẽ. Q ñ ali
Rapia quid in aduerſarium dicere uolumus: qd̃ obfuturum
differũt ei ſit: & tamen ad noſtrum non ſpectet officium: hac inquit occupatiõe uti poſſumus. Aut longũ ẽ: aut id de quo loq uolumus lõgũ eſt. Ignobile cognitu minime dignum. Planum fieri nõ põt: hoc eſt facile probari nõ põt. Repræhẽdi: ſi in eo ĩmoratus: diutius fueris ut cõfutari ab aduerſario facile poſſit. Intendiſſe: auxiſſe. Redarguať refellatur: quod non accidet ſi occupatione utemur: & Suſpitionem dumtaxat feciſſe contenti erimus.

Correctio.

Correctio eſt: quæ tollit id quod dictum eſt: & pro eo id qd̃ magis idoneum uideť rem ponit hoc pacto: quod ſi iſte ſuos hoſpites rogaſſet: imo ueniſſet: mõ hoc facile pfecti poſſet: item namq; poſtq̃ iſti uicerunt: atq; adeo uicti ſunt eam quõ uictoriã appellem q̃ uictoribus plus calamitatis: q̃ boni dederit: O uirtutis cõis inuidia q̃ bonos inſequeris plerunq;: atq; adeo iſectaris. Cõmouetur hoc genere animus auditoris: res.n. cõmuni uerbo elata tãtũmodo dicta uidetur: ea poſt ipſius oratoris correctionẽ magis idonea fit pnunciatione: nõ igiť ſatis eſſet: dicet aliquis ab initio: pſertim cũ ſcribas ad optimũ: & electiſſimũ uerbũ deuenire eſt: cum nõ eſt ſatius: ſi cõmutatio uerbi id erit demonſtratura huiuſmodi rẽ eẽ: ut cũ eã cõi uerbo appellaris: leuius dixiſſe uidearis: cũ ad electius uerbũ accedas iſigniorẽ rem facias: qd̃ ſi continuo ueniſſes ad id uerbũ: nec rei: nec uerbi gratia animaduerſa eſſet.

Occupatio.

Occupatio eſt. cũ dicimus nos pterire: aut nõ ſciř: aut nolle dicere id quod tũc maxime dicim⁹: hoc modo. Nam de pueritia qd tua: quã tu oium intẽperãtiæ addixiſti diceremus: ſi hoc tẽpus idoneũ putarẽ. nunc cõſulto relinquo: & illud prætereo quod rei militaris te ĩfrequẽtẽ tradidiſti. Deide qd̃ feciſti iniuriarũ ſatis labeõi: nihil ad hãc rẽ ptineť puto: eoꝝ nihil dico: reuertor ad illd̃ d̃ quo iudicatũ ẽ. Itẽ ñ dico te ab ſociis pecũias accepiſſe: ñ ſũ i eo occupat⁹ qd̃ ciuitates: regna: domos oium d̃ peculat⁹ es: furta: rapias oẽs tuaſ omitto. Hæc utilis ẽ exornatio. ſi aut rẽ ñ ptineat aliis oñdere: Occlte amõuiſſe pdeſt: aut lõgũ ẽ: aut ignobile: aut planũ non põt fieri: aut facile põt rephẽdi: aut utili⁹ ſit occulte feciſſe ſuſpitõnẽ: q̃ hmõi intẽdiſſe orõnem: q̃ redarguatur.

DIſiunctio. Hæc tres exōrnationes q̄ ſecuntur ſub uno continentur gn̄e.i.ſub Zeugma:q̄ figura eſt unius uerbi concluſio diuerſis clauſis cōiuncta:cum duo:aut plura ad unā partē orationis iungen/da referuntur. Tribus fit modis aut cū ꝓponitur uerbū ad quod ſequētes ſenſus referuntur : ut ui cit pudorem libido:timorē audacia:rōnem amētia:& hæc a græcis πρωτοζευγμα appellat̄. Aut cū in medio ſenſuum loco poſitum reperitur:ut troiugena interpres diuū:qui numina phœbi:qui tripodas cla rii laurus:qui numina ſentis:& uoluerū linguas:& prepetis oīa pēnæ:ſentis tam primis q̄ ultimis iūgitur & ob id μεσοζευγμα noiat̄:aut cum uno uerbo ſenſus claudunt̄ &c. ut nihil ne te nocturnū præſi diū palatii:nihil urbis uigiliæ nihil timor populi: nihil,cōcurſus bonorū omniū:nihil hic minutiſſi mus ſenatus hn̄di locus nihil hæꝝ ora uultuſq; mo uerūt. Vno uerbo cōcluſit mouerūt. indeq; υποζευγμα dicitur:ſed diſiūctio de qua agitur & a græ cis διαζευγμα uocat̄:aut utrūq; aut unū qd̄ q eo rū q̄ dicimus certo cōcludit uerbo humili: hæ tres exornatiōes conueniunt figuræ ꝓcipuæ exordio:& narrationi:ſed ipͥmis cōiūctio: q̄ breuitati aptiſſi mæ ē. Certo mēbro:quia unū quodq; mēbrū ſuū habet uerbū:ut in ſequenti exemplo cognoſcit̄:qd̄ in demonſtratiuo gn̄e eſt. Nihil numantinis. Ci uitas eſt hiſpaniæ numātia: in celtiberia ut Strabo ait hæc floro actore q̄tum carthaginis opib⁹ infe rior:tm̄ uirtute honor par fuit ſummūq;:ſi uires exi ſtimes hiſpaniæ; dec⁹ qppe ſine murō:ſine turrib⁹: modice in ædito tumulo apud flumē ſita:quattuor milibus celtiberorū quadragita milium exercitum p ānōs.xiiii.ſola ſubſtinuit nec ſubſtiut mō:ſed ſæ uius aliquando perculit pudēdiſq; romanos fœde ribus affecit:præſſi deīde longa obſidione:& ſame ſaguntini:cū nec erūpere:nec manū conſerere lice ret:ſe ipſos peremerunt:& nullū de ſe hoſti gaudiū reliquerūt. De ſolo igit̄ nomine quarto decimo an no poſt carthaginē delectū ſcipio Aemilian⁹ triū phauit. Nihil corporis uires numātinis ꝓfuiſſe ait qm̄ q̄uis fortiſſimi:uicti tn̄ ſunt. Nihil carthaginē ſibus ſciētia rei militaris maxīe ꝓſtiterūt carthagi nēſes duces. Annibal ut Mago:Anno. Nihil corin thiis. C.muni⁹ q a deuicta Achaia Achaie⁹ cogno minat⁹ eſt:corinthium pelopōneſi metropolim ex S.C. diruit qa romanoꝝ legati illic uiolati fuerāt: cū āt ſignis tabuliſq; corinthio ſpoliaſſet totāq; re pleſſet italiā domū ſuā nihil ꝯtulit. Tradita callidi tas:callidos legimus fuiſſe corinthios: q̄les oēs fer me ſunt græci:ſed corinthiis nihil cōtra rōanos ī nata calliditas ꝓfuit. Moꝝ & ſermonis ſocietas: q̄ rū reꝝ rō hr̄i ſolet:nouim⁹ itē facili⁹ recōciliari q hiſdē ſunt morib⁹ & ſermōe:ſed nihil fregella nos iuuerūt. Itē formæ: nō tn̄ diſiūcto fit:cū plura mē bra ſuis uerbis cōcludunt̄:ſicut in ſupiorib⁹ appet excēplis:ſed ēt cū una ſola res p diſiunctiuā pticulā duob⁹ uerbis exprimit̄. Hic:in hoc exēplo. In ſupiori:ut popu.ro.numantiam deleuit &c.

COniunctio μεσοζευγμα cū uerbū in me dio ptiū orationis ponitur ut exēplo patet.

ADiūctio υποζευγμα ul' προτοζευγμα qm̄ aut in principio aut ī fine mēbri uerbū pōit̄ ad feſtiuitatē:nūc cui figuræ cōueniāt & cui orōnis pti ſupiores exornationes innuit̄ ad feſtiuitatem ex quo apparet mediocri figuræ cōuenire. Ne ſacietatē pariat:quod in cibis quoq; accidit. q̄uis ſuauibus ſi crebrius utamur:& in uoluptatibus:q̄s ut ait iuuenalis comēdat rarior uſus ad breuitatē:ex quo inuitur narrationi congruere:cuius eſt præcipua uirtus breuitas. De ſimplici genere:eiuſdē ſunt gn̄is.

Numātia
Celtiberia

Diſiunctio.

DIſiunctio eſt:cum eorum de quibus dicimus:aut utrunq;:aut unum qd̄ q; certo concludit̄ uerbo:ſic popu. ro. Numantiam deleuit. Carthagi nē ſuſtulit:Corithū diſiecit. Fregellas euertit: nihil numantinis uires corporis auxiliatæ ſunt: nihil carthaginenſibus ſcientia rei militaris ad iumento fuit nihil corinthiis erudita calliditas præſidii tulit nihil fregellanis morum & ſermo nis ſocietas opitulata eſt:Itē formæ dignitas: aut morbo defloreſcit : aut uetuſtate extingui tur hic utrunq; & in ſuperiore exemplo unam quāq; rem certo uerbo cōcludi uidemus.

Coniunctio.

COniunctio eſt:cum interpoſitio ne uerbi:& ſuperiores ptes ora tionis cōprehendunt̄. & inferio res res hoc modo formæ digni/ tas:aut morbo defloreſcit : aut uetuſtate.

Adiunctio.

ADiunctio eſt : cum uerbum quo res compræhenditur non inter ponimus . ſed aut primum : aut poſtremum collocam⁹. Primum hoc pacto defloreſcit formæ di/ gnitas aut morbo:aut uetuſtate. Poſtremo ſic aut morbo:aut uetuſtate:formæ dignitas de/ floreſcit ad uetuſtatem diſiunctio eſt appoſita. Quare rarius utemur ea ne ſacietatem pariat breuitatem parit coniūctio. Quare ſæpius ad hibenda eſt:hæq; tres exornationes de ſimpli/ ci genere manant.

Onduplicatio αναδιπλωσις uel επα-καληψις græce dicit̃. Quæ cum rõne am-plificationis & cõmiſerationis idem uerbum repetat: graui figuræ iudiciali generi: confirmatio-ni cõfutationi & cõcluſioni: in quibus loci cõmones tractari ſolent conuenire oſtenditur. ¶ Amplifica-tionis: cum aduerſarii crimen amplificamus: per lo-cos cões: quibus qualitas facti augeri ſolet. ¶ Com-miſerationis: cũ auditoris animum traducere ad cõ-miſerationẽ tẽtamus. ¶ Tumult⁹. In aliquẽ hoc dr̃ q eas ferre uelit q̃s. C. Graechus ferre tẽtauit: unus aũt uerbum in hoc exemplo iterarur ad maiorẽ ue-hementiam: & ad amplificationem ptinet. ¶ Itẽ cõ-motus. Hoc exemplum ad cõmiſerarionẽ ſpectat: põt ãt in Catilinã dictũ uideri. ¶ Vehementer: uis oſtenditur exornatõis. ¶ Et uulnus &c. Sic uerbum ſæpius repetitum magis cõmouet: ſicuti telũ maius efficit uuln⁹: ſæpius in eandẽ corporis ptẽ cõiectũ.

Nterpræratio ερμηνεια uel εξεφεγεσις uocatur a græcis. Differt a ſuperiorem q̃m illic idem uerbum iretatur: hic pro eo quod poſitum eſt: aliud ponitur quod idem ualet & quaſi illius ẽ expoſitio: Graui admiſcet̃ figuræ & medio-cri: iudiciali generi hiſdem ptibus orationis quibus cõduplicatio. ¶ Rempu. exemplũ eſt in iudiciali g e-nere: Accuſatur quiſpiã ꝙ rempu. funditus euerte-rit: bis idẽ in eũ dr̃ diuerſis uerbis. Idem eſt rẽp. euer-tere & ciuitatem funditus deiecerit. ¶ Item patrem Alind exemplũ in eodem genere. ¶ Neceſſe eſt: uis innuitur exornarionis quæ priorum uerborum iter-prætatione animum commouet auditorum.

Ommutatio. A græcis αντοκλησις uoca-tur. Quoniam contraria uerba contrariis reſringuntur. κλεω autem frango eſt: uel αν-τιμετοβολη nominatur. ¶ Eſt autem huiuſmodi una multorum ſententia plus ualet: quã multe uni⁹: Quia ſi multi ſunt: qui idem ſentiãt plus ualere de-bet: quam ſi unus multa ſentiat. Cum non nihil ha-beat feſtiuitatis hæc exornatio. Medioeri & humili figuræ conuenit. Demonſtratiuo generi præcipue rariſſime narrationi inſeritur. Confirmationi & cõ-futationi ſæpiſſime. ¶ Eſſe oportet: exemplum eſt i quo priori ſententiæ poſterior conrtaria eſt. ¶ Item ea re: aliud exemplum. Plaro in prima ætate ſtudio-ſus admodum poetice fuit. Statuit autem nihil uerſi-bus ſcribere niſi aut equaret: aut anteiret homerum. Sed neutrũ potuit. ¶ Verba mutantur in hoc exem-plo: non ſolum ſententia: nolo: uolo: non poſſum: poſſum. ¶ Item poema: hoc differt iter poema & pi-cturam: ꝙ poema loquit̃ ut ouidii: & aliorum poetarũ pictura muta ẽ in utroq̃ fictio ẽ: & horatius air i ar-te poetica: q̃q̃ i re diuerſa: ut pictura poeſis erit. ¶ Si ſtult⁹ es. Qui ſtultus ẽ tacere ſolet: qa loq neſcit: ñ tñ ois q tacet ſtultus eſt. ¶ Nõ põt &c. fatendũ ẽ in-quit cõmode fieri: cũ & ſniæ: & uerba cõmutantur. ¶ Plura ſubiecius: docet cur multis exẽplis uſus ſit.

Ermiſſio: επιτροπη græce uocatur. Graui figuræ hæc exornatio conuenit & iudiciali generi precipue. Concluſionis autem pene propria eſt in qua commouere cõmiſerationem ſtu-demus: adhibetur & confirmationi nonnunquam.

¶ Conduplicatio.

Onduplicatio eſt: cũ ratione ampli-ficationis: aut cõmiſerationis eiuſdẽ unius: aut plurium uerborum itera-tio hoc mõ: tumultus. C. Gracchi tumultus domeſticos & inteſtios cõparat: itẽ cõmotus non es: cum tibi pedes mater ample-xaretur: non ex cõmotus. Item nunc ẽt audes in horum conſpectũ uenire ꝓditor patriæ: pro-ditor inq̃ patriæ uenire audes in horum conſpe-ctum. Vehemẽter auditorẽ cõmouet eiuſdem reintegratio uerbi: & uulnus maius efficit i cõ-trario cauſæ: qua ſi aliquod telum ſæpius per-ueniat in eandem partem corporis.

¶ Interprætatio.

Nterprætatio eſt: quæ nõ iterans idem reintegrat uerbũ: ſed id cõ-mutat quod poſitum eſt alio uer-bo quod idem ualeat hoc modo. Rẽp. radicitus euertiſti ciuitatem fundit⁹ deieciſti: patrẽ nefarie uerberaſti parẽt manus ſcelerate intuliſti: neceſſe ẽ eius qui au-dit animum cõmoueri: cũ grauitas prioris di-cti renouatur interprætatione uerborum.

¶ Commutatio.

Ommutatio eſt: cum duæ ſentẽtiæ inter ſe diſcrepãtes ex trãſitione ita efferunt̃ ut a priore poſterior cõtra-ria priori proficiſcat̃: hoc modo eſſe oportet ut uiuas: nõ uiuere ut edas: item ea re poemata nõ facio: qa cuiuſmodi uolo non poſ-ſum: cuiuſmodi poſſum nolo: item quæ de illo dicunt̃ dici nõ poſſunt: quæ dici poſſunt non di-cunt̃: item poema loquens pictura eſt tacitum poema debet eſſe: itẽ ſi ſtultus es ea re taces: non tñ ſi taces ea re ſtultus es: non pt̃ dici q cõ-mode fiat cum contrariæ ſniæ trãſlatione quo-q̃ uerba conuertant̃ plura ſubiecimus exẽpla: ut quoniam difficile eſt hoc genus exornatio-nis inuentu dilucidum eſſe ut cum bene eſſet intellectum facilius in dicendo inueniretur.

¶ Permiſſio.

Ermiſſio eſt cum oſtẽdemus in di-cendo nos aliq̃ rem totã tradere & concederem alicuius uoluntati ſic:

Quoniam omnibus reb9 ſurreptis ſolum mihi ſupeſt animus & corpus: hæc ipſa de multis q̃ mihi ſola relicta ſunt uobis & ueſtre condono poteſtati. Vos me quo pacto uobis uidetur: utamini atq; abutamini: licebit impune in me quidlibet ſtatuite: dicite atq; obtẽperabo: hoc genus tametſi alias quoq; nunquã tractãdum eſt tamen ad miſericordiam commouendam uehementiſſime eſt accommodatum.

¶ Dubitatio.

DVbitatio eſt: cum q̃rere uideatur orator utrum de duobus potius: aut quid de pluribus potiſſimũ dicat hoc modo. Obfuit eo tẽpore plurimum reip. conſultum: ſiue ſtultitiam: ſiue malitiam dicere oportet: ſiue utrũq;. Itẽ tu iſtud auſus es dicere: homo omnium mortalium: quæro quo nã te digno moribus tuis appellem nomine.

¶ Expeditio.

EXpeditio eſt: cum rõnibus cõpluribus enumeratis quibus aliqua res: aut fieri: aut nõ fieri potuerit: cetere tolluntur una relinq̃tur: quã nos intẽdimus hoc modo. Neceſſe eſt cũ conſtet iſtũ noſtrũ fundũ fuiſſe oſtẽdas te: aut uacuũ poſſedisſe: aut uſu tuum feciſſe: aut emiſſe: aut hereditate tibi ueniſſe. Vacuũ cũ ego adeſſem poſſidere nõ potuiſti: tũ & iã nũc uſu feciſſe ñ potes. Emptio nulla proferẽ: hereditate tibi me: uiuo mea pecunia uenire nõ potuit. Relinquitẽ ergo: ut me ui de meo fundo deieceris: hæc exornatio plurimũ iuuabit cõiecturales argumẽtationes: ſed non erit tanquã ĩ plæriſq; ut cũ uelimus ea poſſimus uti: nam facere id nõ poterimus: niſi nobis ipſa negocii natura dabit facultatem.

¶ Diſſolutio.

DIſſolutio eſt: quæ cõiunctõibus uerborũ e medio ſublatis ptib9 ſeparatis efferẽ hoc modo gere morẽ parẽti: pare cognatis obſequere amicis: obtẽpera legibus: item deſcẽde in integrã defenſionẽ, noli quicq̃ recuſare: da ſeruos in quæſtiones: ſtude uerũ inuenire hoc genus & acrimoniã habet: & uehemẽtiſſimũ eſt: & ad breuitatẽ accõmodatũ.

¶ Quoniam omnibus &c. uerba ſunt alicuius rei q̃ in cauſæ ſuæ peroratione ſe iudicũ pmittit poteſtati: potuit his uerbis cicero uti eũ in exiliũ mitteretẽ. ¶ Vtamini: recte. ¶ Abutamini: malæ. Hoc gen9: ꝓcipue cõcluſioni hãc exornationem cõuenire dicit: q̃uis aliis quoq; ptibus orõnis nõnunq̃ adiũgatur.

DVbitatio ἀπορία græce dr̃. Fit duobus modis: aut cum q̃rit orator utrum poti9 de duobus dicat: aut quid potiſſimum de pluribus: iudiciali & deliberatiuo genere graui figuræ confirmationi: & confutationi conuenit. ¶ Obfuit: exemplum eſt in deliberatiuo genere: & eſt de duobus dubitatio. ¶ Item: hic quærit quid potiſſimum dicat. ¶ Nam quo te: adeo ſceleſtus es: ut quo nomine debeas appellari non ſatis ſciam.

EXpeditio ἀπόφασις græce nominatur. Sufficiẽs ptium enumeratio a dialecticis uocatur. Differt a ſubiectione: q; illic multis propoſitis omnia tolluntur: hic multis connumeratis cætera tollunẽ: unũ ꝓbabile dumtaxat relinquiẽ iudiciali generi: graui figuræ cõfirmatõi & cõfutatiõi adhibeẽ. ¶ Neceſſe eſt: exemplũ eſt in cõiecturali cã in quo multis enumeratis cætera tollunẽ: & unũ tantũ ꝓbabile relinquitur. ¶ Vacuum: a nemine poſſeſſum. ¶ Aut uſu. uſucapione & præſcriptione: quib9 res a nobis uẽdicãtur. ¶ Tuũ ẽt &c. Nã ſi ego poſſedi: tuũ uſu facere nõ potuiſti. ¶ Mea pecunia: fundũ dixit: nũc pecuniã uocat: cui9 noĩe nõ ſignati tñ numi ſed oĩs ſ ꝫa apud maiores noſtros continebaẽ. ¶ Vi ergo dãnãd9 es: qm̃ ui me de meo fundo eiceciſti. ¶ Dici hæc a Lutio cecĩna ĩ ebutiũ potuiſſent: a quo fundo eiect9 fuit. ¶ Hæc exornatio: docet exornationis ꝓprietatem. ¶ Nõ erit tanq̃ in pleriſq;: q̃a refelli plerunq; argumentatio facile põt. cuius in expoſitione eũ res oẽs collegiſſe nos oñderimus aliq̃ rẽ idoneã præterimus ſicut li. ii. oſtenſum eſt.

Vſucapio

Pecũia

DIſſolutio: διάλυτον græci uocant: differt ab articulo: illic. n. ſingula uerba interuallis diſtinguntur cæſa oratione: hic uero non uerba ſed partes: & membra: ſeparatim & ſine coniunctionibus efferuntur. ¶ In omni utimur figura ĩ omni genere ſed iudiciali ꝓcipue. oĩbus conuenit ptibus orationis ſed in primis narrationi. ¶ Gere morẽ: exemplũ eſt ĩ genere deliberatiuo. Suadeẽ. n. cuipiã ut hæc omnia faciat. ¶ Deſcẽde: aliud exẽplũ & ipſum in deliberatiuo genere: ſuadetur. n. ei q criminis alicuius inſimulatur: ut nihil uereatur: ſed det ultro operam ut res quomodo geſta ſit pateat: ut innocens eſſe ipſa cognoſcatur. ¶ Quamuis aduerſariorum etiam uerba poſſint eſſe qui dicant ſi innocens es: ut dicis deſcende &c. ¶ In integram: quæſtionẽ: quæ libera tibi eſt antequam damneris: quod erit: ſi te non defenderis. ¶ Integrum nobis dicit eſſe aliquid: quod liberum eſt: ut facere poſſimus: uel contra. ¶ Da ſeruos in q̃ſtionem: liberi hoĩes apud ueteres romanos ex lege torqueri nõ poterant: ſerui ꝓ illis torquebãtur: multi auctores: ꝓcipue Val. Maximus. ¶ Quæſtionem: tormenta: quod ſequitur pro eo ponitur: quod præcedit: quæſtio enim præcedit tormenta: hoc eſt iterrogatio diligẽs. ¶ Hoc gen9: hinc apparet præcipue iudiciali generi conuenire. quæſtio

PRæciſio. Alibi reticentiam hanc exornationem appellauit Cicero. Celſus obticentiam: nõnulli in
terruptionẽ ἀποσιώπησις græce dr̃. Aliqd oñdit affectus uel iræ: ut ait Q uĩt. Sicut apud Vir.
Q uos ego: ſed motos p̃ſtat cõponere fluctus uel ſolicitudinis: & quaſi religiõis. ut. An huius ille le
gis quã ciodius a ſe inuentã gloriatur mentionem facere auſus eſſet uiuo milone: non dicam conſule: non
audeo totum dicere. Vbi uerba decenter pudoris gratia ſubtrahuntur: ut nouimus & qui te tranſuerſa tuẽ
tibus hirquis ἀποσιώπησιν non putat eſſe. Q uintil. cum illa quid taceat incertum ſit: aut certe longio
re ſermõe explicari oporteat: in huioſmodi uero ora
tionibus uerbum ẽt manifeſtum deſideret. Conuenit
graui figuræ: iudiciali generi: rep̃henſioni & cõfuta
tiõi p̃cipue p̃eidicur. n. illic oratio ut maior ĩ aduer
ſarios inuidia excitetur. ¶ Reliquũ: qđ dicendũ ſup
eſt. ¶ Mihi &c. exẽplũ ẽ: & ſenſus: nolo tecũ certare
nã mihi ad dedecus accederet: me. n. populus ro. ho
nore te dedecore affecit. ¶ Q đ populus ro. me uo
luit dicere ſæpe ornauit: ſed reticuit. ¶ Itẽ aliud exẽ
plũ in quo p. iterruptionẽ crimina: aduerſariiſ cogitã
da aduerſariis reliquunt. ¶ Nõ auſim dĩre: adeo tur
pe facinus eſt. ¶ Alienæ domui: inſidiatus es: ſtuprũ
cõmiſiſti. ¶ Hic exprimit̃ coloris diſerta expreſſa.

COncluſio: ἐπίλογος græce uocat̃: in omni
figura: in omni genere utimur ex partibus ora
tionis: in confirmatione: & confutatione tm̃.
Q uod ſi danais: eſt qui probare nititur mortem pari
dis cãm extitiſſe: ut troia caperetur: & ſic intendit: da
tum erat oraculum græcis ſine philoctetæ ſagittis ca
pi troiã nõ poſſe: ſed ſagittis illis paris occiſus ẽ: actũ
aliud nihil ẽ: deinde cõcludit: ſi oraculũ non poſſe ca
pi troiã ſine philoctetæ ſagittis rñderat: & ſagittæ il
Philoctetes læ nihil aliud egerũt: q̃ q̇ paridẽ occiderũt: ſequitur
paridis morte captã eſſe troiã & eo uiuo capi non po
tuiſſe: philoctetes autẽ peantis filius fuit herculis co
mes. & ſagittandi peritus ut Home. ait: hunc in oeta
moriens hercules ſagittarum ſuarum hæredem reli
quit: quæ hydræ lerneæ ueneno tinctæ erant. Iurare
uero prius compulit ne cui corporis ſui reliquias in
dicaret: eum autem reſponſum eſſet græcis herculis
ſagittis ad troiæ expugnationem opus eſſe: & ubi nã
hercules eſſet a philoctetæ quæreretur & mortuum
eſſe confeſſus eſt: & pede locũ ſepulturæ percuſſit uer
bis indicare uolens: proficiſcendi deinde ad troianum
bellum in pedem quo tumultum tetigerat: caſu ſagit
ta cecidit: & uulnus fecit: quo uſq; adeo putrefactus
pes eſt: ut ferre putorem græci non poſſent: diu qui
dem p̃ oraculi neceſſitate tolerarunt. in lemnum tan
dem inſul ĩ p̃ductũ reliq̃runt ſublatis herculis ſagittis
ſanatũ poſtea ferunt a machone: & podalyrio. Aeſcu
Petilila lapii filiis: in patriam redire contempſiſſe: in calabryã
ueniſſe: atq; illic petiliam paruam urbem ædificaſſe.

¶ Præciſio.

PRæciſio eſt: cum dictis q̃buſdã reliquũ
qđ cœptũ eſt dici relinq̃t̃ inchoatũ ſic.
Mihi tecũ p̃certatio nõ ẽ. iõ qđ popul⁹ roma
n⁹: me nolo dicere: ne cui forte arrogãs uide
ar. te ãt ſæpe ignominia dignũ putauit: itẽ tu
iſtud nũc audes dicere: q nup alienæ domui ñ
auſim dicere: ne cũ te digna dixero me idignũ
q̃ppiã dixiſſe uidear: hic atrocior tacita ſuſpi
tio q̃ diſerta explanatio fcã eſt. ¶ Cõcluſio.

COncluſio eſt: q̃ breui argumẽtatiõe ex
his: q̃ ante dcã ſunt: aut fcã cõficit: qđ
neceſſario conſeq̃tur hoc mõ: qđ ſi da
nais datũ erat oraculũ nõ poſſe capi troiã ſine
philoctetæ ſagittis: hæ ãt nihil aliud fecerũt:
niſi Alexãdrũ p̃cuteret: hũc extinguere id ni
mium fuit capi troiam ab paridem.

REſtant ẽt decẽ exornatiões uerborũ: q̃s
iccirco nõ uage diſp̃ſimus: ſed a ſupio
ribus ſep̃auimus: qđ oẽs in uno genere
poſitæ ſunt: nã eorũ oium hoc proprium eſt:
ut abuſitata uerbo℞ p̃tãte recedat̃: atq; ĩ aliã
rõnem cũ quadam uenuſtate oratio cõferat̃.

¶ Nominatio grauis.

DE quibus exornationibus noĩatio ẽ pri
ma q̃ nos admonet: ut cui rei nomen:
aut nõ ſit: aut ſatis idoneum non ſit: eã
noſmet idoneo uerbo nominemus: aut imita
tionis: aut ſignificatiõis cauſa. Imitatiõis hoc
mõ & maiores rudere uagir̃ & murmurar̃ &

REſtant: decem ſecuntur uerbi exornationes: quas ideo ſeorſum ab aliis collegiſſe: & uno in loco po
ſuiſſe dicit cicero: quoniam ſub uno ſunt genere: tranſlatione ſcilicet uel abuſione: nam & proprio
uocabulo in omnibus diſcedimus: & aliud non proprium pro eo ponimus: hoc autem tunc potiſ
ſimum facimus: cum aut non placet: aut non inuenitur proprium. ¶ Vno genere tranſlatiõe uel abuſione.
¶ Potante: quæ eſt propria eius rei de qua loquimur. ¶ Cum quadam uenuſtate: ut congrua ſit abuſio &
rei conueniens tranſlatio: non dura omnino: aut aliena ut ſupra dictum eſt.

NOminatio: ὀνοματοποιΐα græce uocatur: ea utimur: quando res incidit: quæ nomen proprium
non habet: uel ſi hẽt: nõ ſatis idoneum uidetur eſſe cicero hanc exornationem bifariam diuidit: in
imitationem: & ſignificationem: Q uintilian⁹ ὀνοματοποιΐαν fictionem dicit eſſe nominis: & a
græcis inter maximas habitam uirtutis: nobis uero uix permitti. ¶ Aut imitatõis cum illis utimur uerbis:
que πεποιημένα uocãt: q̃ ex uocibus ĩ uſum receptis quocũq; mõ declinant̃: cũ. ſ. de ſoni imitatõe uoces
fiunt: ut uagire: ſtrabo ad cõfingẽda cognata rebus noĩa græcos dicit ĩgenioſos eẽ. ubi docet qđ barbarus
ſit: & uñ dicat̃. ¶ Rudere exẽpla ſunt imitationis: ẽ ãt aſinorũ rudere: uagire iſantiũ: mugire bouũ: murmu

rare fluuiorum:ſibilare ſerpētū.¶ Aut ſignificādæ rei grā cū uocabulo utimur trāſlato:quo meliꝰ rē aliq̄ exprimemꝰ:ut exēplo patet:fragor a fractarum rerum ſonitu dr̄:hic p ſtrepitu:& tumultu accipit̄:eo igit̄ cū utimur ſignificādæ rei cā utimur:ut nimiū exprimamꝰ ſtrepitū & tumultū.¶ Hoc gn̄e:raro utēdum dicit hoc gn̄e & rōnē ſubiicit:qm̄ faſtidiū affert auditoribꝰ:ſi hoc colore orator crebro utat̄.Cōmode ſuo loco.

Pronominatio αντονομασιαν græci uocāt:hæc epitheton qd̄ noſtri appoſitū noiant:p noie p prio ponit:& poetis freqn̄tiſſima eſt:oratoribus rarius eius ē uſus:nōnullis tñ.Nā ut Tididē & pelidē nō dixerūt:ita impiū & parricidā reuerſorem quoq̄ carthaginis & Numātiæ p ſcipiōe: & romanæ eloquentiæ principem p Cice.poſuerunt.Conuenit hæc exornatio tribus figuris:ſed p̄cipue graui: tribus generibus:ſed p̄cipue iudiciali: ex ptibus oratiōis confirmationi & cōfutationi.¶ Cognomine: ut ſi Africanū dicas p ſcipione.¶ Id qd̄ ſuo &c.pōt qdem ſuo noie appellari ſed tantā uehementiā nō habet.¶ Vt ſiquis exēplū eſt:Pronominatio inqt erit:ſiquis gracchos ſignificare uolens Africani nepotes dicat:filii.n.fuerūt Corneliæ,Scipiōis Africani prioris filiæ.In tri. quempiā plebis dicta uident̄ hæc uerba: is arguit̄:qd̄ plebē ſicut gracchi fecerūt nō defenderet.¶ Videte nūc inqt.¶ Aliud exēplū in quo p noie pprio qd̄ nō placet illud ponit̄ qd̄ placet:ut ſi qs de aduerſario cū quo litigat:uidete dicat iudices quemadmodū iſte plagioſippus me tractauit.Notū ſignificare uolens & quaſi beluā. Nā plagioſippꝰ equus eſt nothus materno uel paterno genere ignobilis:obliq̄ natus: Nam πλαγιος obliquū ιππος equū ſignificat.& Virg. de eqs ait regis latini ſuppoſita de mr̄e nothos. Dicit̄ aūt nothus nō legitimus latini rei nomē nō habēt:auctor Quinti.Hoc pacto:uim oſtēdit exornationis p quam dicit laudari uel uituparī quempiā poſſe:a rebus aī: corpis & externis ut de plagioſippo:nā ad extraneā rē ptiet: uidelicet ad genus.¶ Sicuti cognomē: ēt ſi cognomē non ſit: ut plagioſippus: impius parricida: ſacrilegus: hæc.n.oia antonomaſiam faciunt. Si a proprio nomine diuiſa fuerint

Denominatio μετωνυμιαν græci uocant. Tranſlationi ſubiicere ur̄ Quinti. denominatio appellatur:q̄ de propinquo noie ſumitur. ſicuti foderet calcaribꝰ armos.i.ilia.¶ Item & nūc ille paris:hoc ē æneas.Magis poetis q̄ oratoribus conceſſa eſt.Qua in oī utimur figura:in oī genere: in oī pte orōnis.Multis fit mōis: quos Ci.exequitur.¶ Propinqs ēt ſi eædē non ſint:ut paris p ænea.¶ Finitimis:cōiunctis & q̄ eædē ſunt:ut ſiqs puppim p naui.Mucronē p gladio:teſtū p domo ponat.Nō ſuo: non pprio & quo naturaliter ſignificat̄.¶ Ab inuentore: cum inuentor ponit̄ p re inuēta:aut contra.¶ Vt ſiquis &c. exemplū eſt. Tarpeius mons a uirgine ueſtali tarpeia dictus eſt:q̄ ibi a ſabinis necata fuit antea Saturnius ē uocatus:ſed cū fundamēta ædis iouis illic effoderentur:humanum caput inuentū eſt:q inuenit nomē monti dedit:& capitolium appellauit.Siqs ergo Tarpeius ſignificare uolens capitoliū dicat:ab inuētore denoiationē faciet.¶ Pro baccho uinū.fabulæ dicunt. tarpeiꝰ
Bacchum uini uſum p̄buiſſe mortalibus:& uites plantare docuiſſe.¶ Vbi autem cæli qualitas & natura uites ferre non concedebat. Zythum potionis genus:quæ ex ordeo fit: ſicuti ægyptiis oſtendiſſe.Vnde ait columella:ut peluſiaci pro ritet pocula Zythi poetæ Bacchum pro uino ponunt frequētiſſime:uinum pro Baccho poſitum.ego non comperi:¶ Pro cerere frugem.Ceres frumenta inuenit:cum antea glandibus ueſcerentur:eadē molere:& conficere in attica:italia:& Sicilia docuit:prima ēt leges dedit: ob id dea iudicata.Plinius.Ceres pro frugibus: & contra a poetis ponitur.¶ Ab inſtrumento.Cum inſtrumentum pro perſona ponit̄:ut ſiquis Sariſſam quæ haſta eſt macedonica:ut ait Marcellus.p ipſis ponat macedonibus.¶ Græcia:quā Philippo & Alexādro ducibus domuerūt.¶ Armatura tranſalpina.i.galli q trāſalpes incolunt:ſunt.n.& eis alpes:propria habeant arma galli:quibus ipſi itali non utebant̄.¶ Aut id:quod fit: cū res effecta pro efficiente ponit̄.& dicitur mars iſtud te facere coegit.i.bellū. Nam Mars auctor ē belli.

Zythū

Sariſſa

ſibilare appellauerunt ſignificandæ rei cā:ſic poſtq̄ iſte ī rēp.fecit impetum:fragor ciuitatis in primis ē auditus:hoc genere raro ē utēdum:ne noui uerbi aſſiduitas odium pariat: ſed ſi cōmode qs ea utatur:& raro nō mō nō offendet nouitate etiā exornabit orationē.

¶Pronominatio.

Pronominatio:q̄ eſt ſicuti cognomine quodam extraneo demonſtrat id: quod ſuo noie non poſſunt appellari. Vt ſiquis dū loqtur d̄ gracchis:at nō aphricani nepotes inquit:iſtiuſmodi fuerūt. Item ſiquid de aduerſario dicat. Videte nūc inqt iudices:quēadmodum Plagioſippus iſte tractarit:hoc pacto nō inornate poterimus: & in laudando:& in lædēdo in corpore:aut animo:aut extraneis rebꝰ dicere: ſicuti cognomen quod pro certo nomine colocemus.

Plagio ſippus

¶Denominatio.

Denoiatio eſt:q̄ a propinqs & finitimis rebꝰ trahit orōnē:q̄ poſſit itelligi res: q̄ non ſuo uocabulo ſit appellata. Iſta aut ab iuētor̄ cōficit̄:ut de tarpeio loqus cū capitoliū noiet. Aut ab inuēto ut ſi qs p libero uinū p cerere frugem appellet. Aut ab iſtrumento dn̄m.ut ſi qs macedonas appellarit hoc mō ñ tñ cito ſariſſæ græcia potitæ ſūt aut idem gallos ſignificās dicat:nec tñ facile ex italia armatura tranſalpinam depulſa eſt. Aut id quod fit ab eo: q facit ut ſiqs cū bello

¶ Aut ſi qui &c. aut cum cõtra is: qui facit: ꝓ id ſignificatur: quod ſit: efficiens per effectum: ut ſi quis artem deſidioſam dicat qđ deſidioſ facit. ¶ Ab eo quod continet: ut ſi italiam pro italis: græciam pro græcis ponas: ut exemplo patet. ¶ Ab eo quod continetur: ut ſi quis per aurũ diuitias intelligat. ¶ Horum omniũ. difficilius inquit eſſe præcipere de his denominationibus: quoniam eas inuenire: quoniam tum apud oratores: tum apud poetas in frequenti uſu ſunt.

CIrcuitio. περιφρασισ græce dicitur: qua utimur: cum id quod uno aut paucioribus certe uerbis dici poteſt: pluribus dicimus. ¶ Alii circuitũ uocant loquẽdi: alii circũ locutionẽ. Neceſſitatẽ nonunꝗ habet: quotiens dictu deformia operit: ut Saluſtius. At reliꝗ ſunt intima naturæ. Sed ornatus cã frequentiſſime fieri ſolet a poetis ut a Virgilio. Tp̃s erat quo prĩa ꝗes mortalibus ægris incipit: & dono diuũ gratiſſima ſerpit. Apud oratores ſemp eſt aſtrictior. Cum in uitium cadit periſſologia appellatur. Cõuenit graui: & mediocri figuræ: generi demõſtratiuo præcipue. In quo maior ornãdæ orationis cura ſimul & licentia eſt: ꝙ fere tantum delectare orator ꝗrit. ¶ Scipionis prudentia. Dici ſimpliciter poterat. Scipio carthaginem cæpit: ſed circumlocutus eſt ut ornatior eſſet oratio: & ſonãtior ad auditorum aures perueniret.

TRanſgreſſio: υπερβατον græci uocãt. Non immerito: ut ait Quintilianus hæc exornatio iter uirtutes habetur: qñ frequentiſſime aſpera & dura & diſſoluta oratio fit: ſi ad neceſſitatẽ ordĩs ſui uerba redigantur: & ut quodq́ oritĩ ita proxĩs ẽt ſi uinciri nõ poteſt alligetur: adhibetur omnibus figuris: omnibus generibus: omnibus partibus oratiõis excepta narratiõe: cum ſit dilucidati cõtraria: ¶ Pietate ꝓ ueſtra: anaſtrophe eſt: præpoſitio enim poſt ponitur quæ præpõi debet: & pro ueſtra pietate dici. ¶ Peruerſione. Cum oratio peruertitur: & quæ ꝓcedere debent poſtponuntur: ut pietate pro ueſtra. ¶ Traiectiõe: cum quod poni in medio debet: ĩ fine collocatꝰ: ut inſtabilis in iſtũ plurimũ fortuna ualuit. Nam dici debuit inſtabilis fortuna. ¶ Oẽs &c. & hic Traiectio eſt. Nã omnes facultates. ¶ Huiuſmodi &c. prodeſſe continuationibus hanc dicit digreſſionem: ſi tamen obſcuritatem non pariat: Continuatio autem qua utimur in tribus coloribꝰ denſam & continentem uerborum exigit frequentationem: & pari fere quæ in ea ſunt mẽbra numero: ſyllabarum conſtant. ¶ In quẽdam numerum: in pedibus ſtructã & clauſam orationẽ ꝗlis poetarũ ẽ. Perfecte. Si nihil deſit. ¶ Perpolitiſſime: ornatiſſime.

SVperlatio. Quã alii ſupiectionẽ uocant: υπερβολη a græcis dr̃: augẽdo aut minuẽdo fit. Quĩtilianꝰ hypbolẽ ingr. ꝗuis oĩs ultra fidẽ ſit nõ tñ ultra modũ eẽ dẽre: nec alia uia magis in cacozeliã iri ꝗ ẽ ꝑ affectatõnẽ decoris corrupta ſnĩa cum in eo ipſo dedecoretur oratio: quo eam uoluit auctor ornare. Graui figuræ ꝓcipue & iudiciali generi conuenit ſuperlatio: nõnunꝗ & demõſtratiuo & deliberatiuo adhibeẽ. Cũ alicuius turpitudo ꝑ ſimilitudinẽ uel trãſlationẽ maxime augeẽ: ex ptibꝰ orationis cõfirmatiõi & confutationi in primis cõgruit. ¶ Superãs ueritatem: ut Geminiq́ minãtur.

uelit oſtendere aliq d quẽpiam facile dicat: mars iſtud neceſſario te facere cogit: aut ſi qđ facit. Ab eo quod ſit: ut cum deſidioſam artem dicemus: quia deſidioſos facit: & frigus pigrum quia pigros facit: ab eo quod continet id quod continetur: hoc modo denominabitur. Armis Italia non poteſt uinci: nec Græcia diſciplinis nam hic pro græcis: & italis: quæ continent notata ſunt ab eo quod contineatur id quod continet: ut ſi quis aurum: uel argentum: aut ebur nominet: cum diuitias uelit nominare: harum omnium denominationum magis in præcipiendo diuiſio: ꝗ inquirendo difficilis inuentio eſt: ideo qđ plena conſuetudo eſt: non modo poetarum: & oratorum: ſed etiam quotidiani ſermonis huiuſmodi denominationum.

Circuitio.

CIrcuitio eſt: oratio rem ſimplicẽ aſſumptam circumſcribens elocutione hoc pacto: Scipionis ꝓuidentia Carthaginis opes fregit: nam hic niſi ornandi ratio ꝗdam eẽt habita. Scipio potuit & carthago ſimpliciter appellari.

Tranſgreſſio.

TRanſgreſſio eſt: ꝗ uerborũ perturbat ordinem traiectione: aut ꝑuerſiõe: ꝑuerſione ſi hoc uobis arbitror: deos imortales ꝺdiſſe pietate pro ueſtra. Traiectione hoc modo: inſtabilis i iſtum plurimum fortuna ualuit omnes inuidioſæ eripuit tibi bene uiuẽdi caſus facultates huiuſmodi traiectio ꝗ rem nõ reddit obſcurã multum ꝓderit ad continuationes de ꝗbus ante dictũ eſt in ꝗbus oportet uerba ſint ad poeticũ quẽdam extructa numerum: aut ꝑfecte & ꝑpolitiſſime poſſint eſſe abſolute.

Superlatio.

SVperlatio eſt oratio ſuperãs ueritatem

in cœlum ſcopuli.⸿Hæc ſumiť &c.Multis modis ſuperlatio fit.Cum res augetur:ut ait Quintilianus:cũ plus facto dicitur: ut uomens fruſtis eſculentis gremium ſuum:& oẽ tribunal impleuit:aut cum res per ſimilitudinẽ attollitur:ut credas in mare reuulſas cycladas:aut per cõparationem:ut fulminis ocior alis:aut quaſi per ſigna quædam:ut illa uel intactæ ſegetis per ſũma uolaret gramina:nec teneras curſu læſiſſet ariſtas.Creſcit aliquando ſuperlatio:& aliam addit:ut illa Ciceronis in Antonium:quæ charybdis tã uorax: charybdim dico:quæ ſi fuit aial unum fuit:oceanus medius fidius uix uideret tot res:tam diſſipatas diſtantibus in locis poſitas:tam cito abſorbere potuiſſe.

alicuius augẽdi minuendiue cauſa:hæc ſumitur ſeparatim aut cum comparatione. Separatim ſic:quod ſi concordiam retinebitis in ciuitate imperii magnitudinem ſolis ortu atq; occaſu metiemur:cũ comparatiõe aut a ſimilitudie: aut a præſentia ſuperlatio ſumiť.A ſimilitudine ſic corpore niueũ candorem aſpectu igneũ ardorem aſſequebať. A præſtãtia hoc modo:cuius ore melle dulcior ſermo ꝓfluebat:ex eodẽ genere hæc eſt:tãtꝰ erat i armis ſplẽdor:ut ſolis fulgor obſcurior uidreť.

⸿Intellectus.

INtellectus ẽ:cum res tota parua de parte cognoſcitur:aut de toto pars:de parte totum ſic intelligitur:non ille te nuptiales tibiæ eius matrimonii commouebant:nam hic omnis ſanctimonia nuptiarum uno ſigno tibiarum intelligiť: de toto pars:ue ſi quis ei ueſtitum:aut ornatum ſumptuoſum oſtẽdet:dicat:oſtẽtas mihi diuitias: & locupletes copias iactas.Ab uno plura:hoc mõ.Pœno fuit hiſpanus:auxilio fuit i manis ille trãſalpinus;in Italia quẽq; ſenſit non nemo togatus.Idẽ unũ a pluribꝰ ſic itelligiť:atrox calamitas pectora mœrore pulſabat.Itaq; anhelãs eximis pulmõibꝰ p̃ cura ſpũs ducebať:

Totidem minuendi genera ſunt.Cicero tribus fieri modis hyperbolem dicit:ſeparatim hoc eſt ſine comparatione: cum comparatione per ſimilitudinem & cum eadem per præſentiam.⸿Quod ſi &c. exẽplũ eſt hyperboles quæ ſeparatim fit in deliberatiuo genere eſt:quia ſuadetur concordiam retinendam in ciuitate quod ſi fiat:ab ortu ſolis ad occaſum populus romanus imperium prolaturus ſit.⸿Corpore &c. exẽplum eſt comparatiõis per ſimilitudinẽ.⸿In helenam dici hæc uerba potuiſſent:& in quamuis pulcherrimam:quæ corpore nimium candorem:aſpectu oculorum ignis ſplendorem præ ſe ferre uideretur: talis fuit illa uirgilii de Rheſi equis hyperbole: qui candore niues anteirent:curſibus auras.⸿Cuius ore.hyperbole eſt per comparationem a præſtantia nihil enim eſt melle dulcius:& dicitur hominis orationem melle eſſe dulciorem: de neſtore hoc ait Homerus. τοῦ καὶ ἀπὸ γλώττης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή.⸿Tantus erat: & hoc exemplum ex eodem genere eſt: aliquis de inſtructo exercitu & ad pugnã parato loquens: tantum inquit eſſe armorum ſplendorem:ut ſolis fulgor obſcurior uideretur: ſolet autem ſplendor alio ſplendore obiecto non nihil hebetari.

Hypbo le tribꝰ fit mõis

INtellectio συνεκδοχὴν græci nominant: & eſt dictio plus minuſue pronuncians: magiſquam ſignificans:hac enim in contextu ſermonis quod tacetur accipimus: & uerbum ex uerbo intelligimus.⸿Inter uitia eclipſis uocatur.Quintilianus ſynecdochen magis figuram q̃ tropum ſibi uideri ait: & neſcire ſe an oratori conueniat niſi in argumentando: cum rei ſignum eſt:ut aſpice aratra iugo referunt ſuſpenſa iuuenci:ex quo apparet noctem appropinquare: cum pars pro toto: aut contra totum pro parte ponitur:conuenit tribus figuris: tribus generibus:ſed præcipue demonſtratiuo: omnibus partibus orationis excepta diuiſione.⸿Non ille te &c.hic de parua parte totum cognoſcitur: nam tibiæ quæ ſunt pars minima apparatus nuptiarum pro omni ponuntur apparatu: & in nuptiis: & in funeribus tibiis maiores noſtri utebantur:ad quas etiam ſaltabant.Horatius in arte poetica.Tibia non ut nunc orichalco iuncta:tubæq; æmula:ſed tenuis ſimplexq; foramine pauco aſpirare & adeſſe choris erat utilis.Dicuntur in adulterum hæc uerba a quo uiolatus alicuius ſit lectus: & eſt in genere iudiciali exemplum & in repræhẽſione.⸿Hic:in hoc exemplo.⸿Omnis ſanctimonia:ſanctum eſt matrimonium:quod etiam maiores noſtri inuiolatum eſſe uoluerunt.Quippe qui alienorum lectorum ſubſeſſoribus grauiſſimas ſtatuerunt pœnas.⸿Oſtendis mihi &c.In genere demonſtratiuo eſt hoc exemplum: in eum enim dicitur:qui haberi diues uolebat:& id ſumptuoſo cultu & precioſis ueſtibus intelligi: ſi quis inuidioſe dicat: diuitias mihi oſtendis:hoc eſt ueſtem:a toto pars intelligitur.⸿Ab uno plura:eſt item ſynecdoche ſi numerus ponať ſingularis:& multitudo itelligať:ut pœno hiſpanꝰ fuit auxilio:hoc ẽ hiſpani auxilio pœnis fuerũt.Quod frequẽtiſſime Liuiꝰ facit.⸿Ille trãſalpinꝰ:ideſt galli trãſalpini crudeles in romanos fuerũt: quos multis & magnis cladibus affecerũt:ne ad Aliã fluuiũ:& qñ urbẽ inualuerunt:& oĩa præter capitoliũ incẽderunt.⸿Togatus:pro togati.Togam romanis oĩbus cõis ueſtis fuit Vir.Romanos dominos rerũ gentẽq; togatã.⸿A pluribus unũ exẽplum eſt:cum ꝑ plura unum ſignificať:ut ſi de hoĩe uno ſermo ſit:q magno dolore crucieť:& pectora ac pulmones dicamus:qđ ſæpiſſime faciunt poetæ: oratores rariſſime.

Nam in ſuperibus ideo inquit numerum ſingularem pro plurali poni:ut feſtiuus ſermo ſit:& contra plu ralem pro ſingulari:ut grauitas inſit orationi:ex quo manifeſte apparet tribus figuris conuenire : quarum humilem.& mediocrem feſtiuitas:ſublimem grauitas decet.

ABuſio κατάχρησις græce dicitur. Differt a tranſlatione. Quoniam abuſio eſt:ubi nomen nō de fuit. Tranſlatio:ubi aliud fuit. Differt item a pronominatione:& denominatione parum illa extra neo nomine id demonſtrat quod ſuo nomine appellari non poteſt. Hæc a rebus finitimis : & propiquis trahit orationem:qua poſſit intelligi res :quæ non ſuo uocabulo ſit appellata.cum hæc:ut ait Quintilianus:habentibus nomen ſuum accommodet : quia in proximo eſt : hac utimur in omni genere : in omni figura : in omni parte orationis. Vires hoīs breues ſunt:breues abuſiue dictum eſt:paruæ.n.dici debuit. Parua ſtatua.cum breuis dici debeat eſt contrarium ſuperiori. Longum conſilium. Cum magum dicendum ſit. Magna.cū longam uocare conueniat. Pauco.cum breui dicendum fuerit. Nam hic.in his omnibus exēplis. Finitima. Vicina ſignificatione.lōgus magnus.breuis paucus.ſimilia quidem ſunt ſignificatione diſſimilia tamen re.

Paruus Breuis

TRanſlatio. Hæc exornatio μεταφορά græce uocatur. Quæ ut ait. Quintilianus : cum ita eſt nobis ab ipſa conceſſa natura ut in docti quoq; ac nō ſentientes ea frequenter utantur: Tū ita iocunda:atq; nitida ut in oratione quamlibet clara proprio tamen lumine eluceat. Neq; enim uulgaris eſſe:neq; humilis:neq; inſuauis modo recte aſcita: poterit. Copiam quoq; auget ſermonis permittendo mutuari quod non habet : quodq; eſt difficillimum præſtat:ut nulli rei nomen deeſſe uideatur. Neceſſitatis.emphaſeos:decoris.& obſcœnitatis uitandæ gratia fieri dicit Quintilianus. cicero uero etiam aliis cauſis : eſt autem Metaphora ſimilitudo breuior : a qua eo differt ꝙ illa comparatur rei : quam uolumus exprimere. Hæc pro ipſa re dicitur:comparatio eſt cum dico feciſſe quid hominem ut Leonem Tranſlatio cum dico de homine leonem. Diſtat item ab abuſione quoniam illa uocabulum quod habet largitur: hæc quia non habet proprium : alieno utitur. Vt patricida dicitur:qui fratrem aut ſororem occidit:cum ille proprie patricida ſit: qui patrē occidit. Vis præterea tranſlationis omnis maxime quadruplex uidetur:aut.n. ab animali ad animale fit. Vt Tiphin aurigam celleres fecere carinæ: ab agitatore ad gubernatorem tranſtulit. Item tondentes campum late candore niuali:& magna contorſit equum ui. Ab animali ad animale fit. Ad procul excelſo miratus uertice montis. pro cacumine nunc uerticem dixit qui animalium eſt tantum. Item fertur in abruptum magno mōs improbus actu. Ab animali ad inanimale:ut ſi tantum pectore robur concipis:a ligno ad hominem tranſtulit. Ab inanimali ad inanimale: ut pelagus tenuere rates. Nam rates animam non habent:neq; pelages.. Item ſequitur cumulo præruptus aquæ mons. Metaphoræ item quædam ſunt communes:ut Tiphin aurigā celeres fecere carinæ. quia quē admodum in naui auriga dici poteſt:ita in curſu gubernator:ut cunq; gubernator contorſit equos:hic gubernatorem pro auriga poſuit. Quædam non communes:quæ a græcis ἀνακόλουθα nominantur:ut cum uertice montis non enim poteſt inuicem dici cacumen hominis:ſicut dixit uerticem montis. Donatus dicit eſſe metaphoras alias reciprocas ut altum mare:& profundum cœlum:poſſumus enim conuertere altum cœlum:profundum mare. Herbæ florent:iuuenes pubent:poſſumus & hic conuertere: herbæ pubēt iuuenes florent:alias partis unius:ut ſegetes fluctuant:uites germinant. Adhibetur tranſlatio omnibus figuris:omnibus generibus: omnibus partibus orationis excepta diuiſione. Quod propter ſimilitudinē &c. uerbum transferendum eſt:ut ait Quintilianus: ex eo loco in quo primum erat:in eum locum cui aut proprium deeſt:aut tranſlatum proprio melius eſt:quod ſi ualde ſimile non fuerit:transferri non debent: ne ſit dura & aliena tranſlatio quod uitium fugiendum eſſe ſuperius admonuit. Rei ante oculos ponendæ. Significationis & emphaſeos. Hic italiam. exemplum eſt in quo a re animata tranſlatio fit: a dormiē te ſcilicet ad regionē:expergiſci enim proprie eſt dormientis:expergefecit ergo quaſi dormientem a ſomno excitauit:eſt hic & denominatio. Nam per italiā itali accipiuntur. Recens aduentus. tranſlatio eſt hic a re inanimi ad inanimam:ab aqua ad ciuitatem. Nam ut aqua ignem extiguit: ſic exercitus delet ciuitatē.

Metaphora

Patricida

nam ī ſuperioribus plures hiſpani:& galli:& togati:& hic unum pectus:& unus:pulmo ītelligitur:& erit ille diminutus numerus feſtiuitatis adiunctus grauitatis gratia.

Abuſio.

ABuſio eſt : quæ uerbo ſimili : & propinquo pro certo : & proprio abutitur hoc modo: uires homīs breues ſunt : aut parua ſtatura:aut longum in homine conſilium : tut oratio magna : aut uti pauco ſermone:nam hic facile eſt itellectu finitima uerba rerum diſſimilium ratiōe abuſionis eē traducta.

Tranſlatio.

TRanſlatio eſt:cum uerbum ī quādā rem trāſfert̄ ex alia re qd̄ pp ſilitudinē recte ur̄ poſ ſe trāſferri. ea igr̄ ſumit̄ rei añ oclos ponēdæ cā ſic. Hic italiā tumult⁹ exp gefecit terror̄ ſubito. Breuitatis cā ſic r̄cēs aduēt⁹ exercit⁹ ſubito citatē extixit

¶ Obſcœnitatis.cū aliqđ dicēdum accidit:qđ per ſe minus honeſtū ſit:ut hoc faciunt nimio ne luxu obtuſior riſus ſit genitali aruo & ſulcos oblimet inertes.qdam matrē alicuius adulterā eſſe oſtēdere uult:& nuptias pro adulterio ponit dicens.Non mirū ſi tā improbus hic ē:nam mr̄ eius quotidianis nuptiis delectatur.i.quotidiano adulterio & eſt a re inanimi ad inanimā tranſlatio.¶ Nullus meror a re aīata ad animatam facta eſt hæc tranſlatio:a famelico ad crudelē.¶ Magno &c.a re inanimi ad aīatam trāſlatio eſt.uidelicet aucto cuius eſt ſpirare ad hoīem.¶ Aſpirauit.fauit. Vir.prio aſpirat fortuna labori.Aliqñ &c.a re inanimi ad inanimam fit hæc trāſlatio.ab herbis uel arboribus ad ciuitatem.Nam herbarū & arborū eſt arere & uireſcere.¶ Tranſlationem. admonet cuiuſmodi debeat eſſe tranſlatio: & uerecunde ea utendum dicit.Cauendum autē ne aut humilis nimium ſit:aut deformis. ut illa caſtratā morte africāi rēpublicam aut nimium maior aut minor aut diſſimilis. quibus de uitiis cicero alibi & quintilianus multa ſcripſerāt.¶ Delectu.electiōe.¶ Temere.ſtulte. ¶ Cupide affectate.

obſcœnitatis uitādæ cauſa ſic cui⁹ mater quotidianis nuptiis delectatur. Augēdi cauſa: ſic nullius urbis calamitas iſtius explere inimicitias & nefariam crudelitatē ſaturare potuit: Minuendi cauſa: ſic magno ſe prædicat auxilio fuiſſe: quia paululū in reb⁹ facillimis aſpirauit. Ornandi cauſa: ſic aliquando populi romani uires quæ militia nocentem exaruerāt uirtute optimatum reuireſcent. Trāſlationē dicunt pudentem eſſe oportere. At cū ratione in cōſimilem rem tranſeat ne ſine delectu temerē & cupidē uideat ī diſſimilē trāſcurriſſe

¶ Permutatio.

PErmutatio eſt oratio aliud uerbis: aliud ſnīa demonſtrans: ea diuiditur ī tres partes: ſimilitudinem: argumētum & contrarium. Per ſimilitudinem ſumiť cum tranſlationes una: aut plures frequēter ponuntur a ſimili oratione ductæ ſic: nam cū canes funguntur officiis luporum: cuinam p̄ſidio pecuaria credemus? Per argumentum tractatur: cum a perſona: aut a loco: aut a re aliqua ſimilitudo augendi: aut minuendi cauſa ducitur: ut ſi quis druſum gracchum numitorem obſoletum dicat. Ex cōtrario ducitur ſic: ut ſi quis hominem prodigum: & luxorioſum illudens parcum: & diligentem appellet. Et in hoc poſtremo: quod ex contrario ſumiť: & illo primo: quod a ſimilitudine duciť per trāſlationem: argumēto poterimus uti p

PErmutatio ἀλληγορία græce dicitur: inuerſionem interpræatatus eſt Quintilianus: idem ait orationem uſum huius exornationis frequenter habere: ſed raro totius.plerunq; a poetis permiſceri totam.cicero in tres diuidit partes. permutatio uocatur: qm̄ aliud uerbis aliud ſenſu oſtēdit. Vſus eius eſt in omni figura: ſed præcipue in graui: ī omni genere: ſed præcipue iudiciali. ex partibus orationis in confirmatione & confutatione potiſſimum. ¶ Omnis autem allegoria tranſlatio eſt. ſed non conuertitur .cum in tranſlatione raro contingat: aliud uerbis dicere: aliud re ſignificare permiſcetur tamen allegoriæ ſimilitudo & tranſlatio & eſt ſpecioſiſſimum orationis genus auctor quintilianus. ¶ A ſimile ratione.hoc eſt a ſimilitudine. ¶ Nam cum canes. exemplum eſt in deliberatiuo genere poſitum.conſultatur enim cui reſpub.committenda ſit. per canes cuſtodes: & gubernatores ciuitatis intelligit qui abutuntur officio: & lupi hoc eſt prædatores & hoſtes fiunt.hoc.n.itelligimus per lupos per ipſa pecuaria ciues accipimus: & eſt ſenſus ſi ipſi nocent cuſtodes & ſpoliant: atq; hoſtes fiunt: cui ciuitatem præſidio cōmittemus.Pecuaria loca ſunt in quibus pecora concluduntᷣ uel ēt paſcuntᷣ.Plynius de aſinis loquēs: nec niſi aſſuetos potant fontes q ſunt in pecuariis: pro ipſis ponuntᷣ pecoribus: Vir.Mitte in uenerē pecuaria primus. ¶ Idē ſunt & pecua. ¶ Per argumentū. ideo fieri p argumentum allegoria diciť quoniam alicuius perſonæ loci: aut rei arguitur & pbatur qualitas ſimilitudine ab alia perſona: loco: re ducta: augēdi uel minuendi qualitatem pſonæ loci rei cā. ¶ Vt ſi qs Druſum &c.exemplū eſt allegoriæ quæ fit per argumentum: augendi cā.Si quis in.L. Druſum dic[illegible] Tr. pl.cū iudicia ad equeſtrem ordinem tranſ[illegible]ent cām ſenatus ſuſcepit & ut maiorib⁹ uiribus ſuſceptam tueretur: ſpe ciuitatis romanæ ſocios & italicos populos ſollicitauit iiſq; adiuuantibus per uim legibus agratiis frumentariiſq; latis legem quoq; iudicialem tulit: ut æqua parte iudicia penes ſenatum & equeſtrē ordinem eſſent: ſiquis ergo in Liuium dicens: eum gracchum appellaret: & en gracchum diceret: qui uexare remp.ſtudet: augendi cā faceret.& oſtendendi peiorem graccho eſſe: qui ante rempub.labefactare eadē uia ſtuduerat. ¶ Numitorem obſoletis: exemplum eſt allegoriæ: quæ fit per argumentum minuendi cauſa: ut ſi quis in uilem ſordidum: & ignobilem hominem dicens: numitorem appellaret: quem nobiliſſimum: & ex æneæ genere conſtat fuiſſe. Vtitur hmōi allegoria Saluſtius in ciceronem dicens iſte romulus arpinas: hoc eſt iſte cicero uilis nouus: & ignobilis. ¶ Vt ſi qs hoīem pdigū: exemplū eſt allegoriæ quæ fit p cōtrariū: ut ſi quis hoīem prodigum parcum appellet: qđ cicero in Antonium facit: quem ſæpe frugi nominat: cum luxurioſum: & incontinenē conſtet fuiſſe. ¶ In hoc poſtremo: dicit argumentū inſeri poſſe duobus allegoriæ generibus: & illi quod per contrarium fit: & illi quod a ſimilitudine per tranſlationem dicatur.

Allegoria

Pecuaria

ſimilitudinē ſic: quid ait hic rex. Atq; agamennō noſter ſiue ut crudelitas eſt atreus potius: Ex contrario: ſi quempiam: qui patrem uerberauerit: æneam uocemus: intemperantem & adulterum. Hyppolitum nominemus. Hæc ſunt quæ dicenda uidebātur: & uerborum exornationibus nunc res ipſa monet: ut deinceps ad ſententiarum exornationes tranſeamus.

Diſtributio.

Diſtributio eſt: cum in plures res: aut perſonas negocia certa quædam diſpartiuntur: hoc mō: Qui ueſtrum iudices nomen ſenatus diligit: hunc oderit neceſſe eſt. petulātiſſime. n. ſemper iſte oppugnauit ſenatum: qui equæſtrem locum ſplendidiſſimum cupit eſſe in ciuitate. is oportet iſtum maximas pœnas dediſſe; uelit: ne iſte ſua turpitudine ordini honeſtiſſimo maculæ: atq; dedecori ſit: qui parentes habetis oſtēdite iſtius ſupplicio nobis homines impios non placere: quibus liberi ſunt ſtatuite exemplum: quātæ pœnæ in ciuitate ſint hominibus huiuſmodi comparatæ. Item ſenatus officium eſt conſilio ciuitatem iuuare: Magiſtratus officium eſt: opere: & diligentia conſequi uoluntatem ſenatus: populi officium eſt: res optimas: & homines idoneos maxime ſuis ſententiis diligere: & probare. Accuſatoris officium eſt: inferre crimina. Defenſoris: diluere & propulſare: Teſtis eſt: dicere quæ ſciat: aut audierit. Quæſtoris eſt: unumquēq; horum in officio ſuo continere: quare. L. Craſſi

Quid agit. in hoc exemplo argumentum eſt: quoniam a perſona ſimilitudo ducitur. dici poſſunt hæc uerba in aliquem ſuperbum: inſolentem: iracundum: qualem agamennonem conſtat fuiſſe. Qui apud Homerum ab Achille ſic inceſſitur: οινοβαρὲς κυνὸς ὄμματ' ἔχων: κραδίην δ' ἐλάφοιο. Si uero crudelis eſt potius atreus: Si inquit in quem dicimus crudelis fuerit: atreum dicemus: quem fuiſſe crudeliſſimum legimus: Nam Thyeſti fratri filium epulādum appoſuit: quod ſcelus refugiſſe ſol dicitur. Ex contrario. per argumentum. i. Aeneam. quem pientiſſimum fuiſſe omnes poetæ ſcribunt: ſed Virgili. in primis. Hippolytum. cuius caſtitas & continentia celebratur. Hæc ſunt fere. Tranſitione utitur.

Diſtributio. Hactenus de uerborū præcepit exornationibus: nunc de eas accedit quæ a græcis τροδιανοιας dicuntur: id eſt mentis uel ſenſus uel ſententiarum: quarum: ut ait Quintilianus: utillitas cum magna: tum multiplex in nullo non orationis opere uel clariſſime lucet: ſed idē auctor nequaquam dicit eas eſſe tam multo q̄ ſunt a multis conſtitutæ. Diſtributio διανομὴ græce uocatur: per hanc quæ cuiq; congrua ſunt negocia: illi tribuuntur: ita tamen ut plures res: aut perſonæ cum certis: & propriis negociis in una eademq; ſint particula orationis: ſicut exemplis patet. Conuenit graui figuræ. iudiciali generi potiſſimū narrationi: & cōſutationi. Qui ueſtrum. exemplum eſt iudiciali genere: & in concluſione: quæ auditores inſtigādi cauſa per amplificationem fit: ex locis cōmunibus. oſtenditur autem: res de quibus reus criminatur ad omnes pertinere: quod eſt atrociſſimum. Qui ueſtrum. Hic patet quomodo ſuum cuiq; tribuitur negocium. Nam qui diligūt ſenatum: oppugnatorem ſenatus oderint neceſſe eſt. Potuiſſent hæc contra Catilinam: aut Antonium dici. Petulantiſſime iſolentiſſime. Petulantia laſciuiam quādam libidinem

Petulātia atq; iniuriam tum in dictis: tū in factis ſignificat. Cicero in Saluſtium. Deſine bonos petulantiſſime inſectari lingua. Idem Bibulum petulātiſſimis uerbis lædis. Qui equæſtrem &c. Aliis perſonis ſuū attribuit negocium equitibus. ſ. ex quo ordine is erat in quem dicitur. Qui parentes. reliquis urbis ptibus ſuum nūc aſſignatur officium. Iſtius: qui impius in parentes fuit. Item: aliud exemplū: & ipſum in iudiciali genere: hoc quæſtori iudicii quid agere debeat præſcribitur per inductionem quandam: nā multi enumerantur prius: & quod eorum ſit officiū

Quæſtores oſtenditur. quæſtorum alii fuerunt ærarii qui urbanæ pecuniæ curam agebant: alii exigendis uectigalibus prouincias ſortiebantur: nōnulli epiſtolis in ſenatu legendis occupabantur. Quidam maleficia p quirebant: ab exercēdis quæſtionibus quæſtores dicti ut Varroni placet. is ad quem ſermo eſt quæſtor erat iudicii. Cumque teſtes in cauſa auditurus eſſet: eius qui defendi uidetur: ſic admonetur. Senatus eſt officium. Romulus in duas partes ciuitatem diuiſit: ſeniores & iuniores: ut illi conſilio: ii uiribus rempub. iuuarent: Vnde Ouidius in faſtis ait. Hæc dare conſilium: pugnare parator illa eſt. Hæc ætas bellum ſuadeat: illa gerat. Magiſtratus &c. ad magiſtratum ſpectat ſenatus exequi uoluntatē. Populi eſt &c. & quia dixerat magiſtratus ſenatui parere debere populi officiū dicit eſſe res optimas & idoneos eligere: qui magiſtratus gerant. Accuſatoris. hoc ideo ad quæſtorem dicitur ut diligētia utatur: & neque ab accuſatore: neque a defenſore circumueniri ſe permittat. Inferre. congerere. Diluere: refellere. Teſtis ē dicere. officium deſcribitur teſtis. Audierit. ab aliis. Quare. Sermonem ad. L. caſſium cōuertit. Is ſummæ uir Seueritatis quotiens quæſtor iudicii alicuius erat: in quo de cæde hominis quæreret: ſua

debat iudicibus:ut quereret:cui bono fuiſſe periſſe hominem. Auctor Aſconius pedianus. cicero in oratione pro Milone.Itaq; illud caſſianum iudicium in his perſonis ualeat: cui fuerit bono. ¶ Argumentari. Simpliciter depo͞n.ut Quintilianus ait teſtimonia debent: ne is qui argumentatur accuſator eſſe:non teſtis uideatur.¶ Hæc eſt. Vim oſtendit exornationis. Licentia.hanc exornationem græci παρρησίαν uocāt:quæ & ſi nihil minus figuratū eſt q̄ uera libertas:qm̄ tñ frequenter ſub hac facie latet adulatio:ut Quintilianus ait:p figura habet.Cicero cū p Ligario dicit. ſuſcepto bello Cæſar geſto iā ēt ex parte magna:nulla ui coactus conſilio: ac uoluntate mea ad ea arma profectus ſum quæ erant contra te ſumpta:nō ſolum ad utilitatē ligarii reſpicit:ſed magis laudare uictoris clementiam non pōt.graui congruit figuræ.Iudiciali generi:confirmationi:& confutationi præcipue: & qm̄ libere loqmur ad eos: quos uereri debemus. Licentia nominat:ſub qua niſi aliqua latuerit adulatio. oīno figura nō erit.¶ Vereri.in honore habere ut ſi quis in ſenatu loquat.¶ Metuere ut parentem regem.¶ Pro iure noſtro.ut nobis placet quaſi id facere ius nobis ſit.¶ Ii diligūt apud quos loqmur:ut ſi de filio apud parentem:uel apud ſeruum de domino.¶ Miramini. Hoc exemplum in demonſtratiuo genere eſſe uidetur: populus.n.romanus repræhēditur:& iure ab omnibus deſeri dicitur:quoniam ſuos ipſe defenſores ſemper deſeruerit.¶ Iſtam rem. uos defendere.¶ Quos habueritis defenſores.ut ſp.melium : Tiberium &.C.gracchos:Liuiū Druſum:Aepulium ſaturninum.Qui omnes ꝓ plebem defendere:& eius augere commoda ſtuduerunt:a ſenatoribus occiſi ſunt.¶ Inimicos eorum.Ser.Halam.Scipionem naſicā. opimium . ¶ Item nam quid &c. aliud exemplum in iudiciali genere poſitum:iudices enī ut forti animo reum condēnent : & nihil omnino uereantur : hortari uidetur qui dicit. arguit autem ꝙ primis ſuffragiis damnare minime auſi ſunt . Hac uti oratione.T.Manlii capitolini accuſator potuiſſet:qd defenſo & ſeruato capitolio cum in ſuſpitionem uenisſet affectari regni accuſatus ē:ſed lachrymás & ſeruatum a ſe capitolium populo oſtendēs reſq; a ſe geſtas pro ſalute omnium commemorans : ita populum commouit : ut ferre in eius damnationem ſuffragia primo non potuerit:Ductus deide iterum in iudicium:ſed in eum locum unde aſpici capitolium non poterat:dānatus ē.¶ Ampliaueritis.In diminutione & in aliis maioribus iudiciis non ſinguli iudices ſententiam dicebant : ſed uniuerſi conſtituebāt nam in ciſtam tabulas conficiebant:inſulas litteris aut abſolutionis : aut dānationis:cum de alicuius capite agebatur:cū uero res ambigua erat ſcribebant.N.&.L.quibus litteris ſignificabant nō liq̄re:& hæ litteræ amplificatiōis appellabant & ampliare:eſt differre iudicium . Liuius libro quarto de poſthumia ampliatā deinde abſolutā ampliaue

ſi in cauſis teſtem:præterq̄ qd̄ ſciat:aut audierit argumentari:& cōiectura proſequi patiaris eius accuſatoris cum iure teſtimonii commiſcebis:teſtis ipſi ſibi cupiditatem confirmabis:reo duplicem defenſionem parabis.Eſt hæc exornatio copioſa:comprehē dit.n.breui multa:ſuum cuiq; tribuēs officium & ſeparat & res diuidit plures.

¶ Licentia.

Licētia eſt:cum apud eos:quos aut uereri:aut metuere debemus:tamē aliquid pro iure noſtro dicimus:qd̄ eos minime offendat:aut quos hi diligūt cum in aliquo errato uere reprehēdi poſſe uideantur:hoc modo. Miramini quirites:qd̄ ab omnibus ueſtræ rationes deſerantur:quod cām ueſtram nemo ſuſcipiat:quod ſe nemo ueſtri defenſorem profiteatur.Id tribuite ueſtræ culpæ:deſinite iſtud mirari.quid.n.eſt: quare nō omnis iſtam rem fugere:ac uitare debeat.Recordamini quos habueritis defenſores:ſtudia eorum uobis ante oculos ꝓponite.Deinde omnium exitus cōſiderate.Tum uobis ueniat ī mentem:ut uere dicam:negligentia ueſtra:ſiue ignauia potius:illos omnes ante oculos ueſtros trucidatos eſſe:inimicos eorum ueſtris ſuffragiis in ampliſſimum locum perueniſſe . Item nam quid fuit iudices: quare in ſententiis ferendis dubitaueritis : aut iſtum hominem nefarium ampliaueritis : non apertiſſime res erant crimini datæ: non omnes hæ teſtibus comprobatæ: non contra tenuiter & nugatoriæ reſponſum: Hic uos ueriti eſtis: ſi primo cū cœtu cōdēnaſſetis:ne crudeles exiſtimaremini:dū eam uitaſtis uitupationē:q̄ longe a uobis aberat.Eā inueniſtis:ut timidi:atq; ignaui putaremini:maximas.& priuatas publicas calamitates accepiſtis.Quū ēt minores īpēdere uideant:ſedetis:&

ritis ergo diſtuleritis:nūq̄ nō liqret res.¶ Aptiſſime.cū ea q̄ priuati hōis ñ ſūt:efficeret.¶ Cōtra.rōes & teſtes.¶ Prio cætu.qn̄ ī unū prius cōueniſtis.¶ Dū eā uitaſtis uituperatiōnē ne capitolii defenſorē pderetis.

Ampliare.

Oſcita-tio

Obſcitamini.ſine cura eſtis. & nihil ꝓuide
tis.Oſcitatio ut Donatus ait.eſt aĩ ociũ & ſe-
curitas ab ore ciẽdo qđ freq̃nter ſõnulẽti face
re ſolẽt.Terẽtius ſperantes iã amoto metu ĩ
ter oſcitãtes opprimi.eiuſmodi licentia nunc
quo pacto leniri hæc licẽtia poſſit:nos docet:
ſi nimiũ hr̃e aſpitatis uidebit̃: & ne auditores
offendat: forte uerebimur. nã multas ſubiun
gẽdas eẽ dicit mitigatiões & exẽplo oſtẽdit.
Hic uirtutẽ &c.dixerat ſupiꝰ hoc uos ueti
ti eſtis:&c.q̃ uerba aſperitatẽ non modicã in
ſe hẽbant.Nũc uirtutẽ noſtram q̃ro inq̃t &c.
q̃bus uerbis magis laudari iudices non pñt.
ex quo ſiqd indignati erãt: mitiganẽ & ab er
rore in quẽ inciderãt:condẽnare ueriti:remo
uentur. Altera mitigatio. Altera.licẽtia.
Hæc res.oñdit q̃tum utilitatis hæc hẽat ex
ornatio:ſi modeſte ea utamur.efficit.n.ut qui
audiũt:a culpa abſint:ſi moniti id agãt:qđ nõ
egerũt:& nos bõi uiri:& iuſtitiæ amatores ui
deamur. In loco.Si fit oportũe. Amici ip
ſorũ:cũ eorum errores libere:ut amicos facer̃
decet:reprehendamus. Aſſertores.uendica
tores: & amatores nã aſſerere uendicare ẽ: ut
aſſerere ĩ libertatẽ uel ſeruitutẽ. Eſt aũt qđ
dã.Aliud dicit eẽ licentiæ genus calliđiſſimũ
in quo mitigatiõe opus non eſt: cũ ita rep̃hẽ
dimus quẽadmodum ĩtelligimus eos:qui au-
diunt:uelle rep̃hendi.Videmur.n. repræhen
dere:& maxime laudamus.Hac licentia uti aſ
ſentatores ſolẽt. Aſtutiore.qm̃ rep̃hendere
nos fingẽtes: nõ mediocriter laudamꝰ. Ni
miũ quirites:exẽplũ eſt eius licẽti:qua ita ob
iurgamus eos:q audiunt:quẽadmodum ſe cu
piunt obiurgari : populus romanus alicui re
gi : aut populo facile crediderat : a quo dece
ptus ẽ.Sicuti a Iugurtha : qđ ſcribit Saluſtius
& ꝓpea nunc repræhẽdit̃ : ꝙ nimium ſimplex
anĩo ſit:& manſuetus:ſed eſſe ſimplici animo:
& manſueto uirtus eſt:non uitium:& laus nõ
uituperatio. Mihi cũ iſto.exẽplum eſt licen
tiæ:cum dicimus nos timere in quam partem
accepturi auditores ſint:qđ tamen oẽs facile
audituros ſcimus.excuſat ſe aliquis iudicibus
ꝙ cum eo habuerit amicitiam : qui ipſos iudi
ces oppugnabat :& p eas factum dicit:ut illi
poſtea inimicus fieret hoc eſt quod facile ſcit
oẽs audituros : & tamen timere ſimulat ſe in
quã partem accepturi ſint . Ergo hæc exor
natio : concludit & ambas licẽtiæ ſpẽs de qui
bus dixit:breuiſſime repetit.

Diminutio λιτοτης græce uocat̃
qua utimur cum arrogantiæ uitã
dæ cã plus dicimꝰ & minus ſigni
ficamus. Adhibetur oĩbus generi
bꝰ. Mediocri dũtaxat figuræ nar
ratiõi:confirmationi:repræhenſioni. Natu
ra.ut robur:ingenium. Fortuna.ut diuitias
dignitates. Induſtria.ut ſciẽtia alicuius rei:
Nam pro meo &c. exemplum eſt quod ſci-

oſcitamini.Nocte lucem luce noctẽ expectatis. Ali
quid quottidie acerbi.atq; incõmodi nunciat̃.Et cũ
cuius opa hæc nobis accidũt.Vos remoramini diu
tius.& alitis.atq; reipublicæ perniciẽ retinetis.quo
ad poteſtis.in ciuitate. Eiuſmodi licentia ſi nimium
uidebit̃ acrimoniæ habere.multis mitigatiõibus le
nient̃.nam continuo aliquid huiuſmodi licebit ĩfer-
re.Hic ego;uirtutẽ ueſtrã quæro.ſapiẽtiã deſidero.
Veterẽ cõſuetudinem requiro.ut qđ erit cõmotũ li-
cẽtia.mitiget̃ id laude.ut Altera res ab iracũdia.&
moleſtia remoueat.Altera res ab errato deterreat.
Hæc res.ſicut in amicitia.ita in dicẽdo ſi loco fit ma
xime facit.ut & illi.q audient a culpa abſint.& nos
q dicius aici coꝝ.& ueritatis eẽ uideãur.Eſt ãt quod
dã genus licentiæ dicẽdo:qđ aſtuta cõparatione cõ
parat̃:cũ aut ita obiurgamus eos:qui audiunt: quõ
ipſi ſe cupiunt obiurgari:aut id:qđ facimus facile oẽs
auditores:dicimus nos timere quõ accipiant:ſed tñ
ueritate cõmoueri:ut nihil ſecius dicamꝰ.Hoꝝ am
boꝝ generũ exẽpla dicemus. Prioris hmõi: Nimiũ
Quirites ais eſtis ſimplicibus:& mãſuetis:nimium
creditis unicuiq;:exiſtimatis unũquẽq; eniti:ut pfi-
ciat:q̃ uobis pollicitus ſit:Erratis: & fruſtra falſa ſæ
pe iamdiu detinemini ſtultitia ur̃a:qa qđ erat in ur̃a
ptãte ab aliis petere:q̃ ipſi ſumere maluiſtis. Poſte-
rioris licẽtiæ hoc erit exẽplũ:Mihi iudices fuit amici
tia cũ iſto:ſed iſta amicitia:tametſi uereor quõ acce
pturi ſitis:tñ dicã.uos me priuaſtis:q d ita: ut qa ut
uobis eſſem ꝓbatus cũ:q uos oppugnabat:inimicũ
q̃ amicũ hr̃e malui.Ergo hæc exornatio cui licentiæ
nomẽ eſt:ſicuti demõſtrabimus duplici rõne tracta
bit̃:Acrimõia:q̃ ſi nimiũ fuerit aſpa:mitigabit̃ laude
Et a ſimilitudie:de q̃l ſupiꝰ dixius q̃ nõ idiget mitiga
tionis.ꝓpea qđ imitat̃ licẽtiã: & ſua ſpõte ad aĩum au
ditoris ſe accõmodat.

Diminutio.

Diminutio ẽ:cum aliquid eſſe in nobis:aut
in his:quos defendimus:aut natura:aut
fortuna : aut iduſtria dicemus egregium
qđ ne qua ſignificet̃ arrogans oſtentatio.
diminuit̃.& attenuat̃ oratione.hoc mõ nam hoc ꝓ
meo iure iudices dico:me labore.& induſtria curaſ-
ſe:ut diſciplinã militarem non in poſtremis tenerem.
Hic ſi quis dixiſſet:ut optime tenerẽ:tametſi uere dí
xiſſet:tamen arrogãt uiſus eſſet:nũc & ad inuidiam
uitandam:& ad laudem cõparandam ſatis dictũ eſt.

Item igitur utrũ auaritiæ cauſa: aut egeſtatis acceſſit ad maleficium. Auaritiæ at largiſſim⁹ fuit in amicos. quod ſignum liberalitatis eſt. qua cõtraria auaritiæ ẽ. Egeſtatis. at huic q̄ dẽ pater. nolo nimiũ dicere. nõ tenuiſſimũ patrimoniũ reliq̄t. Hic quoq; uitatũ eſt: ne magnum: aut maximũ diceretur: hoc igitur in nr̃is: aut eorũ quos defendemus, egregiis cõmodis ꝓferũdis obſeruabim⁹: nam & eiuſmodi res & inuidiam contrahunt in uita: & ĩ odium oratiõe ſi conſiderare tractes. Quare queẽadmodum rõne in uiuẽdo fugitur ĩuidia ſic in dicẽdo cõſilio uitat᷑ odiũ.

Descriptio.

DEſcriptio noĩatur: q̄ rer; cõſequẽtiũ cõtinet ꝑſpicuã: & dilucidã cum grauitate expoſitionẽ hoc mõ: q, ſi iſtũ, iudices urĩs ſniis liberaueritis: ſtatī ſicut e cauea leo miſſ⁹: aut aliq̄ teterria belua ſoluta ex catẽis uolutabit: & uagabit᷑ ĩ foro acuẽs mſtos dẽtes: ĩ cuiuſq; fortũas: ĩ oẽs aĩcos: atq; inimicos notos atq; ignotos ĩcurſãs: alior; famã depeculãs: alior; caput oppugnãs: alior; domũ ac oẽm familiã ꝑfringẽs rẽp. fũdit⁹ labefactãs. Quar̃ iudices eiicere eũ de ciuitate liberate oẽs formidĩe. Vobis dẽiq; ĩpis cõſulite. Nã ſi iſtũ impunitũ dimiſeritis: ĩ uoſmetipos (mihi credite) ferã & truculẽtiã beſtiã iudices ĩmiſitis Itẽ ſi de h̄ iudices grauẽ ſniam tuleritis. Vno iudicio ſimul multos iugulaueritis. Grãdis natu parẽs: cui⁹ ſpes ſenectutis oĩs ĩ hui⁹ adoleſcẽtia poſita ẽ q̄re uelit ĩ uita mãere ñ hẽbit: filii pui priuati p̄r̃is auxilio ludibrio & deſpectui p̄r̃nis inimicis erũt oppoſiti. Tota dom⁹ hui⁹ ĩdigna cõcidet calãĩtate: Inimici ſtati ſãguiolẽta palma crudeliſſima uictoria potiti ĩſultabũt. ĩ hor; miſerias & ſupbir̃ ſimul & uerbis ĩuehũt᷑. Itẽ nã nẽinẽ ur̃m fugit q̄rites capta urbæ q̄ miſeriæ ꝯſeq ſoleãt. arma q ꝯtra tulerũt. ſtati crudeliſſie trucidãt᷑. cæteri q p̄nt p ætatẽ & uir̃s laborẽ ferr̃. rapiũt᷑ ĩ ſeruitutẽ. q ñ p̄nt uita priuãt᷑. uno dẽiq; atq; eodem tp̄e dom⁹ hoſtili flagrabit ĩcẽdio. & quos nã: aut uolũtas neceſſitudic. bẽiuolẽtia cõiũxit diſtrahent᷑: ꝑti liberi e gremiis pentũ diripiunt᷑: ꝑti ĩ ſinu iugulãt᷑: ꝑti añ ædes cõſtuprãt᷑. Nẽo iudices ẽ: q poſſit ſatis rẽ cõſeq uerbis. Nec referr̃ or̃one magnitudinẽ calãitatis. Hoc gñe exornatiõis uel ĩdignatio uel miſericordia p̄t cõmoueri. cũ res cõſeq̄ntes cõp̄hẽſæ uniuerſæ ꝑſpicua, breuiter exprimunt᷑ or̃one.

Diuiſio.

DIuiſio eſt. quæ rem ſe mouens a re utranque abſoluit ratione ſubiecta: hoc modo.

pioni conueniſſet: cum conſultabatur quis in africam mittendus eſſet: modeſte enim ſic locutus eſſet: ſi mitti ipſe optaſſet. Item utrũ: aliud exemplum in iudiciali genere: is defenditur: qui auaritiæ cauſa furtum feciſſe accuſabatur: & neq; auaritiæ: neq; egeſtatis cauſa feciſſe oſtẽditur. Nam huiuſmo. .i. res: egregia commoda. Quare quemadmodum inquit in uiuendo uitatur inuidia: ſic & in dicendo. Vitatur autem in uiuendo inuidia: ſi moderate diues ſuis utatur diuitiis. Conſilio: cõſulte. Nam ſi immodeſte loquamur. de noſtris bonis tã & ſi uera dicamus: inuidiam contrahimus. Turpe enim eſt aliquid de ſe ipſo prædicare.

DEſcriptio. Hæc exornatio υποτυπωσισ a græcis uocatur per quam non ſolum quæ futura imaginamur ut ait Cicero: ſed ẽt quæ facta ſunt: aut fiũt: ut Quītiliano placet. Habet aliq̄ mãifeſtũ nõ eñi narrari res: ſed argui ur̃. Deſcriptio uocatur: qm̃ indignitas rei futura deſcribitur: & aut miſericordia per commemorationem calamitatis rei: aut indignatio per exaggerationem criminis mouetur. Conuenit iudiciali generi præcipue: graui figuræ confutationi repræhenſioni: & concluſioni. Conſequentium: quas conſecuturas dicim⁹. Quod ſi iſtum: exemplum eſt per exaggerationẽ: quo iudices mouentur ne reum abſoluant: quoniam in omnes ueluti leo emiſſus e cauea impetum facturus ſit: qui enim uincti in carcere detinentur: ſoluti multo fieri ſæuiores ſoleat in. T. Manlium capitolinum dici hæc potuiſſent: cauea locus eſt ubi aues: uel feræ cõcluduntur. De peculatus. dilacerans. Nam ſi iſtum. Aliud exemplum per metum, iniectõem. Sæpe autem iudicibus ut quintilianus ait: metus iniiciendum eſt. Item nam ſi de hoc &c. exemplũ eſt per commiſerationem. Sæpe huiuſmodi exornatione utitur cic. ut in oratione pro. L. flacco: pro Milone: pro fonteio ubi quæ futura multorum ſint incommoda ſi damnatus reus fuerit ſic deſcribũtur: ut quaſi depicta oculis ſubiiciantur. Item nam neminem: aliud exemplum eſt quo res depingitur: quemadmodum fieri conſueuit. Eſt autem per exaggerationem criminis: hæc in catilinam. & reliquos dici coniuratos potuiſſent: qui ſi nefaria impleſſent conſilia: hæc ſecuta eſſet urbis calamitas. Syllanus apud Saluſtium hac utit᷑ exornatione. Hoc genere: uis exprimitur exornationis.

DIuiſio. Διαλυσισ a græcis noĩatur: cõſtat duab⁹ ptibus ab utraq; concludit complexionẽ alibi uocat Cicero: alibi duplicẽ cõcluſionem cõuenit tribus figuris tribus generibus: confirmationi & confutationi.

¶ Cur ego:exemplũ eſt quo oſtendit̃ nihil amico admonitionẽ profuturã eſſe:& ab ea abſtinere ſatius eẽ: Hoc mõ:aut amicus tuus quẽ mouere uis ꝓbus eſt aut ĩprobus:ſi improb⁹ nõ eſt:cur qcq̃ abiicias:pui.n. faciet:ſi uero ꝓbus eſt:nõ meretur reꝑhenſionẽ in argumẽtationibus hac utimur exornatione:ut li.ii.dcm̃ eſt. ¶ Quid ego nunc aliud exẽplũ:quo quiſpiã merita ſua nõ eſſe cõmemorãda oñdit:aut.n.ingt merita mea meminiſtis:aut nõ ſi meminiſtis cõmemorans uos obtundã:ſi non meminiſtis:nihil eorũ proficiã cõmemoratione. Quando re nihil ꝑfeci. ¶ Itẽ duæ res &c.exẽplũ ẽ ĩ iudiciali gener̃ poſitũ oñdit aũt eũ q accuſat̃ inopia & auaritia ad maleficiũ eſſe cõpulſum. ¶ Inter hãc &c.qm̃ hæc exornatio & tertia orõnis ps eiuſdẽ ſũt nominis:ne ea res cuiq̃ dubitationem faciat quid inter ſe differant oſtendit.

FRequentatio. Hæc exornatio συναθροισμὸς græce dicitur:frequentatio a noſtris uocat̃: qm̃ multa per eam quæ per totam orationem ſparſa fuerãt colligimus:& breuiter cõaceruata in uno loco dicimus. ¶ Conuenit omnib⁹ figuris:ſed præcipue graui:conuenit omnib⁹ generib⁹: ſed ĩ primis iudiciali:& cõiecturali materiæ: In confirmatione & repræhenſione nonnunq̃ & in concluſione tractatur:ſed diſpari rõne:nam illic augẽdi criminis cauſa:hic uero admonend. in confirmatione præterea & repræhenſione omnia argumenta quæ in tota fuerant oratione:breuiter in uno loco colliguntur:in concluſione ea tantum: quæ ualidiſſima ſunt. ¶ A quo tandem. Poſt cõfirmationem & confutationem hæc dicta intelligimus:nam per epilogum omnia diffuſe prius tractata in unum locum cogũtur. Quod criminis augendi cã fit:clodius ſic ĩuadi potuiſſet. ¶ Suæ pudicitiæ:qm̃ ſeipſum proſtrauit corruptorib⁹:aut filias uel ſorores uiolauit:ſicut clodius qui nõ pluris fecit tres ſorores:q̃ bonã deã. ¶ Inſidiator alienæ. Sicuti tũc cum domũ cæſaris põtificis maximi:ubi bõæ deæ ſacra celebrabant̃ ſub mulieris hitu ĩgreſſus eſt:ut pompeiã cæſaris uxorẽ uiolaret. Cupid⁹:auarus. Hæc oĩa q̃ breuiter obiiciunt̃ lõga orõne in aduerſariũ dicta prius ĩtelligim⁹ q̃ nũc repetunt̃. ¶ Eiuſdẽ generis. Dicit oratorẽ ſæpe in cõiecturalib⁹ cauſis ea uti frequẽtationes: ut eas res q̃ ſepatim infirmæ erãt:colligat in unũ locũ:qd cum fit non dubia res q̃ de agitur: ſed certa & manifeſta ur̃. ¶ Nolite igitur iudices: exemplũ eſt quo rõnes ille colliguntur:quæ ſeparatim erant: infirmæ cõiũctæ uero cãm noſtrã nõ mediocriter adiuuãt:in eũ hæc dicunt̃ a quo hominẽ occiſum cõiecturis ꝓbamus. Si modũ:cã duplex ẽ:impulſiua & rõcinatiua. Hæc rõnẽ habet conſequendi commodi uel euitandi incõmodi. ¶ Vita turpiſſima:coniectura ex attributo perſonæ quod eſt uita omnia ſcelera commiſiſſe creditur qui male uiuere conſueuit. ¶ Animus auarus:cauſa impulſiua & cõiectura ab affectu:nã auaritia eſt affectus animi hominem ad maleficium impellẽs. ¶ Fortunæ familia res argumẽtum a fortuna: fecit quoniam pauper ditari autem ide ſperabat.

Cur ego nunc tibi obiiciã quicq̃:ſi probus es: nõ meruiſti: ſi improbus non cõmoueris. Item quid nunc ego de meis propriis meritis prædicẽ: ſi meminiſtis obtundã ſi obliti eſtis cum rem nihil egerim:quid eſt ꝙ uerbis proficer̃ poſſim. Item duæ res ſunt quæ poſſunt hoĩes ad turpe compendium cõmouere:inopia atq; auaritiam. Te auarum in fraterna diuiſione cognouimus inopem:atq; gentem nunc uidemus:qui poteſt igitur oſtẽdere maleficii non fuiſſe iter hãc diuiſionem:& illam:q̃ de partibus orationis:tertia eſt de qua i lib.i.diximus ſecundum narrationem hoc intereſt:illa diuidit perenumerationem: quibus de rebus totam oratiõem diſputatio futura ſcit:hæc ſe ſtatim explicat:& breui duabus:aut pluribus partibus ſubiiciens rationes:exornat orationem.

Frequentatio.

FReq̃ntatio eſt:cũ res in tota cã diſperſæ coguntur unũ in locũ quo grauior: aut acrior: aut criminoſior oratio ſit: hoc pacto. A quo tãdem abeſt iſte uitio:qd eſt: cur iudicio eum uelitis liberare. Suæ pudicitiæ proditor eſt: inſidiator alienæ: cupidus:intemperans: petulans:ſuperbus: impius: in parẽtes.ingratus:in amicos:infeſt⁹:in cognatos: in ſuperiores contumax: in equos & pares faſtidioſus:in inferiores crudeles:deniq; in omnes itolerabilis. Eiuſdem generis illa frequẽtatio:quæ plurimum coniecturalibus cauſis opitulatur:cum ſuſpitiones: quæ ſeparatim:diſtinctæ iminutæ:& infirmæ erant: unũ in locũ coactæ:rem uidentur ꝑſpicuã facere nõ ſuſpitioſam hoc pacto. Nolite igitur: nolite iudices ea:q̃ dixi ſepatim ſpectar̃:ſed oĩa colligite:& cõferte i unũ. Si & cõmodũ ad iſtũ ex morte illi⁹ ueniebat:& uita ẽ turpiſſima:hoĩs aĩus auariſſim⁹:fortune familiares atteuatiſſimæ:& res iſta nemini bono p̃ter iſtũ fuit. Neq; aliis iſte cõmodioribus rõnib⁹ facere potuit. Neq; p̃teritum eſt ab iſto quicq̃ quod op⁹ fuerat. Neq; factũ quod opus non fuit ad maleficium:& tũ locus idoneus maxime tũ occaſio aggrediẽdi cõmoda tẽpus adeũdi oportuniſſimũ:ſpacium conficiendi lõgiſſimũ ſumptũ eſt. Nõ ſine occultandi & ꝑficiendi

ſpe maleficiũ maxima eſt. Et præterea anteq̃ occiſus
hominis eſt iſte uiſus eſt in eo loco:in quo eſt occiſio
facta ſolꝰ:Paulo poſt ĩ ipſo maleficio uox illius:q oc
cidebatur audita eſt. Deinde poſt occiſionem iſtum
multa nocte domum rediiſſe conſtat:poſtera die ti-
tubanter:& inconſtanter de occiſione illiꝰ loquutũ.
Hæc partim teſtimoniis:partim quæſtionibus:& ar
gumentis omnia comprobantur:& rumore populi
quē ex argumētis natũ neceſſe eſt eſſe uerũ. Vẽſtr
iudices eſt:his locũ in unũ collocatis certã ſumere ſē
tentiã:nõ ſuſpitionem maleficii. Nam unũ aliqd aut
alterũ põt ĩ iſtũ cecidiſſe ſuperficioſe:ut omnia iter
ſe a primo ad poſtremũ cõueniãt maleficia:neceſſe
eſt caſu nõ poſſe fieri. Vehemẽs eſt hæc exornatio:
& in cõiecturali cõſtitutione cauſæ ferme ſemper ne
ceſſaria:& in cæteris generibus cauſarum:& ĩ omni
oratione adhibenda nonnunq̃. ¶ Expolitio.

Expolitio eſt: cum in eodem loco manemus:
& aliud atq; aliud dicere uidemur. Duplici
ter autẽ fit: ſi aut eandem plane dicemus rem:aut
ſi eandem rem dicemus non eodem mõ:nã id obtũ
dere auditorem eſt:nõ rem expolire:ſed cõmutare
debemus:commutabimus tripliciter uerbis:ꝓnun
ciãdo:tractando. uerbis commutabimus cum res ſe
mel dicta:iterum aut ſæpiꝰ aliis uerbis quæ idẽ uale
ant eadem res profitetur hoc modo. Nullum tãtũ
eſt periculum quod ſapiẽs pro ſalute patriæ uitãdũ
arbitretur. Cũ augetur icolumitas perpetua ciuita
tis qui bonis erit rationibus prædıtus ꝓfecto nullũ
diſcrimen uitæ ſibi pro fortunis reip. fugiendũ puta
bit: & erit in ea ſentẽtia ſemper ut ꝓ patria ſtudioſe
q̃uis in magnam deſcendat uitæ dimicationem. Pro
nunciando cõmutabimus: ſi ſtum in ſermone:tum ĩ
acrimonia:tum in alio atq; alio genere uocis. atq; ge
ſtus eadẽ uerbis commutando prõũciatione uehe
mentiꝰ quoq; cõmutauerimus. hoc neq; cõmodiſſi-
me ſcribi poteſt. neq; parum eſt apertum quare nõ
eget exemplo. tertiũ genus eſt cõmotationis quod
tractando conficitur. ſi ſententiã traiciamus:aut ad
ſermocinationem:aut exſuſcitationem. Sermocinatio
eſt de qua plenius paulo poſt ſuo loco dicemus. nũc
breuiter quod ad hãc rem ſatis ſit attingemus ĩ qua
conſtituetur alicuius perſonæ oratio accommoda-
ta ad dignitatem hoc modo: ut quo facilius res co-
gnoſci poſſit: ne ab eadem ſententia diſcedamus.

Et res iſta. ¶ Hæc omnia lib. ii. tractata ſunt.
nã rõs locus in cõiecturis q̃runtur:ſunt ãt cõ
iecturæ quis qd ubi qbus auxiliis: cur quõ q̃
do. ¶ Hæc pũm &c. de argumẽtis nũc agit
in artificialibus quæ ἄτεχνα uocantur: hæc
ſunra teſtibus contra teſtes:a queſtionibus cõ
rra queſtiones:a rumoribus cont. a rumores.
¶ Vehemens &c. uim exprimit exornationis:
ſimul & quibus generibus adhibeatur non ob
ſcure oſtendit.

Expolitio. ¶ Hæc exornatio τοαὐτοκάιτου το λοιά græce uoca-
tur:nam aut idem dicimus:aut de eo-
dem:idem dicimus. cum non diuerſa dicimus
de eodem dicimus: cum idem per diuerſa
exprimimus: idem dicit Virgili. ¶ Quem
ſi fata uirum ſeruant: ſi ueſtitur aura. ¶ Ae-
thera: nec adhuc crudelibus occubat um-
bris:de eodem uero: ſed diuerſe idem poeta
ait. Rex erat æneas nobis quo iuſtior alter.
¶ Nec pietate fuit:nec bello maior & armis:
ideſt qui iuſtitia:qui pietate: qui bello polle-
bant. In omni utimur figura:ſed præcipue in
graui. in omni genere. ¶ In confirmatione:&
repræhenſione. ¶ In eodem loco. Quantum
ad ipſas ſententias attinet: quæ non mutan-
tur. ¶ Aliud quantum ad uerba pertinet quæ
uariantur. Nam res eadem diuerſo modo: &
diuerſis exprimitur uerbis. ¶ Eandem rẽ &c.
ſimpliciter eandem rem pluribus uerbis tra-
ctamus: ut quem ſi fata uirum ſeruant &c.
¶ De eadem re. Complures in una re fiunt
cõmutationes: ut Rex erat æneas nobis &c.
¶ Non eodem modo: ut quem ſi fata uirum
ſeruant &c. diuerſa ſunt omnia unum tamen
ſignificat: hoc eſt ſi uiuit. ¶ Nullum tantum
&c. Exemplum eſt:cum eadem res uerbis com
mutatur: Eſt autem in genere deliberatiuo:
ſuadetur uiro ſapienti ut nullum pro ſalute
patriæ effugiat periculum. ¶ Cum augetur:
idem eſt cum ſuperiore:ſi rem attendas. ¶ Bo
nis rationibus: ſapiens. ¶ Et erit idem & hoc
erit inquit. ¶ Pronunciando commutabimus.
¶ Quomodo pronunciando commutatio
fiat:exemplo dicit oſtendi non poſſe. ¶ Quo
niam pronunciatio ipſa non in ſcriptura: ſed
in uoce conſiſtit. ¶ Cum modo humili:modo
ſublimi:modo remiſſa uoce utimur. ¶ In ſer-
mone. Qui humili & mediocri conuenit figu
ræ: & remiſſam uocem poſtulat. ¶ Acrimo-
nia:qua in graui figura utimur uocem autem
exigit intenſam. ¶ Tertium:poſſumus eandẽ
rem inquit dicere etiam per ſermocinatio-
nem: cum aliquem ſecundum dignitatem lo
quentem facimus: aut per exuſcitationem:cũ
& commori nos dicimus: & auditorem com
mouemus. ¶ Traiiciemus:traducemus. ¶ Ad
ſermocinationem: ut aliquod tractantes ne-
gocium: perſonam ad quam pertinet:pro di
gnitate loquentem induamus. ¶ Ab eadem
ſententia &c. quæ eſt nullum tantum &c.

¶ Nō.mi.ſo.platonis ſnia ē. Vita q̄ fato:de
betur. Triplex mors ē ut ueterib⁹ placuit:fa
talis naturalis:fortuita:fata'[ſtatuta cuiq; ē
& p̄teriri a quo q̄ nō pōt:de q̄ Virg. Stat ſua
cuiq; dies. Hæc trib⁹ ſaturni curſib⁹ cōficiẽ
hoc ē nonagita ānis. Naturalis accidit ſene
ctute cōfectis paulatī deficiētib⁹ humorib⁹.
Hec ad cētēſimū & uigeſimū porrigi annū
p̄t fortuita eorꝝ ē q occidunẽ uel ſeipſos pi
mant de hoc Virg. ſed miſera ante diē. Cic.
cōtra Antoniū Philippica prima:ſi qd mihi
humanitus acciderit:uidenẽ.n. multa ipēde
re p̄ter naturā & fatū. Nā humanus eſt caſus
i.inhumanis uerſaẽ. Hoc multo ante Demo
ſthenes dixerat i orōne περὶ στεφάνου: ο
τοῖς γονεῦσι νο μιζων μονον γεγε
νῆσθαι τον της ειμαρ μενης και τον αυ
τοματον θανατον περιμενει. ¶ Itē
mutaẽ:nunc oñdit. Quō fieri tractando ex
politio poſſit.p excuſationē hoc ē cōmotio
nē:& auditorū:& nr̄i. Cū ita p̄nūciamus ut
nos cōmoti uideamur: & auditorū ai cōmo
ueanẽ. ¶ Quis eſt &c. exemplū ē expolitio
nis per excuſationem:q̄ maxime pronunciā
do fit.eſt autē idem cum ſuperiore materia.
Quis eſt:interrogatiōi quædā ineſt acrimo
nia quæ excuſatiōi cōuenit. ¶ Tam tenui co
gitatione:tam parꝝ cogitās:& exiſtimas ho
minū merita. ¶ Eadē res repetit quæ dixit.
¶ Sed de eadē re:hactenus dixit quo pacto
eandem rē expolire poſſimus:nunc oſtendit
quō non eādem rem:ſed de eadē re dicimus
& pluribus utimur cōmutatiōibus. Admōet
aūt recte nos de eadē re dicētes uti poſſe qn
ꝙ partita argumentatione de qua libro ſecū
do dictū eſt:contrario item:Simili:& exem
plo:ac concluſione:& ſic uarie tractatam ex
politionem uehementer ornatam fore.
¶ Simpliciter: per propoſitionem que rem
ſimpliciter proponit & pronunciat. ¶ Pote
rimus:oñdit poſſe nos rationem relinquere
ſi uoluerimus & neceſſaria nō fuerit. ¶ Dein
de duplicem. Hoc eſt ipſam rōnem ſimplici
uel duplici rōne cōfirmare poterimus: ſigni
ficat autem rationis confirmationem q̄ pars
propoſitiōis tertia eſt. ¶ Deinde afferre cō
trariū:quartā partē argumentatiōis q̄ cōſtat
ex cōtrariis:ſimilibus:exēplis:cōtrariū exor
natio uerbi ē:cū uerba uerbis cōtraria ponū
tur ut i bello pacē i pace bellū q̄ritas:ſimile
& exēplū exornatōes ſniæ ſūt. ¶ Libro quo
op⁹ fuit hoc ē ſecūdo:ubi oñſum ē quot mo
dis fiat cōcluſio ultima orōn's pars ſeptē par
tibus:ut prio loco fit propoſitio:ſcđo rō:ter
tio ſnia ſimplex aut duplex:q̄rto ɔtrariū:qn
to ſimile:ſexto exemplū:ſeptimo concluſio.
¶ Ideo ꝙ rō & ea q̄ dē ſatis efficax. Accidit.
n.ſæpe ut q ñ uult p̄ repu.mori:cū repu.pere
at. ¶ Et qm̄ ſnia duplex.ſ.cū rōnibus:& ſine
rōnibus prior ſnia ſine rōne eſt. ¶ Ergo q fu
giūt ſnia ē cū rōne. ¶ At q alia ſnia duplex.

Sapiens oia reipu.cā ſuſcipiendi pericula putabit:ſæ
peipſe ſecū loquiẽ non mihi ſoli:ſed ēt atq; adeo mul
to poti⁹ nat⁹ ſum patriæ:uita q̄ fato debeẽ ſaluti pa
triæ potiſſimū ſoluaẽ. Aliud hæc me tute atq; hōeſte
produxit uſq; ad hanc ætatem.minuit meas rationes
bonis legib⁹:optimis morib⁹:honeſtiſſimis diſcipli
nis:quid eſt:qđ a me ſatis ei perſolui poſſit:unde hæc
accepta ſunt:hæc loq̄tur ſecum ſapiens: ſæpe ego in
periculis reip.nullum ipē periculum fugi. Item muta
tur res tractando ſi traducit ad exuſcitationem:cum
& nos cōmoti dicere uideamur & auditoris animum
cōmouemus ſic. Quid eſt tam tenui cogitatiōe præ
dit⁹ cuius animus tātis anguſtiis inuidiæ continetur
qui non hunc hominē ſtudioſiſſime laudet:& ſapien
tiſſimum iudicet:q pro ſalute patriæ pro incolumita
te ciuitatis p̄ reipu.fortunis:quamuis magnum atq;
atrox periculum ſtudioſe ſuſcipiat:& libenter ſubeat
eqdem hunc hominē magis cupio ſatis laudare quam
poſſum. Idemq; hoc certo ſcio uobis omnibus uſu ue
nire. Eadem res igitur his tribus in dicendo cōmuta
bitur rebus uerbis pronunciando:tractando:ſed tra
ctādo dupliciter:ſermocinatione:& exuſcitatiōe:ſed
de eadē re cum dicemus pluribus utemur commuta
tionibus:nā cum rem ſimpliciter pronūciauerimus:
ratione poterimus ſubiicere. Deinde duplicē:uel ſine
rōnibus p̄nunciare ſentētiam. Deinde afferre contra
riū:de q̄bus oibus diximus in uerborū exornationi
bus. Deinde ſiīe:& exēplū de quo ſuo loco plura dice
mus deinde concluſionē de qua in ſecundo libro quæ
opes fuerūt diximus demonſtrātes argumentationē
quēadmodū cōcludere oporteat in hoc lib. docuim⁹
cuiuſmodi eſſet exornatio uerbi:cui cōcluſioni nomē
ē. Ergo hmōi uehementer ornata poterit eſſe expoli
tio:q̄ conſtabit ex frequentibus exornationibus uer
borū & ſniarū:hoc modo. Igitur ſeptem partibus tra
ctabitur:ſed ab eiuſdē ſentētiæ:nō recedamus exem
plo:ut ſcire poſſis q̄ facile p̄ceptiōe rhetoricæ res ſim
plex multiplici rōne tractẽ. Sapiēs nullū p̄ rep.peri
culū uitabit iō qđ ſæpe fit:ut cū rep.p̄ire noluerit ne
ceſſario cū repu.p̄eat:& qm̄ ſunt oia cōmoda a patria
accepta nullū incōmodū p̄ patria graue putandū:er
go q fugiūt id p̄iculum qđ pro rep. ſubeundū eſt ſtul
te faciūt:nā neq; effugere id pn̄t:& ingrati in ciuitatē
reperiunẽ. Atq patriæ pericula ſuo p̄iculo expetūt:hi
ſapiētes putādi ſunt:cū & eū quē dn̄t honorē rep.red
dunt:& pro multis perire malunt:quam cum multis

Etenim uehemēter eſt iniquum uitam a natura acceptam pp pŕiam cōſeruaueris naturæ:cū cogat reddere pŕiæ:cū roget nō dare. Et cū poſſis cū ſumma uirtute:& honore ꝓ patria interire malle ꝑ dedecus & ignauiā uiuere:ꝓ amicis & parētib⁹:& cæteris neceſſariis adire piculū uelis ꝓ rep. i q̄ & illud ſanctiſſimū nomē patriæ continet̄ nolle i diſcrimine uenire. Itaq; uti cōtēnēdus eſt q in nauigando nauim q̄ ſe mauult icolumē ita uitupand⁹ q i rep. diſcrimini ſuo pluſq̄ ſaluti cōi conſulit. Naue fracta multi icolumes fuerūt: ex naufragio pŕiæ ſaluus nemo pōt enatare. Quod mihi bñ uī. Decius itellexiſſe q ſe deuouiſſe dr̄:& ꝓ legion b⁹ ſe in hoſtes imiſiſſe medios:unde amiſit uitam:& nō ꝑdidit. Re.n. uiliſſima & pua maximam redemit:uitam dedit:accepit pŕiam:amiſit aiam:poti⁹ eſt gloriæ q̄ cū ſumma laude ꝓdita uetuſtate quotti die magis eniteſcit qđ ſi ꝓ rep. debere accedere ad piculū & rōne demōſtratū eſt:& exēplo comprobatū: hi ſapiētes ſūt exiſtimandi q nullū ꝓ ſalute patriæ piculū uitant. In his igit̄ generibus expolitio uerſat̄: de q̄ ꝓducti ſumus ut plura diceremus qđ non mō cū cām dicim⁹:adiuuat & exornat orōnem:ſed multo maxime p eā exercemur ad elocutionis facultatē. Quare cōueniant extra cām in exercēdo rōnes adhibere expolitionis in dicēdo uti cū exornabimus argumentationem:de qua re diximus in libro ſecundo.

Commoratio.

Commoratio eſt:cum in loco firmiſſimo : quo tota cā continent̄ manet̄ diutius:& eodem ſæpius reddit̄:hæc uti maxime conuenerit:& id oratoris boni maxime proprium:non.n. datur auditori poteſtas aium de re firmiſſima dimouendi:huic extremū ſatis idoneum ſubiici non potuit:ꝑpea qđ h̄ locus non eſt a tota cā ſeparatus:ſic ut mēbrū aliquod:ſed tanq̄ ſanguis profuſus eſt p totū corpus orationis.

Contentio.

Contētio ē:p q̄ cōtraria referunt̄:ea eſt in uerborum exornatiōibus:ut ante docuimus eiuſmōi. Inimicis te placabilē:amicis icxorabilē pbes. In ſnīaꝝ hmōi uos huius icōmodis lugetis iſte reip. calamitate lætatur:uos ueſtris fortunis diffiditis. Iſte ſolus ſuis eo magis confidit. Inter hæc duo contentionum genera hoc itereſt. Illud ex uerbis celeriter relatis conſtat:hic ſnīæ cōtrariæ ex comparatione referantur oportet.

Et.n. exornatio ē p ɔ̄trariū:cogit & rogat reddere & nō reddere:iterire uiuer̄ cōtraria ſunt. itē adire & nolle uenire. Itaq; ut &c. a ſimili eſt exornatio. Q đ mihi uī Deci⁹. Ab exēplo exornat. Tres fuerunt decii qui uariis tpibus pro reip. ſalute ſe deuouerunt: pater filius nepos:pater bello latino:filiū bello gallico nepos bello contra pyrrhum epirotarum regem ſe deuouit. Pro legionib⁹ pro ſalute legionum iuuena. Plebetæ deciorū aiæ plebeia fuerūt pectora:ꝓ totis legiōib⁹:iī tñ re ꝓ oib⁹ auxiliis atq; oi pube latia ſufficiūt diis īfernis terræq; parēti. Amiſit differt iter amitter̄ & pdere. Nā amittius q̄ recupāt̄:pdimus eū ita amitcius ut recupare nō poſſim⁹:ſimilis dr̄ia ē īter pire & iterire. Nā perit q̄ loc⁹ nō delet̄ & plautus ait i ea ptiuis duob⁹ nō iterit g p uirrutē pir. Pro re uiliſſima:p hac fragili uita & caduca. Rē maximā:nois æternitatē. Q đ ꝓ repu. Cōcluſio eſt ſupioris argumentationis breuiter oia q̄ dcā ſunt colligit. In his igit̄ generib⁹: Cur multa de hac exornatiōe dixerit:nūc declarat:ſimul & qđ utilitatis afferat:oñdit. Cū nō ſolū cās exornari p eā dicit:ſed ad elocutionis facultatē cōferre in exercēdo:in declamationibus. In dicendo:in ueris cauſis.

Commoratio. Hæc exornatio επιμονη græce uocatur. Cōmoratio a nobis dicit̄:qm̄ in eadē re & ſnīa inmoramur:eā ſæpius eam repetimus. In graui precipue figura utimur. In confirmatione & cōfutatione:exemplū Cicero ipſe nō ſubiicit. & cur non ſubiiciat oñdit Virgili. georgicorū libro primo hac utitur exornatione:cum unum quod utiliſſimum ad agriculturā iudicauit:ſæpius repetit : ut ſcilicet agri fieret intermiſſio & alterius coleretur: ait enim alterius idem conſtas ceſſare nouales:& ſignem patiere ſitu dureſcere campū. & paulopoſt idem repetit:ſed tñ alterius facilis labōr. Ci. i Catilinā:i uerrē & i Antōiū dicēs hoc cōmoratōe ſæpe uſus cognoſcit̄.

Contentio αντιθετον græce dicit̄: cum contrariis partibus oratio cōficitur uerbi : tum uero ſententiæ ſententiis ex comparatione cōtrariæ ſunt ſententiæ exornatio eſt in graui utimur figura. In omni genere : in confirmatione & repræhenſione. Vos huiuſmodi &c. exemplum eſt in genere iudiciali:accuſatur enim quiſpiam:ꝙ reip. calamitate lætus ſit: & per comparationem quātum ſit ſcelus oñditur:& uos inquit talibus incōmodis lugetis:h̄ gaudet. Eo magis ꝙ uos diffider̄ uidet. Inter hæc duo oſtendit quid interſit inter contētionem uerbi & ſententiæ exornationem. Celeriter modico iteruallo. Vt inimicis te placabilem amicis inexorabilem te præbes. Ex cōparatiōe:cum hic cū illo comparatur:ut uos huiuſmodi &c.

SImilitudo. Hæc exornatio ὁμοίωσις græce uocaſ & ab aliis ſic diffiniſ. Sil'itudo ē min⁹ notæ rei p ſimilitudinē ei⁹ q̃ magis nota ē demōſtratio. Vel ignotæ rei p ſimilitudinē eius q̃ magis nota ē deſcriptio: Huius ſpēs ſũt tres, Parabole: Icon: Paradigma. De duob⁹ poſteris mox ſepatim a Ci. dicet. Parabole ſimilitudini inſerta eſt cõuenit ſimilitudo tribus ex gñibus cauſarũ pcipue. Demõſtratiuo: qñ ad laudandũ uel uitupandũ maxie ſumiſ. Adhibenſ cõfirmatiõi & rephẽſioni: exordio nõnunq̃ & narratõi. ⸿ Ad rē: illa pprie ſimilitu do ē: q̃ rē cũ re cõpat. Nã cũ pſõa pſonæ cõficiſ: imago: cũ fcm̃ aut dcm̃ pponiſ: addito certi auctoris noie exēplũ. ⸿ Diſpari: magis nota: & ñ oio ſil'i: ⸿ Ea ſumiſ. Quattuor cauſis ſumi ſimilitudinē dicit & modis q̃tuor tractari. ⸿ Sigulos mõs pnũciãdi &c. Nã ſinguli mõi tractãdæ ſil'itudinis ſuã exigũt pnũciationē. ⸿ Non. n. quēadmodũ. ⸿ Exēplũ eſt ſimilitudinis q̄ p cõtrariũ ſumiſ ornãdi dũtaxat cã ē aliqs qui pbare uult nouũ impatorē ueteri meliorē nõ eſſe: & hac utiſ ſimilitudie ſicut nõ ē celerior i curſu q facē ardētē accipit: illo q tradit: ita nouus impator q accipit exercitum: nõ melior eſt illo q tradit. ⸿ Propterea: rõ eſt cur ita ſit: quēadmodũ dixit. ⸿ In paleſtra: in currēdi certamie: q̃uis pprie paleſtra ipſa ſit luctatio. ⸿ Thedas ardentes. Mos fuit ueteribus ut currētes facē manu ferrent: quã cum fatigati erãt: alii ſuccedērēs ex eoꝝ manibus ita apte raperēt: ut neq̧ fax extingueretſ: neq̧ curſus intermittereſ. ⸿ Hoc ſine ſimili: oñdit tm̃ ornãdi cã hmõi ſimilitudinē per contrariũ fieri potuiſſe. Dictũ eſt p cõtrariũ: iõ inq̃t hæc ſimilitudo fieri p contrariũ dr̃: qm̃ ei rei, quã nos pbamus aliquã rē negamus ſimilē eſſe. Sicut in ſupiore exēplo: nõ eē ſimile oñſum ē dare facē & dare exercitũ. Nã facē dat feſſus integro: exercitũ dat imperator uetus nouo ħ ē pitus ipito. ⸿ Neq̧ equus: exēplũ ē ſimilitudis p negationē factæ probandi cã: eſt aliqs qui pbare uult hominē q ſine doctrina eſt: cõſequi uirtutē non poſſe: licet īgenioſus ſit & ſicut inquit equus indomitus licet robuſtiſſimus ſit: ad uſus q ab equo deſiderantur utilis eſſe non põt: ita neq̧ hõ idoctus q̃uis ſit ingenioſus ad uirtutē põt uenire. De primo uerba qñ utraq̧ pars ſimilitudis a pticula incipit negatiua nõ. ⸿ In amicitia gerēda: exēplũ ē ſimilitudis q̄ aptius dicendi cã p breuitatem ſumiſ: eſt q reprehendit cũ a quo poſt amici mortē liberi eius defendanſ: & ſic intēdit: conuenit amicos ſicut curſores qbus ſatis eſt in currēdi certamine ad metã puenire: i eius q amaſ beniuolētia cõſiſtere: nec in ipſos amici filios amorē ppagare: ſed refelliſ hæc ſimilitudo: qm̃ tãta in curſore uelocitas eē debet ut ad metã perueniat: in amico uero tm̃ amoris: ut ipſam eius q amatur uincat opinionē & ſatiari nunquam poſſit. ⸿ Iſocrates quoq̧ ſic ait Δει Δ'αρτους ταιΔας ωσπερ της ουσιας αυτο και της φιλιασ της πατρικης κληρονομειν. ⸿ Procurras: & modũ amãdi nullũ facias. Nã ut ait Propertius. ⸿ Verus amor nullum nouit haberſ modum. ⸿ Coniunctæ & cõfuſæ. ⸿ Nã & uno diuerſæ res connectuntur uerbo: ſicut conuenit exerceri: & eſſe oportet & ſub uno q̄ ſi ſpiritu clauſulæ conuenienter pronuncianſ.

⸿ Similitudo.

SImilitudo eſt orõ traducens ad rē quēpiã aliqd ex re diſpari ſimile. Ea ſumiť aut ornãdi cã: aut probãdi aptius dicendi: aut ante oculos ponēdi: quõ q̃tuor de cãis ſumiť ita q̃ttuor modis dr̃ p cõtrariũ: p negationē: p collationē: p breuitatē. Ad unãq̃q̧ ſumēdæ cãm ſil'itudis accõmodabimus ſingulos mõs pnũciãdi: ornãdi cã ſumiť p ɔtrariũ ſic: ñ. n. quēadmodũ i paleſtra: q thedas ardētes accipit celerior ē i curſu cõtiuo q̃ ille q tradit: ita melior ĩpator nou⁹ q accipit exercitũ q̃ ille q decedit: ppea qđ defatigatus curſu integro facere hic peritus ĩpator ĩperito exercitũ tradit. Hoc ſine ſimili ſatis plane ē pſpicue & pbabiliter dici potuit hoc mõ dicit minus bonos impatores a meliorib⁹ exercitũ accipe ſolere: ſed ornãdi cã ſimile ſumptũ ē: ut orõni dignitas q̃dã cõpararet: dictũ ē aũt p cõtrariũ: cũ ei rei quã nos probamus aliquã rem negamus eē ſimilē: ut pauolañ cũ decurſorib⁹ aſſerebãus. Per negationē diceť pbãdi cã hoc mõ: neq̧ equ⁹ ĩdõitus q̄uis natura bene cõpoſit⁹ ſit idoneus p̄t eē ad eas utilitates: & aptus quæ deſiderãtur ab equo: neq̧ homo indoctus q̄uis ſit ingenioſus ad uirtutē poteſt peruenire: hoc probabili⁹ factũ eſt: quod magis eſt ueriſimile nõ poſſe uirtutē ſine doctrina cõparari: quoniam nec equus quidē indomit⁹ idoneus poſſit eē: ergo ſumptũ eſt pbandi cã. Dictũ aũt per negationē: id. n. pſpicuũ eſt de prio ſimilitudis uerbo ſumeť: & aptius dicēdi cã ſimile. Diciť aũt p breuitatē hoc mõ: in aĩcitia gerēda: ſicut ĩ certamine currēdi ñ ita cõuēit exerceri ut quoad neceſſe ſit uēire poſſis: ſed ut pduct⁹ ſtudio & uirib⁹ ultro facile pcurras: nã hoc ſimile eſt: ut apti⁹ ĩtelligať ma la rõne faceſ: q rephẽdãt eos q uerbi cã poſt mortē amici liberos ei⁹ cuſtodiã ppea qđ in curſore tm̃ uelocitatis eē oporteat: ut efferať uſq̧ ad finē. In amico tm̃ beniuolētiæ ſtudiũ: ut ultra q̃ qđ amic⁹ ſētire poſſit: pcurrat amicitiæ ſtudio. Dictũ aũt eſt ſimile p breuitatē: nõ. n. ita ē: ut ĩ cæteris reb⁹ res ab re ſeparata ē: ſed utraq̧ res cõiunctæ & cõfuſæ cõpata.

Añ oculos ponẽdi negocii cã.ut geri res nõ narrati uideaŕ cũ oia q̄ ĩ cõpatiõe poſita ſũt:pia eẽ uideanŕ & ſingula referãŕ.ẽ.n.collatio p q̄ añ oculos res põiŕ:reg aut admiſtrationũ gñe ſiliũ cõpatio παραβολη a græcis dŕ & fit mõis octo:p hĩt⁹ut ꝗlis ĩ europæ ripis:aut p iuga cynthi exercet diana cotos:p magnitudi nẽ ut.Ceu duo nubigenæ cũ uertice mõtis ab alto deſcẽdũt cẽtauri:p colorẽ.ut Indus ſãguineo ueluti uio lauerit oſtro ſigs ebur.p uocẽ clamorẽs ſimul horrẽdos ad ſydera tollit ꝗlis mugit⁹&c.p laborẽ:ut ꝗlis apes æſtaŕ noua p florea rura exercet ſub ſole labor p energiã ut ĩſegetẽ ueluti cũ flãma furẽtib⁹au ſtris ĩcidit p altitudinẽ ut ꝗlis atriæ liq̄ntia flu mina circũ ſiue padi ripis &c.p affectũ.ut ſic fu nere prio Attõitæ patuere domus cũ corpa nõ dũ cõclamata iacẽt. Vt citharæd⁹.exẽplũ ẽ ſil̄itudinis q̄ p collationẽ fit:& nobilis ac diues cũ citharædo cõparaŕ.Huius cũ illo par hĩtus & ornat⁹ deſcribiŕ uterq; pari pene rõne & cõ uẽtu bonoꝝ eiiciŕ.citharædus:qm̃ uoce & ge ſtu diſplicuit. Diues:qm̃ ſine uirtute. Palla: q̄ eſt Tunicæ palliũ ad terrã fluẽs.ea tã mulie res utebanŕ q̄ uiri:Citharædi pſertim & mimi. Papinius de Appolline ſi decet aurata bacchũ ueſtigia palla Verrere. Vir.pallã ſignis auroq; rigẽtẽ. Chlamyde purpurea.ſup quã pallã ĩ duebãt citharædi:eã pigi & uariari coloribus cõſueuit. Vir.ſidoniã picto chlamydẽ circũda ta libo.Idẽ uictori chlamydẽ auratã. q̄ plurima circum Purpura mæãdro duplici melibœa cu currit. Itẽ.ſil̄.ter eodẽ mõ. Simili rõne col lata:ad utraoq; pſonã.utraq;.n. habitu & orna tu expectationem facit: utraq; poſtea decepta hoium opõne cõtẽniŕ: & eiiciŕ. In ſil̄itudini bus uerba ĩ ſil̄itudine accõmodata rei afferẽda eſſe pcipit & ſeruanda. Ita ut hirũdines.Eſt q pbare uult falſos amicos in neceſſitate cogno ſci qm̃ ſimul atq; fauere fortuna deſiit. fugiunt oẽs ſicut irũdines q̄ cũ primũ hyẽs ĩcohat oẽs deuolãt:qđ uerũ eſt & ouidius hæc de re ſic ait: dũ fueris fœlix multos numerabis aĩcos Tpa ſi fuerint nubila:ſolus eris.Idẽ iq̄t.ſ. ut fuluũ ſpe ctaŕ ignib⁹ aurũ. tpe ſic duro ẽ ĩſpiciẽda fides. Irũdies hybernis mẽſib⁹ abeũt in uicia africæ. ſecutæ mõtiũ receſſus inuentæq; ibi nudæ ac de plumes.plynius. Deuolãt oẽs. nõ uolãt falſi aĩci.ſed fugiũt:qm̃ uero auibus eos cõpauerat uocabulũ ſuauit ſil̄itudĩs. Sed iuẽtio.uñ ſil̄.a iueniri poſſint. Admõet. Artificio. igẽio. Cãu:ut ĩ nauigatõe & pegrinatiõe ubi mľta nobis pter nr̃am opõnẽ offerri ſolẽt:ñ pri⁹ ui ſa aut audita. Natura:q̄ oia pcreat:ſed nõ oĩ bus ĩ locis. Venari:iq̄rere. Exornaŕ reperit q̄ttuor mõis ſil̄itudĩs de qb⁹ añ dixit. Nõ.n. q̄ dixerat & ex his aliq̄ uẽari.iõ hæc ſubiũgit dicens nõ neceſſe eſſe ut res tota totæ rei ſil̄.s ſit:ſed oportere ut q̄ iter ſe cõferanŕ aliq̄ ſimili tudinẽ hẽant ſicut in ſupiore appuit exẽplo de citharædo & diuite ac nobili:Non enim idem ſunt ſed multa habẽt ſimilia quæ conferuntur:

Añ oculos ponẽdi negocii cã ſumeŕ ſimilitudo: cũ diceŕ p collationẽ ſicuti cytharædus:cũ pderit op time ueſtitus palla iñ aurata idutus cum clamyde purpurea colorib⁹ uariis itexta & cũ corona aurea magnis fulgẽtib⁹ gẽmis illuminata:cytharã tenẽs exornatiſſimã auro & eboŕ diſtĩcte. Ipẽ pterea for ma:& ſpẽ ſit:& ſtatua appoſita ad dignitatẽ:ſi cum magna populo conuenerit his rebus expectationẽ repente ſilentio facto uocẽ mittat acerbiſſimam cũ turpiſſimo corporis motu quo meli⁹ ornat⁹ ſit:& magis fuerit expectat⁹:eo magis deriſus & contẽ ptus eiicieŕ. Ita ſi quis ĩ excelſo loco & ĩ magnis ac locupletibus copiis collocatus fortunæ mũeribus: & naturæ cõmodis oibus abũdabit:ſi uirtutis & ar tiũ:quæ uirtutis magiſtræ ſunt ægebit:quo magis cæteris:reb⁹ erit copioſus & illuſtris expectat⁹:eo uehementius deriſus & contẽptus ex oĩ conuẽtu bonorũ eiicieŕ. Hoc ſimile exornatiõe utriuſq; rei: & alterius inertiæ artificiis alterius ſtultitiæ ſiſi ra tione collata ſub aſpectu oium rem ſubiecit. Dictũ autẽ eſt per collatiõem pprerea quod propoſita ſi militudine paria ſũt relata omnia. In ſimilibus ob ſeruare oportet diligenter ut cum rem afferãus ſi milẽ:cuius rei cauſa ſimilitudinẽ attulerimus uer ba ad ſimilitudiem habeamus accõmodata.i.huiuſ modi. Ita ut hyrundines æſtiuo tẽpore pſto ſunt: frigore pulſæ recedunt:ex eadẽ ſimilitudie.nunc p trãſlationẽ uerba ſuam⁹: ita falſi amici ſereno uitæ in tempore pſto ſunt ſimul atq; hyemẽ fortũæ uide rint deuolãt oẽs. Sed iuẽtio ſimiliũ facilis erit:ſi qs ſibi oẽs res aĩatas:& inaĩatas:mutas:& loquentes: feras:& mãſuetas:terreſtres:& cœleſtes:maritĩas artificio:caſu natura compatas:uſitatas atq; iuſita tas:frequẽter ante oculos poterit ponere:& ex his aliq̄ uenari ſimilitudinem q̄ aut ornare:aut doceŕ: aut apertiorem rem facere:aut ponere rẽ ante ocu los poſſit.nõ.n.res tota toti rei neceſſe eſt ſimilis: ſit ſed ipſum qđ cõfereŕ ſimilitudinẽ hẽat oportet.

Exemplum.

EXemplum eſt alicuius facti:aut dicti pteriti cũ certi auctoris noie propoſitio:id ſumitur

EXemplum. παράδειγμα græce uo catur: eſt autem rei preteritæ narratio ſignans adhortationem uel dehorta tionem. Ad hortationẽ ut Antenor potuit mediis elapſus achiuis Illyricos pene trare ſinus &c. Item pallas ne exureŕ claſſem

Argiuũ atq; ipſos potuit ſubmergere ponto. Dehortationẽ ut. At ſi ſic phrygi⁹ penetrat lacedæmõa paſtor cõuenit trib⁹ figuris. tribus gñib⁹: cõfirmatiõi & rephẽſiõi pcipue. Iiſdẽ de cãis. q̃ qtuor ſũt q̃s cõmẽorat & qd ĩ his exẽplũ efficiat: patefecit. Vniuſcuiuſq; gñ-s: cãm affer̃ cur exẽpla ñ ſubiecerit iõq; ſe feciſſe ait qm̃ exẽplũ q̃le eẽt ĩ expoſitõe oñdit: cũ dixit. q mihi uĩ deci⁹ itellexiſſe: & cãs cur ſũereẽ: d ſĩitudie tractãs dii

IMago. ɪκωɴ græce uocaẽ ſiue ɪκασμοσ & ſie ab aliis diffinit. Imago ẽ figuræ alicui⁹ expſſa (ſeruit iel pſonarũ inter ſe eorũ q̃ pſonis acci ſũt cõpatõ: ut hos hũeroſq; deos ſiſis: & uiu Mercurio ſiſis. Itẽ talis amyclei domit⁹ pollucis habẽis cillarus hic. n. equus equo cõ paraẽ. utimur hac exornatione in oĩ figura: in demonſtratiuo gñe pcipue: in cõfirmatione & rephenſione. ¶ Hæc ſũt. hic oñdit cui gñi po tiſſimũ cõueniat. ¶ Inibat pliũ de hectore uel achille hoc dici potuiſſet. ¶ Iſte. quottidie. exẽ plũ eſt imaginis q̃ ſumit ut in odium adducat. hoc ď clodio dici potuiſſet: aut catilina. ¶ Iſte q diuitias. exẽplũ ẽ imaginis q̃ in iuidiã addu cit. ¶ Gallus e phrygia. Martis deum miniſtri galli ſunt a gallo phrygiæ flumie uocati q iter cybelẽ mõtẽ & celenas labiẽ: cuius aq̃s qui for te bibiſſent: in ſaniebãt. auctor ouidius i faſtis ſic de illo ſcribẽs. Inter ait uiridẽ cybelẽ altaſ q; celẽas: Amnis it ĩ ſana noie gallus aq̃: Qui bibit in deſurit pcul hinc diſcedite q̃s eſt cura bonæ mẽtis q bibit ide furit. Ariolus eſt ut do nato placet q diuina mẽte uaticinaẽ. dictus q̃ ſi fariolus: aut ab alando nam alitu ſolet exalu dere ueluti mortalẽ aĩam: ut diuinam recipiat. ego magis ab Hara ariolũ dici exiſtimo ſicut Aruſpicẽ. ¶ Vti contẽptationẽ. i odiũ. ¶ Iſte. accuſaẽ aliq̃s & ĩ odiũ rapiẽ q hoiem itra do mũ ppriã ſe ſe tanq̃ cochleã abſcõdentẽ in p niticm rapiat cum tota domo deuoraturus.

EFfectio græce dicitur χαρακτηριςμοσ. adhibetur tribus figuris: tribus gñibus: omnibus orõ is partibus. Crebro hac exornatione plautus & Terent. utuntur. ¶ Nunc iudices: Quidam uel accuſat quẽ piam uel teſtem adducit nõians & cum in eius memoriã redire iudices non poſſint. ſic depingit. ¶ Canũ. capillis canis. ¶ Subcriſpũ. aliqn tulũ criſpũ. ¶ Cæſiũ. is ſic dr̃ q oculis ẽ cerule is uel cianeis q̃ſi cælus ut Nigidio placet: uñ cælia dcã ẽ a ueteribus pallas. q̃ a græcis γλαυκωπισ uocaẽ. ¶ Habet exornatõ. uim exprimit exornationis quæ utilis eſt ad demonſtrandum aliquem breuem autem eſſe oportet.

NOtatio: Hæc exornatio a Quintilia. imitatio morum aliorũ dicitur: a græcis ηθοποιια ul' μιμησισ. ¶ Et iter leuiores affectus numerari poteſt. Eſt. n. poſita in ludendo. uerſaẽ in factis: & in dictis. Diſfert a ſuperiore: qm̃ illa corpus effingit: hæc naturã. mores: & conſuetudinẽ exprimit. Conuenit mediocri figuræ: & demõſtratiuo gñi pcipue. Cõfirmatiõi & rephẽſiõi: ſic ab aliis diffiniẽ. Notatio ẽ uera alicuius pſonæ p uitii aut uirtutis ſigna oñſio. ¶ Iſte inq̃s &c. hois oſtatoris natura certis deſcribiẽ ſignis oſtare aũt eſt ad inanẽ gloriã oñdere. Putat eẽ pclarũ & ppea ſupbire ſolet. Quo uultu. ſupbo. ſ. Daretis &c. Verba ſunt oſtatoris p aduerſariũ pnũciata. Cederetis inqt mihi: ſi me odio nõ hẽretis: ſi mihi moleſti ñ eſſetis.

iiſdẽ de cãis: qb⁹ ſimilitudo res ornatiores facit: cũ nullius rei niſi dignitatis cã ſumiẽ: Aptiorẽ cũ id qď ſit obſcuri⁹ magis dilucidũ reddit. Probabiliorẽ cũ magis uerĩſimilẽ facit añ oculos ponit cũ exprimit oĩa pſpicue: ut res dcã ppe mãu tẽtari poſſit. uniuſcuiuſq; gñis ſingula ſubieciſſem⁹ exẽpla: niſi exẽplũ qď genus eẽt ĩ expoſitõe demõſtraſſemus: & cãs ſumẽdi ĩni ſimilitudine apuiſſemus. Quare uoluim⁹ neq; pauca quominus itelligereẽ: neq; re itellecta plura cõſcribere.

¶ Imago ſimilis.

IMago eſt formæ: cũ forma cum quadã ſimilitudine collatio. Hæc ſumitur aut laudis: aut uitupationis cã: laudis cã ſic. Ibat in prelium corpe tauri ualidiſſimi ĩpetu leõis accerrimi ſimilis uitupatiõis: ut ĩ odiũ adducat hoc mõ. Iſte quottidie p forũ mediũ tanq̃ iubat⁹ draco ſcribit dẽtib⁹ aduẽs aſpectu uenẽato: ſpũ rapido circũſpectãs huc & illuc: ſi quẽ reperiat: cui aliq̃d mali faucib⁹ efflare: ore attigere: dẽtib⁹ iſecare: lingua aſpgere poſſit: ut iuidiã adducat hoc mõ. Iſte q diuitias ſuas iactat: ſicut gallus e phrygia: aut ariolus q̃ſpiã depreſſus: & oneratus auro clamat & delirat. In cõtẽtionẽ ſic. Iſte q tã q̃ coclea abſcõdẽs retẽtat ſeſe tacit⁹ cũ domo tot⁹: ut comedaẽ auferẽ.

¶ Effectio.

EFfectio eſt: cum exprimiẽ: & effingiẽ uerbis corporis cuiuſpiam forma: quod ſatis ſit ad intelligendũ hoc modo. hũc dico iudices rubrũ: breuem icurrum: canum ſubcriſpum Cæſium: cui ſane magna ẽ in mẽto cicatrix: ſi quõ põt ĩ memoriã uobis rediẽ hẽt hæc exornatio cũ utilitate: ſi quẽ uelis oñdere tũ uenuſtatẽ: ſi breuiter & dilucide facta ẽ.

¶ Notatio.

NOtatio ẽ: cũ alicuius natura certis deſcribiẽ ſignis q̃ ſicuti notæ q̃dã naturæ ſunt attributa ut ſi uelis no diuitẽ: ſed oſtatorẽ pecunioſum deſcriberẽ. Iſte iq̃s iudices q ſe dici diuitẽ putat eẽ pclarũ. Primũ nũc uidete quo uultu uos ituẽaẽ. No ne uobis uẽ dicerẽ: darẽ uobis: ſi mihi moleſti ñ eſſetis.

Cum uero ſiniſtra mētū ſubleuat:exiſtimat ſe gēmæ
nitore:& auri ſplēdore aſpectus oīum pſtringere:cū
puerꝫ reſpicit hūc unū:quē ego noui.uos ñ arbitror
nouiſſe alio noie appellat.deīde alio atq; alio heus tu
īqt uidi Sāio ne qd iſti barbari turbēt ut ignoti:q au
diūt unū putēt ſe legi:de multis ei dicit:in aurem aut
dōi lectuli ſternant:aut ab auūculo rogeť æthyops:
q ad balneas uēiat:aut Sturcōi loc9 añ oſtiū ſuū det́
aut aliqd fragile falſe corragiū gloriæ cōpet́.deiñ ex
clamat:ut oēs audiāt uideto ut diligēter nūeret́ ſi pt
ante noctē puer q iā bñ hoīs naturā nouit.tu illo plu
res mittas oportet iqt ſi hodie uis trāſnūerari:age in
qt:duc tecū libanū & Soſiā.Sane deīde caſu ueniūt
hoſpites hoī:quos dū iſte ſplēdide pegrinat́ inuitauit
ex ea re hō hercle ſane ↄturbat́:ſed tñ a uitio naturæ
nō recedit bñ iqt facitis eū uēitis:ſed recti9 feciſſetis:
ſi ad meā domū recte adiiſſetis.Id feciſſem9 iqūt illi
ſi domū nō uiſſem9 ad iſtud qdē facile fuit uñ libet in
uēire:ueꝝ eū eūtē ſequūt́ illi:ſermo iterea hui9 cōſu
mit́ oīs i oſtatōe. Quærit́ i agris cuiuſmōi frumēta
ſint negat ſe qa uillæ icēſæ ſint:acceder̄ poſſe nec ædi
ficare ēt nūc auder̄:te āt ſi i tuſculano qdē ī cœpi iſani
re:& hiſdē fūdamētis ædificar̄. Dū hæc loqt́ uenit in
ædes q̄ſdā:in qbus ſodalitiū erat eodē die futuꝝ quo
iſte p notitia dñi ædiū igredit́ cū hoſpitib9. Hic iqt
hic : pſpicit́ argētū qd erat expoſitū:uiſit tricliniū:
ſtratū pbat:accedit ſeruul9 dicit hoi clā dñm iā uētu
rū ſi uelit exire. Itane iqt Eam9 hoſpites fr̄ me9 uēit
ex ſalerno ego illi obuiā pgā.uos huc decia uēitote:
hoſpites diſcedūt iſte ſe rapti domū ſuā cōiicit. Illi de
ci i q̄ iuſſerat uēiūt q̄rūt hūc repiūt domū cuia ſit.idi
uerſoriū d̄riſi ↄferūt ſeſe:uiderūt hoīem.poſtera die
narrāt:expoſtulāt:accuſant. Ait iſte eos ſīlitudie loci
deceptos. Angiporto toto:deerraſſe ſe cōtra ualitu
dinē ſuam ad noctē multā expectaſſe. Samiōi puero
negociū d̄derat:ut uaſa ueſtimēta:pueros erogaret.
Seruulos nō i urbanos ſatis ſtrenue & cōcinne cōpat.
iſte hoſpites domū deducit. Ait ſe domos maximas
cuidā aico ad nuptias accōmodaſſe. Nūciat puer ar
gētū repeti.ptimuerat.n.q cōmodarat a pager e iqt.
ædes cōmodaui:familiā dedi:argētū quoq; uult tam
etſi hoſpites hēo:tñ utat́ licet nos ſamiis delectabi
mur. Quid ergo q̄ deiñ efficiat:narrē eiuſmōi ē hoīs
natura ut q̄ ſingul̄ dieb9 efficiat gloria:atq; oſtatōe:
ea uix anuo ſermōe enarrare poſſim. Hmōi notatio
nes q̄ deſcribūt qd cōſētaneū ſit uniuſcuiuſq; naturæ

¶ Subleuat:qd oſtentatores facere ſolent:ut
annulos oſtendant. ¶ Perſtringere. offuſca
re & quaſi occecare. ¶ Puerum ſeruū. ¶ Alio
nomine. multis appellat nominibus ut mul
tos habere uidētur.cum tñ unum tantum ha
beat. ¶ Iſti barbari.reliqui ſerui. ¶ Se legi ex
multis eligi. ¶ Aethiops : ex æthiopia ſeruus
unde nigerrimi ueniebant.quibus præcipue
ueteres delectabantur. ¶ Locus Aſturconi
hiſpaniæ pars Aſturia eſt:in qua Aſturcōes
gignuntur : quibus nō uulgatis in curſu gra
dus:& mollis alterno crurum explicatu glo
meratio. Auctores Plynius & ſtrabo. ¶ Fal
ſæ choragium. ¶ Gloriæ.hoc eſt:ut aliquid
ſuppeditetur quod ad inanem pertineat glo
riam, choragium omnem ſignificat appara
tum ſcenæ uel menſæ:uel cuius uis huiuſmo
di rei plautus comicon choragium dicit in
Amphitriōe apud ſuetonium uerſus ii ſunt:
cum primum iſtorum conduxit menſa cho
ragum: Sexq; deos uidit Manlia ſexq; deas
χορηγέω præbeo eſt & ſuppedito unde cho
ragium. ¶ Videto. ſic ait tanquam ingen
tem pecuniam numeraturus eſſet ſeruus.
¶ Illo.ad illum locum ut pecuniæ numeren
tur:quæ ab uno numerari non poterunt.
¶ Ex ea re.ex hoſpitum aduentu. ¶ A uitio
naturæ ab oſtentatione. ¶ Inſanire hoc eſt
nimis magna extruere ædificia. Cice. in Mi
loniana inſanas clodii extructiones dicit.
¶ Sodalitiū.& ipſam ſignificat beniuolentiā
quæ eſt inter ſodales:& multitudinē conuen
tumq; ſodalium:qui ad celebranda conuiuia
conueniebant:ſiue ꝙ una ſederent:& eſſent:
ſiue ꝙ ex ſuo datis ueſci ſolerent:uel ꝙ inter
ſe ſuaderent quod utile eſſet inter ſe auctor
pompeius cato legem tulit qua ſodalitia co
hercerentur. ¶ Triclinium locus diſcumben
di in quo tres apparabantur menſæ ſtratis le
ctulis in quibus epulantes ſederent. ¶ Ad de
cimam.qua hora cibum ſumebant. ¶ Marti.
Hora libellorum decima eſt eupheme meo
rum. Temperat ambroſias cum tua cura da
pes. ¶ Diuerſoriū.locus in quem ſe recipiūt
aduenæ. ¶ Apagete inquit. Tacete uel aufer
re. ¶ Samio. Samiis uaſis ex terra ſamia fictis
q̄ ſpecies eſt tenacis terræ:a ſamo inſula ubi
abundat:ſic dicta. Auſonius fictilibus fama
eſt cænaſſe agathoclea regem:Et menſam ſa
mio ſæpe oneraſſe luto. ¶ Huiuſmodi. eolo
ris oſtendit effectum. Mediocri autem figu
re conuenire innuit quam urbanitas in pri
mis decet. ¶ Quadruplatoris illi ſic diceban
tur ne ut pompeius qui eo quæſtu utebant́.
Et eas res perſequebatur:quarum ex legibus
quadrupli erat actio. Aſconius quadruplato
res inquit delatores erant criminum publi
corum in qua re quartam partem de proſcri
ptorum bonis quos detulerant conſequeban
tur. ¶ Alii dicunt quadruplatores eſſe earum
rerum accuſatores quarum conuicti quadru
pli damnari ſolebant.

SErmocinatio. Διαλογοσ græce dr̃: & eſt ſermo hominū aſſimilatus. Dif
fert a notatione: quæ alicuius natu-
ram certis ſignis deſcribit. Item a confirma-
tione qua pſona q̃ nō eſt cōfingiẽ. In hac ex-
ornatione fingi ſermo nō poteſt niſi & perſo
na cuius eſt introducatur. cōuenit oĩbus figu
ris: omnibus generibus: ex ptibus orationis
narratiōi pcipue. ⁋ Vis perſonæ. ⁋ Cum ra
tione dignitatis. Nam cōueniēs perſonæ ſer
mo attribuiẽ. ⁋ Cū militibus. exemplū eſt in
generẽ iudiciali. defendiẽ. n. is a quo hō ſit oc
ciſus qui uim inferebat & occidere uolebat ē
autem in narratione ipſis pſonis q̃ in tradu-
cuntur ſuus attribuiẽ ſermo. ⁋ Redundaret:
quaſi plena eēt. ⁋ Iſte qui iure dr̃ occiſus qm̃
ipſe uim iferebat. ⁋ Cum ſago. ueſtimētū mi
litare eſt ſagū: cuius diminutiuū ſagulū Vir.
uirgatis lucent ſagul'. a ſago ſagatus deſcen
dit ſicuti a toga togatus. Mart. uis re purpu-
reū galla ſagat⁹ amē! ⁋ Siſi orna. cū ſago: gla
dio: iaculo. ⁋ Beat⁹ diues. ⁋ Qui mihi pſto
fit. Quin iūctū uerbo idicatiuo pñtis tpis ui
h; iptiui. Illi⁹ diuitis. ⁋ Iſtius. In uaſoris: dul
ciſſima p filios uxorē pñiā. fortunas. ⁋ Extin
ctis pene. n. rextincti ſum⁹ oēs. ⁋ Māſuere: no
lito ĩſolēs fieri fortūa nimiū ſa. ⁋ Fuim⁹. añ
q̃ urbs ab hoſtib⁹ capeẽ nr̃a. Te hoiem eē &
cōditōe hūanitatis poſſe hæc pati q̃ nos pati
mur. ⁋ At ille q iuadit. Illi diuiti q forte delu
ſerat. ⁋ He⁹ igt filios pediſſe q̃ cōmēdat: ipe
ueluti moriturus ad ĩuaſorē accedit. ⁋ Non
mea uox uiſo diuite nō mea igt uox tibi uitā
eripuit! hoc ē ñ ſola uoce ita territus es ut de
feceris. ⁋ Ille: q latebat cū magno ſpū cū ma
gna uoce audacter: nihil deterritus. ⁋ Metue
bā igt. Iō latebam: q metuebā ne oino uict⁹
eēm. ⁋ In iuditio mecū: iō mecū i iudicio cō
tēdere ñ uis: q times ne uicearis. ⁋ Victus ñ
pibo. qm̃ fama exſtabit & mei & tui ſci. ⁋ Ad
i extrēo uerba ſunt ĩuaſoris. ⁋ Mulier diuitis
uxor. ⁋ Et tu p dos: ad maritū hæc ait. ⁋ Tu
ceſſas uerba ſunt diuitis q eū i eadē ſuā exor
tari i uaſorē uideaẽ: maxie tñ dterret: cū illū
oēm bñ uiuēdi ſpē ſibi ipi morte ſua ereptuꝝ
dicẽ: ⁋ Illi ĩuaſori. ⁋ Sūt itē ſmociatiōes eē di
cit ſupiori d q̃ dem̄ ē ſubiectas: q̃ ñ pſonā idu
cūt loquētē ſed cū recitāt ſmonē q ab aliquo

COnfirmatio προσωποποιια græce dr̃: h eſt perſonæ fictio
q tū nutriat orationē: tū excitat ut ait
Quin. graui pcipue figuræ accōmodata eſt:
iudiciali gñi cōcluſiōi q̃ p conqōnē fit aut idi
gnationē. ⁋ Aliq̃ pſona. ut aduerſarii: uel alte
rius: qcūq; fit: mō eius credibiliter ſermo, fin-
gaẽ. Quæ ñ ē. ut uerbis ppl'i. ⁋ Res muta. ut
mons ſilua arbor. ⁋ Informis. ut chimera. hy
dra. lernea. ſphinx. Ad dignitatē accōmoda
ta. ut dignitas pſone poſtulat. Actio ēt ſi nō
loquaẽ. Q d ſi nūc exēplū ē pſonæ q̃ ñ ē. Ro
ma loquēs iduciẽ q̃ hoium iproborū ſeditiōi
bus uexari ſe cōquæriẽ: & in ruinā trahi. fieri

uehemēter hēnt magnam delectationē: totā. n. nām
cuiuſpiā ponūt añ oculos aut glorioſi: ut nos exēpli
cauſa cœpam⁹: aut iuidi: aut timidi: aut auari: ābitō
ſi: amatoris luxurioſi: furis q̃druplatoris deniq; cu-
ius uis ſtudiū ptrahi pōt in medium tali notatione.

⁋ Sermocinatio.

S Ermociatio ē: cū alicui pſonæ ſermo attribui
tur & is exponiẽ cū rōne dignitatis h pacto:
cū militib⁹ urbs redūdaret: & oēs ciues timore opp̄ſ
ſi domi tenerēẽ: uenit iſte cū ſago gladio ſuccinctus
tenēs iaculū: qnq; adoleſcētes hoiem ſili ornatu ſub
ſecūẽ irripuit i ædeſ ſubito: deide magna uoce: ubi ē
iſte btūs diues ingt: ædiū dñs q nō mihi p̄ſto fuit qd
tacetis: hic alii oēs ſtupidi tiore obmutuerẽt: uxor illi
us ĩfeliciſſimi cū maxio fletu ad iſti⁹ pedes obiecit ſe
ſe: p te igt & p ea q̃ tibi dulciſſima ſūt i uita miſerere
nr̃i: noli extiguerẽ extictos. Fer māſuete fortunā: nos
quoq; fuimus bti noſce te eē hoiem. At ille qn illū mi
hi datis: ac uos aurib⁹ meis opplorarẽ dſinitis nō abi
bit: illi nūciatẽ iterea ueniſſe iſtū & clāore maxio mor
tē miari qd ſimul ac audiuit he⁹ igt: gorgias pediſſe
q̃ pueroꝝ: abſcōde pueros: defēde: fac ut incolūis ſit
adoleſcētia: uix h dixerat cū ecce iſte p̄ſto ſcels igt au
dax ñ uox mea tibi uitā ademit: exple meas inimiciti
as: & iracūdiā ſatura tuo ſanguie. Ille cū magno ſpū
uerba metuebā igt: ne plāe uict⁹ eſſē: nūc uideo i iu
dicio mecū cōtēderẽ ñ uis: ubi ſuppeditari turpiſſimū
ſuparẽ pulcherrimū ē iterficerẽ uis occides eqdē ſed ui
ct⁹ ñ pibo. At i extrēo tpe uitæ ēt ſnioſæ eloq̄ris neq;
ei uuē uides dñari uis ſupplicare: tū mulier: imo q dē
iſte rogat & ſupplicat ſed tu q̄ſo cōmouerẽ & tu p de
os igt hūc exēplarẽ dñis ē: uicit h: te uice tu nūc aīu m
cur nō deſinis igt uxor loq q̃ me digna nō ſūt tace &
q̃ curāda ſūt. cura: tu ceſſas mihi uitā tibi oēm bñ ui
uēdi ſpē mea morte eripe. Iſte mulierē rpulit ab ſe la
mētātē illi neſcio qd icipiēti dicerẽ qd dignū uidelicet
illi⁹ uirtute eēt gladiū i laterẽ dfixit. Pugno i h exēplo
datos eē unicuiq; ſmōes ad dignitatē accōmodatos
i. qd oportet i hoc gñe obſeruare. Sūt ſmocinatiōes
cōſeq̄ntes h gēus: nā q d putam⁹ illos dicturos: ſi h
iudicauerititis nōne hac oēs utēẽ rōne deide ſubiicere
ſermonem.

⁋ Confirmatio.

COnfirmatio eſt: cum aliqua q̃ nō adeſt pſona
confingiẽ quaſi adſit: aut cū res muta: aut in-
formis ſit eloq̄ns & formata: & ei orō attribuiẽ ad di
gnitatē accōmodata ut actio q̄dam hoc pacto: qd ſi

nũc hæc urbs iuictiſſima uocẽ mittat nõ ħ pa cto loq̃t. Ergo illa plurimis tropheis ornata: triũphis ditata certiſſimis: clariſſimis locuple tata uictoriis nũc uris clariſſimis ſeditõib⁹ ue xor o ciues: q̃ dolis malitioſa carthago uirib⁹ ꝓbata numãtia: diſciplis erudita corith⁹ labe factare ñ potuit: eã patimini nũc ab homũcu lis teterris ꝓteri atq; cõculcari. Itẽ q̃ ſi nũc ille luci⁹ brut⁹ reuiuiſcat & hic añ pedes uros ad ſit ñ hac utet̃ orõne: ego reges eieci: uos tyrã nos ĩtroducitis: ego libertatẽ q̃ ñ erat pepí uoſ ꝑtã ſuar̃ ñ uultis: ego capitis mei piculo pria liberaui: eos liberi ſine piculo cẽ ñ curatis: hæc firmatio licet in plures res mutas atq; iaiatas transferat̃ ꝓficit multũ in amplificationis pti bus & cõmiſeratione.

Significatio.

Ignificatio eſt res q̃ plus ĩ ſuſpitione re linquit: q̃ poſitũ ẽ in orõne: ea fit p exu peratiõnẽ: ambiguũ conſeq̃ntiam abſciſſionẽ ſimilitudinẽ. Per exupationẽ cũ plus dcĩ ẽ q̃ patit̃ ueritas augẽdæ ſuſpitionis cã ſic. Hic de tãto prĩmõio tã cito teſtã q̃ ſibi petat ignẽ ñ re ĺqt ꝑ ãbiguũ cũ uerbũ pt ĩ duas plureſue ſní as accipi: ſed accipit̃ in eã pte q̃ uultis q dixit: ut ſi d̃ codicas q mltas hæreditates adierit ꝓ ſpice tu q plurimũ cernis ãbigua queãdmodũ uitãda ſũt q̃ obſcurã reddũt orõnẽ: ita hæc cõ ſeq̃nda q cõficiũt hmõi ſignificatiõnẽ. Ea repẽ tur facile: ſi noueris & aĩaduertim⁹ uerboꝝ ãcipites aut mltiplices ptãtes: p oſeq̃ntiã ſigni ficatõ fit cũ res q̃ ſequũt̃ aliq̃ rẽ debẽt ex qb⁹ tota res relinq̃t ĩ ſuſpitõe ut ſi ſalſamẽtarii filio dicat̃ qeſce tu cui⁹ pr̃ cubito ſe emũgere ſole bat: p abſciſſionẽ ſi cũ icipim⁹ aliqd dicere, deí de pcedius & ex eo q̃d iã dixius ſatis reliq̃t̃ ſu ſpitiõis ſic: q iſta forma & ætate nup aliẽæ dõui nolo plura dicer̃. Per ſilitudinem cũ aliq̃ re ſili ablata nihil ãpli⁹ dicius ſed ex ea ſignificam⁹ qd ſẽtiam⁹ ħ mõ. Noli ſaturnie nimiũ ppli fre q̃ntia fret⁹ cẽ: ſtultitiã noſce gracchi. Hæc ex ornatio plurimũ feſtiuitatis hẽt: & iuterdũ di gnitat s. Sinit.n. qdam tacito oratore ipm au ditorem ſuſpicari.

De breuitate.

Reuitas eſt res tantũmodo ipſis uerbis neceſſariis expedita ħ modo: lemnõ ꝑ teriẽs cœpit: inde tharſi præſidiũ reliquit poſt

hæc cõformatio potuiſſet ab iis qui i gracchos dicebant: quando pernitioſas leges ferre uolebant. ❡ Dolis. fraude punica: quæ maxia fuiſſe traditur. ❡ Quare liuius ait perfidia plus qua punica: & Vir. Tyrios bilingues appellauit. ❡ Numantia. de qua ſupra dictum. ❡ Diſciplinis. ſtudiis artiũ liberaliũ. ❡ Quod ſi nunc. aliud exemplum. qd̃ in eos dr̃ Qui tollere libertatem ſtudebunt: & illis fauebant qui tyrannidem affectabãt. ut. T. Mãlius capitolinus. & Sp. Melius. L. Brutus auctor fuit romãæ libertatis pulſis regib⁹. ❡ Plures. ut arbores mõtes: fora: tẽpla theatra. ❡ Tñ ꝓficit. hic cognoſcit̃ cõcluſiõi maxie conuenire quæ per amplificationem & cõmiſerationem fit.

Ignificatio. εμφασισ græce dicit̃ a nobis ſignificatio dr̃: qm ex aliquo dcõ latens aliquid eruit̃ qd tm̃ ſignificat̃ nõ ẽt dr̃ ut apud Vir. non licuit thalami ex partem ſine crimine uitam degere moræ feræ. De mr̃imõio loq̃t̃ & tñ illuc erũpit affectus: ut ſine thalamis uitã nõ hoĩum putet: ſed ferarũ. licet aliter hũc locũ: quidã exponãt. gnq; ut ait Ci. fit modis: ea i oĩ utimur figura: i oĩ gñe: i cõfirmatõe & rep̃hẽſiõe pcipue. ❡ In ſuſpitõe. qm ñ apte loq̃tur. ❡ Exupatõe. qñ res ſupat ueritatẽ: & aut pl⁹: aut min⁹ dicit: q̃ credi poſſit. ❡ Hic de tãto pr̃imõio &c. exẽplũ ẽ exupatiõis: q̃ augẽdæ ſuſpitõis cã fit. Aliqs negligẽtiæ accuſat̃: & ut penit⁹ igẽs pr̃imoniũ cõſũpſiſſe ſignificet̃: ne reſtã qdẽ q̃ ignẽ a uicis corroget ſibi dr̃ reliq̃ſſe. ❡ Per ambiguũ. Certo exẽplũ ẽ ambigui: ſignãt.n. uidõ: & attẽt⁹ diligẽſq; ſũ. & ſic pñti loco accipit̃: i eũ.n. hæc dñr q cõtẽdẽs i iudicio ꝓſpice igt tu cui aduerſarius tu ſubiecit ꝓſpice q multũ cernis: hoc eſt q in cõparãdis hæreditatibus diligẽs es. quod ille faciebat orbos & pupillos forte decipiens. ❡ Ambigua. uitãda ingt ambigua hmõi ſunt: qm obſcurã faciunt orõnẽ: ita & conſequentia fugienda eſt p quã quõ fiat ſignificatio ſubiecto declarat exẽplo: quidam ſalſamentarii filio petulant̃ loquenti: tace inquit tu cuius pr̃ ſe cubito emũgere ſolebat: ſignificauit uilẽ eſſe: & ſalſamentarii filium: cum ſe ille nobilẽ credi uellet ſalſamentarii ãt: qm ſunt cõtaminatis manibus narres cubito emũgũt: idẽ & lãii & piſcatores faciũt. ſalſamentarii ſunt qui ſalita uendũt obſonia. ❡ Per abſ. p diminutionẽ cũ minus dr̃: & plus ſignificat̃. ❡ Qui. i. f. in adoleſcentẽ hæc dñr. ❡ Qui a. do. hoc ẽ ĩ aliẽa domo ſtupꝝ uirgini ĩtulerat uł adulteriũ cõmiſerat. ❡ Noli ſat. admõet̃ ſaturnius: ne eadẽ uia craſſari uelit q̃ gracchi. qm ut illi pitur⁹ ſit: hoc ñ dr̃: ſed ſignãt̃. ❡ Freq̃ntia p. mltitudie ppli a quo deſereris. ❡ Multi gracchi: mlti ſil'es gracchis q occiſi ſũt: dũ eas q̃s ſaturnius poſtea ferr̃ uoluit: leges ferr̃ tẽtarẽt. ❡ Feſtiuitas. ex quo mediocri figuræ pcipue ꝯueit̃ cognoſcit̃. ❡ Dignitatẽ. ex quo graui adhibi poſſe itelli

Reuitas βραχυτάς græce dr̃ ñ βρα(gitur. χυλαγια. breuitas a nr̃is uocat̃ qm neceſſariis dũtaxat uerbis rẽ ipſam abſoluit. Hac utitur Vir. cũ ait. Sed uos q randem qbus aut uẽiſtis ab oris. Quo ue tenetis iter: Conuenit oĩbus figuris oĩbus gñibus ex prib⁹ orõnis narratõi pcipue. ❡ Neceſſariis ut nec plus nec mius dicat̃: q̃ neceſſe ẽ. ❡ Lẽnus Iſula ẽ ægei maris Lẽnus: una ex ſporadibus ĩ q̃ atos mons ſolſticio iaculat̃ umbras. ab hac Taſos abeſt. x. m. p. ætaria prius dẽã: cuſus oppidũ pli ædificauetũt.

Vrbē bythiniā. principalē bythiniæ regionis ciuitatē. Quæ pōti oræ. & Thracio boſphoro ab occaſu terminaṫ: a meridie regiōe q̄ ꝑprie aſia dr̄. In helleſpōtū Anguſtū marē: vii. ſtadioꝝ aſiā ab europa dirimens: a xerxe ponte iunctim. qui abydo ob iacebat q̄ eſt in littore europæ ciuitas a ſeſto q̄ eſt in aſie littorē cheroneſiaꝝ ciuitatū optima circiter. xxx. ſtadiis diſtās: de xerxe hæc dici potuiſſent. Itē mō. Aliud exēplum. Mario hæc orō conueniſſet. Habet paucis uim oſtendit exornationis: & qñ ea utendum ſit dicit.

Vrbē bithyniam ſuſtulit: inde pulſus in helleſpontū ſtatim ponitur abido. Item modo conſul: quondam tribunus: is deide prim⁹ erat ciuitatis: tunc proficiſcit̄ in aſiam: dein de exul & hoſtis ē dictus impator & po. ro. factus eſt conſul. Habet paucis cōphenſa breuitas multaꝝ rerum expeditionē. Quare adhibenda ſæpe eſt cum aut res non egebit longe orationis: aut tēpus non ſinet cōmorari.

De demonſtratione.

Demonſtratio ē: cū ita res uerbis exprimit̄ ut geri negociū & res ante oculos eē uideat̄. Id fieri poterit ſi q̄ ante & poſt in ipſa re facta erunt compræhendem⁹: aut a rebus conſequētibus aut a circunſtantibus nō recedemus hoc modo. Q d ſimul atq; gracchus proſpexit fluctuare populū uerentem: ne ipſe auctoritate ſenatus cōmotus ſentētia deſiſteret: iubet aduocari cōtionem. Iſte iterea ſcelere & malis cogitationibus redundās uolat ex tēplo Iouis ſudās: oculis ardētibus erecto capillo cōtorta toga cū pluribus aliis ite ſcelerius cœpit. Illi præco faciebat audictiam hic ſubſellium quodam calce premens dextro pede defringit: & hoc alios iubet idē facere: cū gracchus deos inciperet præcari: cur ſim iſti ipetum faciunt ex aliis aliiſq; partibus cōuolāt: atq; e populo unus: fuge fuge inquit tiberi. Nū uides: reſpice inq̄. Deide uaga multitudo ſubito timore pterrita fuger̄ cœpit. Iſte ſpumam ex ore reiiciens anhelans ex iſimo pectore crudelitatē cōtorquet gracchum: & dubitanti graccho quid eſſet: neq; tamē locum: in quo conſtiterat relinquēti pcutit

Demōſtratio: επιλετιϛ græce dicit̄ hæc exornatio oia complectitur attributa negocio: q̄ ante quæ poſt: quæ in ipſa negocii geſtione contigerint: & Demonſtratio uocatur: quoniam ſic uerbis ſigillatim res exprimitur: ut poni ante oculos uideatur. In omni figura: in omni genere demonſtratiōe utimur: ex partibus orationis in narratione & concluſione præcipue. Id fieri poterit: oia: ut dictum eſt attributa negocio hæc cōplectitur exornatio: ſunt aūt attributa negociis ptim continentia cū ipſo negocio: ptim in geſtiōe negocii cōſiderant̄: ptim adiuncta negocio: partim geſtum negociū conſequunt̄: de quibus lib. i. de inuentione & li. ii. huius operis Ci. diſſerit. Quæ ante: quæ añ rem geſtā facta ſunt. Quæ poſt: q̄ poſt geſtū negociū is ſecerit de quo ſermo eſt. In ipſa re in geſtione negocii: in qua quærit̄ locus: tempus: modus: occaſio: facultates. A rebus conſequentibus cū dr̄ q̄ ſigna nocentis uel innocentis conſecuta ſint: ut ſi expalluit: erubuit uel incōſtanter locutus eſt: aut contra. A circunſtantibus: continentia intelligit cū ipſo negocio q̄ ſemper affixa uidentur ad rem neq; ab ea poſſunt ſeparari: ex his prima eſt breuis complexio totius negocii: quæ ſummam continet facti hoc mō: pentis occiſio patriæ proditio: Deinde cauſa eius ſumme: p quē & quam obrem: & cuius rei cauſa & quomō factum ſit: quæritur. Quod ſimul atq; Gracchus: exemplum eſt de Graccho: quō a ſcipione Naſica fuerit occiſus. in quo quæ ante: q̄ poſt: quæ in ipſius negocii geſtiōe contigerūt: tractātur. Quæ conſecuta ſunt: quō geſtum ſit qua cauſa: quibus auxiliis compræhēditur. Hiſtoria uero hoc habet. Tiberius gracchus Africani ex filia nepos. tr. pl. legem tulit nequis plus mille agri iugera poſſideret octauio collegæ intercedēti nouo exemplo magr̄atum abrogauit. Tulit deinde ut ea pecunia quæ fuerat ex hæreditate Attali populo diuideretur. Cumq; progare ſibi magr̄atum uellet: aduerſis auſpiciis in publicum proceſſit: ſtatimq; capitoliū petiit: manum ad caput referens: quo facto ſalutem ſuam populo commendabat: Hoc nobilitas ita accepit quaſi diadema ille poſceret: Scipio Naſica ceſſante Mutio cōſule ſequi ſe iuſſit qui rēpu. Saluam uellent: gracchum in capitoliū ſecut⁹ oppreſſit: Cuius corpus. Lucretii ædi: s manu in Tyberim miſſum fuit: Vnde ille uiſpillo dictus eſt. Naſica uero ut uindictæ ſubtraheretur: per ſpēm legationis in aſiam ablegatus eſt. Fluctuare: commoueri: agitari: Virgili. Magno murum fluctuat æſtu. Cic. pro Milone fluctus dixit contionum. Ipſe interea ſcipio: Naſica hæc autem geſtum præcedūt negocium. A tēplo iouis. Capitolio. Oculis ardētibus: quales iratoꝝ ſunt Homerus de Agamēnone irato οϑοϑοι πυρι λαμπετοωντιειктнн. Erecto capillo: qd tā tiore q̄ ira cōtingit. Cōtorta toga: relecta in humerum toga ut expeditior eēt. Illi graccho aderat præco: cui uerba legis ſubiicere uolebat. Hic naſica. Subſellium. primo pedibus ſubſelliorum ictus eſt gracchus. Vaga multitudo inſtabilis multitudo populi. At iſte ſpumam: hæc ſunt quæ in geſtione negocii contigerunt.

tempus. Ille nullam uocem edens inſita uirtute concidit tacitus iſte uiri fortiſſimi miſerando ſanguine aſperſus quaſi facinus preclariſſimum feciſſet circũſpectans & hilare ſceleratam gratulãtibus manum porrigens in templum Io. contulit ſeſe: hæc exornatio in amplificanda & commiſeranda re plurimum prodeſt: & in huiuſmodi narrationibus ſtatuit.n. totam rem & prope ponit ante oculos.

OMnes rationes honeſtandæ elocutionis ſtudio ſe colligimus: in quibus herennii ſi te diligentius exercueris: & grauitatem: & dignitatem: & ſuauitatem habere in dicendo poteris: ut oratoriæ plane loqueris ne nuda atq; inornata inuentio uulgari ſermone efferatur. Nunc identidem noſmetipſi nobis inſtemus: res.n. cõmunis agitur ut frequẽter & aſſidue conſequamur artis rationem ſtudio & exercitatione: quod alii cum moleſtia tribꝰ de cauſis maxime faciunt: aut ſi cũ quibus libenter exerceantur non habent: aut ſibi ſi diffidunt: aut ſi neſciunt quã uiam ſequi debeant quæ a nobis abſunt oẽs difficultates. Nam & ſimul libentes exercemur propter amicitiam: cuius initium cognatio facit: cætera philoſophiæ ratio confirmabit. Et nobis non diffidimus propterea quod aliquantulum proceſſimus: & alia meliora ſunt: quæ multo intentius petimus in uita: ut etiam ſi non peruenerimus in dicendo quo uolumus parua pars uitæ perfectiſſime deſideretur & uiam quam ſequamur habemus propterea: quod in his libris nihil præteritum eſt rhetoricæ præceptionis. Demonſtratum eſt .n. quomodo res in omnibꝰ generibus cauſarum inueniri oporteat. Dictum eſt quo pacto eas diſponere conueniat: traditum ẽ qua ratione eſſet pronunciandum. Præceptum eſt qua uia meminiſſe poſſemus. Demõſtratum eſt quibus modis perfecta elocutio comparetur. Quæ ſi ſequẽtur acute & cito repiemus: deſtinctæ & ordinate exponemus: grauiter & uenuſte pronunciabimus firme & perptuo meminerimus: ornate & ſuauiter loquemur. Ergo in arte rhetorica nihil eſt amplius. Hæc omnia adipiſcemur: ſi rationes præceptionis diligentia conſequemur exercitationis.

¶M.T.C. Rhetorices nouæ Finis.

¶Tempus: partem capitis. ¶Iſte uiri fortiſſimi. hæc geſtum negocium conſecuta ſunt. ¶Hæc exornatio uis exprimitur exornationis ſimul & cõcluſiõi præcipue cõuenire oñditur quæ per amplificationem: uel cõmiſerationem fit. ¶Omnes rationes &c. Concluſio eſt operis: qua fructum quem conſecuturus ſit oſtendens ad exercitationem præceptorum rhetorices Herennium hortatur. ¶Omnia ad eam rem perficiendam adeſſe commoda quæ poſtulari a ſtudioſis artis ſolent: & obeſſe incommoda dicens: breuiſſime præterea quæcunq; de arte ſuperius præcepta ſunt repetit. Honeſtandæ: ornandæ. ¶Grauitatem ad figuram ſublimem reſpicit: cum ait dignitatem: id mediocrem cum ſuauitatem inquit ad humilem. ¶Nuda nullo artificio adiuta. Identidem aſſidue. ¶Vel ſimiliter. ¶Sibi diffidunt: q; a paruo præditos ingenio ſi uidẽt. ¶Philoſophiæ ratio. ¶Cuius ſtudioſi ſumꝰ: quæ bonos efficit: & conciliat amicitias ſtabileſq; reddit. Ea.n. ut ait Cicero firma & ſtabilis futura eſt amicitia quam ſimilitudo morũ & ſtudiorum copulauerit. ¶Et ꝺ nobis: ideo inquit de nobis non diffidimus: quoniam aliquid iam profecimus: & iam facto piculo poſſe iam magis magiſq; proficere non deſperamus. ¶Et alia ſunt: ideo præterea nõ diffidimus inquit: quoniam alia ſunt meliora adq̃ aſpiramus: quicunq; autem ſpem concipit aliquam magnam rem percipiẽdi: is nõ poteſt: non maxime in ea re proficere. ¶Parua pars: ſenſus eſt ſi non poterimus in dicendo peruenire quo uolumus bene uiuendo tales eẽ ſtudebimus: ut uitæ perfectiſſime parua pars defutura ſit. ¶Et uiam. Nõ deeſt inquit uia quã ſequamur & quicquid præcepit iam breuiſſime repetit. ¶Quando res: q̃ inueniẽda ſint in ſingulis generibus cauſarum: hoc libro ſecundo & tertio demonſtratum eſt. ¶Partes: hoc ad diſpoſitionem pertinet. ¶Quæ ſi ſequemur: quæ præcepta ſi ſeruabimus. ¶Hæc omnia. Quod optimum in arte eſt: id repetit ut.ſ. exercitatione utatur Herẽnius: Nam & in principio operis rationẽ præceptionis ad exercitationẽ dixit accommodari oportere.

¶Interpretationis Franciſci Maturantii: in libro Rhetoricoꝝ. M. T. Ciceronis Finis.